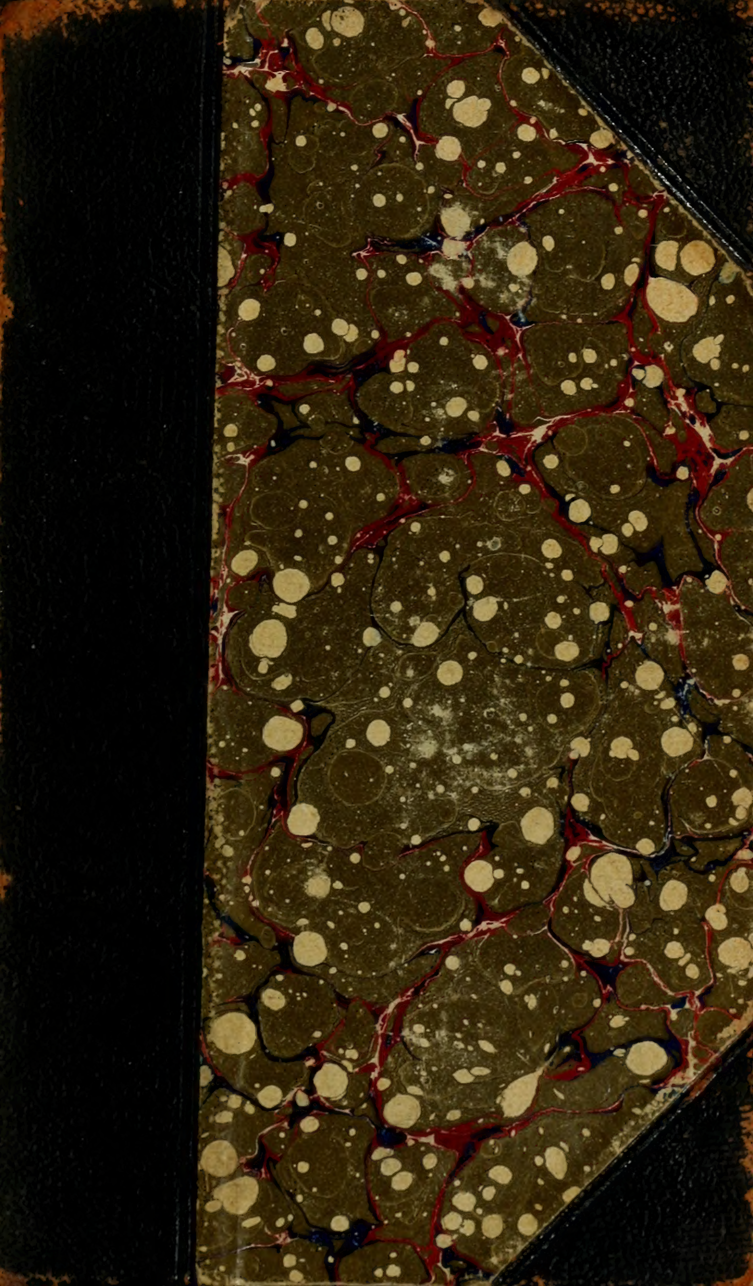

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ
ΤΑ
ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΑ ΠΑΝΤΑ.

ORIGENIS
OPERA OMNIA

QUAE
GRAECE VEL LATINE TANTUM EXSTANT
ET
EJUS NOMINE CIRCUMFERUNTUR.

Ex variis Editionibus et Codicibus manu exaratis, Gallicanis, Italicis, Germanicis et Anglicis collecta, recensita atque annotationibus illustrata, cum vita Auctoris et multis Dissertationibus.

Ediderunt
CAROLUS ET CAROL. VINCENT. DE LA RUE
Presbyteri et Monachi Benedictini e Congregatione S. Mauri.
Denuo Recensuit Emendavit Castigavit
Carol. Henric. Eduard. Lommatzsch
Philos. Dr. Theolog. Licent. ejusdemq. in Seminar. Viteberg Professor.

TOMUS XVIII.

Berolini 1845.
Sumtibus Haude et Spener.
(S. J. Joseephy.)

ORIGENIS

CONTRA CELSUM

LIBRORUM

PARS I.

Ex

Nova Editionum Parisiensium, Cantabrigiensium atque Amstelodamensis Recognitione

Edidit

Carol. Henric. Eduard. Lommatzsch

Philos. Dr. Theolog. Licent. ejusdemq. in Seminar. Viteberg. Professor.

Berolini 1845.

Sumtibus Haude et Spener.

(S. J. Joseephy.)

PROLEGOMENA.

Quum quae in nova hacce Origenis contra Celsum librorum editione accuratius pertractari debeant, longe plura sint, sive copiam eorum respicias, sive gravitatem, quam quae Tomi hujus cancelli capessere possint, suo singula tempore pro viribus sedulo pertractaturi, sola nunc Ruaei verba praefigere sufficiat, in Praefatione Tomo I. Origen. Operum obviam facta. Habet autem haecce:

Aureorum[1]) horumce librorum prima editio latine tantum in lucem prodiit Romae anno 1481., Sixto IV. summo Pontifici dicata ab interprete Christophoro Persona Romano, sanctae Balbinae priore, uti patet ex his, quae ad calcem editionis leguntur, verbis: „Origenis contra Celsum finis: quem Christophorus Persona Romanus, prior sanctae Balbinae priore de urbe, latine graeceque peritissimus, cum fide e graeco traduxit et emendavit. Magister vero Georgius Herolt de Bamberga Romae impressit, anno incarnationis Domini millesimo quadringentesimo octogesimo primo, regnante Sixto IV. Pontifice Maximo,

---

[1]) Cfr. Origen. Opp. ed. Ruaei Tom. I. Praefat. pag. IX. seqq.

anno ejus decimo." In fronte autem eximia exstat Theodori Gazini, — is est vulgo dictus Theodorus Gaza —, Constantinopolitani ad Personam epistola, quae cum propter maximam hujus editionis raritatem tamquam pro inedita haberi queat, non injucunda forte lectori erit, si hic repraesentetur:

Theodorus Gazinus
Constantinopolitanus
Christophoro Personae
S. P. D.

Cum diebus hisce superioribus animo, ut soleo saepe, latinos viros versarem, qui graece scire aliquid viderentur, et graecos insuper auctores, qui in latinum verti non mediocri cum laude possent, ipse in primis oblatus es, quem unum novi ab ineunte adolescentia sic graecas literas imbibisse, et, quod plurimum juvit, in Graecia ipsa, et graecis ex praeceptoribus, ut, nisi te civem Romanum scirem, et propinquos tuos primarios urbis viros sat nossem, dicturus facile sim, ex Graecia te oriundum; nam et ipsa tua graeca pronuntiatio graecum te praefert. Quorsum haec? Vidi Chrysostomi sermones non paucos, quos e graecis latinos fecisti, et Livanii meletas nonnullas, veluti majoribus rebus futura praeludia. Vidi paulo post apud te Athanasium tuum, cujus traductio ita me oblectavit, ut in spem bonam eo ex tempore venerim, posse te et Origenem adversus Celsum traducere: quem librum, quia elegantissimus est, et in fidei Christianae defensionem conscriptus, Nicolaus Pontifex, etsi de se erat novorum operum, et graecorum praecipue cupientissimus, meo hortatu Constantinopolin misit, qui ad se coëmtum deferret: de-

latumque mox mihi dedit, dixitque velle se ei quidvis praemii polliceri, qui latinum hunc faceret. Et sane ipse id opus aggressus essem ac lubens, nisi me tunc alia gravis traductio praeoccupasset. Restat igitur liber ille in Pontificis bibliotheca intactus, et, ut arbitror, tibi servatus, ut ea cum dignitate, quam graece sonat, vel saltem proxima, latinum facias, et spero fore pro tua utriusque linguae singulari peritia, ut non minus laudis in hoc convertendo promerearis, quam auctor ipse in edendo promeritus sit. At dices, non esse illa nunc exposita praemia, quae Nicolaum Pontificem narras proposuisse, nec tales nunc Principes, qui ejus vestigia consectentur. Cur ergo tantum laboris insumam? Nec ipse quidem infitias eo. Quidni? qui experientia doctus id ausim confirmare, nec Principes tales nunc esse, quales antehac exstitere, nec ea laborum virtutumque praemia. Sed quis adeo sive illiberalis, sive ingratissimus Princeps, qui, ubi librum hunc illi traductum dono detuleris, non te muneribus Principe dignis, et magnis honoribus prosequatur? Aggredere ergo id opus, et pro ejus ut dignitate absolvas, continenter incumbe. Age Romanum virum, et animo ingenti difficultates omnes pervade. Est quidem hoc, fateor, interpretatu difficile, sed eo plus laudis consequeris, quo rem non facilem aggressus videbere. Vale!

His itaque incitamentis adductus est Christophorus Persona, ut libros VIII. adversus Celsum latinos faceret, et Sixto IV. summo Pontifici dedicaret epistola, quae utique, ni esset longior, locum hic ut haberet mereretur. Hoc habet initium: „Sixto IV. Pontifici Maximo Christophorus Persona, prior sanctae

Balbinae. Animadverti saepe, beatissime Pater, priscos illos, et praestanti ingenio viros," etc. At vero seu quod optatis ejus non respondisset Sixti IV. munificentia, seu alia quacunque de causa, vafre et callide e supra dicta editione sua sustulit hanc epistolam, eique alteram substituit Joannis Mocenici Venetiarum Principis nomine inscriptam, quae sic incipit: „Joanni Mocenico illustrissimo Venetorum Principi, universoque Senatui inclyto consultissimoque Christophorus Persona Romanus. Etsi plerique omnes praeclara facinora aggredi idcirco videmur," etc.

Ut ad ipsam interpretationem revertar, non male existimationi suae ad aliquantum temporis consuluisse videtur Persona, cum graeca Origenis typis committere pro illorum temporum more neglexit. Postquam enim publici juris facta sunt, incredibile dictu est, quantam eruditi in hoc interprete, quem tanti faciebat Theodorus Gazinus, linguae graecae ignorationem, quam exiguam in investigandis sententiis diligentiam, quam obtusum acumen, quam levem et sublestam fidem deprehenderint. Verum tamen qualiscunque erat haec interpretatio, eam avide arripuit Merlinus, et editioni suae operum Origenis ann. 1512. integram inserendam esse duxit. Tandem anno 1605. Augustae Vindelicorum e bibliothecis Electoris Palatini, Boïca et Augustana, libri VIII. contra Celsum graece ac latine prodierunt interprete Sigismundo Gelenio [1]) cum notis Davidis Hoeschelii. Eosdem denuo graece adjuncta ejusdem Gelenii interpretatione latina Canta-

---

[1]) Ed. Ruaei constanter: Geslenio, Geslenii, et: Geslenius.

brigiae anno 1658. in lucem edidit Guilelmus Spencerus, collegii sanctissimae Trinitatis Cantabrigiensis socius, qui etiam ad calcem operis adjecit annotationes doctissimas. Haec editio typis recusa est Cantabrigiae anno 1677. Optandum vero foret, ut quantum curae fuit Spencero doctissimis notis illustrare loca propemodum innumera, quae vel ad historiam, vel ad peculiaria Origenis dogmata, vel ad priorum saeculorum disciplinam, aut ad veterem philosophiam pertinent, tantum diligentiae adhibuisset, cum ad orationis graecae emendationem, tum ad corrigendas frequentes interpretis Gelenii hallucinationes. Graeca, prout Davidis Hoeschelii editio ferebat, integra secutus est, si modo pauca excipiantur loca, ubi variantes quasdam lectiones, quas ad oram rejecerat Hoeschelius, in seriem graecam utpote meliores invexit. Innumera alia, quae medica manu egebant, reliquit intacta, ne minima quidem proposita conjectura, qua saltem ad commodiorem sensum revocarentur. Monet in praefatione nihil eorum, quae aliis consueverunt esse adjumento, licet maximae sibi curae fuisset de iis acquirendis, se potuisse comparare. „Erant, inquit, Hoeschelio duo Mss. Codices, quos e bibliothecis Electoris Palatini, Boïca et Augustana, depromserat. Ego his solis impressis usus sum.“ Sed quid obstabat, quo minus Oxoniensem bibliothecam vel ipse, vel per amicos adiret? Ibi certe tres alios Codd. Mss. reperisset, nec esset conquestus „accurandas esse librorum editiones in summa omnium adjumentorum et Codd. egestate.“ Ut ut sit, tantam ipse Mss. Codd. penuriam expertus non sum, quippe cui non solum variae lectiones ex octo Mss. depromtae magno fue-

runt adjumento, sed et notae ac conjecturae tum eruditi Francisci Guiet Jesuitae, quas penes se manuscriptas habet R. P. Ludovicus de Tournemine, tum aliae numero longe plures, quas erudito orbi proposuit Elias Boherellus ad calcem eximiae suae Gallicae interpretationis librorum contra Celsum anno 1700. Amstelodami in lucem editae.

Archetypo graeco tot talibusque auxiliis ad meliorem statum revocato, diu deliberatum est, an Sigismundi Gelenii interpretatio latina servaretur, an procuderetur nova. Servandam esse Gelenianam suadebant laudes, quibus laboriosus ille interpres a doctissimis viris exornatur. „Ita septem, inquit Caelius Secundus Curio praefat. ad Appianum Alexandrinum, eosque nobilissimos scriptores nobis de Graecis conversos reliquit, atque ita conversos, ut qui majore cum laude in hac arena versatus sit, aut nullum, aut paucissimos sis reperturus" Magnum istud profecto encomium, sed quo indignum illum non judicat Henricus Valesius praefat. ad Ammianum Marcellinum, ubi de Mariangelo Accursio, et Sigismundo Gelenio sic loquitur: „Erat in utroque horum virorum magna doctrina, ut scripta utriusque testantur. Sed in Gelenio major quaedam ingenii vis, et judicium acrius fuit. Quod cum multi praeclari labores illius viri testantur, tum maxime interpretationes latinae Dionysii Halicarnassensis, Appiani, Philonis item ac Josephi, Origenis et aliorum. Ex quibus apparet, eum excellenti ingenio et singulari doctrina praeditum fuisse." Ad rem propius accedit illustrissimus Huetius libro de claris interpretibus pag. 225. „In iis quoque, inquit, numeratur Sigismundus Gelenius Bohemus, quo

vix quisquam pluribus hanc artem monumentis ditavit. Disertus in primis habitus est et elegans: audax constringendis pluribus in unum periodis, vel disjungendis, sensus sibi non semper intellectos ad libitum recoquit.“ Speraveram igitur tanti viri nomine fretus, nonnullis, quorum sensum minus belle assecutus est, immutatis et emendatis locis, ejus interpretationem retineri posse. Sed ubi ad horumce locorum emendationem ventum est, et compertum, vix ullam esse paginam, ubi semel et saepius a vero Origenis sensu non recedat, statim intellexi novam facilius interpretationem parari posse, quam veterem emendari. Huc adde, quod aliorum interpretationem corrigere, ut molestum per se ac difficile, ita etiam odiosum videbatur. Sua enim cuique laus, suus honor debetur a nobis, quorum laborem illi suo levare et minuere conati sunt. Proinde opus uniuscujusque interpretis laudandum potius est a nobis, quam interpolandum, praesertim si frequentiores futurae sint interpolationes. Haec mecum animo reputabam, cum, ecce! veteri mecum amicitia conjunctus dominus Vincentius Thuillier, quicum meas sermonis graeci emendationes communicaveram, novam, quam tum virium suarum experiendarum, tum mihi gratificandi causa susceperat, interpretationem latinam repente obtulit. Continuo avide legi, mature singula ad Graecorum fidem expendi; cumque tria potissimum in interpretatione requirantur, ut fidelis sit, ut elegans, ac perspicua, non sine magna animi mei voluptate deprehendi nullam ex his dotibus in ejus scriptione desiderari. Non verbis serviliter adhaeret, sed sensum fideliter exprimit, atque ita reddit, ut quamvis interdum alio ordine, nun-

quam tamen, aut saltem perraro plura aut pauciora quam Origenes dicat. Ubi longior est in Graeco periodus, eam in plures secat, nisi aliunde id fieri prohibeat orationis connexus: quod saepe accidit. Foecundum enim Origenis ingenium sententias passim congerit, ut verbis in speciem redundantibus maxima rerum ubertas contineatur. Quod sane insuperabilem interpreti Thuillerio praebuisset difficultatem, si non omnia vicisset praeclara illa, qua praeditus est, ingenii sagacitas, summa utriusque linguae graecae ac latinae peritia, et illud, quo ardebat, veteri amico laboris minuendi desiderium.

Interpretationem sequuntur Notae, quarum aliae variantes exhibent Codd. Mss. lectiones, aliae veterem philosophiam, dogmata interdum, ac priscam ecclesiae disciplinam elucidant. Harum pars major debetur Guilelmo Spencero. Denique totius operis fronti praefixa est admonitio, qua docetur, quo tempore vixerit, quae scripserit, cui etiam philosophorum sectae se adjunxerit Celsus, quicum Origeni res est; quo tempore adversus illum scripti sint octo Origenis libri; quantis laudibus eximia illa Christianae religionis Apologia et a Veteribus, et a recentioribus exornetur.

Atque haec quidem Ruaeus. Tu autem, lector benevole, vale faveque!

Dedimus Wutzigii prope Woldenbergam die XIX. mens. Julii a. MDCCCXLV.

Eduardus Lommatzsch.

IN OCTO LIBROS ORIGENIS

CONTRA CELSUM

ADMONITIO.

1. Quo tempore floruerit, quae scripserit, cui etiam philosophorum sectae se adjunxerit Celsus, quicum Origeni res est, docet Spencerus his verbis: »Plures ejusdem nominis Trajano et Adriano imperatoribus, vixisse neminem latet, historiae vel mediocriter studiosum. Celsi Juris periti, quemque inter alios imperator assessorem habuit, Spartianus meminit in Adriano. »»Cum judicaret, inquit, in Concilio habuit non amicos suos, aut comites solum; sed jurisconsultos, et praecipue Julium Celsum.«« Alium Celsum consularem virum, tunc temporis vixisse nobis retulit praedictus auctor. »»In adoptionis sponsionem venit Palma et Celso, inimicis semper suis.«« Idem ibidem. Et alibi: »»Quare Palma Terracinae, Celsus Bajis, Nigrinus Faventiae, Lusius in itinere, senatu jubente, invito Adriano, ut ipse in vita sua dicit, occisi sunt.«« Tertii quartique memoriam ab Origene accepimus, qui in primo contra Celsum num. 8. nobis aliqualem utriusque notitiam suppeditavit: *Δύο δὲ παρειλήφαμεν Κέλσους γεγονέναι Ἐπικουρείους· τὸν μὲν πρότερον κατὰ Νέρωνα· τοῦτον δὲ κατ᾽ Ἀδριανὸν, καὶ κατωτέρω.* Huic Lucianum Epicureae sectae, si quis alius, addictissimum,

Alexandrum suum, sive Pseudomantem dicasse, (etenim ejus hortatu scripsit), illustrissimus Baronius opinatur. Qua de re nemo dubitabit, qui libellum istum aut caute perlegerit, oculisve inspexerit non conturbatis: cum in eo Alexandri Abonotichitae notissimi impostoris vitam, scelera, deliramenta, et praestigias Lucianus breviter complexus sit. Quo quidem sermone Celsum maxime delectatum credo; cum omnes Epicurei istiusmodi nebulonum fraudes et imposturas risu sibilisque depellere soleant et dissipare. Objicies forsan, qui fieri haec possunt? Cum Celsus Marcellinae meminerit (lib. 5. num. 62.), quae Gnosticorum sectatrix, nacta gravissima persecutionis occasionem sub Aniceto, id est, ni fallor, paulo ante tempora Antonini philosophi, ad Romam se contulit, et multos Orthodoxos exterminavit, teste Irenaeo lib. 1. cap. 24., item Epiphanio haeres. 27. At Lucianus Trajano imperante floruit: *Λέγεται δὲ γενέσθαι ἐπὶ τοῦ Καίσαρος Τραϊανοῦ, καὶ ἐπέκεινα.* Suntque hac in sententia plurimi auctores minime contemnendi. Respondet clarissimus Vossius lib. 2. cap. 15. de Hist. Graec. »»Mihi secus videtur; neque id levi de causa: quippe meminit Lucianus Marci Caesaris, ac belli Marcomannici ab eo gesti. Locus est in Alexandro, seu Pseudomante.«« *Διαπέμπεται χρησμὸν τοῦ ἐν Γερμανίᾳ πολέμου ἀκμάζοντος, ὅτε θεὸς Μάρκος ἤδη τοῖς Μαρκομάνοις καὶ Κουάδοις συνεπλέκετο.* »»Vides, ut non tantum belli meminerit cum Marcomannis et Quadis gesti; sed Marcum vocet *θεόν*, hoc est, Divum: quod arguit naturae cessisse, ac jam locatum fuisse coelo. Quare extra controversiam poni debet, Lucianum tum Marci Antonini philosophi aetate vixisse, cum referat sermones, quos habuit ipse cum Alexandro Pseudomante, tum sub Commodo Antonini philosophi filio, quandoquidem Marcum appellat Divum.«« De Celsi aetate idem statuendum judico. Illustrissimus etiam Baronius, cum hunc ipsum Luciani locum de bello cum

Marcomannis et Quadis gesto citasset anno Christi 171. infert: »»Quod autem ad Lucianum pertinet, qui haec scripsit, licet omnes affirmant claruisse temporibus Trajani imperatoris; tamen ex iisdem scriptis liquido constat, eum ad haec usque tempora pervenisse, ac etiam eadem supergressum esse.«« Recte quidem Baroni; at minus placet, quod habes ad annum 145. »»Porro horum (id est, Ophitarum) originem adeo antiquam fuisse, ut Valentino haud posteriores fuerint, ex eo cognosci facile potest, quod Celsus, qui vixit temporibus Adriani, (ut idem Origenes testatur,) haud dubium et Antonini, eorum dogmata callens, contumeliae causa, quasi Christianis omnibus essent contraria, eadem Catholicis objicere solitus erat.«« Etenim minime credibile est aut Celsum, aut Lucianum temporibus Adriani floruisse; quoniam hic belli cum Marcomannis suscepti meminit, et praedictum librum Celso dicavit. Inter quae tempora, videlicet Adriani imperium, et bellum Marcomannicum, annorum circiter quinquaginta spatium interjectum puto. Caute igitur Origenes apposuit: *καὶ κατωτέρω.* Dices vero, unde constat tibi cum hoc Celso familiaritatem istam contractam esse? Respondeo: Primo, mecum consentiunt clarissimi viri, Caesar Baronius in Annal. Eccl. ad annum Christi 132., et Gerardus Vossius libro de sectis philosophorum. Secundo, patet ex Origene et Luciano, quendam sic appellatum contra Magiam scripsisse. Tertio, apud utrumque Epicureus audit. Quarto, tempore conveniunt. Atque hactenus de aetate.«

»Scripta quod attinet, cum ex aequo impietatem et eruditionem redolere videantur, si vituperio laudeque digna judicarem, quis, (modo Lucianum illi amicissimum excipias,) aegre feret? Atque hujus rei testimonium prae manibus habemus *ἀληθῆ λόγον*, librum in duos Tomos distinctum, et lectu jucundissimum: sive philosophorum et Christianorum vetustissimorum lites cognoscere cupias;

seu proprias vires experiri; aut Origenem strenue refutantem tuis laudibus cohonestare velis. Praeter hunc, quem jam commemoravi, Celsi librum, cui titulus est *ἀληθὴς λόγος*, alium eruditissimum contra decantatas Magorum artes conscripsit: de quo audi Lucianum in Pseudomante: *Ἔστι δὲ καὶ ἄλλα πολλὰ πρὸς τοῦτο ἐπινενοημένα, ὧν οὐκ ἀναγκαῖον μεμνῆσθαι ἁπάντων, ὡς μὴ ἀπειρόκαλοι εἶναι δοκοίημεν, καὶ μάλιστά σου ἐν οἷς κατὰ Μάγων συνέγραψας, καλλίστοις τε ἅμα καὶ ὠφελιμωτάτοις συγγράμμασι, καὶ δυναμένοις σωφρονίζειν τοὺς ἐντυγχάνοντας, ἱκανὰ παραθεμένου καὶ πολλῷ τούτων πλείονα.* »» Alia praeter ea multa ad id illi sunt excogitata, quorum omnium meminisse non necesse est, ne ineptus videar, maxime cum in his, quos de Magorum artibus conscripsisti, commentariis tum pulcherrimis, tum utilissimis, quique modestos reddere queant lectores, abunde multa retuleris, et his multo copiosiora.«« Huic concinit Origenes noster, qui lib. 1. contra Celsum num. 68. suis plurimum confisus conjecturis, librum quendam contra Magiam scriptum ei adjudicare non veretur: *Ὁρᾷς ὡς διὰ τούτων οἱονεὶ παραδέχεται μαγείαν εἶναι· οὐκ οἶδα, εἰ ὁ αὐτὸς ὢν τῷ γράψαντι κατὰ μαγείας βιβλία πλείονα.* Libro 4. num. 36. dubitat, an is quoque duorum librorum auctor fuerit, quos in Christianos conscriptos dicit: *Ὁ δὲ κρίνειν μᾶλλον Πλάτωνος δυνάμενος ὁ Ἐπικούρειος Κέλσος, (εἴγε οὗτός ἐστι καὶ ὁ κατὰ Χριστιανῶν ἄλλα δύω βιβλία συντάξας,) τάχα ἡμῖν φιλονεικῶν, οὓς μὴ ἐφρόνει ἐνθέους, ἐνθέους ὠνόμασεν.* Praeter jam dictos pollicitus est alium de bene vivendi praeceptis dare: quem an ipse confecerit, an confectus perierit, plane nescio. Ad hujus operis finem habes attestantem Origenem lib. 8. num. 76. *Ἴσθι μέντοι ἐπαγγελλόμενον τὸν Κέλσον ἄλλο σύνταγμα μετὰ τοῦτο ποιήσειν, ἐν ᾧ διδάξειν ἐπηγγείλατο ὅπῃ βιωτέον τοὺς βουλομένους αὐτῷ καὶ δυναμένους πείθεσθαι.*«

»Cui vero sectae adhaesit, certius et plenius ex Origene et Luciano intelligimus: quorum ille passim ei objicit Epicuri dogmata et errores, lib. I. num. 8. 10. 21., lib. II. num. 60., lib. III. num. 34. 48. 79., lib. IV. num. 54. 75., lib. V. num. 3. Lucianus vero Pseudomantem ideo se scripsisse profitetur, ut suam erga Celsum gratitudinem testatam relinqueret, et Epicurum illi carissimum vindicaret: *ταῦτα, ὁ φιλότης, ὀλίγα ἐκ πολλῶν δείγματος ἕνεκα γράψαι ἠξίωσα, καὶ σοὶ μὲν χαριζόμενος, ἀνδρὶ ἑταίρῳ καὶ φίλῳ, καὶ ὃν ἐγὼ πάντων μάλιστα θαυμάσας ἔχω ἐπί τε σοφίᾳ, καὶ τῷ πρὸς ἀλήθειαν ἔρωτι, καὶ τρόπου πρᾳότητι, καὶ ἐπιεικείᾳ, καὶ γαλήνῃ βίου, καὶ δεξιότητι πρὸς τοὺς συνόντας· τὸ πλέον δὲ, ὅπερ καὶ σοὶ ἥδιον, Ἐπικούρῳ τιμωρῶν, ἀνδρὶ ὡς ἀληθῶς ἱερῷ, καὶ θεσπεσίῳ τὴν φύσιν.* Etenim Alexander Epicuro, et ejus sectatoribus adeo infensus erat, ut sciscitanti cuipiam, quid Epicurus apud inferos ageret, *μολυβδίνας, ἔφη, ἔχων πέδας ἐν βορβόρῳ κάθηται.* Ejus libros in foro combussit; monuit etiam Ponticos, Christianos et Epicureos *λίθοις ἐλαύνειν*, et Amastriano nunquam oraculum reddidit, quod plurimi Epicurei in istac civitate habitabant. *Τίνι γὰρ ἄλλῳ*, inquit ibidem Lucianus, *δικαιότερον προσεπολέμει γόης ἄνθρωπος, καὶ τερατείᾳ φίλος, ἀληθείᾳ γε ἔχθιστος, ἢ Ἐπικούρῳ, ἀνδρὶ τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων καθεωρακότι, καὶ μόνῳ τὴν ἐν αὐτοῖς ἀλήθειαν εἰδότι; Ὁ μὲν γὰρ ἀμφὶ τὸν Πλάτωνα, καὶ Χρύσιππον, καὶ Πυθαγόραν φίλος, καὶ εἰρήνη βαθεῖα πρὸς ἐκείνους ἦν· ὁ δὲ ἄτεγκτος Ἐπίκουρος, (οὕτω γὰρ αὐτὸν ὠνόμασεν), ἔχθιστος δικαίως πάντα ταῦτα ἐν γέλωτι καὶ παιδιᾷ τιθέμενος.* Denique Celsum nostrum vocat Epicureum Eusebius Hist. Eccles. lib. VI. cap. 36. Haec omnia ea de causa citavi, ut Hornium, qui posthabita historiarum fide, Celsum inter Stoicos recensuit, e profundissimo, quo tenetur, somno excitarem. Nam ita ille lib. V. cap. 4. Hist Philos. »»Orige-

nes vero, qui contra sacrum illud caput, Celsum Stoicum scripsit, omnes sectas accurate rimatus, doctissimus philosophus fuit.«« [1])

Quamquam vero Origenes Celsum auctorem *ἀληθοῦς λόγου*, interdum illum ipsum esse facile existimat, qui plurima contra Magiam scripta edidit, qui duos item alios contra christianam religionem libros »»a vero sermone«« diversos composuit, ac Epicureae sectae addictissimus fuit, interdum tamen veretur asserere unum eundemque omnino esse, quod nempe auctor *ἀληθοῦς λόγου* nonnunquam Platonem sequi et Magiam admittere videatur. Vide lib. I. contra Celsum num. 68., et lib. IV. num. 36. Verumtamen lib. I. num. 8. existimat, Celsum non ignarum se non posse Epicureum confiteri, quin fidem iis detraheret, quae dicturus erat, ideo quae Epicuri sunt dogmata, obtegere, et Platonem interdum sequi se simulare, ut calumniae, quas Christianis instruit, plausibiliores videantur. Ut ut est, Celsus, quem confutat Origenes, suum *ἀληθῆ λόγον* scribere non potuit ante Marci Aurelii imperium, quandoquidem teste Origene lib. V. num. 62. non solum in eo opere meminerat Marcionitarum, qui tantum circa annum Christi 142. orti sunt, sed et Marcellianorum, qui nomen trahebant a Marcellina quadam ex Carpocratianorum secta muliere, quae teste Irenaeo lib. I. cap. 24. Romam venit sub Aniceto post annum Christi 157. Verisimile autem admodum est, illum hoc opus composuisse ardente Marci Aurelii adversus Christianos persecutione, si quidem teste Origene lib. VIII. num. 69. Christianos asserit ubique latere, ut mortis, ad quam quaerebantur, periculum evaderent. Is est procul dubio Celsus, de quo Chrysostomus Homil. VI. in epist. ad Corinthios haec ait: *Ἱκανοὶ δὲ καὶ οἱ καθ' ἡμῶν εἰρηκότες τὴν ἀρχαιότητα μαρτυρῆσαι τοῖς βιβλίοις οἱ*

---

[1]) Hactenus Spencerus.

περὶ Κέλσον καὶ τὸν Βατανεώτην τὸν μετ' ἐκεῖνον. Οὐ γὰρ δὴ τοῖς μετ' αὐτοὺς συντεθεῖσιν ἀντέλεγον. Augustinus lib. de Haeresibus Tom. VIII. pag. 3. commemorat Celsum quendam, qui opiniones omnium philosophorum usque ad sua tempora, sex non parvis voluminibus absolverat. At nullo argumento adstrui potest illum ipsum esse, quem noster confutat Origenes.

2. Ad octo Origenis libros contra Celsum quod adtinet, liquet ex lib. III. num. 14. illos scriptos esse eo tempore, quo ecclesia a multis annis profunda pace fruebatur, licet tunc maxima in imperio rerum esset perturbatio. Ὅτι δὲ οὐδὲ τὸ ἔξωθεν δέος τὸ σύνθημα ἡμῶν διακρατεῖ, δῆλον ἐκ τοῦ καὶ τοῦτο, βουληθέντος θεοῦ, πεπαῦσθαι ἤδη χρόνῳ πλείονι. Καὶ εἰκὸς παύσεσθαι τὸ ὡς πρὸς τὸν βίον τοῦτον τοῖς πιστεύουσιν ἐγγενόμενον ἀδεές· ἐπὰν πάλιν οἱ παντὶ τρόπῳ διαβάλλοντες τὸν λόγον, τὴν αἰτίαν τῆς ἐπὶ τοσοῦτο νῦν στάσεως ἐν πλήθει τῶν πιστευόντων νομίσωσιν εἶναι, ἐν τῷ μὴ προσπολεμεῖσθαι αὐτοὺς ὑπὸ τῶν ἡγουμένων ὁμοίως τοῖς πάλαι χρόνοις. Baronius ad annum Christi 243. optime potuisse contingere arbitratur, ut tam insigne, laboriosum, multarumque lucubrationum opus coeptum Gordiani tempore ad Philippi imperium productum fuerit. Verum cum Gordiani imperium praecesserit Maximini persecutio, quae maximas praesertim in Oriente strages edidit, qui potuisset Origenes sub Gordiano scribere, ecclesiam jam a multis annis tranquilla pace frui? Melius ergo librorum contra Celsum scriptio ad imperii Alexandri finem referretur, ni obstaret Eusebii auctoritas, qui Hist. Eccl. lib. VI. cap. 36. sub Gordiani successore Philippo illos scriptos esse diserte tradit: Ἐν τούτῳ καὶ τὰ πρὸς τὸν ἐπιγεγραμμένον καθ' ἡμῶν Κέλσου τοῦ Ἐπικουρείου ἀληθῆ λόγον, ὀκτὼ τὸν ἀριθμὸν συγγράμματα συντάττει. Revera anno Christi 249., qui fuit ultimus imp. Philippi, jam a duodecim annis persecutio Maximini

cessaverat, et maxima illa imperii perturbatione, quam commemorat Origenes, videtur designari Decii rebellio, quam, teste Zosimo libro primo, praecesserat altera Jotapiani in Syria, et altera Marini in Pannonia.

3. Eusebius libro adversus Hieroclem, qui alterum composuerat hoc titulo inscriptum: *φιλαλήθης λόγος*, ubi ex Philostrati historia Apollonium Tyaneum Jesu Christo comparaverat, asserit ejusmodi opus jam per anticipationem confutatum esse ab Origene octo libris contra Celsum: *Δυνάμει δ' ἤδη καὶ πρὸ τῆς ἰδίας κατ' αὐτῶν γραφῆς ἀνατέτραπται, καὶ προαπολέληκται ἐν ὅλοις ὀκτὼ συγγράμμασι τοῖς Ὠριγένει γραφεῖσι πρὸς τὸν ἀλαζονικώτερον τοῦ φιλαλήθους ἐπιγεγραμμένον Κέλσου ἀληθῆ λόγον· ᾧ τὰς εὐθύνας ἀπαραλείπτως ἐν ὅσοις εἰρήκαμεν, ὁ δεδηλωμένος παραγαγὼν συλλήβδην, ὅσα ἐς τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν παντί τῳ εἴρηταί τε, καὶ εἰρήσεται, προλαβὼν διελύσατο· ἐφ' ἃ τοὺς ἐπ' ἀκριβὲς τὰ καθ' ἡμᾶς διαγνῶναι ἔχοντας φιλαλήθως ἀναπέμψαντες, φέρε μόνην ἐπὶ τοῦ παρόντος τὴν κατὰ τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν τοῦ φιλαλήθους τουτουῒ λόγου παράθεσιν ἐπισκεψώμεθα.* Tanti item fecerunt opus contra Celsum Basilius et Gregorius Nazianzenus, ut fragmentis inde adductis totam fere confecerint Philocaliam. Hieronymus epist. 83., alias 84. »»Scripserunt, inquit, contra nos Celsus atque Porphyrius: priori Origenes; alteri Methodius, Eusebius, et Apollinaris fortissime responderunt. Quorum Origenes octo scripsit libros: Methodius usque ad decem millia procedit versuum: Eusebius et Apollinaris viginti quinque et triginta volumina condiderunt. Lege eos, et invenies nos comparatione eorum imperitissimos, et post tanti temporis otium vix quasi per somnium, quod pueri didicimus, recordari.«« Recentiorum de libris contra Celsum judicium proferre nimis longum fuerit. Observare sufficiat Clariss. Huetium lib. III. Origenianorum sectione secunda num. V. asserere, non

alias Origenem tantam doctrinae Christianae et profanae ubertatem, tanta argumentorum pondera expromere; item erudito Dupinio ex omnibus Christianae religionis Apologiis, quae prioribus ecclesiae saeculis editae sunt, nullam videri, quae huic Origenianae omnium absolutissimae comparari queat. Denique ad hujus operis commendationem non abs re erit hic exscribere, quae Georgius Bullus in defensione fidei Nicaenae pag. 168. dicit. »»Si omnia Origenis scripta, eaque pura et incorrupta, hodie exstarent; haud omnia tamen verae ac genuinae ejus sententiae declarandae pariter inservirent. Scilicet variorum auctoris πολυγράφου operum diversa foret ratio. Nam alia ad amicos secreto scripsit, quaē lucem nunquam visura speravit; in quibus libere ac pene sceptice disseruit, ac plerumque non tam suam certam ac definitam sententiam, quam vel aliorum ratiocinationes, vel suos quosdam scrupulos, ac dubitatiunculas, ad clariorem veritatis elucidationem proposuit. Alia ipse in publicum emisit, sive contra infideles, sive adversus haereticos, seu denique ad instruendam plebem Christianam; in quibus via trita ac tuta incedens, receptam in ecclesia Catholica doctrinam studiosius tradidit. Deinde alia properanter dictitavit, alia diligentiori cura elucubravit. Denique alia, (ut Huetii verbis utar,) senex Adamantius, ingenio per aetatem magis subacto, elimavit; alia effervente sese in juventutis aestu foecunditate profudit. De quibus praeclare dixit Hieronymus in prologo ad Commentarios in Lucam, Origenem in quibusdam tractatibus »quasi iterum talis ludere; alia esse virilia ejus et senectutis seria.« Negari autem non potest, quin Origenis suffragium de catholica doctrina peti debeat ex iis praesertim scriptis, quae publicis usibus ipse destinavit; quae cogitate et attente exaravit; quae denique jam senex, et longo rerum usu et experientia edoctus composuit. Hujusmodi sunt omnium consensu libri octo con-

tra Celsum Epicureum. Quippe in his communem Christianorum doctrinam adversus instructissimum religionis nostrae hostem propugnat: hi summo auctoris studio, maxima eruditione, atque ab ipso jam sexagenario majori elucubrati fuere.««

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ ΕΙΣ ΤΟΜΟΥΣ

ΚΑΤΑ ΚΕΛΣΟΥ.

1. (1) Ὁ[1]) μὲν σωτὴρ καὶ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ψευδομαρτυρούμενος μὲν, ἐσιώπα· κατηγορούμενος δὲ, οὐδὲν ἀπεκρίνατο·[2]) πειθόμενος πάντα τὸν βίον ἑαυτοῦ, καὶ τὰς ἐν Ἰουδαίοις πράξεις, κρείττους γεγονέναι φωνῆς ἐλεγχούσης τὴν ψευδομαρτυρίαν, καὶ λέξεων ἀπολογουμένων πρὸς τὰς κατηγορίας. Σὺ δ', ὦ φιλόθεε Ἀμβρόσιε,[3]) οὐκ οἶδ' ὅπως πρὸς τὰς Κέλσου κατὰ Χριστιανῶν ἐν συγγράμμασι ψευδομαρτυρίας, καὶ τῆς πίστεως τῶν ἐκκλησιῶν ἐν βιβλίῳ κατηγορίας, ἐβουλήθης ἡμᾶς ἀπολογήσασθαι· ὡς οὐκ ὄντος ἐναργοῦς ἐλέγχου ἐν τοῖς πράγμασι, καὶ πάντων γραμμάτων[4])

---

[1]) R. in notis: »Octo Origenis libri contra Celsum collati sunt cum octo Mss., Regio, Basileensi, Joliano, qui nunc est ecclesiae cathedralis Parisiensis, duobus Vaticanis, et tribus Anglicanis. In Cod. Regio titulus est: Ὠριγένους τοῦ σοφωτάτου κατὰ Κέλσου τοῦ ἀθεωτάτου. In aliis: Ὠριγένους κατὰ Κέλσου.« — Cfr. Opp Orig. ed. Ruaei Tom. I. pag. 315. seqq.

[2]) Cod. Regius: ἀπεκρίνετο. R.

[3]) Cfr. Euseb. Hist. eccles. lib. VI. cap. 22.

[4]) Sic omnes libri editi (e. c. edd. Spenceri) et Mss. Guietus malebat: πραγμάτων. R.

κρείττονος λόγου, τοῦ τε τὰς ψευδομαρτυρίας ἀφανίζοντος, καὶ ταῖς κατηγορίαις μηδὲ πιθανότητα, εἰς τὸ δύνασθαί τι αὐτὰς, ἐνδιδόντος. Περὶ δὲ τοῦ Ἰησοῦ ὅτι ἐσιώπα ψευδομαρτυρούμενος, ἀρκεῖ ἐπὶ τοῦ παρόντος τὰ Ματθαίου παραθέσθαι· τὰ γὰρ ἰσοδυναμοῦντα αὐτῷ ὁ Μάρκος ἔγραψεν. Ἔχει δὲ οὕτως ἡ τοῦ Ματθαίου λέξις· »ὁ[1]) *δὲ ἀρχιερεὺς, καὶ τὸ συνέδριον, ἐζήτουν ψευδομαρτυρίαν κατὰ τοῦ Ἰησοῦ, ὅπως θανατώσωσιν αὐτόν· καὶ οὐχ εὗρον, πολλῶν προσελθόντων ψευδομαρτύρων. Ὕστερον δὲ προσελθόντες δύο, εἶπον· οὗτος ἔφη· δύναμαι καταλῦσαι τὸν ναὸν τοῦ θεοῦ, καὶ διὰ τριῶν ἡμερῶν οἰκοδομῆσαι. Καὶ ἀναστὰς ὁ ἀρχιερεὺς, εἶπεν αὐτῷ· οὐδὲν ἀποκρίνῃ, ὅτι οὗτοί σου καταμαρτυροῦσιν; Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἐσιώπα.« Ἀλλὰ καὶ, ὅτι οὐκ ἀπεκρίνατο*[2]) *κατηγορούμενος, τοιαῦτα*[3]) *γέγραπται· »ὁ*[4]) *δὲ Ἰησοῦς ἔστη*[5]) *ἔμπροσθεν τοῦ ἡγεμόνος· καὶ ἐπηρώτησεν αὐτὸν, λέγων· σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων; Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἔφη αὐτῷ· σὺ λέγεις. Καὶ ἐν τῷ κατηγορεῖσθαι αὐτὸν ὑπὸ τῶν ἀρχιερέων καὶ πρεσβυτέρων, οὐδὲν ἀπεκρίνατο.*[6]) *Τότε λέγει αὐτῷ* (2) *ὁ Πιλάτος· οὐκ ἀκούεις, πόσα σου καταμαρτυροῦσιν; Καὶ οὐκ ἀπεκρίθη αὐτῷ πρὸς οὐδὲν ῥῆμα, ὥστε θαυμάζειν τὸν ἡγεμόνα λίαν.«*

2. *Καὶ γὰρ*[7]) *θαυμασμοῦ ἄξιον ἦν παρὰ τοῖς καὶ μετρίως φρονεῖν δυναμένοις, τὸ, τὸν κατηγορούμενον*

---

[1]) Cfr. Matth. XXVI, 59—62. coll. edd. N. T.

[2]) Cod. Reg. *ἀπεκρίνετο*. R.

[3]) Edd. Spenceri: *κατηγορούμενος τοιαῦτα, γέγραπται.*

[4]) Cfr. Matth. XXVII, 11—14.

[5]) Cod. Reg. *ἔστη*. Alias: *ἐστάθη*. R. — Edd. Spenc. in textu: *ἐστάθη*, ad marg. vero: *ἔστη*.

[6]) Cod. Reg. *ἀπεκρίνετο*. R.

[7]) In Cod. Reg. deest: *γάρ*. R.

καὶ ψευδομαρτυρούμενον, δυνάμενον ἀπολογήσασθαι, καὶ παραστῆσαι ἑαυτὸν οὐδενὶ ἔνοχον ἐγκλήματι, καὶ ἐγκώμια τοῦ ἑαυτοῦ βίου διεξελθεῖν, καὶ τῶν δυνάμεων, ὡς ἀπὸ θεοῦ γεγένηνται, ἵνα δῷ τῷ δικαστῇ ὁδὸν τοῦ χρηστότερα περὶ αὐτοῦ ἀποφήνασθαι, τοῦτο μὲν μὴ πεποιηκέναι, καταπεφρονηκέναι δὲ, καὶ μεγαλοφυῶς ὑπερεωρακέναι τοὺς κατηγόρους. Ὅτι δὲ, εἰ ἀπελογήσατο, ἀπέλυσεν ἂν ὁ δικαστὴς, μηδὲ διστάσας,[1]) τὸν Ἰησοῦν, δῆλον ἐκ τῶν ἀναγεγραμμένων περὶ αὐτοῦ, ἐν οἷς εἶπε· »τίνα[2]) θέλετε τῶν δύο ἀπολύσω ὑμῖν; τὸν Βαραββᾶν, ἢ Ἰησοῦν, τὸν λεγόμενον Χριστόν;« κἀκ[3]) τοῦ, ὃ ἐπιφέρει ἡ γραφὴ λέγουσα· »ᾔδει[4]) γὰρ, ὅτι διὰ φθόνον παρέδωκαν αὐτόν.« Ἰησοῦς οὖν ἀεὶ ψευδομαρτυρεῖται, καὶ οὐκ ἔστιν ὅτε, κακίας οὔσης ἐν ἀνθρώποις, οὐ κατηγορεῖται. Καὶ αὐτὸς μὲν καὶ νῦν σιωπᾷ πρὸς ταῦτα, καὶ οὐκ ἀποκρίνεται μὲν διὰ φωνῆς, ἀπολογεῖται δὲ ἐν τῷ βίῳ τῶν γνησίων ἑαυτοῦ μαθητῶν, κεκραγότι τὰ διαφέροντα, καὶ πάσης ψευδομαρτυρίας ὄντι κρείττονι, ἐλέγχων καὶ ἀνατρέπων τὰς ψευδομαρτυρίας καὶ κατηγορίας.

3. Τολμῶ μὲν οὖν καί φημι, ὅτι ἣν ἀξιοῖς ποιήσασθαι ἡμᾶς ἀπολογίαν, ὑπεκλύει τὴν ἐν τοῖς πράγμασιν ἀπολογίαν, καὶ τὴν ἐπιφανῆ τοῖς οὐκ ἀναισθήτοις δύναμιν τοῦ Ἰησοῦ. Ὅμως δ', ἵνα μὴ δοκῶμεν ὀκνεῖν πρὸς τὸ ἐπιταχθὲν ὑπό σου, πεπειράμεθα ὑπαγορεῦσαι, κατὰ τὴν παροῦσαν δύναμιν, πρὸς ἕκαστον τῶν

---

[1]) Sic recte omnes Codd. Mss. Male vero Hoeschelius: διαστάσας. R. — Hoeschel. in notis: »Lege cum Ant. Velsero: διστάσας.«

[2]) Cfr. Matth. XXVII, 17.

[3]) Edd. Spencer. et Ruaei in textu: »καὶ τοῦ, ὡς ἐπιφέρει« κτλ., edd. vero Spencer. ad marg. »κἀκ τοῦ, ὡς« κτλ., ed. R. in notis: »lego cum Guieto: κἀκ τοῦ, ὃ« κτλ.

[4]) Matth. XXVII, 18.

ὑπὸ Κέλσου γεγραμμένων, τὸ φανὲν ἡμῖν [1]) *ἀνατρεπτικόν, τῶν* [2]) *πιστὸν οὐδένα δυναμένων σεῖσαι λόγων αὐτοῦ. Καὶ μὴ εἴη γε εὑρεθῆναί τινα, τοιαύτην ἀνειληφότα ἀγάπην τοῦ θεοῦ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὡς ὑπὸ τῶν ῥημάτων Κέλσου, ἤ τινος τῶν ὁμοίων, σεισθῆναι τὴν προαίρεσιν αὐτοῦ. Ὁ δὲ Παῦλος μυρία ὅσα καταλέγων τὰ εἰωθότα χωρίζειν ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἀγάπης τοῦ θεοῦ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὧν πάντων κρείττων ἦν ἡ ἐν αὐτῷ ἀγάπη, λόγον οὐ κατέταξεν ἐν τοῖς χωρίζουσιν. Πρόσχες γάρ, ὅτι πρότερον μέν φησι· »τίς* [3]) *ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ;* [4]) *Θλίψις, ἢ στενοχωρία, ἢ διωγμὸς, ἢ λιμὸς, ἢ γυμνότης, ἢ κίνδυνος, ἢ μάχαιρα; (καθάπερ γέγραπται·« »»ὅτι* [5]) *ἕνεκέν σου θανατούμεθα πᾶσαν τὴν ἡμέραν· ἐλογίσθημεν ὡς πρόβατα σφαγῆς.««) »Ἀλλ' ἐν τούτοις πᾶσιν ὑπερνικῶμεν διὰ τοῦ ἀγαπήσαντος ἡμᾶς.« Δεύτερον δὲ ἄλλο τάγμα ἐκτιθέμενος τῶν πεφυκότων χωρίζειν τοὺς ἀνερματίστους ἐν θεοσεβείᾳ, λέγει· »πέπεισμαι* [6]) *γάρ, ὅτι οὔτε θάνατος, οὔτε ζωὴ, οὔτε ἄγγελοι, οὔτε ἀρχαὶ, οὔτε ἐνεστῶτα, οὔτε μέλλοντα, οὔτε δυνάμεις, οὔτε ὕψωμα, οὔτε βάθος, οὔτε τις κτίσις ἑτέρα δυνήσεται ἡμᾶς* (3) *χωρίσαι* [7]) *ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ θεοῦ, τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν.«*

---

[1]) Sic duo Codd. Vaticani et Cod. Regius, libri autem antea editi (v. c. edd. Spenc.) *ὑμῖν*. R.

[2]) Cod. Reg. et tres Codd. Anglicani: *τῶν πιστὸν οὐδένα*. Alias (v. c. in edd. Spenceri): *τῶν πιστῶν οὐδένα*. R.

[3]) Cfr. Rom. VIII, 35—37.

[4]) Ita Cod. Reg., sicque legendum tum e textu sacro, tum ex ipso Origene paulo superius. Libri editi (v. c. edd. Spenc.) habent: *θεοῦ*. R.

[5]) Cfr. Psalm. XLIV, 22.

[6]) Cfr. Rom. VIII, 38. 39.

[7]) Ita omnes Mss. Alias (v. c. in edd. Spenc.) *χωρίζειν*. R.

4. *Καὶ ἀληθῶς ἄξιον μὲν ἡμᾶς σεμνύνεσθαι ἐπὶ θλίψει μὴ χωριζούσῃ, ἢ*[1]) *τοῖς ἑξῆς αὐτῇ κατειλεγμένοις, οὐχὶ δὲ Παῦλον καὶ τοὺς ἀποστόλους, καὶ εἴ τις ἐκείνοις γέγονε παραπλήσιος, διὰ τὸ πάνυ ὑπεράνω τῶν τοιούτων εἶναι, λέγοντα τό· »ἐν*[2]) *τούτοις πᾶσιν ὑπερνικῶμεν διὰ τοῦ ἀγαπήσαντος ἡμᾶς·« ὅπερ μεῖζόν ἐστι τοῦ νικᾶν. Εἰ δὲ δεῖ καὶ ἀποστόλους σεμνύνεσθαι, μὴ χωριζομένους ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ θεοῦ τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν· σεμνύνοιντο ἄν, ὅτι*[3]) *οὔτε θάνατος, οὔτε ζωή, οὔτε ἄγγελοι, οὔτε ἀρχαί, οὔτε τι τῶν ἑξῆς δύναται αὐτοὺς χωρίσαι ἀπὸ*[4]) *τῆς ἀγάπης τοῦ θεοῦ, τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν. Τοίνυν*[5]) *οὐ συνήδομαι τῷ πιστεύσαντι εἰς Χριστόν, ὡς δύνασθαι σαλευθῆναι αὐτοῦ τὴν πίστιν ὑπὸ Κέλσου, τοῦ οὐδὲ κοινοτέραν ζωὴν ζῶντος ἐν ἀνθρώποις ἔτι, ἀλλ' ἤδη καὶ πάλαι νεκροῦ· ἤ τινος πιθανότητος λόγου. Οὐκ οἶδα δ' ἐν ποίῳ τάγματι λογίσασθαι χρὴ τὸν δεόμενον λόγων*[6]) *πρὸς τὰ Κέλσου*

---

[1]) Omnes Mss. et Spencer. (in textu) *ἢ τοῖς ἑξῆς αὐτῇ*. Hoeschelius (item edd. Spenc. ad marg.) *ἢ τοῖς ἐξ ἧς αὐτῇ*, mendose. Gelenius interpres pro *αὐτῇ* videtur legisse: *αὐτοῦ*. Nam vertit: »ibi.« Sed lectio *αὐτοῦ* mihi non aeque arridet ac Boherello. R.

[2]) Rom. VIII, 37.

[3]) Tres Codd. Anglicani: *ὅτε οὔτε κτλ.* R.

[4]) Ita legendum ex Origene supra, quamvis vox *ἀπό* in omnibus nostris Mss. desideretur. R. — Edd. Spenc. uncis inclusam offerunt vocem *ἀπό*.

[5]) Pro verbis: *Τοίνυν οὐ συνήδομαι τῷ κτλ.*, Cod. Oxon. tertius habet: *Οὐ σύνοιδα μὲν τῷ κτλ.* Guieto scribendum videbatur: *Οὐ τοίνυν συνήδομαι τῷ πιστεύσαντι εἰς Χριστὸν οὕτως, ὡς δύνασθαι κτλ.* R.

[6]) Sic omnes Mss., excepto Joliano, qui utramque lectionem *λόγου* et supra *λόγων* habet. Hoeschelius contra in textu posuit *λόγου*, et ad oram: *λόγων*. R. —

κατὰ Χριστιανῶν ἐγκλήματα, ἐν[1]) *βιβλίοις ἀναγραφομένων τῶν*[2]) *ἀποκαθιστάντων αὐτὸν ἀπὸ τοῦ κατὰ τὴν πίστιν σεισμοῦ ἐπὶ τὸ στῆναι ἐν αὐτῇ. Ὅμως δ' ἐπεὶ ἐν τῷ πλήθει τῶν πιστεύειν νομιζομένων εὑρεθεῖεν ἄν τινες τοιοῦτοι, ὡς σαλεύεσθαι μὲν καὶ ἀνατρέπεσθαι ὑπὸ τῶν Κέλσου γραμμάτων, θεραπεύεσθαι δὲ ὑπὸ*[3]) *τῆς πρὸς αὐτὰ ἀπολογίας, ἐὰν ἔχῃ χαρακτῆρά τινα καθαιρετικὸν τῶν Κέλσου, καὶ τῆς ἀληθείας παραστατικὸν τὰ λεγόμενα· ἐλογισάμεθα πεισθῆναί σου τῇ προστάξει, καὶ ὑπαγορεῦσαι πρὸς ὃ ἔπεμψας ἡμῖν σύγγραμμα· ὅπερ οὐκ οἶμαί τινα τῶν ἐν φιλοσοφίᾳ, κἂν ἐπ' ὀλίγον προκοψάντων, συγκαταθέσθαι εἶναι λόγον ἀληθῆ, ὡς ἐπέγραψεν ὁ Κέλσος.*

5. *Ὁ μὲν οὖν Παῦλος, συνιδὼν ὅτι ἐστὶν ἐν φιλοσοφίᾳ ἑλληνικῇ οὐκ εὐκαταφρόνητα τοῖς πολλοῖς πιθανά, παριστάντα*[4]) *τὸ ψεῦδος ὡς ἀλήθειαν, φησὶν ἐπ' ἐκείνοις τό· »βλέπετε,*[5]) *μή τις ὑμᾶς ἔσται ὁ συλαγωγῶν διὰ τῆς φιλοσοφίας καὶ κενῆς ἀπάτης, κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν ἀνθρώπων, κατὰ τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου, καὶ οὐ κατὰ Χριστόν.« Καὶ ὁρῶν ἐν τοῖς λόγοις τῆς τοῦ κόσμου σοφίας ἐμφαινόμενόν τι μέγεθος, εἶπεν εἶναι τοὺς λόγους τῶν φιλοσόφων »κατὰ*[6]) *τὰ*

Edd. Spenc. uti nos in textu: *λόγων*, ad marg. vero: *λόγου*.

[1]) Tres Mss. *ἐν βίβλοις*. Ceteri cum editis (v. c. edd. Spenc.) *ἐν βιβλίοις*. H.

[2]) Tres Mss. omittunt *τῶν*, et sine sensus dispendio abesse potest. R.

[3]) Sic duo Codd. Anglicani, nec aliter Guieto scribendum videtur. Libri editi (v. c. edd. Spenc.) *ἀπὸ τῆς κτλ*. R.

[4]) Cod. Regius: *παριστῶντα τὸ ψεῦδος εἰς ἀλήθειαν*. R. [5]) Coloss. II, 8.

[6]) Guieto perperam scribendum videtur: *καὶ τὰ στοιχεῖα*. R. — Cfr. Coloss. II, 8.

στοιχεῖα τοῦ κόσμου.« Οὐδεὶς δὲ τῶν νοῦν ἐχόντων φήσαι [1]) ἂν καὶ τὰ Κέλσου »κατὰ τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου« εἶναι γεγραμμένα. Κἀκεῖνα μὲν ἔχοντά τι ἀπατηλὸν, καὶ κενὴν ἀπάτην ὠνόμασε, τάχα πρὸς ἀντιδιαστολὴν ἀπάτης τινὸς οὐ κενῆς· ἣν θεωρήσας ὁ Ἱερεμίας, ἐτόλμησε πρὸς θεὸν εἰπεῖν τό· »ἠπάτησάς [2]) με, κύριε, καὶ ἠπατήθην· ἐκράτησας, καὶ ἠδυνήθης.« Τὰ δὲ Κέλσου οὐδαμῶς ἀπάτην ἔχειν μοι φαίνεται, διὸ οὐδὲ κενήν· ὁποίαν ἔχει τὰ τῶν αἱρέσεις ἐν φιλοσοφίᾳ πηξάντων, [3]) καὶ τὸν νοῦν οὐ τὸν τυχόντα κατ' ἐκεῖνα ἀνειληφότων. Καὶ ὥσπερ οὐ τὸ τυχὸν τῶν ψευδομένων ἐν γεωμετρικοῖς θεωρήμασι ψευδογραφούμενόν τις ἂν λέγοι, ἢ καὶ ἀναγράφοι γυμνασίου ἕνεκεν τοῦ ἀπὸ τοιούτων· οὕτως παραπλήσια εἶναι χρὴ τοῖς τῶν (4) αἱρέσεις πηξάντων ἐν φιλοσοφίᾳ νοήμασι, τὰ μέλλοντα ὁμοίως ἐκείνοις λέγεσθαι κενὴν [4]) ἀπάτην, καὶ παράδοσιν ἀνθρώπων, κατὰ τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου.

6. Τοῦτο δὲ τὸ προοίμιον, μετὰ τὸ ὑπαγορεῦσαι πάντα τὰ μέχρι τῆς παρὰ Κέλσῳ [5]) τοῦ Ἰουδαίου πρὸς τὸν Ἰησοῦν προσωποποιΐας, ἔδοξεν ἡμῖν προτάξαι τῆς ἀρχῆς· ἵν' αὐτῷ προεντυγχάνῃ ὁ ἀναγνωσόμενος τὰ πρὸς Κέλσον ἡμῖν ὑπαγορευθέντα, καὶ ἴδῃ, ὅτι οὐ πάνυ

---

[1]) Duo Codd. Vaticani et Cod. Regius: *φήσαι ἄν*. Reliqui Codd. cum libris editis (v. c. edd. Spenc.) *φήσειεν ἄν*. R. — Cfr. Coloss. II, 8.

[2]) Cfr. Jerem. XX, 7.

[3]) Dubitabat Guietus, an scribendum forte: *ποιησάντων*. At frustra sollicitaretur vox *πηξάντων*, quae paulo post etiam repetitur, et qua optime designantur sectarum auctores. R.

[4]) Cfr. Coloss. II, 8.

[5]) Sic Codd. Reg., Jolianus, et duo Anglicani, quorum lectio melior videtur altera: *Κέλσου*, quae in aliis Mss. et libris editis (v. c. edd. Spenc.) reperitur. R. — Boherellus in textu: *παρὰ Κέλσου*, in notis: »Malim: *παρὰ Κέλσῳ*.«

πιστοῖς γέγραπται τὸ βιβλίον τοῦτο, ἀλλ' ἢ τέλεον ἀγεύστοις τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως, ἢ τοῖς, ὡς ὁ ἀπόστολος ὠνόμασεν, ἀσθενοῦσιν ἐν τῇ πίστει. Εἶπε δ' οὕτως· »τὸν[1]) δ' ἀσθενοῦντα τῇ πίστει προσλαμβάνεσθε.« Ἀπολογησάσθω δὲ τὸ προοίμιον, ὅτι ἄλλῃ μὲν προθέσει τὴν ἀρχὴν τῶν πρὸς Κέλσον ὑπηγορεύσαμεν, ἄλλῃ δὲ τὰ μετὰ τὴν ἀρχήν. Πρότερον μὲν γὰρ ἐσκοποῦμεν ὑποσημειώσασθαι τὰ κεφάλαια, καὶ διὰ βραχέων τὰ πρὸς αὐτὰ λεγόμενα· εἶτα μετὰ τοῦτο σωματοποιῆσαι τὸν λόγον. Ὕστερον δ' αὐτὰ τὰ πράγματα ὑπέβαλεν ἡμῖν, φειδομένοις χρόνου, ἀρκεσθῆναι μὲν τοῖς κατὰ τὴν ἀρχὴν οὕτως ὑπαγορευθεῖσιν· ἐν δὲ τοῖς ἑξῆς, κατὰ τὸ δυνατὸν ἡμῖν, συγγραφικῶς ἀγωνίσασθαι πρὸς τὰ Κέλσου καθ' ἡμῶν ἐγκλήματα. Διόπερ αἰτοῦμεν συγγνώμην ἐπὶ τῇ ἀρχῇ τῶν μετὰ τὸ προοίμιον. Ἐὰν δὲ μὴ κινηθῇς καὶ ὑπὸ τῶν ἑξῆς ὑπαγορευθέντων ἀνυσίμως· καὶ ἐπ' αὐτοῖς τὴν ὁμοίαν συγγνώμην αἰτῶν, ἀναπέμπω σε, ἐάν περ ἔτι θέλῃς δι' ὑπαγορεύσεων τὰς λύσεις σοι τῶν Κέλσου γενέσθαι λόγων, ἐπὶ τοὺς ἡμῶν συνετωτέρους καὶ δυνατοὺς, διὰ λέξεων καὶ βιβλίων ἀνατρέπειν δυναμένους τὰ καθ' ἡμῶν τοῦ Κέλσου ἐγκλήματα. Πλὴν βελτίων ὁ μηδὲ τὴν ἀρχὴν δεηθεὶς, κἂν ἐντυχὼν τῷ Κέλσου συγγράμματι, τῆς[2]) πρὸς αὐτὸ ἀπολογίας· ἀλλ' ὑπερφρονήσας πάντα τὰ ἐν τῷ βιβλίῳ αὐτοῦ, ὡς καὶ ὑπὸ τοῦ τυχόντος ἐν Χριστῷ πιστοῦ, διὰ τὸ ἐν αὐτῷ πνεῦμα, εὐλόγως καταφρονούμενα.

---

[1]) Rom. XIV, 1.

[2]) Cod. Reg. male: τῆς πρὸς αὐτήν. R.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ

ΚΑΤΑ ΚΕΛΣΟΥ

Τόμος πρῶτος.

1. Πρῶτον τῷ Κέλσῳ κεφάλαιόν ἐστι βουλομένῳ[1]) διαβαλεῖν Χριστιανισμὸν, ὡς συνθήκας κρύβδην πρὸς ἀλλήλους ποιουμένων Χριστιανῶν παρὰ τὰ νενομισμένα, ὅτι τῶν συνθηκῶν αἱ μέν εἰσι φανεραὶ, ὅσαι κατὰ νόμους γίγνονται· αἱ δὲ ἀφανεῖς, ὅσαι παρὰ τὰ νενομισμένα συντελοῦνται. Καὶ βούλεται διαβαλεῖν τὴν καλουμένην Ἀγάπην Χριστιανῶν πρὸς[2]) ἀλλήλους, ἀπὸ[3]) τοῦ κοινοῦ κινδύνου ὑφισταμένην, καὶ δυναμένην ὑπερόρκια.[4]) Ἐπεὶ οὖν τὸν κοινὸν νόμον θρυλλεῖ, παρὰ τοῦτον λέγων Χριστιανοῖς τὰς συνθήκας· λεκτέον πρὸς τοῦτο, ὅτι, (5) ὥσπερ εἴ τις παρὰ Σκύθαις νόμους ἀθέσμους ἔχουσι γενόμενος, ἀναχωρήσεως μὴ ἔχων καιρὸν, βιοῦν παρ' ἐκείνοις ἀναγκάζοιτο, εὐλόγως

---

[1]) Hanc vocem, quae in unico Cod. Reg., et libris editis (v. c. edd. Spenc.) desideratur, restituunt alii Mss. Ruaeus.

[2]) Boherellus absque jure in notis: »Junge verba: πρὸς ἀλλήλους, cum seqq., sublata distinctione.«

[3]) Ruaeus in notis, nec male: »Lego: ὡς ἀπὸ τοῦ« κτλ.

[4]) Seldenus, »de synedriis veterum Hebraeorum,« legebat primo: ὑπὲρ ὅρκια, quod sequi malim, quam cum ipso postea assentiri Patricio Junio, ὑπὲρ ὄργια substituenti. Boherellus.

ἂν οὗτος, διὰ τὸν τῆς ἀληθείας νόμον, ὡς [1]) πρὸς τοὺς Σκύθας παρανομίαν, καὶ συνθήκας πρὸς τοὺς τὰ αὐτὰ αὐτῷ φρονοῦντας ποιῆσαι ἂν παρὰ τὰ ἐκείνοις νενομισμένα· οὕτως παρ᾽ ἀληθείᾳ δικαζούσῃ [2]) οἱ νόμοι τῶν ἐθνῶν, οἱ περὶ ἀγαλμάτων καὶ τῆς ἀθέου πολυθεότητος, νόμοι εἰσὶ Σκυθῶν, καὶ εἴ τι Σκυθῶν ἀσεβέστερον. Οὐκ ἄλογον οὖν συνθήκας παρὰ τὰ νενομισμένα ποιεῖν, τὰς ὑπὲρ ἀληθείας. Ὥςπερ γάρ, εἰ ὑπὲρ τοῦ τύραννον προλαβόντα τὰ [3]) τῆς πόλεως ἀνελεῖν, συνθήκας τινὲς κρύβδην ἐποιοῦντο, [4]) καλῶς ἂν ἐποίουν· οὕτω δὴ καὶ Χριστιανοὶ, τυραννοῦντος τοῦ παρ᾽ αὐτοῖς καλουμένου διαβόλου, καὶ τοῦ ψεύδους, συνθήκας ποιοῦνται παρὰ τὰ νενομισμένα τῷ διαβόλῳ, κατὰ τοῦ διαβόλου, καὶ ὑπὲρ σωτηρίας ἑτέρων, [5]) οὓς ἂν πεῖσαι δυνηθῶσιν ἀποστῆναι τοῦ ὡσανεὶ Σκυθῶν καὶ [6]) τυράννου νόμου.

---

[1]) Guieto legendum videbatur: *καὶ τῶν Σκυθῶν παρανομίαν*. At sana nobis videtur textus nostri lectio. R.

[2]) Sic recte Hoeschel. cum omnibus Mss. Spencer. vero in textu male: *δικάζουσι*. R. — Spencer. ad marg. *δικαζούσῃ*, Boherell. in notis: »Lege, ut in ora scriptum est: *δικαζούσῃ*.«

[3]) Hoeschel. et Spencerus: *τὰς τῆς πόλεως συνθήκας, ἀνελεῖν τινες κρύβδην κτλ.* Quae cum foede admodum turbata sint, facili vocum transpositione, et mutando *τάς* in *τά*, singula in suum locum restituit, et ad commodum sensum revocavit Boherellus, quem in textu sequimur, neglecta altera, quam proponit Guietus, lectione: *τὰς τῆς πόλεως συνθήκας ἀνελεῖν, τινὲς κρύβδην συνθήκας ἐποιοῦντο, καλῶς κτλ.* R.

[4]) Hoeschel., ut nos, in textu: *ἐποιοῦντο, καλῶς ἂν ἐποίουν*. Spencer. vero: *ἐποίουν, τὸ καλῶς ἂν ἐποίουν*. R. — Spencer. ad marg. *ἐποιοῦντο*.

[5]) Sic omnes Mss. excepto Joliano, qui in textu quidem cum libris editis (v. c. edd. Spencer.) habet: *ἐκείνων*, sed ad oram: *ἑτέρων*. R.

[6]) Tres Codd. Anglicani et Hoeschel. in margine: *καὶ τυράννου νόμου*. Reliqui cum editis (v. c. edd. Spenc.) habent: *καὶ τυράννων νόμου*. R.

2. Ἑξῆς βάρβαρόν φησιν ἄνωθεν εἶναι τὸ δόγμα, δηλονότι τὸν Ἰουδαϊσμὸν, οὗ Χριστιανισμός ἤρτηται. Καὶ εὐγνωμόνως[1]) γε οὐκ ὀνειδίζει ἐπὶ τῇ ἀπὸ βαρβάρων ἀρχῇ τῷ λόγῳ, ἐπαινῶν ὡς ἱκανοὺς εὑρεῖν δόγματα τοὺς βαρβάρους. Προστίθησι δὲ τούτοις, ὅτι κρῖναι καὶ βεβαιώσασθαι καὶ ἀσκῆσαι πρὸς ἀρετὴν τὰ ὑπὸ βαρβάρων εὑρεθέντα, ἀμείνονές εἰσιν Ἕλληνες. Τοῦτ' οὖν ἡμῖν ἐστιν ἐκ τῶν ὑπ' αὐτοῦ λεγομένων, εἰς ἀπολογίαν περὶ τῶν ἐν Χριστιανισμῷ κειμένων, ὄντων ἀληθῶν· ὅτι ἀπὸ Ἑλληνικῶν τις δογμάτων καὶ γυμνασίων ἐλθὼν ἐπὶ τὸν λόγον, οὐ μόνον κρίνοι[2]) ἂν αὐτὰ[3]) ἀληθῆ, ἀλλὰ καὶ ἀσκήσας κατασκευάσαι ἂν, καὶ τὸ δοκοῦν ἐλλιπὲς, ὡς πρὸς Ἑλληνικὴν ἀπόδειξιν, ἀναπληρώσαι,[4]) κατασκευάζων τὴν Χριστιανισμοῦ ἀληθότητα. Λεκτέον[5]) δ' ἔτι πρὸς τοῦτο, ὅτι[6]) ἐστί τις οἰκεία ἀπόδειξις τοῦ λόγου, θειοτέρα παρὰ τὴν ἀπὸ διαλεκτικῆς Ἑλληνικήν. Ταύτην δὲ τὴν θειοτέραν ὁ ἀπόστολος ὀνομάζει ἀπόδειξιν[7]) πνεύματος καὶ δυνάμεως· πνεύματος μὲν, διὰ τὰς προφητείας, ἱκανὰς πιστοποιῆσαι τὸν ἐντυγχάνοντα, μάλιστα εἰς τὰ περὶ τοῦ[8]) Χριστοῦ· δυνάμεως δὲ, διὰ τὰς τεραστίους δυνάμεις, ἃς[9])

---

[1]) Ita recte omnes Mss. Alias (v. c. in edd. Spenc.) male: εὐγνώμως. R.

[2]) Ita Codd. tres Anglicani, Regius, et Spencer. in textu; Hoeschel. autem (itemq. edd. Spenc. ad marg.) cum reliquis Mss. κρίναι ἂν αὐτά. R.

[3]) Guietus scribendum putat αὐτοῦ, et subaudit τὸν λόγον. R.

[4]) Edd. Spenc. ἀναπληρῶσαι.

[5]) Sic Codd. Anglicani, sed libri editi (v. c. edd. Spenc.) cum reliquis Mss. Λεκτέον δέ τι πρὸς τοῦτο. R.

[6]) Philoc. cap. XV. ex ed. Tarini pag. 120. haec leguntur: Ἔστι γάρ τις οἰκεία — Ἑλληνικήν· ἣν ὁ ἀπόστολος κτλ.

[7]) Cfr. I Cor. II, 4. [8]) Deest τοῦ in Philocal.

[9]) Philoc. ἃς κατασκευαστέον — μὲν ἄλλων, καὶ ἐκ τοῦ ἴχνη αὐτῶν ἔτι σώζεσθαι.

κατασκευαστέον γεγονέναι καὶ ἐκ πολλῶν μὲν ἄλλων, καὶ ἐκ τοῦ ἴχνη δὲ αὐτῶν ἔτι [1]) σώζεσθαι παρὰ τοῖς κατὰ τὸ βούλημα τοῦ λόγου βιοῦσι.

3. Μετὰ ταῦτα περὶ τοῦ κρύφα Χριστιανοὺς τὰ ἀρέσκοντα ἑαυτοῖς ποιεῖν καὶ διδάσκειν εἰπὼν, καὶ ὅτι οὐ μάτην τοῦτο ποιοῦσιν, ἅτε διωθούμενοι τὴν ἐπηρτημένην αὐτοῖς δίκην τοῦ θανάτου· ὁμοιοῖ τὸν κίνδυνον κινδύνοις τοῖς συμβεβηκόσιν ἐπὶ φιλοσοφίᾳ ὡς Σωκράτει· ἐδύνατο λέγειν καὶ ὡς Πυθαγόρᾳ, καὶ [2]) ἄλλοις φιλοσόφοις. Λεκτέον δὲ πρὸς τοῦτο, ὅτι ἐπὶ Σωκράτει μὲν εὐθέως Ἀθηναῖοι μετενόησαν, καὶ οὐδὲν παρέμεινεν (6) αὐτοῖς περὶ αὐτοῦ πικρὸν, οὐδ' ἐπὶ Πυθαγόρᾳ. Οἱ γοῦν Πυθαγόρειοι ἐπὶ πλεῖον τὰς διατριβὰς συνεστήσαντο ἐν Ἰταλίᾳ, τῇ κληθείσῃ μεγάλῃ Ἑλλάδι· ἐπὶ δὲ Χριστιανοῖς ἡ Ῥωμαίων σύγκλητος βουλὴ, καὶ οἱ κατὰ καιρὸν βασιλεῖς, καὶ τὰ στρατιωτικὰ, καὶ οἱ δῆμοι, καὶ οἱ τῶν πιστευόντων συγγενεῖς προσπολεμήσαντες τῷ λόγῳ, ἐκώλυσαν ἂν αὐτὸν νικηθέντα ὑπὸ τῆς τῶν τοσούτων ἐπιβουλῆς, εἰ [3]) μὴ θείᾳ δυνάμει ὑπερέκυψε καὶ ὑπερανέβη, ὡς νικῆσαι ὅλον κόσμον αὐτῷ ἐπιβουλεύοντα.

4. Ἴδωμεν καὶ ὡς τὸν ἠθικὸν τόπον οἴεται διαβαλεῖν, τῷ κοινὸν εἶναι καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους φιλοσόφους, ὡς οὐ σεμνόν τι καὶ καινὸν μάθημα. Πρὸς τοῦτο δὲ λεκτέον, ὅτι τοῖς εἰσάγουσι κρίσιν δικαίαν θεοῦ ἀποκέκλειστο ἂν ἡ ἐπὶ τοῖς ἁμαρτανομένοις δίκη, μὴ πάντων ἐχόντων κατὰ τὰς κοινὰς ἐννοίας πρόληψιν

---

[1]) Ita duo Codd. Vaticani, et Spencer. in textu. Reliqui vero Mss., et Hoeschel. (itemq. edd. Spenc. ad marg.) ἐπισώζεσθαι. R.

[2]) Edd. Spenceri: καὶ (τοῖς) ἄλλοις κτλ.

[3]) Guieto scribendum videbatur: εἰ μὴ θεία δύναμις ὑπερέκυψε καὶ ὑπερανέβη, ὡς νικηθῆναι κτλ. Sed recepta lectio sana est, nec ejusmodi emendatione indiget. R.

ὑγιῆ περὶ τοῦ ἠθικοῦ τόπου. Διόπερ οὐδὲν θαυμαστὸν, τὸν αὐτὸν θεὸν, ἅπερ ἐδίδαξε διὰ τῶν προφητῶν καὶ τοῦ σωτῆρος, ἐγκατεσπαρκέναι ταῖς ἁπάντων ἀνθρώπων ψυχαῖς· ἵν' ἀναπολόγητος ἐν τῇ θείᾳ κρίσει πᾶς ἄνθρωπος ᾖ, ἔχων τὸ [1]) βούλημα τοῦ νόμου γραπτὸν ἐν τῇ ἑαυτοῦ καρδίᾳ· ὅπερ ἠνίξατο ἐν ᾧ νομίζουσιν Ἕλληνες μύθῳ ὁ λόγος, ποιήσας τὸν θεὸν γεγραφέναι [2]) τῷ ἰδίῳ δακτύλῳ τὰς ἐντολὰς, καὶ Μωϋσεῖ δεδωκέναι, [3]) ἃς συνέτριψεν ἡ κακία τῶν μοσχοποιησάντων, ὡς εἰ ἔλεγεν, ἐπέκλυσεν ἡ χύσις τῆς ἁμαρτίας. Δεύτερον δὲ γράψας, πάλιν ἔδωκε [4]) λατομήσαντος λίθους Μωσέως ὁ θεὸς, οἱονεὶ τοῦ προφητικοῦ λόγου εὐτρεπίζοντος ψυχὴν, μετὰ τὴν πρώτην ἁμαρτίαν, δευτέροις γράμμασι τοῦ θεοῦ.

5. Τὰ δὲ περὶ τῆς εἰδωλολατρίας, ὡς [5]) ἴδια τῶν ἀπὸ τοῦ λόγου ἐκτιθέμενος, καὶ ὑποκατασκευάζει, λέγων, αὐτοὺς διὰ τοῦτο μὴ νομίζειν [6]) αὐτοὺς χειροποιήτους θεοὺς, ἐπεὶ μὴ εὔλογόν ἐστι τὰ ὑπὸ φαυλοτάτων δημιουργῶν καὶ μοχθηρῶν τὸ ἦθος εἰργασμένα, εἶναι θεοὺς, πολλάκις καὶ ὑπὸ ἀδίκων ἀνθρώπων κατασκευασθέντα. Ἐν τοῖς ἑξῆς οὖν θέλων αὐτὸ κοινοποιῆσαι, ὡς οὐ πρῶτον ὑπὸ τούτου εὑρεθὲν, ἐκτίθεται Ἡρακλείτου λέξιν, τὴν [7]) λέγουσαν· »ὅμοια, ὡς εἴ τις τοῖς δό-

---

[1]) Edd. Spenc. ad marg. τὸ ἔργον. — Cfr. Rom. II, 15.
[2]) Cfr. Exod. XXXI, 18.
[3]) Cod. Regius: δεδωκέναι αὐτὰς, ἃς συνέτριψεν κτλ. — Cfr. Exod. XXXII, 19. 20.
[4]) Cfr. Exod. XXXIV, 1.
[5]) Guieto scribendum videbatur: ὡς οὐκ ἴδια τῶν ἀπὸ τοῦ λόγου κτλ. R.
[6]) Legendum videtur cum Boherello: νομίζειν τοὺς χειροποιήτους κτλ. R.
[7]) Edd. Spenceri: τὴν λέγουσαν ὁμοία, ὡς κτλ. Sed jam Hoeschel. in notis, cui Boherell. adstipulatur: Lege: λέγουσαν· Ὅμοια, ὡς —, ποιεῖν, id est, ὁμοίως.«

μοις λεσχηνεύοιτο, ποιεῖν τοὺς προσιόντας ὡς θεοῖς τοῖς ἀψύχοις.« Οὐκοῦν καὶ περὶ τούτου λεκτέον, ὅτι ὁμοίως τῷ[1]*) ἄλλῳ ἠθικῷ τόπῳ ἐγκατεσπάρησαν τοῖς ἀνθρώποις ἔννοιαι, ἀφ' ὧν καὶ ὁ Ἡράκλειτος, καὶ εἴ τις ἄλλος Ἑλλήνων ἢ βαρβάρων τοῦτ' ἐνενόησε κατασκευάσαι. Ἐκτίθεται γὰρ καὶ Πέρσας τοῦτο φρονοῦντας, παρατιθέμενος Ἡρόδοτον ἱστοροῦντα αὐτό. Προσθήσομεν δὲ καὶ ἡμεῖς, ὅτι καὶ Ζήνων ὁ Κιττιεὺς ἐν τῇ Πολιτείᾳ φησίν· »ἱερά τε οἰκοδομεῖν οὐδὲν δεήσει· ἱερὸν γὰρ οὐδὲν χρὴ νομίζειν, οὐδὲ πολλοῦ ἄξιον καὶ* (7) *ἅγιον, οἰκοδόμων τε ἔργον καὶ βαναύσων.« Σαφὲς οὖν, ὅτι καὶ περὶ τούτου τοῦ δόγματος γέγραπται ἐν ταῖς καρδίαις τῶν ἀνθρώπων γράμμασι θεοῦ τὸ πρακτέον.*

6. *Μετὰ ταῦτα οὐκ οἶδα πόθεν κινούμενος ὁ Κέλσος φησὶ, δαιμόνων τινῶν ὀνόμασι καὶ κατακηλήσεσι*[2]*) δοκεῖν ἰσχύειν Χριστιανούς· ὡς οἶμαι, αἰνισσόμενος τὰ περὶ τῶν κατεπᾳδόντων τοὺς δαίμονας καὶ ἐξελαυνόντων. Ἔοικε δὲ σαφῶς συκοφαντεῖν τὸν λόγον. Οὐ γὰρ κατακλήσεσιν ἰσχύειν δοκοῦσιν, ἀλλὰ τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ μετὰ τῆς ἀπαγγελίας τῶν περὶ αὐτὸν ἱστοριῶν. Ταῦτα γὰρ λεγόμενα πολλάκις τοὺς δαίμονας πεποίηκεν ἀνθρώπων χωρισθῆναι, καὶ μάλισθ', ὅταν οἱ λέγοντες ἀπὸ διαθέσεως ὑγιοῦς καὶ πεπιστευκυίας γνησίως, αὐτὰ λέγωσι. Τοσοῦτον μέν γε δύναται τὸ*[3]*) ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ κατὰ τῶν δαιμόνων, ὡς ἔσθ' ὅτε καὶ ὑπὸ*

---

[1]) Sic Codd. Vatican. Anglic. et Jolianus (itemq. Hoeschel., Velsero et Cod. Boico ducibus, nec non Boherell., in notis.) Cod. Reg. vero cum libris editis (v. c. edd. Spenc.) *τῷ ἄλλων ἠθικῷ κτλ.* R.

[2]) Sic omnes Codd. Mss. excepto Joliano, qui in textu cum Hoeschelio habet: *κατακλήσεσι.* Utraque lectio ferri potest. R. — Edd. Spenc. ad marg. *κατακλήσεσι.*

[3]) Cod. Regius: *τὸ ὄνομα Ἰησοῦ τοῦ θεοῦ.* R.

φαύλων ὀνομαζόμενον ἀνύειν· ὅπερ διδάσκων ὁ Ἰησοῦς, ἔλεγε· »πολλοὶ [1]) ἐροῦσί μοι ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ· τῷ ὀνόματί σου δαιμόνια ἐξεβάλομεν, καὶ δυνάμεις ἐποιήσαμεν.« Τοῦτο δ' οὐκ οἶδα πότερον ἑκὼν παρεῖδε καὶ κακουργεῖ ὁ Κέλσος, ἢ μὴ ἐπιστάμενος. Κατηγορεῖ δ' ἐν τοῖς ἑξῆς καὶ τοῦ σωτῆρος, ὡς γοητείᾳ δυνηθέντος ἃ ἔδοξε παράδοξα πεποιηκέναι, καὶ προϊδόντος, ὅτι μέλλουσι καὶ ἄλλοι τὰ αὐτὰ μαθήματα ἐγνωκότες ποιεῖν τὸ αὐτὸ, σεμνυνόμενοι τῷ θεοῦ δυνάμει ποιεῖν· οὕς τινας ἀπελαύνει τῆς ἑαυτοῦ πολιτείας ὁ Ἰησοῦς. Καὶ κατηγορεῖ αὐτοῦ, ὅτι εἰ δικαίως ἀπελαύνει, καὶ αὐτὸς ἔνοχος ὢν τοῖς αὐτοῖς, φαῦλός ἐστιν· εἰ δ' αὐτὸς οὐ φαῦλος ταῦτα ποιήσας, οὐδ' οἱ ὁμοίως αὐτῷ πράττοντες. Ἄντικρυς δὲ, κἂν δοκῇ ἀνέλεγκτον εἶναι τὸ περὶ τοῦ Ἰησοῦ, πῶς ταῦτα ἐποίησε· σαφὲς, ὅτι Χριστιανοὶ οὐδεμιᾷ μελέτῃ ἐπῳδῶν χρώμενοι, ἐντυγχάνουσι· ἀλλὰ τῷ ὀνόματι τοῦ Ἰησοῦ, καὶ ἄλλων λόγων πεπιστευμένων κατὰ τὴν θείαν γραφήν.

7. Εἶτ' [2]) ἐπεὶ πολλάκις ὀνομάζει κρύφιον τὸ δόγμα, καὶ ἐν τούτῳ αὐτὸν ἐλεγκτέον· σχεδὸν παντὸς τοῦ κόσμου ἐγνωκότος τὸ κήρυγμα Χριστιανῶν μᾶλλον, ἢ τὰ τοῖς φιλοσόφοις ἀρέσκοντα. Τίνα γὰρ λανθάνει ἡ ἐκ παρθένου γέννησις Ἰησοῦ, καὶ ὁ ἐσταυρωμένος, καὶ ἡ παρὰ πολλοῖς πεπιστευμένη ἀνάστασις αὐτοῦ, καὶ ἡ καταγγελλομένη κρίσις, κολάζουσα μὲν κατ' ἀξίαν τοὺς ἁμαρτάνοντας, γέρως δ' ἀξιοῦσα τοὺς δικαίους; Ἀλλὰ καὶ [3]) μὴν νοηθὲν τὸ περὶ τῆς ἀναστάσεως μυστήριον, θρυλλεῖται γελώμενον ὑπὸ τῶν ἀπίστων. Ἐπὶ τούτοις οὖν λέγειν κρύφιον εἶναι τὸ δόγμα, πάνυ ἐστὶν ἄτοπον· τὸ δ' εἶναί τινα οἷον μετὰ τὰ ἐξωτερικὰ, μὴ

---

[1]) Cfr. Matth. VII, 22.

[2]) Sic duo Vaticani. Reliqui cum editis (v. c. edd. Spenc.) *Εἶτ' ἐπειδὴ πολλάκις.*

[3]) Lego: *καὶ μὴ νοηθέν.* R.

εἰς τοὺς πολλοὺς φθάνοντα, οὐ μόνον ἴδιον τοῦ Χριστιανῶν λόγου, ἀλλὰ γὰρ καὶ [1]) τοῦ φιλοσόφων· παρ' οἷς τινὲς μὲν ἦσαν ἐξωτερικοὶ λόγοι, ἕτεροι δὲ ἐσωτερικοί. Καί τινες μὲν ἀκούοντες Πυθαγόρα ὡς αὐτὸς ἔφα· [2]) ἄλλοι δ' (8) ἐν ἀποῤῥήτῳ διδασκόμενοι τὰ μὴ ἄξια φθάνειν εἰς ἀκοὰς βεβήλους καὶ μηδέπω κεκαθαρμένας. Καὶ πάντα δὲ τὰ πανταχοῦ μυστήρια κατὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν βάρβαρον, κρύφια ὄντα οὐ διαβέβληται· Διόπερ μάτην μηδὲ νοήσας ἀκριβῶς τὸ κρύφιον τοῦ Χριστιανισμοῦ, διαβάλλει αὐτό.

8. Ἔοικε δὲ μετὰ δεινότητος συναγορεύειν πως τοῖς μαρτυροῦσι τῷ Χριστιανισμῷ μέχρι θανάτου, λέγων· »Καὶ οὐ τοῦτο λέγω, ὡς χρὴ τὸν ἀγαθοῦ δόγματος περιεχόμενον, εἰ μέλλει δι' αὐτὸ κινδυνεύειν παρ' ἀνθρώποις, ἀποστῆναι τοῦ δόγματος, ἢ πλάσασθαι ὡς ἀφέστηκεν, ἢ ἔξαρνον γενέσθαι.« Καὶ καταγινώσκει γε τῶν φρονούντων μὲν τὰ [3]) Χριστιανισμοῦ, προσποιουμένων δὲ μὴ φρονεῖν, ἢ ἀρνουμένων, λέγων· »μὴ δεῖν τὸν ἐν τῷ δόγματι πλάσασθαι ὡς ἀφέστηκεν, ἢ ἔξαρνον αὐτοῦ γενέσθαι.« Ἐλεγκτέον δὴ ὡς τὰ ἐναντία ἑαυτῷ λέγοντα τὸν Κέλσον. Εὑρίσκεται μὲν γὰρ ἐξ ἄλλων συγγραμμάτων Ἐπικούρειος ὤν· ἐνταῦθα δὲ, διὰ τὸ δοκεῖν εὐλογώτερον κατηγορεῖν τοῦ λόγου, μὴ ὁμολογῶν τὰ Ἐπικούρου, προσποιεῖται κρεῖττόν τι τοῦ γηΐνου εἶναι ἐν ἀνθρώπῳ συγγενὲς θεοῦ, καί φησιν· »ὅτι οἷς τοῦτο εὖ ἔχει, τουτέστιν ἡ ψυχὴ, πάντη ἐφίε-

---

[1]) Duo Codd. Vaticani et Regius: καὶ τοῦ φιλοσόφου. R.

[2]) Hoeschel. absque jure in notis: »Lege: ἔφα· ἄλλη δ' ἐν κτλ.«

[3]) Sic recte omnes Codd. Mss. excepto Joliano, qui cum libris editis (v. c. edd. Spenc.) habet: τοῦ Χριστιανισμοῦ, et Anglicano primo, in quo legitur: τὸ Χριστιανισμοῦ. R. — Hoeschel. in notis: »Lege: τὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ.«

ται [1]) τοῦ συγγενοῦς, λέγει [2]) δὲ τοῦ θεοῦ, καὶ ἀκούειν ἀεί τι καὶ [3]) ἀναμιμνήσκεσθαι περὶ ἐκείνου ποθοῦσιν.« Ὅρα οὖν τὸ νόθον αὐτοῦ τῆς ψυχῆς, ὅτι προειπὼν, ὡς »χρὴ τὸν ἀγαθοῦ δόγματος περιεχόμενον, καὶ εἰ μέλλει δι' αὐτὸ κινδυνεύειν παρ' ἀνθρώποις, μὴ ἀφίστασθαι τοῦ δόγματος, μηδὲ πλάσασθαι ὡς ἀφέστηκε, μηδ' ἔξαρνον γενέσθαι,« αὐτὸς τοῖς ἐναντίοις πᾶσι περιπίπτει. Ἤιδει γὰρ, ὅτι ὁμολογῶν Ἐπικούρειος εἶναι, οὐκ ἂν ἔχοι τὸ ἀξιόπιστον ἐν τῷ κατηγορεῖν τῶν ὅπως ποτὲ πρόνοιαν εἰσαγαγόντων, καὶ θεὸν ἐφιστάντων τοῖς οὖσι. Δύο δὲ παρειλήφαμεν Κέλσους γεγονέναι Ἐπικουρείους· τὸν μὲν πρότερον, κατὰ Νέρωνα· τοῦτον δὲ, κατὰ Ἀδριανὸν, καὶ κατωτέρω.

9. Μετὰ ταῦτα [4]) προτρέπει ἐπὶ [5]) τὸ λόγῳ ἀκολουθοῦντας καὶ λογικῷ ὁδηγῷ, παραδέχεσθαι δόγματα· ὡς πάντως ἀπάτης γινομένης τῷ μὴ οὕτω συγκατατιθεμένῳ τισί· καὶ ἐξομοιοῖ τοὺς ἀλόγως πιστεύοντας [6]) Μητραγύρταις, [7]) καὶ τερατοσκόποις, [8]) Μίθραις [9]) τε καὶ Σαββαδίοις, [10]) καὶ ὅτῳ τις προσέτυχεν, Ἑκάτης,

[1]) Guieto scribendum videtur: ἐφίενται τοῦ συγγενοῦς. R.

[2]) Sic Cod. Regius (itemq. edd. Spenc. ad marg.). Libri editi (e. c. edd. Spenc.) cum Mss. Vaticanis: λέγω δὲ τοῦ θεοῦ. Anglicanus primus: λέγει τοῦ θεοῦ. R.

[3]) Sic Cod. Regius. In aliis et libris editis (v. c. edd. Spenc.) deest καί. R.

[4]) Philocalia: τοῦτο. R. Cfr. Philoc. cap. XVIII.

[5]) Duo Vaticani, Regius et Philocalia: ἐπὶ τῷ λόγῳ ἀκολουθοῦντας. Guieto delenda videntur verba: ἐπὶ τό. R.

[6]) Boherell. absque causa: »Addendum forte: τοῖς πιστεύουσι.«

[7]) De his vide Clem. Alex. Protreptic. — Cod. Regius: Μηναγύρταις. R.

[8]) Cfr. Deut. XVIII. et Zach. III.

[9]) Consule Justin. Martyr. Apolog. II. pro Christianis, et colloq. cum Tryphone.

[10]) Philocalia: Σαβαζίοις. R. — Cfr. Clem. Alex. Protrept.

ἢ ἄλλης δαίμονος, ἢ δαιμόνων φάσμασιν. Ὡς γὰρ ἐν ἐκείνοις πολλάκις μοχθηροὶ ἄνθρωποι ἐπιβαίνοντες τῇ [1]) ἰδιωτείᾳ τῶν εὐεξαπατήτων, ἄγουσιν αὐτοὺς ᾗ βούλονται· οὕτω φησὶ καὶ ἐν τοῖς Χριστιανοῖς γίγνεσθαι. [2]) Φησὶ δέ »τινας μηδὲ [3]) βουλομένους διδόναι ἢ λαμβάνειν λόγον περὶ ὧν πιστεύουσι, χρῆσθαι τῷ· μὴ ἐξέταζε, ἀλλὰ πίστευσον· καί· ἡ πίστις σου σώσει σε.« Καί φησιν αὐτοὺς λέγειν· »κακὸν ἡ [4]) ἐν τῷ βίῳ (9.) σοφία, ἀγαθὸν δ' ἡ μωρία.« Λεκτέον δὲ [5]) πρὸς τοῦτο, ὅτι εἰ [6]) μὲν οἷόν τε πάντας καταλιπόντας τὰ τοῦ βίου πράγματα σχολάζειν τῷ φιλοσοφεῖν, ἄλλην ὁδὸν οὐ μεταδιωκτέον οὐδενὶ, ἢ ταύτην μόνην. Εὑρεθήσεται γὰρ καὶ [7]) ἐν τῷ Χριστιανισμῷ οὐκ [8]) ἐλάττων, ἵνα μὴ φορτικόν τι εἴπω, ἐξέτασις τῶν πεπιστευμένων, καὶ διήγησις τῶν ἐν τοῖς προφήταις αἰνιγμάτων, καὶ τῶν ἐν τοῖς εὐαγγελίοις παραβολῶν, καὶ ἄλλων μυρίων συμβολικῶς γεγενημένων, ἢ νενομοθετημένων. Εἰ δὲ τοῦτ' ἀμήχανον, πῆ μὲν διὰ τὰς τοῦ βίου ἀνάγκας, πῆ δὲ καὶ διὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων ἀσθένειαν, σφόδρα ὀλίγων ἐπὶ τὸν λόγον ᾀττόντων· ποία ἂν [9]) ἄλλη βελτίων μέ-

---

[1]) Vaticanus recens et duo Anglicani: τῇ ἰδιότητι. R.

[2]) Sic omnes Mss Libri vero editi (v. c. edd. Spenc.) γίγνεται. Philocalia: γενέσθαι. R.

[3]) Philocalia: μὴ βουλομένους.

[4]) Ita Philocalia (omiss. tamen τῷ ante βίῳ), sicque scripserat Celsus, ut patet ex seqq. Omnes tamen Mss. et libri editi (v. c. edd. Spenc.) hoc loco habent: ἡ ἐν τῷ κόσμῳ σοφία, si exceperis unum Jolianum, qui lectionem Philocaliae habet ad marginem. R.

[5]) Philoc. δή.

[6]) Sic libri editi et Mss. Philocal. vero: εἰ μὲν οἷόν τε ἦν πάντας, quam lectionem in marg. habet Cod. Jolianus. R.

[7]) Sic Philocalia. Alias (v. c. in edd. Spenc.) deest καί. R.

[8]) Philoc. οὐκ ἔλαττον, ἵνα φορτικόν τι εἴπω.

[9]) Deest ἄν in Philocalia.

θοδος πρὸς τὸ τοῖς πολλοῖς βοηθῆσαι εὑρεθείη, τῆς ἀπὸ τοῦ Ἰησοῦ τοῖς ἔθνεσι παραδοθείσης; Καὶ πυνθανόμεθά [1]) γε περὶ τοῦ πλήθους τῶν πιστευόντων, τὴν πολλὴν χύσιν τῆς κακίας ἀποθεμένων, ἐν ᾗ πρότερον ἐκαλινδοῦντο· πότερον βέλτιόν ἐστιν αὐτοῖς ἀλόγως πιστεύουσι κατεστάλθαι πως τὰ ἤθη καὶ ὠφελῆσθαι, διὰ τὴν περὶ τῶν κολαζομένων ἐπὶ [2]) ἁμαρτίαις, καὶ τιμωμένων ἐπὶ ἔργοις χρηστοῖς πίστιν, ἢ μὴ προσιέσθαι αὐτῶν τὴν ἐπιστροφὴν μετὰ ψιλῆς πίστεως, ἕως ἂν ἐπιδῶσιν ἑαυτοὺς ἐξετάσει λόγων; Φανερῶς γὰρ οἱ πάντες παρ' ἐλαχίστους οὐδὲ τοῦτο λήψονται, ὅπερ [3]) εἰλήφασιν, ἐκ τοῦ ἁπλῶς πεπιστευκέναι· ἀλλὰ μενοῦσιν ἐν κακίστῳ βίῳ. Εἴπερ οὖν ἄλλο τι κατασκευαστικόν ἐστι τοῦ, τὸ φιλάνθρωπον τοῦ λόγου οὐκ ἀθεεὶ τῷ βίῳ [4]) τῶν ἀνθρώπων ἐπιδεδημηκέναι· καὶ τοῦτ' αὐτοῖς συγκαταριθμητέον. Ὁ γὰρ εὐλαβὴς οὐδὲ σωμάτων ἰατρὸν, πολλοὺς ἐπὶ τὸ βέλτιον νοσοῦντας ἀγαγόντα, οἰήσεται ἀθεεὶ πόλεσι καὶ [5]) ἔθνεσιν ἐπιδημεῖν· οὐδὲν γὰρ χρηστὸν ἐν ἀνθρώποις ἀθεεὶ γίγνεται. Εἰ δὲ ὁ πολλῶν σώματα θεραπεύσας, ἢ ἐπὶ τὸ βέλτιον προαγαγὼν οὐκ ἀθεεὶ θεραπεύει· πόσῳ πλέον ὁ πολλῶν ψυχὰς [6]) θεραπεύσας, καὶ ἐπιστρέψας, καὶ βελτιώ-

---

[1]) Lego: πυνθανώμεθά γε παρὰ τοῦ κτλ. R.

[2]) Philoc. ἐφ' ἁμαρτίαις καὶ τιμωμένων ἐπ' ἔργοις κτλ.

[3]) Philoc. ὃ παρειλήφασιν, ἐκ τοῦ αὐτοὺς πεπιστευκέναι· ἀλλὰ μενοῦσιν ἐν κακίστῳ βίῳ τῷ τῶν ἀνθρώπων. Εἴπερ οὖν ἄλλο τι κατασκευαστικόν ἐστι τοῦτο, φιλάνθρωπον κτλ.

[4]) Philoc. βίῳ τῷ τῶν κτλ.

[5]) Edd. Spen. et Ruaei: καὶ ἔθνεσι ἐπιδημεῖν.

[6]) Philoc. ψυχὰς ἐπιστρέψας, omissis verbis: θεραπεύσας, καί.

σας, καὶ ἀπαρτήσας[1]) αὐτὰς θεοῦ τοῦ ἐπὶ πᾶσι, καὶ διδάξας πᾶσαν πρᾶξιν ἀναφέρειν ἐπὶ τὴν ἐκείνου ἀρέσκειαν, καὶ πάντ' ἐκκλίνειν, ὅσ'[2]) ἀπάρεστά ἐστι θεῷ, καὶ μέχρι τοῦ ἐλαχίστου τῶν λεγομένων, ἢ πραττομένων, ἢ καὶ εἰς ἐνθύμησιν ἐρχομένων;

10. Εἶτ', ἐπεὶ τὰ περὶ τῆς πίστεως θρυλλοῦσι, λεκτέον, ὅτι ἡμεῖς μὲν, παραλαμβάνοντες αὐτὴν ὡς χρήσιμον τοῖς πολλοῖς, ὁμολογοῦμεν διδάσκειν πιστεύειν και ἀλόγως, τοὺς μὴ δυναμένους πάντα καταλιπεῖν, καὶ ἀκολουθεῖν ἐξετάσει λόγου· ἐκεῖνοι δὲ τοῦτο μὴ ὁμολογοῦντες, τοῖς ἔργοις αὐτὸ ποιοῦσι. Τίς γὰρ προτραπεὶς ἐπὶ φιλοσοφίαν, καὶ ἀποκληρωτικῶς ἐπί τινα αἵρεσιν ἑαυτὸν φιλοσόφων ῥίψας, ἢ[3]) τῷ εὐπορηκέναι τοιοῦδε διδασκάλου,[4]) ἄλλως ἐπὶ τοῦτο (10) ἔρχεται, ἢ τῷ πιστεύειν τὴν αἵρεσιν ἐκείνην κρείττονα εἶναι; Οὐ γὰρ περιμείνας ἀκοῦσαι τοὺς πάντων φιλοσόφων λόγους, καὶ τῶν διαφόρων αἱρέσεων, καὶ τὴν ἀνατροπὴν μὲν τῶνδε, κατασκευὴν δὲ ἑτέρων, οὕτως αἱρεῖται ἤτοι Στωϊκὸς, ἢ Πλατωνικὸς, ἢ Περιπατητικὸς, ἢ Ἐπικούρειος εἶναι, ἢ ὁποιασδήποτε φιλοσόφων αἱρέσεως· ἀλλ'[5]) ἀλόγῳ τινὶ, κἂν μὴ βούλωνται τοῦτο ὁμολογεῖν,

---

[1]) Ita Spencer. et Cod. Jolianus. Reliqui cum Hoeschel. et Philocal. ἀναρτήσας. R. — Edd. Spenc. ad marg. ἀναρτήσας.

[2]) Omnes Codd. Mss. et libri editi (v. c. edd. Spenc.) ὅσ' ἀπάρεστά εἰσι θεῷ, μέχρι τοῦ ἐλαχίστου. Philoc. ut in nostro textu. R. — Philoc. contra habet: ὅσα ἀπάρεστά ἐστι θεῷ, καὶ μέχρις ἐλαχίστου.

[3]) Sic recte duo Codd. Vaticani, Regius et duo Anglicani, sicque ad marg. habent Hoeschel. et Spencerus, quorum ille in textu posuit: καὶ τῷ εὐπορηκέναι, hic vero cum Philoc. ἢ τὸ εὐπορηκέναι. R. — Edd. Spenc. ad marg. ἢ τῷ. ἤ· καὶ τῷ. Boherell. in notis: Lege: ἢ τῷ.

[4]) Philoc. διδασκάλου· ἢ οὐκ ἄλλως ἐπὶ τούτῳ ἔρχεται.

[5]) Philoc. ἀλλὰ ἀλόγῳ κτλ.

φορᾷ ἔρχεται[1]) ἐπὶ τὸ ἀσκῆσαι, (φέρ' εἰπεῖν), τὸν Στωϊκὸν λόγον, καταλιπών τε τοὺς λοιπούς· ἢ τὸν Πλατωνικὸν ὑπερφρονήσας,[2]) ὡς ταπεινότερον τῶν ἄλλων, ἢ τὸν Περιπατητικὸν, ὡς ἀνθρωπικώτερον,[3]) καὶ μᾶλλον τῶν λοιπῶν αἱρέσεων εὐγνωμόνως[4]) ὁμολογοῦντα τὰ ἀνθρώπινα ἀγαθά. Καὶ ἀπὸ πρώτης[5]) δὲ προσβολῆς ταραχθέντες τινὲς εἰς τὸν περὶ προνοίας λόγον, ἐκ τῶν ἐπὶ γῆς γενομένων[6]) φαύλοις καὶ σπουδαίοις, προπετέστερον συγκατέθεντο[7]) τῷ μηδαμῶς εἶναι πρόνοιαν, καὶ τὸν Ἐπικούρου καὶ Κέλσου εἵλοντο λόγον.

11. Εἴπερ οὖν δεῖ πιστεύειν, ὡς ὁ λόγος ἐδίδαξεν, ἑνί[8]) τινι τῶν αἱρέσεις εἰσηγησαμένων ἐν Ἕλλησιν ἢ βαρβάροις· πῶς οὐχὶ μᾶλλον τῷ ἐπὶ πᾶσι θεῷ, καὶ τῷ διδάσκοντι τοῦτον μόνον[9]) δεῖν σέβειν, τὰ δὲ λοιπὰ, ἤτοι ὡς μὴ ὄντα, ἢ ὡς ὄντα μὲν, καὶ τιμῆς ἄξια, οὐ μὴν[10]) καὶ[11]) προσκυνήσεως καὶ σεβασμοῦ, παρορᾷν; Περὶ ὧν ὁ μὴ πιστεύων μόνον, ἀλλὰ καὶ λόγῳ θεωρῶν τὰ πράγματα, ἐρεῖ τὰς ὑποπιπτούσας αὐτῷ, καὶ

---

[1]) Ita Philocal. et recte omnino. Hoeschel. et Spencer. cum omnibus Mss. ἔρχονται ἐπὶ — λόγον, καταλιπόντες τοὺς λοιπούς· τὸν Πλατωνικὸν ὑπερφρονήσαντες. R.

[2]) Philoc. περιφρονήσας. — Cfr. pag. huj. not. 1.

[3]) Sic Philoc. manuscripta, qua usus est Hoeschelius. Philocal. vero impressa, Hoeschelius, et Spencer. cum omnibus Mss. ἀνθρωπικώτατον. R.

[4]) Philocal. ἀνθρωπίνως. Libri editi (v. c. edd. Spenc.) cum omnibus Mss. εὐγνωμόνως. R.

[5]) Desunt in Philoc. verba: πρώτης δέ.

[6]) Philoc. γινομένων.

[7]) Philoc. συγκατέθεντο, τὸ μηδαμῶς κτλ.

[8]) Philoc. ἐπί τινι κτλ.

[9]) Deest μόνον in Cod. Regio. R.

[10]) Edd. Spenc. et Ruaei: μέν. Philoc. vero μήν.

[11]) Deest καί in Philoc.

εὑρισκομένας ἐκ τοῦ πάνυ ζητεῖν ἀποδείξεις. Πῶς[1]) δ' οὐκ εὐλογώτερον, πάντων τῶν ἀνθρωπίνων πίστεως ἠρτημένων, ἐκείνων[2]) μᾶλλον πιστεύειν τῷ θεῷ; Τίς γὰρ πλεῖ, ἢ γαμεῖ, ἢ παιδοποιεῖται, ἢ ῥίπτει τὰ σπέρματα ἐπὶ τὴν γῆν, μὴ τὰ κρείττονα πιστεύων[3]) ἀπαντήσεσθαι, δυνατοῦ ὄντος καὶ[4]) τοῦ ἐναντία γενέσθαι, καὶ ἔστιν ὅτε γινομένου;[5]) Ἀλλ' ὅμως ἡ περὶ τοῦ τὰ[6]) κρείττονα καὶ τὰ κατ' εὐχὴν ἀπαντήσεσθαι πίστις τολμᾷν πάντας ποιεῖ,[7]) καὶ ἐπὶ τὰ ἄδηλα καὶ δυνατὰ ἄλλως συμβῆναι. Εἰ δὲ συνέχει τὸν βίον ἐν πάσῃ πράξει ἀδήλῳ, ὅπως ἐκβήσεται, ἡ ἐλπὶς καὶ ἡ περὶ τῶν μελλόντων χρηστοτέρα πίστις· πῶς[8]) οὐ μᾶλλον αὕτη παραληφθήσεται εὐλόγως τῷ πιστεύοντι ὑπὲρ[9]) τὴν πλεομένην θάλασσαν, καὶ γῆν σπειρομένην, καὶ[10]) γυναῖκα γαμουμένην, καὶ τὰ λοιπὰ ἐν ἀνθρώποις πράγματα, τῷ ταῦτα πάντα δημιουργήσαντι θεῷ, καὶ τῷ μετὰ ὑπερβαλλούσης μεγαλονοίας[11]) καὶ θείας μεγαλοφροσύνης τολμήσαντι[12]) τοῦτον τὸν λόγον παραστῆ-

---

1) Philoc. Πῶς δὲ οὐκ κτλ.

2) Dubitat Guietus, an scribendum sit: ἐκείνους μᾶλλον, sed ego nihil mutari velim. R.

3) Hoeschel. in textu habet: σπεύδων, ad marg. vero: πιστεύων. Spenc. in textu: πιστεύων, ad oram vero: ἐλπίζων, ἤ· σπεύδων. Omnes Mss. πιστεύων, si exceperis Anglicanum primum, qui habet: σπεύδων. Philoc. πιστεύων. R.

4) Philoc. καὶ τοῦ τὰ ἐναντία κτλ.

5) Ed. Ruaei sola: γενομένου.

6) Deest τά in Philoc. 7) Philoc. ποιεῖν.

8) Philoc. πῶς οὐχὶ μᾶλλον.

9) Dubitat Guietus, an scribendum sit: περὶ τὴν κτλ. Ego nihil mutandum censeo. R.

10) Desunt in Philoc. verba: καὶ γυναῖκα γαμουμένην.

11) Philoc. in Hoeschel. Msc. προνοίας.

12) Sic Philoc. et omnes Mss. excepto Joliano, qui in textu habet: εὐδοκήσαντι, ad marg. vero: τολμήσαντι.

σαι τοῖς πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης, μετὰ μεγάλων κινδύνων καὶ θανάτου νομιζομένου ἀτίμου, ἃ ὑπέμεινεν ὑπὲρ ἀνθρώπων· διδάξας καὶ τοὺς ὑπηρετεῖσθαι τῇ διδασκαλίᾳ αὐτοῦ ἐν τῇ[1]) ἀρχῇ πεισθέντας, μετὰ (11) πάντων[2]) κινδύνων καὶ τῶν ἀεὶ προσδοκωμένων θανάτων, τολμῆσαι ἀποδημῆσαι πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ὑπὲρ τῆς τῶν ἀνθρώπων σωτηρίας;

12. Εἶτ'[3]) ἐπεί φησιν ὁ Κέλσος αὐταῖς λέξεσιν· »Εἰ μὲν δὴ[4]) θελήσουσιν ἀποκρίνεσθαί μοι, ὡς[5]) οὐ διαπειρωμένῳ, πάντα[6]) γὰρ οἶδα, ἀλλ' ὡς ἐξ ἴσου πάντων κηδομένῳ, εὖ ἂν ἔχοι. Εἰ δ' οὐκ ἐθελήσουσιν, ἀλλ' ἐροῦσιν, ὥσπερ εἰώθασι· μὴ ἐξέταζε,« καὶ τὰ ἑξῆς· »ἀνάγκη αὐτοὺς ταῦτά[7]) τε, φησὶ, διδάξαι[8]) ὁποῖ' ἅττα ἐστὶν, ἃ λέγουσι, καὶ ὁπόθεν[9]) ἐῤῥύηκε,« καὶ τὰ ἑξῆς. Λεκτέον δὲ πρὸς τό· »πάντα γὰρ οἶδα·« ἀλαζονικώτατα ὑπ'[10]) αὐτοῦ ἀποτετολμημένον· ὅτι, εἴπερ ἀνεγνώκει μάλιστα τοὺς προφήτας, ὁμολογουμένων αἰνιγμάτων πεπληρωμένους, καὶ λόγων τοῖς πολλοῖς ἀσαφῶν· καὶ[11]) εἰ ἐντετύχει ταῖς εὐαγγελικαῖς

Hoeschel. in textu: τολμήσαντι, in marg. εὐδοκήσαντι. Spenc. in textu: εὐδοκήσαντι, ad oram: τολμήσαντι. R.

[1]) Deest τῇ in Philoc.

[2]) Deest πάντων in Philoc.

[3]) Philoc. Εἶτ' ἐπάγει (φησὶν) ὁ Κέλσος κτλ. — Cfr. Philoc. ex edd. Tarini pag. 172. seqq.

[4]) Philoc. οὖν θελήσουσιν ἀποκρίνασθαι.

[5]) Sic omnes libri editi (v. c. edd. Spenc.) et Mss. Philocal. vero: ὡς διαπειρωμένῳ. R.

[6]) Philoc. »πάντα γὰρ οἶδα, καὶ τὰ ἑξῆς· λεκτέον πρὸς τό· πάντα γὰρ οἶδα,« omissis verbis: »ἀλλ' ὡς ἐξ ἴσου — ἐῤῥύηκε.«

[7]) Boherellus legit: »ταῦτά γε,« quod probo. R.

[8]) Edd. Spenc. et Ruaei: διδάξαι ὁποιάττα ἐστίν.

[9]) Sic Codd. Reg. et Basileensis. Reliqui cum editis (v. c. edd. Spenc.) πόθεν. R.

[10]) Codd. Reg. et Basil. ὑπ' αὐτοῦ τετολμημένον. R.

[11]) Philoc. καὶ ἐντετυχήκει.

παραβολαῖς, καὶ τῇ λοιπῇ τοῦ [1]) νόμου καὶ τῆς Ἰουδαϊκῆς ἱστορίας γραφῇ, [2]) καὶ [3]) ταῖς τῶν ἀποστόλων φωναῖς· καὶ ἀναγνοὺς εὐγνωμόνως ἐβούλετο εἰσελθεῖν εἰς τὸν τῶν λέξεων νοῦν, οὐκ ἂν οὕτως ἐθρασύνετο, οὐδ' [4]) εἶπε· »πάντα γὰρ οἶδα.« Ὡς [5]) οὐδ' ἡμεῖς, οἱ τούτοις ἐνδιατρίψαντες, εἴποιμεν ἄν· »πάντα γὰρ οἶδα·« φίλη γὰρ ἡ ἀλήθεια. Οὐδεὶς ἡμῶν ἐρεῖ· πάντα γὰρ οἶδα τὰ Ἐπικούρου· ἢ θαῤῥήσει, ὅτι πάντα [6]) οἶδε τὰ Πλάτωνος· τοσούτων οὐσῶν διαφωνιῶν καὶ παρὰ τοῖς διηγουμένοις αὐτά. Τίς [7]) γὰρ οὕτω θρασὺς εἰπεῖν· πάντα γὰρ οἶδα τὰ [8]) Στωϊκὰ, ἢ πάντα τὰ Περιπατητικά; Εἰ μὴ ἄρα τό· »πάντα γὰρ οἶδα·« ἀπό τινων ἰδιωτῶν ἀναισθήτων ἀκούσας, οὐκ αἰσθανομένων τῆς ἑαυτῶν ἀμαθίας, ᾠήθη ὡς [9]) τοιούτοις διδασκάλοις χρησάμενος πάντα ἐγνωκέναι. Δοκεῖ [10]) δέ μοι τοιοῦτόν [11]) τι πεποιηκέναι, ὡς εἴ τις τῇ Αἰγύπτῳ ἐπιδημήσας, ἔνθα οἱ μὲν Αἰγυπτίων [12]) σοφοὶ κατὰ τὰ πάτρια γράμματα πολλὰ φιλοσοφοῦσι περὶ τῶν παρ' αὐτοῖς νενομισμέ-

---

[1]) In Cod. Reg. et Basil. deest: τοῦ νόμου. R.

[2]) Philoc. γραφῆς.

[3]) Sic Philocal. et omnes Codd. Mss. excepto Joliano, qui cum Hoeschelio et Spenc. habet: καὶ τὰς τῶν ἀποστόλων φωνὰς ἀναγνοὺς, εὐγνωμόνως ἐδύνατο εἰςελθεῖν. R.

[4]) Philoc. οὐδὲ εἶπε.

[5]) Guieto scribendum videtur: ὃ οὐδ' ἡμεῖς, et post εἴποιμεν ἄν, deleri vult: πάντα γὰρ οἶδα, tanquam glossema, quod e margine in textum irrepserit. R. — Philoc. ὡς οὐδὲ ἡμεῖς.

[6]) Cod. Reg. πάντα οἶδε τοῦ Πλάτωνος. Cod. Basil. πάντα οἶδα τὰ Πλάτωνος. R.

[7]) Philoc. Τίς δ' οὕτως θρασύς.

[8]) Philoc. τὰ Στωϊκῶν, ἢ πάντα τὰ Περιπατητικῶν.

[9]) Cod. Jolianus ad oram: ὡς τούτοις διδασκάλοις.

[10]) Absunt a Codd. Reg. et Basil. verba: Δοκεῖ δέ μοι τοιοῦτόν τι πεποιηκέναι. R.

[11]) Philoc. τοιοῦτό τι. [12]) Philoc. Αἰγύπτιοι.

νων θείων,[1]) οἱ δὲ ἰδιῶται μύθους τινὰς ἀκούσαντες,[2]) ὧν τοὺς λόγους οὐκ ἐπίστανται, μέγα ἐπ' αὐτοῖς φρονοῦσιν· ᾤετο[3]) πάντα τὰ Αἰγυπτίων ἐγνωκέναι, τοῖς ἰδιώταις αὐτῶν μαθητεύσας, καὶ μηδενὶ τῶν ἱερέων συμμίξας, μηδ'[4]) ἀπό τινος αὐτῶν τὰ Αἰγυπτίων ἀπόῤῥητα μαθών. Ἃ[5]) δ' εἶπον περὶ Αἰγυπτίων σοφῶν τε καὶ ἰδιωτῶν, δυνατὸν εἰπεῖν[6]) καὶ περὶ Περσῶν· παρ' οἷς εἰσι τελεταὶ, πρεσβευόμεναι μὲν λογικῶς ὑπὸ τῶν παρ' αὐτοῖς λογίων, συμβολικῶς δὲ γινόμεναι[7]) ὑπὸ τῶν παρ' αὐτοῖς πολλῶν καὶ ἐπιπολαιοτέρων. Τὸ δ' αὐτὸ καὶ περὶ Σύρων, καὶ Ἰνδῶν, καὶ τῶν ὅσοι καὶ μύθους καὶ γράμματα[8]) ἔχουσι, λεκτέον.

13. Ἐπεὶ[9]) δ' ὁ Κέλσος ἔθηκεν ὡς λεγόμενον ὑπὸ πολλῶν Χριστιανῶν· »κακὸν[10]) μέν γε ἡ ἐν τῷ βίῳ σοφία, ἀγαθὸν δὲ ἡ μωρία·« λεκτέον, ὅτι συκοφαντεῖ τὸν λόγον, μὴ ἐκθέμενος αὐτὴν τὴν παρὰ τῷ Παύλῳ κειμένην (12) λέξιν οὕτως[11]) ἔχουσαν· »εἴ[12]) τις δοκεῖ σοφὸς εἶναι ἐν[13]) ὑμῖν ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ,

---

1) Philoc. θεῶν.

2) Codd. Reg. et Basil. (itemq. Philoc.) ἀκούοντες. R.

3) Codd. Reg. et Basil. male: ὥστε. R.

4) Philoc. μηδὲ ἀπό τινος.

5) Philoc. Ἃ δὲ εἶπον.

6) Alias (v. c. in edd. Philoc.) ἰδεῖν. R. — Item edd. Spenc. in textu: ἰδεῖν, ad marg. vero: εἰπεῖν.

7) Assentior (?) Guieto substituenti: γινωσκόμεναι. R.

8) Philoc. πράγματα.

9) Philoc. Ἐπεὶ δὲ ὁ Κέλσος.

10) Philoc. ὅτι κακὸν ἡ ἐν τῷ κτλ.

11) Philoc. ἔχουσαν οὕτως.

12) I Cor. III, 18. 19.

13) Omnes Codd. Mss. et Philocal. ἐν ὑμῖν. Hoeschel. et Spenc. (in textu) ἐν ἡμῖν. R. — Edd. Spenc. ad marg. ἐν ὑμῖν.

μωρὸς γενέσθω, ἵνα γένηται σοφός· ἡ γὰρ σοφία τοῦ κόσμου τούτου, μωρία[1]) παρὰ τῷ θεῷ ἐστιν.« Οὐκοῦν ὁ μὲν ἀπόστολός φησιν, οὐχ ἁπλῶς· »ἡ σοφία μωρία[2]) παρὰ τῷ θεῷ ἐστιν·« ἀλλ᾽· »ἡ σοφία τοῦ κόσμου τούτου.« Καὶ πάλιν· οὐκ, εἴ[3]) τις δοκεῖ σοφὸς εἶναι ἐν[4]) ὑμῖν, ἀπαξαπλῶς »μωρὸς γενέσθω·« ἀλλ᾽· »ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ μωρὸς γενέσθω, ἵνα γένηται σοφός.« Σοφίαν οὖν τούτου[5]) τοῦ αἰῶνος λέγομεν, τὴν κατὰ τὰς γραφὰς καταργουμένην πᾶσαν ψευδοδοξοῦσαν φιλοσοφίαν· καὶ μωρίαν λέγομεν[6]) ἀγαθὴν, οὐκ ἀπολελυμένως, ἀλλ᾽ ὅτε τις τῷ αἰῶνι τούτῳ γίνεται μωρός· ὡς[7]) εἰ λέγοιμεν καὶ τὸν Πλατωνικὸν, πιστεύοντα τῇ ἀθανασίᾳ τῆς ψυχῆς, καὶ τοῖς περὶ αὐτῆς λεγομένοις περὶ μετενσωματώσεως, μωρίαν ἀνειληφέναι,[8]) ὡς πρὸς τοὺς Στωϊκοὺς, διασύροντας τὴν τούτων συγκατάθεσιν· καὶ ὡς πρὸς Περιπατητικοὺς, θρυλλοῦντας τὰ Πλάτωνος τερετίσματα· καὶ ὡς πρὸς Ἐπικουρείους, δεισιδαιμονίαν ἐγκαλοῦντας τοῖς εἰσάγουσι πρόνοιαν, καὶ θεὸν ἐφιστᾶσι τοῖς ὅλοις. Ἔτι δὲ ὅτι καὶ[9]) κατὰ τὸ τῷ λόγῳ ἀρέσκον, πολλῷ διαφέρει μετὰ λόγου καὶ σοφίας συγκατατίθεσθαι τοῖς δόγμασιν, ἤπερ μετὰ

---

[1]) Philoc. μωρία ἐστὶ παρὰ τῷ θεῷ.

[2]) Philoc. μωρία ἐστὶ παρὰ τῷ θεῷ. — Cfr. I Cor. III, 19.

[3]) Cfr. I Cor. III, 18.

[4]) Omnes iterum Mss. et Philoc. ἐν ὑμῖν. Alias (v. c. in edd. Spenc.) ἐν ἡμῖν. R. — Cfr. pag. 35. not. 13.

[5]) Philoc. τοῦ αἰῶνος τούτου λέγομεν.

[6]) Philoc. λέγομεν ἀγαθὴν οὐκ ἀπολελυμένον.

[7]) Sic Codd. Regius, Basileens. et Philocal. rectius quam reliqui Mss., qui cum libris editis habent: ὡσεὶ λέγομεν, et quam duo Anglicani, in quibus legitur: ὡσεὶ λέγωμεν. R. — Edd. Spenc. ὡς εἰ λέγομεν.

[8]) Philoc. εἰληφέναι.

[9]) Deest καί in Philoc.

ψιλῆς τῆς πίστεως· καὶ ὅτι κατὰ περίστασιν καὶ [1]) τοῦτ' ἐβουλήθη ὁ λόγος, ἵνα μὴ πάντη ἀνωφελεῖς ἐάσῃ τοὺς ἀνθρώπους· δηλοῖ ὁ τοῦ Ἰησοῦ γνήσιος μαθητὴς Παῦλος, εἰπών· »ἐπειδὴ [2]) γὰρ ἐν τῇ σοφίᾳ τοῦ θεοῦ οὐκ ἔγνω ὁ κόσμος διὰ τῆς σοφίας τὸν θεὸν, εὐδόκησεν ὁ θεὸς διὰ τῆς μωρίας τοῦ κηρύγματος σῶσαι τοὺς πιστεύοντας.« Σαφῶς [3]) οὖν διὰ τούτων δηλοῦται, ὅτι ἐν τῇ σοφίᾳ τοῦ θεοῦ ἐχρῆν γινώσκεσθαι τὸν θεόν. Καὶ ἐπεὶ μὴ τοῦτο γεγένηται οὕτως, δεύτερον εὐδόκησεν ὁ θεὸς σῶσαι τοὺς πιστεύοντας, οὐχ [4]) ἁπαξαπλῶς διὰ μωρίας, ἀλλὰ διὰ μωρίας ὅσον ἐπὶ [5]) τῷ κηρύγματι. Αὐτόθεν γὰρ κηρυσσόμενος Ἰησοῦς Χριστὸς ἐσταυρωμένος, μωρία ἐστὶ κηρύγματος· ὡς καὶ ὁ συναισθόμενος αὐτοῦ λέγει Παῦλος, ἐν τῷ· »ἡμεῖς [6]) δὲ κηρύσσομεν Ἰησοῦν [7]) Χριστὸν, [8]) ἐσταυρωμένον, Ἰουδαίοις μὲν σκάνδαλον, Ἕλλησι [9]) δὲ μωρίαν· αὐτοῖς δὲ τοῖς κλητοῖς, Ἰουδαίοις τε καὶ Ἕλλησι, Χριστὸν θεοῦ δύναμιν καὶ θεοῦ σοφίαν.«

---

[1]) Philoc. καὶ τοῦτο ἐβουλήθη.

[2]) I Cor. I, 21.

[3]) Hoeschel. et Spencerus: Σαφῶς οὖν ἔτι διὰ τούτων, et uncis includunt ἔτι, quod nos expunximus, utpote quod abest ab omnibus Mss. et Philocalia. R.

[4]) Philoc. οὐχ ἁπλῶς διὰ μωρίας, ἀλλὰ διὰ μωρίαν.

[5]) Libri editi (v. c. edd. Spenc.) et Mss. ἐπὶ κηρύγματι. Philoc. ἐπὶ τῷ κηρύγματι.

[6]) I Cor. I, 23. 24.

[7]) Deest Ἰησοῦν in Philocal.

[8]) Libri editi (v. c. edd. Spenc.) Χριστὸν καὶ τοῦτον ἐσταυρωμένον. Verum in Codd. Vaticanis, tribus Anglicanis, Basileensi et Philocal. deest καὶ τοῦτον. R.

[9]) Sic Philocal. et omnes Codd. Mss., si exceperis Basileensem, et duos Vaticanos, qui habent: ἔθνεσι. Hoeschel. quoque habet ἔθνεσι, sed ad marg. Ἕλλησι. Spencer. vice versa in textu habet: Ἕλλησι, in marg. vero: ἔθνεσι. R.

14. *Συγγένειαν παρὰ πολλοῖς τῶν ἐθνῶν νομίζων εἶναι ὁ Κέλσος τοῦ αὐτοῦ λόγου, πάντα μὲν ὀνομάζει τὰ ἔθνη, ὡς*[1]) *ἀρξάμενα τοῦ τοιοῦδε δόγματος· οὐκ οἶδα δ' ὅπως μόνους Ἰουδαίους συκοφαντεῖ, οὐ συγκαταλέγων αὐτῶν*[2]) *τὸ ἔθνος τοῖς λοιποῖς, ὡς εἴτε συμφιλοπονήσαν ἐκείνοις καὶ ὁμοφρονῆσαν, εἴτε παραπλήσια ἐν πολλοῖς δογματίσαν. Ἄξιον οὖν αὐτὸν ἐρέσθαι, τί δήποτε ἱστορίαις μὲν βαρβάρων καὶ Ἑλλήνων πεπίστευκε* (13) *περὶ τῆς ἀρχαιότητος ὧν ὠνόμασε, μόνου δὲ τοῦ ἔθνους τὰς ἱστορίας τούτου ψευδοποιεῖ. Εἰ γὰρ ἕκαστοι τὰ παρ' αὐτοῖς ἐξέθεντο φιλαλήθως, τί τοῖς Ἰουδαίων ἀπιστοῦμεν μόνοις προφήταις; Εἰ δὲ κεχαρισμένως Μωϋσῆς καὶ οἱ προφῆται τῷ ἑαυτῶν λόγῳ πολλὰ ἀνέγραψαν περὶ τῶν παρὰ σφίσιν αὐτοῖς· διὰ τί τὸ παραπλήσιον οὐκ ἐροῦμεν καὶ περὶ τῶν ἐν τοῖς λοιποῖς ἔθνεσι συγγραφέων; Ἦ Αἰγύπτιοι μὲν ἐν ταῖς ἑαυτῶν ἱστορίαις Ἰουδαίους κακολογοῦντες πιστοί εἰσι περὶ Ἰουδαίων· ταῦτα*[3]) *δὲ λέγοντες Ἰουδαῖοι περὶ Αἰγυπτίων, πολλὰ ἀδίκως πεπονθέναι ἀναγράφοντες ἑαυτοὺς, καὶ διὰ τοῦτο λέγοντες αὐτοὺς κεκολάσθαι ὑπὸ θεοῦ, ψεύδονται; Καὶ οὐ περὶ Αἰγυπτίων γε μόνων τοῦτο λεκτέον· εὑρήσομεν γὰρ ἐπιπλοκὴν Ἀσσυρίων πρὸς Ἰουδαίους, καὶ ταῦτα*[4]) *ἱστορούμενα ἐν ταῖς Ἀσσυρίων ἀρχαιολογίαις. Οὕτω δὲ καὶ Ἀσσυρίους ἀνέγραψαν ἑαυτοῖς πολεμίους οἱ Ἰουδαίων συγγραφεῖς, ἵνα μὴ δόξω προλαμβάνων λέγειν τὸ, οἱ προφῆται. Ὅρα οὖν εὐθέως τὸ*[5]) *φίλαυτον τοῦ τοῖσδε μέν τισι*

---

[1]) Codd. Reg. et Basileensis: *ὡς ἀρξάμενος.*

[2]) Cod. Jolianus (itemq. edd. Spenc. ad marg.) *αὐτὸ τὸ ἔθνος.* Reliqui Codd. et Spenc in textu: *αὐτῶν τὸ ἔθνος.* R.

[3]) Edd. Spenc. *ταὐτὰ δέ.*

[4]) Lego cum Boherello: *ταὐτά.*

[5]) Codd. Reg. et Basileensis: *τὸ φίλαιτον αὐτοῦ τοῖσδε.*

πιστεύοντος, ὡς σοφοῖς ἔθνεσι· τῶνδε δὲ καταγινώσκοντος, ὡς πάντη ἀνοήτων. Ἄκουε γὰρ λέγοντος τοῦ Κέλσου· »ὅτι ἐστὶν ἀρχαῖος ἄνωθεν λόγος, περὶ ὃν δὴ ἀεὶ καὶ τὰ ἔθνη τὰ σοφώτατα, καὶ πόλεις, καὶ ἄνδρες σοφοὶ, κατεγένοντο.« Καὶ οὐκ ἐβουλήθη ἔθνος σοφώτατον εἰπεῖν, κἂν[1]) *παραπλησίως Αἰγυπτίοις καὶ Ἀσσυρίοις, καὶ Ἰνδοῖς, καὶ Πέρσαις, καὶ Ὀδρύσαις, καὶ Σαμόθραξι, καὶ Ἐλευσινίοις, τοὺς Ἰουδαίους.*

15. *Πόσῳ δὲ βελτίων Κέλσου, καὶ διὰ πολλῶν δείξας εἶναι ἐλλογιμώτατος, καὶ πλείονα βασανίσας δόγματα, καὶ ἀπὸ πλειόνων συναγαγὼν ἃ ἐφαντάσθη εἶναι ἀληθῆ, ὁ Πυθαγόρειος Νουμήνιος, ὅστις ἐν τῷ πρώτῳ περὶ τἀγαθοῦ λέγων περὶ τῶν ἐθνῶν, ὅσα περὶ τοῦ θεοῦ ὡς ἀσωμάτου διείληφεν, ἐγκατέταξεν αὐτοῖς καὶ Ἰουδαίους· οὐκ ὀκνήσας ἐν τῇ συγγραφῇ αὐτοῦ χρήσασθαι καὶ λόγοις προφητικοῖς, καὶ τροπολογῆσαι αὐτούς. Λέγεται δὲ καὶ Ἕρμιππον ἐν τῷ πρώτῳ περὶ νομοθετῶν ἱστορηκέναι, Πυθαγόραν τὴν ἑαυτοῦ φιλοσοφίαν ἀπὸ Ἰουδαίων εἰς Ἕλληνας ἀγαγεῖν. Καὶ Ἑκαταίου δὲ τοῦ ἱστορικοῦ φέρεται περὶ Ἰουδαίων βιβλίον, ἐν ᾧ προστίθεται μᾶλλόν πως ὡς σοφῷ τῷ ἔθνει ἐπὶ τοσοῦτον, ὡς καὶ Ἑρέννιον Φίλωνα, ἐν τῷ περὶ Ἰουδαίων συγγράμματι, πρῶτον μὲν ἀμφιβάλλειν, εἰ τοῦ ἱστορικοῦ ἐστι τὸ σύγγραμμα· δεύτερον δὲ λέγειν, ὅτι, εἴπερ ἐστὶν αὐτοῦ, εἰκὸς αὐτὸν συνηρπάσθαι ἀπὸ τῆς παρὰ Ἰουδαίοις πιθανότητος, καὶ συγκατατεθεῖσθαι αὐτῷ*[2]) *τῷ λόγῳ.*

16. *Θαυμάζω δὲ, πῶς Ὀδρύσας μὲν, καὶ Σαμό-*

---

[1]) Libri editi (v. c. edd. Spenc.) inter *κἂν παραπλησίως* et *Αἰγυπτίοις* habent particulam *καί* uncis inclusam, utpote redundantem. Et sane abest a tribus Anglicanis Mss. R.

[2]) Forte scribendum: *αὐτῶν τῷ λόγῳ*. Boherell. et Ruaeus.

Θρᾳκας, καὶ Ἐλευσινίους, καὶ Ὑπερβορέους, [1]) ἐν τοῖς ἀρχαιοτάτοις καὶ σοφωτάτοις ἔταξεν ἔθνεσιν ὁ Κέλσος, τοὺς δὲ Ἰουδαίους οὐκ ἠξίωσεν οὔτε εἰς σοφοὺς παραδέξασθαι, οὔτε εἰς ἀρχαίους· πολλῶν φερομένων συγγραμμάτων παρὰ Αἰγυπτίοις, (14) καὶ Φοίνιξι, καὶ Ἕλλησι, μαρτυρούντων αὐτῶν τῇ ἀρχαιότητι· ἅπερ ἐγὼ περισσὸν ἡγησάμην εἶναι παραθέσθαι. Δυνατὸν γὰρ τὸν βουλόμενον ἀναγνῶναι τὰ γεγραμμένα Φλαυίῳ [2]) Ἰωσήπῳ περὶ τῆς τῶν Ἰουδαίων ἀρχαιότητος ἐν δυσίν· ὅπου πολλὴν συναγωγὴν συγγραφέων φέρει μαρτυρούντων τῇ Ἰουδαίων ἀρχαιότητι. Καὶ Τατιανοῦ δὲ νεωτέρου φέρεται ὁ πρὸς Ἕλληνας λόγος, πολυμαθέστατα ἐκτιθεμένου τοὺς ἱστορήσαντας περὶ τῆς Ἰουδαίων καὶ Μωσέως ἀρχαιότητος. Ἔοικεν οὖν οὐκ ἀληθῶς, ἀλλὰ φιλαπεχθημόνως, ὁ Κέλσος ταῦτα λέγειν· σκοπὸν ἔχων κατηγορῆσαι τῆς ἀρχῆς τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἠρτημένης ἀπὸ Ἰουδαίων. Ἀλλὰ καὶ τοὺς μὲν Ὁμήρου Γαλακτοφάγους, καὶ τοὺς Γαλατῶν Δρυΐδας, [3]) καὶ τοὺς Γέτας, σοφώτατα λέγει ἔθνη εἶναι καὶ ἀρχαῖα, περὶ τῶν συγγενῶν τοῖς Ἰουδαϊκοῖς λόγοις διαλαμβάνοντας, ὧν οὐκ οἶδα εἰ φέρεται συγγράμματα· Ἑβραίους δὲ μόνον, τὸ ὅσον ἐφ᾽ ἑαυτῷ, ἐκβάλλει καὶ τῆς ἀρχαιότητος καὶ τῆς σοφίας. Πάλιν τε αὖ κατάλογον ποιούμενος ἀνδρῶν ἀρχαίων καὶ σοφῶν, ὠφελησάντων τοὺς κατ᾽ αὐτοὺς, καὶ διὰ συγγραμμάτων τοὺς μετ᾽ αὐτοὺς, Μωϋσέα ἐξέβαλε τοῦ καταλόγου τῶν σοφῶν. Καὶ Λίνου μὲν, ὃν προέταξεν ἐν [4]) οἷς ὠνόμασεν ὁ Κέλσος, οὔτε νόμοι, οὔτε λόγοι φέρονται ἐπιστρέψαντες καὶ θεραπεύσαντες ἔθνη· Μωϋσέως δὲ τοὺς νόμους ὅλον ἔθνος φέρει ἐπε-

---

[1]) Duo Codd. Vaticani: Ὑπερβοραίους. R.

[2]) Sic omnes Codd. Mss. Libri vero editi (v. c. edd. Spenc.) Φλαβίῳ. R.

[3]) Edd. Spenc. Δρυάδας.

[4]) Cod. Boicus: ἐν τοῖς ὀνόμασιν. Hoeschelius.

σπαρμένον[1]) τῇ πάσῃ οἰκουμένῃ. Ὅρα οὖν, εἰ μὴ ἄντικρυς κακουργῶν, ἐξέβαλε τοῦ καταλόγου τῶν σοφῶν καὶ Μωϋσέα· Λίνον δὲ καὶ Μουσαῖον, καὶ Ὀρφέα, καὶ τὸν Φερεκύδην, καὶ τὸν Πέρσην Ζωροάστρην, καὶ Πυθαγόραν φήσας περὶ τῶνδε διειληφέναι, καὶ ἐς βίβλους κατατεθεῖσθαι[2]) τὰ ἑαυτῶν δόγματα, καὶ πεφυλάχθαι αὐτὰ μέχρι δεῦρο. Καὶ ἑκὼν μὲν ἐπελάθετο τοῦ περὶ τῶν νομιζομένων θεῶν μύθου ὡς ἀνθρωποπαθῶν, ἀναγεγραμμένου μάλιστα ὑπὸ Ὀρφέως.

17. Ἐν δὲ τοῖς ἑξῆς κατηγορῶν τῆς Μωσέως ἱστορίας, αἰτιᾶται τοὺς τροπολογοῦντας, καὶ ἀλληγοροῦντας αὐτήν. Ἦν δ' ἂν εἰπεῖν πρὸς τὸν γενναιότατον, καὶ ἀληθῆ λόγον ἐπιγράψαντα τὸ ἑαυτοῦ βιβλίον, τί δήποτε, ὦ οὗτος, θεοὺς μὲν τηλικαύταις περιπίπτοντας συμφοραῖς, ὁποίας ἀναγράφουσιν οἱ σοφοί σου ποιηταὶ καὶ φιλόσοφοι, καὶ ἐναγέσι μίξεσι χρωμένους, καὶ κατὰ τῶν πατέρων στρατευομένους, καὶ τὰ αἰδοῖα αὐτῶν ἀποτέμνοντας, σεμνολογεῖς ἀναγεγράφθαι τὰ τηλικαῦτα τετολμηκέναι, καὶ πεποιηκέναι, καὶ πεπονθέναι· ὅταν δὲ Μωσῆς μὴ περὶ θεοῦ τοιαῦτα λέγῃ, ἀλλὰ μηδ' ἀγγέλων ἁγίων, περὶ δὲ ἀνθρώπων πολλῷ ἐλάττονα· (οὐδεὶς γὰρ παρ' αὐτῷ ἐτόλμησεν, ὅσα Κρόνος κατὰ τοῦ Οὐρανοῦ, οὐδὲ ὅσα Ζεὺς κατὰ τοῦ πατρός· οὐδ' ὅτι τῇ ἑαυτοῦ θυγατρὶ ὁ πατὴρ ἀνδρῶν τε (15) θεῶν τε συνελήλυθε·) πλανᾷν νομίζεται ἠπατημένους τοὺς νενομοθετημένους ὑπ' αὐτοῦ; Δοκεῖ δέ μοι καὶ παραπλήσιόν τι Κέλσος ποιεῖν τῷ Πλατωνικῷ Θρασυμάχῳ, μὴ ἐπιτρέποντι ὡς βούλεται ἀποκρίνασθαι περὶ τῆς δικαιοσύνης Σωκράτει· ἀλλὰ λέγοντι· »ὅρα, μὴ τὸ συμφέρον εἴπῃς εἶναι τὸ δίκαιον, μηδὲ τὸ δέον, μηδ'

---

[1]) Sic omnes Codd. Mss. (itemq. edd. Spenc. ad marg.) Alias (v. c. in textu edd. Spenc.) ἐπεσπαρμένους. R.

[2]) Edd. Spenc. κατεθεῖσθαι.

ἄλλο τι τῶν παραπλησίων. Καὶ [1]) γὰρ αὐτὸς κατηγορήσας, (ὡς οἴεται,) τῶν παρὰ Μωσεῖ ἱστοριῶν, καὶ μεμψάμενος τοῖς ἀλληγοροῦσι, μετὰ τοῦ καὶ ἔπαινόν τινα περὶ αὐτῶν λέγειν, ὅτι εἰσὶν οἱ ἐπιεικέστεροι· οἱονεὶ κωλύεται [2]) κατηγορήσας, ὡς [3]) βούλεται, ἀπολογεῖσθαι τοὺς δυναμένους ὡς πέφυκεν ἔχειν τὰ [4]) πράγματα.

18. Εἴποιμεν δ' ἂν προκαλούμενοι βίβλους βίβλοις παραβάλλεσθαι, ὅτι φέρε, ὦ οὗτος, τὰ Λίνου, καὶ Μουσαίου, καὶ Ὀρφέως ποιήματα, καὶ Φερεκύδου τὴν γραφὴν, καὶ συνεξέταζε τοῖς Μωϋσέως νόμοις, ἱστορίας ἱστορίαις, καὶ ἠθικοὺς λόγους νόμοις καὶ προστάγμασι παρατιθείς· καὶ ὅρα, ὁποῖα μᾶλλον ἐπιστρέψαι δύναται καὶ αὐτόθεν τοὺς ἀκούοντας, καὶ τίνα αὐτῶν, κἂν ἐπιτρίψαι [5]) τὸν ἀκροατήν· καὶ κατανόει, ὅπως τὸ μὲν τάγμα τῶν σῶν συγγραφέων ὀλίγον μὲν ἐφρόντισε τῶν αὐτόθεν ἐντευξομένων, μόνοις δὲ ἄρα τοῖς τροπολογῆσαι καὶ ἀλληγορῆσαι δυναμένοις ἔγραψε τὴν ἰδίαν, (ὡς φὴς,) φιλοσοφίαν. Ὁ [6]) δὲ Μωσῆς ἀνάλογον γενναίῳ

---

[1]) Ita Codd. Reg. et Basileensis. Reliqui cum libris editis (v. c. edd. Spenc.) *Καὶ γὰρ οὗτος.* R.

[2]) Mallet Guietus: *κωλύει.* R.

[3]) Omnes Codd. Mss. *ὡς βούλεται.* At sensus postulare videtur: *ὡς βούλονται.* Quae quidem lectio secunda manu apposita est in Cod. Joliano. R.

[4]) Tres Codd. Anglicani et Basileensis recte omnino: *τὰ πράγματα.* Libri editi (v. c. edd. Spenc.) *τὰ γράμματα.* R. — Boherell. in notis: »Forte: *τὰ πράγματα.*«

[5]) Sic recte Mss. Hoeschelius: *ἐπιστρέψαι.* Spencer. in textu: *ἀποστρέψαι*, ad marg. vero: *ἐπιστρέψαι.* Guietus deceptus vitiosa lectione: *ἐπιστρέψαι*, putavit haec verba: *καὶ τίνα αὐτῶν κἂν ἐπιστρέψαι τὸν ἀκροατήν*, esse resecanda, ut superflua et inutiliter repetita. R.

[6]) Guieto scribendum videtur: *Ὁ δὲ Μωσῆς ἀνάλογον γενναίῳ ῥήτορι καὶ πανταχοῦ τὴν διπλόην τῆς λέξεως πεφυλαγμένος, ἐπὶ τῶν πέντε βιβλίων πεποίηκε.* Sed a recepta et Mss. consignata lectione cur ita recedendum putaverit, non video. R.

ῥήτορι σχῆμα μελετῶντι, καὶ πανταχοῦ τὴν διπλόην τῆς λέξεως πεφυλαγμένως προφερομένῳ, ἐπὶ τῶν πέντε βιβλίων πεποίηκε· μήτε τῷ πλήθει τῶν νομοθετουμένων Ἰουδαίων διδοὺς ἀφορμὰς βλάβης ἐν τῷ ἠθικῷ τόπῳ· μήτε τοῖς ὀλίγοις καὶ συνετώτερον ἐντυγχάνειν δυναμένοις, οὐχὶ πλήρη θεωρίας ἐκτιθέμενος, τοῖς[1]) ἐρευνᾷν τὸ βούλημα αὐτοῦ δυναμένοις, γραφήν. Καὶ τῶν μὲν σοφῶν σου ποιητῶν ἔοικε μηδὲ τὰ βιβλία ἔτι σώζεσθαι, φυλαχθέντα ἄν, εἰ ὁ ἐντυγχάνων ᾔσθετο ὠφελείας· τοῦ δὲ Μωσέως τὰ γράμματα πολλοὺς καὶ τῶν ἀλλοτρίων τῆς παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις ἀνατροφῆς[2]) κεκίνηκε πιστεῦσαι, ὅτι, κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν τῶν γραμμάτων, ὁ πρῶτος αὐτὰ νομοθετήσας, καὶ Μωσεῖ παραδοὺς, θεὸς ὁ κτίσας τὸν κόσμον ἦν. Καὶ γὰρ ἔπρεπε τὸν ὅλου τοῦ κόσμου δημιουργὸν, νόμους τεθειμένον ὅλῳ τῷ κόσμῳ, δύναμιν παρασχεῖν τοῖς λόγοις, κρατῆσαι τῶν πανταχοῦ δυναμένην. Καὶ ταῦτά φημι, οὐδέπω περὶ τοῦ Ἰησοῦ ἐξετάζων, ἀλλ' ἔτι Μωσέα, τὸν πολλῷ ἐλάττονα Κυρίου, δεικνὺς, ὡς ὁ λόγος παραστήσει, πολλῷ διαφέροντα τῶν σοφῶν σου ποιητῶν καὶ φιλοσόφων.

19. Ἑξῆς τούτοις ὁ Κέλσος, λεληθότως βουλόμενος διαβαλεῖν τὴν κατὰ Μωϋσέα κοσμοποιΐαν, ἐμφαίνοντα[3]) μηδέπω μυρίων ἐτῶν ἀριθμὸν ἔχειν τὸν κόσμον,[4]) ἀλλὰ πολλῷ τούτου λειπόμενον· προστίθεται, κλέπτων αὐτοῦ[5]) τὸ βούλημα, τοῖς (16) λέγουσιν ἀγένητον εἶναι

---

[1]) Verba: τοῖς ἐρευνᾷν τὸ βούλημα αὐτοῦ δυναμένοις, γραφήν, Guieto merum glossema videntur. Qua de causa, nescire me fateor. R.

[2]) Sic duo Codd. Vaticani; reliqui vero cum libris editis (v. c. edd. Spenc.) ἀναστροφῆς. R.

[3]) Forte legendum: ἐμφαίνουσαν, licet altera lectio stare possit. R.

[4]) Unicus Cod. Jolianus cum libris editis (v. c. edd. Spenc.) κόσμον, πολλῷ δὲ τούτου. R. — Edd. Spenc. ad marg. κόσμον, ἀλλὰ πολλῷ τούτου.

[5]) Boherellus recte, ut videtur, in notis: αὐτοῦ.

τὸν κόσμον. Τὸ γὰρ πολλὰς ἐκ παντὸς αἰῶνος ἐκπυρώσεις [1]) γεγονέναι, πολλὰς δ' ἐπικλύσεις, καὶ νεώτερον εἶναι τὸν ἐπὶ Δευκαλίωνος κατακλυσμὸν ἔναγχος γεγενημένον· σαφῶς τοῖς ἀκούειν αὐτοῦ δυναμένοις παρίστησι [2]) τὸ κατ' αὐτὸν τοῦ κόσμου ἀγένητον. Λεγέτω [3]) δὴ ἡμῖν ὁ τῇ πίστει Χριστιανῶν ἐγκαλῶν, ποίοις ἀποδεικτικοῖς λόγοις ἠναγκάσθη παραδέξασθαι πολλὰς γεγονέναι ἐκπυρώσεις, καὶ πολλοὺς κατακλυσμούς· πάντων δὲ νεώτερον εἶναι κατακλυσμὸν μὲν τὸν ἐπὶ Δευκαλίωνος, ἐκπύρωσιν δὲ τὴν ἐπὶ Φαέθοντος. Ἀλλ' ἐὰν προβάλληται τοὺς Πλάτωνος περὶ τούτων διαλόγους, φήσομεν αὐτῷ, καὶ ἡμῖν ἐξεῖναι πιστεύειν, ἐν καθαρᾷ καὶ εὐσεβεῖ ψυχῇ Μωϋσέως, [4]) πᾶν γενητὸν [5]) ὑπεραναβάντος, καὶ τοῦ δημιουργοῦ τῶν ὅλων ἑαυτὸν ἐξαρτήσαντος, ἐμπεπολιτεῦσθαι πνεῦμα θεῖον, πολλῷ ἐναργέστερον Πλάτωνος, καὶ τῶν παρ' Ἕλλησι καὶ παρὰ [6]) βαρβάροις σοφῶν, τὰ [7]) τοῦ θεοῦ παραστήσαντος. Εἰ δ' ἀπαιτεῖ ἡμᾶς λόγους τῆς τοιαύτης πίστεως· διδότω πρότερος περὶ ὧν αὐτὸς ἀναποδείκτως ἀπεφήνατο, καὶ ἑξῆς κατασκευάσομεν [8]) τὰ ἡμέτερα ταῦθ' οὕτως ἔχειν.

---

[1]) Ita recte duo Codd. Vaticani, Basileensis, et Jolianus, nec aliter paulo infra impressi libri (v. c. edd. Spenc.) *πολλὰς γεγονέναι ἐκπυρώσεις*. Male ergo hic libri editi (v. c. edd. Spenc.) *πυρώσεις*. R.

[2]) Guieto scribendum videtur: *παρίστησι, τὸ κατ' αὐτόν, τὸ τοῦ κόσμου ἀγέννητον*. R.

[3]) Philoc. *Λεγέτω δ' ἡμῖν ὁ τῇ πίστει τῶν Χριστιανῶν κτλ.* — Cfr. Philoc. cap. XVIII. ex edd. Tarini pag. 170. seqq.

[4]) Philoc. *Μωσέως*.

[5]) Philoc. *γεννητόν*.

[6]) Deest *παρά* in Philoc.

[7]) Sic Philocalia; Hoeschel. autem et Spencerus: *τὰ θεοῦ παραστήσαντος*. Mallem: *τὰ τοῦ θεοῦ παραστῆσαν*, ut referatur *παραστῆσαν* ad praecedens *πνεῦμα θεῖον*. R.

[8]) Edd. Spenc. *κατασκευάζομεν*, Hoeschel. vero et

20. *Πλὴν*[1]) *καὶ ἄκων ἐνέπεσεν ὁ Κέλσος εἰς τὸ μαρτυρεῖν τῷ, νεώτερον εἶναι τὸν κόσμον, καὶ οὐδέπω μυρίων ἐτῶν, εἰπὼν καὶ Ἕλληνας ταῦτα νομίζειν ἀρχαῖα, ὡς*[2]) *πρεσβύτερα, διὰ τοὺς κατακλυσμοὺς, καὶ τὰς ἐκπυρώσεις οὐ*[3]) *τεθεωρήκασιν, οὐδ᾽ ἀπομνημονεύουσιν. Ἔστωσαν δὲ τῷ Κέλσῳ τοῦ περὶ τῶν ἐκπυρώσεων καὶ ἐξυδατώσεων μύθου διδάσκαλοι, οἱ κατ᾽ αὐτὸν σοφώτατοι Αἰγύπτιοι, ὧν τῆς σοφίας ἴχνη, ἄλογα ζῶα προσκυνούμενα, καὶ λόγοι παριστάντες εὔλογον εἶναι καὶ ἀνακεχωρηκυῖάν τινα καὶ μυστικὴν τὴν τοιαύτην τοῦ θεοῦ θεραπείαν. Κἂν μὲν Αἰγύπτιοι περὶ τῶν ζώων σεμνύνοντες ἑαυτῶν τὸν λόγον θεολογίας φέρωσι, σοφοί εἰσιν· ἐὰν*[4]) *δέ τις τῶν Ἰουδαίων συγκαταθέμενος νόμῳ καὶ νομοθέτῃ, πάντα ἀναφέρῃ*[5]) *ἐπὶ τὸν τῶν ὅλων δημιουργὸν καὶ*[6]) *μόνον θεὸν, ἥττων εἶναι παρὰ Κέλσῳ καὶ τοῖς ὁμοίοις αὐτῷ*[7]) *λογίζεται τοῦ μὴ εἰς λογικὰ μόνον καὶ θνητὰ ζῶα, ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλογα κα-*

Boherell. in notis, ille: »Velserus: *κατασκευάσομεν*,« hic: »lege: *κατασκευάσομέν*, e Philocalia.«

[1]) Desunt in Philoc. verba: *Πλὴν καὶ ἄκων —, οὐδ᾽ ἀπομνημονεύουσιν.*

[2]) Guieto scribendum videtur: *ὧν πρεσβύτερα.* Quod et mihi arridet. R.

[3]) Duo Codd. Anglicani habent: *οὓς οὐ τεθεωρήκασιν.* Codd. Reg. et Basil. *οὗ οὐ τεθεωρήκασιν*, sicque Jolianus, qui insuper ad marg. habet: *ἃ οὐ τεθεωρήκασιν.* Hoeschel. et Spencer. neque *οὕς*, neque *ἅ*, neque *οὗ* exhibent, sicque reliqui Codd. Mss., quos hoc loco sequimur. R.

[4]) Sic Philocalia. Hoeschel. et Spenc. *ἐὰν δὲ ὁ τῶν Ἰουδαίων.* Cod. Basil. non male: *ἐὰν δὲ ὁ τῷ Ἰουδαίων.* R.

[5]) Philoc. *ἀναφέρει.*

[6]) Sic Philocalia. Apud Hoeschel. et Spencer. deest *καί.* R.

[7]) Philoc. *αὐτοῦ.*

τάγοντος τὴν θεότητα, ὑπὲρ[1]) τὴν μυθικὴν μετενσωμάτωσιν, τὴν περὶ τῆς πιπτούσης ἀπὸ τῶν ἀψίδων τοῦ[2]) οὐρανοῦ ψυχῆς καὶ ἕως τῶν ἀλόγων ζώων, οὐ μόνον ἡμέρων, ἀλλὰ καὶ ἀγριωτάτων καταβαινούσης. Καὶ[3]) ἐὰν μὲν Αἰγύπτιοι μυθολογῶσι, πιστεύονται πεφιλοσοφηκέναι δι' αἰνιγμῶν[4]) καὶ ἀποῤῥήτων· ἐὰν δὲ Μωϋσῆς ὅλῳ ἔθνει συγγράφων, ἱστορίας[5]) καὶ νόμους αὐτοῖς καταλίπῃ,[6]) μῦθοι κενοὶ νομίζονται, μηδ' ἀλληγορίαν ἐπιδεχόμενοι οἱ λόγοι αὐτοῦ.

21. Τοῦτο γὰρ Κέλσῳ καὶ τοῖς Ἐπικουρείοις δοκεῖ. »Τούτου οὖν, φησὶ, τοῦ λόγου τοῦ παρὰ τοῖς σοφοῖς ἔθνεσι καὶ ἐλλογίμοις ἀνδράσιν ἐπακηκοὼς, ὄνομα (17) δαιμόνιον ἔσχε Μωϋσῆς.« Καὶ πρὸς τοῦτο δὲ λεκτέον, ἵν' αὐτῷ συγχωρηθῇ, Μωϋσέα ἀκηκοέναι ἀρχαιοτέρου λόγου, καὶ τοῦτον Ἑβραίοις παραδεδωκέναι· ὅτι εἰ μὲν ψευδοῦς λόγου ἀκούσας, καὶ μὴ σοφοῦ, μηδὲ σεμνοῦ, παρεδέξατο αὐτὸν καὶ παρέδωκε τοῖς ὑπ' αὐτὸν, ἔγκλητός ἐστιν· εἰ δ', ὡς σὺ φῄς, συγκατέθετο δόγμασι σοφοῖς καὶ ἀληθέσι, καὶ ἐπαίδευσε τοὺς οἰκείους δι' αὐτῶν, τί ποτε[7]) κατηγορίας ἄξιον πεποίηκεν; Ὡς εἴθε καὶ ὁ Ἐπίκουρος, καὶ ὁ ἔλαττον αὐτοῦ εἰς τὴν πρόνοιαν ἀσεβῶν Ἀριστοτέλης, καὶ οἱ σῶμα εἰπόντες τὸν θεὸν Στωϊκοὶ, τοῦ λόγου τούτου ἤκουσαν· ἵνα μὴ πληρωθῇ ὁ κόσμος λόγου, ἀθετοῦντος πρόνοιαν,

---

[1]) Sic Philoc. manuscripta, et sane genuina est lectio. Libri editi (v. c. edd. Spenc.) *ἐπὶ τὴν μυθικήν*. Philoc. impressa: *ὑπὲρ τὴν αὐθεντικήν*. R.

[2]) Deest *τοῦ* in Philoc.

[3]) Philoc. *Καὶ ἐὰν δὲ Αἰγύπτιοι*.

[4]) Cod. Jolian. ad marg. *αἰνιγμάτων*. R. — Item Philoc. in textu: *αἰνιγμάτων*.

[5]) Philoc. *ἱστορίαν*.

[6]) Philoc. *καταλείπῃ*.

[7]) In Cod. Basil. deest *ποτέ*, nec non in tribus Anglicanis et duobus Vaticanis. R.

ἢ διακόπτοντος αὐτὴν, ἢ ἀρχὴν φθαρτὴν εἰσάγοντος τὴν σωματικὴν, καθ' ἣν καὶ ὁ θεὸς τοῖς Στωϊκοῖς ἐστι σῶμα, οὐκ αἰδουμένοις λέγειν αὐτὸν τρεπτὸν καὶ[1]) δι' ὅλων ἀλλοιωτὸν καὶ μεταβλητὸν, καὶ ἁπαξαπλῶς δυνάμενον φθαρῆναι, εἰ[2]) ἔχει τὸν φθείροντα· εὐτυχοῦντα δὲ μὴ φθαρῆναι, παρὰ τὸ μηδὲν εἶναι τὸ φθεῖρον αὐτόν. Ἀλλ' ὁ Ἰουδαίων καὶ Χριστιανῶν λόγος, ὁ τὸ ἄτρεπτον καὶ ἀναλλοίωτον τοῦ θεοῦ τηρῶν, ἀσεβὴς εἶναι νενόμισται, ἐπεὶ μὴ συνασεβεῖ τοῖς ἀσεβῆ περὶ θεοῦ φρονοῦσι, λέγων ἐν ταῖς πρὸς τὸ θεῖον εὐχαῖς· »σὺ[3]) δὲ ὁ αὐτὸς εἶ.« Πεπίστευται δὲ καὶ ὁ θεὸς εἰρηκέναι τό· »οὐκ[4]) ἠλλοίωμαι.«

22. Μετὰ ταῦτα, τὸ περιτέμνεσθαι τὰ αἰδοῖα μὴ διαβαλὼν ὁ Κέλσος ὑπὸ Ἰουδαίων γιγνόμενον, φησὶν »ἀπὸ Αἰγυπτίων αὐτὸ ἐληλυθέναι· Αἰγυπτίοις μᾶλλον ἢ Μωσεῖ πιστεύσας, λέγοντι[5]) πρῶτον ἐν ἀνθρώποις περιτετμῆσθαι τὸν Ἀβραάμ.« Τοῦ δ' Ἀβραὰμ τὸ ὄνομα οὐ Μωϋσῆς ἀναγράφει μόνος, οἰκειῶν αὐτὸν θεῷ· ἀλλὰ γὰρ καὶ πολλοὶ τῶν ἐπᾳδόντων δαίμονας χρῶνται ἐν τοῖς λόγοις αὐτῶν τῷ· »ὁ θεὸς Ἀβραάμ·« ποιοῦντες μὲν διὰ τὸ ὄνομα καὶ τὴν πρὸς τὸν δίκαιον τοῦ θεοῦ οἰκειότητα. Διὸ παραλαμβάνουσι τήν· »ὁ θεὸς Ἀβραάμ« λέξιν, οὐκ[6]) ἐπιστάμενοι δὲ τίς ἐστιν ὁ Ἀβραάμ. Τὰ δ' αὐτὰ λεκτέον καὶ περὶ τοῦ Ἰσαὰκ, καὶ περὶ τοῦ Ἰακὼβ, καὶ περὶ τοῦ Ἰσραήλ· ἅτινα ὁμολογουμένως Ἑβραῖα ὄντα ὀνόματα, πολλαχοῦ τοῖς Αἰγυπτίοις ἐπαγγελλομένοις ἐνέργειάν τινα ἐνέσπαρται μαθήμασι. Τὸν δὲ λόγον τῆς περιτομῆς, ἀρξάμενον ἀπὸ τοῦ Ἀβραὰμ, καὶ κωλυόμενον ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ, μὴ βουλομένου τοὺς ἑαυ-

---

1) Guieto videtur scribendum: καὶ δι' ὅλου.
2) Hoeschel. in notis: »Velserus: εἰ ἔχῃ.«
3) Psalm. CII, 27. (CI.)
4) Malach. III, 6. 5) Cfr. Gen. XVII, 26.
6) Guieto scribendum videtur: οὐκ ἐπιστάμενοί γε. R

τοῦ μαθητὰς τὸ αὐτὸ ποιεῖν, οὐ πρόκειται νῦν ἑρμηνεύειν. Οὐ γὰρ τῆς περὶ τούτων διδασκαλίας ὁ παρὼν καιρὸς, ἀλλὰ ἀγῶνος καθαιροῦντος τὰ φερόμενα ὑπὸ Κέλσου κατὰ τοῦ Ἰουδαίων λόγου ἐγκλήματα, οἰομένου τάχιον ψευδοποιήσειν τὸν Χριστιανισμὸν, ἐὰν τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ [1]) ἐν τοῖς Ἰουδαϊκοῖς οὔσης λόγοις κατηγορῶν παραστήσῃ κἀκείνην [2]) ψευδῆ.

23. Ἑξῆς τούτοις φησὶν ὁ Κέλσος, ὅτι »τῷ ἡγησαμένῳ σφῶν ἑπόμενοι Μωϋσῇ αἰπόλοι καὶ ποιμένες, ἀγροίκοις ἀπάταις (18) ψυχαγωγηθέντες, ἕνα ἐνόμισαν εἶναι θεόν.« Δεικνύτω τοίνυν, πῶς αἰπόλων καὶ ποιμένων ἀλόγως, ὡς οἴεται, ἀποστάντων τοῦ σέβειν θεοὺς, αὐτὸς δύναται παραστῆσαι τὸ πλῆθος τῶν καθ' Ἕλληνας θεῶν, ἢ τοὺς [3]) λοιποὺς βαρβάρους. Δεικνύτω τοίνυν ὑπόστασιν [4]) καὶ οὐσίαν Μνημοσύνης γεννώσης ἀπὸ Διὸς τὰς Μούσας· ἢ Θέμιδος τὰς Ὥρας· ἢ τὰς Χάριτας ἀεὶ γυμνὰς παραστησάτω δύνασθαι κατ' οὐσίαν ὑφεστηκέναι. Ἀλλ' οὐ δυνήσεται τὰ Ἑλλήνων ἀναπλάσματα σωματοποιεῖσθαι δοκοῦντα, ἀπὸ τῶν πραγμάτων δεικνύναι θεούς. Τί γὰρ μᾶλλον οἱ Ἑλλήνων μῦθοι περὶ θεῶν ἀληθεῖς, ἢ, φέρ' εἰπεῖν, οἱ Αἰγυπτίων, οὐκ εἰδότων τῇ σφῶν διαλέκτῳ Μνημοσύνην μητέρα Μουσῶν ἐννέα, οὐδὲ Θέμιν Ὡρῶν, οὐδὲ Εὐρυνόμην μητέρα [5]) τῶν Χαρίτων, οὐδὲ τὰ λοιπὰ ὀνό-

---

[1]) Sic Codd. Regius, Basileensis et duo Vaticani. Reliqui vero cum libris editis (v. c. edd. Spenc.) αὐτῷ. R.

[2]) Ed. Ruaei, ut nos, in textu; in notis: »Cod. Jolianus ad marg. habet: κἀκείνην. Recte omnino, et ita legendum sua sagacitate conjecerat Boherellus. Libri editi (v. c. edd. Spenc.) κἀκεῖνον.« R.

[3]) Guietus perperam legebat: τῶν λοιπῶν βαρβάρων. R.

[4]) In Cod. Regio deest: ὑπόστασιν. R.

[5]) Ed. R. in textu: μίαν, in notis vero: »Scribendum videtur: μητέρα.« — Idem, ante Ruaeum, Hoeschelius, Spencerus et Boherellus statuerunt. Cfr. Hesiod. Theogon vers. 907.

ματα αὐτῶν; Πόσῳ οὖν ἐναργέστερον,[1] *καὶ πάντων τούτων τῶν ἀναπλασμάτων βέλτιον, τὸ ἐκ τῶν ὁρωμένων πειθόμενον τοῖς κατὰ τὴν εὐταξίαν τοῦ κόσμου σέβειν τὸν δημιουργὸν αὐτοῦ, ἑνὸς ὄντος ἕνα, καὶ συμπνέοντος αὐτοῦ ὅλῳ ἑαυτῷ, καὶ διὰ τοῦτο μὴ*[2] *δυναμένου ὑπὸ πολλῶν δημιουργῶν γεγονέναι· ὡς οὐδ' ὑπὸ πολλῶν ψυχῶν συνέχεσθαι ὅλον τὸν οὐρανὸν κινουσῶν· ἀρκεῖ γὰρ μία*[3] *ἡ φέρουσα ὅλην τὴν ἀπλανῆ ἀπὸ ἀνατολῶν ἐπὶ δυσμὰς, καὶ ἐμπεριλαβοῦσα ἔνδον πάντα, ὧν χρείαν ἔχει ὁ κόσμος, τὰ μὴ αὐτοτελῆ. Πάντα γὰρ μέρη κόσμου, οὐδὲν δὲ μέρος ὅλου θεός. Δεῖ γὰρ εἶναι τὸν θεὸν μὴ ἀτελῆ, ὥσπερ ἐστὶ τὸ μέρος ἀτελές. Τάχα*[4] *δὲ βαθύτερος λόγος δείξει, ὅτι κυρίως θεὸς ὥσπερ οὐκ ἔστι μέρος, οὕτως οὐδὲ ὅλον, ἐπεὶ τὸ ὅλον ἐκ μερῶν ἐστι· καὶ οὐκ ἐρεῖ λόγος παραδέξασθαι τὸν ἐπὶ πᾶσι θεὸν εἶναι ἐκ μερῶν, ὧν ἕκαστον οὐ δύναται ὅπερ*[5] *τὰ ἄλλα μέρη.*

24. *Μετὰ*[6] *ταῦτά φησιν, ὅτι »οἱ*[7] *αἰπόλοι καὶ ποιμένες ἕνα*[8] *ἐνόμισαν θεὸν, εἴτε ὕψιστον, εἴτ'*[9] *Ἀδωναΐ, εἴτ' οὐράνιον, εἴτε Σαβαὼθ, εἴτε καὶ ὅπῃ καὶ ὅπως*

---

[1]) Codd. Reg. et Basileensis: *ἐνεργέστερον*. R.

[2]) Duo Vaticani, tres Anglicani, et Basileensis: *μὴ δυναμένῳ*. R.

[3]) Hoeschel. in textu male: *μία οὐ φέρουσα*. Omnes Mss. ut in nostro textu. R. — Spenc. ad marg. »*μία οὐ φέρουσα*.«

[4]) Hoeschel. in textu (itemq. Spenc. ad marg.) *Ταῦτα δὲ βαθύτερος λόγος*. R.

[5]) Hoeschel. in textu (itemq. Spenc. ad marg.) *ὥσπερ τὰ ἄλλα μέρη*. R.

[6]) Philoc. *Μετὰ ταῦτά φησιν ὁ Κέλσος, ὅτι κτλ.* — Cfr. Philoc. cap. XVII. ex edd. Tarini pag. 152. seqq.

[7]) Philoc. *οἱ ἀπόστολοι*.

[8]) Deest *ἕνα* in Philoc.

[9]) Philoc. *εἴτε Ἀδωναῖον, εἴτε οὐράνιον*.

χαίρουσιν[1]) ὀνομάζοντες τόνδε τὸν κόσμον· καὶ πλεῖον[2]) οὐδὲν ἔγνωσαν.« Καὶ[3]) ἑξῆς δέ φησι· »μηδὲν διαφέρειν τῷ παρ' Ἕλλησι φερομένῳ ὀνόματι τὸν ἐπὶ πᾶσι θεὸν καλεῖν ἢ[4]) Δία, ἢ τῷ[5]) δεῖνι, φέρ'[6]) εἰπεῖν, παρ' Ἰνδοῖς, ἢ τῷ δεῖνι παρ' Αἰγυπτίοις.« Λεκτέον δὲ καὶ πρὸς τοῦτο, ὅτι ἐμπίπτει εἰς τὸ προκείμενον λόγος βαθὺς, καὶ ἀπόῤῥητος, ὁ περὶ φύσεως ὀνομάτων· πότερον, ὡς οἴεται Ἀριστοτέλης, θέσει ἐστὶ[7]) τὰ ὀνόματα· ἢ, ὡς νομίζουσιν οἱ ἀπὸ τῆς Στοᾶς, φύσει, μιμουμένων τῶν πρώτων φωνῶν τὰ πράγματα, καθ' ὧν τὰ ὀνόματα, καθὸ καὶ στοιχεῖά τινα ἐτυμολογίας[8]) εἰσάγουσιν· ἢ,[9]) ὡς διδάσκει Ἐπίκουρος, (ἑτέρως ἢ ὡς οἴονται οἱ ἀπὸ τῆς Στοᾶς,) φύσει ἐστὶ[10]) τὰ (19) ὀνόματα, ἀποῤῥηξάντων τῶν[11]) πρώτων ἀνθρώπων τινὰς φωνὰς κατὰ τῶν πραγμάτων. Ἐὰν τοίνυν δυνηθῶμεν ἐν προηγουμένῳ λόγῳ παραστῆσαι φύσιν ὀνομάτων

---

[1]) Philoc. manuscripta: χαίροντες ὀνομάζουσιν. Hoeschelius.

[2]) Philoc. πλέον.

[3]) Philoc. Καὶ ἐν τοῖς ἑξῆς δέ φησιν.

[4]) Deest ἢ in Philoc.

[5]) Ita Codd. Regius et Basileensis; Philoc. vero cum reliquis Mss. τῷ δεῖνα, —, ἢ τῷ δεῖνα. Spenc. et Hoeschel. τὸ δεῖνα, —, ἢ τὸ δεῖνα. Cod. Jolianus: τὸν δεῖνα, —, ἢ τὸν δεῖνα. R.

[6]) Philoc. φέρε εἰπεῖν.

[7]) Edd. Spenc. εἰσί.

[8]) Philoc. τῆς ἐτυμολογίας.

[9]) Hoeschel. in notis: »Eadem plane sententia, quae in proxime praecedd., verbis synonymice duntaxat variatis: ut non injuria deleri posse Velserus existimet.« — Ad quae quidem Boherellus: »Quid sit discriminis inter Stoicorum et Epicureorum sententiam non viderunt Velserus et Hoeschelius, qui haec deleri posse putarunt, tanquam cum praecedd. coincidentia.«

[10]) Edd. Spenc. εἰσί.

[11]) Cod. Basileensis: πρῶτον τῶν ἀνθρώπων. R.

ἐνεργῶν, ὧν τισι χρῶνται Αἰγυπτίων οἱ σοφοὶ, ἢ τῶν παρὰ Πέρσαις μάγων οἱ λόγιοι, ἢ τῶν παρ' Ἰνδοῖς φιλοσοφούντων Βραχμᾶνες, ἢ Σαμαναῖοι·[1]) καὶ οὕτω καθ' ἕκαστον τῶν ἐθνῶν· καὶ[2]) κατασκευάσαι οἷοί τε γενώμεθα, ὅτι[3]) καὶ ἡ καλουμένη μαγεία οὐχ, ὡς οἴονται οἱ ἀπὸ Ἐπικούρου καὶ Ἀριστοτέλους, πρᾶγμά ἐστιν ἀσύστατον[4]) πάντη, ἀλλ', ὡς[5]) οἱ περὶ ταῦτα δεινοὶ ἀποδεικνύουσι, συνεστὼς μὲν, λόγους[6]) δ' ἔχον σφόδρα ὀλίγοις γινωσκομένους· τότ'[7]) ἐροῦμεν, ὅτι τὸ μὲν Σαβαὼθ ὄνομα, καὶ τὸ Ἀδωναῒ, καὶ[8]) ἄλλα παρ' Ἑβραίοις μετὰ πολλῆς σεμνολογίας παραδιδόμενα,[9]) οὐκ ἐπὶ τῶν τυχόντων καὶ γενητῶν[10]) κεῖται πραγμάτων, ἀλλ' ἐπί τινος θεολογίας ἀποῤῥήτου, ἀναφερομένης εἰς τὸν τῶν ὅλων δημιουργόν. Διὸ καὶ δύναται ταῦτα τὰ ὀνόματα, λεγόμενα μετά τινος τοῦ συμφυοῦς[11]) αὐτοῖς

---

[1]) Philoc. *Σωμαναῖοι.*

[2]) Deest *καί* in Philoc.

[3]) Philoc. et omnes Codd. Mss. recte: *ὅτι.* Male libri editi (v. c. edd. Spenc.) *ὅτε.* R. — Boherell. in notis: »lego: *ὅτι.*«

[4]) Hoeschelius in notis: Philocal. manuscripta: *ἀσύναπτον.*

[5]) Philoc. *ὥσπερ.*

[6]) Sic Philocalia. At Codd. Regius et Basil. (itemq. edd. Spenc. ad marg.) *λόγους δ' ἔχει.* Quae lectio non spernenda. Hoeschel. et Spenc. (in textu): *λόγους δ' ἔχειν.* R. — Boherellus: »Lege: *λόγους δ' ἔχον*, e Philocalia.«

[7]) Philoc. *τότε ἐροῦμεν.*

[8]) Philoc. *καὶ ὅσα ἄλλα.*

[9]) Philoc. *παραδεδομένα.*

[10]) Guieto scribendum videtur: *γεννητῶν.* R. — Philoc. *γεννητῶν* exhibet.

[11]) Sic Philoc. et unus Cod. Anglicanus. Hoeschel. autem et Spenc. (in textu) cum Cod. Joliano: *συνήθους.* Reliqui Mss. (itemq. edd. Spenc. ad marg.) *συνέφους.* R. — Boherellus: »Malim *συμφυοῦς* e Philoc.«

εἱρμοῦ· ἄλλα δὲ κατὰ [1]) Αἰγυπτίαν φερόμενα φωνὴν, ἐπί τινων δαιμόνων τῶν [2]) τάδε μόνα δυναμένων, καὶ ἄλλα κατὰ τὴν Περσῶν διάλεκτον ἐπὶ ἄλλων δυνάμεων, [3]) καὶ οὕτω καθ' ἕκαστον τῶν ἐθνῶν εἰς χρείας τινὰς παραλαμβάνεσθαι. [4]) Καὶ οὕτως εὑρεθήσεται τῶν ἐπὶ γῆς δαιμόνων, λαχόντων διαφόρους τόπους, φέρεσθαι τὰ ὀνόματα οἰκείως ταῖς κατὰ τόπον καὶ ἔθνος [5]) διαλέκτοις. Ὁ τοίνυν μεγαλοφυέστερον κἂν [6]) ὀλίγην τούτων περίνοιαν εἰληφὼς, εὐλαβηθήσεται [7]) ἄλλα ἄλλοις ἐφαρμόζειν ὀνόματα πράγμασι, [8]) μήποτε ὅμοιον πάθῃ τοῖς τὸ Θεὸς ὄνομα ἐσφαλμένως [9]) φέρουσιν ἐπὶ ὕλην ἄψυχον· ἢ τὴν τοῦ [10]) ἀγαθοῦ προσηγορίαν κατασπῶσιν ἀπὸ τοῦ πρώτου αἰτίου, ἢ ἀπὸ τῆς ἀρετῆς καὶ τοῦ καλοῦ, ἐπὶ τὸν τυφλὸν πλοῦτον, καὶ ἐπὶ τὴν σαρκῶν καὶ αἱμάτων καὶ ὀστέων συμμετρίαν ἐν ὑγείᾳ [11]) καὶ εὐεξίᾳ, ἢ τὴν νομιζομένην εὐγένειαν.

25. Καὶ τάχα οὐκ ἐλάττων ὁ κίνδυνος τῷ τὸ ὄνομα

---

[1]) Philoc. κατ' Αἰγυπτίαν ἐκφερόμενα.

[2]) Sic recte omnes Codd. Mss., perperam vero Philoc. edita: τῶν τὰ δαιμόνια δυναμένων. R. — Spenc. in variis lectionibus: »lege: τὰ δαιμόνια,« Boherell. vero recte: »Male, qui τὰ δαιμόνια legunt.«

[3]) Boherellus: »Lego: δαιμόνων, ut respondeat praecedenti: ἐπί τινων δαιμόνων.«

[4]) Boherellus: »Lege: παραλαμβάνεται.«

[5]) Philoc. impressa: ἔθνη, sed Philoc. Mscr. Coisliniana, ut nos: ἔθνος. R.

[6]) Philoc. καὶ ὀλίγην περίνοιαν τούτων εἰληφώς.

[7]) Sic Philocal. et omnes Mss.; Hoeschel. vero (itemq. edd. Spenc. ad marg.) εὐλαβήσεται. R.

[8]) Hoeschel. in notis: »Philoc. manuscripta: τοῖς πράγμασιν, μήποτε ὅμοιόν τι πάθοι.«

[9]) Philoc. ἐσφαλμένον.

[10]) Philoc. manuscripta: »τοῦ θεοῦ προσηγορίαν.« Hoeschelius.

[11]) Philoc. ὑγιείᾳ.

τοῦ θεοῦ, ἢ [1]) τὸ ὄνομα τοῦ ἀγαθοῦ ἐφ' ἃ μὴ χρὴ κατάγοντι, ἤπερ [2]) τῷ τὰ κατά τινα ἀπόῤῥητον λόγον ὀνόματα ἐναλλάσσοντι, καὶ τὰ μὲν κατὰ τῶν ἐλαττόνων φέροντι ἐπὶ τὰ κρείττονα, τὰ δὲ κατὰ τῶν κρειττόνων ἐπὶ τὰ ἥττονα. Καὶ οὐ λέγω, ὅτι [3]) τῷ Διῒ εὐθέως συνεξακούεται ὁ [4]) Κρόνου καὶ Ῥέας υἱὸς, καὶ Ἥρας ἀνὴρ, καὶ Ποσειδῶνος ἀδελφὸς, καὶ Ἀθηνᾶς καὶ Ἀρτέμιδος πατὴρ, καὶ [5]) ὁ τῇ θυγατρὶ Περσεφόνῃ μιγείς· ἢ τῷ Ἀπόλλωνι συνεξακούεται ὁ Λητοῦς καὶ Διὸς υἱὸς, καὶ Ἀρτέμιδος ἀδελφὸς, καὶ [6]) Ἑρμοῦ ὁμοπάτριος ἀδελφός· καὶ ὅσα ἄλλα φέρουσιν οἱ σοφοὶ Κέλσου [7]) τῶν δογμάτων πατέρες, καὶ ἀρχαῖοι θεολόγοι Ἑλλήνων. Τίς γὰρ ἡ ἀποκλήρωσις, κυριολεκτεῖσθαι μὲν τὸν Δία, οὐχὶ δὲ καὶ τὸν πατέρα μὲν αὐτοῦ εἶναι Κρόνον, μητέρα δὲ Ῥέαν; Τὸ [8]) δ' ὅμοιον ποιητέον καὶ ἐπὶ τῶν
(20) ἄλλων ὀνομαζομένων θεῶν. Τοῦτο δὲ τὸ ἔγκλημα οὐδαμῶς ἅπτεται τῶν [9]) κατά τινα ἀπόῤῥητον λόγον τὸ Σαβαὼθ τασσόντων ἐπὶ τοῦ [10]) θεοῦ, ἢ τὸ Ἀδωναῒ, ἤ τι τῶν λοιπῶν ὀνομάτων. Ὅταν [11]) δὲ περὶ ὀνομάτων τις δύνηται τὰ ἐν ἀποῤῥήτοις φιλοσοφεῖν, πολλὰ

---

[1]) Desunt in Philoc. verba: ἢ τὸ ὄνομα τοῦ ἀγαθοῦ.

[2]) Philoc. ἢ τὰ κατά τινα.

[3]) Philoc. ὅτι εὐθέως τῷ Διῒ.

[4]) Sic recte omnes Mss. et Philocalia. Alias (v. c. in edd. Spenc.) τὸ Κρόνου. R.

[5]) Philoc. καὶ τῇ θυγατρὶ Περσεφόνῃ μιγείς.

[6]) Desunt in Philoc. verba: καὶ Ἑρμοῦ ὁμοπάτριος ἀδελφός.

[7]) Philoc. τῶν Κέλσου δογμάτων.

[8]) Philoc. Τὸ ὅμοιον δὲ ποιητέον.

[9]) Philoc. τῶν τὸ κατά τινα.

[10]) Deest τοῦ in Philoc.

[11]) Ita Philocalia. Alias (v. c. in edd. Spenc.) Ὅταν δὲ τὰ περὶ — δύνηται τὰ ἐν κτλ. Sed primum illud τὰ superfluum videtur. R.

ἂν εὕρῃ [1]) καὶ περὶ τῆς ἐπικλήσεως τῶν ἀγγέλων τοῦ θεοῦ· ὧν ὁ μέν τις Μιχαὴλ, ἕτερος δὲ Γαβριὴλ, καὶ ἄλλος Ῥαφαὴλ καλεῖται, φερωνύμως τοῖς πράγμασιν, ἃ διακονοῦνται κατὰ [2]) βούλημα τοῦ θεοῦ τῶν ὅλων ἐν τῷ παντί. Τῆς δ' ὁμοίας ἔχεται [3]) περὶ ὀνομάτων φιλοσοφίας καὶ ὁ ἡμέτερος Ἰησοῦς, οὗ τὸ ὄνομα μυρίους ἤδη ἐναργῶς [4]) ἑώραται δαίμονας ἐξελάσαν ψυχῶν καὶ σωμάτων, ἐνεργῆσαν εἰς ἐκείνους ἀφ' ὧν ἀπηλάθησαν. [5]) Ἔτι δ' εἰς τὸν περὶ ὀνομάτων τόπον λεκτέον, ὅτι οἱ περὶ τὴν χρῆσιν τῶν ἐπῳδῶν δεινοὶ ἱστοροῦσιν, ὅτι τὴν αὐτὴν ἐπῳδὴν, εἰπόντα μὲν τῇ οἰκείᾳ διαλέκτῳ, ἔστιν ἐνεργῆσαι ὅπερ ἐπαγγέλλεται ἡ ἐπῳδή· μεταβαλόντα [6]) δὲ εἰς [7]) ἄλλην οἱανδηποτοῦν φωνὴν, ἔστιν ἰδεῖν ἄτονον, καὶ οὐδὲν δυναμένην. Οὕτως οὐ τὰ σημαινόμενα κατὰ τῶν πραγμάτων, ἀλλ' αἱ τῶν φωνῶν ποιότητες καὶ [8]) ἰδιότητες, ἔχουσί τι δυνατὸν ἐν αὐταῖς πρὸς τάδε τινὰ, ἢ τάδε. Οὕτω [9]) δ' ἀπολογησόμεθα διὰ τῶν τοιούτων καὶ περὶ τοῦ μέχρι θανάτου ἀγωνίζεσθαι Χριστιανοὺς, ἵνα μὴ τὸν [10]) Δία θεὸν ἀναγορεύσωσι, μηδ' [11])

---

[1]) Philoc. impressa: »εὕροι καὶ περὶ τῆς ἐπικλήσεως.« — Hoeschelius: »Philoc. manuscripta: εὑρίσκοι καὶ περὶ τῆς κλήσεως.«

[2]) Hoeschelius: »Philoc. manuscripta: κατὰ τὸ βούλημα.«

[3]) Philoc. ἔχεται καὶ περὶ — καὶ ὁ ἡμέτερος.

[4]) Philoc. ἐνεργῶς.

[5]) Philoc. ἀπηλλάχθησαν. Ἔτι δὲ εἰς τόν.

[6]) Philoc. μεταβάλλοντα.

[7]) Philoc. impressa: »εἰς ὁποίαν δήποτε ἄλλην φωνήν.« — Hoeschelius: »Philoc. manuscripta: ὁποιανδηποτοῦν.«

[8]) Desunt in Philoc. verba: καὶ ἰδιότητες.

[9]) Philoc. Οὕτω δὲ ἀπολογησόμεθα καὶ περί κτλ., omissis verbis: διὰ τῶν τοιούτων.

[10]) Boherellus, Ruaeo assentiente: »Legi velim: τὸν θεὸν Δία.«

[11]) Philoc. μηδὲ ἄλλῃ.

ἄλλῃ διαλέκτῳ αὐτὸν ὀνομάσωσιν. Ἢ γὰρ ἀορίστως ὁμολογοῦσι τὸ κοινὸν ὄνομα,[1]) τὸ ὁ Θεὸς, ἢ καὶ μετὰ προσθήκης τῆς· ὁ δημιουργὸς τῶν ὅλων, ὁ ποιητὴς οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁ καταπέμψας τῷ[2]) τῶν ἀνθρώπων γένει τούςδε[3]) τινὰς τοὺς σοφούς· ὧν τῷ ὀνόματι ἐφαρμοζόμενον τὸ[4]) Θεὸς ὄνομα, δύναμίν τινα παρὰ ἀνθρώποις ἐπιτελεῖ. Πολλὰ δ' ἂν καὶ ἄλλα λέγοιτο εἰς τὸν περὶ ὀνομάτων τόπον, πρὸς τοὺς οἰομένους δεῖν ἀδιαφορεῖν περὶ τῆς χρήσεως αὐτῶν. Καὶ εἴπερ θαυμάζεται[5]) ὁ Πλάτων, εἰπὼν ἐν Φιλήβῳ· »Τὸ δ' ἐμὸν δέος, ὦ Πρώταρχε, περὶ τὰ ὀνόματα τῶν θεῶν οὐκ ὀλίγον·« ἐπεὶ[6]) Φίληβος θεὸν τὴν ἡδονὴν εἶπεν ὁ προςδιαλεγόμενος τῷ Σωκράτει· πῶς οὐ μᾶλλον τῆς εὐλαβείας ἀποδεξόμεθα Χριστιανοὺς, μηδὲν τῶν ἐν ταῖς μυθοποιΐαις παραλαμβανομένων ὀνομάτων προσάπτοντας[7]) τῷ τοῦ παντὸς δημιουργῷ; Ἀλλὰ γὰρ τούτων ἐπὶ τοῦ παρόντος ἅλις.

26. Ἴδωμεν δὲ τίνα τρόπον συκοφαντεῖ Ἰουδαίους ὁ πάντ' ἐπαγγελλόμενος εἰδέναι Κέλσος, λέγων »αὐτοὺς σέβειν ἀγγέλους, καὶ γοητείᾳ προσκεῖσθαι, ἧς ὁ Μωϋ-

---

[1]) Hoeschelius: »Philoc. manuscripta: ὄνομα, ὁ θεός.« — Philoc. impressa, ut nos; edd. vero Spenc. »ὄνομα, τὸ θεός.«

[2]) Edd. Spenc. τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων.

[3]) Hoeschelius: »Philoc. manuscripta: τούσδε τινὰς σοφούς.«

[4]) Hoeschelius: »Philoc. manuscripta: τὸ ὁ θεὸς ὄνομα.«

[5]) Philoc. θαυμάζεται Πλάτων.

[6]) Hoeschel. (in textu) cum duobus Codd. Vaticanis et Joliano (itemque edd. Spenc. ad marg.) εἰ ἐπὶ Φιλήβου. Codd. Regius et Basileensis: ἐπεὶ ἐπὶ Φιλήβου. Philoc. (impressa) et reliqui Codd. Mss. (itemq. edd. Spenc. in textu) ἐπεὶ Φίληβος. R. — Hoeschel. in notis: »Philoc. manuscripta: ἐπειδὴ ὁ Φίληβος.«

[7]) Hoeschel. in textu, et Spenc. ad marg. προσαπτόντων. — Philoc. προσάπτοντες.

σῆς αὐτοῖς γέγονεν ἐξηγητής.« Ποῦ γὰρ τῶν γραμμάτων Μωϋσέως εὗρε τὸν νομοθέτην παραδιδόντα σέβειν ἀγγέλους,[1]) λεγέτω ὁ ἐπαγγελλόμενος εἰδέναι τὰ Χριστιανῶν καὶ Ἰουδαίων. Πῶς δὲ καὶ γοητεία παρὰ τοῖς[2]) παραδεξαμένοις τὸν Μωϋσέως νόμον ἐστὶν, ἀνεγνωκόσι καὶ τό· »τοῖς[3]) ἐπαοιδοῖς οὐ προσκολληθήσεσθε, ἐκμιανθῆναι ἐν αὐτοῖς;« (21) Ἐπαγγέλλεται δὲ διδάξειν ἑξῆς· »πῶς καὶ Ἰουδαῖοι ὑπὸ ἀμαθίας ἐσφάλησαν ἐξαπατώμενοι.« Καὶ εἰ μὲν ηὕρισκε τὴν περὶ Ἰησοῦ τοῦ Χριστοῦ ἐν Ἰουδαίοις ἀμαθίαν μὴ κατακούσασι τῶν περὶ αὐτοῦ προφητειῶν, ἀληθῶς ἂν ἐδίδαξε, πῶς ἐσφάλησαν Ἰουδαῖοι. Νῦν δὲ ταῦτα οὐδὲ βουληθεὶς φαντασθῆναι, τὰ μὴ σφάλματα Ἰουδαίων, σφάλματα εἶναι ὑπολαμβάνει. Ἐπαγγειλάμενος δ' ὁ Κέλσος ὕστερον διδάξειν τὰ περὶ Ἰουδαίων, πρῶτον ποιεῖται τὸν λόγον περὶ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, ὡς γενομένου ἡγεμόνος τῇ καθὸ Χριστιανοί ἐσμεν γενέσει ἡμῶν, καί φησιν, αὐτὸν »πρὸ πάνυ ὀλίγων ἐτῶν τῆς διδασκαλίας ταύτης καθηγήσασθαι, νομισθέντα ὑπὸ Χριστιανῶν υἱὸν εἶναι τοῦ θεοῦ.« Καὶ περὶ αὐτοῦ δὲ τοῦ, πρὸ ὀλίγων ἐτῶν γεγονέναι αὐτὸν, τοιαῦτα φήσομεν· ἆρα τὸ[4]) ἐν τούτοις τοῖς ἔτεσι βουληθέντα σπεῖραι τὸν ἑαυτοῦ λόγον καὶ διδασκαλίαν τὸν Ἰησοῦν, τοσοῦτον δεδυνῆσθαι, ὡς πολλαχοῦ τῆς καθ' ἡμᾶς οἰκουμένης διατεθῆναι πρὸς τὸν λόγον αὐτοῦ οὐκ ὀλίγους Ἕλληνας καὶ βαρβάρους, σοφοὺς καὶ ἀνοήτους, ὥστε μέχρι θανάτου ἀγωνίζεσθαι ὑπὲρ Χριστιανισμοῦ, ἵν' αὐτὸν μὴ

---

[1]) Edd. Spenc. ἀγγέλους; λεγέτω κτλ. Boherell. vero rectissime: »Tolle interrogandi notam.«

[2]) Cod. Basileensis: τοῖς δεξαμένοις. R.

[3]) Levit. XIX, 31.

[4]) Cod. Regius et tres Anglicani: τὸ ἐν τοσούτοις ἔτεσι. R.

ἐξομόσαιντο,[1]) ὅπερ οὐδεὶς ὑπὲρ ἄλλου δόγματος ἱστόρηται ποιεῖν· ἀθεεὶ γεγένηται; Ἐγὼ μὲν οὖν οὐ κολακεύων τὸν[2]) λόγον, ἀλλὰ πειρώμενος τεθεωρημένως ἐξετάζειν τὰ πράγματα, φήσαιμι ἄν, ὅτι οὐδ' οἱ σώματα πολλὰ κάμνοντα θεραπεύοντες, ἀθεεὶ τυγχάνουσι τοῦ κατὰ τὴν ὑγίειαν τῶν σωμάτων τέλους· εἰ δὲ καὶ ψυχάς τις δύναιτο ἀπαλλάττειν τῆς κατὰ τὴν κακίαν χύσεως, καὶ ἀκολαστημάτων, καὶ ἀδικοπραγημάτων, καὶ τῆς περὶ τὸ θεῖον καταφρονήσεως, καὶ δεῖξιν διδοίη τοῦ τοιούτου ἔργου, βελτιωθέντας τὸν ἀριθμὸν ἑκατόν· (ἔστω γὰρ ἐπὶ[3]) τοσούτων ὁ λόγος·) οὐδὲ τοῦτον ἂν εὐλόγως φήσαι[4]) τις ἀθεεὶ λόγον τοσούτων κακῶν ἀπαλλακτικὸν ἐμπεποιηκέναι τοῖς ἑκατόν. Εἰ δ' εὐγνωμόνως ταῦτα κατανοῶν σύγκαταθήσεται τῷ, μηδὲν κρεῖττον ἐν ἀνθρώποις γεγονέναι ἀθεεί· πόσῳ πλέον τὸ τοσοῦτον περὶ τοῦ Ἰησοῦ θαῤῥῶν ἀποφανεῖται, συνεξετάζων πολλῶν προσερχομένων αὐτοῦ τῷ λόγῳ ἀρχαιοτέρους βίους μεταγενεστέροις, καὶ κατανοῶν, ἐν ὅσαις μὲν ἀκολασίαις, ὅσαις δὲ ἀδικίαις καὶ πλεονεξίαις ἕκαστος τῶνδε ἦν, πρίν, ὥς[5]) φησι Κέλσος καὶ οἱ τὰ αὐτὰ αὐτῷ νομίζοντες, ἀπατηθῶσι, καὶ παραδέξωνται λόγον λυμαινόμενον, ὡς ἐκεῖνοι λέγουσι, τὸν τῶν ἀνθρώπων βίον· ἐξ[6]) οὗ δὴ παρειλήφασι τὸν λόγον, τίνα τρόπον

---

[1]) Ita Codd. Reg. et Basileensis. Alias (v. c. in edd. Spenc.) *ἐξομόσωνται*. R.

[2]) In Codd. Reg. et Basileensi deest *τὸν λόγον*. R.

[3]) Codd. Reg. et Basileensis: *ἐπὶ τοσοῦτον*. R.

[4]) Codd. duo Anglicani, Reg. et Basileensis: *φήσαι τις ἂν οὐκ ἀθεεί*. R.

[5]) Cod. Basileensis: *ὥς φησιν ὁ Κέλσος κἂν οἱ τὰ αὐτά*. Spencer. (in textu) cum Mscr. Joliano: *ὥς φησι Κέλσος καὶ οἱ τὰ αὐτά*. R. — Edd. Spenc. ad marg. *κἄν*.

[6]) Codd. Reg. et Basil. (itemq. edd. Spenc. ad marg.) *ἐξ οὗ δὲ παρειλήφασι*. R.

γεγόνασιν ἐπιεικέστεροι καὶ σεμνότεροι καὶ [1]) *εὐσταθέστεροι, ὥς τινας αὐτῶν διὰ τὸν ἔρωτα τῆς ὑπερβαλλούσης καθαρότητος, καὶ διὰ τὸ καθαρώτερον θρησκεύειν τὸ θεῖον, μηδὲ τῶν συγκεχωρημένων ὑπὸ τοῦ νόμου ἅπτεσθαι ἀφροδισίων.*

27. *Ἐξετάζων δέ τις τὰ πράγματα, ὄψεται, ὅτι* [2]) *μείζω τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἐτόλμησεν ὁ Ἰησοῦς, καὶ τολμήσας ἤνυσε.* (22) *Πάντων γὰρ ἀρχῆθεν ἀντιπραττόντων τῷ σπαρῆναι τὸν λόγον αὐτοῦ* [3]) *ἐπὶ τὴν ὅλην οἰκουμένην, τῶν τε κατὰ καιροὺς βασιλέων, καὶ τῶν ὑπ'* [4]) *αὐτοὺς ἀρχιστρατήγων καὶ ἡγεμόνων, πάντων τε, ὡς ἔπος εἰπεῖν, τῶν ἡντινοῦν ἐξουσίαν ἐγκεχειρισμένων, ἔτι δὲ καὶ τῶν κατὰ πόλεις ἀρχόντων, καὶ* [5]) *στρατιωτῶν, καὶ δήμων, ἐνίκησε, μὴ πεφυκὼς κωλύεσθαι, ὡς* [6]) *λόγος θεοῦ, καὶ γενόμενος τοσούτων ἀνταγωνιστῶν ἰσχυρότερος, πάσης μὲν Ἑλλάδος, ἐπὶ πλεῖον δὲ τῆς βαρβάρου ἐκράτησε, καὶ μετεποίησε μυρίας ὅσας ψυχὰς ἐπὶ τὴν κατ' αὐτὸν θεοσέβειαν· ἀναγκαῖον δ' ἦν ἐν πλήθει κρατουμένων ὑπὸ τοῦ λόγου, ὧν* [7]) *πολλαπλασίους* [8]) *οἱ ἰδιῶται καὶ ἀγροικότεροι τῶν*

---

[1]) Cod. Anglican. primus ad marg. habet: *καὶ εὐμαθέστεροι.* R.

[2]) Ita Cod. Basileensis. Libri editi (v. c. edd. Spenc.) *ὅτι μεῖζον τῆς κτλ.* R.

[3]) Sic omnes Codd. Mss. praeter Anglicanos. Libri editi (v. c. edd. Spenceri) *αὐτῷ.* R. — Boherell. in notis: »Malim *αὐτοῦ.*«

[4]) Codd. Reg. et Basileensis: *ὑπ' αὐτοῖς.* R.

[5]) Libri editi (v. c. edd. Spenc.) *καὶ στρατιωτικῶν.* Codd. Reg. et Basil. ut in nostro textu. R.

[6]) Guieto scribendum videtur: *ὁ λόγος κτλ.* R.

[7]) Boherellus: »Lego *ὡς*, ut sit quasi parenthesis, qua significet Origenes plures ubique esse doctis imperitos.«

[8]) Spenc. (in textu) contra fidem omnium Mss. *πολλαπλάσιοι.* R. — Hoeschel., duce Velsero, in notis: »Sententia postulat: *πολλαπλάσιοι*,« edd. vero Spenc. ad marg. *πολλαπλασίους.*

ἐν λόγοις γεγυμνασμένων, πολλαπλασίους γενέσθαι τοὺς ἰδιώτας, καὶ ἀγροικοτέρους τῶν συνετωτέρων. Ἀλλὰ μὴ βουληθεὶς ταῦτα ὁ Κέλσος κατανοῆσαι, τὴν τοῦ λόγου φιλανθρωπίαν, καὶ φθάνουσαν ἐπὶ πᾶσαν ψυχὴν ἀνατολῆς[1]) ἡλίου, οἴεται εἶναι ἰδιωτικὴν, καὶ διὰ τὸ ἰδιωτικὸν, καὶ οὐδαμῶς ἐν λόγοις δυνατὸν, ἰδιωτῶν μόνων[2]) κρατήσασαν· καίτοι οὐδ' αὐτὸς ἰδιώτας μόνους φησὶν ὑπὸ τοῦ λόγου προσῆχθαι τῇ κατὰ Ἰησοῦν θεοσεβείᾳ· ὁμολογεῖ γὰρ καὶ μετρίους καὶ ἐπιεικεῖς, καὶ συνετούς τινας, καὶ ἐπ' ἀλληγορίαν ἑτοίμους εἶναι ἐν αὐτοῖς.

28. Ἐπεὶ δὲ καὶ προσωποποιεῖ, τρόπον τινὰ μιμησάμενος ἐν ῥήτορος παιδίον εἰσαγόμενον, καὶ εἰσάγει Ἰουδαῖον πρὸς τὸν Ἰησοῦν λέγοντά τινα μειρακιωδῶς, καὶ οὐδὲν φιλοσόφου πολιᾶς ἄξιον· φέρε κατὰ δύναμιν καὶ ταῦτα ἐξετάσαντες ἐξελέγξωμεν,[3]) ὅτι οὐδὲ τὸ ἁρμόζον πάντη τῷ[4]) Ἰουδαίῳ πρόσωπον ἐν τοῖς λεγομένοις τετήρηκε. Μετὰ ταῦτα προσωποποιεῖ Ἰουδαῖον αὐτῷ διαλεγόμενον τῷ Ἰησοῦ, καὶ ἐλέγχοντα αὐτὸν περὶ πολλῶν μὲν, ὡς οἴεται· πρῶτον δὲ »ὡς πλασαμένου αὐτοῦ[5]) τὴν ἐκ παρθένου γένεσιν·« ὀνειδίζει δ' αὐτῷ »καὶ ἐπὶ τῷ ἐκ κώμης αὐτὸν γεγονέναι Ἰουδαϊκῆς, καὶ ἀπὸ γυναικὸς ἐγχωρίου καὶ πενιχρᾶς, καὶ χερνήτιδος.« Φησὶ δὲ »αὐτὴν καὶ ὑπὸ τοῦ γήμαντος, τέκτονος τὴν τέχνην ὄντος, ἐξεῶσθαι, ἐλεγχθεῖσαν ὡς μεμοιχευμέ-

---

1) Boherell. et Guietus scribendum putant: *ἀνατολὴν ἡλίου*, ut sit allusio ad Luc. I, 78. R.

2) Sic omnes Mss. excepto Joliano, qui cum editis (v. c. edd. Spenc.) habet: *μόνον*. R.

3) Sic omnes Codd. Mss. Hoeschel. vero (itemq. edd. Spenc. ad marg.) *ἐλέγξωμεν*. Spenc. (in textu) *ἐξελέγξομεν*. R.

4) Codd. Reg. et Basileensis: *τὸ Ἰουδαίων πρόσωπον*. R.

5) Edd. Spenc. *αὐτοῦ*.

νην.« Εἶτα λέγει, ὡς »ἐκβληθεῖσα ὑπὸ τοῦ ἀνδρὸς, καὶ πλανωμένη ἀτίμως σκότιον ἐγέννησε τὸν Ἰησοῦν. Καὶ ὅτι οὗτος διὰ πενίαν εἰς Αἴγυπτον μισθαρνήσας,[1]) κἀκεῖ δυνάμεών τινων πειραθεὶς, ἐφ' αἷς Αἰγύπτιοι σεμνύνονται, ἐπανῆλθεν, ἐν ταῖς δυνάμεσι μέγα φρονῶν, καὶ δι' αὐτὰς θεὸν αὐτὸν ἀνηγόρευσε.« Ταῦτα δὲ πάντα τῷ μηδὲν δυναμένῳ ἀβασάνιστον ἐᾷν τῶν λεγομένων ὑπὸ τῶν ἀπιστούντων, ἀλλὰ τὴν ἀρχὴν τῶν πραγμάτων ἐξετάζοντι δοκεῖ μοι συμπνεῖν τῷ ἄξιον γεγονέναι τῆς προῤῥήσεως περὶ τοῦ θεοῦ υἱὸν εἶναι τὸν Ἰησοῦν.

29. Ἀνθρώποις μὲν γὰρ συμβάλλεται πρὸς τὸ γενέσθαι τινὰ αὐτῶν[2]) διάσημον καὶ ἔνδοξον, καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ διαβόητον, γένος, ὅταν οἱ γονεῖς (23) ἐν ὑπεροχῇ καὶ προαγωγῇ[3]) τυγχάνωσι, καὶ πλοῦτος τῶν ἀναθρεψαμένων, καὶ δυνηθέντων ἀναλῶσαι εἰς παίδευσιν τοῦ[4]) υἱοῦ, καὶ πατρὶς μεγάλη τις οὖσα καὶ ἐπίσημος. Ὅταν δὲ πάντα τὰ τούτοις ἐναντία ἔχων τις δυνηθῇ ὑπερκύψας τὰ ἐμποδίζοντα αὐτὸν γνωσθῆναι, καὶ σεῖσαι τοὺς περὶ αὐτοῦ ἀκούοντας, καὶ γενέσθαι ἐμφανὴς καὶ δῆλος οἰκουμένῃ ὅλῃ, τὰ ἀνόμοια λεγούσῃ περὶ αὐτοῦ· πῶς οὐ θαυμαστέον τὴν τοιαύτην φύσιν, αὐτόθεν μὲν ὡς μεγαλοφυῆ, καὶ μεγάλοις ἐπιβάλλουσαν πράγμασι, καὶ ἔχουσαν παῤῥησίαν οὐκ εὐκατα-

---

[1]) Pro *μισθαρνήσας* Hoeschel. et Spenc. in marg. habent: *ἀνεχώρησε*. Guieto scribendum videtur: *μισθαρνήσων ἀνεχώρησε*. R.

[2]) Sic recte Cod. Basileensis (itemq. Boherell. in notis). Libri editi (v. c. edd. Spenc.) *αὐτόν*. R.

[3]) Sic omnes Mss. excepto Joliano, qui cum Hoeschelio in textu habet: *ἀγωγῇ*, sed in margine: *προαγωγῇ*. R. — Edd. Spenc. in textu: *προαγωγῇ*, ad marg. vero: *ἀγωγῇ*.

[4]) Omnes Mss. (itemq edd. Spenc. in textu): *τοῦ υἱοῦ*. Jolianus vero (itemq. edd. Spenc. ad marg.) *τοῦ Ἰησοῦ*, et ita Hoeschel. in textu. R.

φρόνητον; Εἰ δὲ καὶ ἐπὶ πλεῖον ἐξετάζοι τις τὰ κατὰ τὸν τοιοῦτον, πῶς οὐκ ἂν ζητήσαι, τίνα τρόπον ἐν εὐτελείᾳ καὶ πενίᾳ ἀνατεθραμμένος, καὶ μηδεμίαν ἐγκύκλιον παιδείαν παιδευθεὶς, μηδὲ μαθὼν λόγους καὶ δόγματα, ἀφ' ὧν κἂν πιθανὸς γενέσθαι ἐδύνατο ὁμιλεῖν ὄχλοις, καὶ δημαγωγεῖν, καὶ ἐπάγεσθαι ἀκροατὰς πλείονας, ἐπιδίδωσιν ἑαυτὸν διδασκαλίᾳ καινῶν δογμάτων· ἐπεισάγων τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων λόγον, τά τε Ἰουδαίων ἔθη καταλύοντα, μετὰ τοῦ σεμνοποιεῖν αὐτῶν τοὺς προφήτας, καὶ τοὺς Ἑλλήνων νόμους μάλιστα περὶ τοῦ θείου καθαιροῦντα; Πῶς δ' ἂν ὁ τοιοῦτος, καὶ οὕτως ἀνατεθραμμένος, καὶ μηδὲν — ὡς καὶ οἱ κακολογοῦντες αὐτὸν ὁμολογοῦσι — σεμνὸν παρὰ ἀνθρώπου μαθὼν, τοιαῦτα περὶ κρίσεως θεοῦ, καὶ κολάσεων μὲν τῶν κατὰ τῆς κακίας, τιμῶν δὲ τῶν ὑπὲρ τοῦ καλοῦ λέγειν ἠδύνατο οὐκ εὐκαταφρονήτως; Ὥστ' οὐ μόνον ἀγροίκους καὶ ἰδιώτας ἄγεσθαι ὑπὸ τῶν λεγομένων, ἀλλὰ καὶ οὐκ ὀλίγους τῶν συνετωτέρων, καὶ δυναμένων ἐνορᾷν ἀποκρύψει[1]) τῶν εὐτελεστέρων νομιζομένων ἀπαγγέλλεσθαι, περιεχούσῃ τι, (ὡς ἔστιν εἰπεῖν,) ἔνδον ἀποῤῥητότερον. Ὁ μὲν οὖν παρὰ τῷ Πλάτωνι Σερίφιος ὀνειδίζων τῷ Θεμιστοκλεῖ, διαβοήτῳ γεγενημένῳ ἐπὶ τῇ στρατηγίᾳ, ὡς οὐκ ἐκ τοῦ ἰδίου ἤθους τὸ ἔνδοξον ἀνειληφότι, ἀλλ' ἐκ τοῦ εὐτυχηκέναι πατρίδος τῆς ἐν ὅλῃ Ἑλλάδι ἐπισημοτάτης, ἀκήκοεν ἀπὸ[2]) εὐγνωμονοῦντος Θεμιστοκλέους, καὶ ὁρῶντος, ὅτι συνεβάλετο αὐτῷ πρὸς τὸ ἔνδοξον καὶ ἡ πατρίς· »ὅτι οὐκ ἂν ἐγὼ Σερίφιος ὢν, οὕτως ἔνδοξος ἐγεγόνειν· οὔτε σὺ Ἀθηναῖος εὐτυχήσας γενέσθαι, ἐγένου ἂν Θεμιστοκλῆς·« ὁ δ' ἡμέτερος Ἰησοῦς καὶ ὀνειδιζόμενος ὡς ἐκ

---

[1]) Sic omnes Mss. excepto Joliano, qui cum libris editis (v. c. edd. Spenc.) in textu habet: ἀποκρίσει. Guieto scribendum videbatur: ὑποκρίσει. R.

[2]) Edd. Spenc. ὑπό.

κώμης γεγονὼς, καὶ ταύτης οὐχ Ἑλλαδικῆς, οὐδέ τινος ἔθνους ὄντος παρὰ τοῖς πολλοῖς ἐν προαγωγῇ· δυσφημούμενος δὲ καὶ ἐπὶ τῷ πενιχρᾶς καὶ χερνήτιδος υἱὸς εἶναι, καὶ διὰ πενίαν καταλιπὼν τὴν πατρίδα, ἐν Αἰγύπτῳ μισθαρνῆσαι· καὶ οἱονεὶ (πρὸς τὸ ληφθὲν παράδειγμα) οὐ μόνον Σερίφιος γεγονὼς, καὶ ἀπὸ ἐλαχίστης καὶ ἀσημοτάτης νήσου, ἀλλὰ καὶ Σεριφίων, (ὡς ἔστιν εἰπεῖν,) ὁ ἀγεννέστατος, δεδύνηται σεῖσαι τὴν πᾶσαν ἀνθρώπων οἰκουμένην, οὐ μόνον ὑπὲρ Θεμιστοκλέα τὸν Ἀθηναῖον, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ Πυθαγόραν, καὶ Πλάτωνα, καί τινας (24) ἄλλους τῶν ὁποιποτοῦν τῆς οἰκουμένης σοφῶν, ἢ βασιλέων, ἢ στρατηγῶν.

30. Τίς οὖν μὴ παρέργως ἀνερευνῶν τὴν τῶν πραγμάτων φύσιν, οὐκ ἂν αὐτὸν καταπλαγείη νικήσαντα[1]) καὶ[2]) ὑπεραναβῆναι δυνηθέντα τῇ δόξῃ τὰ ποιητικὰ ἀδοξίας πάντα, καὶ πάντας τοὺς πώποτ' ἐνδόξους; Καίτοι γε οἱ ἐν ἀνθρώποις ἔνδοξοι σπάνιον εἰ ἐπὶ[3]) πλειόνων ἅμα τὴν δόξαν ἀναλαβεῖν δεδύνηται. Ὁ μὲν γὰρ ἐπὶ σοφίᾳ, ἄλλος δ' ἐπὶ στρατηγίᾳ, βαρβάρων δέ τινες ἐπὶ ταῖς παραδόξοις ἐξ ἐπῳδῶν δυνάμεσι, καὶ ἄλλοι ἐπ' ἄλλοις οὐ πολλοῖς ἅμα ἐθαυμάσθησαν, καὶ ἔνδοξοι γεγένηνται· οὗτος δὲ πρὸς τοῖς ἄλλοις θαυμάζεται καὶ ἐπὶ σοφίᾳ, καὶ ἐπὶ δυνάμεσι, καὶ ἐπὶ τῷ ἀρχικῷ. Ἔπεισε γὰρ οὐθ' ὡς τύραννος συναποστῆναι αὐτῷ τινας τῶν νόμων, οὐθ' ὡς λῃστὴς κατ' ἀν-

---

[1]) Sic omnes Codd. Mss. (itemq. edd. Spenc. ad marg.) si exceperis Anglicanum tertium, in quo (itemq. in textu edd. Spenc.) legitur: κινήσαντα. R. — Boherellus: »Bene ad oram: νικήσαντα.«

[2]) Quinque Mss. (itemq. edd. Spenc. in textu): καὶ ὑπεραναβῆναι. Alii (itemq. edd. Spenc. ad marg.) καὶ ὑπερβῆναι. R.

[3]) Codd. Reg. et Basileensis: ἐπὶ πλεῖον. Duo Vaticani (itemq. edd. Spenc. in textu): ἐπὶ πλείονα. Reliqui Codd. (itemq. edd. Spenc. ad marg.) ἐπὶ πλειόνων. R.

θρώπων ἀλείφων [1]) *τοὺς ἑπομένους, οὔθ' ὡς πλούσιος χορηγῶν τοῖς προσιοῦσιν, οὔθ' ὥς τις τῶν ὁμολογουμένως ψεκτῶν· ἀλλ' ὡς διδάσκαλος τοῦ περὶ τοῦ θεοῦ τῶν ὅλων λόγου, καὶ τῆς εἰς αὐτὸν θρησκείας, καὶ παντὸς ἠθικοῦ τρόπου, δυναμένου οἰκειῶσαι τῷ ἐπὶ πᾶσι θεῷ τὸν κατ' αὐτὸν βιώσαντα. Καὶ Θεμιστοκλεῖ μὲν, ἤ τινι τῶν ἐνδόξων, οὐδὲν γέγονε τὸ ἐναντιούμενον τῇ δόξῃ· τούτῳ δὲ πρὸς τοῖς εἰρημένοις, ἱκανῶς δυναμένοις καλύψαι ἐν ἀδοξίᾳ ἀνθρώπου ψυχὴν καὶ πάνυ εὐφυοῦς, καὶ ὁ δοκῶν ἄτιμος εἶναι θάνατος σταυρωθέντι, ἱκανὸς ἦν καὶ τὴν φθάσασαν δόξαν, καὶ τὴν προκαταλαβοῦσαν ἐξαφανίσαι, καὶ τοὺς, ὡς οἴονται οἱ μὴ συγκατατιθέμενοι αὐτοῦ τῇ διδασκαλίᾳ, προεξαπατηθέντας ποιῆσαι τῆς μὲν ἀπάτης ἀποστῆναι, καταγνῶναι δὲ τοῦ ἀπατήσαντος.*

31. *Πρὸς τούτοις δὲ θαυμάσαι ἄν τις, πόθεν ἐπῆλθε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ,* [2]) *ὡς λέγουσιν οἱ κακολογοῦντες τὸν Ἰησοῦν, μὴ ἑωρακόσιν αὐτὸν ἀναστάντα ἀπὸ τῶν νεκρῶν, μηδὲ πεισθεῖσιν, ὅτι* [3]) *θειότερόν τι ἦν ἐκεῖνος, πρὸς* [4]) *τῷ μὴ φοβηθῆναι τὰ αὐτὰ τῷ διδασκάλῳ παθεῖν, καὶ ὁμόσε χωρῆσαι τῷ κινδύνῳ, καὶ καταλιπεῖν τὰς πατρίδας ὑπὲρ τοῦ διδάξαι κατὰ τὸ Ἰησοῦ βούλημα, τὸν* [5]) *παραδοθέντα αὐτοῖς ὑπ' αὐτοῦ λόγον.*

---

[1]) Gelenius legisse videtur: *ὁπλίζων.* R.

[2]) Deest in libris antea editis (v. c. edd. Spenc.) *αὐτοῦ*, sed reperitur in Codd. Basileensi, Joliano, et Vaticano primo. R.

[3]) Cod. Basil. non male: *ὅτι θειότερον ἦν ἐκεῖνο*, nimirum *τὸ ἀναστῆναι ἐκ τῶν νεκρῶν.* Reliqui Mss. cum editis (v. c. edd. Spenc.) *ὅτι θειότερόν τι ἦν ἐκεῖνος.* R.

[4]) Ita optime Codd. Basil. et Jolianus. Reliqui autem (itemq. edd. Spenc.) *πρὸς τὸ μή.* R.

[5]) Libri editi (v. c. edd. Spenc.) *καὶ τόν κτλ.*, sed in omnibus Mss. praeterquam in Anglicanis deest *καί*, et recte quidem. R.

Οἶμαι γὰρ, ὅτι ὁ εὐγνωμόνως ἐξετάζων πράγματα, οὐκ ἂν λέγοι τούτους ἑαυτοὺς παραδεδωκέναι περιστατικῷ βίῳ, ἕνεκεν τῆς Ἰησοῦ διδασκαλίας, χωρίς τινος μεγάλης πειθοῦς, ἣν ἐνεποίησεν αὐτοῖς, διδάσκων οὐ μόνον διακεῖσθαι κατὰ τὰ μαθήματα αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ἄλλους διατιθέναι· καὶ [1]) διατιθέναι προὔπτου ὄντος, ὡς πρὸς τὸν ἀνθρώπων βίον, ὀλέθρου τῷ τολμῶντι πανταχοῦ καὶ πρὸς πάντας καινοτομεῖν, καὶ μηδένα ἀνθρώπων, ἐμμένοντα [2]) τοῖς προτέροις δόγμασι καὶ ἔθεσι, φίλον ἑαυτῷ τηρεῖν. Ἆρα γὰρ οὐχ ἑώρων οἱ τοῦ Ἰησοῦ μαθηταὶ, τολμῶντες οὐ μόνον Ἰουδαίοις ἐκ τῶν προφητικῶν λόγων παριστάνειν, ὅτι οὗτος εἴη ὁ προφητευθεὶς, ἀλλὰ καὶ τοῖς λοιποῖς ἔθνεσιν, ὅτι ὁ χθὲς καὶ πρώην σταυρωθεὶς, ἑκὼν τοῦτον τὸν θάνατον ὑπὲρ τοῦ (25) τῶν ἀνθρώπων γένους ἀνεδέξατο, ἀνάλογον τοῖς ἀποθανοῦσιν ὑπὲρ πατρίδων, ἐπὶ τῷ σβέσαι λοιμικὰ κρατήσαντα καταστήματα, ἢ ἀφορίας, ἢ δυσπλοίας; Εἰκὸς γὰρ εἶναι [3]) ἐν τῇ φύσει τῶν πραγμάτων, κατά τινας ἀποῤῥήτους καὶ δυσλήπτους τοῖς πολλοῖς λόγους, φύσιν τοιαύτην, ὡς ἕνα δίκαιον, ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ ἀποθανόντα ἑκουσίως, ἀποτροπιασμοὺς ἐμποιεῖν φαύλων δαιμονίων, ἐνεργούντων λοιμοὺς, ἢ ἀφορίας, ἢ δυσπλοίας, ἤ τι τῶν παραπλησίων. Λεγέτωσαν οὖν οἱ βουλόμενοι ἀπιστεῖν τῷ Ἰησοῦν ὑπὲρ ἀνθρώπων ἀποτεθνηκέναι τρόπῳ σταυροῦ, πότερον οὐδὲ τὰς Ἑλληνικὰς παραδέξονται καὶ βαρβαρικὰς πολλὰς [4]) ἱστορίας,

---

[1]) In edd. Spenc. uncis inclusa leguntur verba: *καὶ διατιθέναι.*

[2]) Hoeschel. in textu (itemq. edd. Spenc. ad marg.) *ἐμβαίνοντα*, et ad marg. *ἐμμένοντα*. Posteriorem lectionem sequuntur cum Spenc. (in textu) omnes Mss, si excipias Vaticanum recentem, et Jolianum, qui etiam supra *ἐμβαίνοντα*, adscriptum habet: *ἐμμένοντα*. R.

[3]) In edd. Spenc. uncis inclusum legitur verbum: *εἶναι.*

[4]) Deest in Codd. Regio et Basileensi: *πολλάς*. R.

περὶ τοῦ τινας ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ τεθνηκέναι καθαιρετικῶς[1]) τῶν προκαταλαβόντων τὰς πόλεις καὶ τὰ ἔθνη κακῶν; Ἢ ἐκεῖνα μὲν γεγένηται, οὐδὲν δὲ πιθανὸν ἔχει ὁ νομιζόμενος ἄνθρωπος πρὸς τὸ ἀποθανεῖν ἐπὶ καθαιρέσει μεγάλου δαίμονος, καὶ δαιμόνων ἄρχοντος, ὑποτάξαντος ὅλας τὰς ἐπὶ γῆν ἐληλυθυίας ἀνθρώπων ψυχάς; Ὁρῶντες δὲ ταῦτα οἱ τοῦ Ἰησοῦ μαθηταὶ, καὶ ἄλλα τούτων πλείονα, ἃ εἰκὸς αὐτοὺς ἐν ἀποῤῥήτῳ ἀπὸ τοῦ Ἰησοῦ μεμαθηκέναι· ἔτι δὲ καὶ δυνάμεώς τινος πληρωθέντες, (ἐπεὶ ἔδωκεν αὐτοῖς μένος καὶ θάρσος οὐ ποιητική τις παρθένος, ἀλλ' ἡ ἀληθῶς φρόνησις καὶ σοφία τοῦ θεοῦ,) ἔσπευσαν,

ἵν' ἔκδηλοι[2]) μετὰ πᾶσιν,

οὐ μόνοις Ἀργείοις γένοιντο, ἀλλὰ καὶ πᾶσιν Ἕλλησιν ὁμοῦ καὶ βαρβάροις,

καὶ κλέος ἐσθλὸν ἄροιντο.

32. Ἀλλὰ γὰρ ἐπανέλθωμεν εἰς τὴν τοῦ Ἰουδαίου προσωποποιΐαν, ἐν ᾗ ἀναγέγραπται ἡ τοῦ Ἰησοῦ μήτηρ κύουσα[3]) ὡς ἐξωσθεῖσα ὑπὸ[4]) τοῦ μνηστευσαμένου αὐτὴν τέκτονος ἐλεγχθεῖσα ἐπὶ μοιχείᾳ, καὶ[5]) τίκτουσα ἀπό τινος στρατιώτου Πανθήρα τοὔνομα· καὶ ἴδωμεν, εἰ μὴ τυφλῶς οἱ μυθοποιήσαντες τὴν μοιχείαν τῆς παρ-

---

[1]) Cod. Jolianus ad marg. habet: *καθαιρετικοὺς τῶν κτλ.* Quae correctio non spernenda. R.

[2]) Sic omnes Mss. excepto Joliano, qui in textu cum Hoeschelio habet: *ἔκδικοι.* Vide Homer. Iliad. lib. V. vers. 2. 3. R. — Edd. Spenc. in textu: *ἔκδηλοι,* ad marg. vero: *ἔκδικοι.*

[3]) In omnibus Mss. praeterquam in Anglicanis et Vaticano recenti deest *κύουσα*, quod sine jactura a textu potest abesse. R. — In edd. Spenc. uncis inclusum legitur verbum: *κύουσα.*

[4]) Edd. Spenc. in textu: *ἀπό*, ad marg. vero: *ὑπό.*

[5]) Desunt verba: *καὶ τίκτουσα — τοὔνομα*, in tribus Codd. Anglicanis, et erasa sunt in veteri Vaticano. In Cod. Joliano pro *τίκτουσα* legitur *κύουσα.* In Codd. Reg. et Basil. abest *καὶ τίκτουσα*, et pro: *Πανθήρα,*

θένου καὶ[1]) *τοῦ Πανθήρα, καὶ τὸν τέκτονα ἐξωσάμενον αὐτὴν, ταῦτα πάντα ἀνέπλασαν ἐπὶ καθαιρέσει τῆς παραδόξου ἀπὸ ἁγίου πνεύματος συλλήψεως· ἐδύναντο γὰρ ἄλλως ψευδοποιῆσαι διὰ τὸ σφόδρα παράδοξον τὴν ἱστορίαν, καὶ μὴ ὡσπερεὶ ἀκουσίως συγκαταθέσθαι, ὅτι οὐκ ἀπὸ συνήθων ἀνθρώποις γάμων ὁ Ἰησοῦς ἐγεννήθη. Καὶ ἀκόλουθόν γε ἦν τοὺς μὴ συγκαταθεμένους τῇ παραδόξῳ γενέσει*[2]) *τοῦ Ἰησοῦ, πλάσαι τι ψεῦδος. Τὸ δὲ μὴ πιθανῶς αὐτοὺς τοῦτο ποιῆσαι, ἀλλὰ μετὰ τοῦ τηρῆσαι, ὅτι οὐκ ἀπὸ τοῦ Ἰωσὴφ παρθένος συνέλαβε τὸν Ἰησοῦν, τοῖς ἀκούειν καὶ ἐλέγχειν ἀναπλάσματα δυναμένοις ἐναργὲς ἦν ψεῦδος· ἆρα γὰρ εὔλογον, τὸν τοσαῦτα ὑπὲρ τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων τολμήσαντα, ἵνα, τὸ*[3]) *ὅσον ἐπ' αὐτῷ, πάντες Ἕλληνες καὶ βάρβαροι κρίσιν θείαν προσδοκήσαντες, ἀποστῶσι μὲν τῆς κακίας, πάντα δὲ* (26) *πράττωσιν ἀρεσκόντως τῷ τῶν ὅλων δημιουργῷ, παράδοξον μὲν μὴ ἐσχηκέναι γένεσιν,*[4]) *πασῶν δὲ γενέσεων παρανομωτάτην καὶ αἰσχίστην; Ἐρῶ δὲ ὡς πρὸς Ἕλληνας, καὶ μάλιστα Κέλσον, εἴτε φρονοῦντα, εἴτε μὴ, πλὴν παρατιθέμενον τὰ Πλάτωνος· Ἆρα ὁ καταπέμπων ψυχὰς*[5]) *εἰς ἀνθρώπων*

---

habetur: *Πάνθηρος*. R. — In textu edd. Spenc. uncis inclusa leguntur verba: *καὶ τίκτουσα — τοὔνομα*, marg. vero adscriptum est: *κύουσα* pro: *τίκτουσα*.

[1]) Deleta sunt verba: *καὶ τοῦ Πανθήρα*, in veteri Vaticano, et desunt in recenti, nec non in Anglicano primo; imo ad marg. Anglicani secundi et tertii apposita nota monet esse delenda. R. — In textu edd. Spenc. uncis inclusa leguntur haec verba.

[2]) Libri editi (v. c. edd. Spenc.) ad marginem: *γεννήσει*. R.

[3]) In edd. Spenc. uncis inclusum legitur: *τό*.

[4]) Ita recte tres Anglicani, Regius, Basileensis et Jolianus. Alii cum editis (v. c. edd. Spenc.) *γέννησιν*. R.

[5]) Codd. Reg. et Basileensis: *ψυχάς*. Alii cum editis (v. c. edd. Spenc.) *ψυχήν*. R.

σώματα, τὸν τοσαῦτα τολμήσοντα, καὶ τοσούτους διδάξοντα, καὶ ἀπὸ τῆς χύσεως τῆς κατὰ τὴν κακίαν μεταστήσοντα πολλοὺς ἀνθρώπων, ἐπὶ τὴν πασῶν αἰσχροτέραν γένεσιν ὤθει, μηδὲ διὰ γάμων γνησίων αὐτὸν εἰσαγαγὼν εἰς τὸν τῶν ἀνθρώπων βίον; Ἢ εὐλογώτερον, ἑκάστην ψυχὴν κατά τινας ἀποῤῥήτους λόγους, (λέγω δὲ ταῦτα νῦν κατὰ Πυθαγόραν, καὶ [1]) Πλάτωνα, καὶ Ἐμπεδοκλέα, οὓς πολλάκις ὠνόμασεν ὁ Κέλσος,) εἰσκρινομένην σώματι, [2]) κατ᾽ ἀξίαν εἰσκρίνεσθαι καὶ κατὰ τὰ πρότερα ἤθη; Εἰκὸς οὖν, καὶ ταύτην τὴν ψυχὴν, πολλῶν, (ἵνα μὴ συναρπάζειν δοκῶ, λέγων πάντων,) ἀνθρώπων ὠφελιμωτέραν τῷ βίῳ τῶν ἀνθρώπων ἐπιδημοῦσαν, δεδεῆσθαι [3]) σώματος, οὐ μόνον ὡς ἐν ἀνθρωπίνοις σώμασι διαφέροντος, ἀλλὰ καὶ τοῦ πάντων κρείττονος.

33. Εἰ γὰρ ἥδε μὲν ἡ ψυχὴ, κατά τινας ἀποῤῥήτους λόγους ἀξία γενομένη μὴ πάντη μὲν ἐν ἀλόγου γενέσθαι σώματι, οὐ μὴν καὶ καθαρῶς ἐν λογικοῦ, ἐνδύεται σῶμα τερατῶδες, ὡς μηδὲ τον λόγον συμπληρωθῆναι δύνασθαι τῷ οὑτωσὶ γεγενημένῳ, καὶ ἀσύμμετρον ἔχοντι τὴν κεφαλὴν τῷ λοιπῷ σώματι, καὶ πάνυ βραχυτέραν· ἑτέρα δὲ τοιόνδε σῶμα ἀναλαμβάνει, ὡς ὀλίγῳ ἐκείνου γενέσθαι λογικωτέρα· καὶ ἄλλη ἔτι μᾶλλον, τῆς φύσεως τοῦ σώματος ἐπὶ πλεῖον ἢ ἐπ᾽ ἔλαττον ἀντιπραττούσης τῇ τοῦ λόγου ἀντιλήψει· διὰ τί οὐχὶ καὶ ψυχή τις ἔσται πάντη παράδοξον ἀναλαμβάνουσα [4]) σῶ-

---

[1]) Boherell. in notis: »Verba: καὶ Πλάτωνα, abesse posse videntur.«

[2]) Edd. Spenceri: σώματι κατ᾽ ἀξίαν, εἰσκρίνασθαι καί κτλ.

[3]) Tres Anglicani et Jolianus: οὐ δεδεῆσθαι σώματος μόνον, ὡς κτλ. R. — Hoeschelius in notis: »Negandi particula ante δεδεῆσθαι tollatur.« Spenc. in notis: »Hanc etiam ad Hoeschel. mentem sustulimus.«

[4]) Codd. Reg. et Basileensis: ἀντιλαμβάνουσα. R.

μα, ἔχον μέν τι κοινὸν πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, ἵνα καὶ συνδιατρίψαι αὐτοῖς δυνηθῇ, ἔχον δέ τι καὶ ἐξαίρετον, ἵνα τῆς κακίας ἄγευστος ἡ [1]) ψυχὴ διαμεῖναι δυνηθῇ; Ἐὰν δὲ καὶ τὰ τῶν φυσιογνωμονούντων κρατῇ, εἴτε Ζωπύρου, εἴτε Λόξου, εἴτε Πολέμωνος, εἴτε οὑτινός ποτ᾽ οὖν τοιαῦτα γράψαντος, καὶ ἐπαγγειλαμένου εἰδέναι τι θαυμαστὸν, οἰκεῖα τοῖς ἤθεσι τῶν ψυχῶν πάντ᾽ εἶναι τὰ σώματα· τῇ οὖν μελλούσῃ παραδόξως ἐπιδημεῖν τῷ βίῳ, καὶ μεγαλοποιεῖν, ἔδει γενέσθαι σῶμα, ὡς οἴεται Κέλσος, ἀπὸ [2]) Πανθήρα μοιχεύσαντος, καὶ παρθένου μοιχευθείσης; Ἐκ γὰρ τοιούτων ἀνάγνων μίξεων ἔδει μᾶλλον ἀνόητόν τινα, καὶ ἐπιβλαβῆ τοῖς ἀνθρώποις, διδάσκαλον ἀκολασίας καὶ ἀδικίας καὶ τῶν λοιπῶν κακῶν γενέσθαι· οὐχὶ δὲ σωφροσύνης καὶ δικαιοσύνης καὶ τῶν λοιπῶν ἀρετῶν.

34. Ἀλλ᾽, ὡς καὶ προφῆται προεῖπον, ἀπὸ παρθένου κατ᾽ ἐπαγγελίαν σημείου γεννώσης τὸν ἐπώνυμον τοῦ πράγματος, δηλοῦντος, ὅτι ἐπὶ τῇ γενέσει αὐτοῦ μετ᾽ ἀνθρώπων ἔσται Θεός. Καὶ οἰκεῖόν γε φαίνεταί μοι πρὸς τὴν τοῦ Ἰουδαίου προσωποποιΐαν παραθέσθαι τὴν τοῦ Ἠσαΐου (27) προφητείαν, λέγουσαν [3]) ἐκ παρθένου τεχθήσεσθαι τὸν Ἐμμανουήλ· ἣν οὐκ ἐξέθετο, εἴτε μὴ ἐπιστάμενος, ὁ πάντ᾽ ἐπαγγελλόμενος εἰδέναι Κέλσος, εἴτ᾽ ἀναγνοὺς μὲν, ἑκὼν δὲ σιωπήσας, ἵνα μὴ δοκοίη κατασκευάζειν ἄκων τὸν λόγον ἐναντιούμενον αὐτοῦ τῇ προαιρέσει. Ἔχει δ᾽ οὕτως ἡ λέξις· »καὶ [4]) προσέθετο Κύριος λαλῆσαι τῷ Ἄχαζ, λέγων· αἴτησαι σεαυτῷ σημεῖον παρὰ Κυρίου Θεοῦ σου εἰς βάθος, ἢ εἰς ὕψος. Καὶ εἶπεν Ἄχαζ· οὐ μὴ αἰτήσω,

---

[1]) Verba: ἡ ψυχή, videntur Guieto inutiliter repetita, et merum esse glossema. R.

[2]) Codd. Reg. et Basileensis: ἀπὸ Πάνθηρος. R.

[3]) Cfr. Jesai. VII, 14.

[4]) Cfr. Jesai. VII, 10—14. coll. Matth. I, 23.

οὐδ᾽ οὐ μὴ πειράσω τὸν Κύριον. Καὶ[1]) εἶπεν· ἀκούσατε δὴ οἶκος Δαυὶδ, μὴ μικρὸν ὑμῖν ἀγῶνα παρέχειν ἀνθρώποις, καὶ πῶς Κυρίῳ παρέχετε ἀγῶνα; Διὰ τοῦτο δώσει Κύριος αὐτὸς ὑμῖν σημεῖον· ἰδοὺ, ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ λήψεται, καὶ τέξεται υἱὸν, καὶ[2]) καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ· ὅπερ ἑρμηνεύεται· μεθ᾽ ἡμῶν ὁ θεός.« Ὅτι δὲ κακουργῶν ὁ Κέλσος οὐκ ἐξέθετο τὴν προφητείαν, δῆλόν μοι γίνεται ἐκ τοῦ παραθέμενον αὐτὸν πολλὰ ἀπὸ τοῦ κατὰ Ματθαῖον[3]) εὐαγγελίου, ὥσπερ τὸν ἀνατείλαντα ἀστέρα ἐπὶ τῇ γενέσει τοῦ[4]) Ἰησοῦ, καὶ ἄλλα τῶν παραδόξων, μηδὲ τὴν ἀρχὴν τούτου ἐμνημονευκέναι.[5]) Ἐὰν δὲ Ἰουδαῖος εὑρεσιλογῶν, τό· »ἰδοὺ,[6]) ἡ παρθένος·« μὴ γεγράφθαι λέγῃ,[7]) ἀλλ᾽ ἀντ᾽ αὐτοῦ· »ἰδοὺ, ἡ νεᾶνις·« φήσομεν πρὸς αὐτὸν, ὅτι ἡ μὲν λέξις ἡ Ἀαλμὰ, ἣν οἱ[8]) μὲν ἑβδομήκοντα μετειλήφασι πρὸς τὴν παρθένον, ἄλλοι δὲ εἰς τὴν νεᾶνιν, κεῖται, ὥς φασι, καὶ ἐν τῷ Δευτερονομίῳ ἐπὶ παρθένου, οὕτως ἔχουσα· »ἐὰν[9]) δὲ γένηται παῖς παρθένος μεμνηστευμένη ἀνδρὶ, καὶ εὑρὼν αὐτὴν ἄνθρωπος ἐν πόλει κοιμηθῇ μετ᾽ αὐτῆς, καὶ ἐξάξετε ἀμφοτέρους

---

1) Desunt verba: *Καὶ εἶπεν*, in duobus Codd. Vaticanis, duobus Anglicanis et Joliano. Codd. Reg. et Basil. habent: *Καὶ εἶπεν Ἡσαΐας*. R. — In edd. Spenc. uncis inclusa leguntur haec verba.

2) Quatuor Mss. (itemq. edd. Spenc. ad marg.) *καὶ καλέσεις*. Alii (itemq. edd. Spenc. in textu): *καὶ καλέσουσι*. R.

3) Cfr. Matth. I, 23.

4) Cod. Basil. *τοῦ κυρίου*. R.

5) Libri editi (v. c. edd. Spenc.) ad marg. *μεμνημονευκέναι*. R.

6) Cfr. Jesai. VII, 14. coll. Matth. I, 23.

7) Edd. Spenc. *λέγει*.

8) Codd. Reg. et Basil. *οἱ μὲν ἑβδομήκοντα δύο μετειλήφασι κτλ.* R.

9) Cfr. Deut. XXII, 23. 24.

ἐπὶ τὴν πύλην τῆς πόλεως αὐτῶν, καὶ λιθοβοληθήσονται λίθοις, καὶ ἀποθανοῦνται· τὴν νεᾶνιν, ἐπὶ λόγου, διότι οὐκ ἐβόησεν ἐν τῇ πόλει· καὶ τὸν ἄνθρωπον, ἐπὶ λόγου, διότι ἐταπείνωσε τὴν γυναῖκα τοῦ πλησίον αὐτοῦ.« Καὶ ἑξῆς· »ἐὰν[1]) δὲ ἐν πεδίῳ εὕρῃ ἄνθρωπος τὴν παῖδα[2]) τὴν μεμνηστευμένην, καὶ βιασάμενος αὐτὴν ὁ[3]) ἄνθρωπος κοιμηθῇ μετ' αὐτῆς, ἀποκτενεῖτε τὸν ἄνθρωπον τὸν κοιμώμενον μετ' αὐτῆς μόνον· καὶ τῇ νεάνιδι οὐ ποιήσετε οὐδέν· οὐκ ἔστι τῇ νεάνιδι ἁμάρτημα θανάτου.«

35. Ἵνα δὲ μὴ δοκῶμεν ἀπὸ λέξεως Ἑβραϊκῆς[4]) τοῖς μὴ καταλαμβάνουσι, πότερον συγκαταθετέον αὐτῇ ἢ μὴ, φέρειν παραμυθίαν περὶ τοῦ, προφήτην εἰρηκέναι ἐκ παρθένου τεχθήσεσθαι τοῦτον, ἐφ' οὗ τῇ γενέσει λέλεκται τό· »μεθ'[5]) ἡμῶν ὁ θεός·« φέρε, ἐπ'[6]) αὐτῆς τῆς λέξεως παραμυθησώμεθα τὸ λεγόμενον.[7]) Ὁ μὲν Κύριος ἀναγέγραπται εἰρηκέναι τῷ Ἄχαζ· »αἴτησαι[8]) σεαυτῷ σημεῖον παρὰ Κυρίου τοῦ θεοῦ σου, εἰς βάθος, ἢ εἰς ὕψος.« Ἑξῆς δὲ τὸ διδόμενον σημεῖον, τό· »ἰδοὺ,[9]) ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἕξει, καὶ τέξεται υἱόν.« Ποῖον οὖν σημεῖον, τὸ, νεάνιδα, μὴ παρθένον τεκεῖν; Καὶ τίνι μᾶλλον ἁρμόζει γεννῆσαι Ἐμμανουὴλ, τουτέστι· »μεθ' ἡμῶν ὁ θεός·« ἆρα γυναικὶ συνουσια-

---

[1]) Cfr. Deut. XXII, 25. 26.

[2]) Hoeschel. in textu habet: γυναῖκα, quam lectionem Spencer. rejecit ad marginem. R.

[3]) In Codd. Reg. et Basil. deest: ὁ ἄνθρωπος. R.

[4]) Post vocem: Ἑβραϊκῆς, Guieto desiderari videtur: τῆς προφητείας. R.

[5]) Cfr. Jesai. VII, 14. coll. Matth. I, 23.

[6]) Boherellus (itemq. Ruaeus in notis): »Lege: ἀπ' αὐτῆς.« Recte, ut videtur.

[7]) Edd. Spenc. λεγόμενον, ὃ μέν κτλ.

[8]) Cfr. Jesai. VII, 11.

[9]) Jesai. VII, 14. coll. Matth. I, 23.

σθείσῃ, καὶ διὰ πάθους γυναικείου συλλαβούσῃ, (28) ἢ ἔτι καθαρᾷ καὶ [1]) ἁγνῇ παρθένῳ; Ταύτῃ γὰρ πρέπει γεννᾷν γέννημα, ἐφ' ᾧ τεχθέντι λέγεται τό· »μεθ' [2]) ἡμῶν ὁ θεός.« Ἐὰν δὲ καὶ οὕτως εὑρεσιλογῇ λέγων, ὅτι τῷ Ἄχαζ εἴρηται· »αἴτησαι [3]) σεαυτῷ σημεῖον παρὰ Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου·« ἀπαιτήσομεν κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἄχαζ τίς [4]) ἐγέννησεν, ἐφ' οὗ τῇ γενέσει λέγεται τό· »Ἐμμανουήλ· [5]) ὅ ἐστι, μεθ' ἡμῶν ὁ θεός;« Εἰ γὰρ οὐδεὶς εὑρεθήσεται, δηλονότι τὸ τῷ Ἄχαζ εἰρημένον, τῷ [6]) οἴκῳ εἴρηται Δαυίδ, [7]) διὰ τὸ ἐκ σπέρματος [8]) Δαυὶδ ἀναγεγράφθαι τὸν σωτῆρα γεγονέναι τὸ κατὰ σάρκα· ἀλλὰ καὶ τὸ σημεῖον [9]) τοῦτο, εἰς βάθος ἢ εἰς ὕψος, λέγεται εἶναι, ἐπεὶ »ὁ [10]) καταβὰς, οὗτός [11]) ἐστι καὶ ὁ ἀναβὰς ὑπεράνω πάντων τῶν οὐρανῶν, ἵνα πληρώσῃ τὰ πάντα.« Ταῦτα δὲ λέγω, ὡς πρὸς τὸν Ἰουδαῖον συγκατατιθέμενον τῇ προφητείᾳ. Λεγέτω δὲ καὶ Κέλσος, ἤ τις τῶν σὺν αὐτῷ, ποίῳ νῷ ὁ προφήτης περὶ μελλόντων ἢ ταῦτα, ἢ ἕτερα λέγει, ὁπόσα ἀναγέγραπται ἐν ταῖς προφητείαις; Ἆρα γὰρ προγνωστικῷ μελλόντων, ἢ οὔ; Εἰ μὲν γὰρ προγνωστικῷ μελλόντων, θεῖον εἶχον πνεῦμα οἱ προφῆται· εἰ δ' οὐ προγνωστικῷ μελλόντων, παραστησάτω τὸν νοῦν τοῦ ἀπο-

---

[1]) Ita Codd. Reg. et Basileensis. Alias (v. c. in edd. Spenc.) καὶ ἁγνῇ καὶ παρθένῳ. R.

[2]) Cfr. Jesai. VII, 14. coll. Matth. I, 23.

[3]) Jesai. VII, 11.

[4]) Scribendum forte: τίς ἐγεννήθη. R.

[5]) Cfr. Jesai. VII, 14. coll. Matth. I, 23.

[6]) Hoeschel. in textu (itemq. edd. Spenc. ad marg.) τῷ οἰκείῳ εἴρηται κτλ. Male. R.

[7]) Edd. Spenc. constanter hoc loco: Δαβίδ.

[8]) Cfr. ev. Joann. VII, 42.

[9]) Cfr. Jesai. VII, 11.

[10]) Cfr. Ephes. IV, 10.

[11]) Edd. Spenc. ad marg. αὐτός ἐστι καί κτλ.

τολμῶντος καὶ λέγοντος περὶ μελλόντων, καὶ θαυμαζομένου παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις ἐπὶ προφητείᾳ.

36. *Ἐπεὶ δὲ ἅπαξ εἰς τὸν περὶ τῶν προφητῶν ἤλθομεν λόγον, Ἰουδαίοις μὲν, τοῖς πιστεύουσι θείῳ πνεύματι αὐτοὺς λελαληκέναι, οὐ μόνον ἔσται χρήσιμα τὰ ἐποισθησόμενα, ἀλλὰ καὶ τοῖς εὐγνωμονοῦσι δὲ τῶν Ἑλλήνων. Πρὸς οὓς ἐροῦμεν, ὅτι ἀναγκαῖον παραδέξασθαι, ὅτι καὶ Ἰουδαῖοι προφήτας εἶχον· εἴπερ ἔμελλον συνέχεσθαι ἐν τῇ δοθείσῃ αὐτοῖς νομοθεσίᾳ, καὶ πιστεύειν τῷ δημιουργῷ, καθάπερ εἰλήφεισαν, καὶ, ὅσον ἐπὶ τῷ νόμῳ, μὴ ἔχειν ἀφορμὰς ἀποστῆναι εἰς τὴν τῶν ἐθνῶν πολυθεότητα. Τὸ δ' ἀναγκαῖον οὕτω παραστήσομεν. »Τὰ* [1]) *ἔθνη,« — ὡς γέγραπται καὶ ἐν αὐτῷ τῷ τῶν Ἰουδαίων νόμῳ, — »κληδόνων καὶ μαντειῶν ἀκούσονται·« τῷ δὲ λαῷ ἐκείνῳ εἴρηται· »σοὶ* [2]) *δὲ οὐχ οὕτως ἔδωκε* [3]) *Κύριος ὁ Θεός σου.« Καὶ ἐπιφέρεται τούτῳ τό· »προφήτην* [4]) *ἐκ τῶν ἀδελφῶν σου ἀναστήσει σοι Κύριος ὁ Θεός σου.« Εἴπερ οὖν τῶν ἐθνῶν χρωμένων μαντείαις εἴτε διὰ κληδόνων, εἴτε δι' οἰωνῶν, εἴτε δι' ὀρνίθων, εἴτε δι' ἐγγαστριμύθων, εἴτε καὶ διὰ τῶν τὴν θυτικὴν ἐπαγγελλομένων,* [5]) *εἴτε καὶ διὰ Χαλδαίων γενεθλιαλογούντων, ἅπερ πάντα Ἰουδαίοις ἀπείρητο· Ἰουδαῖοι* [6]) *μηδεμίαν εἶχον παραμυθίαν γνώσεως τῶν μελλόντων, ὑπ' αὐτῆς ἂν τῆς ἀν-*

---

[1]) Cfr. Deut. XVIII, 14.

[2]) Cfr. Deut. XVIII, 14.

[3]) Hoeschel. (itemq. edd. Spenc. ad marg.) *εἴρηται*, sed omnes Mss. (itemq. edd. Spenc. in textu): *ἔδωκε*. R.

[4]) Deut. XVIII, 15.

[5]) Sic recte Cod. Basil. et tres Codd. Anglicani (itemq. Boherell. in notis). Alias (v. c. in edd. Spenc.) male: *ἀπαγγελλομένων*. R.

[6]) Libri editi (itemq. edd. Spenc., uncis licet appositis,) habent: *Ἰουδαῖοι εἰ μηδεμίαν κτλ.*, sed cum redundet *εἰ*, nec sit in Cod. Joliano, illud e textu expunximus. R.

θρωπίνης περὶ τὴν γνῶσιν λιχνείας τῶν ἐσομένων ἀγόμενοι, κατεφρόνησαν μὲν ἂν τῶν ἰδίων, ὡς οὐδὲν ἐχόντων θεῖον ἐν ἑαυτοῖς· καὶ οὐκ ἂν μετὰ Μωσέα προφήτην προσήκαντο, οὐδ' ἀνέγραψαν[1]) αὐτῶν τοὺς λόγους, αὐτόμολοι δὲ ἐπὶ τὰ τῶν ἐθνῶν μαντεῖα καὶ χρηστήρια μετέστησαν, ἢ ἐπεχείρησαν ἂν ἱδρῦσαί τι τοιοῦτον καὶ παρ' ἑαυτοῖς. Ὥστ' οὐδὲν ἄτοπόν ἐστι, καὶ περὶ τῶν τυχόντων τοὺς παρ' αὐτοῖς προφήτας, εἰς (29) παραμυθίαν τῶν τὰ τοιαῦτα ποθούντων, προειρηκέναι· ὥστε καὶ περὶ ὄνων ἀπολωλυιῶν προφητεύειν τὸν Σαμουήλ,[2]) καὶ περὶ νόσου παιδὸς βασιλικοῦ τὸν ἐν τῇ τρίτῃ τῶν Βασιλειῶν[3]) ἀναγεγραμμένον. Πῶς δὲ ἂν τῷ βουλομένῳ ἀπὸ τῶν εἰδώλων μαντείαν λαβεῖν ἐπέπλησσον οἱ τὰ τοῦ νόμου Ἰουδαίων πρεσβεύοντες, ὥσπερ εὑρίσκεται Ἠλίας τῷ Ὀχοζίᾳ ἐπιπλήσσων, καὶ λέγων· »εἰ[4]) παρὰ τὸ μὴ εἶναι θεὸν ἐν Ἰσραὴλ, ὑμεῖς πορεύεσθε ἐκζητῆσαι[5]) ἐν[6]) τῇ Βάαλ μυῖαν θεὸν Ἀκκαρῶν;«

37. Δοκεῖ μοι οὖν μετρίως κατεσκευάσθαι, οὐ μόνον ὅτι γεννηθήσεται ἐκ παρθένου ὁ σωτὴρ ἡμῶν· ἀλλ' ὅτι καὶ προφῆται ἦσαν ἐν Ἰουδαίοις, προλέγοντες οὐ μόνον τὰ καθολικὰ περὶ μελλόντων, ὡς τὰ περὶ Χριστοῦ, καὶ τὰ περὶ βασιλειῶν κοσμικῶν, καὶ περὶ τῶν συμβησομένων τῷ Ἰσραὴλ, καὶ περὶ τῶν πιστευόντων[7]) τῷ σωτῆρι ἐθνῶν, καὶ πολλῶν ἄλλων τῶν περὶ

[1]) Libri editi (v. c. edd. Spenc.) ἂν ἔγραψαν, sed praestare videtur lectio: ἀνέγραψαν. R.

[2]) Cfr. I Sam. IX, 20. (I Regg.)

[3]) Cfr. I Regg. XIV, 12. (III Regg.)

[4]) Cfr. II Regg. I, 3. (IV Regg.)

[5]) Alias (v. c. ad marg. edd. Spenc.) ἐπιζητῆσαι. R.

[6]) Edd. Spenceri et Ruaei: ἐν τῇ Βάαλ μυῖαν θεὸν Ἀκκαρῶν.

[7]) Boherell. in notis: »Bene alii: πιστευσόντων.« — Item fere Spenc. et Ruaeus, ille ad marginem: »forte legendum,« hic in notis: »scribendum videtur: πιστευσόντων.«

αὐτοῦ λεχθέντων· ἀλλὰ καὶ τὰ καθ᾽ ἕνα, ὡς περὶ τῶν ὄνων Κὶς ἀπολομένων, πῶς εὑρεθήσονται, καὶ περὶ τῆς νόσου, ἧς ἐνόσησεν ὁ τοῦ βασιλέως Ἰσραὴλ υἱὸς, ἢ εἴ τι ἄλλο ἀναγέγραπται τοιοῦτον. Ἔτι δὲ πρὸς Ἕλληνας λεκτέον ἀπειθοῦντας τῇ ἐκ παρθένου γενέσει τοῦ Ἰησοῦ, ὅτι ὁ δημιουργὸς ἐν τῇ τῶν ποικίλων ζώων γενέσει ἔδειξεν, ὅτι ἦν αὐτῷ βουληθέντι δυνατὸν ποιῆσαι, ὅπερ ἐφ᾽ ἑνὸς ζώου, καὶ ἐπ᾽ ἄλλων, καὶ ἐπ᾽ αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων. Εὑρίσκεται δέ τινα τῶν ζώων θήλεα, μὴ ἔχοντα ἄῤῥενος κοινωνίαν, ὡς οἱ περὶ ζώων ἀναγράψαντες λέγουσι περὶ γυπῶν·[1]) *καὶ τοῦτο τὸ ζῶον χωρὶς μίξεως σώζει τὴν διαδοχὴν τῶν γενῶν. Τί οὖν παράδοξον, εἰ βουληθεὶς ὁ Θεὸς θεῖόν τινα διδάσκαλον πέμψαι τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων, πεποίηκεν ἀντὶ σπερματικοῦ λόγου, τοῦ ἐκ μίξεως τῶν ἀῤῥένων ταῖς γυναιξὶ, ἄλλῳ*[2]) *τρόπῳ γενέσθαι τὸν λόγον τοῦ τεχθησομένου; Καὶ κατ᾽ αὐτοὺς δὲ τοὺς Ἕλληνας, οὐ πάντες ἄνθρωποι ἐξ ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς ἐγένοντο. Εἰ γὰρ γενητός ἐστιν ὁ κόσμος, ὡς καὶ πολλοῖς Ἑλλήνων ἤρεσεν· ἀνάγκη τοὺς πρώτους μὴ ἐκ συνουσίας γεγονέναι, ἀλλ᾽ ἀπὸ γῆς, σπερματικῶν λόγων συστάντων ἐν τῇ γῇ. Ὅπερ οἶμαι παραδοξότερον εἶναι τοῦ ἐξ ἡμίσους ὁμοίως τοῖς λοιποῖς*[3]) *ἀνθρώποις γενέσθαι τὸν Ἰησοῦν. Οὐδὲν δ᾽ ἄτοπον πρὸς Ἕλληνας καὶ Ἑλληνικαῖς ἱστορίαις χρήσασθαι, ἵνα μὴ δοκῶμεν μόνοι τῇ παραδόξῳ ἱστορίᾳ ταύτῃ κεχρῆσθαι. Ἔδοξε γάρ τισιν οὐ περὶ ἀρχαίων τινῶν ἱστοριῶν καὶ ἡρωϊκῶν, ἀλλὰ καὶ*

---

[1]) Hoeschel. et Spenc. in textu: *γυπῶν*, ad marg. vero habent: *γυπός*. R.

[2]) Edd. Spenc. vocab. *ἄλλῳ* uncis inclusum praefixum habent verbum: *ποιῆσαι*.

[3]) Hoeschel. (itemq. edd. Spenc.) pro: *λοιποῖς*, in textu: *πολλοῖς*. R. — Edd. Spenc. ad marg. *λοιποῖς*.

περί τινων χθὲς καὶ πρώην γενομένων,[1]) *ἀναγράψαι ὡς δυνατὸν, ὅτι καὶ Πλάτων ἀπὸ τῆς Ἀμφικτιόνης*[2]) *γέγονε, κωλυθέντος τοῦ Ἀρίστωνος αὐτῇ συνελθεῖν, ἕως ἀποκυήσει τὸν ἐξ Ἀπόλλωνος σπαρέντα. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἀληθῶς μῦθοι*,[3]) *κινήσαντες εἰς*[4]) *τὸ ἀναπλάσαι τοιοῦτό τι περὶ ἀνδρὸς, ὃν ἐνόμιζον μείζονα τῶν πολλῶν ἔχοντα* (30) *σοφίαν καὶ δύναμιν, καὶ ἀπὸ κρειττόνων καὶ θειοτέρων σπερμάτων τὴν ἀρχὴν τῆς συστάσεως τοῦ σώματος εἰληφέναι, ὡς τοῦθ' ἁρμόζον τοῖς μείζοσιν ἢ κατὰ ἄνθρωπον. Ἐπεὶ δὲ τὸν Ἰουδαῖον ὁ Κέλσος εἰσήγαγε διαλεγόμενον τῷ Ἰησοῦ, καὶ διασύροντα τὴν, ὡς οἴεται, προσποίησιν τῆς ἐκ παρθένου γενέσεως αὐτοῦ, φέροντα τοὺς Ἑλληνικοὺς μύθους περὶ Δανάης καὶ Μελανίππης*,[5]) *καὶ*[6]) *Αὔγης, καὶ Ἀντιόπης· λεκτέον, ὅτι ταῦτα βωμολόχῳ ἔπρεπε τὰ ῥήματα, καὶ οὐ σπουδάζοντι ἐν τῇ ἀπαγγελίᾳ.*

38. *Ἔτι δὲ λαβὼν ἀπὸ τῆς γεγραμμένης ἐν τῷ κατὰ Ματθαῖον εὐαγγελίῳ*[7]) *ἱστορίας περὶ τοῦ εἰς Αἴ-*

---

[1]) Hoeschel. (itemq. edd. Spenc.) ad marg. *γεγενημένων*. R.

[2]) Sic omnes Mss., sicque infra Origenes libr. VI. num. 8. Verumtamen a prophanis auctoribus Platonis mater vocatur *Περικτιόνη*. R. — Hoeschel. in notis, Spenc. ad marginem: »Laertius: *Περικτιόνης*.«

[3]) Guieto scribendum videtur: *μῦθοι. Ἐκινήθησαν γὰρ ἀναπλάσαι κτλ.* R. — Boherellus: »Lego: *μῦθοι κινηθέντων*.«

[4]) Edd. Spenc. uncis inclusa habent verba: *εἰς τό*.

[5]) R. in notis, Boherello duce: »Forte scribendum: *Μεναλίππης*.

[6]) Edd. Spenc. »*καὶ Αὐγῆς*.« ed. vero Ruaei in notis: »Cod. Basil. *καὶ Αὔγης*, et ita scribitur apud Apollodorum biblioth. lib. 2. et 3., sicque nomina propria accentu mutato ab aliis nominibus distingui debent. Ita supra libri impressi recte scribunt *Λόξον*, cum adjectivum habeat: *Λοξός*. R.

[7]) Cfr. Matth. II, 13.

γυπτον ἀποδεδημηκέναι τὸν Ἰησοῦν, τοῖς μὲν παραδόξοις εἰς τοῦτο οὐκ ἐπίστευσεν, οὐθ' ὅτι ἄγγελος τοῦτο ἔχρησεν, οὔτε εἴ τι ᾐνίσσετο ὁ καταλιπὼν τὴν Ἰουδαίαν Ἰησοῦς, καὶ ἐν Αἰγύπτῳ ἐπιδημῶν· ἀνέπλασε δέ τι ἕτερον, συγκατατιθέμενος μέν πως ταῖς παραδόξοις δυνάμεσιν, ἃς Ἰησοῦς ἐποίησεν, ἐν αἷς τοὺς πολλοὺς ἔπεισεν ἀκολουθεῖν αὐτῷ ὡς Χριστῷ· διαβάλλειν δ' αὐτὰς βουλόμενος ὡς ἀπὸ μαγείας, καὶ οὐ θείᾳ δυνάμει γεγενημένας· φησὶ γὰρ »αὐτὸν σκότιον τραφέντα, μισθαρνήσαντα εἰς Αἴγυπτον, δυνάμεών τινων πειραθέντα, ἐκεῖθεν ἐπανελθεῖν, θεὸν δι' ἐκείνας τὰς δυνάμεις ἑαυτὸν ἀναγορεύοντα.« Ἐγὼ δ' οὐκ οἶδ' ὅπως[1]) *ἂν μάγος ἠγωνίσατο διδάξαι λόγον, πείθοντα πάντα*[2]) *πράττειν, ὡς θεοῦ κρινοῦντος*[3]) *ἕκαστον ἐπὶ πᾶσι τοῖς πεπραγμένοις· καὶ οὕτω διατιθέντα τοὺς ἑαυτοῦ μαθητὰς, οἷς ἤμελλε χρήσασθαι διακόνοις τῆς ἑαυτοῦ διδασκαλίας. Ἆρα γὰρ κἀκεῖνοι*[4]) *οὕτω διδαχθέντες ποιεῖν δυνάμεις, ἦρουν τοὺς ἀκούοντας, ἢ οὐδὲ δυνάμεις ἐποίουν; Τὸ μὲν οὖν λέγειν, ὅτι οὐδαμῶς δυνάμεις ἐποίουν, ἀλλὰ πιστεύσαντες οὐδεμιᾷ λόγων ἱκανότητι, παραπλησίως τῇ ἐν διαλεκτικῇ Ἑλλήνων σοφίᾳ, ἐπέδωκαν ἑαυτοὺς τῷ καινὸν διδάσκειν λόγον οἷς ἂν ἐπιδημήσωσι, πάνυ ἐστὶν ἄλογον. Τίνι γὰρ θαῤῥοῦντες ἐδίδασκον τὸν λόγον, καὶ ἐκαινοτόμουν; Εἰ δὲ δυνάμεις ἐτέλουν κἀκεῖνοι· τίνα ἔχει πιθανότητα τὸ, μάγους τοσούτοις κινδύνοις ἑαυτοὺς παραβεβληκέναι εἰσάγοντας*[5]) *διδασκαλίαν μαγείας ἀπαγορεύουσαν;*

---

[1]) Cod. Basil. non male: *ὅπως ὢν μάγος*. R.

[2]) In edd. Spenc. uncis inclusum legitur: *πάντα*.

[3]) Cod. Anglican. tertius recte: *κρινοῦντος*. Libri editi (v. c. edd. Spenc.) *κρίνοντος*. R. — Boherellus: »Lego: *κρινοῦντος*.«

[4]) Omnes Mss. (itemq. edd. Spenc. ad marg.) *κἀκεῖνοι*. Alias (v. c. in textu edd. Spenc.) *ἐκεῖνοι*. R.

[5]) Deest apud Hoeschel. (in textu scil.) *εἰσάγοντας*.

39. *Οὐ δοκεῖ μοι ἀγωνίσασθαι πρὸς λόγον, μὴ*[1]) *μετὰ σπουδῆς, ἀλλὰ μετὰ χλεύης εἰρημένον· »εἰ*[2]) *ἄρα καλὴ ἦν ἡ μήτηρ τοῦ Ἰησοῦ, καὶ ὡς καλῇ αὐτῇ ἐμίγνυτο ὁ θεὸς, οὐ πεφυκὼς ἐρᾶν φθαρτοῦ σώματος;*[3]) *Ἢ ὅτι οὐδ' εἰκὸς ἦν ἐρασθήσεσθαι αὐτῆς τὸν θεὸν, οὔσης οὔτ' εὐδαίμονος, οὔτε βασιλικῆς· ἐπεὶ μηδεὶς αὐτὴν ᾔδει, μηδὲ τῶν γειτόνων;« Παίζει*[4]) *δὲ λέγων, καὶ »ὅτι μισουμένην αὐτὴν ὑπὸ τοῦ τέκτονος, καὶ ἐκβαλλομένην, οὐκ ἔσωσε θεία δύναμις, οὐδὲ λόγος*[5]) *πιστικός. Οὐδὲν οὖν, φησὶ, ταῦτα πρὸς τὴν τοῦ θεοῦ βασιλείαν.« Τί οὖν ταῦτα διαφέροι ἂν τῶν ἐν ταῖς τριόδοις* (31) *λοιδορουμένων τισὶ, καὶ οὐδὲν σπουδῆς ἄξιον λεγόντων;*

40. *Ἑξῆς δὲ τούτοις ἀπὸ τοῦ κατὰ Ματθαῖον,*[6]) *τάχα δὲ καὶ τῶν λοιπῶν εὐαγγελίων, λαβὼν τὰ περὶ τῆς ἐπιπτάσης τῷ σωτῆρι βαπτιζομένῳ παρὰ*[7]) *τοῦ*

R. — Idem tamen in notis: »Excidit verbum, quod e veteri conjicitur interpretatione Christoph. Personae: *εἰσάγοντας.*« — In edd. Spenc. uncis inclusum legitur: *εἰςάγοντας.*

[1]) Sic omnes Mss. (itemq. edd. Spenc. ad marg.) excepto Joliano, qui in textu habet: *οὐ μετά*, sed ad marginem: *μὴ μετά*. R. — Edd. Spenc. in textu: *οὐ μετά*.

[2]) Forte legendum: *ἢ ἄρα καλὴ ἦν κτλ.*, sicque legisse videtur interpres Gelenius. R. — Edd. Spenc. *εἰ ἄρα κτλ.*

[3]) Edd. Spenc. *σώματος· ἢ ὅτι κτλ.*, jam Boherell. vero in notis: »Scribe post *σώματος* interrogandi notam.«

[4]) Omnes Mss. ut in nostro textu. Libri editi (itemq. edd. Spenc., uncis licet voc. *καὶ* appositis): *καὶ παίζει δὲ λέγων, ὅτι κτλ.* R.

[5]) Ironice dicitur a Celso. Ad marg. Cod. Joliani legitur: *λόγος μυστικός.* R.

[6]) Cfr. Matth. III, 16.

[7]) Desunt in Codd. Reg. et Basil. verba: *παρὰ τοῦ Ἰωάννου.* Vetus Vaticanus legit: *παρὰ τῷ Ἰωάννῃ.* Quid si vero scribendum sit: *παρὰ τῷ Ἰορδάνῃ;* R.

Ἰωάννου περιστερᾶς, διαβάλλειν βούλεται ὡς[1]) πλάσμα τὸ εἰρημένον. Διασύρας δὲ, ὡς ᾤετο, τὴν περὶ τοῦ ἐκ παρθένου γεγεννῆσθαι[2]) τὸν σωτῆρα ἡμῶν ἱστορίαν, οὐ τὰ ἑξῆς τῇ τάξει ἐκτίθεται· ἐπεὶ μηδὲν ἔχει τεταγμένον θυμὸς καὶ ἔχθρα· ἀλλὰ κατὰ τὸ ἐπελθὸν οἱ ὀργιζόμενοι καὶ οἱ ἐχθραίζοντες κακηγοροῦσιν οὓς μισοῦσι, μὴ ἐπιτρεπόμενοι ἀπὸ[3]) τοῦ πάθους τεθεωρημένως καὶ κατὰ τάξιν λέγειν τὰς κατηγορίας. Εἰ μὲν γὰρ τὴν τάξιν ἐτήρει, λαβὼν ἂν τὸ εὐαγγέλιον, καὶ κατηγορεῖν αὐτοῦ προθέμενος, τῆς πρώτης ἂν ἱστορίας κατειπὼν, ἑξῆς ἐπὶ τὴν δευτέραν παρεγίνετο, καὶ οὕτως ἐπὶ τὰς λοιπάς. Νυνὶ δὲ, μετὰ τὴν ἐκ παρθένου γέννησιν, ὁ πάντ' εἰδέναι ἐπαγγειλάμενος Κέλσος τὰ ἡμέτερα, κατηγορεῖ τοῦ παρὰ[4]) τῷ βαπτίσματι φανέντος[5]) ἁγίου πνεύματος ἐν εἴδει περιστερᾶς. Εἶτα μετὰ τοῦτο διαβάλλει τὸ προφητεύεσθαι τὴν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἐπιδημίαν. Καὶ μετὰ ταῦτα ἀνατρέχει ἐπὶ τὸ ἑξῆς τῇ γενέσει τοῦ Ἰησοῦ ἀναγεγραμμένον, τὸ περὶ τοῦ ἀστέρος διήγημα, καὶ τῶν ἐληλυθότων ἀπὸ ἀνατολῆς μάγων προσκυνῆσαι[6]) τῷ παιδίῳ. Πολλὰ δ' ἂν καὶ αὐτὸς ἐπιτηρῶν εὕρῃς[7]) συγκεχυμένως τῷ Κέλσῳ εἰρημένα

---

[1]) Omnes Mss. ut nos in textu. Hoeschelius in textu (itemq. edd. Spenc. ad marg.) male: *ὡς πλάσματος εἰρημένον*. R.

[2]) Ed. Ruaei sola: *γεγενῆσθαι.*

[3]) Cod. Jolianus: *ὑπὸ τοῦ πάθους*, sicque Hoeschel. et Spencer. in margine. R.

[4]) Guieto scribendum videtur: *παρὰ τὸ βάπτισμα.* R.

[5]) Codd. Anglicanus primus et Jolianus (itemq. edd. Spenc., uncis licet voc. *τοῦ* appositis): *φανέντος τοῦ ἁγίου πνεύματος*. R.

[6]) Sic omnes Mss., si exceperis recentem Vaticanum et Jolianum, qui cum libris impressis (v. c. edd. Spenc.) habent: *προσκυνῆσαι τὸ παιδίον*. R.

[7]) Ita omnes Mss. excepto Joliano, qui in textu habet: *εὕροις*, sed ad marg. *εὕρῃς*. R. — item edd. Spenc. in textu: *εὕροις*, ad marg. vero: *εὕρῃς*.

δι' ὅλης τῆς βίβλου· ἵνα καὶ διὰ τούτου ὑπὸ τῶν τάξιν ἐπισταμένων τηρεῖν καὶ ζητεῖν, ἐλεγχθῇ μετὰ πολλῆς θρασύτητος καὶ ἀλαζονείας ἐπιγράψας »ἀληθῆ λόγον« τὴν βίβλον αὐτοῦ, ὅπερ τῶν ἐλλογίμων φιλοσόφων οὐδεὶς ἐποίησεν. Ὁ μὲν γὰρ Πλάτων φησὶν, οὐ κατὰ τὸν νοῦν ἔχοντα εἶναι τὸ διϊσχυρίζεσθαι περὶ τῶν τοιῶνδε καὶ[1] *ἀδηλοτέρων· ὁ δὲ Χρύσιππος πολλαχοῦ ἐκθέμενος τὰ κινήσαντα αὐτὸν, ἀναπέμπει ἡμᾶς ἐφ' οὓς ἂν εὕροιμεν κρεῖττον αὐτοῦ ἐροῦντας. Οὗτος οὖν ὁ καὶ τούτων καὶ τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων σοφώτερος, ἀκολούθως τῷ φάσκειν πάντ' εἰδέναι, ἀληθῆ λόγον ἐπέγραψεν αὐτοῦ τὸ βιβλίον.*

41. *Ἵνα δὲ μὴ δοκῶμεν ἑκόντες, διὰ τὸ ἀπορεῖν ἀπαντήσεως, ὑπερβαίνειν αὐτοῦ τὰ κεφάλαια· ἐκρίναμεν ἕκαστον κατὰ δύναμιν λῦσαι τῶν ὑπ' αὐτοῦ προτιθεμένων, φροντίσαντες οὐ τοῦ ἐν τῇ φύσει τῶν πραγμάτων εἱρμοῦ καὶ ἀκολουθίας, ἀλλὰ τῆς τάξεως τῶν ἐν τῇ βίβλῳ αὐτοῦ ἀναγεγραμμένων. Φέρ' οὖν ἴδωμεν, τί ποτε καὶ λέγει διαβάλλων τὸ, οἱον σωματικῶς ἑωραμένον ὑπὸ τοῦ σωτῆρος πνεῦμα ἅγιον ἐν εἴδει περιστερᾶς. Ἔστι δ' ὁ Ἰουδαῖος αὐτῷ ἔτι ταῦτα λέγων, πρὸς ὃν ὁμολογοῦμεν εἶναι Κύριον ἡμῶν, τὸν Ἰησοῦν· »λουομένῳ, φησὶ, σοὶ παρὰ*[2] *τῷ Ἰωάννῃ φάσμα ὄρνιθος ἐξ ἀέρος λέγεις ἐπιπτῆναι.« Εἶτα πυνθανόμενος ὁ παρ' αὐτῷ Ἰουδαῖός φησι· »τίς τοῦτο εἶδεν ἀξιόχρεως μάρτυς τὸ φάσμα; ἢ τίς ἤκουσεν ἐξ οὐρανοῦ φωνῆς εἰσποιούσης σε υἱὸν τῷ θεῷ,* (32) *πλὴν ὅτι σὺ φῄς, καί τινα ἕνα ἐπάγῃ τῶν μετὰ σοῦ κεκολασμένων;*

---

[1]) Deest *καί* in cdd. Spenc.

[2]) Cod. Jolian. habet in marg. *παρὰ τῷ Ἰορδάνῃ.* Quae correctio non spernenda, imo forte etiam ita legendum est supra, ut monuimus. R. — Cfr. pag. 77. not. 7.

42. Πρὶν[1]) ἀρξώμεθα[2]) τῆς ἀπολογίας, λεκτέον, ὅτι σχεδὸν πᾶσαν ἱστορίαν, κἂν ἀληθὴς ᾖ, βούλεσθαι κατασκευάζειν ὡς γεγενημένην, καὶ καταληπτικὴν ἐμποιῆσαι[3]) περὶ αὐτῆς φαντασίαν, τῶν σφόδρα ἐστὶ χαλεπωτάτων, καὶ[4]) ἐν ἐνίοις ἀδύνατον. Φέρε γάρ τινα λέγειν, μὴ γεγονέναι τὸν Ἰλιακὸν πόλεμον, μάλιστα διὰ τὸ ἀδύνατον προσπεπλέχθαι λόγον περὶ τοῦ γεγενῆσθαί τινα Ἀχιλλέα θαλασσίας[5]) θεᾶς Θέτιδος υἱὸν καὶ ἀνθρώπου Πηλέως, ἢ Σαρπηδόνα Διὸς, ἢ Ἀσκάλαφον καὶ Ἰάλμενον Ἄρεος, ἢ Αἰνείαν Ἀφροδίτης· πῶς ἂν κατασκευάσαιμεν τὸ τοιοῦτον, μάλιστα θλιβόμενοι[6]) ὑπὸ τοῦ οὐκ οἶδ' ὅπως παρυφανθέντος πλάσματος τῇ κεκρατηκυίᾳ παρὰ πᾶσι δόξῃ περὶ τοῦ, ἀληθῶς γεγονέναι τὸν[7]) ἐν Ἰλίῳ πόλεμον Ἑλλήνων καὶ Τρώων; Φέρε δὲ καί τινα ἀπιστεῖν περὶ Οἰδίποδος καὶ Ἰοκάστης, καὶ τῶν γεννηθέντων ἀπὸ ἀμφοτέρων Ἐτεοκλέους καὶ Πολυνείκους, διὰ τὸ προσπεπλέχθαι τῷ λόγῳ τὴν Σφίγγα μιξοπάρθενόν τινα· πῶς ἂν τὸ τοιοῦτον ἀποδείξαιμεν; Οὕτω[8]) δὲ καὶ τὰ περὶ τῶν Ἐπιγόνων, κἂν μηδὲν τοιοῦτον ἐπιπεπλεγμένον ᾖ τῷ λόγῳ, ἢ περὶ τῆς Ἡρα-

---

[1]) Cfr. Philoc. cap. XV. ex edd. Tarini pag. 138. et 139., ubi haec leguntur: Πρὸς δὲ τοῦτο λεκτέον, ὅτι σχεδὸν τὸ πᾶσαν κτλ.

[2]) Edd. Spenc. ἀρξόμεθα.

[3]) Ita Philocalia. Hoeschel. autem et Spenc. ποιῆσαι. R.

[4]) Philocal. καὶ ἐν ἐνίοις. Hoeschel. et Spenc. καὶ ἐνίοις. R. — Boherellus: »Lege: καὶ ἐν ἐνίοις, e Philocalia.«

[5]) Sic Philocal. et Cod. Jolianus. In aliis deest: Θέτιδος. R. — Edd. Spenc. θαλασσίας υἱὸν Θεᾶς καὶ ἀνθρώπου κτλ.

[6]) Philoc. θλιβόμενον.

[7]) Philoc. τῶν ἐν Ἰλίῳ Ἑλλήνων καὶ Τρώων πόλεμον· φέρε-δὲ καί τινα.

[8]) Desunt in Philoc. verba: Οὕτω δὲ καὶ —, ἢ περὶ ἄλλων μυρίων.

κλειδῶν καθόδου, ἢ περὶ ἄλλων μυρίων. Ἀλλ' ὁ εὐγνωμόνως ἐντυγχάνων ταῖς ἱστορίαις, καὶ βουλόμενος ἑαυτὸν τηρεῖν καὶ ἐν ἐκείναις ἀνεξαπάτητον, κρινεῖ,[1]) τίσι μὲν συγκαταθήσεται, τίνα δὲ τροπολογήσει,[2]) τὸ βούλημα ἐρευνῶν τῶν ἀναπλασαμένων τὰ τοιάδε·[3]) καὶ τίσιν ἀπιστήσει, ὡς διὰ τὴν πρός[4]) τινας χάριν ἀναγεγραμμένοις. Καὶ τοῦτο προλαβόντες δι' ὅλην τὴν φερομένην ἐν τοῖς εὐαγγελίοις περὶ τοῦ Ἰησοῦ ἱστορίαν εἰρήκαμεν, οὐκ ἐπὶ ψιλὴν πίστιν καὶ ἄλογον τοὺς ἐντρεχεστέρους ἐκκαλούμενοι, ἀλλὰ βουλόμενοι παραστῆσαι, ὅτι εὐγνωμοσύνης χρεία τοῖς ἐντευξομένοις, καὶ πολλῆς ἐξετάσεως, καὶ, ἵν' οὕτως ὀνομάσω, εἰσόδου εἰς τὸ βούλημα τῶν γραψάντων, ἵν' εὑρεθῇ, ποίᾳ[5]) διανοίᾳ ἕκαστον γέγραπται.

43. Φήσομεν οὖν πρῶτον, ὅτι, εἰ μὲν ὁ ἀπιστῶν τῷ περὶ τοῦ εἴδους τῆς περιστερᾶς φάσματι τοῦ ἁγίου πνεύματος ἀναγέγραπτο Ἐπικούρειος εἶναι, ἢ Δημοκρίτειος,[6]) ἢ[7]) Περιπατητικὸς, χώραν ἂν εἶχεν ἀκόλουθον τῷ[8]) προσωποποιουμένῳ τὸ λεγόμενον. Νυνὶ δὲ οὐδὲ τοῦθ' ὁ σοφώτατος Κέλσος ἑώρακεν, ὅτι Ἰουδαίῳ, πλείονα πιστεύοντι καὶ παραδοξότερα ἐκ τῶν προφητικῶν γραφῶν, τῆς περὶ τοῦ εἴδους τῆς περιστερᾶς ἱστο-

---

[1]) Philoc. κρίνει.

[2]) Sic recte Philocalia. Libri vero impressi (v. c. edd. Spenc.) τροπολογήσῃ. R.

[3]) Philoc. τοιαδί.

[4]) Philoc. (itemq. edd. Spenc. ad marg.) πρός τινας. Libri impressi (itemq. edd. Spenc. in textu): πρός τινα. R.

[5]) Philoc. ὁποίᾳ.

[6]) Hoeschel. in textu (itemq. edd. Spenc. ad marg.) Δημοκράτειος. R.

[7]) Hoeschel. ἢ Περιπατητικὸς χώραν εἶχεν κτλ. R. — Edd. Spenc. ἢ Περιπατητικός· χώραν εἶχεν κτλ.

[8]) Hoeschel. in textu (itemq. edd. Spenc. ad marg.) τῷ προσποιουμένῳ. R.

ρίας, τὸν τοιοῦτον περιέθηκε λόγον. Εἴποι γὰρ ἄν τις τῷ Ἰουδαίῳ, περὶ τοῦ φάσματος ἀπιστοῦντι, καὶ οἰομένῳ κατηγορεῖν αὐτοῦ ὡς πλάσματος· Σὺ δὲ πόθεν, ὦ οὗτος, ἀποδεῖξαι ἂν ἔχοις, ὅτι[1]) εἶπε κύριος ὁ θεὸς τῷ Ἀδὰμ, ἢ τῇ Εὔᾳ, ἢ τῷ Κάϊν, ἢ τῷ Νῶε, ἢ τῷ Ἀβραὰμ, ἢ τῷ Ἰσαὰκ, ἢ τῷ Ἰακὼβ, τὰ ἀναγεγραμμένα αὐτὸν εἰρηκέναι τοῖς ἀνδράσι τούτοις; Ἵνα δὲ τῇ ἱστορίᾳ ταύτῃ ἱστορίαν παραβάλω, εἴποιμ' ἂν πρὸς τὸν Ἰουδαῖον· Καὶ (33) ὁ σὸς Ἰεζεκιὴλ ἀνέγραψε, λέγων· »ἠνοίχθησαν[2]) οἱ οὐρανοὶ, καὶ εἶδον ὅρασιν θεοῦ·« ἥντινα διηγησάμενος ἐπιφέρει αὐτῇ· »αὕτη[3]) ἡ ὅρασις ὁμοιώματος δόξης κυρίου. Καὶ εἶπε πρὸς μέ.« Εἰ γὰρ ψευδῆ τὰ περὶ τοῦ Ἰησοῦ ἀναγεγραμμένα, ἐπεὶ μὴ ἔχομεν, ὡς ὑπολαμβάνεις, ἐναργῶς παραστῆσαι, πῶς ταῦτά ἐστιν ἀληθῆ, ὑπ' αὐτοῦ μόνου ἑωραμένα ἢ ἀκουσθέντα, καὶ, ὡς ἔδοξας τετηρηκέναι, καὶ ὑπὸ ἑνὸς τῶν κολασθέντων· τί οὐχὶ μᾶλλον καὶ τὸν Ἰεζεκιὴλ φήσομεν τερατευόμενον εἰρηκέναι τό· »ἠνοίχθησαν[4]) οἱ οὐρανοὶ,« καὶ τὰ ἑξῆς; Ἀλλ' ἐὰν καὶ ὁ Ἠσαΐας φάσκῃ· »εἶδον[5]) τὸν κύριον Σαβαὼθ καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου. Καὶ τὰ Σεραφὶμ εἱστήκεισαν κύκλῳ αὐτοῦ· ἓξ πτέρυγες τῷ ἑνὶ, καὶ ἓξ πτέρυγες τῷ ἑνὶ,« καὶ τὰ ἑξῆς· πόθεν[6]) ὅτι ἀληθῶς ἑώρακε; Πεπίστευκας γὰρ, ὦ Ἰουδαῖε, τούτοις ὡς ἀψευδέσι, καὶ ὑπὸ θειοτέρου πνεύματος οὐ μόνον ἑωραμένοις τῷ προ-

---

[1]) Deest ὅτι in antea editis (v. c. edd. Spenc.), sed habetur in Mss. R.

[2]) Cfr. Ezech. I, 1.

[3]) Ezech. I, 28. coll. II, 1.

[4]) Ezech. I, 1.

[5]) Cfr. Jesai. VI, 1. 2.

[6]) Post πόθεν deest quidpiam, vel οἶδας, vel δῆλον, quamvis nihil simile reperiatur in Mss. R. — Item fere jam Hoeschelius. Edd. Spenc., uncis appositis, voc. πόθεν addunt voc. οἶδας.

φήτῃ, ἀλλὰ καὶ εἰρημένοις καὶ ἀναγεγραμμένοις. Τίνι δὲ καὶ πιστεύειν μᾶλλον ἄξιον, φάσκοντι ἀνεῷχθαι αὐτῷ τοὺς οὐρανοὺς, καὶ φωνῆς ἀκηκοέναι, ἢ ἑωρακέναι τὸν κύριον Σαβαὼθ καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου Ἡσαΐᾳ [1]) καὶ Ἰεζεκιὴλ, [2]) ἢ τῷ Ἰησοῦ; Ἐκείνων μὲν γὰρ ἔργον οὐδὲν τηλικοῦτον εὑρίσκεται· τοῦ δὲ Ἰησοῦ τὸ ἀνδραγάθημα οὐ κατὰ τοὺς αὐτοὺς τῆς ἐνσωματώσεως μόνους γέγονε χρόνους, ἀλλὰ καὶ μέχρι τοῦ δεῦρο ἡ Ἰησοῦ δύναμίς ἐστιν ἐνεργοῦσα τὴν ἐπιστροφὴν, καὶ τὴν βελτίωσιν, ἐν τοῖς πιστεύουσι δι' αὐτοῦ τῷ θεῷ. Ἐναργὲς δὲ δεῖγμα τοῦ δυνάμει αὐτοῦ ταῦτα γίνεσθαι, τὸ, ὡς αὐτός φησι, καὶ [3]) καταλαμβάνεται, μὴ ὄντων ἐργατῶν τῶν ἐργαζομένων τὸν θερισμὸν τῶν ψυχῶν, τοσοῦτον εἶναι θερισμὸν συγκομιζομένων καὶ συναγομένων εἰς τὰς πανταχοῦ ἅλωνας τοῦ θεοῦ καὶ ἐκκλησίας.

44. Καὶ ταῦτα πρὸς τὸν Ἰουδαῖον λέγω, οὐκ ἀπιστῶν ὁ Χριστιανὸς τῷ Ἰεζεκιὴλ καὶ τῷ Ἡσαΐᾳ· ἀλλὰ δυσωπῶν ἐκ τῶν κοινῇ ἡμῖν πεπιστευμένων, ὅτι πολλῷ οὗτος ἐκείνων ἄξιός ἐστι τοῦ πιστεύεσθαι τοιαῦτα λέγων ἑωρακέναι, καὶ, ὡς εἰκὸς, παραδοὺς τοῖς μαθηταῖς ἣν εἶδεν ὄψιν, καὶ τὴν [4]) φωνὴν ἧς ἤκουσεν. Ἄλλος δ' ἂν τις εἴποι, ὅτι οὐ πάντες τοῦ Ἰησοῦ ἤκουσαν ταῦτα διηγουμένου οἱ ἀναγράψαντες τὰ περὶ τοῦ εἴδους τῆς περιστερᾶς καὶ τῆς ἐξ οὐρανοῦ φωνῆς· ἀλλὰ τὸ διδάξαν Μωϋσέα πνεῦμα τὴν πρεσβυτέραν αὐτοῦ ἱστορίαν, ἀρξαμένην ἀπὸ τῆς κοσμογενείας μέχρι [5]) τῆς κατὰ

[1]) Cfr. Jesai. VI, 1.

[2]) Cfr. Ezech. I, 1. coll. 28.

[3]) Desunt in Codd. Reg. et Basil. verba: καὶ καταλαμβάνεται. R. — Cfr. Matth. IX, 37.

[4]) Sic omnes Mss. Hoeschel. vero in textu (itemq. edd. Spenc. ad marg.) τῆς φωνῆς. R.

[5]) Dubitat Guietus, an scribendum foret: μέχρι τῶν κατὰ τὸν Ἀβραάμ. R.

τὸν Ἀβραὰμ τὸν πατέρα αὐτοῦ, τοῦτ' ἐδίδαξε καὶ τοὺς γράψαντας τὸ εὐαγγέλιον, τὸ γενόμενον παράδοξον[1]) κατὰ τὸν χρόνον τοῦ βαπτίσματος Ἰησοῦ. Ὁ δὲ κοσμηθεὶς χαρίσματι, καλουμένῳ λόγῳ[2]) σοφίας, καὶ τὴν αἰτίαν διηγήσεται τῆς ἀνοίξεως τῶν οὐρανῶν, καὶ τοῦ εἴδους τῆς περιστερᾶς, καὶ ὅτι οὐκ ἄλλου τινὸς ζώου εἴδει ἢ τούτου ἐφάνη τὸ ἅγιον πνεῦμα τῷ Ἰησοῦ. Περὶ τούτου δὲ οὐκ ἀπαιτεῖ νῦν ἡμᾶς ὁ λόγος διηγήσασθαι. (34) Τὸ γὰρ προκείμενόν ἐστιν, ἐλέγξαι τὸν Κέλσον οὐχ ὑγιῶς Ἰουδαίῳ περιθέντα[3]) μετὰ τοιῶνδε λόγων ἀπιστίαν περὶ πράγματος, κατὰ τὸ εἰκὸς γενομένου μᾶλλον[4]) παρὰ τὰ πεπιστευμένα ὑπ' ἐκείνου.

45. Μέμνημαι δέ ποτε, ἔν τινι πρὸς Ἰουδαίων λεγομένους σοφοὺς διαλέξει, χρησάμενος τοιούτῳ λόγῳ, πλειόνων κρινόντων τὸ λεγόμενον· »Εἴπατέ μοι, ὦ οὗτοι, δύο τινῶν ἐπιδημησάντων τῷ τῶν ἀνθρώπων γένει, περὶ ὧν παράδοξα[5]) καὶ ὑπὲρ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ἀναγέγραπται, Μωϋσέως λέγω, τοῦ ὑμῶν νομοθέτου περὶ ἑαυτοῦ ἀναγράψαντος, καὶ Ἰησοῦ τοῦ ἡμετέρου διδασκάλου, μηδὲν περὶ ἑαυτοῦ σύγγραμμα καταλελοιπότος, ἀλλ' ὑπὸ τῶν μαθητῶν ἐν τοῖς εὐαγγελίοις μεμαρτυρημένου· τίς ἡ ἀποκλήρωσις, πιστεύεσθαι μὲν Μωϋσέα ὡς ἀληθεύοντα, καίτοι γε Αἰγυπτίων διαβαλλόντων αὐτὸν ὡς γόητα, καὶ μαγγανείᾳ τὰς δυνά-

---

[1]) Hoeschel. et Spenc. (uncis licet voc. καί appositis): καὶ παράδοξον. Sed illud καί respuunt omnes Mss., si exceperis Anglicanum primum et Jolianum. R.

[2]) Guieto perperam videtur scribendum: δώρῳ σοφίας. R. — Cfr. 1 Cor. XII, 8.

[3]) Hoeschel. et Spencer. in textu: παραθέντα. Sed omnes Mss. (itemq. edd. Spenc. ad marg.) περιθέντα. R.

[4]) Guieto scribendum videtur: μᾶλλον κατὰ τά. R.

[5]) Sic omnes Mss. excepto Joliano, qui utramque habet lectionem: παράδοξως, et supra: παραδόξα. R. — Edd. Spenc. in textu: παραδόξως, ad marg. vero: παράδοξα.

μεις πεποιηκέναι δοκοῦντα· Ἰησοῦν δὲ ἀπιστεῖσθαι, ἐπεὶ ὑμεῖς αὐτοῦ κατηγορεῖτε; Ἔθνη γὰρ ἀμφοτέροις μαρτυρεῖ, Ἰουδαῖοι μὲν Μωϋσῇ· Χριστιανοὶ[1]) δὲ μὴ ἀρνούμενοι τὴν Μωϋσέως προφητείαν, ἀλλὰ κἀκεῖθεν ἀποδεικνύντες τὰ περὶ τοῦ Ἰησοῦ, παραδέχονται τὰ περὶ αὐτοῦ ἀληθῆ εἶναι παράδοξα ὑπὸ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ἀναγεγραμμένα. Εἴτε γὰρ λόγον ἀπαιτεῖτε ἡμᾶς περὶ τοῦ Ἰησοῦ, ἀπόδοτε περὶ Μωσέως τοῦ πρὸ αὐτοῦ γενομένου πρότερον, εἶθ' ἑξῆς ἡμεῖς ἀποδώσομεν τὸν περὶ τούτου. Ὑμῶν δ' ἀναδυομένων καὶ φευγόντων τὰς περὶ ἐκείνου ἀποδείξεις· ὡς μὲν πρὸς τὸ παρὸν, τὸ ὅμοιον ὑμῖν ποιοῦντες, οὐκ ἀποδεικνύομεν. Οὐδὲν δὲ ἧττον ὁμολογήσατε[2]) τὸ μὴ ἔχειν δεῖξιν περὶ Μωσέως, καὶ ἀκούσατε τὰς περὶ Ἰησοῦ ἀποδείξεις ἀπὸ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν. Καὶ, τὸ παράδοξόν γε, ἐκ τῶν περὶ Ἰησοῦ ἀποδείξεων ἐν νόμῳ καὶ προφήταις ἀποδείκνυται, ὅτι καὶ Μωϋσῆς καὶ οἱ προφῆται, ἦσαν προφῆται τοῦ θεοῦ.«

46. *Πεπλήρωται δὲ ὁ νόμος, καὶ οἱ προφῆται τῶν παραπλησίων παραδόξων, τῷ ἀναγράψαντι*[3]) *περὶ τοῦ Ἰησοῦ παρὰ*[4]) *τῷ βαπτίσματι, περὶ τῆς περιστερᾶς, καὶ τῆς ἐξ οὐρανοῦ φωνῆς.* Σημεῖον δὲ οἶμαι τοῦ[5]) τότε ὀφθέντος ἁγίου πνεύματος ἐν εἴδει περιστερᾶς, τὰ ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ παράδοξα γεγενημένα· ἅτινα διαβάλλων

---

[1]) Codd. Reg. et Basil. Χριστιανοὶ δὲ μαρτυρούμενοι. R.

[2]) Codd. Reg. et Basil. ὡμολογήσατε. R.

[3]) Scribendum videtur: ἀναγραφέντι, ut recte monent Guietus et Boherellus. R.

[4]) Guietus perperam legendum censet: παρὰ τὸ βάπτισμα. R.

[5]) Hoeschel. et Spenc. (in textu): τοῦ τε ὀφθέντος, sed omnes Codd. Mss. rectius: τοῦ τότε ὀφθέντος. R. — Edd. Spenc. ad marg. τοῦτό τε ὀφθέντος. Boherellus: »Ad oram: τοῦτό τε. Lege: τοῦ τότε.«

Κέλσος, φησὶν αὐτὸν παρ' Αἰγυπτίοις μεμαθηκότα πεποιηκέναι. Καὶ οὐκ ἐκείνοις γε μόνοις χρήσομαι· ἀλλὰ γὰρ, κατὰ τὸ εἰκὸς, καὶ οἷς οἱ ἀπόστολοι τοῦ Ἰησοῦ πεποιήκασιν. Οὐκ ἂν γὰρ χωρὶς δυνάμεων καὶ παραδόξων ἐκίνουν τοὺς καινῶν λόγων καὶ καινῶν μαθημάτων ἀκούοντας πρὸς τὸ καταλιπεῖν μὲν τὰ πάτρια, παραδέξασθαι δὲ μετὰ κινδύνων τῶν μέχρι θανάτου τὰ [1]) τούτων μαθήματα. Καὶ ἔτι ἴχνη τοῦ ἁγίου ἐκείνου πνεύματος, ὀφθέντος ἐν εἴδει περιστερᾶς, παρὰ Χριστιανοῖς σώζεται. Ἐξάγουσι [2]) δαίμονας, καὶ πολλὰς ἰάσεις ἐπιτελοῦσι, καὶ ὁρῶσί τινα κατὰ τὸ βούλημα τοῦ λόγου περὶ μελλόντων. Κἂν (35) χλευάσῃ δὲ Κέλσος τὸ λεχθησόμενον, ἢ ὃν εἰσήγαγεν Ἰουδαῖος· ὅμως λελέξεται, ὅτι πολλοὶ, ὡσπερεὶ ἄκοντες, προσεληλύθασι Χριστιανισμῷ, πνεύματός τινος τρέψαντος αὐτῶν τὸ ἡγεμονικὸν αἰφνίδιον ἀπὸ τοῦ μισεῖν τὸν λόγον ἐπὶ τὸ ὑπεραποθανεῖν αὐτοῦ, καὶ φαντασιώσαντος αὐτοὺς ὕπαρ ἢ ὄναρ. Πολλὰ γὰρ καὶ τοιαῦτα ἱστορήσαμεν· ἅτινα ἐὰν γράφωμεν, αὐτοὶ αὐτοῖς παρατυχόντες καὶ ἰδόντες, γέλωτα πλατὺν ὀφλήσομεν τοῖς ἀπίστοις, οἰομένοις ἡμᾶς ὁμοίως οἷς ὑπολαμβάνουσι ταῦτ' ἀναπεπλακέναι, καὶ αὐτοὺς πλάσσειν. Ἀλλὰ γὰρ θεὸς μάρτυς τοῦ ἡμετέρου συνειδότος, βουλομένου οὐ διὰ ψευδῶν ἀπαγγελιῶν, ἀλλὰ διά τινος ἐναργείας ποικίλης συνιστάνειν τὴν Ἰησοῦ θείαν διδασκαλίαν. Ἐπεὶ δὲ Ἰουδαῖός ἐστιν, ὁ περὶ τοῦ ἀναγεγραμμένου ἁγίου πνεύματος κατεληλυθέναι ἐν εἴδει περιστερᾶς πρὸς τὸν Ἰησοῦν ἀπορῶν· λεκτέον ἂν [3]) εἴη πρὸς αὐτόν· ὦ οὗτος, τίς ἐστιν ὁ ἐν τῷ Ἠσαΐᾳ λέγων· »καὶ [4]) νῦν Κύριος

[1]) Codd. Reg. et Basil. τὰ τούτων θαύματα. R.

[2]) Ita Codd. Reg. et Basileensis. Hoeschel. vero et Spenc. ἐξεπᾴδουσι, sicque reliqui Mss., modo excipias veterem Vaticanum, qui in marg. habet: κατεξάγουσι. R.

[3]) In Codd. Reg. et Basil. desunt verba: ἂν εἴη. R.

[4]) Cfr. Jesai. XLVIII, 16.

ἀπέστειλέ[1]) με, καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ;« Ἐν ᾧ ἀμφιβόλου ὄντος τοῦ ῥητοῦ, πότερον ὁ πατὴρ καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα ἀπέστειλαν[2]) τὸν Ἰησοῦν, ἢ ὁ πατὴρ ἀπέστειλε τόν τε Χριστὸν, καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα, τὸ δεύτερόν ἐστιν[3]) ἀληθές. Καὶ ἐπεὶ ἀπεστάλη ὁ σωτὴρ, εἶτα τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἵνα πληρωθῇ τὸ εἰρημένον ὑπὸ τοῦ προφήτου· ἐχρῆν δὲ τὴν τῆς προφητείας πλήρωσιν ἐγνῶσθαι[4]) καὶ τοῖς ἑξῆς· διὰ τοῦτο ἀνέγραψαν οἱ Ἰησοῦ μαθηταὶ τὸ γεγενημένον.

47. Ἐβουλόμην δ' ἂν Κέλσῳ, προσωποποιήσαντι τὸν Ἰουδαῖον παραδεξάμενόν πως Ἰωάννην ὡς βαπτιστὴν, βαπτίζοντα τὸν Ἰησοῦν, εἰπεῖν· ὅτι τὸ, Ἰωάννην γεγονέναι βαπτιστὴν, εἰς ἄφεσιν ἁμαρτημάτων βαπτίζοντα, ἀνέγραψέ τις τῶν μετ' οὐ πολὺ τοῦ Ἰωάννου καὶ τοῦ Ἰησοῦ γεγενημένων. Ἐν γὰρ τῷ ὀκτωκαιδεκάτῳ τῆς Ἰουδαϊκῆς ἀρχαιολογίας ὁ Ἰώσηπος[5]) μαρτυρεῖ τῷ Ἰωάννῃ, ὡς βαπτιστῇ γεγενημένῳ, καὶ καθάρσιον τοῖς βαπτισαμένοις ἐπαγγελλομένῳ. Ὁ δ' αὐτὸς, καίτοι γε ἀπιστῶν τῷ Ἰησοῦ ὡς Χριστῷ, ζητῶν τὴν αἰτίαν τῆς τῶν Ἱεροσολύμων πτώσεως, καὶ τῆς τοῦ ναοῦ καθαιρέσεως· δέον αὐτὸν εἰπεῖν, ὅτι ἡ κατὰ τοῦ Ἰησοῦ ἐπιβουλὴ τούτων αἰτία γέγονε τῷ λαῷ, ἐπεὶ ἀπέκτειναν τὸν προφητευόμενον Χριστόν· ὁ δὲ, καὶ ὥσπερ ἄκων οὐ μακρὰν τῆς ἀληθείας γενόμενος, φησὶ ταῦτα συμβεβηκέναι τοῖς Ἰουδαίοις κατ' ἐκδίκησιν Ἰακώβου τοῦ δικαίου, ὃς ἦν ἀδελφὸς Ἰησοῦ τοῦ λεγομένου Χριστοῦ, ἐπειδήπερ δικαιότατον αὐτὸν ὄντα ἀπέκτειναν.

---

[1]) Hoeschel. in textu (itemq. edd. Spenc. ad marg.) ἀπέσταλκέ με. R.

[2]) Hoeschel. (itemq. edd. Spenc.) in margine: ἀπέστειλε. Omnes tamen nostri Mss. (itemq. edd. Spenc. in textu): ἀπέστειλαν. R.

[3]) Deest ἐστίν in Codd. Reg. et Basileensi. R.

[4]) Codd. Reg. et Basileensis: ἀνεγνῶσθαι. R.

[5]) Cfr. Joseph. Antiquitatt. lib. XVIII. cap. 7.

Τὸν δὲ Ἰάκωβον τοῦτον ὁ Ἰησοῦ γνήσιος μαθητὴς Παῦλός φησιν[1]) ἑωρακέναι ὡς ἀδελφὸν τοῦ κυρίου, οὐ τοσοῦτον διὰ τὸ πρὸς αἵματος συγγενὲς, ἢ τὴν κοινὴν αὐτῶν ἀνατροφὴν, ὅσον διὰ τὸ ἦθος καὶ τὸν λόγον. Εἴ περ οὖν διὰ Ἰάκωβον συμβεβηκέναι λέγει τοῖς Ἰουδαίοις τὰ κατὰ τὴν ἐρήμωσιν τῆς Ἱερουσαλὴμ, πῶς οὐχὶ εὐλογώτερον διὰ Ἰησοῦν τὸν (36) Χριστὸν τοῦτο φάσκειν γεγονέναι; Οὗ τῆς θειότητος μάρτυρες αἱ τοσαῦται τῶν μεταβαλόντων ἀπὸ τῆς χύσεως τῶν κακῶν ἐκκλησίαι, καὶ ἠρτημένων τοῦ δημιουργοῦ, καὶ πάντ' ἀναφερόντων ἐπὶ τὴν πρὸς ἐκεῖνον ἀρέσκειαν.

48. Εἰ καὶ μὴ ἀπολογήσεται οὖν ὁ Ἰουδαῖος περὶ Ἰεζεκιὴλ καὶ Ἠσαΐου, κοινοποιούντων ἡμῶν τὰ περὶ τῆς ἀνοίξεως τῶν οὐρανῶν ἐπὶ Ἰησοῦ, καὶ τῆς ἀκουσθείσης αὐτῷ φωνῆς, καὶ τὰ[2]) ὅμοια εὑρισκόντων ἐν τῷ Ἰεζεκιὴλ ἀναγεγραμμένα, καὶ ἐν τῷ Ἠσαΐᾳ, ἢ καί τινι ἄλλῳ προφήτῃ· ἡμεῖς γε τὸν λόγον, ὅση δύναμις ἡμῖν, παραστήσομεν, λέγοντες, ὅτι ὥσπερ ὄναρ πεπίστευται πολλοὺς πεφαντασιῶσθαι, τινὰ μὲν θειότερα, τινὰ δὲ περὶ μελλόντων βιωτικῶν ἀναγγέλλοντα, εἴτε σαφῶς, εἴτε καὶ δι' αἰνιγμάτων, καὶ τοῦτ' ἐναργές ἐστι παρὰ πᾶσι τοῖς παραδεξαμένοις πρόνοιαν· οὕτω τί ἄτοπον, τὸ[3]) τυποῦν τὸ ἡγεμονικὸν ἐν ὀνείρῳ δύνασθαι αὐτὸ τυποῦν καὶ ὕπαρ πρὸς τὸ χρήσιμον τῷ[4]) ἐν ᾧ τυποῦται, ἢ τοῖς παρ' αὐτοῦ ἀκουσομένοις; Καὶ ὥσπερ φαντασίαν λαμβάνομεν ὄναρ ἀκούειν, καὶ πλήσσεσθαι τὴν αἰσθητὴν[5]) ἀκοὴν, καὶ ὁρᾷν δι' ὀφθαλμῶν, οὔτε

[1]) Cfr. Galat. I, 19.

[2]) In edd. Spenc. uncis inclusum legitur τά.

[3]) Sic recte Mss. (itemq. edd. Spenc.) Hoeschel. vero in textu: τὸ τυποῦντα τὸ ἡγεμονικόν. R.

[4]) Hoeschel. ad marg., Spenc. in textu: τοῦ ἐν ᾧ κτλ. R. — Edd. Spenc. ad marg. τῷ ἐν ᾧ κτλ.

[5]) Sic Mss. Editi vero (v. c. edd. Spenc.) αἰσθητικήν. R.

τῶν τοῦ σώματος ὀφθαλμῶν, οὔτε τῆς ἀκοῆς πλησσομένης, ἀλλὰ τοῦ ἡγεμονικοῦ ταῦτα πάσχοντος· οὕτως οὐδὲν ἄτοπον, τοιαῦτα γεγονέναι ἐπὶ τῶν προφητῶν, ὅτε ἀναγέγραπται ἑωρακέναι τινὰ αὐτοὺς παραδοξότερα, ἢ ἀκηκοέναι λόγους κυρίου, ἢ τεθεωρηκέναι οὐρανοὺς ἀνοιγομένους. Ἐγὼ γὰρ οὐχ ὑπολαμβάνω τὸν αἰσθητὸν οὐρανὸν ἀνεῷχθαι, καὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ ἀνοιγνύμενον διῃρῆσθαι, ἵνα ἀναγράψῃ τὸ τοιοῦτον Ἰεζεκιήλ. Μή ποτ' οὖν καὶ ἐπὶ τοῦ σωτῆρος τὸν φρονίμως ἀκούοντα τῶν εὐαγγελίων τὸ ὅμοιον ἐκδεκτέον; Κἂν προσκόπτῃ τὸ τοιοῦτον τοῖς ἁπλουστέροις, οἳ διὰ πολλὴν ἁπλότητα κινοῦσι τὸν κόσμον, σχίζοντες τὸ τηλικοῦτον σῶμα ἡνωμένον τοῦ παντὸς οὐρανοῦ. Ὁ δὲ βαθύτερον τὸ τοιοῦτον ἐξετάζων, ἐρεῖ, ὅτι οὔσης, ὡς ἡ γραφὴ ὠνόμασε, θείας τινὸς γενικῆς αἰσθήσεως, ἣν μόνος ὁ μακάριος εὑρίσκει [1]) ἤδη, κατὰ τὸ λεγόμενον καὶ παρὰ τῷ Σολομῶντι· »ὅτι [2]) αἴσθησιν θείαν εὑρήσεις·« καὶ ὄντων εἰδῶν ταύτης τῆς αἰσθήσεως, ὁράσεως πεφυκυίας βλέπειν τὰ κρείττονα σωμάτων πράγματα, ἐν οἷς δηλοῦται τὰ Χερουβὶμ, ἢ τὰ Σεραφίμ· καὶ ἀκοῆς ἀντιληπτικῆς [3]) φωνῶν, οὐχὶ ἐν ἀέρι τὴν οὐσίαν ἐχουσῶν· καὶ γεύσεως χρωμένης ἄρτῳ [4]) ζῶντι, καὶ ἐξ οὐρανοῦ καταβεβηκότι, καὶ ζωὴν διδόντι τῷ κόσμῳ· οὕτως δὲ καὶ ὀσφρήσεως ὀσφραινομένης τοιῶνδε, καθὸ Χριστοῦ εὐωδία λέγει εἶναι τῷ θεῷ Παῦλος· [5]) καὶ ἁφῆς, καθ' ἣν Ἰωάννης [6]) φησὶ ταῖς χερσὶν ἐψηλαφηκέναι περὶ τοῦ λόγου τῆς ζωῆς· οἱ μακάριοι προφῆται τὴν θείαν αἴσθη-

---

[1]) Guieto scribendum videtur: εὑρίσκειν οἶδε, vel: εὑρίσκειν ᾔδει. Quod valde placet. R.

[2]) Cfr. Prov. II, 5.

[3]) Libri editi (v. c. edd. Spenc.) ad marg. ἀντιλαμβανομένης. R.

[4]) Cfr. ev. Joann. VI, 33.

[5]) Cfr. II Cor. II, 15.

[6]) Cfr. I Joann. I, 1.

σιν εὑρόντες, καὶ βλέποντες θείως, καὶ ἀκούοντες θείως, καὶ γευόμενοι ὁμοίως, καὶ ὀσφραινόμενοι, ἵν' οὕτως ὀνομάσω, (37) αἰσθήσει οὐκ αἰσθητῇ, καὶ ἁπτόμενοι τοῦ λόγου μετὰ πίστεως, ὥστ' ἀποῤῥοὴν αὐτοῦ εἰς αὐτοὺς ἥκειν θεραπεύουσαν[1]) *αὐτούς, οὕτως ἑώρων ἃ ἀναγράφουσιν ἑωρακέναι, καὶ ἤκουον ἃ λέγουσιν ἀκηκοέναι, καὶ τὰ παραπλήσια ἔπασχον, ὡς ἀνέγραφον, κεφαλίδα*[2]) *ἐσθίοντες διδομένην αὐτοῖς βιβλίου. Οὕτω δὲ καὶ Ἰσαὰκ ὠσφράνθη τῆς ὀσμῆς τῶν τοῦ υἱοῦ θειοτέρων ἱματίων, καὶ ἐπεῖπε πνευματικῇ εὐλογίᾳ τό· »ἰδού,*[3]) *ὀσμὴ τοῦ υἱοῦ μου, ὡς ὀσμὴ ἀγροῦ πλήρους, ὃν εὐλόγησεν ὁ κύριος.« Παραπλησίως δὲ τούτοις, καὶ νοητῶς μᾶλλον ἢ αἰσθητῶς, Ἰησοῦς ἥψατο*[4]) *τοῦ λεπροῦ, ἵν' αὐτὸν καθαρίσῃ, ὡς ἐγὼ οἶμαι, διχῶς, ἀπαλλάττων αὐτὸν οὐ μόνον, ὡς οἱ πολλοὶ ἀκούουσι, λέπρας αἰσθητῆς δι' αἰσθητῆς ἁφῆς· ἀλλὰ καὶ τῆς ἄλλης, διὰ τῆς ὡς ἀληθῶς θείας αὐτοῦ*[5]) *ἁφῆς. Οὕτως οὖν ἐμαρτύρησεν Ἰωάννης, λέγων· »ὅτι*[6]) *τεθέαμαι τὸ πνεῦμα καταβαῖνον ὡς περιστερὰν ἐξ οὐρανοῦ, καὶ ἔμεινεν ἐπ' αὐτόν. Κἀγὼ οὐκ ᾔδειν αὐτόν· ἀλλ' ὁ πέμψας με βαπτίζειν*[7]) *ἐν τῷ ὕδατι, ἐκεῖνός μοι εἶπεν· ἐφ' ὃν ἂν ἴδῃς τὸ πνεῦμα καταβαῖνον, καὶ μένον ἐπ' αὐτόν, οὗτός ἐστιν ὁ βαπτίζων ἐν πνεύματι ἁγίῳ. Κἀγὼ*[8]) *ἑώρακα, καὶ μεμαρτύρηκα, ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ.« Καὶ τῷ Ἰησοῦ γε ἠνοίχθησαν οἱ οὐρανοί· καὶ*

---

1) Codd. Reg. et Basil. *θεραπεύσουσαν*. R.

2) Cfr. Ezech. III, 2. 3.

3) Cfr. Gen. XXVII, 27.

4) Cfr. Matth. VIII, 3.

5) Edd. Spenc. *αὑτοῦ*.

6) Cfr. ev. Joann. I, 32—34.

7) Sic recte omnes Mss. Libri editi (v. c. edd. Spenc.) *βαπτίζων*. R.

8) Sic Codd. Reg. et Basileensis. Libri editi (v. c. edd. Spenc.) *Καὶ ἑώρακα*. R.

τότε μὲν, πλὴν Ἰωάννου, οὐδεὶς ἀναγέγραπται ἑωρακέναι ἀνοιχθέντας τοὺς οὐρανούς. Τοῦτο δὲ τὸ ἀνοιχθῆναι τοὺς οὐρανοὺς προλέγων τοῖς μαθηταῖς ὁ σωτὴρ ἐσόμενον ὀψομένοις αὐτὸ, φησίν· »ἀμὴν,[1]) ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὄψεσθε τὸν οὐρανὸν ἀνεῳγότα, καὶ τοὺς ἀγγέλους τοῦ θεοῦ ἀναβαίνοντας καὶ καταβαίνοντας ἐπὶ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου.« Καὶ οὕτως Παῦλος ἡρπάγη[2]) εἰς τρίτον οὐρανὸν, πρότερον ἰδὼν αὐτὸν ἀνοιχθέντα, ἐπεὶ μαθητὴς ἦν τοῦ Ἰησοῦ. Διηγήσασθαι δὲ νῦν, διὰ τί ὁ Παῦλος λέγει τό· »εἴτε[3]) ἐν σώματι, οὐκ οἶδα· εἴτε ἐκτὸς τοῦ σώματος, οὐκ οἶδα· ὁ θεὸς οἶδεν·« οὐ τοῦ παρόντος ἐστὶ καιροῦ. Ἔτι δὲ προσθήσω τῷ λόγῳ, καὶ αὐτὰ, ἃ οἴεται ὁ Κέλσος, ὅτι αὐτὸς Ἰησοῦς εἶπε τὰ περὶ τὴν ἄνοιξιν τῶν οὐρανῶν, καὶ τὸ καταβὰν πνεῦμα ἅγιον ἐπ᾽ αὐτὸν εἴδει περιστερᾶς παρὰ τῷ Ἰορδάνῃ· τῆς γραφῆς τοῦτο οὐ παραστησάσης, ὅτι αὐτὸς εἶπε τοῦτο ἑωρακέναι. Οὐ συνεῖδε δ᾽ ὁ γενναιότατος, ὅτι οὐκ ἔστι κατὰ τὸν εἰπόντα τοῖς μαθηταῖς ἐπὶ τῇ ἐν τῷ ὄρει ὀπτασίᾳ· »μηδενὶ[4]) εἴπητε τὸ ὅραμα, ἕως ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐκ νεκρῶν ἀναστῇ·« εἰρηκέναι τοῖς μαθηταῖς τὸ παρὰ τῷ Ἰορδάνῃ ὀφθὲν ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου, καὶ ἀκουσθέν. Ἐνιδεῖν δέ ἐστι καὶ τῷ τοῦ Ἰησοῦ ἤθει πανταχοῦ περιϊσταμένου[5]) τὴν περιαυτολογίαν, καὶ διὰ τοῦτο λέγοντος· »κἂν[6]) ἐγὼ εἴπω περὶ ἐμαυτοῦ, ἡ μαρτυρία μου οὐκ ἔστιν ἀληθής.« Καὶ ἐπεὶ περιΐστατο τὴν περιαυτολογίαν, καὶ τοῖς ἔργοις μᾶλλον

---

[1]) Cfr. ev. Joann. I, 52.

[2]) Cfr. II Cor. XII, 2.

[3]) Cfr. II Cor. XII, 2.

[4]) Cfr. Matth. XVII, 9.

[5]) Sic Hoeschel. (itemq. edd. Spenc.) in textu, sed ad marg. (una cum Spenc.) habet: περιϊσταμένῳ. Quae lectio reperitur in omnibus Mss. praeterquam in Joliano. R.

[6]) Cfr. ev. Joann. V, 31.

ἐβούλετο δηλοῦν εἶναι Χριστὸς ἤπερ τῇ λέξει· διὰ τοῦτό φασιν οἱ Ἰουδαῖοι πρὸς αὐτόν· »εἰ[1]) *σὺ εἶ ὁ Χριστὸς, εἰπὲ ἡμῖν παῤῥησίᾳ.« Ἐπεὶ* (38) *δὲ Ἰουδαῖός ἐστιν ὁ παρὰ τῷ Κέλσῳ λέγων τῷ Ἰησοῦ περὶ τῶν κατὰ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν εἴδει περιστερᾶς, τό· »πλὴν ὅτι σὺ φῄς, καί τινα ἕνα ἐπάγῃ τῶν μετὰ σοῦ κεκολασμένων·« ἀναγκαῖον αὐτῷ παραστῆσαι, ὅτι καὶ τοῦτο οὐκ οἰκείως τῷ Ἰουδαϊκῷ προσώπῳ περιέθηκεν. Οὐδὲ γὰρ συνάπτουσι τὸν Ἰωάννην οἱ Ἰουδαῖοι τῷ Ἰησοῦ, καὶ τὴν Ἰωάννου τῇ τοῦ Ἰησοῦ κολάσει. Καὶ ἐν τούτῳ οὖν ἐλέγχεται, ὁ πάντ' ἀλαζονευσάμενος εἰδέναι, μὴ ἐγνωκὼς τίνα προσάψῃ ῥήματα τῷ Ἰουδαϊκῷ πρὸς τὸν Ἰησοῦν προσώπῳ.*

49. *Μετὰ ταῦτ', οὐκ οἶδ' ὅπως, τὸ*[2]) *μέγιστον περὶ τῆς συστάσεως τοῦ Ἰησοῦ κεφάλαιον, ὡς ὅτι προεφητεύθη ὑπὸ τῶν παρὰ Ἰουδαίοις προφητῶν, Μωϋσέως καὶ τῶν μετ' αὐτὸν, ἢ καὶ πρὸ Μωϋσέως, παραπέμπει*[3]) *ἑκών· ὡς οἶμαι, τῷ μὴ δύνασθαι ἀπαντᾷν πρὸς λόγον, ὡς οὐδὲ Ἰουδαῖοι, οὐδ' ὅσαι αἱρέσεις οὐ βούλονται προφητευθῆναι*[4]) *τὸν Χριστόν. Τάχα δὲ οὐδὲ ᾔδει τὰς περὶ τοῦ Ἰησοῦ προφητείας. Οὐκ ἂν γὰρ καταβαλὼν*[5]) *τὰ ὑπὸ Χριστιανῶν λεγόμενα, ὅτι πολλοὶ προ-*

---

[1]) Ev. Joann. X, 24.

[2]) Ita tres Codd. Anglicani, Regius et Basileensis. Alias (v. c. in edd. Spenc.) *τὸ μέγιστον τῶν περὶ τῆς συστάσεως τοῦ Ἰησοῦ κεφαλαίων, ὡς ὅτι προεφητεύθη πρὸς τῶν παρά κτλ.* R.

[3]) Ita recte Codd. Reg. et Basileensis. Libri editi (v. c. edd. Spenc.) in textu habent: *παραπίπτει*, male; ad marg. vero: *παραῤῥίπτει*, quae lectio tolerabilior erat. R. — Boherellus: »Sequere alteram lectionem, quae ad oram scripta est: *παραῤῥίπτει.*«

[4]) Hoeschel. et Spenc. ad marg. habent: *πεπροφητεῦσθαι.* R.

[5]) Boherell. et Ruaeus in notis, ille: »Lego,« hic: »Scribendum videtur: *καταλαβών.*«

φῆται προεῖπον περὶ τῆς τοῦ σωτῆρος ἐπιδημίας, περιέθηκε τῷ τοῦ Ἰουδαίου προσώπῳ, ἃ ἥρμοζε Σαμαρεῖ μᾶλλον εἰπεῖν, ἢ Σαδδουκαίῳ· καὶ οὐκ ἂν Ἰουδαῖος ὁ ἐν τῇ προσωποποιΐᾳ ἔφασκεν· »ἀλλ' εἶπεν[1]) ὁ ἐμὸς προφήτης ἐν Ἱεροσολύμοις ποτὲ, ὅτι ἥξει θεοῦ υἱὸς, τῶν ὁσίων κριτὴς, καὶ τῶν ἀδίκων κολαστής.« Οὐ γὰρ εἷς προφήτης τὰ περὶ Χριστοῦ προεφήτευσε. Κἂν οἱ μόνου δὲ Μωσέως παραδεχόμενοι τὰς βίβλους Σαμαρεῖς ἢ Σαδδουκαῖοι φάσκωσιν ἐν ἐκείνοις πεπροφητεῦσθαι τὸν Χριστόν· ἀλλ' οὔτι γε ἐν Ἱεροσολύμοις, τοῖς μηδέπω ὀνομασθεῖσι κατὰ τὸν Μωϋσέως χρόνον, ἡ προφητεία λέλεκτο. Εἴη τοίνυν πάντας τοὺς τοῦ λόγου κατηγόρους ἐν τοσαύτῃ εἶναι ἀγνοίᾳ οὐ μόνον τῶν πραγμάτων, ἀλλὰ καὶ ψιλῶν τῶν γραμμάτων τῆς γραφῆς, καὶ κατηγορεῖν Χριστιανισμοῦ, ἵνα μηδὲ τὴν τυχοῦσαν πιθανότητα ὁ λόγος αὐτῶν ἔχῃ δυναμένην τοὺς ἀνερματίστους, καὶ πρὸς καιρὸν πιστεύοντας, ἀφιστάνειν οὐ τῆς πίστεως, ἀλλὰ τῆς ὀλιγοπιστίας. Ἰουδαῖος δὲ οὐκ ἂν ὁμολογήσαι, ὅτι προφήτης τις εἶπεν ἥξειν θεοῦ υἱόν· ὃ γὰρ λέγουσιν, ἐστὶν, ὅτι ἥξει ὁ Χριστὸς τοῦ θεοῦ. Καὶ πολλάκις γε ζητοῦσι πρὸς ἡμᾶς εὐθέως περὶ υἱοῦ θεοῦ· ὡς οὐδενὸς ὄντος τοιούτου, οὐδὲ προφητευθέντος. Καὶ οὐ τοῦτό φαμεν, ὅτι οὐ προφητεύεται[2]) υἱὸς θεοῦ· ἀλλ' ὅτι οὐχ ἁρμοζόντως τῷ Ἰουδαϊκῷ προσώπῳ, μὴ ὁμολογοῦντι τὸ τοιοῦτο, περιέθηκε τό· »εἶπεν ἐμὸς προφήτης ἐν Ἱεροσολύμοις ποτὲ, ὅτι ἥξει θεοῦ υἱός.«

50. Εἶτα, ὡς[3]) μόνου προφητευθέντος τούτου, ὁσίων αὐτὸν εἶναι κριτὴν, καὶ τῶν ἀδίκων κολαστήν· καὶ μήτε τόπου γενέσεως αὐτοῦ, μήτε πάθους αὐτοῦ,

---

[1]) Edd. Spenc. εἶπεν ἐμός.

[2]) Spenc. ad marg., R. in notis: »Gelenius interpres videtur legisse: πεπροφήτευται.«

[3]) Codd. Reg. et Basil. ὡς οὐ μόνου. R.

οὗ ὑπὸ Ἰουδαίων πείσεται, (39) μήτ' ἀναστάσεως αὐτοῦ, μήτε τεραστίων ὧν ποιήσει δυνάμεων προειρημένων, φησί· »τί μᾶλλον σὺ, ἢ ἄλλοι μυρίοι, οἳ μετὰ τὴν προφητείαν γενόμενοι, εἰσὶ, περὶ ὧν ταῦτα προεφητεύετο;[1])« Καὶ οὐκ οἶδ' ὅπως βουλόμενος καὶ ἑτέροις περιθεῖναι τὸ δύνασθαι ὑπονοεῖσθαι, ὅτι αὐτοὶ ἦσαν οἱ προφητευθέντες, φησίν· »ὅτι οἱ μὲν ἐνθουσιῶντες, οἱ δὲ ἀγείροντες,[2]) φασὶν ἥκειν ἄνωθεν υἱὸν θεοῦ.« Οὐ γὰρ ἱστορήσαμεν ταῦθ' ὁμολογεῖσθαι παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις γεγονέναι. Λεκτέον οὖν πρῶτον, ὅτι πολλοὶ προφῆται παντοδαπῶς προεῖπον τὰ περὶ Χριστοῦ, οἱ μὲν δι' αἰνιγμάτων, οἱ δὲ δι' ἀλληγορίας, ἢ ἄλλῳ τρόπῳ, τινὲς δὲ καὶ αὐτολεξεί. Καὶ ἐπεὶ ἐν τοῖς ἑξῆς φησιν, ἐν τῇ τοῦ Ἰουδαίου πρὸς τοὺς ἀπὸ τοῦ λαοῦ πιστεύοντας προσωποποιΐᾳ τὰς »εἰς τὰ περὶ τούτου ἀναφερομένας προφητείας δύνασθαι καὶ ἄλλοις ἐφαρμόζειν πράγμασι·« δεινῶς καὶ κακούργως τοῦτο λέγων· ὀλίγας ἀπὸ πλειόνων ἐκθησόμεθα· περὶ ὧν ὁ βουλόμενος[3]) ἀναγκαστικόν τι εἰς ἀνατροπὴν αὐτῶν εἰπάτω, καὶ δυνάμενον ἐντρεχῶς πιστεύοντας μεταστῆσαι ἀπὸ τῆς πίστεως.

51. Εἴρηται δὴ[4]) περὶ μὲν τοῦ τόπου τῆς γενέσεως αὐτοῦ, ὅτι ἀπὸ Βηθλεὲμ ἐξελεύσεται ὁ ἡγούμενος, τοῦτον τὸν τρόπον· »καὶ[5]) σὺ Βηθλεὲμ οἶκος τοῦ Ἐφραθὰ, οὐκ[6]) ὀλιγοστὸς εἶ τοῦ εἶναι ἐν χιλιάσιν Ἰού-

---

[1]) Codd. tres Anglicani, Regius et Basileensis (itemq. edd. Spenc. ad marg.) ἐπροφητεύετο. R.

[2]) Libri editi (v. c. edd. Spenc.) ad marginem: ἐγείροντες, sicque tres Mss. Anglicani. R.

[3]) Edd. Spenc. βουλόμενος εἰς ἀνατροπὴν ἀναγκαστικόν τι αὐτῶν κτλ.

[4]) Edd. Spenc. ad marg. δέ.

[5]) Cfr. Mich. V, 2, coll. Matth. II, 6.

[6]) A duobus Codd. Anglicanis, et utroque Vaticano

δα· ἐκ σοῦ γάρ μοι ἐξελεύσεται τοῦ εἶναι εἰς ἄρχοντα ἐν τῷ Ἰσραήλ· καὶ αἱ ἔξοδοι αὐτοῦ ἀπ' ἀρχῆς ἐξ ἡμερῶν αἰῶνος.« Αὕτη δ' ἡ προφητεία οὐδενὶ ἁρμόσαι ἂν τῶν, ὥς φησιν ὁ παρὰ τῷ Κέλσῳ Ἰουδαῖος, ἐνθουσιώντων, καὶ ἀγειρόντων,[1]) καὶ λεγόντων ἄνωθεν ἥκειν· ἐὰν μὴ σαφῶς δεικνύηται ἐκ Βηθλεὲμ γεγεννημένος, ἤ, ὡς ἂν εἴποι τις ἄλλος, ἀπὸ Βηθλεὲμ, ἐπὶ τὸ ἡγεῖσθαι τοῦ λαοῦ ἐρχόμενος. Περὶ δὲ τοῦ γεγεννῆσθαι[2]) τὸν Ἰησοῦν ἐν Βηθλεὲμ, εἰ βούλεταί τις μετὰ τὴν τοῦ Μιχαίου[3]) προφητείαν, καὶ μετὰ τὴν ἀναγεγραμμένην ἐν τοῖς εὐαγγελίοις ὑπὸ τῶν Ἰησοῦ μαθητῶν ἱστορίαν, καὶ ἄλλοθεν πεισθῆναι· κατανοησάτω, ὅτι ἀκολούθως τῇ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ περὶ τῆς γενέσεως αὐτοῦ ἱστορίᾳ, δείκνυται τὸ ἐν Βηθλεὲμ σπήλαιον, ἔνθα ἐγεννήθη,[4]) καὶ ἡ ἐν τῷ σπηλαίῳ φάτνη, ἔνθα ἐσπαργανώθη. Καὶ τὸ δεικνύμενον τοῦτο διαβόητόν ἐστιν ἐν τοῖς τόποις καὶ παρὰ τοῖς τῆς πίστεως ἀλλοτρίοις, ὡς ἄρα ἐν τῷ σπηλαίῳ τούτῳ ὁ ὑπὸ Χριστιανῶν προσκυνούμενος[5]) καὶ θαυμαζόμενος γεγέννηται Ἰησοῦς. Ἐγὼ δ' οἶμαι, ὅτι πρὸ μὲν τῆς Χριστοῦ ἐπιδημίας οἱ ἀρχιερεῖς καὶ γραμματεῖς τοῦ λαοῦ, διὰ τὸ σαφὲς καὶ ἐναργὲς τῆς προφητείας, ἐδίδασκον, ὅτι ὁ Χριστὸς ἐν Βηθλεὲμ γεννηθήσεται. Καὶ ἔφθανεν[6]) ὁ λόγος οὗτος καὶ

---

abest οὐκ, quemadmodum a vulgato textu versionis LXX. virorum. R. — Cfr. Matth. II, 6.

[1]) Libri editi (v. c. edd. Spenc.) in marg. habent: ἐγειρόντων. R.

[2]) Edd. Spenc. γεγενῆσθαι.

[3]) Sic Codd. Reg. et Basileensis (itemq. edd. Spenc. ad marg.). Editi (v. c. edd. Spenc.) in textu: Μιχαία. R.

[4]) Cfr. Luc. II, 6. 7. coll. vers. 4.

[5]) Sic recte omnes Mss. Libri vero editi (v. c. edd. Spenc.) προσκυνούμενος. R.

[6]) Sic uterque Cod. Vaticanus, Anglicanus secundus, Regius et Basileensis. Cod. Anglican. vero tertius: ἔφθα-

ἐπὶ τους πολλοὺς τῶν Ἰουδαίων· ὅθεν καὶ ὁ Ἡρώδης ἀναγέγραπται πυνθανόμενος[1]) *τῶν ἀρχιερέων καὶ γραμματέων τοῦ λαοῦ, ἀκηκοέναι*[2]) *παρ' αὐτῶν, ὅτι ὁ Χριστὸς ἐν Βηθλεὲμ τῆς* (40) *Ἰουδαίας γεννηθήσεται, ὅθεν ἦν ὁ Δαυίδ.*[3]) *Ἔτι δὲ καὶ ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην*[4]) *λέλεκται, Ἰουδαίους εἰρηκέναι, ὅτι ὁ Χριστὸς γεννηθήσεται ἐν Βηθλεὲμ, ὅθεν ὁ Δαυὶδ ἦν. Μετὰ δὲ τὴν Χριστοῦ ἐπιδημίαν οἱ πραγματευόμενοι καθελεῖν τὴν περὶ αὐτοῦ ὑπόληψιν ὡς προφητευθέντος ἄνωθεν τοῦ*[5]) *περὶ τῆς γενέσεως, τὴν τοιαύτην διδασκαλίαν περιεῖλον ἀπὸ τοῦ λαοῦ· ἀδελφόν τι ποιοῦντες τοῖς πείσασι τοὺς ἑωρακότας αὐτὸν ἀναστάντα ἀπὸ τῶν νεκρῶν στρατιώτας τῶν*[6]) *φρουρούντων τὸ μνημεῖον, καὶ*[7]) *τοῦτ' ἀπαγγέλλουσιν*[8]) *εἰρηκέναι τοῖς ἰδοῦσιν· »εἴπατε,*[9]) *ὅτι οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, ἡμῶν κοιμωμένων νυκτὸς, ἔκλεψαν αὐτόν. Καὶ ἐὰν ἀκουσθῇ τοῦτο ἐπὶ*[10]) *τοῦ ἡγεμόνος, ἡμεῖς πείσομεν, καὶ ὑμᾶς ἀμερίμνους ποιήσομεν.«*

52. *Χαλεπὸν γὰρ φιλονεικία καὶ πρόληψις πρὸς τὸ ποιῆσαι καὶ τοῖς ἐναργέσιν ἀντιβλέψαι, ἵνα μὴ κα-*

σεν. Libri editi (v. c. edd. Spenc.) *ἔφανεν*, ad marg. vero: *ἔφθακεν.* R.

[1]) Cfr. Matth. II, 4.

[2]) Cfr. Matth. II, 5.

[3]) Edd. Spenc. hoc loco et sequenti: *Δαβίδ.*

[4]) Cfr. ev. Joann. VII, 42.

[5]) In edd. Spenc. uncis inclusum legitur *τοῦ.* — R. in notis: »Guieto scribendum videtur: *τοῦ τόπου τῆς γενέσεως.* Quod et mihi placet.«

[6]) Guieto scribendum videtur: *τοὺς φρουροῦντας.* R.

[7]) Guieto videtur scribendum: *καὶ τοῦτ' εἰρηκόσι τοῖς ἰδοῦσιν· εἴπατε κτλ.* R.

[8]) Libri editi (v. c. edd. Spenc.) ad marg. habent: *ἀπαγγέλλοντας.* R. — Boherell. in notis: »Lego: *ἀπαγγελλομένοις.*«

[9]) Cfr. Matth. XXVIII, 13. 14.

[10]) Guietus mavult *ὑπό*, sed rectius legitur *ἐπί*, ut adnotavit Millius ad Matth. XXVIII, 14.

ταλείψωσι δόγματα δευσοποιήσαντα,[1]) οἷς συνήθεις ἐγένοντό πως, καὶ ποιώσαντα[2]) αὐτῶν τὴν ψυχήν. Καὶ εὐχερέστερόν γε ἄνθρωπος τὰς περὶ ἄλλα συνηθείας, κἂν δυσαποσπάστως αὐτῶν ἔχῃ, καταλείψαι ἄν, ἢ τὰς περὶ τὰ δόγματα. Πλὴν οὐδ' ἐκεῖνα εὐχερῶς οἱ συνήθεις παρορῶσιν· οὕτως οὐδ' οἰκίας, οὐδὲ πόλεις, ἢ κώμας, οὐδὲ συνήθεις ἀνθρώπους εὐχερῶς βούλονται καταλιπεῖν οἱ προληφθέντες αὐτοῖς. Τοῦτ' οὖν αἴτιον γεγένηται καὶ Ἰουδαίων πολλοῖς τότε τοῦ ἀντιβλέψαι ταῖς ἐναργείαις τῶν τε προφητειῶν καὶ τῶν τεραστίων, ὧν ἐποίησε, καὶ πεπονθέναι ἀναγέγραπται ὁ Ἰησοῦς. Ὅτι δὲ τοιοῦτόν τι πέπονθεν ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, δῆλον ἔσται τοῖς κατανοοῦσιν, ὅτι οἱ ἅπαξ προληφθέντες καὶ ἐν αἰσχίσταις καὶ εἰκαίαις[3]) παραδόσεσι πατέρων καὶ πολιτῶν, οὐκ εὐχερῶς μετατίθενται. Οὐ ταχέως γοῦν Αἰγύπτιον πείσαι ἄν τις καταφρονῆσαι ὧν ἐκ πατέρων παρείληφεν, ὥστε μὴ νομίσασθαι[4]) θεὸν τόδε τὸ ἄλογον ζῶον, ἢ μέχρι θανάτου φυλάξασθαι ἀπὸ τοῦδε τοῦ ζώου κρεῶν γεύσασθαι. Εἰ καὶ ἐπὶ πλεῖον οὖν τὸν τοιοῦτον λόγον ἐξετάζοντες, τὰ περὶ Βηθλεὲμ καὶ τῆς περὶ αὐτῆς προφητείας διεξεληλύθαμεν, νομίζομεν ἀναγκαίως τοῦτο πεποιηκέναι, ἀπολογούμενοι πρὸς τοὺς φήσαντας ἄν, ὅτι, εἰ οὕτως ἐναργεῖς ἦσαν αἱ περὶ τοῦ Ἰησοῦ παρὰ Ἰουδαίοις προφη-

---

[1]) Boherellus: »Haec vox, bis repetita, priori loco delenda videtur, ut retineatur posteriori: neglectis, quae ad oram scripta sunt.« — Cfr. pag. huj. not. 2.

[2]) Hoeschel. ποιήσαντα, Spenc. (in textu): δευσοποιήσαντα, sed omnes Mss. recte: ποιώσαντα. Neque enim verisimile est, Origenem ita bis continue posuisse: δευσοποιήσαντα. R. — Edd. Spenc ad marg. ποιώσαντα, καί· ποιήσαντα. — Cfr. pag. huj. not. 1.

[3]) Sic uterque Cod. Vaticanus, duo Codd. Anglicani, sicque habent libri editi (v. c. edd. Spenc.) in marg., sed in textu habent: οἰκείαις. R.

[4]) Libri editi (v. · edd. Spenc.) ad marg. νομίσαι. R.

τεῖαι, τί δήποτε ἐλθόντος αὐτοῦ οὐ συγκατέθεντο τῇ διδασκαλίᾳ αὐτοῦ, καὶ μετέθεντο ἐπὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ δεικνύμενα κρείττονα; Μηδεὶς δ' ἡμῶν[1]) τοῖς πιστεύουσι τὸ παραπλήσιον ὀνειδιζέτω, ὁρῶν, ὅτι οὐκ εὐκαταφρόνητοι λόγοι ὑπὸ τῶν μεμαθηκότων αὐτοὺς πρεσβεύειν φέρονται περὶ τῆς εἰς τὸν Ἰησοῦν πίστεως.

53. Εἰ δὲ καὶ δευτέρας προφητείας ἐναργοῦς ἡμῖν εἶναι φαινομένης περὶ τοῦ Ἰησοῦ χρεία ἐστὶν, ἐκθησόμεθα τὴν ἀναγραφεῖσαν πρὸ πλείστων ὅσων ἐτῶν τῆς Ἰησοῦ ἐπιδημίας ὑπὸ Μωϋσέως, φήσαντος τὸν Ἰακὼβ ἀπαλλασσόμενον τοῦ βίου πεπροφητευκέναι (41) ἑκάστῳ τῶν υἱῶν, καὶ τῷ Ἰούδᾳ εἰρηκέναι μετὰ καὶ ἄλλων τό· »οὐκ[2]) ἐκλείψει ἄρχων ἐξ Ἰούδα, καὶ ἡγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ἕως ἂν ἔλθῃ τὰ[3]) ἀποκείμενα αὐτῷ.« Ἐντυγχάνων δέ τις τῇ προφητείᾳ ταύτῃ, κατὰ μὲν τὸ ἀληθὲς πολλῷ πρεσβυτέρᾳ τυγχανούσῃ Μωσέως, ὡς δ' ἂν ὑπονοήσαι τις τῶν οὐ πιστῶν, ὑπὸ Μωϋσέως λεχθείσῃ, θαυμάσαι ἂν, πῶς Μωϋσῆς δεδύνηται προειπεῖν, ὅτι οἱ τῶν Ἰουδαίων βασιλεύοντες, δώδεκα οὐσῶν φυλῶν ἐν αὐτοῖς, ἀπὸ τῆς Ἰούδα φυλῆς γεννηθέντες, ἄρξουσι τοῦ λαοῦ· διὸ καὶ ὁ πᾶς λαὸς Ἰουδαῖοι ὀνομάζονται, τῆς βασιλευούσης φυλῆς ὄντες ἐπώνυμοι. Καὶ δεύτερον δ' ἂν θαυμάσαι τὴν προφητείαν, ὁ εὐγνωμόνως αὐτῇ ἐντυγχάνων, τίνα τρόπον εἰπὼν ἀπὸ τῆς Ἰούδα φυλῆς ἔσεσθαι τοὺς ἄρχοντας καὶ ἡγεμόνας τοῦ λαοῦ, ἔστησε καὶ τὸ τέλος τῆς αὐτῆς ἀρχῆς, εἰπών·

---

[1]) R. in notis: »Lego: ἡμῖν.« — Edd. Spenc. in textu: ὑμῶν, ad marg. vero: ἡμῶν.

[2]) Cfr. Gen. XLIX, 10.

[3]) Cod. Reg. ᾧ ἀπόκειται. Cod. Basil. ὃ ἀπόκειται. Lectio: ᾧ ἀπόκειται, est Aquilae, et Symmachi, sed cum in quibusdam LXX. interpretum edd. reperiretur, hinc Patres modo τὰ ἀποκείμενα αὐτῷ, modo ᾧ ἀπόκειται usurpant. R.

»οὐκ[1]) ἐκλείψειν ἄρχοντα ἐξ Ἰούδα, καὶ ἡγούμενον ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ἕως ἂν ἔλθῃ τὰ[2]) ἀποκείμενα αὐτῷ· καὶ αὐτὸς προσδοκία ἐθνῶν.« Ἦλθε γὰρ ᾧ ἐστι τὰ ἀποκείμενα, ὁ Χριστὸς τοῦ θεοῦ, ὁ ἄρχων τῶν ἐπαγγελιῶν τοῦ θεοῦ· καὶ σαφῶς γέγονεν οὗτος μόνος παρὰ τοὺς πρὸ αὐτοῦ πάντας, θαῤῥῶν δ' ἂν εἴποιμι καὶ τοὺς μετ' αὐτὸν, προσδοκία[3]) ἐθνῶν· ἀπὸ γὰρ πάντων τῶν ἐθνῶν πεπιστεύκασι τῷ θεῷ δι' αὐτοῦ, καὶ, κατὰ τὸ εἰρημένον ὑπὸ τοῦ Ἠσαΐου, ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ ἔθνη ἤλπισαν, εἰπόντος·[4]) »ἐπὶ[5]) τῷ ὀνόματι αὐτοῦ ἔθνη ἐλπιοῦσιν.« Οὗτος δὲ καὶ εἶπε τοῖς ἐν δεσμοῖς, καθὸ σειραῖς τῶν ἑαυτοῦ ἁμαρτιῶν ἕκαστος σφίγγεται, τό· »ἐξέλθετε·«[6]) καὶ τοῖς ἐν τῇ ἀγνοίᾳ, τὸ[7]) »εἰς φῶς ἥκειν.« Καὶ τούτων οὕτω προφητευθέντων· »καὶ[8]) ἔδωκά σε εἰς διαθήκην ἐθνῶν, τοῦ καταστῆσαι τὴν γῆν, καὶ κληρονομῆσαι κληρονομίαν ἐρήμου, λέγοντα τοῖς ἐν δεσμοῖς· ἐξέλθετε·[9]) καὶ τοῖς ἐν σκότει· ἀνακαλύφθητε.«[10]) Καὶ ἔστιν ἰδεῖν ἐπὶ τῇ τούτου παρουσίᾳ, διὰ τοὺς πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἁπλούστερον πιστεύοντας, πληρούμενον τό· »καὶ[11]) ἐν πάσαις

---

[1]) Cfr. Gen. XLIX, 10.

[2]) Codd. Reg. et Basil. ut supra. R. — Cfr. pag. 98. not. 3.

[3]) Cfr. Gen. XLIX, 10.

[4]) Hoeschel. in textu: *εἰπόντι*, quod recte Spenc. rejecit ad marginem. R.

[5]) Jesai. XLII, 4. [6]) Jesai. XLIX, 9.

[7]) Cfr. Jesai. XLIX, 9.

[8]) Cfr. Jesai. XLIX, 8. 9.

[9]) Libri editi (v. c. edd. Spenc.) ad marg. *ἐξέλθατε*, quod in duobus Mss. Anglicanis primo et secundo, et utroque Vaticano legitur. R.

[10]) Codd. Reg. et Basil. recte: *ἀνακαλύφθητε.* Libri editi (v. c. edd. Spenc.) *ἀνακαλυφθῆναι.* R.

[11]) Jesai. XLIX, 9.

ταῖς ὁδοῖς βοσκηθήσονται, καὶ ἐν πάσαις ταῖς τρίβοις ἡ νομὴ αὐτῶν.«

54. Ἐπεὶ δὲ ὁ ἐπαγγελλόμενος εἰδέναι τὰ τοῦ λόγου πάντα Κέλσος ὀνειδίζει τῷ σωτῆρι ἐπὶ τῷ πάθει, ὡς μὴ βοηθηθέντι ὑπὸ τοῦ πατρὸς, ἢ μὴ δυνηθέντι ἑαυτῷ βοηθῆσαι, παραθετέον, ὅτι τὸ πάθος αὐτοῦ προεφητεύετο[1]) μετὰ τῆς αἰτίας, ὅτι χρήσιμον ἦν ἀνθρώποις τὸ ἐκεῖνον ὑπὲρ αὐτῶν ἀποθανεῖν, καὶ μώλωπα τὸν ἐπὶ τῷ καταδεδικάσθαι παθεῖν. Προείρητο δὲ καὶ, ὅτι συνήσουσιν[2]) αὐτὸν οἱ ἀπὸ τῶν ἐθνῶν, παρ' οἷς οὐ γεγόνασιν οἱ προφῆται, καὶ λέλεκτο, ὅτι εἶδος[3]) ἄτιμον ἐν ἀνθρώποις φαινόμενον ἔχων ὀφθήσεται. Οὕτω δ' ἔχει ἡ λέξις· »ἰδοὺ,[4]) συνήσει ὁ παῖς μου, καὶ ὑψωθήσεται, καὶ δοξασθήσεται, καὶ μετεωρισθήσεται σφόδρα. Ὃν τρόπον ἐκστήσονται ἐπὶ σὲ πολλοὶ, οὕτως ἀδοξήσει ἀπὸ ἀνθρώπων τὸ εἶδός σου, καὶ ἡ δόξα σου ἀπὸ[5]) τῶν (42) ἀνθρώπων. Οὕτω θαυμάσονται ἔθνη πολλὰ ἐπ' αὐτῷ, καὶ συνέξουσι βασιλεῖς τὸ στόμα αὐτῶν·[6]) ὅτι οἷς οὐκ ἀνηγγέλη περὶ αὐτοῦ, ὄψονται, καὶ οἳ οὐκ ἀκηκόασι, συνήσουσι.« »Κύριε,[7]) τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν; Καὶ ὁ βραχίων κυρίου τίνι ἀπεκαλύφθη; Ἀνηγγείλαμεν ὡς παιδίον ἐναντίον αὐτοῦ, ὡς ῥίζα ἐν γῇ διψώσῃ. Οὐκ ἔστιν εἶδος αὐτῷ,[8]) οὐδὲ δόξα· καὶ εἴδομεν αὐτὸν, καὶ οὐκ εἶχεν εἶδος,

---

1) Cfr. Jesai. LIII, 4. 5.

2) Cfr. Jesai. LII, 15.

3) Cfr. Jesai. LIII, 3. coll. LII, 14.

4) Cfr. Jesai. LII, 13—15. coll. LIII, 1—8.

5) Vulgatus bibliorum textus (itemq. edd. Spenc. ad marg.) ἀπὸ υἱῶν ἀνθρώπων. R.

6) Edd. Spenc. αὐτῶν.

7) Cfr. Jesai. LIII, 1—8.

8) Sic recte Cod. Basileensis. Minus bene libri editi (v. c. edd. Spenc.) αὐτοῦ. R. — Boherellus: »Lege: αὐτῷ.«

οὐδὲ κάλλος· ἀλλὰ τὸ εἶδος αὐτοῦ ἄτιμον καὶ ἐκλεῖπον παρὰ[1]) πάντας ἀνθρώπους. Ἄνθρωπος ἐν πληγῇ ὤν, καὶ εἰδὼς φέρειν μαλακίαν· ὅτι ἀπέστραπται τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, ἠτιμάσθη, καὶ οὐκ ἐλογίσθη. Οὗτος τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν φέρει, καὶ περὶ ἡμῶν ὀδυνᾶται· καὶ ἡμεῖς ἐλογισάμεθα αὐτὸν εἶναι ἐν πόνῳ, καὶ ἐν πληγῇ, καὶ ἐν κακώσει· αὐτὸς δὲ ἐτραυματίσθη διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, καὶ μεμαλάκισται διὰ τὰς ἀνομίας ἡμῶν. Παιδεία εἰρήνης ἡμῶν ἐπ' αὐτόν, τῷ μώλωπι αὐτοῦ ἡμεῖς ἰάθημεν. Πάντες ὡς πρόβατα ἐπλανήθημεν. Ἄνθρωπος τῇ ὁδῷ αὐτοῦ ἐπλανήθη, καὶ κύριος παρέδωκεν αὐτὸν ταῖς ἁμαρτίαις ἡμῶν, καὶ αὐτὸς διὰ τὸ κεκακῶσθαι οὐκ ἀνοίγει τὸ στόμα αὐτοῦ.[2]) (Ὡς[3]) πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη, καὶ ὡς ἀμνὸς ἐναντίον τοῦ κείροντος ἄφωνος, οὕτως οὐκ ἀνοίγει τὸ στόμα αὐτοῦ.[4]) Ἐν τῇ ταπεινώσει αὐτοῦ ἡ κρίσις αὐτοῦ ἤρθη. Τὴν δὲ γενεὰν αὐτοῦ τίς διηγήσεται; ὅτι αἴρεται ἀπὸ τῆς γῆς ἡ ζωὴ αὐτοῦ, ἀπὸ τῶν ἀνομιῶν τοῦ λαοῦ μου ἤχθη εἰς θάνατον.«

55. Μέμνημαι δέ ποτε ἔν τινι πρὸς τοὺς λεγομένους παρὰ Ἰουδαίοις σοφοὺς ἐνζητήσει ταῖς προφητείαις ταύταις χρησάμενος· ἐφ' οἷς ἔλεγεν ὁ Ἰουδαῖος, ταῦτα πεπροφητεῦσθαι ὡς περὶ ἑνὸς τοῦ ὅλου λαοῦ, καὶ γενομένου ἐν τῇ διασπορᾷ, καὶ πληγέντος, ἵνα πολλοὶ προσήλυτοι γένωνται, τῇ προφάσει τοῦ[5]) ἐπεσπάρ-

---

[1]) Vulgatus bibliorum textus habet: παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν κτλ. R.

[2]) Edd. Spenc. αὐτοῦ.

[3]) Verba: Ὡς πρόβατον — ἤχθη, καὶ — ἄφωνος, οὕτως οὐκ ἀνοίγει τὸ στόμα αὐτοῦ, quae tum in nostra, tum in prioribus edd. (v. c. edd. Spenc.) uncis inclusa sunt, desiderantur in omnibus Mss. R.

[4]) Edd. Spenc. αὐτοῦ.

[5]) Codd. Reg. et Basil. τοῦ ἐσπάρθαι Ἰουδαίους τοῖς λοιποῖς. Duo Codd. Vaticani: τοῦ ἐπεσπάρθαι Ἰουδαίους τοῖς λοιποῖς. R.

θαι Ἰουδαίους τοῖς πολλοῖς ἔθνεσι. Καὶ οὕτω διηγεῖτο τό· »ἀδοξήσει[1]) ἀπὸ ἀνθρώπων τὸ εἶδός σου·« καὶ τό· »οἷς[2]) οὐκ ἀνηγγέλη περὶ αὐτοῦ, ὄψονται·« καὶ τό· »ἄνθρωπος[3]) ἐν πληγῇ ὤν.« Πολλὰ μὲν οὖν τότ' ἐν τῇ ζητήσει λέλεκται, τὰ ἐλέγχοντα ὅτι περί τινος ἑνὸς ταῦτα προφητευόμενα οὐκ εὐλόγως ἐκεῖνοι ἀνάγουσιν ἐπὶ ὅλον τὸν λαόν. Ἐπυνθανόμην δὲ, τίνος ἂν εἴη πρόσωπον τὸ λέγον· »οὗτος[4]) τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν φέρει, καὶ περὶ ἡμῶν ὀδυνᾶται·« καὶ τό· »αὐτὸς[5]) δὲ ἐτραυματίσθη διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, καὶ μεμαλάκισται διὰ τὰς ἀνομίας ἡμῶν·« καὶ τίνος πρόσωπον ἦν τὸ φάσκον· »τῷ[6]) μώλωπι αὐτοῦ ἡμεῖς ἰάθημεν.« Σαφῶς γὰρ οἱ ἐν ταῖς ἁμαρτίαις γενόμενοι, καὶ ἰαθέντες ἐκ τοῦ τὸν σωτῆρα πεπονθέναι, εἴτ' ἀπὸ τοῦ λαοῦ ἐκείνου, εἴτε καὶ οἱ ἀπὸ τῶν ἐθνῶν ταῦτα λέγουσι παρὰ τῷ προφήτῃ προεωρακότι, καὶ ἀπὸ τοῦ[7]) ἁγίου πνεύματος ταῦτα προσωποποιήσαντι. Μάλιστα δ' ἐδόξαμεν θλίβειν ἀπὸ τῆς φασκούσης λέξεως τό· »ἀπὸ[8]) τῶν ἀνομιῶν τοῦ λαοῦ μου ἤχθη εἰς θάνατον.« Εἰ γὰρ ὁ λαὸς κατ' ἐκείνους εἰσὶν οἱ προφητευόμενοι, πῶς ἀπὸ τῶν ἀνομιῶν τοῦ λαοῦ τοῦ θεοῦ (43) λέγεται ἦχθαι εἰς θάνατον οὗτος, εἰ μὴ ἕτερος ὢν παρὰ τὸν λαὸν τοῦ θεοῦ; Τίς δ' οὗτος, εἰ μὴ Ἰησοῦς Χριστός; οὗ τῷ μώλωπι[9]) ἰάθημεν οἱ εἰς αὐτὸν πιστεύοντες, ἀπεκδυσαμένου[10]) τὰς ἐν ἡμῖν ἀρχὰς καὶ ἐξουσίας, καὶ[11]) παραδειγματίσαντος αὐτὰς ἐν τῷ ξύλῳ. Ἕκαστον δὲ τῶν

---

1) Cfr. Jesai. LII, 14. 2) Jesai. LII, 15.
3) Jesai. LIII, 3. 4) Jesai. LIII, 4.
5) Jesai. LIII, 5. 6) Jesai. LIII, 5.
7) Deest τοῦ in edd. Spenc.
8) Jesai. LIII, 8.
9) Cfr. Jesai. LIII, 5. 10) Cfr. Coloss. II, 15.
11) Sic recte omnino Codd. Reg. et Basileensis; libri autem editi (v. c. edd. Spenc.) καὶ παῤῥησίᾳ δειγματίσαντος κτλ. R. — Cfr. Coloss. II, 15.

ἐν τῇ προφητείᾳ σαφηνίσαι, καὶ μηδὲν ἀβασάνιστον αὐτῶν παραλιπεῖν, ἄλλου καιροῦ ἐστι. Καὶ ταῦτα δ' ἐπὶ πλεῖον εἴρηται, ὡς νομίζω, ἀναγκαίως διὰ τὴν ἐκκειμένην τοῦ παρὰ τῷ Κέλσῳ Ἰουδαίου λέξιν.

56. Ἔλαθε δὲ τὸν Κέλσον, καὶ τὸν παρ' αὐτῷ Ἰουδαῖον, καὶ πάντας, ὅσοι τῷ Ἰησοῦ μὴ[1]) πεπιστεύκασιν, ὅτι αἱ προφητεῖαι δύο λέγουσιν εἶναι τὰς Χριστοῦ ἐπιδημίας· τὴν μὲν προτέραν, ἀνθρωποπαθεστέραν καὶ ταπεινοτέραν, ἵνα σὺν ἀνθρώποις ὢν ὁ Χριστὸς, διδάξῃ τὴν φέρουσαν πρὸς θεὸν ὁδὸν, καὶ μηδενὶ τῶν ἐν τῷ βίῳ τῶν ἀνθρώπων ἀπολογίας καταλίπῃ τόπον, ὡς οὐκ ἐγνωκότι περὶ τῆς ἐσομένης κρίσεως· τὴν δ' ἑτέραν, ἔνδοξον καὶ μόνον θειοτέραν, οὐδὲν ἐπιπεπλεγμένον τῇ θειότητι ἔχουσαν ἀνθρωποπαθές. Παραθέσθαι δὲ καὶ τὰς προφητείας, πολὺ ἂν εἴη· ἀρκεῖ δ' ἐπὶ τοῦ παρόντος τὸ ἀπὸ τοῦ τεσσαρακοστοῦ καὶ τετάρτου ψαλμοῦ, ὃς καὶ ἐπιγέγραπται πρὸς ἄλλοις εἶναι καὶ »ᾠδὴ ὑπὲρ τοῦ ἀγαπητοῦ,« ἔνθα καὶ θεὸς ἀνηγόρευται σαφῶς διὰ τούτων· »ἐξεχύθη[2]) ἡ χάρις ἐν χείλεσί σου, διὰ τοῦτο εὐλόγησέ σε ὁ θεὸς εἰς τὸν αἰῶνα. Περίζωσαι τὴν ῥομφαίαν σου ἐπὶ τὸν μηρόν σου, δυνατὲ, τῇ ὡραιότητί σου, καὶ τῷ κάλλει σου, καὶ ἔντεινον καὶ κατευοδοῦ καὶ βασίλευε· ἕνεκεν ἀληθείας καὶ πρᾳότητος καὶ δικαιοσύνης, καὶ ὁδηγήσει σε θαυμαστῶς ἡ δεξιά σου. Τὰ βέλη σου ἠκονημένα, δυνατὲ, λαοὶ ὑποκάτω σου πεσοῦνται ἐν καρδίᾳ τῶν ἐχθρῶν τοῦ βασιλέως.« Πρόσχες δ' ἐπιμελῶς τοῖς ἑξῆς, ἔνθα θεὸς εἴρηται· »ὁ[3]) θρόνος σου γὰρ, φησὶν, ὁ θεὸς εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος, ῥάβδος εὐθύτητος ἡ ῥάβδος τῆς βασιλείας σου. Ἠγάπησας δικαιοσύνην, καὶ ἐμίσησας ἀνομίαν· διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ θεὸς ὁ θεός σου ἔλαιον

---

[1]) Codd. Reg. et Basileensis: μὴ πιστεύουσιν. R.

[2]) Cfr. Psalm. XLV, 2—5. (XLIV.)

[3]) Psalm. XLV, 6. 7. (XLIV.)

ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετόχους σου.« Καὶ κατανόει, ὅτι θεῷ ὁμιλῶν ὁ προφήτης, οὗ ὁ θρόνος ἐστὶν εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος, καὶ ῥάβδος εὐθύτητος ἡ ῥάβδος τῆς βασιλείας αὐτοῦ, τοῦτον τὸν θεόν φησι κεχρίσθαι ὑπὸ θεοῦ, ὃς ἦν αὐτοῦ θεός· κεχρίσθαι δὲ, ἐπεὶ παρὰ τοὺς μετόχους αὐτοῦ οὗτος ἠγάπησε δικαιοσύνην, καὶ ἐμίσησεν ἀνομίαν. Καὶ μέμνημαί γε πάνυ θλίψας τὸν Ἰουδαῖον νομιζόμενον σοφὸν ἐκ τῆς λέξεως ταύτης· ὃς πρὸς αὐτὴν ἀπορῶν, εἶπε τὰ τῷ ἑαυτοῦ Ἰουδαϊσμῷ ἀκόλουθα· εἶπε,[1]) πρὸς μὲν τὸν τῶν ὅλων θεὸν εἰρῆσθαι τό· »ὁ[2]) θρόνος σου ὁ θεὸς εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος, ῥάβδος εὐθύτητος ἡ ῥάβδος τῆς βασιλείας σου·« πρὸς δὲ τὸν Χριστὸν τό· »ἠγάπησας[3]) δικαιοσύνην, καὶ ἐμίσησας ἀνομίαν· διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ θεός σου,« καὶ τὰ ἑξῆς.

57. Ἔτι δὲ πρὸς τὸν σωτῆρα αὐτῷ (44) ὁ Ἰουδαῖός φησιν· »ὅτι εἰ τοῦτο λέγεις, ὅτι πᾶς ἄνθρωπος κατὰ θείαν πρόνοιαν γεγονὼς υἱός ἐστι θεοῦ· τί ἂν σὺ ἄλλου διαφέρῃς;« Πρὸς ὃν ἐροῦμεν, ὅτι πᾶς μὲν ὁ,[4]) ὡς ὁ Παῦλος ὠνόμασε, μηκέτι ὑπὸ φόβου παιδαγωγούμενος, ἀλλὰ δι᾽ αὐτὸ[5]) τὸ καλὸν αἱρούμενος, υἱός ἐστι θεοῦ· οὗτος δὲ πολλῷ καὶ μακρῷ διαφέρει παντὸς τοῦ διὰ τὴν ἀρετὴν χρηματίζοντος υἱοῦ τοῦ θεοῦ, ὅστις ὡσπερεὶ πηγή τις καὶ ἀρχὴ τῶν τοιούτων τυγχάνει. Ἡ δὲ τοῦ Παύλου λέξις οὕτως ἔχει· »οὐ[6]) γὰρ ἐλάβετε πνεῦμα δουλείας πάλιν εἰς φόβον, ἀλλ᾽ ἐλά-

---

1) Boherellus: »Deleri potest εἶπε, ut quod satis sit legi versu praecedenti.«

2) Psalm. XLV, 6. (XLIV.)

3) Psalm. XLV, 7. (XLIV.)

4) Hoeschel. in textu (itemq. edd. Spenc. ad marg.) ὃν ὡς ὁ Παῦλος κτλ. Male. R.

5) Edd. Spenc., ut nos: αὐτό, itemq. Boherell. in notis: »Lege: αὑτό. Ruaeus vero: αὐτό.

6) Rom. VIII, 15.

βετε πνεῦμα υἱοθεσίας, ἐν ᾧ κράζομεν· Ἀββᾶ, ὁ πατήρ.« »Τινὲς δὲ καὶ ἐλέγξουσιν, ὥς φησιν ὁ παρὰ Κέλσῳ Ἰουδαῖος, μυρίοι τὸν Ἰησοῦν, φάσκοντες, περὶ ἑαυτῶν ταῦτα εἰρῆσθαι, ἅπερ περὶ ἐκείνου προεφητεύετο.« Οὐκ οἴδαμεν οὖν, εἰ ὁ Κέλσος ἐπίστατό[1]) τινας ἐπιδημήσαντας τῷ βίῳ, καὶ τὸ παραπλήσιον βουληθέντας ποιεῖν τῷ Ἰησοῦ, καὶ θεοῦ υἱοὺς αὐτοὺς ἀναγορεύειν, ἢ θεοῦ δύναμιν. Ἐπεὶ δὲ φιλαλήθως τὰ κατὰ τοὺς τόπους ἐξετάζομεν, ἐροῦμεν, ὅτι Θευδᾶς[2]) πρὸ τῆς γενέσεως Ἰησοῦ γέγονέ τις παρὰ Ἰουδαίοις, μέγαν τινὰ ἑαυτὸν λέγων· οὗ ἀποθανόντος, οἱ ἀπατηθέντες ὑπ' αὐτοῦ διεσκεδάσθησαν. Καὶ μετ' ἐκεῖνον, ἐν ταῖς τῆς ἀπογραφῆς ἡμέραις, ὅτ' ἔοικε γεγενῆσθαι ὁ Ἰησοῦς, Ἰούδας[3]) τις Γαλιλαῖος πολλοὺς ἑαυτῷ συναπέστησεν ἀπὸ τοῦ λαοῦ τῶν Ἰουδαίων, ὡς σοφὸς καὶ καινοτομῶν τινα. Οὗ καὶ αὐτοῦ δίκας τίσαντος, ἡ διδασκαλία καθῃρέθη, πάνυ ἐν ὀλίγοις καὶ ἐλαχίστοις μείνασα. Καὶ μετὰ τοὺς Ἰησοῦ δὲ χρόνους ἠθέλησε καὶ ὁ Σαμαρεὺς Δοσίθεος πεῖσαι Σαμαρεῖς, ὅτι αὐτὸς εἴη ὁ προφητευόμενος ὑπὸ Μωσέως Χριστός· καὶ ἔδοξέ τινων τῇ ἑαυτοῦ διδασκαλίᾳ κεκρατηκέναι. Ἀλλὰ τὸ εἰρημένον πάνυ σοφῶς ὑπὸ τοῦ ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν ἀποστόλων ἀναγεγραμμένου Γαμαλιὴλ, οὐκ ἄλογον παραθέμενον δεῖξαι, πῶς ἐκεῖνοι μὲν ἀλλότριοι τῆς ἐπαγγελίας ἦσαν, οὔτε υἱοὶ θεοῦ, οὔτε δυνάμεις ὄντες αὐτοῦ· ὁ δὲ Χριστὸς Ἰησοῦς[4]) ἀληθῶς ἦν θεοῦ υἱός. Εἶπε δ' ἐκεῖ ὁ Γαμαλιήλ· »ὅτι[5]) ἐὰν ᾖ ἐξ ἀνθρώπων ἡ βουλὴ αὕτη, καὶ ὁ λόγος οὗτος, καταλυθήσεται·« ὡς καὶ τὰ ἐκείνων

---

[1]) Spenc. ad marg., Hoeschel. in textu: ἠπίστατο. R.

[2]) Cfr. Act. V, 36.

[3]) Cfr. Act. V, 37.

[4]) In edd. Spenc., uncis licet appositis, verb. Ἰησοῦς praefixus legitur articulus ὁ.

[5]) Cfr. Act. V, 38.

κατελύθη, ἀποθανόντων· »ἐὰν[1]) δὲ ᾖ ἐκ θεοῦ, οὐ δυνήσεσθε καταλῦσαι τὴν τούτου διδασκαλίαν, μήποτε καὶ θεομάχοι εὑρεθῆτε.« Ἠθέλησε δὲ καὶ Σίμων ὁ Σαμαρεὺς μάγος τῇ μαγείᾳ ὑφελέσθαι τινάς. Καὶ τότε μὲν ἠπάτησε· νυνὶ δὲ τοὺς πάντας ἐν τῇ οἰκουμένῃ οὐκ ἔστι Σιμωνιανοὺς εὑρεῖν τὸν ἀριθμὸν οἶμαι τριάκοντα. Καὶ τάχα πλείονας εἶπον τῶν ὄντων. Εἰσὶ δὲ περὶ τὴν Παλαιστίνην σφόδρα ἐλάχιστοι· τῆς δὲ λοιπῆς οἰκουμένης οὐδαμοῦ τὸ ὄνομα αὐτοῦ, καθ' ἣν ἠθέλησε δόξαν περὶ ἑαυτοῦ διασκεδάσαι. Παρὰ γὰρ οἷς φέρεται, ἐκ τῶν Πράξεων τῶν ἀποστόλων φέρεται· Χριστιανοὶ δ' εἰσὶν οἱ ταῦτα περὶ αὐτοῦ λέγοντες, (45) καὶ ἡ ἐνάργεια ἐμαρτύρησεν, ὅτι οὐδὲν θεῖον ὁ Σίμων ἦν.

58. Μετὰ ταῦτα ὁ παρὰ τῷ Κέλσῳ Ἰουδαῖος ἀντὶ τῶν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ μάγων „Χαλδαίους φησὶν ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ λελέχθαι, κινηθέντας ἐπὶ τῇ γενέσει αὐτοῦ ἐληλυθέναι προσκυνήσοντας αὐτὸν ἔτι νήπιον ὡς θεόν· καὶ Ἡρώδῃ τῷ τετράρχῃ τοῦτο δεδηλωκέναι· τὸν δὲ πέμψαντα, ἀποκτεῖναι τοὺς ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ γεγεννημένους, οἰόμενον καὶ τοῦτον ἀνελεῖν σὺν αὐτοῖς· μή πως τὸν αὐτάρκη ἐπιβιώσας χρόνον, βασιλεύσῃ." Ὅρα οὖν ἐν τούτῳ τὸ παράκουσμα τοῦ μὴ διακρίνοντος μάγους Χαλδαίων, μηδὲ τὰς ἐπαγγελίας διαφόρους οὔσας αὐτῶν θεωρήσαντος, καὶ διὰ τοῦτο καταψευσαμένου τῆς εὐαγγελικῆς γραφῆς. Οὐκ οἶδα δ' ὅπως καὶ τὸ κινῆσαν τοὺς μάγους σεσιώπηκε, καὶ οὐκ εἶπεν αὐτὸ εἶναι ἀστέρα ὀφθέντα ὑπ' αὐτῶν ἐν τῇ ἀνατολῇ κατὰ τὸ γεγραμμένον.[2]) Ἴδωμεν οὖν καὶ πρὸς ταῦτα τί λεκτέον. Τὸν ὀφθέντα ἀστέρα ἐν τῇ ἀνατολῇ καινὸν εἶναι νομίζομεν, καὶ μηδενὶ τῶν συνήθων παραπλήσιον, οὔτε τῶν ἐν τῇ ἀπλανεῖ, οὔτε τῶν ἐν ταῖς κατωτέρω[3]) σφαίραις· ἀλλὰ τῷ γένει τοιοῦτον γεγονέναι, ὁποῖοι κατὰ και-

---

[1]) Cfr. Act. V, 39. [2]) Cfr. Matth. II, 2.

[3]) Codd. Reg. et Basil. κατωτέραις. R.

ρὸν γινόμενοι κομῆται, ἢ δοκίδες, ἢ πωγωνίαι, ἢ πίθοι, ἢ ὅπως ποτὲ φίλον Ἕλλησιν ὀνομάζειν τὰς διαφορὰς αὐτῶν. Κατασκευάζομεν δὲ τοῦτον τὸν τρόπον τὸ τοιοῦτο.

59. Ἐπὶ μεγάλοις τετήρηται πράγμασι, καὶ μεγίσταις μεταβολαῖς τῶν ἐπὶ γῆς, ἀνατέλλειν τοὺς τοιούτους ἀστέρας, σημαίνοντας ἢ μεταστάσεις βασιλειῶν, ἢ πολέμους, ἢ ὅσα δύναται ἐν ἀνθρωπίνοις συμβῆναι, σεῖσαι τὰ ἐπὶ γῆς δυνάμενα. Ἀνέγνωμεν δ' ἐν τῷ περὶ κομητῶν Χαιρήμονος τοῦ Στωϊκοῦ συγγράμματι, τίνα τρόπον ἔσθ' ὅτε καὶ ἐπὶ χρηστοῖς ἐσομένοις κομῆται ἀνέτειλαν, καὶ ἐκτίθεται τὴν περὶ τούτων ἱστορίαν. Εἴπερ οὖν ἐπὶ βασιλείαις καιναῖς, ἢ ἄλλοις μεγάλοις [1]) συμπτώμασιν ἐπὶ γῆς ἀνατέλλει ὁ καλούμενος κομήτης, ἤ τις τῶν παραπλησίων ἀστήρ· τί θαυμαστὸν ἐπὶ τῇ γενέσει τοῦ καινοτομεῖν μέλλοντος ἐν τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων, καὶ διδασκαλίαν ἐπεισάγειν οὐ μόνον Ἰουδαίοις, ἀλλὰ καὶ Ἕλλησι, πολλοῖς δὲ καὶ τοῖς βαρβάρων ἔθνεσιν, ἀστέρα ἀνατεταλκέναι; Ἐγὼ δ' εἴποιμ' ἄν, ὅτι περὶ μὲν τῶν κομητῶν οὐδεμία προφητεία φέρεται, ὡς ὅτι κατὰ τήνδε τὴν βασιλείαν, ἢ τούσδε τοὺς χρόνους ἀνατέλλει [2]) τοιόσδε κομήτης· περὶ δὲ τοῦ ἐπὶ τῇ γενέσει τοῦ Ἰησοῦ ἀνατείλαντος προεφήτευσε Βαλαὰμ λέγων, ὡς ἀνέγραψε Μωϋσῆς· »ἀνατελεῖ [3]) ἄστρον ἐξ Ἰακὼβ, καὶ ἀναστήσεται ἄνθρωπος ἐξ Ἰσραήλ.« Εἰ δὲ δεήσει καὶ τὰ περὶ τῶν μάγων ἀναγραφέντα ἐπὶ τῇ γενέσει τοῦ Ἰησοῦ, καὶ τοῦ ὦφθαι τὸν ἀστέρα ἐξετάσαι· τοιαῦτα ἂν εἴποιμεν, τινὰ μὲν πρὸς Ἕλληνας, ἄλλα δὲ πρὸς Ἰουδαίους.

---

[1]) Deest μεγάλοις in libris antea editis (v. c. edd. Spenc.), sed habetur in Mss. Reg. et Basileensi. R.

[2]) Boherellus: »Malim: ἀνατελεῖ.« — Ruaeus: »Scribendum videtur: ἀνατελεῖ.«

[3]) Cfr. Num. XXIV, 17.

60. *Πρὸς μὲν οὖν Ἕλληνας, ὅτι μάγοι δαίμοσιν ὁμιλοῦντες, καὶ τούτους ἐφ' ἃ μεμαθήκασι καὶ βούλονται καλοῦντες ποιοῦσι μὲν* (46) *τὸ*[1]) *τοιοῦτον, ὅσον οὐδὲν θειότερον καὶ ἰσχυρότερον τῶν δαιμόνων, καὶ τῆς καλούσης αὐτοὺς ἐπῳδῆς, ἐπιφαίνεται ἢ λέγεται· ἐὰν δὲ θειοτέρα τις ἐπιφάνεια γένηται, καθαιροῦνται αἱ τῶν δαιμόνων ἐνέργειαι μὴ δυνάμεναι ἀντιβλέψαι τῷ τῆς θεότητος φωτί. Εἰκὸς οὖν καὶ κατὰ τὴν τοῦ Ἰησοῦ γένεσιν, ἐπεὶ πλῆθος*[2]) *στρατιᾶς οὐρανίου, ὡς ὁ Λουκᾶς ἀνέγραψε, κἀγὼ πείθομαι, ᾔνεσε τὸν θεόν, καὶ ἔλεγε· »δόξα*[3]) *ἐν ὑψίστοις θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη· ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία·« διὰ τοῦτο οἱ δαίμονες ἠτόνησαν καὶ ἐξησθένησαν, ἐλεγχθείσης αὐτῶν τῆς γοητείας, καὶ καταλυθείσης τῆς ἐνεργείας· οὐ μόνον ὑπὸ τῶν ἐπιδημησάντων*[4]) *τῷ περιγείῳ τόπῳ ἀγγέλων διὰ τὴν Ἰησοῦ γένεσιν καθαιρεθέντες, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῆς ἰσχύος*[5]) *τοῦ Ἰησοῦ, καὶ τῆς ἐν αὐτῷ θειότητος. Οἱ τοίνυν μάγοι τὰ συνήθη πράττειν θέλοντες, ἅπερ πρότερον διά τινων ἐπῳδῶν καὶ μαγγανειῶν ἐποίουν, ἐζήτησαν τὴν αἰτίαν, μεγάλην αὐτὴν εἶναι τεκμαιρόμενοι· καὶ ἰδόντες θεοσημίαν ἐν οὐρανῷ, ἐβούλοντο τὸ σημαινόμενον ἀπ' αὐτῆς ἰδεῖν. Δοκεῖ μοι οὖν, ὅτι ἔχοντες τοῦ Βαλαάμ, ἃς καὶ Μωσῆς ἀνέγραψε, προφητείας, ὡς καὶ αὐτοῦ περὶ τὰ τοιαῦτα γενομένου δεινοῦ· καὶ εὑρόντες ἐκεῖ περὶ τοῦ ἄστρου, καὶ τό· »δείξω*[6]) *αὐτῷ, καὶ οὐχὶ νῦν· μακαρίζω, καὶ οὐκ ἐγγιεῖ·« ἐστοχάσαντο*

---

[1]) Guieto scribendum videtur: *τὸ τοιοῦτον, ἐφ'-ὅσον.* R.

[2]) Cfr. Luc. II, 13. [3]) Luc. II, 14.

[4]) Sic omnes Codd. Mss., atque etiam in marg. libri editi (v. c. edd. Spenc.); in textu vero libri editi (e. c. edd. Spenc.) *ἐπιδημούντων.* R.

[5]) Sic Codd. Reg. et Basileensis. Libri vero editi (v. c. edd. Spenc.) *ψυχῆς.* R.

[6]) Cfr. Num. XXIV, 17.

τὸν μετὰ τοῦ ἄστρου προφητευόμενον ἄνθρωπον ἐπιδεδημηκέναι τῷ βίῳ· καὶ ὡς πάντων δαιμόνων καὶ τῶν ἐν ἔθει αὐτοῖς φανταζομένων καὶ ἐνεργούντων κρείττονα προλαβόντες, προσκυνῆσαι ἠθέλησαν. Ἧκον οὖν ἐπὶ τὴν Ἰουδαίαν, ὅτι μὲν βασιλεύς τις γεγένηται πειθόμενοι, τίνα δὲ βασιλείαν βασιλεύσων,[1]) οὐκ ἐπιστάμενοι, ἢ ποῦ γεννηθήσεται, οὐ γιγνώσκοντες· φέροντες μὲν δῶρα,[2]) ἅ, ἵν' οὕτως ὀνομάσω, συνθέτῳ τινὶ ἐκ θεοῦ καὶ ἀνθρώπου θνητοῦ προσήνεγκαν σύμβολα μὲν, ὡς βασιλεῖ τὸν χρυσὸν, ὡς δὲ τεθνηξομένῳ τὴν σμύρναν, ὡς δὲ θεῷ τὸν λιβανωτόν· προσήνεγκαν δὲ, μαθόντες τὸν τόπον τῆς γενέσεως αὐτοῦ. Ἀλλ' ἐπεὶ θεὸς ἦν, ὁ ὑπὲρ τοὺς βοηθοῦντας ἀνθρώποις ἀγγέλους ἐνυπάρχων[3]) σωτὴρ τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων, ἄγγελος ἠμείψατο τὴν τῶν μάγων ἐπὶ προσκυνῆσαι τὸν Ἰησοῦν εὐσέβειαν, χρηματίσας[4]) αὐτοῖς, μὴ ἥκειν πρὸς τὸν Ἡρώδην, ἀλλ' ἐπανελθεῖν ἄλλῃ ὁδῷ εἰς τὰ οἰκεῖα.

61. Εἰ δ' Ἡρώδης ἐπεβούλευσε τῷ γεννηθέντι, κἂν μὴ πιστεύσῃ ἀληθῶς τοῦτο γεγονέναι ὁ παρὰ τῷ Κέλσῳ Ἰουδαῖος, οὐ θαυμαστόν. Τυφλὸν γάρ τί ἐστιν ἡ πονηρία, καὶ βουλομένη ὡς ἰσχυροτέρα τοῦ χρεὼν νικᾷν αὐτό. Ὅπερ καὶ Ἡρώδης παθὼν, καὶ πεπίστευκε βασιλέα γεγεννῆσθαι Ἰουδαίων, καὶ ἀνομολογουμένην εἶχε τῇ πίστει ταύτῃ συγκατάθεσιν· μὴ ἰδὼν, ὅτι ἤτοι πάντως[5]) βασιλεύς ἐστι, καὶ βασιλεύσει· ἢ οὐ βασιλεύσει, καὶ μάτην ἀναιρεθήσεται. Ἐβουλήθη οὖν αὐτὸν ἀποκτεῖναι, μαχομένας διὰ τὴν κακίαν ἔχων κρίσεις,

---

[1]) Tres Codd. Anglicani, itemq. Cod. Basileensis: *βασιλεύων*. R.

[2]) Cfr. Matth. II, 11.

[3]) Guietus mavult: *ὑπάρχων*. R.

[4]) Cfr. Matth. II, 12.

[5]) Sic recte Cod. uterque Vaticanus. Libri editi (v. c. edd. Spenc.) *πάντων*. R. — Boherellus: »Interpres vertit quasi scriptum sit *πάντως*, quod sequendum.«

ὑπὸ τοῦ τυφλοῦ καὶ (47) πονηροῦ διαβόλου κινούμενος, ὃς καὶ ἀρχῆθεν ἐπεβούλευε τῷ σωτῆρι, φαντασθεὶς αὐτὸν εἶναί τινα μέγαν καὶ ἔσεσθαι. Ἄγγελος[1]) μὲν οὖν ἐχρημάτισε τῷ Ἰωσὴφ, τὴν ἀκολουθίαν τῶν πραγμάτων τηρῶν, κἂν μὴ πιστεύῃ Κέλσος, ἀναχωρῆσαι μετὰ τοῦ παιδὸς καὶ τῆς μητρὸς αὐτοῦ εἰς Αἴγυπτον· ὁ δ' Ἡρώδης ἀνεῖλε πάντα τὰ ἐν Βηθλεὲμ καὶ τοῖς ὁρίοις αὐτῆς παιδία, ὡς συναναιρήσων τὸν γεννηθέντα Ἰουδαίων βασιλέα. Οὐ γὰρ ἑώρα τὴν ἀκοίμητον φρουρὸν[2]) δύναμιν τῶν ἀξίων φρουρεῖσθαι καὶ τηρεῖσθαι τῇ σωτηρίᾳ τῶν ἀνθρώπων, ὧν πρῶτος πάντων τιμῇ καὶ ὑπεροχῇ πάσῃ μείζων ἦν ὁ Ἰησοῦς, βασιλεὺς, οὐχ ὡς Ἡρώδης ᾤετο, ἐσόμενος· ἀλλ', ὡς ἔπρεπε τὸν θεὸν διδόναι βασιλείαν, ἐπ' εὐεργεσίᾳ τῶν βασιλευομένων, τῷ οὐ μέσην καὶ ἀδιάφορον, ἵν' οὕτως ὀνομάσω, εὐεργεσίαν εὐεργετήσοντι τοὺς ὑποτεταγμένους, ἀλλὰ νόμοις ἀληθῶς θεοῦ παιδεύσοντι καὶ ὑπάξοντι αὐτούς· ὅπερ καὶ Ἰησοῦς ἐπιστάμενος, καὶ ἀρνούμενος μὲν τὸ εἶναι, ὡς οἱ πολλοὶ ἐκδέχονται, βασιλεὺς, διδάσκων δὲ τὸ ἐξαίρετον τῆς ἑαυτοῦ βασιλείας, φησὶ τό· »εἰ[3]) ἦν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου ἡ βασιλεία ἡ ἐμὴ, οἱ ὑπηρέται οἱ ἐμοὶ ἠγωνίζοντο ἂν, ἵνα μὴ παραδοθῶ τοῖς Ἰουδαίοις· νυνὶ δὲ οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου ἡ βασιλεία ἡ ἐμή.« Ταῦτα δ' εἰ ἑωράκει ὁ Κέλσος, οὐκ ἂν ἔλεγεν· »εἰ δ' ὅπως μὴ σὺ αὐξηθεὶς ἀντ' ἐκείνου βασιλεύσῃς,[4]) τί ἐπειδή γε ηὐξήθης, οὐ βασιλεύεις, ἀλλ' ὁ τοῦ θεοῦ παῖς οὕτως ἀγεννῶς ἀγείρεις,[5]) κυπτάζων ὑπὸ φόβου, καὶ

---

[1]) Cfr. Matth. II, 13.

[2]) Boherellus: »Velserus, (cfr. Hoeschel. notae,) legebat φρουρῶν, quod non necesse.«

[3]) Cfr. ev. Joann. XVIII, 36.

[4]) Tres Codd. Anglicani, Regius et Basileensis: βασιλεύῃς. R.

[5]) Ita Codd. Reg. et Basil., et ita Hoeschel. in textu;

περιφθειρόμενος ἄνω κάτω;« Οὐκ ἔστι δ' ἀγεννὲς, τὸ, μετ' οἰκονομίας περιϊστάμενον τοὺς κινδύνους, μὴ ὁμόσε αὐτοῖς χωρεῖν· οὐ διὰ φόβον θανάτου, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ χρησίμως αὐτὸν τῷ βίῳ ἐπιδημοῦντα ἑτέρους ὠφελεῖν, ἕως ἐπιστῇ ὁ ἐπιτήδειος καιρὸς τοῦ τὸν ἀνειληφότα ἀνθρώπου [1]) φύσιν ἀνθρώπου θάνατον ἀποθανεῖν, ἔχοντά τι χρήσιμον τοῖς ἀνθρώποις. Ὅπερ δῆλόν ἐστι τῷ νοήσαντι τὸν Ἰησοῦν ὑπὲρ ἀνθρώπων ἀποθανεῖν· περὶ οὗ κατὰ δύναμιν ἐν τοῖς πρὸ τούτων εἴπομεν.

62. Μετὰ ταῦτα δ' ἐπεὶ μηδὲ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀποστόλων ἐπιστάμενος »δέκα εἶπεν ἢ ἕνδεκά τινας ἐξαρτησάμενον τὸν Ἰησοῦν ἑαυτῷ ἐπιῤῥήτους ἀνθρώπους, τελώνας καὶ ναύτας τοὺς πονηροτάτους, μετὰ τούτων τῇδε κἀκεῖσε αὐτὸν ἀποδεδρακέναι, αἰσχρῶς καὶ γλίσχρως τροφὰς συνάγοντα·« φέρε καὶ περὶ τούτων, κατὰ τὸ δυνατὸν, διαλάβωμεν. Φανερὸν δέ ἐστι τοῖς ἐντυγχάνουσιν εὐαγγελικοῖς λόγοις, οὓς οὐδ' ἀνεγνωκέναι ὁ Κέλσος φαίνεται, ὅτι δώδεκα [2]) ἀποστόλους ὁ Ἰησοῦς ἐπελέξατο, τελώνην [3]) μὲν τὸν Ματθαῖον· οὓς δ' εἶπε συγκεχυμένως ναύτας, τάχα τὸν Ἰάκωβον [4]) καὶ τὸν Ἰωάννην φησὶν, ἐπεὶ καταλιπόντες τὸ πλοῖον, καὶ τὸν πατέρα αὐτῶν Ζεβεδαῖον, ἠκολούθησαν τῷ Ἰησοῦ. Τὸν γὰρ Πέτρον, [5]) καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Ἀνδρέαν, ἀμφιβλήστρῳ (48) χρωμένους διὰ τὰς ἀναγκαίας τροφὰς, οὐκ ἐν ναύταις, ἀλλ', ὡς ἀνέγραψεν ἡ γραφὴ, ἐν ἁλιεῦσιν ἀριθμητέον. Ἔστω δὲ καὶ ὁ Λεβὴς [6]) τελώνης

Spenc. vero: ἀγείρεις κρυπτάζων. R. — Edd. Spenc. ad marg. ἐγείρεις.

[1]) Ita Codd. Reg. et Basileensis. Libri autem editi (v. c. edd. Spenc.) ἀνθρωπίνην. R.

[2]) Cfr. Matth. X, 1. coll. Marc. III, 14. Luc. VI, 13.

[3]) Matth. IX, 9. coll. Matth. X, 3.

[4]) Cfr. Matth. IV, 21. 22. coll. Marc. I, 19.

[5]) Cfr. Matth. IV, 18. coll. Marc. I, 16. seqq. Luc. V, 2. seqq.

[6]) Cfr. Marc. II, 14. coll. Luc. V, 27.

ἀκολουθήσας τῷ Ἰησοῦ· ἀλλ᾽ οὔτι γε τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀποστόλων αὐτοῦ ἦν, εἰ μὴ κατά τινα τῶν ἀντιγράφων τοῦ κατὰ Μάρκον [1]) *εὐαγγελίου. Τῶν δὲ λοιπῶν οὐ μεμαθήκαμεν τὰ ἔργα, ὅθεν πρὸ τῆς μαθητείας τοῦ Ἰησοῦ περιεποίουν ἑαυτοῖς τὰς τροφάς. Φημὶ οὖν καὶ πρὸς ταῦτα· ὅτι* [2]) *τοῖς δυναμένοις φρονίμως καὶ εὐγνωμόνως ἐξετάζειν τὰ περὶ τοὺς ἀποστόλους τοῦ Ἰησοῦ, φαίνεται, ὅτι δυνάμει θείᾳ ἐδίδασκον οὗτοι τὸν Χριστιανισμὸν, καὶ ἐπετύγχανον ὑπάγοντες ἀνθρώπους* [3]) *τῷ λόγῳ τοῦ θεοῦ. Οὐ γὰρ ἡ εἰς τὸ λέγειν δύναμις, καὶ τάξις ἀπαγγελίας,* [4]) *κατὰ τὰς Ἑλλήνων διαλεκτικὰς ἢ ῥητορικὰς τέχνας, ἦν ἐν αὐτοῖς ὑπαγομένη τοὺς ἀκούοντας. Δοκεῖ δέ μοι, ὅτι* [5]) *σοφοὺς μέν τινας ὡς* [6]) *πρὸς τὴν τῶν πολλῶν ὑπόληψιν, καὶ ἱκανοὺς πρὸς* [7]) *τὸ νοεῖν ἀρεσκόντως πλήθεσι καὶ λέγειν, ἐπιλεξάμενος,* [8]) *καὶ χρησάμενος αὐτοῖς διακόνοις τῆς διδασκαλίας ὁ Ἰησοῦς· εὐλογώτατ᾽* [9]) *ἂν ὑπενοήθη ὁμοίᾳ φιλοσόφοις κεχρῆσθαι* [10]) *ἀγωγῇ, αἱρέσεώς τινος προϊσταμένοις· καὶ* [11]) *οὐκέτι ἂν ἡ περὶ τοῦ, θεῖον εἶναι*

---

1) Cfr. Marc. III, 18. coll. Matth. X, 3.

2) Cfr. Philocal. cap. XVIII. ex edd. Tarini pag. 177. seqq.

3) Philoc. *τοὺς ἀνθρώπους*.

4) Philoc. Mscr., Hoeschel. teste: *ἐπαγγελίας*.

5) Codd. Reg. et Basil. *ὅτι εἰ σοφούς*. R. — Edd. Spenc. ad marg. »*λείπει ἴσω τὸ εἰ.*«

6) In edd. Philoc. uncis inclusum legitur *ὡς*.

7) Philoc. *πρὸς τὸ νοεῖν καὶ λέγειν ἀρέσκοντας πλήθεσιν*.

8) Philoc. Mscr., Hoeschel. teste: *ἀπολεξάμενος*.

9) Philoc. *εὐλογώτατα ἄν*.

10) Sic recte Philocalia. Hoeschel. autem et Spenc. *κεκηρύχθαι*. R. — Boherellus: »Bene e Philoc. *κεχρῆσθαι*.«

11) Philoc. *καὶ οὐκ ἔτ᾽ ἂν ἡ περί κτλ.*

τὸν λόγον, ἐπαγγελία[1]) ἀνεφαίνετο· ἅτε τοῦ λόγου ὄντος καὶ τοῦ κηρύγματος ἐν[2]) πειθοῖ τῆς ἐν φράσει καὶ συνθέσει τῶν λέξεων σοφίας· καὶ ἦν ἂν ἡ πίστις, ὁμοίως τῇ τῶν τοῦ κόσμου φιλοσόφων περὶ[3]) τῶν δογμάτων πίστει, ἐν σοφίᾳ ἀνθρώπων, καὶ οὐκ ἐν δυνάμει θεοῦ. Νυνὶ δέ τις βλέπων ἁλιεῖς καὶ τελώνας, μηδὲ τὰ πρῶτα γράμματα μεμαθηκότας, — ὡς τὸ εὐαγγέλιον ἀναγράφει περὶ αὐτῶν, καὶ ὁ Κέλσος κατὰ[4]) ταῦτα πεπίστευκεν αὐτοῖς, ἀληθεύουσι περὶ τῆς ἰδιωτείας αὐτῶν —, τεθαῤῥηκότως οὐ μόνον Ἰουδαίοις ὁμιλοῦντας περὶ τῆς εἰς τὸν Ἰησοῦν πίστεως, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς ἔθνεσι κηρύσσοντας αὐτὸν καὶ ἀνύοντας, οὐκ ἂν ζητήσαι,[5]) πόθεν ἦν αὐτοῖς δύναμις πειστική;[6]) οὐ γὰρ ἡ νενομισμένη τοῖς πολλοῖς. Καὶ τίς οὐκ ἂν λέγοι, ὅτι τό· »δεῦτε[7]) ὀπίσω μου, καὶ ποιήσω ὑμᾶς ἁλιεῖς ἀνθρώπων·« δυνάμει[8]) τινὶ θείᾳ ἐν τοῖς ἀποστόλοις αὐτοῦ[9]) ἐπλήρωσεν ὁ Ἰησοῦς; Ἥντινα καὶ ὁ Παῦλος παριστὰς, ὡς καὶ ἐν τοῖς ἀνωτέρω εἰρήκαμεν, φησί· »καὶ[10]) ὁ λόγος μου καὶ τὸ κήρυγμά μου οὐκ

---

[1]) Philocalia, Codd. Reg. et Basil. ἐπαγγελία. Hoesch. et Spenc. male: ἀπαγγελία. R. — Boherellus: »Bene e Philoc. ἐπαγγελία.«

[2]) Codd. Regius et Basileensis, duo Codd. Vaticani, et Hoeschel. in textu (itemq. edd. Spenc. ad marg.) ἐν πειθοῖς. Philocal. vero: ἐν πειθοῖ. R.

[3]) Philoc. Mscr., Hoeschel. teste: περὶ τὴν τῶν δογμάτων πίστιν, Philoc. vero impressa: περὶ τῇ τῶν δογμάτων πίστει. — I Cor. II, 5.

[4]) Guieto scribendum videtur: κατὰ τ' αὐτά. R.

[5]) Philoc. Mscr., Hoesch. teste: ζητήσῃ.

[6]) Philoc. πιστική.

[7]) Matth. IV, 19.

[8]) Philoc. δυνάμει τινὶ θείᾳ ἐπλήρωσεν ἐν τοῖς ἀποστόλοις αὐτοῦ ὁ Ἰησοῦς; Ἥντινα κτλ.

[9]) Philoc., cfr. pag. huj. not. 8., itemq. edd. Spenc. αὐτοῦ. Boherellus tamen: »Melius: αὑτοῦ.«

[10]) Cfr. I Cor. II, 4. 5.

ἐν πειθοῖς ἀνθρωπίνης[1]) *σοφίας λόγοις, ἀλλ' ἐν ἀποδείξει πνεύματος καὶ δυνάμεως· ἵνα ἡ πίστις ἡμῶν*[2]) *μὴ ᾖ ἐν σοφίᾳ ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐν δυνάμει θεοῦ.« Κατὰ γὰρ τὰ εἰρημένα ἐν τοῖς προφήταις, προγνωστικῶς ἀπαγγέλλουσι περὶ τῆς κηρύξεως τοῦ εὐαγγελίου· »κύριος*[3]) *ἔδωκε ῥῆμα τοῖς εὐαγγελιζομένοις δυνάμει πολλῇ, ὁ βασιλεὺς τῶν δυνάμεων τοῦ ἀγαπητοῦ·« ἵνα καὶ*[4]) *ἡ λέγουσα προφητεία· »ἕως*[5]) *τάχους δραμεῖται ὁ λόγος αὐτοῦ·« πληρωθῇ. Καὶ βλέπομέν γε, ὅτι »εἰς*[6]) *πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ*[7]) *τῶν ἀποστόλων Ἰησοῦ φθόγγος, καὶ εἰς* (49) *τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης*[8]) *τὰ ῥήματα αὐτῶν.« Διὰ τοῦτο δυνάμεως μὲν πληροῦνται οἱ*[9]) *λόγου τοῦ μετὰ δυνάμεως ἀπαγγελλομένου*[10]) *ἀκούοντες· ἣν ἐπιδείκνυνται τῇ τε διαθέσει, καὶ τῷ βίῳ, καὶ τῷ ἕως θανάτου ἀγωνίζεσθαι περὶ τῆς ἀληθείας· διάκενοι δέ τινές εἰσι, κἂν ἐπαγγέλλωνται*[11]) *πιστεύειν τῷ θεῷ διὰ τοῦ Ἰησοῦ, οἱ*[12]) *μὴ δύναμιν*

---

[1]) Deest *ἀνθρωπίνης* in Philoc.

[2]) Boherell. et Ruaeus recte, ut videtur: Apud Paulum legitur: *ὑμῶν*, quod praestat. — Cfr. I Cor. II, 5.

[3]) Cfr. Psalm. LXVIII, 11. 12. (LXVII.)

[4]) Deest *καί* in Philoc.

[5]) Psalm. CXLVII, 15.

[6]) Cfr. Psalm. XIX, 4. (XVIII.)

[7]) Philoc. *ὁ φθόγγος τῶν ἀποστόλων Ἰησοῦ.*

[8]) Sic omnes Codd. Mss. et Philocalia. Hoeschel. vero et Spencerus: *οἰκουμένης ὁ τῶν ἀποστόλων λόγος. Διά κτλ.* R.

[9]) Philoc. male: *οἱ λόγοι τοῦ κτλ.*

[10]) Philoc. (itemq. edd. Spenc. ad marg.) *ἐπαγγελλομένου.*

[11]) Ita Codd. Reg. et Basileensis. Editi vero (v. c. edd. Spenc. itemq. edd. Philocal.) *ἐπαγγέλλονται.* R.

[12]) Libri editi (v. c. edd. Spenc.) *οἱ μὴ ὑπὸ δύναμιν.* Sed bene (Boherello jamjam idem confirmante) Philoc. omittit *ὑπό.* R.

θείαν ἔχοντες, προσάγεσθαι δοκοῦντες[1]) τῷ λόγῳ τοῦ θεοῦ. Εἰ καὶ ἀνωτέρω[2]) δ' ἐμνήσθην εὐαγγελικοῦ ῥητοῦ ὑπὸ τοῦ σωτῆρος εἰρημένου, οὐδὲν ἧττον καὶ νῦν αὐτῷ κατὰ καιρὸν χρήσομαι. Παριστὰς καὶ τὴν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν περὶ τῆς τοῦ εὐαγγελίου κηρύξεως πρόγνωσιν θειότατα δηλουμένην, καὶ τὴν τοῦ λόγου ἰσχὺν, χωρὶς διδασκάλων κρατοῦσαν τῶν πιστευόντων[3]) τῇ μετὰ δυνάμεως θείας πειθοῖ. Φησὶ δὴ ὁ Ἰησοῦς· »ὁ[4]) μὲν θερισμὸς πολὺς, οἱ δὲ ἐργάται ὀλίγοι· δεήθητε οὖν τοῦ κυρίου τοῦ θερισμοῦ, ὅπως ἐκβάλῃ[5]) ἐργάτας εἰς τὸν θερισμὸν αὐτοῦ.«[6])

63. Ἐπεὶ[7]) δὲ καὶ »ἐπιῤῥήτους εἶπεν ἀνθρώπους, τελώνας καὶ ναύτας πονηροτάτους λέγων ὁ Κέλσος τοὺς ἀποστόλους Ἰησοῦ·«[8]) καὶ περὶ τούτου φήσομεν, ὅτι[9]) ἔοικεν, ἵνα μὲν ἐγκαλέσῃ τῷ λόγῳ, πιστεύειν ὅπου θέ-

---

[1]) Deest δοκοῦντες in Codd Reg. et Basileensi. R.

[2]) Philoc. ἀνωτέρω δὲ ἐμνήσθην.

[3]) Philoc. πιστευόντων τῶν μετὰ — πειθοῖ.

[4]) Matth. IX, 37. 38.

[5]) Spenc. in textu (itemq. Philoc.) ἐκβάλλῃ, sed Hoeschel. et quinque Codd. Mss. (itemq. edd. Spenc. ad marg.) ἐκβάλῃ. R.

[6]) Philoc. itemq. edd. Spenc. αὑτοῦ, sed jam Boherellus in notis: αὐτοῦ.

[7]) Cfr. Philoc. cap. XVIII. ex edd. Tarini pag. 180. seqq.

[8]) Philoc. τοῦ Ἰησοῦ.

[9]) Philoc. cap. XV. ex edd. Tarini pag. 139. et 140. simillima fere nostro loco haec leguntur: Ἔοικε μὲν ὁ Κέλσος, ἵνα μὲν ἐγκαλέσῃ τῷ λόγῳ, πιστεύειν ὅπου θέλει τοῖς γεγραμμένοις· ἵνα δὲ τὴν ἐμφαινομένην θειότητα ἐν τοῖς αὐτοῖς βιβλίοις ἀπαγγελλομένην μὴ παραδέξηται, ἀπιστεῖν τοῖς εὐαγγελίοις· δέον τὸ φιλάληθες ἰδόντα τῶν γραψάντων, ἐκ τῆς περὶ τῶν χειρόνων ἀναγραφῆς, πιστεῦσαι καὶ περὶ τῶν θειοτέρων.

λει τοῖς γεγραμμένοις, ἵνα δὲ τὴν ἐμφαινομένην[1]) θειότητα ἐν τοῖς αὐτοῖς βιβλίοις ἀπαγγελλομένην[2]) μὴ παραδέξηται, ἀπιστεῖν τοῖς εὐαγγελίοις· δέον τὸ φιλάληθες ἰδόντα τῶν[3]) γραψάντων, ἐκ[4]) τῆς περὶ τῶν χειρόνων ἀναγραφῆς πιστεῦσαι καὶ περὶ τῶν θειοτέρων. Γέγραπται δὴ[5]) ἐν τῇ Βαρνάβα καθολικῇ ἐπιστολῇ, — ὅθεν[6]) ὁ Κέλσος λαβὼν τάχα εἶπεν, εἶναι ἐπιῤῥήτους καὶ πονηροτάτους τοὺς ἀποστόλους —, ὅτι ἐξελέξατο τοὺς ἰδίους ἀποστόλους[7]) Ἰησοῦς, ὄντας ὑπὲρ πᾶσαν ἀνομίαν ἀνομωτέρους. Καὶ ἐν[8]) τῷ εὐαγγελίῳ δὲ τῷ κατὰ Λουκᾶν φησι πρὸς τὸν Ἰησοῦν ὁ Πέτρος· »ἔξελθε[9]) ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι ἀνὴρ ἁμαρτωλός εἰμι, κύριε.« Ἀλλὰ καὶ ὁ Παῦλος ἐν τῇ πρὸς Τιμόθεόν φησι, καὶ αὐτὸς ὕστερον ἀπόστολος Ἰησοῦ[10]) γενόμενος· »ὅτι[11]) πιστὸς ὁ λόγος, ὅτι Ἰησοῦς[12]) Χριστὸς ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον ἁμαρτωλοὺς σῶσαι, ὧν πρῶτός εἰμι ἐγώ.«

---

[1]) Hoeschel. in textu (itemq. edd. Spenc. ad marg.) ἐκφαινομένην, sicque duo Codd. Vaticani, sed reliqui Mss. et Spenc. (in textu): ἐμφαινομένην. R. — Philoc. quoque: ἐμφαινομένην.

[2]) Boherello scribendum videtur: ἐπαγγελλομένην.

[3]) Philoc. Mscr., Hoeschel. teste: τῶν γραμμάτων.

[4]) Philoc. ἐκ τῆς τῶν περὶ τῶν χειρόνων ἀναγραφῆς πιστεῦσαι κτλ. — Cfr. pag. 115. not. 9.

[5]) Philoc. δέ.

[6]) Deest ὅθεν in Philoc.

[7]) Philoc. ἀποστόλους ὁ Ἰησοῦς.

[8]) Philoc. ἐν τῷ κατὰ Λουκᾶν δὲ εὐαγγελίῳ φησὶ πρός τόν κτλ.

[9]) Luc. V, 8.

[10]) Philoc. γενόμενος Ἰησοῦ.

[11]) Cfr. 1 Timoth. I, 15.

[12]) Hoeschel. et Spenc. Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ θεὸς ἦλθεν. Sed in Mss. Regio, Basileensi, et duobus Anglicanis secundo et tertio, nec non in Philoc. deest ὁ θεός, quod abest etiam a vulgato Pauli textu. R.

Οὐκ [1]) *οἶδα δ' ὅπως ἐπελάθετο, ἢ οὐκ ἐνόησεν περὶ Παύλου τι εἰπεῖν, τοῦ μετὰ τὸν Ἰησοῦν τὰς ἐν Χριστῷ πήξαντος ἐκκλησίας. Εἰκὸς γὰρ, ὅτι ἑώρα δεῖσθαι αὐτῷ ἀπολογίας τὸν περὶ Παύλου λόγον, πῶς διώξας* [2]) *τὴν ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ, καὶ πικρῶς ἀγωνισάμενος κατὰ τῶν πιστευόντων, ὡς καὶ εἰς θάνατον παραδιδόναι ἐθέλειν τοὺς Ἰησοῦ μαθητὰς, ὕστερον ἐπὶ τοσοῦτον μετεβάλετο, ὡς* [3]) *ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ μέχρι τοῦ Ἰλλυρικοῦ πεπληρωκέναι τὸ* [4]) *εὐαγγέλιον τοῦ Ἰησοῦ, καὶ φιλοτιμούμενον εὐαγγελίζεσθαι, ὥστε μὴ ἐπ' ἀλλότριον θεμέλιον οἰκοδομεῖν, ἀλλ' ὅπου μηδὲ τὴν ἀρχὴν ἐκηρύχθη τὸ ἐν Χριστῷ εὐαγγέλιον τοῦ θεοῦ. Τί οὖν ἄτοπον, βουλόμενον παραστῆσαι τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων τὸν* (50) *Ἰησοῦν, ὁπηλίκην ἔχει ψυχῶν ἰατρικὴν, τοὺς ἐπιῤῥήτους καὶ πονηροτάτους ἐπιλέξασθαι, καὶ τούτους προαγαγεῖν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστ'* [5]) *αὐτοὺς παράδειγμα εἶναι ἤθους καθαρωτάτου τοῖς δι'* [6]) *αὐτῶν προσαγομένοις τῷ Χριστοῦ εὐαγγελίῳ;*

64. *Εἰ* [7]) *δ' ἐπὶ τῷ προτέρῳ βίῳ ὀνειδίζειν μέλλοιμεν τοῖς μεταβαλοῦσιν,* [8]) *ὥρα* [9]) *καὶ Φαίδωνος ἡμᾶς*

---

[1]) Desiderantur in Philoc. verba: *Οὐκ οἶδα — πήξαντος ἐκκλησίας. Εἰκὸς γὰρ, ὅτι —, ἀλλ' ὅπου μηδὲ τὴν ἀρχὴν ἐκηρύχθη τὸ ἐν Χριστῷ εὐαγγέλιον τοῦ θεοῦ.*

[2]) Cfr. Act. IX, 1.

[3]) Cfr. Rom. XV, 19.

[4]) Codd. Reg. et Basileensis: *τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ.*

[5]) Philoc. *ὥστε αὐτούς.*

[6]) Sic recte Philocalia. Hoeschel. vero et Spenc. *δι' αὐτόν.* R. — Boherellus: »Lege: *δι' αὐτῶν.*«

[7]) Cfr. Philoc. cap. XVIII. ex edd. Tarini pag. 182.

[8]) Philoc. *μεταβάλλουσιν.*

[9]) Edd. Spenc. in textu: *ὥρα*, ad marg. vero: *ὅρα.* — Philoc. itemq. ed. Ruaei recte: *ὥρα*, et Boherell. jamjam in notis: »Legendum: *ὥρα.*«

κατηγορεῖν καὶ [1]) φιλοσοφήσαντος, ἐπεὶ, ὡς ἡ ἱστορία φησὶν, ἀπὸ [2]) οἰκήματος αὐτὸν μετήγαγεν εἰς [3]) φιλόσοφον διατριβὴν ὁ Σωκράτης. Ἀλλὰ καὶ τὴν Πολέμωνος ἀσωτείαν, [4]) τοῦ διαδεξαμένου Ξενοκράτην, ὀνειδίσομεν [5]) φιλοσοφίᾳ· δέον κἀκεῖ τοῦτ᾽ [6]) αὐτῆς ἀποδέξασθαι, ὅτι δεδύνηται ὁ ἐν τοῖς πείσασι λόγος [7]) ἀπὸ τηλικούτων μεταστῆσαι κακῶν τοὺς προκατειλημμένους [8]) ἐν αὐτοῖς. Καὶ παρὰ μὲν τοῖς [9]) Ἕλλησιν, εἷς τις Φαίδων, καὶ οὐκ οἶδα εἰ δεύτερος, καὶ εἷς Πολέμων, μεταβαλόντες [10]) ἀπὸ ἀσώτου καὶ μοχθηροτάτου βίου, ἐφιλοσόφησαν· παρὰ δὲ τῷ Ἰησοῦ οὐ [11]) μόνοι τότε οἱ δώδεκα, ἀλλ᾽ ἀεὶ καὶ πολλαπλασίους, οἵτινες γενόμενοι σωφρόνων χορὸς, λέγουσι περὶ τῶν προτέρων· »ἦμεν [12]) γάρ ποτε καὶ ἡμεῖς ἀνόητοι, ἀπειθεῖς, πλανώμενοι, δουλεύοντες ἐπιθυμίαις καὶ ἡδοναῖς ποικίλαις, ἐν κακίᾳ καὶ φθόνῳ διάγοντες, στυγητοὶ, μισοῦντες ἀλλήλους. Ὅτε [13]) δ᾽ ἡ χρηστότης καὶ ἡ φιλανθρω-

---

[1]) Deest *καί* in Philoc.

[2]) Hoeschel. et Spenc. (in textu): *ἀπὸ οἰκήματος ἐτείου*, sed Philoc. omittit *ἐτείου*. Loco *ἐτείου*, inquit Spencerus (in notis), lege: *ἑταιρίου*. R. — Boherellus: »E Philoc. abest, et abesse potest: *ἐτείου*.«

[3]) Philoc. *ἐπὶ τὴν φιλόσοφον κτλ.*

[4]) Philoc. *ἀσωτίαν*.

[5]) Sic Codd. Reg. et Basileensis. Libri editi (v. c. edd. Spenc.) *ὀνειδίσωμεν φιλοσοφίᾳ*. Philoc. *ὀνειδίσομεν καὶ μετὰ φιλοσοφίας*. R.

[6]) Philoc. *τοῦτο αὐτῆς*.

[7]) Edd. Spenc. ad marg. *λόγοις*.

[8]) Philoc. perperam: *προκατειλημένους*.

[9]) Deest *τοῖς* in Philoc.

[10]) Philoc. *μεταβάλλοντες*.

[11]) Philoc. *οὐ μόνον τότε οἱ δώδεκα, ἀλλὰ καὶ πολλαπλασίους κτλ.*

[12]) Cfr. Tit. III, 3—6.

[13]) Philoc. *Ὅτε δὲ ἡ χρηστότης κτλ.*

πία ἐπεφάνη τοῦ σωτῆρος ἡμῶν θεοῦ, διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας, καὶ ἀνακαινώσεως τοῦ [1]) πνεύματος, οὗ ἐξέχεεν ἐφ' ἡμᾶς πλουσίως,« [2]) τοιοίδε γεγόναμεν. »Ἐξαπέστειλε [3]) γὰρ ὁ θεὸς τὸν λόγον αὐτοῦ, [4]) καὶ [5]) ἰάσατο αὐτοὺς, καὶ ἐῤῥύσατο [6]) αὐτοὺς ἐκ τῶν διαφθορῶν αὐτῶν·« ὡς ὁ [7]) ἐν ψαλμοῖς προφητεύσας ἐδίδαξε. Καὶ ταῦτα δ' ἂν προσθείην τοῖς λεγομένοις, ὅτι Χρύσιππος, ἐν τῷ περὶ παθῶν θεραπευτικῷ, πειρᾶται ὑπὲρ τοῦ καταστεῖλαι τὰ ἐν ἀνθρώποις πάθη τῶν ψυχῶν, μὴ προσποιησάμενος [8]) ποῖον [9]) τὸ τῆς ἀληθείας ἐστὶ δόγμα, θεραπεύειν κατὰ τὰς διαφόρους αἱρέσεις τοὺς [10]) ἐν τοῖς πάθεσι προκατειλημμένους, καί φησιν· »ὅτι κἂν ἡδονὴ τέλος ᾖ, [11]) οὑτωσεὶ [12]) θεραπευτέον τὰ πάθη· κἂν τρία γένη τῶν ἀγαθῶν, οὐδὲν [13]) ἧττον καὶ κατὰ τὸν λόγον τοῦτον, τῶν παθῶν οὕτως ἀπαλλακτέον τοὺς ἐνεχομένους αὐτοῖς.« Οἱ δὲ κατήγοροι τοῦ [14]) Χριστια-

---

[1]) Deest τοῦ in Philoc.

[2]) Deest πλουσίως in Philoc.

[3]) Cfr. Psalm. CVII, 20.

[4]) Philoc. itemq. edd. Spenc. αὐτοῦ. — Boherellus: »Lege: αὑτοῦ.«

[5]) Desunt in Philoc. verba: καὶ ἰάσατο αὐτούς.

[6]) Philoc. ἐρύσατο. [7]) Deest ὁ in Philoc.

[8]) Gelenius interpres videtur legisse: προορισάμενος Hoeschel. in textu (edd. Spenc. ad marg.) προσποιησάμενον. R.

[9]) Edd. Spenc. ποῖόν τι. — Boherellus: »Melius, e Philoc., ποῖον τό.«

[10]) Sic Philocalia. Hoeschel. et Spenc. (uncis voc. τοὺς in edd. Spenc. appositis) habent: τοὺς καὶ τοῖς πάθεσι. R. — Boherellus: »Lege, e Philoc., τοὺς ἐν τοῖς« κτλ.

[11]) Philoc. ἦν.

[12]) Philoc. οὑτωσὶ τὰ πάθη θεραπευτέον.

[13]) Sic recte Philoc. (itemq. Boherell. in notis). Hoeschel. vero et Spenc. οὐδὲν ἧττον κατὰ τὸν λόγον τούτων τῶν παθῶν, οὕτως κτλ.

[14]) Deest τοῦ in Philoc.

νισμοῦ οὐχ ὁρῶσιν, ὅσων πάθη, καὶ ὅσων χύσις κακίας καταστέλλεται, καὶ ὅσων[1]) ἄγρια ἤθη ἡμεροῦται προφάσει τοῦ λόγου. Ὧι ἔδει[2]) αὐχοῦντας αὐτοὺς τὸ κοινωνικὸν χάριτας ὁμολογεῖν, καινῇ μεθόδῳ πολλῶν κακῶν μεταστήσαντι τοὺς ἀνθρώπους· καὶ μαρτυρεῖν γε αὐτῷ, εἰ[3]) καὶ μὴ ἀλήθειαν, ἀλλὰ τὸ λυσιτελὲς τῷ τῶν ἀνθρώπων γένει.

65. Ἐπεὶ[4]) δὲ μὴ προπετεῖς διδάσκων[5]) τοὺς μαθητὰς ὁ Ἰησοῦς, ἔλεγεν αὐτοῖς τό· »ἐὰν[6]) διώκωσιν ὑμᾶς ἐν[7]) τῇ πόλει ταύτῃ, φεύγετε εἰς τὴν ἑτέραν· κἂν ἐν τῇ ἑτέρᾳ διώκωσι, πάλιν[8]) φεύγετε εἰς τὴν ἄλλην·« καὶ διδάσκων παράδειγμα αὐτοῖς ἐγίνετο[9]) εὐσταθοῦς (51) βίου, οἰκονομοῦντος μὴ εἰκῇ, μηδὲ ἀκαίρως καὶ ἀλόγως ὁμόσε χωρεῖν τοῖς κινδύνοις· τοῦτο πάλιν κακουργῶν ὁ Κέλσος διαβάλλει, καί φησι πρὸς τὸν Ἰησοῦν ὁ παρ' αὐτῷ Ἰουδαῖος· »ὅτι μετὰ τῶν μαθητῶν τῇδε κἀκεῖσε ἀποδιδράσκεις.«[10]) Ὁμοι-

---

[1]) Philoc. ὅσον ἄγρια ἤθη ἡμεροῦνται.

[2]) Philoc. ἔδει αὐτοὺς ἐντυχόντας τῷ κοινωνικῷ κτλ. — Boherellus: »Non contemnendum, quod in Philoc. legitur,« etc.

[3]) Philoc. εἴγε μή. — De seqq. cfr. Philoc. cap. XVIII. ex edd. Tarini pag. 184.

[4]) Hoeschel. et Spenc. Ἐπεὶ μηδέ, sed Philoc. ut in nostro textu. R. — Item Boherell. in notis Philoc. lectionem comprobat, post προπετεῖς autem addendum putat εἶναι.

[5]) Philoc. διδάσκων ὁ Ἰησοῦς τοὺς μαθητάς.

[6]) Cfr. Matth. X, 23.

[7]) Hoeschel. et Spenc. ad marg. ἐκ τῆς πόλεως ταύτης.

[8]) Deest πάλιν in Philoc.

[9]) Philoc. ἐγένετο.

[10]) Ita Spenc. (in textu) et omnes Mss. Hoeschel. vero (itemq. edd. Spenc. ad marg.) διαδιδράσκεις. Ὅμοιον δὲ ᾧ πεποίηται κατὰ Ἰησοῦ καὶ τῶν μαθητῶν φήσομεν εἶναι. — Ceterum verbum: ἀποδιδράσκεις, in Phi-

ον[1]) δὲ ἡ πεποίηται[2]) κατὰ Ἰησοῦ καὶ τῶν μαθητῶν διαβολῇ φήσομεν εἶναι καὶ τὸ περὶ Ἀριστοτέλους ἱστορούμενον· οὗτος γὰρ, ἰδὼν συγκροτεῖσθαι μέλλον καθ'[3]) αὐτοῦ δικαστήριον, ὡς κατὰ ἀσεβοῦς,[4]) διά τινα δόγματα τῆς φιλοσοφίας αὐτοῦ,[5]) ἃ ἐνόμισαν εἶναι ἀσεβῆ Ἀθηναῖοι, ἀναχωρήσας ἀπὸ[6]) τῶν Ἀθηνῶν, ἐν Χαλκίδι τὰς διατριβὰς ἐποιήσατο, ἀπολογησάμενος τοῖς γνωρίμοις, καὶ εἰπών·[7]) »ἀπίωμεν ἀπὸ τῶν Ἀθηνῶν, ἵνα μὴ πρόφασιν δῶμεν Ἀθηναίοις τοῦ δεύτερον ἄγος ἀναλαβεῖν παραπλήσιον τῷ κατὰ[8]) Σωκράτους, καὶ ἵνα μὴ δεύτερον εἰς φιλοσοφίαν ἀσεβήσωσιν.« Φησὶ[9]) δὲ »τὸν Ἰησοῦν μετὰ τῶν μαθητῶν αἰσχρῶς καὶ γλίσχρως τὰς τροφὰς συλλέγοντα περιεληλυθέναι.« Πόθεν λαβὼν, ἀπαγγελλέτω, τὸ αἰσχρὸν καὶ τὸ[10]) γλίσχρον τῆς συλλογῆς· ἐν γὰρ τοῖς εὐαγγελίοις[11]) γυναῖκές τινες, τεθεραπευμέναι ἀπὸ τῶν ἀσθενειῶν αὐτῶν, ἐν αἷς ἦν καὶ Σωσάννα,[12]) παρεῖχον τοῖς μαθηταῖς ἐκ τῶν ὑπαρχόντων αὐταῖς τροφάς. Τίς δὲ τῶν

---

loc. haec, quae paulo infra leguntur, excipiunt verba: *Τί δὲ — νήπιον ἔτι ἐχρῆν κτλ.*

1) Haec alio prorsus loco, pag. scil. 186. et 187., in Philoc. leguntur.

2) Philoc. *πεπόνηται κατὰ τοῦ Ἰησοῦ.*

3) Philoc. itemq. edd. Spenc. *κατ' αὐτοῦ.*

4) Philoc. *ἀσεβοῦντος.*

5) Philoc. itemq. edd. Spenc. *αὐτοῦ.*

6) Philoc. *ὑπό.*

7) Philoc. itemq. edd. Spenc. *λέγων.*

8) Deest *κατά* in Philoc.

9) Verba: *Φησὶ δὲ τὸν Ἰησοῦν — συλλέγοντες; Ἐπὶ δὲ τούτοις ἑξῆς ὁ Ἰουδαῖος πρὸς τὸν Ἰησοῦν παρὰ τῷ Κέλσῳ λέγει*, in Philoc. frustra desiderantur.

10) Uncis inclusum legitur *τό* in edd. Spenc.

11) Cfr. Luc. VIII, 2. 3.

12) Codd. Reg. et Basil. (itemq. edd. Spenc. ad marg.) *Σωσάννα*. Alias (v. c. in textu edd. Spenc.) *Σουσάννα*. R.

φιλοσοφούντων, καὶ ἀνακειμένων ὠφελείᾳ γνωρίμων, οὐκ ἀπ' αὐτῶν ἐλάμβανε τὰ πρὸς τὰς χρείας; Ἢ ἐκεῖνοι μὲν τοῦτο καθηκόντως ἐποίουν καὶ καλῶς· ἐὰν δ' οἱ Ἰησοῦ μαθηταὶ πράττωσιν αὐτὸ, κατηγοροῦνται ὑπὸ Κέλσου, ὡς αἰσχρῶς καὶ γλίσχρως τὰς τροφὰς συλλέγοντες;

66. Ἐπὶ δὲ τούτοις ἑξῆς ὁ Ἰουδαῖος πρὸς τὸν Ἰησοῦν παρὰ τῷ Κέλσῳ λέγει· »Τί[1]) δὲ καί σε νήπιον ἔτι ἐχρῆν εἰς Αἴγυπτον ἐκκομίζεσθαι;[2]) Μὴ ἀποσφαγῇς; Θεὸν γὰρ οὐκ εἰκὸς ἦν περὶ θανάτου δεδιέναι.[3]) Ἀλλ' ἄγγελος μὲν ἧκεν ἐξ οὐρανοῦ, κελεύων σοι καὶ τοῖς σοῖς οἰκείοις φεύγειν, μὴ ἐγκαταληφθέντες ἀποθάνητε. Φυλάσσειν δέ σε αὐτόθι ὁ δύο ἤδη διά σε πεπομφὼς ἀγγέλους, ὁ μέγας θεὸς τὸν ἴδιον υἱὸν, οὐκ ἐδύνατο;« Οἴεται[4]) δ' ἐν τούτοις ὁ Κέλσος, μὴ θεῖόν τι εἶναι ἐν ἀνθρωπίνῳ σώματι καὶ ψυχῇ κατὰ τὸν Ἰησοῦν· ἀλλὰ καὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ τοιοῦτον γεγονέναι, ὁποῖον Ὁμήρου μῦθοι εἰσάγουσι. Παίζων γοῦν τὸ ἐπὶ τῷ σταυρῷ προχυθὲν αἷμα τοῦ Ἰησοῦ φησιν, ὅτι οὐκ ἦν

Ἰχὼρ,[5]) οἷός πέρ τε ῥέει μακάρεσσι θεοῖσιν.

---

[1]) Philoc. *Τί δέ σε καὶ νήπιον κτλ.* — Cfr Philoc. cap. XVIII. ex edd. Tarini pag. 184. seqq. coll. not. 10. pag. 120.

[2]) Philoc. *ἐκκομίζεσθαι, ἵνα μὴ ἀποσφαγῇς; Θεὸν γάρ κτλ.*

[3]) Sic omnes Mss. (itemq. edd. Spenc. ad marg.) Alias (v. c. in textu edd. Spenc.) *δεδοικέναι. Καὶ ἄγγελος κτλ.* R. — Philoc. *δεδιέναι, καὶ τὰ ἑξῆς*, omissis igitur plurimis verbis, et quidem verbis: *Ἀλλ' ἄγγελος — εἰσάγουσι. Παίζων γοῦν —, ὅτι οὐκ ἦν*

Ἰχὼρ, οἷός πέρ τε ῥέει μακάρεσσι θεοῖσιν.

[4]) Libri editi (v. c. edd. Spenc.) *Οἴεται δ' ἡμᾶς ἐν τούτοις ὁ Κέλσος κτλ.*, sed *ἡμᾶς* uncis includunt, utpote quod redundat. Si cui vero retinendum videtur, legendum (cum Boherello) erit: *Οἴεται δ' ἡμᾶς νομίζειν ὁ Κέλσος κτλ.*, si autem *ἡμᾶς* resecatur, legendum est (?) paulo post: *ἀλλὰ καὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ μὴ τοιοῦτον κτλ.* R.

[5]) Cfr. Iliad. lib. V. vers. 340.

Ἡμεῖς [1]) δ' αὐτῷ πιστεύοντες Ἰησοῦ, περὶ μὲν τῆς ἐν αὐτῷ θειότητος λέγοντι· »ἐγώ [2]) εἰμι ἡ ὁδὸς, καὶ ἡ ἀλήθεια, καὶ ἡ ζωὴ,« καὶ εἴ τι τούτοις παραπλήσιον· περὶ δὲ τοῦ, ὅτι ἐν ἀνθρωπίνῳ σώματι ἦν, ταῦτα φάσκοντι· »νῦν [3]) δέ [4]) ζητεῖτέ με ἀποκτεῖναι, ἄνθρωπον, ὅστις [5]) τὴν ἀλήθειαν ὑμῖν [6]) λελάληκα·« σύνθετόν τι χρῆμά φαμεν αὐτὸν γεγονέναι. Καὶ ἐχρῆν τὸν προνοούμενον τῆς ὡς ἀνθρώπου ἑαυτοῦ εἰς τὸν βίον ἐπιδημίας, μὴ ἀκαίρως ὁμόσε χωρεῖν τῷ ἕως θανάτου κινδύνῳ. Οὕτως [7]) δὲ ἔδει αὐτὸν καὶ ὑπὸ (52) τῶν ἀνατρεφόντων ἄγεσθαι, ὑπὸ θείου ἀγγέλου οἰκονομουμένων· [8]) πρότερον [9]) μὲν λέγοντος τοῦ χρηματίζοντος· »Ἰωσὴφ [10]) υἱὸς Δαυὶδ, μὴ φοβηθῇς παραλαβεῖν Μαριὰμ τὴν γυναῖκά σου· τὸ γὰρ ἐν αὐτῇ γεννηθὲν, ἐκ πνεύματος ἁγίου ἐστί·« δεύτερον δέ· »ἐγερθεὶς [11]) παράλαβε τὸ παιδίον καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ, καὶ φεῦγε εἰς Αἴγυπτον, καὶ ἴσθι ἐκεῖ ἕως ἂν εἴπω σοι· μέλλει γὰρ Ἡρώδης ζητεῖν τὸ παιδίον, τοῦ ἀπολέσαι [12]) αὐτό.« Ἐν τούτοις δ' οὐδὲ πάνυ παράδοξόν μοι φαίνεται τὸ ἀναγεγραμμένον. Ὄναρ γὰρ τῷ Ἰωσὴφ καθ' [13]) ἑτε-

---

[1]) Cfr. Philoc. cap. XVIII. ex edd. Tarini pag. 185.

[2]) Ev. Joann. XIV, 6.

[3]) Cfr. ev. Joann. VIII, 40.

[4]) Deest δέ in Philoc.

[5]) Philoc. ὃς τήν κτλ.

[6]) In edd. Spenc., uncis licet appositis, ἐν praefixum legitur voc. ὑμῖν.

[7]) Philoc. Οὕτω δὲ ἔδει κτλ.

[8]) Edd. Spenc. οἰκονομούμενον.

[9]) In Philoc. desunt verba: πρότερον μὲν — · εἴτ' ἀγγέλου, εἴθ' οὑτινοσοῦν φαντασιοῦντος τὴν ψυχήν.

[10]) Cfr. Matth. I, 20. — Edd. Spenc. Δαβίδ.

[11]) Cfr. Matth. II, 13.

[12]) Hoeschel. in textu (itemq. edd. Spenc. ad marg.) ἀποκτεῖναι. R.

[13]) Boherellus: »Hinc videtur (?) colligi posse Mat-

ρον τόπον τῆς γραφῆς λέγεται ἄγγελος ταῦτ' εἰρηκέναι. Τὸ δὲ τὸ [1]) ὄναρ δηλοῦσθαί τισι τάδε ποιεῖν, καὶ ἄλλοις πλείοσι συμβαίνει· εἴτ' ἀγγέλου, εἴθ' οὑτινοσοῦν φαντασιοῦντος τὴν ψυχήν. Τί [2]) οὖν ἄτοπον, [3]) τὸν ἅπαξ ἐνανθρωπήσαντα, καὶ κατ' [4]) ἀνθρωπίνην ἀγωγὴν οἰκονομεῖσθαι πρὸς τὸ ἐκκλίνειν κινδύνους; Οὐ τῷ ἄλλως [5]) ἀδύνατον εἶναι τοιοῦτον γενέσθαι, ἀλλὰ τῷ δεῖν τὸ ἐγχωροῦν ὁδῷ καὶ τάξει περὶ τῆς σωτηρίας τοῦ Ἰησοῦ οἰκονομεῖσθαι. [6]) Καὶ βέλτιόν γε ἦν ὑπεκστῆναι τὸ παιδίον Ἰησοῦν τὴν [7]) Ἡρώδου ἐπιβουλὴν, καὶ ἀποδημῆσαι μετὰ τῶν τρεφόντων αὐτὸ εἰς Αἴγυπτον, ἕως τῆς τελευτῆς τοῦ ἐπιβουλεύοντος· ἢ τὴν περὶ τοῦ Ἰησοῦ πρόνοιαν κωλύειν τὸ [8]) ἐφ' ἡμῖν Ἡρώδου ἀναιρεῖν τὸ

---

thaei exemplaria, quibus utebatur Origenes, in altero loco non habuisse: κατ' ὄναρ. Sed forte legendum est: καθ' ἑκάτερον τόπον.« — Cfr. Matth. II, 13. coll. 19.

[1]) In Philoc. uncis inclusum legitur τό.

[2]) Cfr. Philoc. cap. XVIII. ex edd. Tarini pag. 185. et 186.

[3]) Philoc. ἄτοπον ἦν, τόν κτλ.

[4]) Philoc. κατὰ ἀνθρωπίνην κτλ.

[5]) Philoc. ἄλλως δυνατὸν εἶναι τὸ τοιοῦτον γενέσθαι.

[6]) Sic Codd. Reg., Basileensis et Philocalia. Hoeschel. vero et Spenc. in textu habent: ᾠκονομῆσθαι. R.

[7]) Sic omnes Mss. et Philocalia. Hoeschel. in textu (itemq. edd. Spenc. ad marg.) τῇ Ἡρώδου ἐπιβουλῇ. Guietus scribendum suspicabatur: τῆς Ἡρώδου ἐπιβουλῆς. R.

[8]) Sic recte Philoc., Codd. Regius, Basileensis, et vetustus Vaticanus. Nec aliter Origenes libro de Oratione τὸ ἐφ' ἡμῖν τοῦ ἡλίου usurpat ad significandum liberum solis arbitrium. Spencer. in textu habet: κωλύειν τὴν ὁρμὴν Ἡρώδου. Quae lectio non spernenda. Hoeschel. in textu: τοῦ ἐφ' ἡμῖν Ἡρώδου. R. — Edd. Spenc. ad marg. τοῦ ἐφ' ἡμῖν Ἡρώδου, ἢ· τὸ ἐφ' ἡμῖν Ἡρώδου.

παιδίον θέλοντος, ἢ τὴν λεγομένην παρὰ τοῖς ποιηταῖς Ἄϊδος κυνέην, ἤ τι παραπλήσιον ποιεῖν εἶναι περὶ τὸν Ἰησοῦν, ἢ πατάξαι[1]) ὁμοίως τοῖς ἐν Σοδόμοις τοὺς ἥκοντας ἐπὶ τὴν ἀναίρεσιν αὐτοῦ. Τὸ γὰρ πάνυ παράδοξον τῆς ἐπ᾽ αὐτὸν βοηθείας, καὶ ἐπὶ πλέον[2]) ἐμφανὲς, οὐκ ἦν χρήσιμον τῷ βούλεσθαι[3]) αὐτὸν διδάξαι ὡς ἄνθρωπον μαρτυρούμενον ὑπὸ τοῦ θεοῦ, ἔχειν τι θειότερον ἐν τῷ βλεπομένῳ ἀνθρώπῳ· ὅπερ ἦν ὁ κυρίως υἱὸς θεοῦ, θεὸς λόγος,[4]) θεοῦ δύναμις, καὶ θεοῦ σοφία, ὁ[5]) καλούμενος Χριστός. Οὐ καιρὸς δὲ νῦν τὰ περὶ τοῦ συνθέτου, καὶ ἐξ ὧν συνέκειτο ὁ[6]) ἐνανθρωπήσας Ἰησοῦς, διηγήσασθαι· οὔσης τινὸς καὶ, ἵν᾽ οὕτως ὀνομάσω, οἰκείας ζητήσεως τοῖς πιστεύουσιν[7]) εἰς τὸν τόπον.[8])

67. Μετὰ ταῦτά φησιν ὁ παρὰ τῷ Κέλσῳ Ἰουδαῖος, ὡς φιλομαθής τις Ἕλλην, καὶ τὰ Ἑλλήνων πεπαιδευμένος· »ὅτι οἱ μὲν παλαιοὶ μῦθοι Περσεῖ, καὶ Ἀμφίονι, καὶ Αἰακῷ, καὶ Μίνωι θείαν σπορὰν νείμαντες,[9]) οὐδ᾽ αὐτοῖς ἐπιστεύσαμεν· ὅμως ἐπέδειξαν ἑαυτῶν[10]) ἔργα μεγάλα καὶ θαυμαστὰ, ἀληθῶς τε ὑπὲρ ἄνθρωπον, ἵνα μὴ ἀπίθανοι δοκῶσι· σὺ δὲ δὴ, τί καλὸν ἢ θαυμάσιον ἔργῳ, ἢ λόγῳ πεποίηκας; Ἡμῖν οὐδὲν ἐπε-

---

[1]) Cfr. Gen. XIX, 11.

[2]) Philoc. πλεῖον. [3]) Philoc. βουλεύεσθαι.

[4]) Sic Philocalia. Alias (v. c. in edd. Spenc.) λόγος, καὶ δύναμις. R. — Cfr. 1 Cor. 1, 24.

[5]) Deest ὁ in Philoc.

[6]) Deest ὁ in edd. Spenc.

[7]) Philoc. πιστεύουσι κατὰ τὸν τόπον.

[8]) Sequuntur nunc demum in Philoc. verba: Ὅμοιον δὲ ἦ πεποίηται κατά κτλ. — Cfr. pag. 121. not. 1.

[9]) Sic omnes Mss. Hoeschel. in textu: νείμαντες, οἷς οὐδ᾽ αὐτοῖς ἐπιστεύσαμεν, et ad marg. monet, forte legendum αὐτοί pro αὐτοῖς. R. — Edd. Spenc., uncis voc. οἷς appositis, in textu: νείμαντες, οἷς οὐδ᾽ αὐτοὶ ἐπιστεύσαμεν, ad marg. vero: αὐτοῖς.

[10]) Ruaeus in notis: »Lege: αὐτῶν ἔργα.«

δείξω· καί τοι προκαλουμένων ἐν τῷ ἱερῷ[1]) *σε παρασχέσθαι τι ἐναργὲς γνώρισμα, ὡς εἴης ὁ τοῦ θεοῦ παῖς.« Πρὸς τοῦτο δὲ λεκτέον, ὅτι δεικνύτωσαν ἡμῖν Ἕλληνες τῶν κατειλεγμένων τινὸς βιωφελές, λαμπρὸν καὶ παρατεῖναν ἐπὶ τὰς ὕστερον γενεάς, καὶ τηλικοῦτον ἔργον,* (53) *ὡς ἐμποιεῖν πιθανότητα τῷ περὶ αὐτῶν μύθῳ, λέγοντι ἀπὸ θείας αὐτοὺς γεγονέναι σπορᾶς. Ἀλλὰ γὰρ οὐδὲν δείξουσιν οὐδὲ μακρῷ*[2]) *ἔλαττον περὶ οὓς ἀνέγραψεν*[3]) *ἄνδρας, ὧν παρέστησεν ὁ Ἰησοῦς· ἐὰν ἄρα μὴ ἐπὶ μύθους ἀνάγωσιν ἡμᾶς Ἕλληνες, καὶ τὰς παρ' ἑαυτοῖς ἱστορίας, θέλοντες ἡμᾶς μὲν ἐκείνοις ἀλόγως πιστεύειν· τούτοις δὲ καὶ μετὰ πολλὴν ἐνάργειαν ἀπιστεῖν. Φαμὲν οὖν, ὅτι τοῦ Ἰησοῦ τὸ ἔργον ἡ πᾶσα ἔχει ἀνθρώπων οἰκουμένη, ἧ παροικοῦσιν αἱ τοῦ θεοῦ διὰ Ἰησοῦ ἐκκλησίαι τῶν μεταβαλόντων ἀπὸ μυρίων ὅσων κακῶν. Καὶ ἔτι γε τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ ἐκστάσεις μὲν διανοίας ἀνθρώπων ἀφίστησι, καὶ δαίμονας, ἤδη δὲ καὶ νόσους· ἐμποιεῖ δὲ θαυμασίαν τινὰ πραότητα, καὶ καταστολὴν τοῦ ἤθους, καὶ φιλανθρωπίαν, καὶ χρηστότητα, καὶ ἡμερότητα, ἐν τοῖς μὴ*[4]) *διὰ τὰ βιωτικὰ ἤ τινας χρείας ἀνθρωπικὰς ὑποκριναμένοις, ἀλλὰ παραδεξαμένοις γνησίως τὸν περὶ θεοῦ καὶ Χριστοῦ καὶ τῆς ἐσομένης κρίσεως λόγον.*

68. *Ἑξῆς δὲ τούτοις ὁ Κέλσος ὑπιδόμενος*[5]) *τὰ*

---

[1]) Cfr. ev. Joann. X, 24.

[2]) Ita Hoeschel. et Spencer. in textu, ad marg. vero habent: *μικρῷ ἐλάττω*, quae lectio est omnium Mss. nostrorum. R.

[3]) Guieto scribendum videtur: *ἀνέγραψαν*. R.

[4]) Editi: *μηδὲ διὰ τά κτλ.* In nostris Mss. desideratur *διά*. R. — Edd. Spenc. in textu: *μὴ δὲ διὰ τά κτλ.*, ad marg. *μὴ διὰ τά κτλ.*

[5]) Libri editi (v. c. edd. Spenc.) in textu: *ὑπειδόμενος*. Sicque habent Codd. Reg. et Basileensis; sed tres Codd. Anglicani et duo Vaticani (itemq. edd. Spenc. ad marg.) *ὑπιδόμενος*. R.

ἐπιδειχθησόμενα ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ γεγενημένα μεγάλα, περὶ ὧν ὀλίγα ἀπὸ πολλῶν εἰρήκαμεν· προσποιεῖται συγχωρεῖν ἀληθῆ εἶναι, ὅσα περὶ θεραπειῶν, ἢ ἀναστάσεως, ἢ περὶ ἄρτων ὀλίγων θρεψάντων πολλοὺς ἀναγέγραπται, ἀφ' ὧν λείψανα πολλὰ καταλέλειπται, ἢ ὅσα ἄλλα οἴεται τερατευσαμένους [1]) τοὺς μαθητὰς ἱστορηκέναι, καὶ ἐπιφέρει αὐτοῖς· »φέρε πιστεύσωμεν εἶναί σοι ταῦτ' εἰργασμένα.« [2]) Καὶ εὐθέως κοινοποιεῖ αὐτὰ πρὸς τὰ ἔργα τῶν γοήτων, ὡς ὑπισχνουμένων θαυμασιώτερα, καὶ πρὸς τὰ ὑπὸ τῶν μαθόντων ἀπὸ [3]) Αἰγυπτίων ἐπιτελούμενα, ἐν μέσαις ἀγοραῖς ὀλίγων ὀβολῶν ἀποδομένων τὰ σεμνὰ μαθήματα, καὶ δαίμονας ἀπὸ ἀνθρώπων ἐξελαυνόντων, καὶ νόσους ἀποφυσώντων, καὶ ψυχὰς ἡρώων ἀνακαλούντων, δεῖπνά τε πολυτελῆ, καὶ τραπέζας, καὶ πέμματα, καὶ ὄψα τὰ οὐκ ὄντα δεικνύντων, καὶ ὡς ζῶα κινούντων οὐκ ἀληθῶς ὄντα ζῶα, ἀλλὰ μέχρι φαντασίας φαινόμενα [4]) τοιαῦτα. Καί φησιν· »ἆρ' ἐπεὶ ταῦτα ποιοῦσιν ἐκεῖνοι, δεήσει ἡμᾶς αὐτοὺς ἡγεῖσθαι υἱοὺς εἶναι θεοῦ; ἢ λεκτέον αὐτὰ ἐπιτηδεύματα εἶναι ἀνθρώπων πονηρῶν καὶ κακοδαιμόνων;« Ὁρᾷς ὡς διὰ τούτων οἱονεὶ παραδέχεται μαγείαν εἶναι· οὐκ οἶδα, εἰ ὁ αὐτὸς ὢν τῷ γράψαντι κατὰ μαγείας βιβλία πλείονα. Πλὴν ὡς χρήσιμον αὐτῷ εἰς τὰ προκείμενα, τοῖς ἀπὸ μαγείας ὁμοιοῖ τὰ περὶ Ἰησοῦ ἱστορούμενα. Καὶ ἦν ἂν ὅμοια, εἰ μέχρι ἀποδείξεως ὁμοίως τοῖς μαγγανεύουσιν ἔφθανε δείξας· νυνὶ δὲ οὐδεὶς μὲν τῶν γοήτων δι' ὧν

---

[1]) Libri editi (v. c. edd. Spenc.) ad marg. τερατευομένους. R.

[2]) Edd. Spenc. male: εἰργασμένα. Boherell. tamen in notis: »Corrige: εἰργασμένα.«

[3]) Haec est interlinearis lectio veteris Cod. Vaticani; reliqui Mss. male, ut videtur, cum editis (v. c. edd. Spenc.) habent: ὑπὸ Αἰγυπτίων. R.

[4]) Libri editi (v. c. edd. Spenc.) ad marg. βλεπόμενα.

ποιεῖ, ἐπὶ τὴν τῶν ἠθῶν ἐπανόρθωσιν καλεῖ τοὺς θεασαμένους, οὐδὲ φόβῳ θεοῦ παιδαγωγεῖ τοὺς καταπλαγέντας τὰ θεάματα, οὐδὲ πειρᾶται πείθειν οὕτω ζῆν τοὺς (54) ἰδόντας, ὡς δικαιωθησομένους ὑπὸ θεοῦ. Καὶ οὐδὲν τούτων ποιοῦσι γόητες, ἐπειδὴ οὐ δύνανται, ἢ μηδὲ βούλονται, μηδὲ θέλουσι πραγματεύεσθαι [1]) τὰ περὶ τῆς τῶν ἀνθρώπων διορθώσεως· ἅτε καὶ αὐτοὶ πλήρεις ὄντες αἰσχίστων καὶ ἐπιῤῥητοτάτων ἁμαρτημάτων. Ὁ δὲ δι' ὧν ἐποίει παραδόξων ἐπὶ τὴν τῶν ἠθῶν ἐπανόρθωσιν ἐπαγόμενος [2]) τοὺς θεωροῦντας τὰ [3]) γιγνόμενα καλῶς, πῶς οὐκ εἰκὸς, ὅτι παρεῖχεν ἑαυτὸν οὐ μόνον τοῖς γνησίοις αὐτοῦ μαθηταῖς, ἀλλὰ καὶ τοῖς λοιποῖς παράδειγμα ἀρίστου βίου; ἵνα καὶ οἱ μαθηταὶ προτραπῶσιν ἐπὶ τὸ διδάσκειν κατὰ τὸ τοῦ θεοῦ βούλημα τοὺς ἀνθρώπους· καὶ οἱ λοιποὶ, πλέον διδαχθέντες ἀπὸ τοῦ λόγου καὶ ἤθους, ἢ καὶ τῶν παραδόξων ὡς χρὴ βιοῦν, πάντα πράττωσι κατ' ἀναφορὰν τοῦ ἀρέσκειν τῷ ἐπὶ πᾶσι θεῷ. Εἰ δὲ τοιοῦτος ἦν ὁ τοῦ Ἰησοῦ βίος, πῶς εὐλόγως ἄν τις αὐτὸν τῇ προαιρέσει τῶν γοήτων παραβάλοι, καὶ μὴ κατ' ἐπαγγελίαν τοῦ, [4]) θεὸν εἶναι, πιστεύοι ἐν ἀνθρωπίνῳ φανέντα σώματι ἐπ' εὐεργεσίᾳ τοῦ γένους ἡμῶν;

69. Μετὰ ταῦτα φύρων τὸν λόγον, καὶ τὰ ὑπὸ

---

[1]) Codd. Regius, Basileensis et uterque Vaticanus: *πραγματεύσασθαι*. Reliqui cum editis (v. c. edd. Spenc.) ut nos: *πραγματεύεσθαι*. R.

[2]) Vocem *ἐπαγόμενος* in libris antea editis (v. c. edd. Spenc.) omissam restituit Cod. Jolianus. R.

[3]) Sic omnes Mss. Libri editi (v. c. edd. Spenc.) *τὰ γιγνόμενα καλῶν*. R.

[4]) Velserus aut deesse aliquid, aut *τοῦ* delendum arbitratur, Boherellus vero in notis: »Bene; *κατ' ἐπαγγελίαν τοῦ θεὸν εἶναι*, quamvis *τοῦ* delendum censeat Velserus. Neque quidquam deest.« — Ruaeus in notis: »Guieto scribendum videtur: *καὶ μὴ κατ' ἐπαγγελίαν τοῦ θεοῦ, θεὸν εἶναι πιστεύοι*.«

αἱρέσεώς τινος λεγόμενα, ὡς κοινὰ Χριστιανῶν ἐγκλήματα πᾶσι τοῖς ἀπὸ τοῦ θείου προσάγων λόγου, φησίν· »ὅτι θεοῦ οὐκ ἂν εἴη τοιοῦτον σῶμα, οἷον τὸ σόν.« Ἀλλ' ἡμεῖς πρὸς ταῦτα, σῶμα αὐτὸν λέγομεν ἀνειληφέναι, ὡς ἀπὸ θηλείας, τῷ βίῳ ἐπιδημήσαντα, ἀνθρώπινον, καὶ θανάτου ἀνθρωπίνου [1]) δεκτικόν. Διὸ πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ μέγαν ἀγωνιστὴν αὐτόν φαμεν γεγονέναι, [2]) διὰ τὸ ἀνθρώπινον σῶμα, πεπειρασμένον [3]) μὲν ὁμοίως πᾶσιν ἀνθρώποις κατὰ πάντα, οὐκέτι δ', ὡς ἄνθρωποι, μεθ' ἁμαρτίας, ἀλλὰ πάντῃ »χωρὶς ἁμαρτίας.« Τρανῶς γὰρ ἡμῖν φαίνεται, ὅτι [4]) »ἁμαρτίαν οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὑρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ·« καὶ »μὴ γνόντα [5]) αὐτὸν ἁμαρτίαν,« ὡς [6]) καθαρὸν παρέδωκεν ὑπὲρ πάντων τῶν ἡμαρτηκότων ὁ θεός. Εἶτα ὁ Κέλσος φησίν· »ὅτι οὐκ ἂν εἴη θεοῦ σῶμα τὸ [7]) οὕτω σπαρέν, ὡς σύ, ὦ Ἰησοῦ, ἐσπάρης.« Πλὴν ὑπείδετο, ὅτι εἰ, ὡς γέγραπται, γεγέννητο, δύναταί πως εἶναι τὸ σῶμα αὐτοῦ καὶ θειότερον παρὰ [8]) τοῖς πολλοῖς, καὶ κατά τι σημαινόμενον θεοῦ σῶμα. Ἀλλὰ γὰρ ἀπιστεῖ τοῖς ἀναγραφεῖσι [9]) περὶ τῆς ἐξ

---

[1]) Libri editi (v. c. edd. Spenc.) ἀνθρώπου, sed quinque Mss. rectius: ἀνθρωπίνου. R.

[2]) Sic tres Codd. Anglicani, Regius, et Basileensis. In antea editis (v. c. edd. Spenc.) deest γεγονέναι. R.

[3]) Hoeschel. (itemq. edd. Spenc. ad marg.) et tres Mss. πεπειραμένον. Edd. vero Spenc. (in textu) et reliqui Mss., ut nos in textu: πεπειρασμένον. R. — Cfr. Hebr. IV, 15.

[4]) Cfr. Jesai. LIII, 9. coll. I Petr. II, 22.

[5]) Cfr. II Cor. V. 21.

[6]) Guieto scribendum videtur: ὃν καθαρόν. R.

[7]) Boherellus: »Dele: τό.«

[8]) Guieto scribendum videtur: παρὰ τοὺς πολλούς. R.

[9]) Cfr. Matth. I, 20.

ἁγίου πνεύματος συλλήψεως αὐτοῦ, καὶ [1]) πιστεύει αὐτὸν ὑπό τινος Πανθήρα φθείραντος τὴν παρθένον ἐσπάρθαι· διόπερ εἶπεν· »ὅτι οὐκ ἂν εἴη θεοῦ σῶμα [2]) οὕτω σπαρὲν, ὡς σὺ ἐσπάρης.« Ἀλλὰ γὰρ περὶ τούτων ἐν τοῖς ἀνωτέρω πλείονα εἰρήκαμεν.

70. Λέγει δ' »ὅτι οὐδὲ τοιαῦτα σιτεῖται σῶμα θεοῦ·« ὡς ἔχων αὐτὸν παραστῆσαι ἀπὸ τῶν εὐαγγελικῶν γραμμάτων σιτούμενον, καὶ ποῖα σιτούμενον. Ἀλλ' ἔστω, λεγέτω αὐτὸν βεβρωκέναι μετὰ τῶν μαθητῶν τὸ Πάσχα, οὐ μόνον εἰπόντα τό· »ἐπιθυμίᾳ [3]) ἐπεθύμησα τοῦτο τὸ Πάσχα φαγεῖν μεθ' ὑμῶν·« ἀλλὰ καὶ βεβρωκότα. (55) Λεγέτω δ' αὐτὸν καὶ διψήσαντα παρὰ τῇ πηγῇ [4]) τοῦ Ἰακὼβ πεπωκέναι· τί τοῦτο πρὸς τὰ περὶ τοῦ σώματος αὐτοῦ ὑφ' ἡμῶν λεγόμενα; Σαφῶς δὲ φαίνεται ἰχθύος [5]) μετὰ τὴν ἀνάστασιν βεβρωκώς· κατὰ γὰρ ἡμᾶς σῶμα ἀνείληφεν, ὡς γενόμενος [6]) ἐκ γυναικός. „Ἀλλ' οὐδὲ σῶμα, φησὶ, θεοῦ χρῆται τοιαύτῃ φωνῇ, οὐδὲ τοιᾷδε πειθοῖ.“ Καὶ ταῦτα δ' εὐτελῆ καὶ σφόδρα εὐκαταφρόνητα· λελέξεται γὰρ πρὸς αὐτὸν, ὅτι χρῆται ὁ πεπιστευμένος παρ' Ἕλλησιν εἶναι θεὸς, ὁ Πύθιος, καὶ ὁ Διδυμεὺς τοιᾷδε φωνῇ τῇ τῆς Πυθίας, ἢ τῆς ἐν Μιλήτῳ γενομένης προφήτιδος· καὶ οὐ διὰ τοῦτο ἐγκαλεῖται παρ' Ἕλλησιν ὡς οὐ θεὸς ὁ Πύθιος, ἢ ὁ Διδυμεὺς, ἤ τις ἄλλος τοιοῦτος ἐνὶ τόπῳ

---

[1]) Verba: καὶ πιστεύει αὐτὸν — τὴν παρθένον ἐσπάρθαι, in veteri Cod. Vaticano erasa sunt, et desiderantur in recenti. Vide supra lib. I. contra Celsum num. 32. R. — In edd. Spenc. uncis haec verba inclusa leguntur.

[2]) Sic omnes hoc loco edd. Cfr. pag. 129. not. 7.

[3]) Luc. XXII, 15.

[4]) Cfr. ev. Joann. IV, 6.

[5]) Cfr. ev. Joann. XXI, 13.

[6]) Cfr. Galat. IV, 4.

ἐγκαθιδρυμένος Ἑλληνικὸς θεός. Πολλῷ δὲ τούτου βέλτιον ἦν χρήσασθαι τὸν θεὸν φωνῇ ἐμποιούσῃ, διὰ τὸ μετὰ δυνάμεως ἀπαγγέλλεσθαι, ἄφατόν [1]) τινα πειθὼ τοῖς ἀκούουσιν.

71. Εἶτά φησι λοιδορούμενος τῷ Ἰησοῦ ὁ διὰ τὴν ἀσέβειαν καὶ τὰ μοχθηρὰ δόγματα, ἵν' οὕτως εἴπω, θεομισὴς, ὅτι »ταῦτα θεομισοῦς ἦν τινος καὶ μοχθηροῦ γόητος.« Καίτοι γε, ἐὰν κυρίως ἐξετάζηται τὰ ὀνόματα καὶ τὰ πράγματα, ἀδύνατον ἔσται ἄνθρωπος θεομισής· ἐπεὶ ὁ θεὸς ἀγαπᾷ [2]) τὰ ὄντα πάντα, καὶ οὐδὲν βδελύσσεται ὧν ἐποίησεν· οὐδὲ [3]) γὰρ μισῶν τι κατεσκεύασεν. Εἰ δέ τινες λέξεις προφητικαὶ τὸ τοιοῦτον λέγουσι, καθολικῷ λόγῳ διηγήσεως τεύξονται τῷ διότι [4]) ὡς περὶ ἀνθρωποπαθοῦς λέξεσι χρῆται ἡ γραφὴ περὶ τοῦ θεοῦ. Τί δὲ δεῖ λέγειν ἀπολογούμενον πρὸς τὸν οἰόμενον ἐν οἷς ἐπαγγέλλεται πιστικοῖς λόγοις, δεῖν χρῆσθαι δυσφημίαις καὶ λοιδορίαις, ὡς περὶ μοχθηροῦ καὶ γόητος τοῦ Ἰησοῦ; Τοῦτο γὰρ οὐκ ἀποδεικνύντος, ἀλλ' ἰδιωτικὸν καὶ ἀφιλόσοφον πάθος πεπονθότος ἔργον ἐστί· δέον ἐκτιθέμενον τὸ πρᾶγμα, εὐγνωμόνως αὐτὸ ἐξετάζειν, καὶ κατὰ τὸ δυνατὸν λέγειν πρὸς αὐτὸ τὰ ὑποπίπτοντα. Ἀλλὰ γὰρ ἐν τούτοις καταπαύσαντος τὸν λόγον τοῦ παρὰ τῷ Κέλσῳ Ἰουδαίου πρὸς τὸν Ἰη-

---

[1]) Sic recte Hoeschel. et Codd. Mss. Male vero Spencer. in textu: ἀφανόν τινα, neque assentior Boherello legenti: ἄφωνόν τινα. R. — Cfr. Matth. VII, 29. coll. ev. Joann. VII, 46.

[2]) Cfr. Genes. I, 31.

[3]) Boherellus, cui Ruaeus adstipulatur, in notis: „Lego: οὐδὲ γὰρ ἂν μισῶν" κτλ.

[4]) Libri editi (v. c. edd. Spenc.) ad marginem: διότι ὡσπερεὶ ἀνθρωποπαθῶς, in textu vero: διατί ὡς περὶ ἀνθρωποπαθοῦς. R. — Cfr. Genes. VI, 6. coll. I Sam. XV, 11. (I Regg.) Hos. XI, 9. Joel. II, 13. et Psalm. CVI, 40. (CV.)

σοῦν, καὶ ἡμεῖς αὐτοῦ που καταπαύσομεν τὴν περιγραφὴν τοῦ πρώτου πρὸς αὐτὸν βιβλίου. Θεοῦ δὲ διδόντος τὴν ἐξολοθρεύουσαν τοὺς ψευδεῖς λόγους ἀλήθειαν, κατὰ τὴν φάσκουσαν εὐχήν· »ἐν[1]*) τῇ ἀληθείᾳ σου ἐξολόθρευσον αὐτούς·« ἀρξόμεθα ἐν τοῖς ἑξῆς τῆς δευτέρας προσωποποιΐας, ἐν ᾗ ὁ Ἰουδαῖος αὐτῷ πεποίηται λέγων προς τους πεισθέντας τῷ Ἰησοῦ τὰ μετὰ ταῦτα.*

---

[1]) Psalm. LIV, 5. (LIII.)

(56) ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ[1])

ΚΑΤΑ ΚΕΛΣΟΥ

Τόμος δεύτερος.

1. Τῷ[2]) πρώτῳ τόμῳ τῶν ὑπαγορευθέντων ἡμῖν πρὸς τὸν Κέλσου ἐπιγραφέντα „ἀληθῆ λόγον," καταλήξαντι εἰς τὴν τοῦ Ἰουδαίου πρὸς τὸν Ἰησοῦν προσωποποιΐαν, αὐτάρκη περιγραφὴν εἰληφότι, τοῦτον συντάσσειν προαιρούμεθα, ἀπολογούμενοι πρὸς τὰ φερόμενα ὑπ' αὐτοῦ ἐγκλήματα κατὰ τῶν ἀπὸ τοῦ λαοῦ τῶν Ἰουδαίων εἰς τὸν Ἰησοῦν πιστευσάντων. Καὶ αὐτό γε τοῦτο πρῶτον ἐφίσταμεν, τί δήποτε ἅπαξ κρίνας προσωποποιεῖν ὁ Κέλσος, οὐ προσωποποιεῖ Ἰουδαῖον πρὸς τοὺς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν πιστεύοντας λέγοντα, ἀλλὰ πρὸς τοὺς ἀπὸ Ἰουδαίων· πιθανώτατος δ' ἂν καὶ ἔδοξεν ὁ λόγος εἶναι αὐτῷ πρὸς ἡμᾶς γραφόμενος. Ἀλλὰ μήποτε ὁ πάντ' ἐπαγγελλόμενος εἰδέναι, τὸ ἀκόλουθον οὐκ οἶδε[3]) κατὰ τὸν τόπον τῆς προσωποποιΐας· τί οὖν

---

[1]) Codd. Basil. et vetustus Vaticanus alterum habent titulum: Πρὸς τὸν ἐπιγεγραμμένον Κέλσου ἀληθῆ λόγον Ὠριγένους Τόμος δεύτερος, sicque libri editi (v. c. edd. Spenc) ad marginem. R.

[2]) Cod. Jolianus: Ἐπὶ τῷ πρώτῳ, sicque Cod. Anglicanus primus in margine. Libri antea editi (v. c. edd. Spenc.) Ἐν τῷ πρώτῳ κτλ., sed Boherellus omnino voculam, ἐν, delendam censet, natam, ut ipsi videtur, ex initio libri sequentis. R.

[3]) Duo Codd. Vaticani, et tres Anglicani: εἶδε, sicque libri antea editi (v. c. edd. Spenc.) in margine. R.

καὶ λέγει πρὸς τοὺς ἀπὸ Ἰουδαίων πιστεύοντας, κατανοητέον. Φησὶν »αὐτοὺς καταλιπόντας τὸν πάτριον νόμον, τῷ ἐψυχαγωγῆσθαι ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ, ἠπατῆσθαι πάνυ γελοίως, καὶ ἀπηυτομοληκέναι εἰς ἄλλο ὄνομα, καὶ εἰς ἄλλον βίον·« μηδὲ τοῦτο κατανοήσας, ὅτι οἱ ἀπὸ Ἰουδαίων εἰς τὸν Ἰησοῦν πιστεύοντες οὐ καταλελοίπασι τὸν πάτριον νόμον. Βιοῦσι γὰρ κατ' αὐτὸν, ἐπώνυμοι τῆς κατὰ τὴν ἐκδοχὴν πτωχείας τοῦ νόμου γεγενημένοι. Ἐβίων τε γὰρ ὁ πτωχὸς παρὰ Ἰουδαίοις καλεῖται· καὶ Ἐβιωναῖοι χρηματίζουσιν οἱ ἀπὸ Ἰουδαίων τὸν Ἰησοῦν, ὡς Χριστὸν παραδεξάμενοι. Καὶ ὁ Πέτρος δὲ μέχρι πολλοῦ φαίνεται τὰ κατὰ τὸν Μωϋσέως νόμον Ἰουδαϊκὰ ἔθη τετηρηκέναι· ὡς μηδέπω ἀπὸ Ἰησοῦ μαθὼν ἀναβαίνειν ἀπὸ τοῦ κατὰ τὸ γράμμα νόμου ἐπὶ τὸν κατὰ τὸ πνεῦμα· ὅπερ ἀπὸ τῶν Πράξεων τῶν ἀποστόλων μεμαθήκαμεν. »Τῇ [1]) γὰρ ἐπαύριον« τοῦ ἑωρᾶσθαι ἄγγελον θεοῦ τῷ Κορνηλίῳ, ὑποτιθέμενον αὐτῷ [2]) πέμψαι εἰς Ἰόππην ἐπὶ Σίμωνα τὸν καλούμενον Πέτρον, ἀνέβη [3]) »Πέτρος εἰς τὸ ὑπερῷον προσεύξασθαι, περὶ ὥραν ἕκτην. Ἐγένετο δὲ πρόσπεινος, καὶ ἤθελε γεύσασθαι. Παρασκευαζόντων δ' αὐτῶν, ἐγένετο ἔκστασις ἐπ' αὐτὸν, καὶ θεωρεῖ τὸν οὐρανὸν ἀνεῳγμένον, καὶ καταβαῖνον σκεῦός τι ὡς ὀθόνην μεγάλην, τέσσαρσιν [4]) ἀρχαῖς δεδεμένον, καὶ καθιέμενον ἐπὶ τῆς γῆς, ἐν ᾧ ὑπῆρχε πάντα τὰ τετράποδα

---

[1]) Cfr. Act. X, 9.

[2]) Hoeschel. in textu (itemq. edd. Spenc. ad marg.) αὐτοῦ. Spencer. (in textu) rectius: αὐτῷ, sicque omnes Mss., si exceperis Codd. Anglicanum primum et Jolianum, qui utramque lectionem exhibent. R.

[3]) Cfr. Act. X, 9—15.

[4]) Ruaeus in textu: τέσσαρσιν ἀρχαῖς καθιέμενον, in notis: »Sic omnes Codd. Mss. Vulgatus vero Actorum textus (itemque edd. Spenc., uncis voc. δεδεμένον appositis): τέσσαρσιν ἀρχαῖς δεδεμένον, καὶ καθιέμενον.«

καὶ ἑρπετὰ τῆς γῆς, καὶ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ. Καὶ ἐγένετο φωνὴ (57) πρὸς αὐτόν· ἀναστὰς, Πέτρε, θῦσον καὶ φάγε. Ὁ δὲ Πέτρος εἶπε· μηδαμῶς, Κύριε· ὅτι οὐδέποτε ἔφαγον πᾶν κοινὸν καὶ ἀκάθαρτον. Καὶ φωνὴ ἐκ δευτέρου πρὸς αὐτόν· ἃ ὁ θεὸς ἐκαθάρισε,[1]) σὺ μὴ κοίνου.« Ὅρα γὰρ ἐν τούτοις, τίνα τρόπον παρίσταται τὰ Ἰουδαϊκὰ ἔθη περὶ καθαρῶν καὶ ἀκαθάρτων ἔτι τηρῶν ὁ Πέτρος. Καὶ ἐκ τῶν ἑξῆς[2]) δηλοῦται, ὅτι ὀπτασίας ἐδεήθη, ἵνα κοινωνήσῃ τῶν λόγων τῆς πίστεως τῷ μὴ κατὰ σάρκα Ἰσραηλίτῃ Κορνηλίῳ καὶ τοῖς σὺν αὐτῷ, ὡς ἔτι Ἰουδαῖος, καὶ κατὰ τὰς Ἰουδαίων παραδόσεις ζῶν, καταφρονῶν τῶν ἔξω τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ. Καὶ ἐν τῇ πρὸς Γαλάτας δὲ ἐπιστολῇ Παῦλος ἐμφαίνει, ὅτι Πέτρος ἔτι φοβούμενος τοὺς Ἰουδαίους, παυσάμενος τοῦ μετὰ τῶν ἐθνῶν συνεσθίειν, ἐλθόντος Ἰακώβου πρὸς αὐτὸν, ἀφώριζεν[3]) »ἑαυτὸν ἀπὸ τῶν ἐθνῶν, φοβούμενος τοὺς ἐκ τῆς[4]) περιτομῆς·« καὶ τὸ αὐτὸ πεποιήκασιν αὐτῷ οἱ λοιποὶ Ἰουδαῖοι, καὶ Βαρνάβας. Καὶ ἀκόλουθόν γε ἦν μὴ ἀποστῆναι τῶν Ἰουδαϊκῶν ἐθῶν τοὺς εἰς τὴν περιτομὴν ἀποσταλέντας, ὅτε οἱ δοκοῦντες[5]) στύλοι εἶναι δεξιὰς ἔδωκαν Παύλῳ καὶ Βαρνάβᾳ κοινωνίας, αὐτοὶ εἰς τὴν περιτομὴν ἀπιόντες, ἵν' ἐκεῖνοι τοῖς ἔθνεσι κηρύξωσι. Τί δὲ λέγω, ὅτι οἱ κηρύσσοντες εἰς τὴν περιτομὴν ὑπέστελλον ἑαυτοὺς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν, καὶ ἀφώριζον; ὅτε καὶ αὐτὸς ὁ Παῦλος τοῖς[6]) Ἰουδαίοις Ἰουδαῖος ἐγίνετο, ἵνα Ἰουδαίους

---

[1]) Sic vetus Cod. Vaticanus, Codd. Regius et Basil. (itemq. edd. Spenc. in textu.) Reliqui Codd. (itemq. edd. Spenc. ad marg.) ἐκάθηρε. R.

[2]) Edd. Spenc., uncis voc. δὲ appositis: ἑξῆς δὲ δηλοῦται. — Cfr. Act. X, 17—34. seqq.

[3]) Cfr. Galat. II, 12.

[4]) Deest τῆς in edd. Spenc.

[5]) Cfr. Galat. II, 9.

[6]) Cfr. I Cor. IX, 20.

κερδήσῃ. Διὸ ὡς καὶ ἐν ταῖς Πράξεσι[1]) τῶν ἀποστόλων γέγραπται, καὶ προσφορὰν προσήνεγκεν ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, ἵνα πείσῃ Ἰουδαίους περὶ τοῦ μὴ εἶναι ἀποστάτης νόμου. Ταῦτα δὲ πάντα εἰ ἐπίστατο ὁ Κέλσος, οὐκ ἂν ἐπροσωποποιήσατο τὸν Ἰουδαῖον λέγοντα πρὸς τοὺς ἀπὸ Ἰουδαϊσμοῦ πιστεύοντας τό· »τί παθόντες, ὦ πολῖται, κατελίπετε τὸν πάτριον νόμον, καὶ ὑπ' ἐκείνου, πρὸς ὃν ἄρτι διειλέγμεθα, ψυχαγωγηθέντες, πάνυ γελοίως ἐξηπατήθητε, καὶ ἀφ' ἡμῶν ἀπηυτομολήσατε εἰς ἄλλο ὄνομα, καὶ εἰς ἄλλον βίον;«

2. Ἐπεὶ δ' ἅπαξ γεγόναμεν ἐν τῷ περὶ τοῦ Πέτρου λόγῳ καὶ τῶν διδαξάντων τοὺς ἐν τῇ περιτομῇ τὸν Χριστιανισμόν· οὐκ ἄτοπον ἡγοῦμαι παραθέσθαι τοῦ Ἰησοῦ τινα φωνὴν ἀπὸ τοῦ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγελίου, καὶ τὴν διήγησιν αὐτῆς. Γέγραπται δὴ αὐτὸν εἰρηκέναι· »ἔτι[2]) πολλὰ ἔχω λέγειν ὑμῖν, ἀλλ' οὐ δύνασθε βαστάζειν ἄρτι. Ὅταν δὲ ἔλθῃ ἐκεῖνος, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὁδηγήσει ὑμᾶς εἰς τὴν ἀλήθειαν πᾶσαν· οὐ γὰρ λαλήσει ἀφ' ἑαυτοῦ, ἀλλ' ὅσα[3]) ἂν ἀκούσει, λαλήσει.« Καὶ ζητοῦμεν ἐν τῷ τόπῳ, τίνα ἦν τὰ πολλά, ἃ εἶχε μὲν λέγειν ὁ Ἰησοῦς τοῖς μαθηταῖς ἑαυτοῦ, οὐκ ἠδύναντο δὲ αὐτὰ βαστάζειν τότε. Καί φημι· μήποθ' ὡς Ἰουδαίοις, καὶ συντραφεῖσι τῷ κατὰ τὸ γράμμα Μωσέως νόμῳ τοῖς ἀποστόλοις, εἶχε μὲν λέγειν, τίς ὁ ἀληθὴς νόμος, καὶ τίνων ἐπουρανίων ὑποδείγματι καὶ σκιᾷ ἡ παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις λατρεία ἐπετελεῖτο, καὶ τίνων μελλόντων ἀγαθῶν σκιὰν περιεῖχεν (58) ὁ περὶ[4]) βρώ-

---

[1]) Cfr. Act. XXI, 26.

[2]) Ev. Joann. XVI, 12. 13.

[3]) Sic omnes Mss. (itemq. edd. Spenc. ad marg.) Hoeschel. vero ad marg., et Spencer. in textu: ὅσα ἂν ἀκούσῃ. R.

[4]) Ita Codd. Reg. et Basileensis. Reliqui vero cum editis (v. c. edd. Spenc.) habent: περὶ βρώσεων καὶ πόσεων. R.

σεως καὶ πόσεως καὶ ἑορτῶν καὶ νουμηνιῶν καὶ σαββάτων νόμος. Καὶ πολλὰ ἦν ταῦθ', ἃ εἶχεν αὐτοῖς λέγειν· ὁρῶν δ' ὅτι πάνυ χαλεπόν ἐστιν ἀπὸ ψυχῆς ἀνατρέπειν σχεδὸν συγγεννηθέντα[1]) καὶ συντραφέντα δόγματα μέχρι τῆς τοῦ ἀνδρὸς ἡλικίας, καὶ πείσαντα τοὺς ἀνειληφότας αὐτὰ, ὅτι ταῦτα μέν ἐστι θεῖα, τὸ δὲ μετασαλεύειν αὐτὰ, ἐστὶν ἀσεβές· καὶ ἐν τῇ ὑπεροχῇ τῆς κατὰ Χριστὸν, τουτέστι τὴν ἀλήθειαν, γνώσεως ἐλέγχειν αὐτὰ σκύβαλα καὶ ζημίαν,[2]) ὥστε πεισθῆναι τοὺς ἀκούοντας· ὑπερετίθετο εἰς ἐπιτηδειότερον καιρὸν τὸν μετὰ τὸ πάθος καὶ τὴν ἀνάστασιν αὐτοῦ. Καὶ γὰρ ἀληθῶς ἦν ἀκαίρως προσαγόμενον τὸ βοήθημα τοῖς μηδέπω χωροῦσιν αὐτὸ, ἀνατρεπτικὸν τῆς περὶ τοῦ Ἰησοῦ ὑπολήψεως τυγχάνον, ἣν ἤδη ἀνειλήφεισαν[3]) ὡς περὶ Χριστοῦ καὶ υἱοῦ τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος. Καὶ πρόσχες, εἰ μὴ νοῦν ἔχει οὐκ εὐκαταφρόνητον τὸ οὕτως ἀκοῦσαι τοῦ·[4]) »πολλὰ[5]) ἔχω ὑμῖν λέγειν, ἀλλ' οὐ δύνασθε βαστάζειν ἄρτι·« πολλὰ γὰρ τὰ τῆς τοῦ νόμου, κατὰ τὰ πνευματικὰ, διηγήσεως καὶ σαφηνείας· καὶ οὐκ ἠδύναντό πως βαστάζειν αὐτὰ οἱ μαθηταὶ, ἐν Ἰουδαίοις γεγεννημένοι καὶ ἀνατεθραμμένοι τότε. Οἶμαι δ' ὅτι καὶ ἐπεὶ τύπος μὲν ἦν ἐκεῖνα, ἀλήθεια δὲ ἃ ἔμελλε διδάσκειν αὐτοὺς τὸ ἅγιον πνεῦμα, διὰ τοῦτο λέλεκται· »ὅταν[6]) ἔλθῃ ἐκεῖνος, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὁδηγήσει ὑμᾶς εἰς τὴν ἀλήθειαν πᾶσαν·« ὡς εἰ ἔλεγεν, εἰς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν τῶν πραγμάτων, ὧν ἐν τοῖς τύποις γενόμενοι, φέσθε τὴν ἀληθῆ λατρείαν

---

1) Sic omnes Mss. (itemq. edd. Spenc. ad marg.) Editi (v. c. edd. Spenc.) συγγενηθέντα. R.

2) Cfr. Philipp. III, 8.

3) Edd. Spenc. et Ruaei: ἀνειλήφεσαν.

4) Deest τοῦ in edd. Spenc.

5) Cfr. ev. Joann. XVI, 12.

6) Cfr. ev. Joann. XVI, 13.

λατρεύειν τῷ θεῷ. Καὶ κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Ἰησοῦ ἦλθε τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας ἐπὶ τὸν Πέτρον, λέγον πρὸς αὐτὸν περὶ τῶν τετραπόδων, καὶ ἑρπετῶν τῆς γῆς, καὶ πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ· »ἀναστὰς,[1]) Πέτρε, θῦσον καὶ φάγε.« Καὶ ἦλθε πρὸς αὐτὸν ἔτι δεισιδαιμονοῦντα· φησὶ γὰρ καὶ πρὸς τὴν θείαν φωνήν· »μηδαμῶς,[2]) Κύριε· ὅτι οὐδέποτε ἔφαγον πᾶν κοινὸν, ἢ ἀκάθαρτον.« Καὶ ἐδίδαξε τὸν περὶ βρωμάτων ἀληθῶν[3]) καὶ πνευματικῶν λόγον ἐν τῷ· »ἃ[4]) ὁ θεὸς ἐκαθάρισε[5]) σὺ μὴ κοίνου.« Καὶ ἑξῆς ἐκείνῃ τῇ ὀπτασίᾳ τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας ὁδηγοῦν εἰς τὴν ἀλήθειαν πᾶσαν τὸν Πέτρον, τὰ πολλὰ ἔλεγεν αὐτῷ, ἃ οὐκ ἐδύνατο βαστάζειν, ὅτε κατὰ σάρκα αὐτῷ ἔτι ὁ Ἰησοῦς συνῆν. Ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων ἄλλος ἔσται καιρὸς πρὸς τὸ διηγήσασθαι περὶ τῶν[6]) κατὰ τὴν ἐκδοχὴν τοῦ Μωϋσέως νόμου.

3. Νῦν δὲ πρόκειται ἐλέγξαι τὴν τοῦ Κέλσου ἀμαθίαν, παρ᾽ ᾧ ὁ Ἰουδαῖος λέγει τοῖς πολίταις καὶ τοῖς Ἰσραηλίταις πιστεύσασιν ἐπὶ τὸν Ἰησοῦν τό· „τί παθόντες κατελίπετε τὸν πάτριον νόμον;“ καὶ τὰ ἑξῆς. Πῶς δὲ καταλελοίπασι τὸν πάτριον νόμον, οἱ ἐπιτιμῶντες τοῖς μὴ ἀκούουσιν αὐτοῦ, καὶ λέγοντες· „λέγετέ[7]) μοι οἱ τὸν νόμον ἀναγινώσκοντες, τὸν νόμον

---

[1]) Act. X, 13. [2]) Act. X, 14.

[3]) Boherellus, cui Ruaeus adstipulatur, in notis: „Bene Velserus apud Hoeschel. scribendum monet: ἀληθινὸν καὶ πνευματικόν.“

[4]) Act. X, 15.

[5]) Sic duo Codd. Vaticani et Basileensis, itemq. Cod. Anglicanus ad marginem. Reliqui Codd. cum editis (v. c. edd. Spenc.) habent: ἐκάθηρε. R.

[6]) Boherell. τῶν Masculinum esse putat, et τοὺς κατὰ τὴν ἐκδοχὴν τοῦ Μωυσέως νόμου interpretatur *eos, qui literalem Mosaicae legis sensum sectantur.*

[7]) Galat. IV, 21. 22.

οὐκ ἀκούετε; Γέγραπται γάρ, ὅτι Ἀβραὰμ δύο υἱοὺς ἔσχε·“ μέχρι (59) τοῦ· „ἅτινά[1]) ἐστιν ἀλληγορούμενα,“ καὶ τὰ ἑξῆς. Καὶ πῶς καταλελοίπασι τὸν πάτριον νόμον, οἱ ἀεὶ μεμνημένοι ἐν τοῖς λόγοις ἑαυτῶν, τῶν πατρίων, καὶ λέγοντες· »ἢ[2]) καὶ ὁ νόμος ταῦτα οὐ λέγει; Ἐν γὰρ τῷ Μωσέως νόμῳ γέγραπται·« »»οὐ φιμώσεις βοῦν ἀλοῶντα.«« »Μὴ τῶν βοῶν μέλει τῷ θεῷ, ἢ δι' ἡμᾶς πάντως λέγει; Δι' ἡμᾶς γὰρ ἐγράφη,« καὶ τὰ ἑξῆς. Καὶ ὡς συγκεχυμένως γε ταῦθ' ὁ παρὰ τῷ Κέλσῳ Ἰουδαῖος λέγει, δυνάμενος πιθανώτερον εἰπεῖν· »ὅτι τινὲς μὲν ὑμῶν[3]) καταλελοίπασι τὰ ἔθη, προφάσει διηγήσεων καὶ ἀλληγοριῶν· τινὲς δὲ καὶ διηγούμενοι, ὡς ἐπαγγέλλεσθε, πνευματικῶς, οὐδὲν ἧττον τὰ πάτρια τηρεῖτε· τινὲς δὲ οὐδὲ διηγούμενοι, βούλεσθε καὶ τὸν Ἰησοῦν παραδέξασθαι ὡς προφητευθέντα, καὶ τὸν Μωϋσέως νόμον τηρῆσαι κατὰ τὰ πάτρια· ὡς ἐν τῇ λέξει ἔχοντες τὸν πάντα τοῦ πνεύματος νοῦν.« Ἀλλὰ γὰρ πόθεν Κέλσῳ τὰ κατὰ τὸν τόπον τρανῶσαι, ὃς[4]) καὶ αἱρέσεων μὲν ἀθέων, καὶ τοῦ Ἰησοῦ πάντη ἀλλοτρίων, ἐν τοῖς ἑξῆς ἐμνημόνευσε, καὶ ἄλλων καταλειπουσῶν τὸν δημιουργόν· οὐκ οἶδε δὲ καὶ Ἰσραηλίτας εἰς Ἰησοῦν πιστεύοντας, καὶ οὐ καταλιπόντας τὸν πάτριον νόμον; Οὐ γὰρ προέκειτο αὐτῷ φιλαλήθως ὅλα τὰ κατὰ τὸν τόπον ἐξετάσαι, ἵν', εἴ τι χρήσιμον εὑρίσκοι, παραδέξηται· ἀλλ'[5]) ὡς ἐχθρός, καὶ ὅλος τοῦ ἀνα-

---

[1]) Galat. IV, 24.

[2]) Cfr. I Cor. IX, 8. 9. 10. coll. Deut. XXV, 4.

[3]) Sic recte Mss., et ita legisse videtur interpres Gelenius. Libri editi (v. c. edd. Spenc.) male habent: ἡμῶν. R. — Boherellus: »Lege: ὑμῶν, quo modo interpres vertit.«

[4]) In edd. Spenc. uncis inclusum legitur ὅς.

[5]) Edd. Spenc., uncis voc. *καί* appositis: *ἀλλὰ καὶ ὡς ἐχθρός*.

τρέπειν ἅμα τῷ ἀκοῦσαι γενόμενος, τὰ τοιαῦτα ἀνέγραψεν.

4. Εἶτα λέγει ὁ παρ' αὐτῷ Ἰουδαῖος πρὸς τοὺς ἀπὸ τοῦ λαοῦ πιστεύσαντας· »ὅτι χθὲς καὶ πρώην, ὁπηνίκα[1]) τοῦτον ἐκολάζομεν βουκολοῦντα ὑμᾶς, ἀπέστητε τοῦ πατρίου νόμου·« οὐδὲν ἀκριβῶς[2]) εἰδὼς ἐν οἷς ἔλεγεν, ὡς ἐδείξαμεν. Μετὰ δὲ ταῦτα δοκεῖ μοι δεινότητος ἔχεσθαι τό· »ἢ πῶς ἄρχεσθε μὲν ἀπὸ τῶν ἡμετέρων ἱερῶν, προϊόντες δὲ αὐτὰ ἀτιμάζετε; οὐκ ἔχοντες ἄλλην ἀρχὴν εἰπεῖν τοῦ δόγματος, ἢ τὸν ἡμέτερον νόμον.« Ἀληθῶς μὲν γὰρ Χριστιανοῖς ἡ εἰσαγωγή ἐστιν ἀπὸ τῶν ἱερῶν Μωϋσέως, καὶ τῶν προφητικῶν γραμμάτων· καὶ μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν, ἐν τῇ διηγήσει καὶ σαφηνείᾳ αὐτῶν ἐστι τοῖς εἰσαγομένοις ἡ προκοπὴ, ζητοῦσι τὸ κατὰ[3]) ἀποκάλυψιν μυστήριον, χρόνοις αἰωνίοις σεσιγημένον,[4]) φανερωθὲν δὲ νῦν ταῖς προφητικαῖς φωναῖς, καὶ τῇ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπιφανείᾳ.[5]) Οὐχ, ὡς λέγετε, δὲ οἱ προϊόντες ἀτιμάζουσι τὰ ἐν νόμῳ γεγραμμένα· ἀλλὰ πλείονα τιμὴν αὐτοῖς περιτιθέασιν, ἀποδεικνύντες ὅσον ἔχει βάθος σοφῶν καὶ ἀποῤῥήτων λόγων ἐκεῖνα τὰ γράμματα, τὰ ὑπὸ Ἰουδαίων οὐ τεθεωρημένα, τῶν ἐπιπολαιότερον καὶ μυθικώτερον αὐτοῖς ἐντυγχανόντων. Τί δὲ ἄτοπον, τὸ ἀρχὴν τοῦ ἡμετέρου δόγματος, τουτέστι τοῦ εὐαγγελίου, εἶναι τὸν νόμον; ἅτε καὶ αὐτοῦ τοῦ Ἰη-

---

[1]) Edd. Spenc. καὶ ὁπηνίκα.

[2]) Libri editi (v. c. edd. Spenc.) in marg. habent: ἀκριβές, sicque Codd. Reg. et Basileensis. R.

[3]) Cfr. Rom. XVI, 25. 26.

[4]) Ita recte omnes Codd. Mss. Libri vero editi (v. c. edd. Spenc.) male: σεσιγημένον ἐν ταῖς προφητικαῖς κτλ. R.

[5]) Edd. Spenc., uncis voc. φανερωθὲν appositis: ἐπιφανείᾳ φανερωθέν. Οὐχ, ὡς λέγετε κτλ. — Cfr. pag. huj. not. 4.

σοῦ Κυρίου ἡμῶν λέγοντος πρὸς τοὺς μὴ πιστεύοντας αὐτῷ·[1]) »εἰ[2]) ἐπιστεύετε Μωϋσεῖ, ἐπιστεύετε ἂν ἐμοί· περὶ γὰρ ἐμοῦ ἐκεῖνος ἔγραψεν. Εἰ δὲ τοῖς ἐκείνου γράμμασιν οὐ πιστεύετε, πῶς τοῖς ἐμοῖς ῥήμασι πιστεύσετε;«[3]) Ἀλλὰ καὶ εἷς τῶν (60) εὐαγγελιστῶν, ὁ Μάρκος φησίν· »ἀρχὴ[4]) τοῦ εὐαγγελίου ἡμῶν[5]) Ἰησοῦ Χριστοῦ· ὡς γέγραπται ἐν Ἡσαΐᾳ τῷ προφήτῃ· ἰδού,[6]) ἐγὼ ἀποστέλλω τὸν ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου σου, ὃς κατασκευάσει τὴν ὁδόν σου ἔμπροσθέν σου·« δεικνύς, ὅτι ἡ τοῦ εὐαγγελίου ἀρχὴ τῶν Ἰουδαϊκῶν γραμμάτων ἤρτηται. Τί οὖν καθ' ἡμῶν λέγεται ὑπὸ τοῦ παρὰ[7]) τῷ Κέλσῳ Ἰουδαίου, ἐν τῷ· »εἴτε γὰρ προηγόρευσέ τις ἡμῖν, ὅτι ἄρα ὁ τοῦ θεοῦ παῖς εἰς ἀνθρώπους ἀφίξεται, οὗτος ἡμέτερος ἦν ὁ προφήτης, καὶ τοῦ ἡμετέρου θεοῦ;« Ποῖον δὲ ἔγκλημα Χριστιανισμῷ ἐστιν, εἰ ὁ βαπτίσας τὸν Ἰησοῦν Ἰωάννης Ἰουδαῖος ἦν; Οὐ γάρ, ἐπεὶ Ἰουδαῖος ἦν, συνάγεται, ὅτι δεῖ πάντα τὸν πιστεύοντα, εἴτ' ἀπὸ τῶν ἐθνῶν προσέρχεται τῷ λόγῳ, εἴτε ἀπὸ Ἰουδαίων, κατὰ τὸ γράμμα τὸν Μωϋσέως τηρεῖν νόμον.

5. Μετὰ ταῦτα εἰ καὶ ταυτολογεῖ ὁ Κέλσος περὶ

---

1) Ita bene Cod. Basileensis. Libri editi (v. c. edd. Spenc.) αὐτοῦ. R.

2) Ev. Joann. V, 46. 47.

3) Hoeschel. in textu (itemque edd. Spenc. ad marg.) πιστεύετε. R.

4) Cfr. Marc. I, 1. 2. coll. Malach. III, 1. et Jesai. XL, 3.

5) Abest ἡμῶν a Mss. Regio et Basileensi. R.

6) Codd. Reg. et Basileensis: ὡς γέγραπται ἐν τοῖς προφήταις· ἰδού, ἐγώ κτλ. R.

7) Hoeschel. in textu (itemq. edd. Spenc. ad marg.) ἐν τῷ παρ' αὐτῷ Κέλσῳ Ἰουδαίου. Codd. Reg. et Basileensis: ἐν τῷ παρὰ Κέλσῳ Ἰουδαίου. Sed utraque lectio vitiosa. R.

τοῦ Ἰησοῦ,[1]) δεύτερον ἤδη λέγων »πλημμελήσαντα αὐτὸν δεδωκέναι παρὰ Ἰουδαίοις δίκην·« ἀλλ' ἡμεῖς οὐκ ἐπαναληψόμεθα τὴν ἀπολογίαν, ἀρκούμενοι τῇ προειρημένῃ. Εἶτ' ἐπεὶ ὡς ἕωλα τὰ περὶ ἀναστάσεως νεκρῶν, καὶ κρίσεως θεοῦ, καὶ τιμῆς μὲν ἐπὶ τοὺς δικαίους, πυρὸς δ' ἐπὶ τοὺς ἀδίκους, εὐτελίζει ὁ παρ' αὐτῷ Ἰουδαῖος· μηδὲν δὲ καινὸν ἐν τούτοις διδάσκεσθαι φάσκων Χριστιανοὺς, οἴεται ἀνατρέπειν Χριστιανισμόν· λεκτέον πρὸς αὐτὸν, ὅτι[2]) ὁ Ἰησοῦς ἡμῶν, ὁρῶν Ἰουδαίους μηδὲν ἄξιον τῶν ἐν τοῖς προφήταις μαθημάτων πράττοντας, ἐδίδαξε διὰ παραβολῆς, ὅτι[3]) ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ ἀρθήσεται μὲν ἀπ' ἐκείνων, καὶ δοθήσεται τοῖς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν. Διὸ καὶ ἔστιν ἀληθῶς ἰδεῖν, πάντα μὲν τὰ Ἰουδαίων τῶν νῦν μύθους καὶ λήρους· — οὐ γὰρ ἔχουσι τὸ φῶς τῆς γνώσεως τῶν γραφῶν· — τὰ δὲ Χριστιανῶν ἀλήθειαν, ἐπάραι καὶ μετεωρίσαι ἀνθρώπου ψυχὴν καὶ νοῦν δυνάμενα· καὶ πείθοντα ἔχειν τι πολίτευμα[4]) οὐχ ὅμοιον τοῖς κάτω Ἰουδαίοις, κάτω που· ἀλλ' ἐν οὐρανοῖς. Ὅπερ φαίνεται παρὰ τοῖς τὸ μέγεθος τῶν ἐν τῷ νόμῳ καὶ τοῖς προφήταις νοημάτων θεωροῦσι, καὶ ἄλλοις παραστῆσαι δυναμένοις.

6. Ἔστω δὲ, καὶ πάντα τὰ κατὰ Ἰουδαίους ἔθη, μέχρι καὶ τῶν παρ' αὐτοῖς θυσιῶν, πεποιηκέναι τὸν Ἰησοῦν· τί τοῦτο συμβάλλεται πρὸς τὸ μὴ δεῖν πιστεύειν αὐτῷ ὡς υἱῷ τοῦ θεοῦ; Ἔστιν οὖν υἱὸς τοῦ δόν-

---

[1]) Ita Spenc. in textu, sicque certe legendum, reluctantibus licet omnibus Mss. et Hoeschelio, apud quos legitur: Ἰωάννου. Neque enim usquam antea dixit Celsus de Joanne, πλημμελήσαντα αὐτὸν δεδωκέναι παρὰ Ἰουδαίοις δίκην. R. — Edd. Spenc. ad marg. Ἰωάννου.

[2]) Codd. Reg. et Basil. ὅτι ὁ κύριος ἡμῶν. R.

[3]) Cfr. Matth. XXI, 43.

[4]) Cfr. Philipp. III, 20.

τος[1]) τὸν νόμον καὶ τοὺς προφήτας θεοῦ, ὁ Ἰησοῦς· καὶ τοῦτον ἡμεῖς οἱ ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας οὐχ ὑπερβαίνομεν, ἀλλὰ καὶ ἀπεδράσαμεν μὲν τὰς Ἰουδαίων μυθολογίας, σωφρονιζόμεθα[2]) δὲ καὶ παιδευόμεθα τῇ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν μυστικῇ θεωρίᾳ. Καὶ γὰρ οἱ προφῆται, ὡς μὴ καταπαύοντες τὸν νοῦν τῶν λεγομένων ἐν τῇ προφανεῖ ἱστορίᾳ, μηδ' ἐν τῇ κατὰ τὰς λέξεις καὶ τὸ γράμμα νομοθεσίᾳ, ὅπου μέν φασιν, ἱστορίας δῆθεν ἐκθησόμενοι, τό· »ἀνοίξω[3]) ἐν παραβολαῖς τὸ στόμα μου, φθέγξομαι προβλήματα ἀπ' ἀρχῆς·« ὅπου δὲ εὐχόμενοι περὶ τοῦ νόμου ὡς ἀσαφοῦς, καὶ (61) δεομένου θεοῦ, ἵνα νοηθῇ, λέγουσιν ἐν εὐχῇ· »ἀποκάλυψον[4]) τοὺς ὀφθαλμούς μου, καὶ κατανοήσω τὰ[5]) θαυμάσιά σου ἐκ τοῦ νόμου σου.«

7. *Δεικνύτωσαν δὲ*, ποῦ κἂν ἔμφασις λέξεως ἀπὸ ἀλαζονείας προφερομένης[6]) παρὰ τῷ Ἰησοῦ εὑρίσκεται. Πῶς[7]) γὰρ ἂν ἀλαζὼν ὁ λέγων· »μάθετε[8]) ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πρᾷός εἰμι, καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ· καὶ εὑρήσετε ἀνάπαυσιν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν;« ἢ πῶς ἀλαζὼν ὁ, δείπνου[9]) γενομένου, ἐκδυσάμενος ἐπὶ τῶν μαθητῶν, ζω-

---

1) Ita Codd. duo Vaticani, Regius et Basileensis. Libri vero editi (v. c. edd. Spenc.) διδόντος. R.

2) Hoeschel. in textu (itemq. edd. Spenc. ad marg.) σαφηνιζόμεθα. R.

3) Psalm. LXXVIII, 2. (LXXVII.)

4) Cfr. Psalm. CXIX, 18. (CXVIII.)

5) Sic uterque Codex Vaticanus, et duo Codd. Anglicani. In aliis, sicut in editis (e. c. edd. Spenc.) haec leguntur: τὰ θαυμάσια ἐκ τοῦ νόμου σου. R.

6) Codd. Regius et Basileensis: προφερομένη. R.

7) Cod. Basileensis: Πῶς γὰρ ἀλαζὼν ὁ λέγων. R.

8) Matth. XI, 29.

9) Sic Cod. Basileensis. Reliqui Codd. cum editis (v. c. edd. Spenc.) δείπνου γιγνομένου. R. — Cfr. ev. Joann. XIII, 4. 5.

σάμενος δὲ λέντιον,[1]) καὶ βαλὼν ὕδωρ εἰς τὸν νιπτῆρα, καὶ νίπτων ἑκάστου τοὺς πόδας, καὶ ἐπιτιμῶν τῷ μὴ θέλοντι παρέχειν αὐτοὺς, καὶ λέγων· »ἐὰν[2]) μὴ νίψω σε, οὐκ ἔχεις μέρος μετ' ἐμοῦ;« Ἢ πῶς ἀλαζὼν ὁ φάσκων· »κἀγὼ[3]) ἐγενόμην ἐν μέσῳ ὑμῶν, οὐχ ὡς ὁ ἀνακείμενος, ἀλλ' ὡς ὁ διακονῶν;« Ἐλεγχέτω δέ τις, τίνα ἐψεύσατο, καὶ παραστησάτω μεγάλα[4]) καὶ μικρὰ ψεύδη, ἵνα δείξῃ τὰ μεγάλα ψευσάμενον τὸν Ἰησοῦν. Ἔστι δὲ καὶ ἄλλως αὐτὸν ἐλέγξαι· ὅτι ὡς οὐκ ἔστι ψεῦσμα ψεύσματος μᾶλλον ψεῦσμα, οὕτως οὐδὲ μειζόνως· ὡς οὐδὲ ἀληθὲς ἀληθοῦς μᾶλλον ἀληθὲς, ἢ μειζόνως ἀληθές. Τίνα δὲ καὶ τὰ ἀνόσια τοῦ Ἰησοῦ ἀπαγγελλέτω, καὶ μάλιστα ὁ παρὰ τῷ Κέλσῳ Ἰουδαῖος. Ἢ ἀνόσιον μὲν τὸ ἀφιστάνειν σωματικῆς περιτομῆς, καὶ σωματικοῦ σαββάτου, καὶ σωματικῶν ἑορτῶν, καὶ σωματικῶν νουμηνιῶν, καὶ καθαρῶν καὶ ἀκαθάρτων· μετατιθέναι δὲ τὸν νοῦν ἐπὶ νόμον θεοῦ ἄξιον καὶ ἀληθῆ καὶ πνευματικὸν, μετὰ τοῦ τὸν πρεσβεύοντα[5]) ὑπὲρ Χριστοῦ εἰδέναι τοῖς[6]) Ἰουδαίοις Ἰουδαῖον γίγνεσθαι, ἵνα Ἰουδαίους κερδήσῃ· καὶ τοῖς ὑπὸ νόμον, ὡς ὑπὸ νόμον, ἵνα τοὺς ὑπὸ νόμον κερδήσῃ;

8. Φησὶ δὲ »πολλοὺς ἂν καὶ ἄλλους φανῆναι τοιούτους τοῖς ἐξαπατᾶσθαι θέλουσιν, ὁποῖος ἦν ὁ Ἰησοῦς.« Μὴ πολλοὺς οὖν, ἀλλὰ μηδ' ὀλίγους, ἀλλὰ[7]) καὶ ἕνα δεικνύτω ὁ παρὰ τῷ Κέλσῳ Ἰουδαῖος τοιοῦτον,

---

[1]) Codd. Regius et Basileensis: λεντίῳ. R.

[2]) Ev. Joann. XIII, 8.

[3]) Cfr. Luc. XXII, 27.

[4]) Libri editi (v. c. edd. Spenc.) in margine: μεγάλα κἂν μικρά. R.

[5]) Cfr. II Cor. V, 20.

[6]) Cfr. I Cor. IX, 20.

[7]) Codd. duo Vaticani, Regius, Basileensis, et Anglicanus primus: ἀλλὰ κἂν δεικνύτω. R.

ποῖος ἦν ὁ Ἰησοῦς, λόγον [1]) καὶ δόγματα μετὰ τῆς ἐν αὐτῷ δυνάμεως βιωφελῆ ἐπεισάγοντα τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἐπιστρέφοντα ἀπὸ χύσεως ἁμαρτημάτων. [2]) Φησὶ δὲ τοῦτο ἔγκλημα ἀπὸ τῶν εἰς τὸν Χριστὸν πιστευόντων προσάγεσθαι Ἰουδαίοις, ἐπεὶ μὴ πεπιστεύκασιν ὡς εἰς θεὸν τὸν Ἰησοῦν· καὶ περὶ τούτου δ' ἐν τοῖς ἀνωτέρω προαπελογησάμεθα, δεικνύντες ἅμα, πῶς μὲν θεὸν [3]) αὐτὸν νοοῦμεν, κατὰ τί δὲ ἄνθρωπον λέγομεν. »Πῶς δὲ, φησὶν, ἡμεῖς οἱ πᾶσιν ἀνθρώποις δηλώσαντες ἥξειν ἀπὸ θεοῦ τὸν κολάσοντα τοὺς ἀδίκους, ἐλθόντα ἠτιμάζομεν;« Πρὸς τοῦτο δὲ ἀπολογήσασθαι πάνυ εὔηθες ὄν, οὐ δοκεῖ μοι εἶναι εὔλογον. Ὡς εἰ καὶ ἄλλος τις ἔλεγε· πῶς ἂν ἡμεῖς, οἱ διδάξαντες [4]) σωφρονεῖν, ἀκόλαστον ἄν τι ἐποιήσαμεν; ἢ περὶ δικαιοσύνης πρεσβεύοντες, ἠδικήσαμεν; Ὡς γὰρ ἐκεῖνα ἐν ἀνθρώποις εὑρίσκεται· οὕτω φάσκοντας [5]) προφήταις πεπιστευκέναι λέγουσι περὶ ἐπιδημήσοντος Χριστοῦ, ἠπιστηκέναι (62) τῷ ἐληλυθότι κατὰ τὰ προφητευόμενα, ἀνθρώπινον ἦν. Εἰ δὲ δεῖ προσθεῖναι καὶ ἄλλην αἰτίαν, φήσομεν, ὅτι καὶ τοῦτ' αὐτὸ προεῖπον οἱ προφῆται. Σαφῶς γοῦν Ἡσαΐας λέγει· »ἀκοῇ [6]) ἀκούσετε, καὶ οὐ μὴ συνῆτε· καὶ βλέποντες βλέψετε, καὶ οὐ μὴ ἴδητε. Ἐπαχύνθη γὰρ ἡ καρδία τοῦ λαοῦ τούτου,« καὶ τὰ ἑξῆς. Καὶ λεγέτωσαν ἡμῖν, τί [7]) ἀκού-

---

[1]) Ante voc. λόγον, libri editi (v. c. edd. Spenc.) exhibent uncis inclusam particulam negantem μή, quae abest ab omnibus Mss., et certe abesse debet. R.

[2]) Sic libri editi (v. c. edd. Spenc.) in margine, et omnes Mss. excepto Joliano, in quo legitur: ἁμαρτιῶν. R. — Edd. Spenc. in textu: ἁμαρτιῶν.

[3]) Edd. Spenc. ad marg. αὐτὸν θεόν.

[4]) Cod. Regius: διδάσκοντες. R.

[5]) Hoeschel. (itemq. edd. Spenc. ad marg.) male: φάσκοντες. R.

[6]) Jesai. VI, 9. 10.

[7]) Ita recte Codd. Reg. et Basileensis. Reliqui cum

ουσι, καὶ τί βλέπουσι τοῖς Ἰουδαίοις προφητεύεται μὴ συνήσειν τὰ λεγόμενα, καὶ μὴ ὃν δεῖ τρόπον ὄψεσθαι τὸ ὁραθέν. Ἀλλὰ [1]) μὴν δῆλον, ὅτι ἰδόντες τὸν Ἰησοῦν, οὐκ εἶδον ὅστις ἦν· καὶ ἀκούοντες αὐτοῦ, οὐ συνῆκαν ἐκ τῶν λεγομένων τὴν ἐν αὐτῷ θειότητα, μεταβιβάζουσαν τὴν ἐπὶ Ἰουδαίους τοῦ θεοῦ ἐπισκοπὴν, ἐπὶ τοὺς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν ἐπ' αὐτὸν πιστεύοντας. Ἔστιν οὖν ἰδεῖν μετὰ τὴν Ἰησοῦ ἐπιδημίαν, Ἰουδαίους καταλελειμμένους πάντη, καὶ μηδὲν ἔχοντας τῶν πάλαι νομιζομένων αὐτοῖς εἶναι σεμνῶν· ἀλλὰ καὶ μηδὲν σημεῖον τοῦ εἶναί τινα θειότητα παῤ αὐτοῖς. Οὐκ [2]) ἔτι γὰρ προφῆται, οὐδὲ τεράστια· ὧν [3]) κἂν ἴχνη ἐπὶ ποσὸν παρὰ Χριστιανοῖς εὑρίσκεται, καί τινά γε μείζονα· καὶ εἰ [4]) πιστοί ἐσμεν λέγοντες, ἑωράκαμεν καὶ ἡμεῖς. Λέγει δὲ ὁ παρὰ τῷ Κέλσῳ Ἰουδαῖος· »διὰ τί ἠτιμάζομεν ὃν προεκηρύσσομεν; ἢ ἵνα πλέον τῶν ἄλλων κολασθῶμεν;« Καὶ πρὸς τοῦτο δ' ἔστιν εἰπεῖν, ὅτι πλέον τῶν ἄλλων Ἰουδαῖοι διὰ τὴν εἰς Χριστὸν ἀπιστίαν, καὶ ὅσα ἄλλα αὐτῷ ἐνύβρισαν, οὐ μόνον κατὰ τὴν πεπιστευμένην κρίσιν πείσονται, ἀλλὰ γὰρ καὶ ἤδη πεπόνθασι. Ποῖον γὰρ ἔθνος πεφυγάδευται ἀπὸ τῆς ἰδίας μητροπόλεως

---

editis (v. c. edd. Spenc.) habent: *τί ἀκούουσι τοῖς Ἰουδαίοις, καὶ τί βλέπουσι τοῖς Ἰουδαίοις.* R.

[1]) Ita Spenc. in textu, Hoeschel. vero (itemq. edd. Spenc. ad marg.) *ἀλλὰ μὴ δῆλον ὅτι.* Codd. Regius et Basileensis: *ἀλλὰ μὴ δηλονότι.* R.

[2]) In edd. Spenc. uncis inclusum legitur *οὐκ.*

[3]) Codd. Regius et Basileensis: *ἃ παρὰ Χριστιανοῖς εὑρίσκεται. Λέγει δ' ὁ παρὰ τῷ Κέλσῳ Ἰουδαῖος*, sicque nonnulla omissa sunt. R.

[4]) Hoeschel. et Spencer. in margine: *οἱ πιστοί ἐσμεν λέγοντες.* R. — Boherellus in notis: »Illud *οἱ*, quod est ad oram, scribi velim ante *λέγοντες*, ut sic haec legantur: *εἰ πιστοί ἐσμεν οἱ λέγοντες, ἑωράκαμεν καὶ ἡμεῖς.* Subaudi *μείζονα.* Respicit Joann. XIV, 12.«

καὶ τοῦ οἰκείου τόπου τῇ[1]) πατρίῳ θρησκείᾳ, ἢ μόνοι Ἰουδαῖοι; Τοῦτο δὲ πεπόνθασιν ὡς ἀγεννέστατοι, εἰ καὶ πολλὰ ἥμαρτον, δι' οὐδὲν οὕτως ἐκείνων, ὡς διὰ τὰ κατὰ τοῦ Ἰησοῦ ἡμῶν τετολμημένα.

9. Μετὰ ταῦτά φησιν ὁ Ἰουδαῖος· »Πῶς δ' ἐμέλλομεν τοῦτον νομίζειν θεὸν, ὃς τά τε ἄλλα, ὥσπερ[2]) ἐπηκούετο, οὐδὲν ὧν ἐπηγγέλλετο ἐπεδείκνυτο, καὶ ἐπειδὴ ἡμεῖς ἐλέγξαντες αὐτὸν, καὶ καταγνόντες ἠξιοῦμεν κολάζεσθαι, κρυπτόμενος μὲν, καὶ διαδιδράσκων ἐπονειδιστότατα ἑάλω· ὑπ' αὐτῶν δὲ ὧν ὠνόμαζε μαθητῶν προὐδόθη; Καί τοι θεὸν, φησὶν, ὄντα οὔτε φεύγειν ἐνῆν, οὔτε δεθέντα ἀπάγεσθαι· ἥκιστα δὲ ὑπὸ τῶν συνόντων αὐτῷ, καὶ παντὸς ἰδίᾳ κεκοινωνηκότων, καὶ διδασκάλῳ χρωμένων, καὶ σωτῆρα νομιζόμενον,[3]) καὶ θεοῦ τοῦ μεγίστου παῖδα, καὶ ἄγγελον, ἐγκαταλείπεσθαί τε καὶ ἐκδίδοσθαι.« Πρὸς ταῦτα δὲ φήσομεν, ὅτι οὐδ' ἡμεῖς ὑπολαμβάνομεν τὸ βλεπόμενον τότε καὶ αἰσθητὸν τοῦ Ἰησοῦ σῶμα, εἶναι θεόν. Καὶ τί λέγω τὸ σῶμα; Ἀλλ' οὐδὲ τὴν ψυχὴν, περὶ ἧς λέλεκται τό· »περίλυπός[4]) ἐστιν ἡ ψυχή μου ἕως θανάτου.« Ἀλλ' ὥσπερ κατὰ μὲν τὸν τῶν Ἰουδαίων λόγον ὁ λέγων· »ἐγὼ[5]) κύριος ὁ θεὸς (63) πάσης σαρκός·« καὶ τό· »ἔμπροσθέν[6]) μου οὐκ ἐγένετο ἄλλος θεὸς, καὶ μετ' ἐμὲ οὐκ ἔσται·« ὁ[7]) θεὸς εἶναι πεπίστευται, ὀργάνῳ τῇ

---

[1]) Absunt a Codd. Regio et Basileensi verba: *τῇ πατρίῳ θρησκείᾳ*. R.

[2]) Boherellus: »Melius forte: *ὥσπερ ὑπηκούετο*. Respicit Celsus Matth. XIII, 58. et XVI. 4. Luc. XXIII, 11. Joann. II, 18. et VI, 30. Item VII, 4. et similes locos.«

[3]) Boherellus absque jure: »Malim: *νομιζομένων*, id est, *νομιζόντων*.«

[4]) Matth. XXVI, 38.

[5]) Jerem. XXXII, 27. coll. Num. XXVII, 16.

[6]) Jesai. XLIII, 10.

[7]) Hoeschel. et Spenc. in margine: *ὅθεν εἶναι*.

ψυχῇ καὶ τῷ σώματι τοῦ προφήτου χρώμενος· κατὰ δὲ Ἕλληνας ὁ λέγων·

Οἶδα[1]) δ' ἐγὼ ψάμμου τ' ἀριθμὸν, καὶ μέτρα θαλάσσης,

Καὶ κωφοῦ ξυνίημι, καὶ οὐ λαλέοντος[2]) ἀκούω·

θεὸς νενόμισται, διὰ τῆς Πυθίας λέγων καὶ ἀκουόμενος· οὕτω καθ' ἡμᾶς ὁ λόγος θεὸς, καὶ θεοῦ τῶν ὅλων υἱὸς, ἔλεγεν ἐν τῷ Ἰησοῦ τό· »ἐγώ[3]) εἰμι ἡ ὁδὸς, καὶ ἡ ἀλήθεια, καὶ ἡ ζωή·« καὶ τό· »ἐγώ[4]) εἰμι ἡ θύρα·« καὶ τό· »ἐγώ[5]) εἰμι ὁ ἄρτος ὁ ζῶν, ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς·« καὶ εἴ τι ἄλλο τούτοις παραπλήσιον. Ἐγκαλοῦμεν οὖν Ἰουδαίοις τοῦτον μὴ νομίσασι θεὸν, ὑπὸ τῶν προφητῶν πολλαχοῦ μεμαρτυρημένον ὡς μεγάλην ὄντα δύναμιν, καὶ θεὸν, κατὰ[6]) τὸν τῶν ὅλων θεὸν καὶ πατέρα. Τούτῳ γάρ φαμεν ἐν τῇ κατὰ Μωσέα κοσμοποιΐᾳ προστάττοντα τὸν πατέρα εἰρηκέναι τό· »γενηθήτω[7]) φῶς·« καί· »γενηθήτω[8]) στερέωμα,« καὶ τὰ λοιπὰ, ὅσα προσέταξεν ὁ θεὸς γενέσθαι· καὶ τούτῳ εἰρηκέναι τό· »ποιήσωμεν[9]) ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν ἡμετέραν·« προσταχθέντα δὲ τὸν λόγον πεποιηκέναι πάντα ὅσα ὁ πατὴρ αὐτῷ ἐνετείλατο. Καὶ ταῦτα λέγομεν, οὐκ αὐτοὶ ἐπιβάλλοντες,[10]) ἀλλὰ ταῖς

Quam vitiosam lectionem exhibent omnes Codd. Mss. excepto Joliano, ad cujus oram adtexta est, apposita in textu altera: ὁ θεὸς εἶναι. R.

[1]) Cfr. Herodot. lib. I. cap. 47. — Edd. Spenc. et Ruaei: ἀρθμὸν, καὶ μέτρα κτλ.

[2]) Sic omnes Mss. et Hoeschel. in textu (itemq. edd. Spenc. in margine.). Ad marg. vero Hoeschel. rejecit: φωνεῦντος, quod Spencer. textui suo inseruit. R.

[3]) Ev. Joann. XIV, 6. [4]) Cfr. ev. Joann. X, 7.

[5]) Ev. Joann. VI, 51.

[6]) In Cod. Anglicano primo deest κατά. R.

[7]) Genes. I, 3. [8]) Genes. I, 6.

[9]) Cfr. Genes. I, 26.

[10]) Sic recte omnes Codd. Mss. excepto Joliano, qui

παρὰ Ἰουδαίοις φερομέναις προφητείαις πιστεύοντες· ἐν αἷς λέγεται περὶ θεοῦ, καὶ τῶν δημιουργημάτων, αὐταῖς λέξεσι τὰ οὕτως ἔχοντα· »ὅτι[1]) αὐτὸς εἶπε, καὶ ἐγενήθησαν· αὐτὸς ἐνετείλατο, καὶ ἐκτίσθησαν.« Εἰ γὰρ ἐνετείλατο ὁ θεὸς, καὶ ἐκτίσθη τὰ δημιουργήματα· τίς ἂν, κατὰ τὸ ἀρέσκον τῷ προφητικῷ πνεύματι, εἴη ὁ τὴν τηλικαύτην τοῦ πατρὸς ἐντολὴν ἐκπληρῶσαι δυνηθεὶς, ἢ ὁ, ἵν' οὕτως ὀνομάσω, ἔμψυχος λόγος καὶ ἀλήθεια τυγχάνων; Ὅτι δὲ τὸν ἐν τῷ Ἰησοῦ λέγοντα τό· »ἐγώ[2]) εἰμι ἡ ὁδὸς καὶ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωή·« οὐδὲ τὰ εὐαγγέλια οἶδε περιγεγραμμένον τινὰ γεγονέναι, ὡς οὐδαμοῦ ἔξω τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος τοῦ Ἰησοῦ τυγχάνοντα· δῆλον μὲν καὶ ἀπὸ πολλῶν, καὶ ἐξ ὀλίγων δὲ, ὧν παραθησόμεθα, οὕτως ἐχόντων. Ὁ βαπτιστὴς Ἰωάννης προφητεύων ὅσον οὐδέπω ἐνστήσεσθαι τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, οὐκ ἐν ἐκείνῳ τῷ σώματι καὶ τῇ ψυχῇ τυγχάνοντα, ἀλλὰ γὰρ φθάνοντα πανταχοῦ, λέγει περὶ αὐτοῦ· »μέσος[3]) ὑμῶν στήκει,[4]) ὃν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε, ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος.« Εἴπερ[5]) ἐνόει ἐκεῖ μόνον εἶναι τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, ὅπου τὸ βλεπόμενον ἦν σῶμα Ἰησοῦ· πῶς[6]) ἔφασκεν ἂν τό· »μέσος[7]) ὑμῶν στήκει,[8]) ὃν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε;« Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Ἰη-

---

cum libris impressis (v. c. edd. Spenc.) habet: ἀμφιβάλλοντες. R.

[1]) Psalm. CXLVIII, 5.

[2]) Ev. Joann. XIV, 6. [3]) Cfr. ev. Joann. I, 26.

[4]) Sic omnes Mss. et Hoeschelius, (itemq. edd. Spenc. ad marg.), quorum neglecta lectione Spencer. (in textu) vulgatum Joannis textum secutus est, hincque scripsit: ἕστηκεν. R.

[5]) Edd. Spencer., uncis voc. οὖν appositis: Εἴπερ οὖν ἐνόει.

[6]) Edd. Spenc. in textu: πῶς ἂν ἔφασκε τό, ad marg. vero: πῶς ἔφασκεν ἂν τό.

[7]) Cfr. ev. Joann. I, 26.

[8]) Edd. Spenc. in textu: ἕστηκεν, ad marg. vero: στήκει. — Cfr. pag. huj. not. 4.

σοῦς ἐπαίρων τὸ φρόνημα τῶν μαθητευόντων αὐτῷ εἰς τὸ μείζονα φρονεῖν περὶ υἱοῦ θεοῦ, φησίν· »ὅπου[1]) δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι εἰς τὸ ἐμὸν ὄνομα, ἐκεῖ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν.« Τοιαύτη δ' αὐτοῦ ἐστι καὶ ἡ πρὸς τοὺς (64) μαθητὰς ἐπαγγελία, λέγοντος· »καὶ[2]) ἰδού, ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας, ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος.« Ταῦτα δέ φαμεν, οὐ χωρίζοντες τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ ἀπὸ τοῦ Ἰησοῦ. Ἓν γὰρ μάλιστα μετὰ τὴν οἰκονομίαν γεγένηται πρὸς τὸν λόγον τοῦ θεοῦ ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα[3]) Ἰησοῦ. Εἰ γὰρ κατὰ τὴν Παύλου διδασκαλίαν, λέγοντος· »ὁ[4]) κολλώμενος τῷ κυρίῳ, ἓν πνεῦμά ἐστι·« πᾶς ὁ νοήσας τί τὸ κολλᾶσθαι τῷ κυρίῳ, καὶ κολληθεὶς αὐτῷ, ἕν ἐστι πνεῦμα πρὸς τὸν κύριον· πῶς οὐ πολλῷ μᾶλλον[5]) θειοτέρως καὶ μειζόνως ἕν ἐστι τό ποτε σύνθετον πρὸς τὸν λόγον τοῦ θεοῦ; Οὗτος δὴ ἐπεδείξατο ἐν Ἰουδαίοις θεοῦ δύναμις ὢν τὸ τοιοῦτον, δι' ὧν παραδόξων ἐποίησεν, ὑπονοηθέντων ὑπὸ μὲν Κέλσου γοητείᾳ γεγονέναι, ὑπὸ δὲ τῶν τότε Ἰουδαίων, οὐκ οἶδ' ὁπόθεν, ἐν[6]) Βεελζεβοὺλ, λεγόντων· »ἐν[7]) Βεελζεβοὺλ, ἄρχοντι τῶν δαιμονίων, ἐκβάλλει[8])

---

[1]) Libri editi (v. c. edd. Spenc.) ὅπου εἰσὶ δύο κτλ. Sed a Mss. Codd. abest εἰσί. R. — Cfr. Matth. XVIII, 20.

[2]) Matth. XXVIII, 20.

[3]) Edd. Spenc., uncis voc. τοῦ appositis: σῶμα τοῦ Ἰησοῦ. [4]) I Cor. VI, 17.

[5]) Deest μᾶλλον in ed. Ruaei.

[6]) Sic recte omnino Codd. Reg. et Basileensis. Hoeschel. vero: τὰ περὶ Βεελζεβοὺλ μεμαθηκότων, ἐν Βεελζεβοὺλ ἄρχοντι τῶν δαιμονίων ἐκβάλλοντα δαιμόνια, sicque Spencerus, nisi quod pro: ἐκβάλλοντα δαιμόνια, habet: ἐκβάλλων τὰ δαιμόνια. Ubi scribendum illi erat: ἐκβάλλειν τὰ δαιμόνια. R. —

[7]) Cfr. Matth. XII, 24.

[8]) Boherellus, qui libros editos sequitur, in notis: »Malim: ἐκβάλλειν.« — Cfr. pag. huj. not. 6.

τὰ δαιμόνια.« Οὓς ἤλεγξεν[1]) ἀτοπώτατα λέγοντας ὁ σωτὴρ ἡμῶν ἐκεῖ, τῷ μηδέπω τέλος ἔχειν τὴν τῆς κακίας βασιλείαν. Ὅπερ ἔσται δῆλον τοῖς φρονίμως ἐντυγχάνουσι τῇ εὐαγγελικῇ γραφῇ, ἣν οὐ καιρὸς νῦν διηγήσασθαι.

10. Τί δὲ καὶ ἐπηγγείλατο ὁ Ἰησοῦς, καὶ οὐκ ἐποίησε; Παραστησάτω[2]) ὁ Κέλσος καὶ ἀποδειξάτω. Ἀλλ' οὐ δυνήσεται, μάλιστα ἐπεὶ εἴτ' ἐκ παρακουσμάτων, εἴτε καὶ ἐξ ἀναγνωσμάτων εὐαγγελικῶν, εἴτ' ἐκ διηγημάτων Ἰουδαϊκῶν, οἴεται φέρειν ἃ λέγει κατὰ τοῦ Ἰησοῦ, ἢ καθ' ἡμῶν. Ἀλλ' ἐπεὶ πάλιν ὁ Ἰουδαῖός φησιν· »ὅτι καὶ ἐλέγξαντες αὐτὸν καὶ καταγνόντες ἠξιοῦμεν κολάζεσθαι·« δεικνύτωσαν, πῶς αὐτὸν ἤλεγξαν οἱ ζητοῦντες[3]) ψευδομαρτυρίας κατασκευάσαι αὐτῷ· εἰ μὴ ἄρα ὁ μέγας ἔλεγχος κατὰ τοῦ Ἰησοῦ ἦν, ὃν εἶπον οἱ κατήγοροι, ὅτι »οὗτος[4]) ἔφη· δύναμαι καταλῦσαι τὸν ναὸν τοῦ θεοῦ, καὶ διὰ τριῶν ἡμερῶν ἀναστῆσαι·«[5]) ἐπεὶ αὐτὸς μὲν »ἔλεγε[6]) περὶ τοῦ ναοῦ τοῦ σώματος αὐτοῦ,« ἐκεῖνοι δ' ᾤοντο, ὡς μὴ εἰδότες ἀκούειν κατὰ τὸ βούλημα τοῦ λέγοντος, ὅτι περὶ τοῦ λιθίνου αὐτῷ ναοῦ ὁ λόγος ἦν, τοῦ τετιμημένου παρὰ Ἰουδαίοις μᾶλλον, ἢ ὡς ἐχρῆν τιμᾶσθαι τὸν ἀληθῶς ναὸν θεοῦ τοῦ λόγου, καὶ τῆς σοφίας, καὶ τῆς ἀληθείας. Λεγέτω δέ τις, πῶς »ἐπονειδιστότατα κρυπτόμενος, διεδίδρασκεν ὁ Ἰησοῦς;« Τὸ γὰρ ὀνείδους ἄξιόν τις παρα-

---

[1]) Cfr. Matth. XII, 25. seqq.

[2]) Edd. Spenc. ad marg. Παραστησάτω καὶ ἀποδειξάτω ὁ Κέλσος.

[3]) Cfr. Matth. XXVI, 59. seqq.

[4]) Cfr. Matth. XXVI, 62. coll. ev. Joann. II, 19.

[5]) Sic Hoeschel. in textu, et omnes Codd. Mss. excepto Joliano, qui cum Spencero habet: οἰκοδομῆσαι αὐτόν· ἐπεί κτλ. R. — Edd. Spenc. ad marg. ἀναστῆσαι.

[6]) Cfr. ev. Joann. II, 21. — Edd. Spenc. et Ruaei: αὐτοῦ.

στησάτω. Ἀλλ' ἐπεί φησι καὶ „ὅτι ἑάλω·" εἴποιμ' ἄν, ὅτι εἴπερ τὸ ἁλῶναι ἀκούσιόν[1]) ἐστιν, οὐχ ἑάλω ὁ Ἰησοῦς· ἑαυτὸν γὰρ ἐν ἐπιτηδείῳ καιρῷ εἰς χεῖρας ἀνθρώπων γενέσθαι οὐκ ἐκώλυσεν, ὡς ἀμνὸς[2]) τοῦ θεοῦ, ἵν' ἄρῃ τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου. „Εἰδὼς[3]) γοῦν πάντα τὰ ἐρχόμενα ἐπ' αὐτὸν, ἐξῆλθε, καὶ λέγει αὐτοῖς· τίνα ζητεῖτε; Οἱ δ' ἀπεκρίθησαν· Ἰησοῦν τὸν Ναζωραῖον. Λέγει δὲ αὐτοῖς· ἐγώ εἰμι. Εἱστήκει δὲ καὶ Ἰούδας, ὁ παραδιδοὺς αὐτὸν, μετ' αὐτῶν. Ὡς οὖν εἶπεν αὐτοῖς· ὅτι[4]) ἐγώ εἰμι· ἀπῆλθον εἰς τὰ ὀπίσω, καὶ ἔπεσον χαμαί. Πάλιν οὖν αὐτὸς[5]) ἐπηρώτησε· τίνα ζητεῖτε; Οἱ δὲ εἶπον πάλιν· Ἰησοῦν (65) τὸν Ναζωραῖον. Ἀπεκρίθη αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· εἶπον ὑμῖν, ὅτι ἐγώ εἰμι· εἰ οὖν ἐμὲ ζητεῖτε, ἄφετε τούτους ὑπάγειν." Ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν βουλόμενον αὐτῷ βοηθῆσαι, καὶ πατάξαντα τὸν τοῦ ἀρχιερέως δοῦλον, καὶ ἀφελόντα αὐτοῦ τὸ ὠτίον, εἶπεν· „ἀπόστρεψον[6]) τὴν μάχαιράν σου εἰς τὸν τόπον αὐτῆς· πάντες γὰρ οἱ λαβόντες μάχαιραν, ἐν μαχαίρᾳ ἀπολοῦνται. Ἢ δοκεῖ[7]) σοι, ὅτι οὐ δύναμαι ἄρτι παρακαλέσαι τὸν πατέρα μου, καὶ παραστήσει μοι ὧδε πλείους ἢ δώδεκα λεγεῶνας ἀγ-

---

[1]) Guieto scribendum videtur: ἑκούσιον, sed ego nihil mutari velim. R.

[2]) Cfr. ev. Joann. I, 29.

[3]) Cfr. ev. Joann. XVIII, 4—8.

[4]) Ita Codd. Regius et Basileensis. R. — Edd. Spenc., uncis voc. ὅτε appositis: ὅτε ἐγώ εἰμι. Boherell. vero in notis: „Voculam: ὅτε, si retinere velis, lege: ὅτι ἐγώ εἰμι."

[5]) Spencer. (in textu): αὐτούς, sed omnes Mss. et Hoeschel. (itemq. edd. Spenc. ad marg.) in textu: αὐτός. Vulgata Joannis exemplaria rectius habent: αὐτούς. Sed a Mss. Origenis non recedendum in textu duximus. R.

[6]) Cfr. Matth. XXVI, 52—54.

[7]) Sic omnes Codd. Mss. Vulgata vero Matthaei exemplaria (itemq. edd. Spenc. ad marg.) δοκεῖς. R.

γέλων; Πῶς οὖν πληρωθῶσιν αἱ γραφαὶ, ὅτι οὕτω[1]) δεῖ γενέσθαι;« Εἰ δὲ πλάσματα τῶν γραψάντων τὰ εὐαγγέλια οἴεταί τις εἶναι ταῦτα·[2]) πῶς οὐχὶ μᾶλλον πλάσματα μέν ἐστι τὰ[3]) ἀπὸ ἔχθους καὶ μίσους τοῦ πρὸς αὐτὸν καὶ Χριστιανοὺς λεγόμενα· ἀλήθεια δὲ[4]) τὰ τῶν τὸ γνήσιον τῆς πρὸς τὸν Ἰησοῦν διαθέσεως ἀποδειξαμένων[5]) ἐν τῷ πᾶν ὅ, τί ποτ' οὖν ὑπομεμενηκέναι διὰ τοὺς λόγους αὐτοῦ; Τοσαύτην[6]) γὰρ ὑπομονὴν καὶ ἔνστασιν μέχρι θανάτου ἀνειληφέναι τοὺς Ἰησοῦ μαθητὰς, μετὰ διαθέσεως οὐκ[7]) ἀναπλασσούσης περὶ τοῦ διδασκάλου τὰ μὴ ὄντα· καὶ πολὺ τοῖς εὐγνωμονοῦσι τὸ ἐναργές ἐστι, περὶ τοῦ πεπεῖσθαι αὐτοὺς περὶ ὧν ἀνέγραψαν, ἐκ τοῦ τηλικαῦτα καὶ τοσαῦτα, διὰ τὸν πεπιστευμένον αὐτοῖς εἶναι υἱὸν θεοῦ, ὑπομεμενηκέναι.

11. Εἶτα, ὅτι μὲν ὑφ' ὧν ὠνόμαζε μαθητῶν προὐδόθη· ἔμαθεν ὁ παρὰ τῷ Κέλσῳ Ἰουδαῖος ἀπὸ τῶν εὐαγγελίων, πολλοὺς εἰπὼν μαθητὰς τὸν ἕνα Ἰούδαν, ἵνα δόξῃ αὔξειν τὴν κατηγορίαν. Οὐκέτι δὲ πάντα τὰ

---

[1]) Codd. Regius et Basileensis (itemq. edd. Spenc. ad marg.) οὕτω δεῖ. Hoeschel. tamen et Spenc. in textu: οὕτως ἔδει. R.

[2]) Edd. Spenc. κατὰ ταῦτα.

[3]) Edd. Spenc. τὰ τῶν. Boherellus: »Dele: τῶν. In seqq. vero, cfr. pag. huj. not. 4., lege: δὲ τὰ τῶν.«

[4]) Edd. Spenc. δὲ τῶν. Cfr. pag. huj. not. 3.

[5]) Edd. Spenc. et Ruaei in textu: ἀποδεξαμένων. Boherell. vero, cui Ruaeus adstipulatur, in notis: »Lego: ἀποδειξαμένων.«

[6]) Libri editi (v. c. edd. Spenc. in textu): Καὶ τοσαύτην ἄρα ὑπομονήν. Sed omnes Mss. (itemq. edd. Spenc. ad marg.) ut in nostro textu, si excipias Cod. Jolianum, qui alteram lectionem sequitur. R.

[7]) In Mss. deest οὐκ, quod abesse potest, si cetera interrogative legantur. Ut ut est, post μετὰ διαθέσεως, cum Boherello subaudiendum: γέγονεν, vel aliquid simile. R.

περὶ τοῦ Ἰούδα ἀναγεγραμμένα περιειργάσατο· ὅτι μαχομέναις καὶ ἐναντίαις κρίσεσι περιπεσὼν ὁ Ἰούδας περὶ τοῦ διδασκάλου, οὐθ᾽ [1]) ὅλῃ ψυχῇ γέγονε κατ᾽ αὐτοῦ, οὐδ᾽ ὅλῃ ψυχῇ ἐτήρησε τὴν αἰδῶ πρὸς διδάσκαλον φοιτητοῦ. Ὁ γὰρ παραδιδοὺς αὐτὸν, ἔδωκε τῷ ἐληλυθότι ἐπὶ τὸ συλλαβεῖν τὸν Ἰησοῦν σημεῖον ὄχλῳ, λέγων· »ὃν [2]) ἂν φιλήσω, αὐτός ἐστι· κρατήσατε αὐτόν·« σώζων τι τῆς πρὸς αὐτὸν αἰδοῦς· εἰ γὰρ μὴ ἔσωζεν αὐτὴν, κἂν μετὰ παῤῥησίας, χωρὶς προσποιήσεως φιλήματος, παρέδωκεν αὐτόν. Τοῦτο μὲν οὖν πάντας πείσει περὶ τῆς τοῦ Ἰούδα προαιρέσεως, ὅτι μετὰ τῆς φιλαργυρίας, καὶ τῆς μοχθηρᾶς [3]) εἰς τὸ προδοῦναι τὸν διδάσκαλον προαιρέσεως, εἶχέ τι ἀναμεμιγμένον ἐν τῇ ψυχῇ ἀπὸ τῶν Ἰησοῦ λόγων αὐτῷ [4]) ἐγγεγενημένον, ἔμφασιν ἔχον λείμματος, ἵν᾽ οὕτως ὀνομάσω, χρηστότητος. Γέγραπται γὰρ, ὅτι »ἰδὼν [5]) ὁ Ἰούδας, ὁ [6]) παραδιδοὺς αὐτὸν, ὅτι κατεκρίθη, μεταμεληθεὶς ἔστρεψε [7]) τὰ τριάκοντα ἀργύρια τοῖς ἀρχιερεῦσι καὶ πρεσβυτέροις, λέγων· ἥμαρτον, παραδοὺς αἷμα [8]) δίκαιον. Οἱ δὲ εἶπον· τί πρὸς ἡμᾶς; Σὺ ὄψει. Καὶ ῥίψας τὰ ἀργύρια εἰς [9]) τὸν ναὸν ἀνεχώρησε· καὶ ἀπελθὼν ἀπήγξατο.«

---

[1]) Edd. Spenc. et Ruaei: οὐθ᾽ ὅλῃ —, οὐδ᾽ ὅλῃ κτλ.

[2]) Matth. XXVI, 48.

[3]) Hoeschel. (itemq. Spenc ad marg.) μοχθηρίας. Male, nisi forte sequens vox: προαιρέσεως, expungatur. R.

[4]) Sic Mss. At Guieto superflua et addititia videntur verba: αὐτῷ ἐγγεγενημένον. Hoeschel. et Spencer. αὐτῷ ἐγγεγενημένην.

[5]) Cfr, Matth. XXVII, 3—5.

[6]) In Codd. Regio et Basil. desunt verba: ὁ παραδιδοὺς αὐτόν. R.

[7]) Sic omnes Mss. (itemq. edd. Spenc. ad marg.) Spencer. vero (in textu): ἀπέστρεψε. R.

[8]) Cod. Regius: αἷμα ἀθῷον. R.

[9]) Sic Hoeschel. (item Spenc. ad marg.) et omnes Mss. Spencerus vero (in textu): ἐν τῷ ναῷ, ἀνεχώρησε. R.

Εἰ δ' ὁ φιλάργυρος Ἰούδας,[1]) καὶ κλέπτων τὰ εἰς λόγον τῶν πενήτων εἰς τὸ γλωσσόκομον βαλλόμενα, μεταμεληθεὶς ἔστρεψε τὰ τριάκοντα ἀργύρια τοῖς ἀρχιερεῦσι καὶ (66) πρεσβυτέροις· δῆλον, ὅτι δεδύνηταί τινα μεταμέλειαν ἐμποιῆσαι αὐτῷ τὰ Ἰησοῦ μαθήματα, οὐ πανταχῇ καταφρονηθέντα ὑπὸ τοῦ προδότου καὶ ἀποπτυσθέντα. Ἀλλὰ καὶ τό· »ἥμαρτον,[2]) παραδοὺς αἷμα δίκαιον·« ἐξομολογουμένου ἦν[3]) τὸ ἡμαρτημένον. Ὅρα δὲ, ὅση διάπυρος καὶ σφόδρα γέγονεν αὐτῷ ἀπὸ μεταμελείας τῆς ἐπὶ τοῖς ἡμαρτημένοις λύπη, ὡς μηδὲ τὸ ζῆν αὐτὸν ἔτι ὑπομεῖναι· ἀλλ' εἰς τὸν ναὸν ῥίψαντα τὸ ἀργύριον, ἀναχωρῆσαι, καὶ ἀπελθεῖν, καὶ ἀπάγξασθαι· ἑαυτὸν γὰρ κατεδίκασε, δεικνὺς, ὅσον ἐδύνατο καὶ ἐν τῷ ἁμαρτωλῷ τῷ Ἰούδᾳ, τῷ κλέπτῃ καὶ προδότῃ, ἡ Ἰησοῦ διδασκαλία, οὐ δυνηθέντι πάντῃ καταφρονῆσαι ὧν ἀπὸ τοῦ Ἰησοῦ μεμάθηκεν. Ἦ τὰ μὲν ἐμφαίνοντα τὸ μὴ πάντῃ ἀποστατικὸν τοῦ Ἰούδα, καὶ μετὰ τὰ τετολμημένα κατὰ τοῦ διδασκάλου, πλάσματα ἐροῦσιν οἱ περὶ τὸν Κέλσον· μόνον δ' ἀληθὲς, ὅτι εἷς τῶν μαθητῶν προέδωκεν αὐτόν· καὶ προσθήσουσι τῷ γεγραμμένῳ, ὅτι καὶ ὅλῃ ψυχῇ προέδωκεν αὐτόν; Ὅπερ ἐστὶν ἀπίθανον, ἀπὸ τῶν αὐτῶν γραμμάτων πάντα ὡς ἐχθρὸν ποιεῖν, καὶ τὸ πιστεύειν, καὶ τὸ ἀπιστεῖν. Εἰ δὲ δεῖ καὶ περὶ τοῦ Ἰούδα δυσωπητικόν τινα παραθέσθαι λόγον· φήσομεν, ὅτι ἐν τῇ βίβλῳ τῶν ψαλμῶν ὅλος ὁ ἑκατοστὸς ὄγδοος ψαλμὸς τὴν περὶ τοῦ Ἰούδα περιέχει[4]) προφητείαν, οὗ ἡ ἀρχή· »ὁ[5]) θεὸς τὴν αἴ-

---

[1]) Cfr. ev. Joann. XIII, 29.

[2]) Matth. XXVII, 4.

[3]) Edd. Spencer. τὸ ἦν. Jam Boherell. vero: Transpone, legendo: ἦν τό.

[4]) Duo Codd. Anglicani: ἔχει, sicque libri editi (v. c. edd. Spenc.) in margine. R.

[5]) Psalm. CIX, 1. 2. (CVIII.)

νεσίν μου μὴ παρασιωπήσῃς, ὅτι στόμα ἁμαρτωλοῦ καὶ στόμα δολίου ἐπ' ἐμὲ ἠνοίχθη.« Προφητεύεται δ' ἐν αὐτῷ, καὶ ὅτι Ἰούδας τοῦ μὲν τῶν ἀποστόλων ἀπεχώρισεν[1]) ἑαυτὸν διὰ τὴν ἁμαρτίαν ἀριθμοῦ, εἰς δὲ τὸν τόπον αὐτοῦ ἕτερος ἐνεκρίθη· καὶ τοῦτο δηλοῦται ἐν τῷ· »καὶ[2]) τὴν ἐπισκοπὴν αὐτοῦ λάβοι ἕτερος.« Ἀλλὰ γὰρ φέρε ὑπό τινος τῶν μαθητῶν αὐτὸν προδεδόσθαι χειρόνως[3]) Ἰούδα διατεθέντος, καὶ ὡσπερεὶ ἐκχέαντος πάντας οὓς ἤκουσε παρὰ τοῦ Ἰησοῦ λόγους· τί τοῦτο πρὸς κατηγορίαν Ἰησοῦ ἢ Χριστιανισμοῦ συμβάλλεται; Καὶ πῶς τοῦτο ψευδῆ τὸν λόγον ἀποδείκνυσιν; Ἀπελογησάμεθα δὲ περὶ τῶν ἑξῆς καὶ ἐν τοῖς πρὸ τούτων, δεικνύντες, ὅτι οὐ φεύγων ἑάλω ὁ Ἰησοῦς, ἀλλ' ἑκὼν ὑπὲρ ἡμῶν πάντων παρέδωκεν ἑαυτόν. Ὧι ἀκόλουθόν ἐστιν, ὅτι εἰ καὶ ἐδέθη, ἑκὼν ἐδέθη· διδάσκων μὴ ἀκουσίως ἡμᾶς ὑπὲρ εὐσεβείας ταῦτα ἀναλαμβάνειν.

12. Παιδαριώδη δέ μοι δοκεῖ καὶ τὰ τοιαῦτα, ὅτι »στρατηγὸς μὲν ἀγαθὸς, καὶ πολλῶν μυριάδων ἡγησάμενος, οὐδεπώποτε προὐδόθη· ἀλλ' οὐδὲ λῄσταρχος πονηρὸς καὶ παμπονήρων ἄρχων, ὠφέλιμος τοῖς συνοῦσιν εἶναι δοκῶν· αὐτὸς δὲ προδοθεὶς ὑπὸ τῶν ὑπ' αὐτῷ, οὔτε ὡς στρατηγὸς ἦρξεν ἀγαθὸς, οὔτ' ἀπατήσας τοὺς[4]) μαθητὰς, κἂν τὴν ὡς πρὸς λῄσταρχον, ἵν' οὕτως ὀνομάσω, εὔνοιαν ἐνεποίησε τοῖς ἀπατηθεῖσι.« Πολλὰς

---

[1]) Cod. Regius: ἀπεχώρισεν ἑαυτὸν χοροῦ διὰ τὴν ἁμαρτίαν· εἰς δὲ τὸν τόπον κτλ. R.

[2]) Psalm. CIX, 8. (CVIII.)

[3]) Duo Codd. Anglicani et recens Cod. Vaticanus: χεῖρον ἢ Ἰούδα, sicque libri editi (v. c. edd. Spenc.) in margine. Codd. Regius, Basileensis, et vetus Vaticanus: χείρονος ἢ Ἰούδα. Cod. Jolianus: χεῖρον ἢ ὡς Ἰούδα. Libri editi (v. c. edd. Spenc.) in textu: χειρόνως Ἰούδα. R.

[4]) Desunt verba: τοὺς μαθητάς, in libris editis (v. c. edd. Spenc.) et Cod. Joliano, sed in aliis Mss. reperiuntur. R.

γὰρ ἄν τις εὕροι ἱστορίας περὶ στρατηγῶν προδοθέντων ὑπὸ τῶν οἰκείων, καὶ ληστάρχων ἁλόντων, διὰ τοὺς μὴ τηρήσαντας τὰς πρὸς αὐτοὺς (67) συνθήκας. Ἀλλ᾽ ἔστω μηδένα στρατηγῶν προδεδόσθαι, ἢ ληστάρχων· τί τοῦτο συμβάλλεται πρὸς τὸ κατὰ Ἰησοῦ εἶναι τὸ, ἕνα τῶν φοιτητῶν προδότην αὐτοῦ γεγονέναι; Ἐπεὶ δὲ φιλοσοφίαν προβάλλεται ὁ Κέλσος, πυθοίμεθ᾽ ἂν αὐτοῦ, ὅ,[1]) τι ἄρα Πλάτωνος ἦν κατηγορία, τὸ μετὰ εἴκοσιν ἔτη τῆς παρ᾽ αὐτῷ ἀκροάσεως ἀποφοιτήσαντα τὸν Ἀριστοτέλη κατηγορηκέναι μὲν τοῦ περὶ τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς λόγου, Πλάτωνος δὲ τερετίσματα τὰς ἰδέας ὠνομακέναι; Ἔτι δὲ προσαποροῦντες, καὶ τοιαῦτα λέγοιμεν ἄν· ἆρα Πλάτων οὐκέτι δυνατὸς ἦν ἐν διαλεκτικῇ, οὐδ᾽ ἱκανὸς παραστῆσαι τὰ νενοημένα, ἐπεὶ ἀπεφοίτησεν αὐτοῦ Ἀριστοτέλης, καὶ παρὰ τοῦτο ψευδῆ τὰ Πλάτωνός ἐστι δόγματα; Ἢ δύναται καὶ ἀληθοῦς ὄντος Πλάτωνος, ὡς ἂν λέγοιεν οἱ κατ᾽ αὐτὸν φιλοσοφοῦντες, Ἀριστοτέλης πονηρὸς καὶ ἀχάριστος πρὸς τὸν διδάσκαλον γεγονέναι; Ἀλλὰ καὶ ὁ Χρύσιππος πολλαχοῦ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ φαίνεται καθαπτόμενος Κλεάνθους, καινοτομῶν παρὰ τὰ ἐκείνῳ δεδογμένα, γενομένῳ αὐτοῦ διδασκάλῳ ἔτι νέου, καὶ ἀρχὰς ἔχοντος φιλοσοφίας. Καίτοιγε Ἀριστοτέλης μὲν εἴκοσιν ἔτεσι λέγεται πεφοιτηκέναι Πλάτωνι· οὐκ ὀλίγον δὲ χρόνον καὶ ὁ Χρύσιππος παρὰ τῷ Κλεάνθει πεποιῆσθαι τὰς διατριβάς. Ὁ δὲ Ἰούδας παρὰ τῷ Ἰησοῦ οὐδὲ τρία διέτριψεν ἔτη. Ἀπὸ δὲ τῶν γεγραμμένων ἐν τοῖς βίοις τῶν φιλοσόφων πολλὰ ἂν τις εὕροι τοιαῦτα, ἐφ᾽ οἷς ἐγκαλεῖ τῷ[2]) Ἰησοῦ διὰ τὸν Ἰούδαν ὁ Κέλσος. Οἱ δὲ Πυθαγόρειοι κενοτάφια ᾠκοδόμουν τοῖς μετὰ τὸ προτραπῆναι ἐπὶ φιλοσοφίαν πα-

---

[1]) Guieto pro: ὅ, τι, scribendum videtur: ἥτις. R. — Boherellus: »Malim: ὅτι.«

[2]) Ita omnes Mss. et ad oram libri editi, (v. c. edd. Spenc.), qui in textu habent: τὸν Ἰησοῦν. R.

λινδρομήσασιν ἐπὶ τὸν ἰδιωτικὸν βίον· καὶ οὐ παρὰ τοῦτο ἀσθενὴς ἦν λόγῳ καὶ ἀποδείξεσι Πυθαγόρας, καὶ οἱ ἀπ'[1]) αὐτοῦ.

13. *Μετὰ ταῦτά φησιν ὁ παρὰ τῷ Κέλσῳ Ἰουδαῖος· »ὅτι πολλὰ ἔχων λέγειν*[2]) *περὶ τῶν κατὰ τὸν Ἰησοῦν γενομένων καὶ ἀληθῆ, καὶ οὐ παραπλήσια τοῖς ὑπὸ τῶν μαθητῶν τοῦ Ἰησοῦ γραφεῖσιν, ἑκὼν ἐκεῖνα παραλείπω.« Τίνα οὖν ἄρα τἀληθῆ, καὶ οὐχ ὁποῖα ἐν τοῖς εὐαγγελίοις γέγραπται, ἃ παραλείπει ὁ παρὰ Κέλσῳ Ἰουδαῖος; Ἢ δοκούσῃ δεινότητι ῥητορικῇ χρησάμενος, προσποιεῖται μὲν ἔχειν λέγειν· οὐδὲν*[3]) *δὲ εἶχεν ἔξωθεν τοῦ εὐαγγελίου φέρειν, δυνάμενον πλῆξαι ὡς*[4]) *ἀληθὲς ὂν τὸν ἀκούοντα, καὶ ὡς ἐναργῶς κατηγοροῦν Ἰησοῦ, καὶ τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ; Ἐγκαλεῖ δὲ τοῖς μαθηταῖς, ὡς πλασαμένοις, ὅτι πάντα τὰ συμβάντα αὐτῷ ἐκεῖνος προῄδει καὶ προειρήκει. Καὶ τοῦτο δὲ ἀληθὲς ὄν, κἂν μὴ Κέλσος βούληται, παραστήσομεν ἀπὸ πολλῶν καὶ ἄλλων προφητικῶς ὑπὸ τοῦ σωτῆρος εἰρημένων, ἐν οἷς προεῖπε τὰ Χριστιανοῖς καὶ ἐν ταῖς ὕστερον γενόμενα γενεαῖς. Καὶ τίς γε*[5]) *οὐκ ἂν θαυμάσαι τὸ προειρημένον, τό· »ἐπὶ*[6]) *ἡγεμόνας δὲ καὶ βασιλεῖς ἀχθήσεσθε* (68) *ἕνεκεν ἐμοῦ, εἰς μαρτύριον αὐ-*

---

[1]) Edd. Spenc. ad marg. *ὑπ' αὐτοῦ.*

[2]) Sic omnes Mss. (itemq. edd. Spenc. ad marg.), et sanior est, ni fallor, verborum ordo, quam qui servatur in editis (e. c. in textu edd. Spenc.) *λέγειν καὶ ἀληθῆ περὶ τῶν κατὰ Ἰησοῦν γενομένων, καὶ οὐ παραπλήσια.* R.

[3]) Cod. Anglicanus primus et libri impressi (v. c. edd. Spenc.) ad oram: *οὐδὲ εἶχεν.* R.

[4]) Sic omnes Mss. Libri editi (v. c. edd. Spenc.) in textu: *ὡς ἀληθῶς τὸν ἀκούοντα.* R. — Edd. Spenc. ad marg. *ἀληθές.*

[5]) In edd. Spenc. uncis inclusum legitur: *γε.*

[6]) Matth. X, 18.

τοῖς καὶ τοῖς ἔθνεσι·« καὶ εἴ τι ἄλλο περὶ τοῦ διωχθήσεσθαι τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ προεῖπε; Διὰ ποῖον γὰρ δόγμα τῶν ἐν ἀνθρώποις γεγενημένων κολάζονται καὶ ἄλλοι, ἵνα τις τῶν κατηγορούντων Ἰησοῦ λέγοι, ὅτι ὁρῶν τὰ ἀσεβῆ ἢ τὰ ψευδῆ τῶν δογμάτων κατηγορούμενα, ἔδοξε καὶ τοῦτο σεμνύνειν διὰ τοῦ προλέγειν δῆθεν περὶ αὐτοῦ; Εἴπερ γὰρ ἐχρῆν διὰ δόγματα ἐπὶ ἡγεμόνας καὶ βασιλεῖς ἄγεσθαί τινας· καὶ τίνας ἐχρῆν ἄλλους, ἢ Ἐπικουρείους τοὺς πάντη πρόνοιαν ἀναιροῦντας; Ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀπὸ τοῦ Περιπάτου, μηδὲν φάσκοντας ἀνύειν εὐχὰς, καὶ τὰς ὡς πρὸς τὸ θεῖον θυσίας; Ἀλλὰ φήσει τις, ὅτι καὶ Σαμαρεῖς διὰ τὴν ἑαυτῶν θεοσέβειαν διώκονται. Πρὸς ὃν τοιαῦτα ἐροῦμεν· οἱ Σικάριοι διὰ τὴν περιτομὴν, ὡς ἀκρωτηριάζοντες παρὰ τοὺς καθεστῶτας νόμους καὶ τὰ Ἰουδαίοις συγκεχωρημένα μόνοις, ἀναιροῦνται. Καὶ οὐκ ἔστιν ἀκοῦσαι δικαστοῦ πυνθανομένου, εἰ κατὰ τήνδε τὴν νομιζομένην θεοσέβειαν ὁ Σικάριος ἀγωνιζόμενος βιοῦν, μεταθέμενος μὲν ἀπολυθήσεται· ἐμμένων δὲ, τὴν ἐπὶ θανάτῳ[1]) ἀπαχθήσεται. Ἀλλὰ γὰρ ἀρκεῖ δειχθεῖσα ἡ περιτομὴ πρὸς ἀναίρεσιν τοῦ πεπονθότος αὐτήν. Χριστιανοὶ δὲ μόνοι — κατὰ τὰ εἰρημένα ὑπὸ τοῦ σωτῆρος αὐτῶν, λέγοντος· »ἐπὶ[2]) ἡγεμόνας καὶ βασιλεῖς ἀχθήσεσθε ἕνεκεν ἐμοῦ·« — μέχρι τελευταίας ἀναπνοῆς ὑπὸ τῶν δικαστῶν ἐπιτρέπονται ἐξομοσάμενοι τὸν Χριστιανισμὸν, καὶ κατὰ τὰ κοινὰ ἔθη θύσαντες, καὶ ὀμόσαντες, οἴκοι γενέσθαι, καὶ ζῆν ἀκινδύνως. Ὅρα δὲ, εἰ μὴ μετὰ πολλῆς ἐξουσίας λέγεται τό· »πᾶς[3]) ὃς ἐὰν ὁμολογήσῃ ἐν ἐμοὶ ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, κἀγὼ ὁμολογήσω ἐν αὐτῷ ἔμπροσθεν τοῦ πατρός μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς· καὶ[4]) πᾶς ὃς ἐὰν ἀρνήσηταί με ἔμπροσθεν

---

[1]) Boherellus: »Subaudi: ὁδόν.«

[2]) Matth. X, 18. [3]) Cfr. Matth. X, 32. 33.

[4]) Codd. Regius et Basileensis: καὶ ὅστις ἂν ἀρνήσηται. R.

τῶν ἀνθρώπων,« καὶ τὰ ἑξῆς. Καὶ ἀνάβα μοι τῷ λόγῳ ἐπὶ τὸν Ἰησοῦν λέγοντα ταῦτα, καὶ ὅρα μηδέπω γενόμενα προφητευόμενα· εἰ μὴ φήσεις, ἀπιστῶν μὲν αὐτῷ, ὅτι [1]) ταῦτα φλυαρεῖ [2]) καὶ μάτην [3]) λέγει· — οὐ γὰρ ἔσται τὰ λεγόμενα· — ἀμφιβάλλων δὲ περὶ τοῦ συγκαταθέσθαι τοῖς λόγοις αὐτοῦ, εἰ [4]) μὴ, ὅτι ἐὰν ταῦτα πληρωθῇ, καὶ συστῇ [5]) ἡ διδασκαλία τῶν λόγων τοῦ Ἰησοῦ, ὡς φροντίζειν τοὺς ἡγεμόνας καὶ τοὺς βασιλεῖς ἀναιρεῖν τοὺς ὁμολογοῦντας τὸν Ἰησοῦν· τότε πιστεύσομεν, ὅτι [6]) ὡς μεγάλην ἐξουσίαν λαβὼν ἀπὸ τοῦ θεοῦ πρὸς τὸ σπεῖραι τοῦτον τὸν λόγον τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων, καὶ πειθόμενος κρατήσειν αὐτὸν, ταῦτά φησι. Τίς δ' οὐ θαυμάσεται, ἀναβαίνων τῷ λόγῳ ἐπ' ἐκεῖνον διδάσκοντα τότε καὶ λέγοντα· »κηρυχθήσε-

---

[1]) Cod. Regius: ὅτι ταῦτα μάτην λέγει. R. —

[2]) In edd. Spenc. uncis inclusum legitur: φλυαρεῖ.

[3]) Edd. Spenc. ad marg. ταῦτα λέγει.

[4]) Lege: ἐρεῖς, ὅτι ἐὰν ταῦτα κτλ., et omnia plana et aperta sunt, nec necesse erit recurrere ad enormem illam totius hujus loci emendationem, quam Guietus proponit his verbis: οὐ μὲν φήσεις· ἀπιστῶ μὲν αὐτῷ, ὅτι ταῦτα φλυαρεῖ, καὶ μάτην λέγει· οὐ γὰρ ἔσται τὰ λεγόμενα· οὐδ' ἀμφιβάλλω περὶ τοῦ συγκαταθέσθαι τοῖς λόγοις αὐτοῦ, εἰ μὴ ὅτε ἂν ταῦτα πληρωθῇ, καὶ συστῇ ἡ διδασκαλία τῶν λόγων τοῦ Ἰησοῦ, ὡς φροντίζειν τοὺς ἡγεμόνας καὶ τοὺς βασιλεῖς ἀναιρεῖν τοὺς ὁμολογοῦντας τὸν Ἰησοῦν. Ἀλλὰ τότε πιστεύσεις, ὡς μεγάλην ἐξουσίαν λαβὼν ἀπὸ τοῦ θεοῦ πρὸς τὸ σπεῖραι τοῦτον τὸν λόγον τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων, καὶ πειθόμενος κρατήσειν αὐτὸν, ταῦτά φησι. R. — Neque ego cum Guieto fecerim, sed simpliciter repetita esse, quae paulo ante legebantur, verba, hincque legerim: εἰ μὴ φήσεις, ὅτι κτλ.

[5]) Boherello scribendum videtur: συστῇ ἡ ἀλήθεια.

[6]) Deest ὅτι in antea editis (v. c. edd. Spenc.), sed reperitur in tribus Mss. R.

ται[1]) τὸ εὐαγγέλιον τοῦτο ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ, εἰς μαρτύριον αὐτοῖς καὶ τοῖς ἔθνεσι·« καὶ θεωρῶν κατὰ τὰ ὑπ' ἐκείνου εἰρημένα κεκηρυγμένον τὸ Ἰησοῦ Χριστοῦ εὐαγγέλιον ἐν τῇ ὑπὸ τὸν οὐρανὸν Ἕλλησι καὶ βαρβάροις, σοφοῖς καὶ ἀνοήτοις; Πᾶσαν γὰρ φύσιν ἀνθρώπων ὁ μετὰ δυνάμεως λαληθεὶς λόγος (69) κεκράτηκε· καὶ οὐκ ἔστι τι γένος ἰδεῖν ἀνθρώπων, ὃ ἐκπέφευγε παραδέξασθαι τὴν Ἰησοῦ διδασκαλίαν. Ὁ δὲ ἀπιστῶν παρὰ τῷ Κέλσῳ Ἰουδαῖος περὶ τοῦ Ἰησοῦ, ὅτι πάντα τὰ συμβάντα αὐτῷ προῄδει, κατανοησάτω τίνα τρόπον, ἔτι συνεστώσης τῆς Ἱερουσαλὴμ, καὶ πάσης τῆς Ἰουδαϊκῆς λατρείας γινομένης ἐν αὐτῇ, προεῖπεν Ἰησοῦς τὰ συμβησόμενα αὐτῇ ὑπὸ Ῥωμαίων. Οὐ γὰρ δὴ τοὺς αὐτοῦ Ἰησοῦ γνωρίμους καὶ ἀκροατὰς φήσουσι χωρὶς γραφῆς τὴν τῶν εὐαγγελίων παραδεδωκέναι διδασκαλίαν, καὶ καταλιπεῖν τοὺς μαθητὰς χωρὶς τῶν περὶ Ἰησοῦ ἐν γράμμασιν ὑπομνημάτων. Γέγραπται δὴ ἐν αὐτοῖς τό· »ὅταν[2]) δὲ ἴδητε κυκλουμένην ὑπὸ στρατοπέδων τὴν Ἱερουσαλὴμ, τότε γνῶτε, ὅτι ἤγγισεν ἡ ἐρήμωσις αὐτῆς.« Καὶ οὐδαμῶς τότε ἦν στρατόπεδα περὶ τὴν Ἱερουσαλὴμ κυκλοῦντα αὐτὴν, καὶ περιέχοντα καὶ πολιορκοῦντα. Τοῦτο γὰρ ἤρξατο μὲν ἔτι Νέρωνος βασιλεύοντος, παρέτεινε δὲ ἕως τῆς Οὐεσπασιανοῦ ἡγεμονίας· οὗ ὁ υἱὸς Τίτος καθεῖλε τὴν Ἱερουσαλήμ· ὡς μὲν Ἰώσηπος γράφει, διὰ Ἰάκωβον τὸν δίκαιον, τὸν ἀδελφὸν Ἰησοῦ τοῦ λεγομένου Χριστοῦ· ὡς δὲ ἡ ἀλήθεια παρίστησι, διὰ Ἰησοῦν τὸν Χριστὸν, τὸν[3]) υἱὸν τοῦ θεοῦ.

14. Ἐδύνατο μέν τοι, παραδεξάμενος ἢ συγχω-

---

[1]) Cfr. Matth. XXIV, 14.

[2]) Cfr. Luc. XXI, 20.

[3]) Desunt in libris editis (v. c. edd. Spenc.) verba: τὸν υἱόν, sed reperiuntur in Cod. Regio, et ita legit Gelenius interpres. R.

ρήσας ὁ Κέλσος τὸ προεγνωκέναι αὐτὸν τὰ συμβησόμενα αὐτῷ, ἐξευτελίζειν μὲν τοῦτο δοκεῖν· ὅπερ πεποίηκεν ἐπὶ τῶν δυνάμεων, γοητείᾳ φάσκων αὐτὰς γεγονέναι· καὶ ἐδύνατό γε[1]) λέγειν, ὅτι πολλοὶ ἀπὸ μαντειῶν, τῶν ἐν οἰωνοῖς, ἢ ὄρνισιν, ἢ θυτικῇ, ἢ γενεθλιαλογίᾳ, ἔγνωσαν τὰ ἀπαντησόμενα αὐτοῖς. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν οὐκ ἠθέλησε συγχωρῆσαι, ὡς μεῖζον· τὸ δὲ τὰς δυνάμεις πεποιηκέναι παραδεξάμενός πως, δοκεῖ αὐτὸ προφάσει γοητείας διαβεβληκέναι. Φλέγων μέν τοι ἐν τρισκαιδεκάτῳ, ἢ τεσσαρεσκαιδεκάτῳ, οἶμαι, τῶν Χρονικῶν, καὶ τὴν[2]) περί τινων μελλόντων πρόγνωσιν ἔδωκε τῷ Χριστῷ, συγχυθεὶς ἐν τοῖς περὶ Πέτρου ὡς περὶ τοῦ Ἰησοῦ· καὶ ἐμαρτύρησεν, ὅτι κατὰ τὰ εἰρημένα ὑπ᾽ αὐτοῦ τὰ λεγόμενα ἀπήντησε. Πλὴν κἀκεῖνος καὶ διὰ τῶν κατὰ τὴν πρόγνωσιν ἄκων ὡσπερεὶ οὐ κενὸν[3]) θειοτέρας δυνάμεως ἀπεφήνατο εἶναι τὸν ἐν τοῖς πατράσι τῶν δογμάτων λόγον.

15. Φησὶ δὲ ὁ Κέλσος· »ὅτι καὶ μαθηταὶ τοῦ Ἰησοῦ, ἐπὶ πράγματι περιφανεῖ μηδὲν ἔχοντες ἐπισκήψασθαι, τοῦτο ἐπενόησαν, τὸ λέγειν αὐτὸν πάντα προεγνωκέναι·« οὐκ ἐπιστήσας, ἢ οὐ βουληθεὶς ἐπιστῆσαι τῷ φιλαλήθει τῶν γραψάντων, ὁμολογησάντων καὶ προειρηκέναι τὸν Ἰησοῦν τοῖς μαθηταῖς· »ὅτι[4]) πάντες ὑμεῖς σκανδαλισθήσεσθε ἐν ἐμοὶ ἐν τῇ νυκτὶ ταύτῃ·« καὶ ἠληθευκέναι, σκανδαλισθέντων αὐτῶν· πεπροφητευκέναι δὲ καὶ τῷ Πέτρῳ· »ὅτι[5]) πρὸ ἀλεκτοροφωνίας ἀρνήσῃ με τρίς·« καὶ ὅτι Πέτρος τρὶς ἠρνήσατο.

---

[1]) In edd. Spenc. uncis inclusum legitur: γέ.

[2]) In edd. Spenc. uncis inclusum legitur: τήν.

[3]) Libri editi (c. c. edd. Spenc.) in marg. καινόν. Quae lectio vitiosa. R.

[4]) Matth. XXVI, 31. — Ed. Ruaei perperam: ὅτι πάντες ἡμεῖς κτλ.

[5]) Cfr. Matth. XXVI, 34.

Εἰ[1]) γὰρ μὴ ἦσαν φιλαλήθεις, ἀλλ', ὡς οἴεται Κέλσος, πλάσματα ἀναγράφοντες, οὐκ ἂν Πέτρον (70) ἀνέγραψαν ἀρνησάμενον, ἢ τοὺς μαθητὰς Ἰησοῦ[2]) σκανδαλιζομένους. Τίς γὰρ, εἰ καὶ γέγονε ταῦτα,[3]) ἤλεγξε τὸν λόγον, ὅτι οὕτως ἀπήντησε; Καί τοί γε, κατὰ τὸ εἰκὸς, ἐχρῆν σεσιωπῆσθαι ταῦτα ἀνθρώποις, βουλομένοις διδάσκειν τοὺς ἐντυγχάνοντας εὐαγγελίοις[4]) θανάτου καταφρονεῖν ὑπὲρ τῆς ὁμολογίας τοῦ Χριστιανισμοῦ. Νυνὶ[5]) δ' ὁρῶντες, ὅτι ὁ λόγος δυνάμει κρατήσει τῶν ἀνθρώπων, ἔθηκαν καὶ τὰ τοιαῦτα, οὐκ οἶδ' ὅπως οὐ βλάψοντα τοὺς ἐντυγχάνοντας, οὐδὲ πρόφασιν δώσοντα ἀρνήσεως.

16. Πάνυ δ' εὐήθως φησί· »τοὺς μαθητὰς πρὸς παραίτησιν τῶν κατὰ τὸν Ἰησοῦν ἀναγεγραφέναι περὶ αὐτοῦ τοιαῦτα· ὥσπερ, φησὶν, εἴ τις λέγων εἶναί τινα δίκαιον, δεικνύει αὐτὸν ἀδικοῦντα· καὶ λέγων ὅσιον, δεικνύει φονεύοντα· καὶ λέγων ἀθάνατον, δεικνύει νεκρόν· πᾶσι τούτοις ἐπιφέρων,[6]) ὅτι προειρηκὼς αὐτὰ ἔτυχεν.« Αὐτόθεν γὰρ ἀνόμοιον αὐτοῦ τὸ παράδειγμα· ἐπεὶ οὐδὲν ἄτοπόν ἐστιν, ἀνειληφότα τὸν ἐσόμενον ἀνθρώποις ἐγκείμενον σκοπὸν περὶ τοῦ πῶς δεῖ βιοῦν, ὑποδεδειχέναι ὡς δεῖ ὑπὲρ εὐσεβείας ἀποθνήσκειν, χωρὶς τοῦ χρήσιμόν τι τῷ παντὶ γεγονέναι τὸ ὑπὲρ ἀνθρώπων αὐτὸν ἀποθανεῖν, ὡς ἐν τῷ πρὸ τούτου ἐδείξαμεν λόγῳ. Εἶτ' οἴεται, ὅτι πᾶσα ἡ τοῦ πάθους ὁμολογία, βεβαιοῖ τὸν ἔλεγχον, οὐ λύει. Οὐ γὰρ οἶδεν, ὅσα περὶ τούτου καὶ παρὰ τῷ Παύλῳ πεφιλοσόφηται,

---

[1]) Cfr. Philoc. cap. XV. ex edd. Tarini pag. 140.

[2]) Philoc. τοῦ Ἰησοῦ. [3]) Philoc. τοιαῦτα.

[4]) Philoc. τοῖς εὐαγγελίοις.

[5]) Philoc. Νυνὶ δὲ ὁρῶντες, ὅτι δυνάμει ὁ λόγος κτλ.

[6]) Ita Mss. (itemq. edd. Spenc. ad marg.) Editi vero (v. c. edd. Spenc. in textu): προφέρων. R.

καὶ [1]) ὑπὸ τῶν προφητῶν λέλεκται· ἔλαθε δὲ αὐτὸν τὸ εἰρηκέναι τινὰ τῶν ἐν ταῖς αἱρέσεσι, δοκήσει τὸν Ἰησοῦν ταῦτα πεπονθέναι, οὐ πεπονθότα. Οὐ γὰρ ἐγνωκὼς εἶπε τό· »οὐδὲ γὰρ τοῦτο εἴπετε, [2]) ὅτι ἐδόκει μὲν τοῖς ἀσεβέσιν ἀνθρώποις ταῦτα πάσχειν, οὐκ ἔπασχε δέ· ἀλλ' ἄντικρυς παθεῖν ὁμολογεῖτε.« Ἀλλ' ἡμεῖς τὸ δοκεῖν ἐπὶ τοῦ παθεῖν οὐ τάσσομεν, ἵνα μὴ ψευδὴς αὐτοῦ καὶ ἡ ἀνάστασις ᾖ, ἀλλ' ἀληθής. Ὁ γὰρ ἀληθῶς ἀποθανὼν, εἰ ἀνέστη, ἀληθῶς ἀνέστη· ὁ δὲ δοκῶν ἀποτεθνηκέναι, οὐκ ἀληθῶς ἀνέστη. Ἐπεὶ δὲ τὸ περὶ τῆς ἀναστάσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ χλευάζουσιν οἱ ἄπιστοι, παραθησόμεθα μὲν καὶ Πλάτωνα λέγοντα, Ἧρα [3]) τὸν [4]) Ἀρμενίου μετὰ δώδεκα ἡμέρας ἐκ τῆς πυρᾶς ἐγηγέρθαι, καὶ ἀπηγγελκέναι τὰ περὶ τῶν ἐν ᾅδου· ὡς πρὸς ἀπίστους δὲ καὶ τὰ περὶ τῆς παρὰ τῷ Ἡρακλείδῃ ἄπνου, οὐ πάντη ἔσται εἰς τὸν τόπον ἄχρηστα. Πολλοὶ δ' ἱστόρηνται καὶ ἀπὸ τῶν μνημείων ἐπανελθόντες οὐ μόνον αὐτῆς ἡμέρας, ἀλλὰ γὰρ καὶ τῇ ἑξῆς. Τί οὖν θαυμαστὸν, εἰ ὁ παραδόξως πολλὰ ποιήσας, καὶ ὑπὲρ ἄνθρωπον, καὶ οὕτως ἐναργῆ, ὡς μὴ δυνάμενον [5]) ἀντιβλέψαι τῷ γεγονέναι αὐτὰ, κακίζειν διὰ τοῦ κοινοποιεῖν αὐτὰ [6]) πρὸς τὰς γοητείας, καὶ περὶ τὴν ἑαυτοῦ τελευτὴν εἶχέ τι πλεῖον· ἵνα ἑκοῦσα μὲν τὸ σῶμα καταλίπῃ

---

[1]) In edd. Spenc. uncis inclusum legitur *καί*.

[2]) Libri editi (v. c. edd. Spenc.) in margine male: *εἴπατε, ὅτι ἐδόκει μὲν τοῖς εὐσεβέσι*. R.

[3]) Boherellus et Ruaeus in notis: »Ita legendum ex Platon. libr. X. de Republica.« — Edd. Spenc. ad marg. *Ἧρον*.

[4]) Edd. Spenc. in textu: *τὸν Ἀρμένιον*, Boherell. vero, cui Ruaeus adstipulatur, in notis: »Lege: *τὸν Ἀρμενίου*.« — Cfr. pag. huj. not. 3.

[5]) Libri editi (v. c. edd. Spenc.) in margine: *δυναμένους*. Item Mss. excepto Cod. Joliano. R.

[6]) Libri editi (v. c. edd. Spenc.) in margine: *αὐτό*. Item Mss. excepto Cod. Joliano. R.

ἡ ψυχὴ, οἰκονομησαμένη δέ τινα ἔξω αὐτοῦ, πάλιν ἐπανέλθῃ ὅτε βούλεται; Τοιοῦτον δ' ἀναγέγραπται παρὰ τῷ Ἰωάννῃ (71) εἰρηκέναι[1]) ὁ Ἰησοῦς λόγον, ἐν τῷ· »οὐδεὶς[2]) αἴρει τὴν ψυχήν μου ἀπ' ἐμοῦ, ἀλλ' ἐγὼ τίθημι αὐτὴν ἀπ' ἐμαυτοῦ. Ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι αὐτὴν, καὶ πάλιν ἐξουσίαν ἔχω λαβεῖν αὐτήν.« Καὶ τάχα διὰ τοῦτο προλαβὼν[3]) ἐξελήλυθεν ἀπὸ τοῦ σώματος, ἵνα αὐτὸ τηρήσῃ, καὶ μὴ καταχθῇ τὰ σκέλη, ὡς τὰ τῶν σὺν αὐτῷ σταυρωθέντων λῃστῶν. »Τοῦ[4]) μὲν γὰρ πρώτου οἱ στρατιῶται κατέαξαν τὰ σκέλη, καὶ τοῦ ἄλλου τοῦ συσταυρωθέντος αὐτῷ· ἐπὶ δὲ τὸν Ἰησοῦν ἐλθόντες, καὶ ἰδόντες, ὅτι ἐξέπνευσεν, οὐ κατέαξαν αὐτοῦ τὰ σκέλη.« Εἴπομεν οὖν πρὸς τό· »πόθεν οὖν πιστὸν τὸ προειρηκέναι;« Τὸ δέ· »πόθεν ἀθάνατος ὁ νεκρός;« μανθανέτω ὁ βουλόμενος, ὅτι οὐχ ὁ νεκρὸς ἀθάνατος, ἀλλ' ὁ ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν. Οὐ μόνον οὖν οὐχ ὁ νεκρὸς ἀθάνατος, ἀλλ' οὐδ' ὁ πρὸ τοῦ νεκροῦ Ἰησοῦς ὁ σύνθετος ἀθάνατος ἦν, ὅς γε ἔμελλε τεθνήξεσθαι. Οὐδεὶς γὰρ τεθνηξόμενος, ἀθάνατος· ἀλλὰ ἀθάνατος, ὅτε[5]) οὐκέτι τεθνήξεται. »Χριστὸς[6]) δὲ ἐγερθεὶς ἐκ νεκρῶν, οὐκέτι ἀποθνήσκει·« θάνατος αὐτοῦ[7]) οὐκέτι κυριεύει·« κἂν μὴ βούλωνται οἱ ταῦτα πῶς εἴρηται νοῆσαι μὴ χωρήσαντες.

17. Σφόδρα δὲ μωρὸν καὶ τό· »Τίς ἂν ἢ θεὸς, η

---

[1]) Cod. Regius: εἰρηκέναι τὸν Ἰησοῦν λόγον. R.

[2]) Cfr. ev. Joann. X, 18.

[3]) Boherellus, cui Ruaeus adstipulatur, recte in notis: »Lege: προλαβοῦσα, nam refertur ad τὴν ψυχήν. Nisi velis esse Atticismum.«

[4]) Cfr. ev. Joann. XIX, 32. 33.

[5]) Guieto scribendum videtur: ὅτι. Ad Christum enim, inquit, refertur τό· οὐκέτι τεθνήξεται. R.

[6]) Rom. VI, 9.

[7]) Ita Codd. Regius et Basileensis. Libri vero editi (v. c. edd. Spenc.) αὐτῷ. R.

δαίμων, ἢ ἄνθρωπος φρόνιμος προειδὼς αὐτῷ τοιαῦτα συμβησόμενα, οὐκ ἄν, εἴ γε ἐδύνατο, ἐξέκλινεν, ἀλλὰ συνέπιπτεν οἷς προηπίστατο;« Καὶ Σωκράτης γοῦν ᾔδει τὸ κώνειον πιόμενος καὶ τεθνηξόμενος, καὶ ἐδύνατο, εἴπερ ἐπείσθη τῷ Κρίτωνι, ὑπεξελθὼν τὴν[1]) φυλακὴν μηδὲν τούτων παθεῖν· ἀλλ' εἵλετο, κατὰ τὸ φαινόμενον αὐτῷ εὔλογον, κρεῖττον αὐτῷ εἶναι φιλοσόφως ἀποθανεῖν, ἢ ἀφιλοσόφως ζῇν. Ἀλλὰ καὶ Λεωνίδας,[2]) ὁ Λακεδαιμονίων στρατηγὸς, εἰδὼς ὅσον οὐδέπω τεθνηξόμενος μετὰ τῶν ἐν Θερμοπύλαις, οὐκ ἐπραγματεύσατο τὸ ζῆσαι αἰσχρῶς· ἀλλ' εἶπε τοῖς σὺν αὐτῷ· »ἀριστήσωμεν, ὡς ἐν ᾅδου δειπνοποιησόμενοι.«[3]) Οἷς δὲ μέλει ἱστορίας τοιαύτας συναγαγεῖν, πολλὰ εὑρήσουσι. Καὶ τί θαυμαστὸν, εἰ ὁ Ἰησοῦς, ἐπιστάμενος τὰ συμβησόμενα, οὐκ ἐξέκλινεν· ἀλλὰ περιέπιπτεν οἷς καὶ προηπίστατο; Ὅπου καὶ Παῦλος,[4]) ὁ μαθητὴς αὐτοῦ, ἀκούσας τὰ συμβησόμενα αὐτῷ ἀναβάντι εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, ὁμόσε τοῖς κινδύνοις ἐχώρησεν, ἐπιπλήσσων καὶ τοῖς δεδακρυμένοις περὶ αὐτὸν καὶ κωλύουσιν ἀναβῆναι εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα. Πολλοὶ δὲ καὶ τῶν καθ' ἡμᾶς ἐπιστάμενοι, ὡς ὁμολογήσαντες μὲν Χριστιανισμὸν, ἀποθανοῦνται· ἀρνησάμενοι δὲ, ἀπολυθήσονται, καὶ τὰ ὑπάρχοντα ἀπολήψονται, κατεφρόνησαν μὲν τοῦ βίου, ἑκουσίως δὲ τὸν ὑπὲρ εὐσεβείας θάνατον εἵλοντο.

18. Ἑξῆς δὲ τούτῳ καὶ ἄλλο εὐηθές φησιν ὁ παρὰ τῷ Κέλσῳ Ἰουδαῖος· »ὅτι πῶς, εἴπερ προεῖπε καὶ τὸν προδώσοντα καὶ τὸν ἀρνησόμενον,[5]) οὐκ ἂν ὡς θεὸν ἐφοβήθησαν, ὡς τὸν μὲν μὴ προδοῦναι ἔτι, τὸν δὲ μὴ

---

[1]) Guieto scribendum videtur: τῆς φυλακῆς. R.

[2]) Hoeschel. (itemq. edd. Spenc. ad marg.) Λεωνίδης. R.

[3]) Codd. Regius et Basileensis: δειπνησόμενοι. R.

[4]) Cfr. Act. XXI, 12. seqq.

[5]) Edd. Spenc. ἀρνησάμενον. Boherellus vero in notis: »Lege: ἀρνησόμενον.«

ἀρνήσασθαι;« Καὶ οὐκ εἶδέ[1]*) γε ὁ σοφώτατος* (72) *Κέλσος ἐν τῷ τόπῳ τὴν μαχὴν, ὅτι*[2]*) εἰ μὲν ὡς θεὸς προέγνω, καὶ οὐχ οἷόν τε ἦν αὐτοῦ τὴν πρόγνωσιν ψεύσασθαι· οὐχ οἷόν τε ἦν οὔτε τὸν ἐγνωσμένον ὡς προδώσοντα μὴ προδοῦναι, οὔτε τὸν ἐλεγχθέντα ἀρνησόμενον μὴ ἀρνήσασθαι. Εἰ δ' οἷόν τ' ἦν τόνδε μὲν μὴ προδώσειν, τόνδε δὲ μὴ ἀρνήσασθαι, ὡς καὶ γενέσθαι ἂν τὸ μὴ προδοῦναι καὶ τὸ μὴ ἀρνήσασθαι ἐν τοῖς ταῦτα προμεμαθηκόσιν, οὐκέτι ἀληθὴς ἦν ὁ λέγων, ὅτι ὅδε μὲν προδώσει, ὅδε δὲ ἀρνήσεται. Καὶ γὰρ εἰ προέγνω προδώσοντα, τὴν πονηρίαν οἶδεν ἀφ' ἧς προδώσει,*[3]*) ἥτις οὐ πάντως ἐκ τῆς προγνώσεως ἀνετέτραπτο. Πάλιν τε αὖ εἰ κατείληφε τὸν ἀρνησόμενον, τὴν ἀσθένειαν ἰδὼν, ἀφ' ἧς ἀρνήσεται, προεῖπεν ὅτι ἀρνήσεται· ἡ δ' ἀσθένεια οὐκ ἔμελλεν ἀνατρέπεσθαι οὕτως ἀθρόως ἀπὸ τῆς προγνώσεως. Πόθεν δὲ καὶ τό· »ἀλλ' αὐτοὶ προέδωκάν τε καὶ ἠρνήσαντο, μηδὲν αὐτοῦ φροντίσαντες;« Ἐδείχθη γὰρ, ὅτι περὶ μὲν τοῦ προδόντος ψεῦδος, τὸ, μηδαμῶς αὐτὸν πεφροντικότα τοῦ διδασκάλου προδεδωκέναι. Οὐδὲν δ' ἧττον καὶ περὶ τοῦ ἀρνησαμένου τοῦτο δείκνυται, ὃς ἐξελθὼν*[4]*) ἔξω, μετὰ τὸ ἀρνήσασθαι, ἔκλαυσε πικρῶς.*

19. *Ἐπιπόλαιον δὲ καὶ τό· »ἤδη γάρ που καὶ ἄνθρωπος ἐπιβουλευόμενός τε καὶ προαισθόμενος, ἐὰν προείπῃ τοῖς ἐπιβουλεύουσιν, ἀποτρέπονται καὶ φυλάσσονται.« Πολλοὶ γὰρ καὶ προαισθομένοις τοῖς ἐπιβουλευομένοις ἐπεβούλευσαν. Ἑξῆς δὲ, ὡσπερεὶ τὸ συμ-*

---

[1]) Sic Codd. Regius, Basileensis, et Anglicanus primus. Libri autem editi (v. c. edd. Spenc.) *οἰδέ γε*. R.

[2]) Sic recte Mss. (itemq. Boherell. in notis) restituunt particulam *εἰ*, quae ab editis libris (v. c. edd. Spenc.) incuria typographorum exciderat. R.

[3]) Edd. Spenc. male: *προγνώσει, ἥ τις οὐ πάντως κτλ.*

[4]) Matth. XXVI, 75.

πέρασμα ἐπάγων τῷ¹) λόγῳ, φησίν· »Οὔκουν ἐπειδὴ προείρητο ταῦτα, γέγονεν· ἀδύνατον γάρ. Ἀλλ' ἐπειδὴ γέγονε, ψεῦδος ἐλέγχεται τὸ προειρηκέναι· πάντη γὰρ ἀμήχανον τοὺς προακούσαντας ἔτι προδοῦναι καὶ ἀρνήσασθαι.« Ἀνατραπεῖσι δὲ τοῖς προειρημένοις, συνανετράπη τὸ συμπέρασμα τό· »οὐκ²) ἐπεὶ προείρητο ταῦτα, γέγονε.« Φαμὲν δ' ὅτι καὶ γέγονεν, ὡς³) δυνατόν· καὶ ἐπεὶ γέγονεν, ἀληθὲς δείκνυται τὸ προειρηκέναι· τὸ γὰρ περὶ μελλόντων ἀληθὲς, τοῖς ἐκβάσεσι κρίνεται. Ψεῦδος οὖν τὸ ὑπ' αὐτοῦ οὕτως εἰρημένον, ὅτι ψεῦδος ἐλέγχεται τὸ προειρηκέναι· καὶ μάτην λέλεκται τῷ Κέλσῳ τό· »πάντη γὰρ ἀμήχανον τοὺς προακούσαντας ἔτι προδοῦναι καὶ ἀρνήσασθαι.«

20. Μετὰ ταῦτα ἴδωμεν,⁴) πῶς λέγει· »Ταῦτα θεὸς, φησὶν, ὢν προεῖπε, καὶ πάντως ἐχρῆν γενέσθαι τὸ προειρημένον. Θεὸς οὖν τοὺς αὐτοῦ⁵) μαθητὰς καὶ προφήτας, μεθ' ὧν συνεδείπνει καὶ συνέπινεν, εἰς τοῦτο περιήγαγεν, ὥστε⁶) ἀσεβεῖς καὶ ἀνοσίους γενέσθαι, οὓς ἐχρῆν μάλιστα πάντας ἀνθρώπους εὐεργετεῖν, διαφερόντως δὲ τοὺς ἑαυτοῦ συνεστίους. Ἢ ἀνθρώπῳ μὲν ὁ κοινωνήσας τραπέζης, οὐκ ἂν ἔτι ἐπεβούλευσε· θεῷ δὲ συνευωχηθεὶς, ἐπίβουλος ἐγίνετο. Καὶ, ὅπερ ἔτι ἀτοπώτερον, αὐτὸς ὁ θεὸς τοῖς συντραπέζοις ἐπεβού-

¹) In edd. Spenc. uncis inclusa leguntur verba: τῷ λόγῳ.

²) Edd. Spenc. et Ruaei in textu: »καὶ ἐπεὶ προείρητο« κτλ., Boherell. vero, cui Ruaeus adstipulatur in notis: »Legendum: οὐκ ἐπεὶ προείρητο κτλ., ex praecedentibus. Ortus est error e versu post hunc secundo.«

³) Guieto scribendum videtur: ὡς δυνατά, ut referatur ad verba: προείρητο ταῦτα. R.

⁴) Sic omnes Mss. (itemq. Boherell. in notis). Libri vero editi (v. c. edd. Spenc.) mendose: ἴδομεν. R.

⁵) Edd. Spenc. αὐτοῦ, Boherell. vero: »Lege: αὑτοῦ.«

⁶) Sic Mss. (itemq. edd. Spenc. ad marg.) Libri editi (v. c. edd. Spenc. in textu): ὥς γε ἀσεβεῖς. R.

λευσε, προδότας καὶ δυσσεβεῖς ποιῶν.« Καὶ πρὸς ταῦτα δὲ, ἐπεὶ βούλει καὶ τοῖς ἐμοὶ φαινομένοις (73) εὐτελέσι τοῦ Κέλσου ἐπιχειρήμασιν ἀπαντᾷν, τοιαῦτα φήσομεν. Ὁ[1]) μὲν Κέλσος οἴεται[2]) διὰ τοῦτο γίνεσθαι τὸ ὑπό τινος προγνώσεως θεσπισθὲν, ἐπεὶ ἐθεσπίσθη· ἡμεῖς δὲ τοῦτο οὐ διδόντες φαμὲν οὐχὶ τὸν θεσπίσαντα αἴτιον εἶναι τοῦ ἐσομένου, ἐπεὶ προεῖπεν αὐτὸ γενησόμενον, ἀλλὰ τὸ ἐσόμενον,[3]) ἐσόμενον ἂν, καὶ μὴ θεσπισθὲν, τὴν[4]) αἰτίαν τῷ προγιγνώσκοντι[5]) παρεσχηκέναι τοῦ[6]) αὐτὸ προειπεῖν. Καὶ ὅλον γε τοῦτο ἐν τῇ προγνώσει τοῦ θεσπίζοντος αὐτὸ τυγχάνει· δυνατοῦ[7]) ὄντος τοῦδέ τινος γενέσθαι, δυνατοῦ[8]) δὲ καὶ[9]) μὴ γενέσθαι, ἔσται τὸ ἕτερον αὐτῶν τόδε τι. Καὶ οὔ φαμεν, ὅτι ὁ προγινώσκων ὑφελὼν τὸ δυνατὸν εἶναι γενέσθαι, καὶ μὴ γενέσθαι, οἱονεὶ τοιοῦτόν[10]) τι λέγει· τόδε[11]) πάντως ἔσται, καὶ ἀδύνατον ἑτέρως γενέσθαι. Καὶ τὸ τοιοῦτο φθάνει[12]) ἐπὶ πᾶσαν τὴν περὶ τοῦ ἐφ' ἡμῖν τινος

---

[1]) Philoc. Ἐν τούτοις ὁ μὲν Κέλσος κτλ. — Cfr. Philoc. cap. XXII. ex edd. Tarini pag. 352. seqq.

[2]) Philoc. Mscr., Hoeschelio teste: οὕτως οἴεται.

[3]) In edd. Spenc. uncis inclusum legitur: ἐσόμενον. — Boherellus: »Haec vox, bis repetita, non abundat.«

[4]) Philoc. Mscr, Hoeschel. teste: τὴν αἰτίαν δὲ τῷ.

[5]) Philoc. προγινώσκοντι.

[6]) Philoc. τὸ αὐτό.

[7]) Hoeschel. in textu, edd. Spenc. ad marg. διὰ τοῦ ὄντος. — Philoc. δυνατοῦ δὲ ὄντος κτλ.

[8]) In antea editis (v. c. edd. Spenc.) desiderabantur verba: δυνατοῦ δὲ καὶ μὴ γενέσθαι, quae e Philoc. supplenda esse duximus. R. —

[9]) Philoc. Mscr., Hoeschel. teste: καὶ μὴ γενέσθαι· οἱονεὶ τὸ τοιοῦτον λέγει· τόδε πάντως κτλ.

[10]) Edd. Spenc., uncis voc. τὸ appositis: τὸ τοιοῦτόν τι. In Philoc. atque ed. Ruaei prorsus desideratur: τό.

[11]) Philoc. itemq. edd. Spenc. ad marg. τὸ δὲ πάντως.

[12]) Sic recte Philoc.; male vero Hoeschel. et Spencerus: φθάνειν. R.

πρόγνωσιν, εἴτε κατὰ τὰς θείας γραφὰς, εἴτε κατὰ τὰς[1]) Ἑλλήνων ἱστορίας. Καὶ ὁ καλούμενός γε παρὰ τοῖς διαλεκτικοῖς ἀργὸς λόγος, σόφισμα τυγχάνων, οὐκ ἔσται μὲν σόφισμα, ὅσον ἐπὶ τῷ Κέλσῳ, κατὰ δὲ τὸν ὑγιῆ λόγον σόφισμά ἐστιν. Ἵνα δὲ τὸ τοιοῦτον νοηθῇ,[2]) ἀπὸ μὲν τῆς γραφῆς χρήσομαι ταῖς[3]) περὶ Ἰούδα προφητείαις, ἢ τῇ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν περὶ αὐτοῦ[4]) ὡς προδώσοντος προγνώσει· ἀπὸ δὲ τῶν Ἑλληνικῶν ἱστοριῶν[5]) τῷ πρὸς τὸν Λάϊον χρησμῷ, συγχωρῶν ἐπὶ τοῦ παρόντος εἶναι αὐτὸν ἀληθῆ, ἐπεὶ μὴ λυπεῖ τὸν[6]) λόγον. Περὶ[7]) τοῦ Ἰούδα τοίνυν ἐν ἑκατοστῷ καὶ[8]) ὀγδόῳ λέγεται ἐκ προσώπου τοῦ σωτῆρος ψαλμῷ, οὗ ἡ ἀρχή· „ὁ[9]) θεὸς τὴν αἴνεσίν μου μὴ παρασιωπήσῃς· ὅτι στόμα ἁμαρτωλοῦ καὶ στόμα δολίου ἐπ᾽ ἐμὲ ἠνοίχθη.“ Καὶ τηρήσας γε τὰ ἐν τῷ ψαλμῷ γεγραμμένα,[10]) εὑρήσεις ὅτι[11]) ὡς προέγνωσται προδώσων τὸν σωτῆρα, οὕτω καὶ αἴτιος ὢν τῆς προδοσίας, καὶ

---

[1]) Philoc. *τὰς τῶν Ἑλλήνων.*

[2]) Philoc. *νοηθείη.*

[3]) Philoc. *ταῖς περὶ τοῦ Ἰούδα.*

[4]) Philoc. Mscr., Hoeschel. teste: *αὐτοῦ τοῦ προδώσοντος.*

[5]) Philoc. Mscr., Hoesch. teste: *χρησμῶν.*

[6]) Libri antea editi (v. c. edd. Spenc.) *τὸν λόγον, τὸν περὶ τοῦ Ἰούδα νῦν.* Sed praestat lectio Philoc., quam in textu posuimus. R. — Item Boherell. probat Philoc. distinctionem et lectionem.

[7]) Philoc. Mscr., Hoeschel. teste: *Περὶ τοῦ Ἰούδα τοίνυν λέγεται ἐν ψαλμοῖς ἐκ προσώπου τοῦ σωτῆρος· ὁ θεὸς τὴν κτλ.*

[8]) Deest *καί* in Philoc.

[9]) Psalm. CIX, 1. 2. (CVIII.)

[10]) Philoc. *εἰρημένα.*

[11]) Philoc. Mscr., Hoeschel. teste: *ὅτι προέγνωσται τοῦ προδώσοντος προγνώσει· ἀπὸ δὲ τῶν Ἑλληνικῶν χρησμῶν τῷ κτλ.* — Cfr. pag. huj. not. 4. et 5.

ἄξιος τῶν ἐν τῇ προφητείᾳ λεγομένων διὰ [1]) τὴν αὐτοῦ κακίαν ἀρῶν. Τάδε γὰρ παθέτω, ἀνθ' [2]) „ὧν, φησὶν, [3]) οὐκ ἐμνήσθη τοῦ [4]) ποιῆσαι ἔλεος, καὶ κατεδίωξεν ἄνθρωπον πένητα καὶ πτωχόν." Οὐκοῦν [5]) ἐδύνατο μνησθῆναι τοῦ ποιῆσαι ἔλεος, [6]) καὶ μὴ καταδιῶξαι ὃν κατεδίωξε. Δυνάμενος δὲ οὐ πεποίηκεν, ἀλλὰ προέδωκεν· [7]) ὥστε ἄξιος εἶναι τῶν ἐν [8]) τῇ προφητείᾳ κατ' αὐτοῦ ἀρῶν. Καὶ πρὸς Ἕλληνας δὲ χρησόμεθα τῷ [9]) εἰρημένῳ τοῦτον [10]) τὸν τρόπον πρὸς τὸν Λάϊον, εἴτε αὐταῖς λέξεσιν, εἴτε τὸ ἰσοδυναμοῦν αὐταῖς [11]) ἀναγράψαντος τοῦ Τραγικοῦ. Λέγεται τοίνυν πρὸς αὐτὸν ἀπὸ τοῦ προεγνωκότος δὴ [12]) τὰ ἐσόμενα·

Μὴ [13]) σπεῖρε τέκνων [14]) ἄλοκα δαιμόνων βίᾳ·
Εἰ γὰρ τεκνώσεις παῖδ', ἀποκτενεῖ σ' ὁ φὺς,
Καὶ πᾶς σὸς οἶκος βήσεται δι' [15]) αἵματος.

Καὶ [16]) ἐν τούτῳ δηλοῦται τοίνυν, ὅτι δυνατὸν μὲν ἦν

---

1) Philoc. διὰ τὴν κακουργίαν αὐτοῦ ἀρῶν.

2) Cfr. Psalm. CIX, 16. (CVIII.)

3) Deest φησίν in Philoc.

4) Deest τοῦ in Philoc.

5) Philoc. Mscr., Hoeschel. teste: Οὔκουν ἠδύνατο, φησὶ, μνησθῆναι κτλ.

6) Edd. Spenc. et Ruaei hoc loco: ἔλεον.

7) Philoc. impressa: προδέδωκεν, Philoc. vero Mscr., Hoeschel. teste: παρέδωκεν.

8) Desunt in Philoc. verba: ἐν τῇ προφητείᾳ.

9) Desunt in Philoc. verba: τῷ εἰρημένῳ.

10) Philoc. τούτῳ τῷ τρόπῳ.

11) Abest a Philoc. Mscr., Hoeschel. teste: αὐταῖς.

12) Philoc. Mscr., Hoeschel. teste: δῆθεν.

13) Cfr. Euripid. Phoeniss. vers. 17—19.

14) Edd. Spenc. ad marg. δὲ παίδων, Philoc. Mscr., Hoesch. teste: παίδων αὔλακα.

15) Edd. Spenc. ad marg. δι' αἱμάτων.

16) Philoc. Καὶ ἐν τούτῳ τοίνυν σαφῶς δηλοῦται, ὅτι κτλ.

τῷ Λαΐῳ, μὴ σπείρειν παίδων[1]) ἄλοκα· οὐκ ἂν γὰρ τὸ[2]) μὴ δυνατὸν προσέταξεν αὐτῷ ὁ χρησμός. Δυνατὸν δὲ[3]) ἦν καὶ τὸ σπείρειν, καὶ οὐδέτερον αὐτῶν κατηνάγκαστο. Ἠκολούθησε δὲ τῷ[4]) μὴ φυλαξαμένῳ σπεῖραι παίδων[5]) ἄλοκα, παθεῖν ἐκ τοῦ ἐσπαρκέναι τὰ τῆς κατὰ Οἰδίποδα καὶ Ἰοκάστην καὶ τοὺς υἱοὺς τραγῳδίας. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἀργὸς καλούμενος λόγος, σόφισμα ὤν, τοιοῦτός[6]) ἐστι, λεγόμενος ἐπὶ ὑποθέσεως πρὸς τὸν νοσοῦντα, καὶ ὡς σόφισμα ἀποτρέπων[7]) αὐτὸν χρῆσθαι τῷ ἰατρῷ πρὸς ὑγίειαν,[8]) καὶ ἔχει γε οὕτως ὁ λόγος· εἰ[9]) (74) εἵμαρταί σοι ἀναστῆναι ἐκ τῆς νόσου· ἐάν τε εἰσαγάγῃς τὸν ἰατρὸν, ἐάν τε μὴ εἰσαγάγῃς, ἀναστήσῃ. Ἀλλὰ καὶ εἰ εἵμαρταί σοι μὴ ἀναστῆναι ἐκ τῆς νόσου· ἐάν τε εἰσαγάγῃς τὸν ἰατρὸν, ἐάν τε μὴ εἰσαγάγῃς, οὐκ ἀναστήσῃ. Ἤτοι[10]) δὲ εἵμαρταί σοι ἀναστῆναι ἐκ τῆς νόσου, ἢ εἵμαρταί σοι μὴ

---

[1]) Philoc. τέκνων αὔλακα.

[2]) Verba: τὸ μὴ δυνατὸν — χρησμός. Δυνατὸν — σπείρειν, καὶ — κατηνάγκαστο. Ἠκολούθησε δὲ τῷ μή, in libris editis (v. c. edd. Spenc.) omissa supplentur e Mss Codd. et Philocalia. R. — Boherellus: „Post voces: οὐκ ἂν γάρ, desunt duo versus, supplendi e Philocalia. Alias pro: γάρ, legendum esset: δέ. Sed et sic hiulca maneret sententia. Ab Hoeschel. omittuntur eaedem illae voces: οὐκ ἂν γάρ, quae tamen necessariae sunt."

[3]) Philoc. δ' ἦν.

[4]) Philoc. Mscr., Hoeschel. teste: τῷ καταδεξαμένῳ σπεῖραι.

[5]) Philoc. τέκνων αὔλακα.

[6]) Philoc. τοιοῦτος ἐπιλεγόμενος ἐπί κτλ.

[7]) Recte Philoc. ἀποτρέπων. Male alias (v. c. in edd. Spenc.) ἀποτρέπον. R. — Item Boherellus: „Lege: ἀποτρέπων, e Philoc., ut referatur ad λόγος."

[8]) Philoc. ὑγίειαν. Ἔχει δὲ οὕτως ὁ λόγος.

[9]) Philoc. Mscr., Hoeschel. teste: εἰ εἵμαρταί σοι ἀναστῆναι, ἢ μὴ, μάτην εἰσάγεις τὸν ἰατρόν.

[10]) Libri antea editi (v. c. edd. Spenc.) ad oram habent: εἴτε δέ.

ἀναστῆναι· μάτην ἄρα εἰσάγεις τὸν ἰατρόν. Ἀλλὰ χαριέντως τούτῳ τῷ λόγῳ[1]) τοιοῦτόν τι παραβάλλεται· Εἰ εἵμαρταί σοι τεκνοποιῆσαι, ἐάν τε συνέλθῃς γυναικὶ, ἐάν τε μὴ συνέλθῃς, τεκνοποιήσεις. Ἀλλὰ καὶ εἰ εἵμαρταί σοι μὴ τεκνοποιῆσαι· ἐάν τε συνέλθῃς γυναικὶ, ἢ[2]) μὴ συνέλθῃς, οὐ τεκνοποιήσεις. Ἤτοι[3]) δὲ εἵμαρταί σοι τεκνοποιῆσαι, ἢ μὴ τεκνοποιῆσαι· μάτην ἄρα συνέρχῃ γυναικί. Ὡς γὰρ ἐπὶ τούτου,[4]) ἐπεὶ ἀμήχανον καὶ ἀδύνατον τεκνοποιῆσαι τὸν μὴ συνελθόντα γυναικὶ, οὐ μάτην παραλαμβάνεται τὸ συνελθεῖν γυναικί· οὕτως εἰ τὸ ἀναστῆναι ἐκ τῆς νόσου ὁδῷ τῇ ἀπὸ ἰατρικῆς γίνεται, ἀναγκαίως παραλαμβάνεται ὁ ἰατρός· καὶ ψεῦδος τό· »μάτην εἰσάγεις τὸν ἰατρόν.« Ὅλα δὲ ταῦτα παρειλήφαμεν, δι' ἃ παρέθετο ὁ σοφώτατος Κέλσος εἰπών· »θεὸς ὢν προεῖπε, καὶ πάντως ἐχρῆν γενέσθαι τὸ προειρημένον.« Εἰ γὰρ τό·[5]) »πάντως·« ἀκούει ἀντὶ τοῦ· »κατηναγκασμένως·« οὐ δώσομεν αὐτῷ. Δυνατὸν γὰρ ἦν καὶ μὴ γενέσθαι. Εἰ δὲ τό· »πάντως·« λέγει ἀντὶ τοῦ· »ἔσται·« ὅπερ οὐ κωλύεται εἶναι ἀληθὲς, κἂν δυνατὸν[6]) ᾖ τὸ μὴ γενέσθαι· οὐδὲν λυπεῖ τὸν λόγον· οὐδ'[7]) ἠκολούθει τῷ προειρηκέναι τὸν[8]) Ἰησοῦν τὰ περὶ τοῦ προδότου, ἢ τὰ περὶ τοῦ

---

[1]) Philoc. λόγῳ ἀντιπαραβάλλεται τοιοῦτόν τι.

[2]) Philoc. ἐάν τε μὴ συνέλθῃς.

[3]) Libri antea editi (v. c. edd. Spenc.) in margine: εἴτε δέ.

[4]) Philoc. τούτου, εἴπερ ἀμήχανον τεκνοποιῆσαι μὴ συνελθόντα γυναικί.

[5]) Philoc. τοῦ πάντως.

[6]) Philoc. δυνατὸν ἦν τὸ μή κτλ.

[7]) Philoc. οὐδὲ γὰρ ἠκολούθει.

[8]) Philoc. τὸν Ἰησοῦν ἀληθῶς τὰ περὶ τοῦ προδότου, ἢ τὰ περὶ τοῦ ἀρνησαμένου Πέτρου, τὸ αὐτόν. — In edd. Spenc. verba: τὰ περί, verbis: τοῦ ἀρνησαμένου, praefixa, uncis leguntur inclusa.

ἀρνησαμένου, τὸ αὐτὸν αὐτοῖς[1]) αἴτιον[2]) γενέσθαι ἀσεβείας καὶ ἀνοσίου πράξεως. Ἰδὼν[3]) γὰρ αὐτοῦ τὸ μοχθηρὸν ἦθος ὁ[4]) καθ' ἡμᾶς γιγνώσκων τί ἦν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, καὶ ὁρῶν ἃ τολμήσει ἔκ τε τοῦ φιλάργυρος εἶναι, καὶ ἐκ τοῦ μὴ βεβαίως περὶ τοῦ διδασκάλου φρονεῖν ἃ ἐχρῆν, εἶπε μετὰ πολλῶν καὶ τό· „ὁ[5]) ἐμβάψας μετ' ἐμοῦ τὴν χεῖρα εἰς[6]) τὸ τρυβλίον, ἐκεῖνός με παραδώσει.“[7])

21. Ὅρα δὲ καὶ τὸ ἐπιπόλαιον καὶ τὸ ἄντικρυς ψεῦδος τῆς τοιαύτης τοῦ Κέλσου λέξεως ἀποφηναμένου· „ὅτι ἀνθρώπῳ μὲν ὁ κοινωνήσας τραπέζης, οὐκ ἂν αὐτῷ ἐπιβουλεύσειεν. Εἰ δὲ ἀνθρώπῳ οὐκ ἂν ἐπιβουλεύσειε· πολλῷ πλέον ὁ θεῷ[8]) συνευωχηθεὶς οὐκ ἂν αὐτῷ ἐπίβουλος ἐγίνετο.« Τίς γὰρ οὐκ οἶδεν, ὅτι πολλοὶ, κοινωνήσαντες ἁλῶν καὶ τραπέζης, ἐπεβούλευσαν τοῖς συνεστίοις; Καὶ πλήρης ἐστὶν ἡ Ἑλλήνων καὶ βαρβάρων ἱστορία τοιούτων παραδειγμάτων· καὶ ὀνειδίζων γε ὁ[9]) Πάριος Ἰαμβοποιὸς τὸν Λυκάμβην[10]) μετὰ ἅλας καὶ τράπεζαν συνθήκας ἀθετήσαντα, φησὶ πρὸς αὐτόν·

Ὅρκον δὲ ἐνοσφίσθης μέγαν, ἅλας τε καὶ τράπεζαν.

Οἷς δὲ μέλει τῆς ἐν ἱστορίαις φιλομαθίας, ὅλοις γενο-

---

[1]) Libri editi (v. c. edd. Spenc.) ad oram: *αὐτῷ*.

[2]) Philoc. *γενέσθαι αἴτιον ἀσεβείας*.

[3]) Philoc. *Ὁρῶν γὰρ αὐτοῦ κτλ.*

[4]) Philoc. *ὁ τὰ καθ' ἡμᾶς*.

[5]) Cfr. Matth. XXVI, 23.

[6]) Philoc. Mscr., Hoeschel. teste: *ἐν τῷ τρυβλίῳ*.

[7]) Hactenus Philocal. loc. laud.

[8]) In edd. Spenc. uncis inclusum legitur *θεῷ*.

[9]) Intelligit Archilochum. Clemens Alexandrin. Strom. I, 16. ex ed. Potteri pag. 365. *Καὶ μὴν ἴαμβον μὲν ἐπενόησεν Ἀρχίλοχος ὁ Πάριος*. Cfr. contra Cels. lib. III. num. 25.

[10]) Hoeschel. in textu (itemq. edd. Spenc. ad marg.) *Λυκάμβαντα*. Codd. Regius vero et Basileensis: *Λυκάμβαν*. R.

μένοις αὐτῆς, καὶ [1]) καταλιποῦσι τὰ ἀναγκαιότερα περὶ τοῦ ὡς δὴ βιωτέον μαθήματα, πλείονα παραθήσονται, δεικνύντες ὡς οἱ (75) κοινωνήσαντες τραπέζης τισὶν, ἐπεβούλευσαν αὐτοῖς.

22. Εἶτα, ὡς συναγαγὼν ἀραρυίαις ἀποδείξεσι καὶ ἀκολουθίαις τὸν λόγον, εἶπε τό· »καὶ, ὅπερ ἔτι ἀτοπώτερον, αὐτὸς ὁ θεὸς τοῖς συντραπέζοις ἐπεβούλευε, προδότας καὶ δυσσεβεῖς ποιῶν.« Πῶς γὰρ ὁ Ἰησοῦς ἢ ἐπεβούλευσεν, ἢ προδότας ἢ δυσσεβεῖς τοὺς μαθητὰς ἐποίησεν, οὐκ ἂν ἔχοι παραδεικνύειν, εἰ [2]) μὴ ἐξ ἧς ἐνόμισεν ἀκολουθίας, ἣν καὶ ὁ τυχὼν εὐχερέστατα διελέγξαι ἄν.

23. Μετὰ ταῦτα λέγει· »ὅτι εἰ δέδοκτο αὐτῷ ταῦτα, καὶ τῷ πατρὶ πειθόμενος ἐκολάζετο· δῆλον, ὅτι θεῷ γε ὄντι, καὶ βουλομένῳ, οὔτ' ἀλγεινὰ, οὔτ' ἀνιαρὰ ἦν τὰ κατὰ γνώμην χρώμενα.« [3]) Καὶ οὐχ ἑώρακέ γε αὐτὸς ἑαυτῷ παραπόδας ἐναντία εἰπών. Εἰ γὰρ ἔδωκεν [4]) ὅτι ἐκολάζετο, ἐπεὶ δέδοκτο αὐτῷ ταῦτα, καὶ τῷ πατρὶ πειθόμενον ἐμπαρεῖχεν ἑαυτόν· δῆλον ὅτι ἐκολάζετο, καὶ οὐχ οἷόν τε ἦν μὴ εἶναι ἀλγεινὰ τὰ προσαγόμενα ὑπὸ τῶν κολαστῶν· [5]) ἀπροαίρετον γὰρ ὁ πόνος. Εἰ δὲ βουλομένῳ οὔτε ἀλγεινὰ, οὔτε ἀνιαρὰ ἦν τὰ προσαγόμενα· πῶς ἔδωκε τό· »ἐκολάζετο;« Οὐχ ἑώρακε δὲ, ὅτι ἅπαξ ἀναλαβὼν τὸ διὰ γενέσεως σῶμα, ἀνείληφεν αὐτὸ

---

[1]) Guieto verba: καὶ καταλιποῦσι — βιωτέον μαθήματα, adderititia videntur, inepta et recidenda. Eidem displicet haec phrasis: ὡς δὴ βιωτέον. Fortasse, *inquit*, inepte scripserat interpolator: ὡς δεῖ βιωτέον, pro: ὡς δεῖ βιοῦν. R.

[2]) Edd. Spenc. ad marg. εἰ μὴ ἐξῆς ἐνόμισεν.

[3]) Recte, ut videtur, Ruaeus in notis, Boherello duce: »Lege γινόμενα, ut monet Velserus apud Hoeschelium.«

[4]) Dubitat Guietus, an non legendum sit: ἔθηκεν. R.

[5]) Libri antea editi (v. c. edd. Spenc.) in margine habent: κολαζόντων. R.

καὶ πόνων δεκτικὸν τυγχάνον, καὶ τῶν τοῖς ἐν[1]) σώμασι συμβαινόντων ἀνιαρῶν· εἰ τοῦ ἀνιαροῦ μὴ[2]) ὡς προαιρετικοῦ[3]) ἀκούοιμεν. Ὥσπερ οὖν βουληθεὶς ἀνείληφε σῶμα, οὐ πάντη ἄλλης φύσεως παρὰ τὴν ἀνθρωπίνην σάρκα· οὕτω[4]) συνανείληφε τῷ σώματι καὶ τὰ ἀλγεινὰ αὐτοῦ, καὶ τὰ ἀνιαρὰ, ὧν πρὸς τὸ μὴ παθεῖν κύριος οὐκ ἦν, ἐπὶ τοῖς διατιθεῖσιν ὄντος προσάγειν αὐτῷ[5]) καὶ[6]) τὰ ἀνιαρὰ, καὶ τὰ ἀλγεινά. Προαπελογησάμεθα δὲ ἐν τοῖς ἀνωτέρω, ὅτι βουληθεὶς μὴ ἥκειν εἰς χεῖρας ἀνθρώπων, οὐκ ἐληλύθει ἄν. Ἦλθε δὲ, ἐπεὶ ἐβούλετο, διὰ τὸ προαποδεδομένον[7]) ἐκ τοῦ αὐτὸν ὑπὲρ ἀνθρώπων ἀποθανεῖν τῷ παντὶ χρήσιμον.

24. Ἑξῆς δὲ τούτοις θέλων παραστῆσαι, ὅτι ἀλγεινὰ καὶ ἀνιαρὰ ἦν τὰ συμβάντα αὐτῷ· καὶ ὅτι οὐχ οἷόν τε ἦν βουληθέντα αὐτὸν ποιῆσαι εἶναι αὐτὰ μὴ τοιαῦτα, λέγει· »Τί οὖν ποτνιᾶται, καὶ ὀδύρεται, καὶ τὸν τοῦ ὀλέθρου φόβον εὔχεται παραδραμεῖν, λέγων ὧδέ πως·« »»ὦ[8]) πάτερ, εἰ[9]) δύναται τὸ ποτήριον τοῦτο παρελθεῖν;«« Καὶ ἐν τούτοις δὲ ὅρα τὸ τοῦ Κέλσου κακοῦργον, ὅτι μὴ ἀποδεξάμενος τὸ φιλάληθες τῶν ἀναγραψάντων τὰ εὐαγγέλια, δυνηθέντων μὲν παρασιωπῆσαι τὰ, ὡς Κέλσος οἴεται, ἔγκλητα· οὐ σιωπησάντων δὲ διὰ πολλοὺς λόγους, οὓς ἐν καιρῷ τις ἀποδώσει τὸ εὐαγγέλιον διηγούμενος, κατηγορεῖ τῆς εὐαγγε-

---

[1]) Malim: ἐν σώματι, ut Hebr. XIII, 3. Boherellus.

[2]) Boherellus: »Melius legas: ὡς μή.«

[3]) Lego: προαιρέτου. R.

[4]) Edd. Spenc. ad marg. εἴτε συνανείληφε.

[5]) Edd. Spenc. ad marg. αὐτὰ καί.

[6]) In edd. Spenc. uncis inclusum legitur καί.

[7]) Boherellus, cui Ruaeus adstipulatur: »Lege: προαποδεδειγμένον, aut eodem sensu explica.«

[8]) Cfr. Matth. XXVI, 39.

[9]) Scripserat fortasse Celsus: εἰ δύναται — παρελθεῖν, παρελθέτω. R.

λικῆς λέξεως, προσεκτραγῳδῶν καὶ τιθεὶς μὴ τὰ ἀναγεγραμμένα· οὐ γὰρ εὑρίσκεται, πῶς ὁ Ἰησοῦς ὀδύρεται. Καὶ παραφράζει μὲν τό· »πάτερ,[1]) εἰ δυνατόν ἐστι, παρελθέτω τὸ ποτήριον τοῦτο·« οὐκέτι δὲ καὶ τὸ αὐτόθεν ἐμφαῖνον τὴν πρὸς τὸν πατέρα εὐσέβειαν αὐτοῦ καὶ μεγαλοψυχίαν, ἑξῆς[2]) τούτῳ ἀναγεγραμμένον παρατίθεται, οὕτως (76) ἔχον· »πλὴν[3]) οὐχ ὡς ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὡς σύ.« Ἀλλ' οὐδὲ τὴν πρὸς τὸ βούλημα τοῦ πατρὸς περὶ τῶν κεκριμένων αὐτὸν παθεῖν εὐπείθειαν τοῦ Ἰησοῦ δηλουμένην ἐν τῷ· »εἰ[4]) οὐ δύναται τοῦτο παρελθεῖν, ἐὰν μὴ αὐτὸ πίω, γενηθήτω τὸ θέλημά σου·« προσποιεῖται ἀνεγνωκέναι, ὅμοιόν τι ποιῶν τοῖς κακουργότερον ἀκούουσι τῶν θείων γραφῶν ἀσεβέσι, καὶ ἀδικίαν εἰς τὸ ὕψος λαλοῦσι. Καὶ γὰρ ἐκεῖνοι τοῦ μέν· »ἐγὼ[5]) ἀποκτενῶ·« δοκοῦσιν ἀκηκοέναι, καὶ πολλάκις ἡμῖν αὐτὸ ὀνειδίζουσι· τοῦ δέ· »ζῆν[6]) ποιήσω·« οὐδὲ μέμνηνται· τοῦ ὅλου ῥητοῦ δηλοῦντος, τοὺς ἐπὶ κοινῷ κακῷ ζῶντας, καὶ ἐνεργοῦντας κατὰ κακίαν, ἀποκτείνεσθαι[7]) ἀπὸ τοῦ θεοῦ· ζωὴν δ' αὐτοῖς κρείττονα ἀντεισάγεσθαι, καὶ ἣν δῴη ἂν ὁ θεὸς τοῖς τῇ ἁμαρτίᾳ ἀποθανοῦσιν. Οὕτω δ' ἐκεῖνοι ἤκουσαν μὲν τοῦ· »πατάξω·«[8]) οὐκέτι δὲ ὁρῶσι τό· »κἀγὼ[9]) ἰάσομαι·« ὅτι[10]) ὅμοιόν ἐστι λεγομένῳ ὑπὸ ἰατροῦ

1) Cfr. Matth. XXVI, 39.

2) Sic recte Cod. Jolianus (itemq. Boherell. in notis). Libri antea editi (v. c. edd. Spenc., quae tamen ad marg. habent: τούτῳ) ἑξῆς δὲ τοῦτο. R.

3) Matth. XXVI, 39.

4) Matth. XXVI, 42.

5) Cfr. Deut. XXXII, 39. coll. I Sam. II, 6. (I Regg.)

6) Cfr. Deut. XXXII, 39. coll. I Sam. II, 6. (I Regg.)

7) Cod. Basileensis: ἀποκτίννυσθαι. R.

8) Cfr. Jesai. LVII, 17.

9) Cfr. Jesai. LVII, 18.

10) Boherellus: »Lege: ὅ, τι.«

διελόντος σώματα, καὶ τραύματα χαλεπὰ ποιήσαντος, ἐπὶ τῷ ἐξελεῖν αὐτῶν τὰ βλάπτοντα καὶ ἐμποδίζοντα τῇ ὑγιείᾳ· καὶ οὐ καταλήξαντος εἰς τοὺς πόνους καὶ τὴν διαίρεσιν, ἀλλ' ἀποκαθιστῶντος τῇ θεραπείᾳ τὸ σῶμα ἐπὶ τὴν προκειμένην αὐτῷ ὑγίειαν. Ἀλλὰ καὶ οὐκ ἤκουσαν ὅλου τοῦ· »αὐτὸς[1]) γὰρ ἀλγεῖν ποιεῖ, καὶ πάλιν ἀποκαθίστησιν·« ἀλλὰ μόνου τοῦ· »ἀλγεῖν ποιεῖ.« Οὕτω τοίνυν καὶ ὁ παρὰ τῷ Κέλσῳ Ἰουδαῖος ἐκτεθειμένος τό· »ὦ[2]) πάτερ, εἴθε δύναιτο τὸ ποτήριον τοῦτο παρελθεῖν·« οὐκέτι δὲ καὶ τὰ ἑξῆς, καὶ τὰ παριστάντα τὴν Ἰησοῦ πρὸς τὸ πάθος παρασκευὴν καὶ εὐτονίαν. Καὶ ταῦτα δὲ, πολλὴν ἔχοντα διήγησιν ἀπὸ σοφίας θεοῦ οἷς ὁ Παῦλος ὠνόμασε τελείοις εὐλόγως παραδοθησομένην, λέγων· »σοφίαν[3]) δὲ λαλοῦμεν ἐν τοῖς τελείοις·« ἐπὶ τοῦ παρόντος ὑπερτιθέμενοι, ἐπ' ὀλίγον ὑπομιμνησκόμεθα τῶν πρὸς τὸ προκείμενον χρησίμων.

25. Ἐλέγομεν δὴ καὶ ἐν τοῖς ἀνωτέρω, ὅτι αἱ μέν τινές εἰσι φωναὶ τοῦ ἐν τῷ Ἰησοῦ πρωτοτόκου[4]) πάσης κτίσεως, ὡς ἡ· »ἐγώ[5]) εἰμι ἡ ὁδὸς, καὶ ἡ ἀλήθεια, καὶ ἡ ζωή·« καὶ αἱ τούτοις παραπλήσιαι· αἱ δὲ τοῦ κατ' αὐτὸν νοουμένου ἀνθρώπου, ὡς ἡ τοῦ· »νῦν[6]) δέ με ζητεῖτε ἀποκτεῖναι, ἄνθρωπον, ὃς τὴν ἀλήθειαν ὑμῖν λελάληκα, ἣν ἤκουσα παρὰ τοῦ πατρός.«[7]) Καὶ ἐνθάδε τοίνυν διαγράφει ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ αὐτοῦ καὶ τὸ τῆς ἀνθρωπίνης σαρκὸς ἀσθενὲς, καὶ τὸ τοῦ πνεύματος πρόθυμον· τὸ μὲν ἀσθενὲς, ἐν τῷ· »πάτερ,[8])

---

1) Job. V, 18.
2) Cfr. Matth. XXVI, 39.
3) I Cor. II, 6. 4) Cfr. Coloss. I, 15.
5) Ev. Joann. XIV, 6.
6) Cfr. ev. Joann. VIII, 40.
7) Codd. Reg. et Basileensis: πατρός μου. Libri editi (v. c. edd. Spenc.) ad oram habent: θεοῦ. R.
8) Cfr. Matth. XXVI, 39.

εἰ δυνατόν ἐστι, παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο·« τὸ δὲ πρόθυμον τοῦ πνεύματος, ἐν τῷ· »πλὴν[1]) οὐχ ὡς ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὡς σύ.« Εἰ δὲ καὶ τὴν τάξιν τῶν λελεγμένων τηρῆσαι δεῖ, πρόσχες, ὅτι πρότερον μὲν εἴρηται τὸ, ὡς ἂν εἴποι τις, κατὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς σαρκὸς ἓν[2]) τυγχάνον· ὕστερον δὲ τὰ κατὰ τὴν προθυμίαν τοῦ πνεύματος ὄντα πλείονα. Ἓν μὲν γάρ τό· »πάτερ,[3]) εἰ δυνατόν ἐστι, παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο·« πλείονα δὲ τό τε· »οὐχ[4]) ὡς ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὡς σύ·« καὶ τό· »πάτερ μου, εἰ οὐ δύναται τοῦτο (77) παρελθεῖν, ἐὰν μὴ αὐτὸ πίω, γενηθήτω τὸ θέλημά σου.« Τηρητέον δὲ καὶ τό· μὴ εἰρῆσθαι μέν· »ἀπελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο·« λελέχθαι δὲ εὐσεβῶς καὶ μεθ' ὑποτιμήσεως ὅλον τοῦτο· »πάτερ,[5]) εἰ δυνατόν ἐστι, παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο.« Οἶδα δέ τινα καὶ τοιαύτην εἰς τὸν τόπον διήγησιν· ὅτι ὁρῶν ὁ σωτὴρ οἷα ὁ λαὸς καὶ Ἱερουσαλὴμ πείσεται ἐπὶ τῇ ἐκδικήσει τῶν κατ' αὐτοῦ τετολμημένων ὑπὸ Ἰουδαίων, οὐ δι' ἄλλο τι, ἢ διὰ τὸ πρὸς ἐκείνους φιλάνθρωπον, θέλων μὴ παθεῖν τὸν λαὸν ἃ ἔμελλε πάσχειν, φησὶ τό· »πάτερ,[6]) εἰ δυνατόν ἐστι, παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο.« Ὡς εἰ ἔλεγεν· ἐπεὶ ἐκ[7]) τοῦ με πιεῖν τουτὶ τὸ τῆς κολάσεως ποτήριον, ὅλον ἔθνος ὑπὸ σοῦ ἐγκαταλειφθήσεται· εὔχομαι, εἰ δυνατόν ἐστι, παρελθεῖν ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο· ἵνα μὴ ἡ με-

---

1) Matth. XXVI, 39.

2) Sic lego, licet antea scriptum sit: *ἐντυγχάνον*. Nam manifeste hoc loco unum opponitur pluribus. R. — Edd. Spenc. *ἐντυγχάνον*.

3) Cfr. Matth. XXVI, 39.

4) Cfr. Matth. XXVI, 39. — Edd. Spenc. et Ruaei: *οὐκ ὡς ἐγώ*.

5) Matth. XXVI, 39. 6) Matth. XXVI, 39.

7) Libri antea editi (v. c. edd. Spenc.) *ἐκ τοῦ μὲν πιεῖν*, sed rectius omnes Mss. *ἐκ τοῦ με πιεῖν*. R.

ρίς[1]) σου, τολμήσασα κατ' ἐμοῦ, πάντη ὑπὸ σοῦ ἐγκαταλειφθῇ. Ἀλλὰ καὶ εἰ, ὥς φησιν ὁ Κέλσος, μήτ' »ἀλγεινόν τι, μήτ' ἀνιαρὸν τῷ Ἰησοῦ κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον ἐγίγνετο,« πῶς ἂν οἱ μετὰ ταῦτα παραδείγματι[2]) τοῦ ὑπομένειν τὰ δι' εὐσέβειαν ἐπίπονα ἐδύναντο χρήσασθαι Ἰησοῦ, μὴ παθόντι μὲν τὰ ἀνθρώπινα, μόνον δὲ δόξαντι πεπονθέναι;

26. Ἔτι δὲ λέγει ὁ παρὰ τῷ Κέλσῳ Ἰουδαῖος πρὸς τοὺς Ἰησοῦ μαθητὰς ὡς πλασαμένους ταῦτα· »ὅτι οὐδὲ ψευδόμενοι τὰ πλάσματα ὑμῶν πιθανῶς ἐπικαλύψαι ἠδυνήθητε.« Καὶ πρὸς[3]) τάδε λελέξεται, ὅτι εὐχερὴς μὲν ἦν ὁδός πρὸς τὸ ἐπικαλύψαι τὰ τοιαῦτα, τὸ μηδὲ τὴν ἀρχὴν αὐτὰ ἀναγράψαι. Τίς γὰρ ἂν τῶν εὐαγγελίων ταῦτα μὴ περιεχόντων, ὀνειδίσαι ἐδύνατο ἡμῖν ἐπὶ τῷ τὸν Ἰησοῦν τοιαῦτα παρὰ[4]) τῇ οἰκονομίᾳ λελαληκέναι; Οὐ συνεῖδε δὲ ὁ Κέλσος, ὅτι οὐκ ἔστι κατὰ[5]) τοὺς αὐτοὺς καὶ ἠπατῆσθαι περὶ τοῦ Ἰησοῦ, ὡς θεοῦ καὶ προφητευθέντος· καὶ πλάσασθαι περὶ αὐτοῦ δηλονότι[6]) ἐγνωκότας, ὅτι οὐκ ἀληθῆ τὰ πλάσματα. Ἤτοι οὖν οὐκ ἔπλασαν, ἀλλ' οὕτως ἐφρόνουν, καὶ οὐ ψευδόμενοι ἀνέγραψαν· ἢ ψευσάμενοι ἀνέγραψαν, καὶ ταῦτα οὐκ ἐφρόνουν, οὐδὲ ἀπατηθέντες θεὸν αὐτὸν ἐνόμιζον.

27. Μετὰ ταῦτά τινας τῶν πιστευόντων φησὶν,

---

1) Gelenius interpres videtur legisse: μερίς μου. R.

2) Cfr. I Petr. II, 21.

3) Ita recte Codd. Reg. et Basileensis. Editi vero (v. c. edd. Spenc., uncis voc. δέ appositis): πρὸς τάδε δέ. R.

4) Guieto scribendum videtur: παρὰ τὴν οἰκονομίαν. R.

5) In edd. Spenc. uncis inclusum legitur: κατά.

6) Edd. Spenc. δῆλον ὅτι. Sed jam Boherell. recte: »Lege conjunctim: δηλονότι.«

»ὡς ἐκ μέθης ἥκοντας εἰς τὸ ἐφεστάναι αὐτοῖς,[1]) μεταχαράττειν ἐκ τῆς πρώτης γραφῆς τὸ εὐαγγέλιον τριχῆ καὶ τετραχῆ καὶ πολλαχῆ, καὶ μεταπλάττειν, ἵν' ἔχοιεν πρὸς τοὺς ἐλέγχους ἀρνεῖσθαι.« Μεταχαράξαντας δὲ τὸ εὐαγγέλιον ἄλλους οὐκ οἶδα, ἢ τοὺς ἀπὸ Μαρκίωνος, καὶ τοὺς ἀπὸ Οὐαλεντίνου, οἶμαι δὲ καὶ τοὺς ἀπὸ Λουκάνου.[2]) Τοῦτο δὲ λεγόμενον οὐ τοῦ λόγου ἐστὶν ἔγκλημα, ἀλλὰ τῶν τολμησάντων ῥᾳδιουργῆσαι τὰ εὐαγγέλια. Καὶ ὥσπερ οὐ φιλοσοφίας ἔγκλημά εἰσιν οἱ Σοφισταὶ, ἢ οἱ Ἐπικούρειοι, ἢ οἱ Περιπατητικοὶ, ἢ οἵτινές ποτ' ἂν ὦσιν οἱ ψευδοδοξοῦντες· οὕτως οὐ τοῦ ἀληθινοῦ Χριστιανισμοῦ ἔγκλημα οἱ μεταχαράττοντες τὰ εὐαγγέλια, καὶ αἱρέσεις ξένας ἐπεισάγοντες τῷ βουλήματι τῆς (78) Ἰησοῦ διδασκαλίας.

28. Ἐπεὶ δὲ μετὰ ταῦτα καὶ τὸ »προφήταις χρῆσθαι Χριστιανοὺς προκηρύξασι τὰ περὶ τοῦ Ἰησοῦ,« ὀνειδίζει ὁ παρὰ τῷ Κέλσῳ Ἰουδαῖος· φήσομεν πρὸς τοῖς ἀνωτέρω εἰς τοῦτο λελεγμένοις, καὶ ὅτι ἐχρῆν αὐτὸν, ὥς φησι, φειδόμενον[3]) ἀνθρώπων αὐτὰς ἐκθέσθαι τὰς προφητείας· καὶ συναγορεύσαντα ταῖς πιθανότησιν αὐτῶν, τὴν φαινομένην αὐτῶν[4]) ἀνατροπὴν τῆς χρήσεως τῶν προφητικῶν ἐκθέσθαι. Οὕτω γὰρ ἂν ἔδοξε μὴ συναρπάζειν τηλικοῦτον κεφάλαιον διὰ λεξειδίων

---

[1]) Edd. Spenc. αὑτοῖς. Sed jam Boherellus: »Melius αὐτοῖς.«

[2]) Hoeschel. in notis: »Genuina veteris interpretis lectio: Λουκιανοῦ, cujus sectatores Λουκιανισταὶ οἱ ἀρχαῖοι ab Epiphanio dicuntur lib. I.«

[3]) Boherellus: »Lege: κηδόμενον.«

[4]) Boherellus: »Malim: αὐτῷ.« — Guieto hic locus glossematis interpolatus videtur, et fortasse sic restituendus: καὶ συναγορεύσαντα ταῖς πιθανότησιν αὐτῶν τὴν φαινομένην ἀνατροπὴν ἐκθέσθαι. Οὕτω γὰρ ἂν κτλ. Haec igitur verba: αὐτῶν, et: τῆς χρήσεως τῶν προφητικῶν interpretamenta ei videntur esse, quae e margine in textum transierunt. R.

ὀλίγων, καὶ μάλιστα, ἐπεί φησι »μυρίοις ἄλλοις ἐφαρμοσθῆναι δύνασθαι πολὺ πιθανώτερον τὰ προφητικὰ ἢ τῷ Ἰησοῦ.« Καὶ ἐχρῆν γε αὐτὸν πρὸς τὴν κρατήσασαν Χριστιανῶν ταύτην ὡς ἰσχυροτάτην ἀπόδειξιν στῆναι ἐπιμελῶς, καὶ καθ᾽ ἑκάστην προφητείαν ἐκθέσθαι, πῶς ἄλλοις ἐφαρμοσθῆναι δύναται πολὺ πιθανώτερον ἢ τῷ Ἰησοῦ. Ἀλλ᾽ οὐδὲ συνεῖδεν, ὅτι[1]) τουτὶ ἄρα πιθανὸν ἦν ὑπό τινος λέγεσθαι κατὰ Χριστιανῶν τῶν ἀλλοτρίων τῶν προφητικῶν γραμμάτων· νυνὶ δὲ ὅπερ Ἰουδαῖος ἂν οὐκ εἶπε, περιέθηκεν ὁ Κέλσος τῷ τοῦ Ἰουδαίου προσώπῳ. Οὐ συγκαταθήσεται γὰρ ὁ Ἰουδαῖος, ὅτι μυρίοις ἐφαρμοσθῆναι δύναται τα προφητικὰ πολὺ πιθανώτερον, ἢ τῷ Ἰησοῦ· ἀλλὰ περὶ ἑκάστου τὴν φαινομένην αὐτῷ διήγησιν ἀποδιδοὺς, στῆναι πειράσεται πρὸς τὴν τῶν Χριστιανῶν ἐκδοχήν· οὐ πάντως μὲν πιστικὰ[2]) λέγων, πειρώμενος δὲ τὸ τοιοῦτο ποιεῖν.

29. Φθάσαντες δ᾽ ἐν τοῖς ἀνωτέρω εἰρήκαμεν περὶ τοῦ, τὸν Χριστὸν προφητεύεσθαι,[3]) δύο ἐπιδημίαις χρησόμενον εἰς τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος· διόπερ οὐκ ἔτι χρεία ἡμᾶς ἀπολογήσασθαι πρὸς τὸ λεγόμενον ὡς ὑπὸ τοῦ Ἰουδαίου· »ὅτι μέγαν καὶ δυνάστην, καὶ πάσης τῆς γῆς, καὶ πάντων τῶν ἐθνῶν καὶ στρατοπέδων κύριόν φασιν οἱ προφῆται εἶναι τὸν ἐπιδημήσοντα.«[4]) Ἰουδαϊκῶς δ᾽, οἶμαι, εἶπε[5]) καὶ κατὰ τὴν ἐκείνων χολὴν

---

[1]) Sic Mss. Reg., Basil. et vetus Vaticanus; libri autem editi (v. c. edd. Spenc.): ὅτι τουτὶ ἄρα (ἦν) ὑπό τινος λέγεσθαι κατὰ χριστιανῶν τῶν ἀλλοτρίων τῶν προφητικῶν γραμμάτων, πιθανὸν τάχα ἦν· νυνὶ δέ κτλ. R.

[2]) Guieto scribendum videtur: πειθικά. R.

[3]) Hoeschel. male in textu (edd. Spenc. ad marg.): ποιεῖσθαι. R.

[4]) Libri editi (v. c. edd. Spenc. ad marg.) ἐπιδημήσαντα. R.

[5]) In edd. Spenc. uncis inclusum legitur: εἶπε.

μετὰ τοῦ χωρὶς ἀποδείξεως, κἂν πιθανῶς, [1]) λοιδορεῖν τὸν Ἰησοῦν, [2]) ὅτι [3]) δὲ οὐχὶ τοιοῦτον ὄλεθρον κατήγγειλαν. [4]) Οὔτε γὰρ Ἰουδαῖοι, οὔτε Κέλσος, οὔτε ἄλλος τις μετὰ ἀποδείξεως ἔχει παραστῆσαι, ὅτι ὄλεθρος τοσούτους ἀνθρώπους ἐπιστρέφει ἀπὸ τῆς χύσεως τῶν κακῶν ἐπὶ τὸν κατὰ φύσιν μετὰ σωφροσύνης καὶ τῶν λοιπῶν ἀρετῶν βίον.

30. Παρέῤῥιψε δ' ὁ Κέλσος καὶ τό· »Θεὸν δὲ καὶ τοῦ [5]) θεοῦ υἱὸν οὐδεὶς ἐκ τοιούτων συμβόλων καὶ παρακουσμάτων, οὐδ' ἐξ οὕτως ἀγεννῶν τεκμηρίων συνίστησιν.« Ἐχρῆν δὲ αὐτὸν τὰ παρακούσματα ἐκθέμενον, ἐλέγξαι· καὶ τὰ ἀγεννῆ τεκμήρια λόγῳ παραστῆσαι· ἵν' εἴ τι πιθανὸν ἐδόκει λέγειν, ὁ Χριστιανὸς ἀγωνίσασθαι πρὸς αὐτὸ πειρασθῇ, καὶ ἀνατρέψαι τὸν λόγον. Ὅπερ δὲ εἶπε περὶ τοῦ Ἰησοῦ, ἀπήντησε μὲν, ὡς περὶ μεγάλου, οὐκ ἐβουλήθη δὲ ἰδεῖν, ὅτι τοῦτ' (79) ἀπήντησεν, κἂν [6]) ἡ ἐνάργεια παρίστησι περὶ τοῦ Ἰησοῦ. »Ὡς γὰρ ὁ ἥλιος, φησὶ, πάντα τὰ ἄλλα φωτίζων πρῶτον αὐτὸν δεικνύει· οὕτως ἐχρῆν πεποιηκέναι τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ.« Εἴποιμεν ἂν οὖν, ὅτι καὶ πεποίηκεν· ἀνέτειλε [7]) γὰρ ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ δικαιοσύνη, καὶ

---

[1]) Boherellus: »Malim: πιθανῆς.« — Guieto scribendum videtur: ἀπίθανος. R.

[2]) Edd. Spenc. perperam: Ἰησοῦν. Ὅτι δὲ οὐχὶ —· οὔτε κτλ.

[3]) Boherell. non male: »Legendum: ὅτι οὐχὶ δὲ τοιοῦτον κτλ.«

[4]) Edd. Spenc. et Ruaei in textu: κατήγγειλεν. Οὔτε Ἰουδαῖοι κτλ., Boherellus vero, cui Ruaeus adstipulatur, recte in notis: »Lego: κατήγγειλαν, ut referatur ad voc. προφῆται. Post sequens οὔτε vero addendum videtur: γάρ.«

[5]) Edd. Spenc., itemq. Boherellus: τόν.

[6]) Deest κἂν in omnibus Mss. R. — In edd. Spenc. uncis inclusum legitur.

[7]) Cfr. Psalm. LXXII, 7. (LXXI.)

πλῆθος εἰρήνης γέγονεν, ἀρξάμενον ἀπὸ τῆς γενέσεως αὐτοῦ, εὐτρεπίζοντος τοῦ[1]) θεοῦ τῇ διδασκαλίᾳ αὐτοῦ τὰ ἔθνη, ἵν' ὑπὸ ἕνα γένηται τῶν Ῥωμαίων βασιλέα· καὶ μὴ, διὰ τὸ προφάσει τῶν πολλῶν βασιλειῶν[2]) ἄμικτον τῶν ἐθνῶν πρὸς ἄλληλα, χαλεπώτερον γένηται τοῖς ἀποστόλοις τοῦ Ἰησοῦ τὸ ποιῆσαι, ὅπερ προσέταξεν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, εἰπών· »πορευθέντες[3]) μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη.« Καὶ σαφές γε, ὅτι κατὰ τὴν Αὐγούστου βασιλείαν ὁ[4]) Ἰησοῦς γεγέννηται, τοῦ, ἵν' οὕτως ὀνομάσω, ὁμαλίσαντος διὰ μιᾶς βασιλείας τοὺς πολλοὺς τῶν ἐπὶ γῆς. Ἦν δὲ[5]) ἂν ἐμπόδιον τοῦ νεμηθῆναι τὴν Ἰησοῦ διδασκαλίαν εἰς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην τὸ, πολλὰς εἶναι βασιλείας· οὐ μόνον διὰ τὰ προειρημένα, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ ἀναγκάζεσθαι στρατεύεσθαι καὶ ὑπὲρ τῶν πατρίδων πολεμεῖν τοὺς πανταχοῦ· ὅ, τι ἐγίνετο[6]) πρὸ τῶν Αὐγούστου χρόνων, καὶ ἔτι γε ἀνωτέρω· ὅτε γε χρεία ἦν, ὡς Πελοποννησίων καὶ Ἀθηναίων εἶναι πόλεμον, οὕτω καὶ ἑτέρων πρὸς ἑτέρους. Πῶς οὖν οἷόν τε ἦν τὴν εἰρηνικὴν ταύτην διδασκαλίαν, καὶ μηδὲ ἐχθροὺς ἐπιτρέπουσαν ἀμύνεσθαι, κρατῆσαι· εἰ μὴ τὰ τῆς οἰκουμένης τῇ Ἰησοῦ ἐπιδημίᾳ μετεβέβλητο πανταχοῦ ἐπὶ τὸ ἡμερώτερον;[7])

---

[1]) In edd. Spenc. uncis inclusa leguntur verba: τοῦ θεοῦ.

[2]) Cod. Regius: βασιλέων. Guietus expungit verba: διὰ τό, quae praecedunt, et sic legit: καὶ μὴ προφάσει τῶν πολλῶν βασιλειῶν, ἀμίκτων τῶν ἐθνῶν πρὸς ἄλληλα ὄντων, χαλεπώτερον κτλ. R.

[3]) Matth. XXVIII, 19.

[4]) Pro verbis: ὁ Ἰησοῦς γεγέννηται, Hoeschel. in textu habet: οἷς γεγέννηται, et ad marginem: ἧς γεγέννηται. Sed utraque lectio vitiosa. R. — Edd. Spenc. duplicem Hoeschel. lectionem marg. appositam exhibent.

[5]) Edd. Spenc. δ' ἄν.

[6]) Libri editi (v. c. edd. Spenc.) ad marginem: ἐγένετο. R.

[7]) Libri editi (v. c. edd. Spenc.) in margine: ἡμέτερον. R.

31. *Μετὰ ταῦτα Χριστιανοῖς ἐγκαλεῖ, ὡς »σοφιζομένοις ἐν τῷ λέγειν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ εἶναι αὐτολόγον.« Καὶ οἴεταί γε κρατύνειν τὸ ἔγκλημα· ἐπεὶ »λόγον ἐπαγγελλόμενοι υἱὸν εἶναι τοῦ θεοῦ, ἀποδείκνυμεν οὐ λόγον καθαρὸν καὶ ἅγιον, ἀλλὰ ἄνθρωπον ἀτιμότατον*[1]) *ἀπαχθέντα καὶ ἀποτυμπανισθέντα.« Καὶ περὶ τούτου δ' ἐν τοῖς ἀνωτέρω, ὡς ἐν ἐπιτομῇ, πρὸς τὰς Κέλσου κατηγορίας εἴρηται· ἐν οἷς ἀπεδείκνυτο ὁ πάσης κτίσεως πρωτότοκος,*[2]) *ἀνειληφὼς σῶμα καὶ ψυχὴν ἀνθρωπίνην· καὶ ὅτι ὁ θεὸς ἐνετείλατο περὶ τῶν τοσούτων ἐν κόσμῳ, καὶ ἐκτίσθη· καὶ ὅτι ὁ τὴν ἐντολὴν λαβὼν ὁ θεὸς λόγος ἦν. Καὶ ἐπεὶ Ἰουδαῖός ἐστιν ὁ παρὰ τῷ Κέλσῳ ταῦτα λέγων· οὐκ ἀτόπως χρησόμεθα τῷ· »ἐξαπέστειλε*[3]) *τὸν λόγον αὐτοῦ, καὶ ἰάσατο αὐτούς, καὶ ἐῤῥύσατο αὐτοὺς ἐκ τῶν διαφθορῶν αὐτῶν·« οὗ καὶ ἀνωτέρω ἐμνήσθημεν. Ἐγὼ δὲ καὶ πολλοῖς Ἰουδαίοις καὶ σοφοῖς γε ἐπαγγελλομένοις εἶναι συμβαλὼν, οὐδενὸς ἀκήκοα ἐπαινοῦντος τὸ, λόγον εἶναι τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, ὡς ὁ Κέλσος εἴρηκε· καὶ τοῦτο περιάπτων τῷ τοῦ Ἰουδαίου προσώπῳ, λέγοντος· »ὡς εἴ γε ὁ λόγος ἐστὶν ὑμῖν υἱὸς τοῦ θεοῦ, καὶ ἡμεῖς ἐπαινοῦμεν.«*

32. *Προείρηται δ' ἡμῖν, ὅτι οὔτ' ἀλαζὼν, οὔτε γόης δύναται εἶναι ὁ Ἰησοῦς· διὸ οὐκ ἀναγκαῖον ἐπαναλαμβάνειν τὰ εἰρημένα, ἵνα μὴ πρὸς τὰς ταυτολογίας Κέλσου καὶ ἡμεῖς ταὐτολογῶμεν.*[4]) (80) *Ἐγκαλῶν δὲ τῇ γενεαλογίᾳ, τὰ μὲν καὶ παρὰ Χριστιανοῖς ζητούμενα, καὶ ὑπό τινων ὡς ἐγκλήματα προσαγόμενα τῇ διαφωνίᾳ τῶν γενεαλογιῶν, οὐδαμῶς ὠνόμασεν. Οὐ*

---

[1]) Quatuor Codd. Mss. Regius, Basileensis, et duo Anglicani: *ἀτιμότατα*. R.

[2]) Cfr. Coloss. I, 15.

[3]) Cfr. Psalm. CVII, 20. (CVI.)

[4]) Sic omnes Mss. (itemq. Boherell. in notis) rectius quam impressi libri (v. c. edd. Spenc.): *ταὐτολογοῦμεν*. R.

γὰρ ᾔδει ὁ ὡς ἀληθῶς ἀλαζὼν Κέλσος, καὶ ἐπαγγελλόμενος εἰδέναι πάντα τὰ Χριστιανῶν, φρονίμως ἐπαπορῆσαι τῇ γραφῇ. Φησὶ δὲ »ἀπηυθαδῆσθαι τοὺς γενεαλογήσαντας ἀπὸ τοῦ πρώτου φύντος καὶ τῶν ἐν Ἰουδαίοις βασιλέων τὸν Ἰησοῦν.« Καὶ οἴεταί τι εἰσφέρειν γενναῖον, ὅτι »οὐκ ἂν ἡ τοῦ τέκτονος γυνὴ τηλικούτου γένους τυγχάνουσα ἠγνόει.« Τί γὰρ τοῦτο πρὸς τὸν λόγον; Ἔστω, ὅτι οὐκ ἠγνόει. Τί λυπεῖ τὰ προκείμενα; Ἀλλὰ ἀγνοείτω· πόθεν, ὅτι ἠγνόει, οὐκ ἦν ἀπὸ τοῦ πρώτου ἀνθρώπου; καὶ οὐκ ἀνήγετο αὐτῆς τὸ γένος ἐπὶ τοὺς ἐν Ἰουδαίοις βασιλεύσαντας; Ἢ ἀναγκαῖον οἴεται ὁ Κέλσος τοὺς πενεστέρους ἐκ πάντων πενεστέρων προγόνων[1]) γεγονέναι, ἢ τοὺς βασιλεῖς ἐκ βασιλέων; Διατρίβειν οὖν περὶ τὸν λόγον δοκεῖ μοι εἶναι μάταιον· φανεροῦ ὄντος, ὅτι καὶ κατὰ τοὺς ἡμετέρους χρόνους ἐκ πλουσίων καὶ ἐνδόξων γεγόνασί τινες, τῆς Μαρίας πενέστεροι· καὶ ἐξ ἀσημοτάτων, ἡγούμενοι ἐθνῶν καὶ βασιλεῖς.

33. »Τί δὲ, φησὶ, καὶ γενναῖον ἔδρασεν οἷον θεὸς, καταφρονῶν ἀνθρώπων, καὶ διαγελῶν καὶ παίζων τὸ συμβαῖνον ὁ Ἰησοῦς;« Πυνθανομένῳ δὴ αὐτῷ πόθεν ἂν ἀποκρινοίμεθα, κἂν ἔχωμεν παριστάνειν τὸ γενναῖον καὶ τὸ παράδοξον ἐπὶ τοῖς συμβεβηκόσιν αὐτῷ, ἢ ἀπὸ τῶν εὐαγγελίων, ὅτι ἡ γῆ ἐσείσθη,[2]) καὶ αἱ πέτραι ἐσχίσθησαν, καὶ τὰ μνημεῖα ἠνεῴχθη, καὶ τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ ἐσχίσθη ἀπὸ ἄνωθεν ἕως κάτω, καὶ σκοτία ἐγένετο ἐν καιρῷ ἡμέρας τοῦ ἡλίου ἐκλιπόντος; Ἀλλ' ἐὰν πιστεύῃ μὲν τοῖς εὐαγγελίοις ὁ Κέλσος, ὅπου κατηγορεῖν καὶ[3]) Χριστιανῶν οἴεται, ἀπιστῇ

---

[1]) Sic recte omnes Codd. Mss., male vero libri excusi (v. c. edd. Spenc.) ἀπογόνων. R.

[2]) Cfr. Matth. XXVII, 51. 52. coll. Luc. XXIII, 44. 45.

[3]) Boherellus: »Dele καί, vel ejus loco lege: τῶν. Vel potius ante καί, adde: Ἰησοῦ.«

δὲ ἐπὶ τῶν συνιστάντων τὴν ἐν Ἰησοῦ θειότητα, φήσομεν αὐτῷ· ὦ οὗτος, ἢ πᾶσιν ἀπίστει, καὶ μήδ' ἐγκαλεῖν νόμιζε· ἢ πιστεύων πᾶσι, θαύμαζε θεοῦ λόγον ἐνανθρωπήσαντα, καὶ ὅλον τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος ὠφελῆσαι βουληθέντα. Γενναῖον δ' ἔργον τοῦ Ἰησοῦ τὸ, μέχρι σήμερον θεραπεύεσθαι τῷ ὀνόματι αὐτοῦ, οὓς ὁ θεὸς βούλεται. Περὶ δὲ τῆς ἐπὶ Τιβερίου Καίσαρος ἐκλείψεως, οὗ βασιλεύοντος καὶ ὁ Ἰησοῦς ἔοικεν ἐσταυρῶσθαι, καὶ περὶ τῶν μεγάλων τότε γενομένων σεισμῶν τῆς γῆς, ἀνέγραψε καὶ Φλέγων ἐν [1]) τῷ τρισκαιδεκάτῳ, ἢ τῷ τεσσαρεσκαιδεκάτῳ, οἶμαι τῶν Χρονικῶν.

34. *Παίζων δ', ὡς οἴεται, τὸν Ἰησοῦν ὁ παρὰ τῷ Κέλσῳ Ἰουδαῖος, εἰδέναι ἀναγέγραπται τὸν Εὐριπίδου Βάκχον λέγοντα·*

Λύσει [2]) μ' ὁ δαίμων αὐτὸς, ὅταν ἐγὼ θέλω.

Οὐ πάνυ μὲν οὖν Ἰουδαῖοι τὰ Ἑλλήνων φιλολογοῦσι. [3]) Ἀλλ' ἔστω, τινὰ τῶν Ἰουδαίων καὶ φιλόλογον οὕτω γεγονέναι· πῶς οὖν ὁ Ἰησοῦς, ἐπεὶ μὴ ἔλυσεν αὐτὸν δεδεμένον, οὐδὲ ἐδύνατο λῦσαι; (81) Ἢ [4]) γὰρ ἐκ [5]) τῶν ἐμῶν γραφῶν πιστευέτω, ὅτι καὶ Πέτρος [6]) δεδεμένος ἐν φυλακῇ, ἀγγέλου λύσαντος τοὺς δεσμοὺς, ἐξῆλθε· καὶ Παῦλος [7]) μετὰ τοῦ Σίλα ἐν Φιλίπποις τῆς Μακεδονίας ὑπὸ ξύλον δεδεμένος, ἐλύθη θείᾳ δυνά-

---

[1]) Sic omnes Mss., quorum lectioni respondet interpretatio latina Gelenii. In antea editis (v. c. edd. Spenc.) desiderantur verba: ἢ τῷ τεσσαρεσκαιδεκάτῳ. R.

[2]) Cfr. Euripid. Bacch. vers. 426.

[3]) Libri antea editi (v. c. edd. Spenc.) ad marg. habent: φιλοσοφοῦσι. R.

[4]) Boherellus: »Malim: ἦ γάρ, *sane, profecto*.«

[5]) Guietus legit: ἐκ τῶν ἡμετέρων, et suspicatur ex compendio mendum natum, quod admodum est verisimile. R.

[6]) Cfr. Act. XII, 7. [7]) Cfr. Act. XVI, 24—26.

μει· ὅτε καὶ θύραι τῆς φυλακῆς ἠνοίχθησαν. Ἀλλ' [1]) εἰκὸς, ὅτι ταῦτα γελᾷ ὁ Κέλσος, ἢ καὶ οὐδαμῶς ἀνέγνω τὴν ἱστορίαν· ἔδοξε γὰρ ἂν λέγειν πρὸς αὐτὴν, ὅτι καὶ γόητές τινες ἐπῳδαῖς δεσμοὺς λύουσι, καὶ θύρας ἀνοίγουσιν· ἵνα κοινοποιήσῃ τὰ τῶν γοήτων πρὸς τὰ παρ' ἡμῖν ἱστορούμενα. »Ἀλλ', [2]) οὐδ' ὁ καταδικάσας, φησὶν, αὐτὸν ἔπαθέ τι, οἷον ὁ Πενθεὺς, μανεὶς ἢ σπαραχθείς.« Οὐκ οἶδε δ', ὅτι οὐχ οὕτω Πίλατος ἦν καταδικάσας αὐτὸν, ὥς γε »ᾔδει, [3]) ὅτι διὰ φθόνον παρέδωκαν αὐτὸν« οἱ Ἰουδαῖοι, ὡς τὸ Ἰουδαίων ἔθνος· ὅπερ καταδεδίκασται ὑπὸ θεοῦ σπαραχθὲν καὶ εἰς πᾶσαν τὴν γῆν, ὑπὲρ τὸν Πενθέως σπαραγμὸν διασπαρέν. Διὰ τί δὲ καὶ ἑκὼν παρεπέμψατο τὰ περὶ τῆς γυναικὸς Πιλάτου, ἑωρακυίας ὄναρ, καὶ οὕτω κεκινημένης ὑπ' αὐτοῦ, ὡς προσπέμψαι τῷ [4]) ἀνδρὶ, καὶ λέγειν· »μηδέν [5]) σοι καὶ [6]) τῷ ἀνθρώπῳ τούτῳ τῷ δικαίῳ· σήμερον γὰρ κατ' ὄναρ πολλὰ ἔπαθον δι' αὐτόν;« Πάλιν τε αὖ, σιωπῶν τὰ ἐμφαίνοντα τὴν τοῦ Ἰησοῦ θειότητα, ὁ Κέλσος ὀνειδίζει ἐκ τῶν γεγραμμένων ἐν τῷ εὐαγγελίῳ περὶ τοῦ Ἰησοῦ, παρατιθέμενος [7]) τοὺς ἐμπαίξαντας αὐτῷ, καὶ φοινικίδα περιθέντας, καὶ τὸν ἐξ ἀκανθῶν στέφανον, καὶ τὸν ἐν τῇ χειρὶ κάλαμον. Πόθεν οὖν, ὦ Κέλσε, ταῦτα μεμάθηκας, ἢ ἀπὸ τῶν εὐαγγελίων; Ἆρ' οὖν σὺ μὲν ἑώρας [8]) ταῦτα ὀνειδισμοῦ ἄξια· οἱ δ' ἀναγράφον-

---

[1]) Guieto scribendum videtur: Ἀλλὰ καὶ ταῦτα κτλ. Quod mihi aeque non arridet. R.

[2]) Cfr. Euseb. lib. II. Hist. eccles. cap. 7.

[3]) Matth. XXVII, 18.

[4]) Edd. Spenc., uncis voc. καί appositis: καί τῷ ἀνδρί.

[5]) Cfr. Matth. XXVII, 19.

[6]) Codd. Regius et Basileensis: καὶ τῷ δικαίῳ τούτῳ. R.

[7]) Cfr. Matth. XXVII, 28. 29.

[8]) Male Hoeschelius in textu (itemq. edd. Spenc. ad marg.) ἑτέρας ταῦτα. R.

τες αὐτὰ οὐ κατενόουν, ὅτι σὺ μὲν καταγελάσῃ, καὶ οἵ σοι παραπλήσιοι· ἄλλοι δὲ παράδειγμα λήψονται τοῦ καταφρονεῖν γελώντων, καὶ χλευαζόντων ἐπὶ εὐσεβείᾳ τὸν δι' αὐτὴν ἑτοίμως ἀποθανόντα; Μᾶλλον οὖν θαύμαζε αὐτῶν τὸ φιλάληθες, καὶ τοῦ ταῦτα ἑκουσίως παθόντος ὑπὲρ ἀνθρώπων, καὶ μετὰ πάσης ἀνεξικακίας καὶ μακροθυμίας αὐτὰ ὑπομείναντος. Οὐ γὰρ ἀνεγέγραπτο, [1]) ὅτι ὠδύρατο, ἤ, τι ἀγεννὲς ἐκ τοῦ καταδεδικάσθαι ἔπαθεν, [2]) ἢ ἐφθέγξατο.

35. Πρὸς δὲ τό· »τί οὐκ εἰ μὴ πρόσθεν, ἀλλὰ νῦν γοῦν θεῖόν τι ἐπιδείκνυται, καὶ τῆς αἰσχύνης ταύτης ἑαυτὸν ῥύεται, καὶ τοὺς ὑβρίζοντας εἰς ἑαυτόν τε καὶ τὸν πατέρα δικαιοῖ;« [3]) λεκτέον, ὅτι τὸ παραπλήσιόν ἐστιν εἰπεῖν καὶ πρὸς Ἕλληνας, πρόνοιαν εἰσάγοντας καὶ θεοσημείας παραδεχομένους γενέσθαι, τί δήποτε τοὺς ἐνυβρίζοντας [4]) τῷ θείῳ, καὶ ἀναιροῦντας πρόνοιαν, οὐ κολάζει ὁ θεός; Ὡς γὰρ ἂν ἀπολογήσωνται πρὸς ταῦτα Ἕλληνες, καὶ ἡμεῖς τὰ ὅμοια, ἢ καὶ κρείττονα ἐροῦμεν. Γέγονε δὲ καὶ θεοσημία τις ἐξ οὐρανοῦ, ὁ ἐκλιπὼν ἥλιος, [5]) καὶ τὰ λοιπὰ παράδοξα, ἐμφανίζοντα ὅτι θεῖόν τι καὶ πλεῖον τῶν πολλῶν εἶχεν ὁ σταυρωθείς.

36. Εἶτά φησιν ὁ Κέλσος· »τί [6]) καὶ ἀνασκολοπιζομένου τοῦ σώματος ποῖος ἰχὼρ,

---

[1]) Edd. Spenc. in textu: ἐνεγέγραπτο, ad marg. vero: ἂν γέγραπτο. — Sed jam Boherellus: »Lege: ἀνεγέγραπτο.«

[2]) Hoeschel. et Spenc. (in textu): ἐνομίσθη ἂν ἐφθέγξατο. Boherell. ex conjectura legebat: ἐνοήθη ἢ ἐφθέγξατο. At Codd. Anglicani et Jolianus (itemq. edd. Spenc. ad marg.); ἔπαθεν, ἢ ἐφθέγξατο. R.

[3]) Boherellus: »Lego: δικάζει.«

[4]) Codd. Regius et Basileensis: ὑβρίζοντας τὸ θεῖον. Duo Codd. Anglicani: ἐνυβρίζοντας τὸ θεῖον.« R.

[5]) Cfr. Luc. XXIII, 45.

[6]) Libri antea editi (v. c. edd. Spenc.): τί φησὶ καί. Sed cum istud: φησί, absit a Mscr. Regio, et redundet, expungendum duximus. R.

(82) — — οἷός [1]) πέρ τε ῥέει μακάρεσσι θεοῖσιν;« Ἐκεῖνος μὲν οὖν παίζει· ἡμεῖς δὲ ἀπὸ τῶν σπουδαίων εὐαγγελίων, κἂν μὴ Κέλσος βούληται, παραστήσομεν· ὅτι ἰχὼρ μὲν ὁ μυθικὸς καὶ Ὁμηρικὸς οὐκ ἔῤῥευσεν αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ σώματος· ἤδη δ' αὐτοῦ ἀποθανόντος, εἷς [2]) »τῶν στρατιωτῶν λόγχῃ τὴν πλευρὰν αὐτοῦ ἔνυξε, καὶ ἐξῆλθεν αἷμα καὶ ὕδωρ. Καὶ ὁ ἑωρακὼς μεμαρτύρηκε, καὶ ἀληθινὴ αὐτοῦ ἐστιν ἡ μαρτυρία· κἀκεῖνος οἶδεν, ὅτι ἀληθῆ λέγει.« Τῶν μὲν οὖν ἄλλων νεκρῶν [3]) σωμάτων τὸ αἷμα πήγνυται, καὶ ὕδωρ καθαρὸν οὐκ ἀποῤῥεῖ· τοῦ δὲ κατὰ τὸν Ἰησοῦν νεκροῦ σώματος, τὸ παράδοξον, καὶ περὶ τὸ νεκρὸν σῶμα ἦν αἷμα καὶ ὕδωρ ἀπὸ τῶν πλευρῶν προχυθέν. Εἰ δ' εἰς μὲν τὸ κατηγορεῖν Ἰησοῦ καὶ Χριστιανῶν φέρων ἀπὸ τοῦ εὐαγγελίου οὐδὲ καλῶς ἑρμηνευομένας λέξεις, σιωπῶν δὲ τὰ παριστάντα τὴν θεότητα τοῦ Ἰησοῦ, ἀκούειν βούλεται τὰς θεοσημείας· ἀναγνώτω τὸ εὐαγγέλιον, καὶ ὁράτω, ὅτι καὶ ὁ ἑκατοντάρχης, καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ τηροῦντες τὸν Ἰησοῦν, ἰδόντες τὸν σεισμὸν, καὶ τὰ γινόμενα, ἐφοβήθησαν σφόδρα, λέγοντες· »θεοῦ [4]) υἱὸς ἦν οὗτος.«

37. Μετὰ ταῦθ' ὁ ἀπὸ τοῦ εὐαγγελίου ἐκλαβὼν [5]) λέξεις, ὧν κατηγορεῖν νομίζει, τὸ ὄξος καὶ τὴν χολὴν ὀνειδίζει τῷ Ἰησοῦ, ὡς »χανδὸν ἐπὶ τὸ πιεῖν ὡρμημένῳ, καὶ [6]) μὴ διακαρτερήσαντι τὴν δίψαν ὡς καὶ ὁ τυχὼν ἄνθρωπος πολλάκις διακαρτερεῖ.« Καὶ τοῦτο ἰδίᾳ [7])

---

[1]) Cfr. Iliad. lib. V. vers. 340.

[2]) Cfr. ev. Joann. XIX, 34. 35.

[3]) In edd. Spenc. uncis inclusum legitur *νεκρῶν*.

[4]) Cfr. Luc. XXIII, 47.

[5]) Edd. Spenc. ad marg. *λαβών*.

[6]) Verba: *καὶ μὴ — πολλάκις διακαρτερεῖ*, in antea editis (v. c. edd. Spenc.) omissa restituunt omnes Codd. Mss. R.

[7]) Boherellus: »Malim: *ἰδίας*.«

μὲν ἐν[1]) *τροπολογίᾳ τυγχάνει διηγήσεως· νῦν δὲ κοινοτέρας ἂν τοιαύτης ἀποκρίσεως πρὸς τὰ ἐπηπορημένα ἔχοιτο τὸ λεγόμενον, ὅτι καὶ περὶ τούτου προφῆται προεῖπον. Γέγραπται γὰρ ἐν ἑξηκοστῷ καὶ*[2]) *ὀγδόῳ ψαλμῷ ἐκ προσώπου τοῦ Χριστοῦ· »καὶ*[3]) *ἔδωκαν εἰς τὸ βρῶμά μου χολὴν, καὶ εἰς τὴν δίψαν μου ἐπότισάν με ὄξος.« Ἤ λεγέτωσαν Ἰουδαῖοι, τίς ἐστιν ὁ ἐν τῷ προφήτῃ ταῦτα λέγων, καὶ παραστησάτωσαν ἀπὸ τῆς ἱστορίας τὸν ἀνειληφότα εἰς τὸ βρῶμα ἑαυτοῦ χολὴν, καὶ ποτισθέντα ὄξος. Ἤ κἂν τολμησάτωσαν λέγειν, ὃν οἴονται ἐπιδημήσειν Χριστὸν μέλλειν ἐν τούτοις γίγνεσθαι· ἵν' ἡμεῖς εἴπωμεν. Τί οὖν λυπεῖ ἤδη γεγονέναι τὸ προφητευθέν; Ὅπερ καὶ αὐτὸ πρὸ τοσούτων λεχθὲν χρόνων, ἱκανόν ἐστι μετὰ τῶν ἄλλων προφητικῶν προγνώσεων*[4]) *κινῆσαι τὸν εὐγνωμόνως ὅλα τὰ πράγματα ἐξετάζοντα, πρὸς τὸ συγκαταθέσθαι ὡς Χριστῷ προφητευθέντι καὶ υἱῷ τοῦ θεοῦ τῷ Ἰησοῦ.*

38. *Μετὰ ταῦτά φησιν ἔτι πρὸς ἡμᾶς ὁ Ἰουδαῖος· »Ταῦτ' οὖν ἡμῖν ἐγκαλεῖτε, ὦ πιστότατοι, διότι τοῦτον οὐ νομίζομεν θεὸν, οὐδὲ συντιθέμεθα ὑμῖν, ὅτι ἐπ' ἀνθρώπων ὠφελείᾳ ταῦτα ὑπέμεινεν, ἵνα καὶ ἡμεῖς κολάσεων καταφρονῶμεν;« Καὶ πρὸς ταῦτα δὲ φήσομεν, ὅτι ἐγκαλοῦμεν Ἰουδαίοις, ἐντραφεῖσι νόμῳ καὶ προφήταις τοῖς Χριστὸν προκαταγγέλλουσι,*[5]) *ἐπεὶ μήτε τὰ προσαγόμενα αὐτοῖς ὑφ' ἡμῶν εἰς ἀπόδειξιν περὶ τοῦ τοῦτον εἶναι τὸν Χριστὸν λύουσιν, ἀπολογίαν ποριζόμενοι τοῦ μὴ πιστεύειν, τὴν λύσιν· μήτε ὡς μὴ*

---

[1]) Edd. Spenc., uncis voc. *τῇ* appositis: *ἐν τῇ τροπολογίᾳ.*

[2]) Deest *καὶ* in edd. Spenc.

[3]) Psalm. LXIX, 21. (LXVIII.)

[4]) Hoeschel. in textu (itemq. edd. Spenc. ad marg.) *γνώσεων.* R.

[5]) Sic omnes Mss. rectius quam libri editi (v. c. edd. Spenc.) *ὑποκαταγγέλλουσι.* R.

(83) *λύοντες*[1]) *πιστεύουσι τῷ προφητευθέντι, ἐναργῶς παραστήσαντι ἐν τοῖς μαθητεύσασιν αὐτῷ, καὶ μετὰ τὸν χρόνον τῆς ἐνσωματώσεως ἑαυτοῦ, ὅτι ἐπ᾽ ἀνθρώπων ὠφελείᾳ ταῦθ᾽ ὑπέμεινε· σκοπὸν ἔχων τῆς πρώτης ἐπιδημίας οὐχὶ κρίνειν τὰ ἀνθρώπων, καὶ*[2]) *πρὸ τοῦ διδάξαι καὶ μαρτύρασθαι περὶ τῶν πρακτέων· καὶ μὴ τοὺς*[3]) *μὲν πονηροὺς κολάζειν, τοὺς δ᾽ ἀγαθοὺς σώζειν, ἀλλὰ σπεῖραι παραδόξως τὸν ἑαυτοῦ λόγον, καὶ μετά τινος δυνάμεως θειοτέρας, παντὶ τῷ ἀνθρώπων γένει, ὡς οἱ προφῆται καὶ ταῦτα παρέστησαν. Ἔτι δ᾽ ἐγκαλοῦμεν αὐτοῖς, ἐπεὶ τὴν ὑπάρχουσαν*[4]) *δύναμιν ἐπιδεικνυμένῳ οὐκ ἐπίστευσαν, ἀλλ᾽ ἐν Βεελζεβοὺλ,*[5]) *τῷ ἄρχοντι τῶν δαιμονίων, εἰρήκασι τοὺς δαίμονας αὐτὸν ἀποβεβληκέναι τῆς τῶν ἀνθρώπων ψυχῆς. Ἐγκαλοῦμεν δ᾽ ὅτι καὶ τὸ φιλάνθρωπον αὐτοῦ, μὴ ὑπερορῶντος οὐ μόνον πόλιν, ἀλλ᾽ οὐδὲ κώμην τινὰ τῆς Ἰουδαίας, ἵνα πανταχοῦ ἀπαγγείλῃ τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ, διαβάλλοντες, πλάνην κατηγοροῦσιν αὐτοῦ ὡς ἀλωμένου, καὶ ἀλύοντος ἐν ἀγεννεῖ σώματι. Οὐ γὰρ ἀγεννὲς τὸ τοσούτους ὑπομεῖναι ὑπὲρ*[6]) *ὠφελείας τῶν πανταχοῦ ἀκούειν δυναμένων πόνους.*

---

[1]) Edd. Spenc. et Ruaei in textu: *λύουσι πιστεύειν.* Sed jam Boherell. in notis: »Bene apud Hoeschelium: *λύοντες πιστεύουσι,*« itemq. Ruaeus: »Legendum cum interprete Gelenio: *λύοντες πιστεύουσι.*«

[2]) Boherell. non male: »Dele *καί,*« Ruaeus vero: »Vel delendum istud *καί*, vel expungendum sequens: *καὶ μή.*«

[3]) Edd. Spenc. ad marg. *τοὺς πονηροὺς μέν.*

[4]) Boherellus, cui Ruaeus adstipulatur: »Forte legendum: *ὑπερέχουσαν.* Nil tamen muto.«

[5]) Cfr. Matth. XII, 24.

[6]) Libri antea editi (v. c. edd. Spenc.) *ὑπὲρ ὠφελείας τῷ Κέλσῳ τῶν πανταχοῦ.* Sed *τῷ Κέλσῳ* abest ab omnibus Mss., et merito. Idcirco illud e textu nostro expunximus. R.

39. *Πῶς δ᾽ οὐκ ἀντικρὺς ψεῦδος τὸ ὑπὸ τοῦ παρὰ τῷ Κέλσῳ Ἰουδαίου λεγόμενον, ὅτι »μηδένα πείσας μέχρι ἔζη, ὅγε[1]) μηδὲ τοὺς ἑαυτοῦ μαθητὰς, ἐκολάσθη καὶ τοιαῦτα ὑπέμεινε;« Πόθεν γὰρ ὁ φθόνος ὑπὸ τῶν παρὰ Ἰουδαίοις ἀρχιερέων καὶ πρεσβυτέρων καὶ γραμματέων ἐκινήθη κατ᾽ αὐτοῦ, ἢ ἐκ τοῦ πλήθη πειθόμενα ἀκολουθεῖν αὐτῷ, καὶ εἰς τὰς ἐρημίας κρατούμενα οὐ μόνον ὑπὸ τῆς τῶν λόγων αὐτοῦ ἀκολουθίας ἁρμόζοντα τοῖς ἀκούουσιν ἀεὶ λέγοντος, ἀλλὰ καὶ ταῖς δυνάμεσιν ἐκπλήττοντος τοὺς μὴ τῇ τοῦ λόγου αὐτοῦ ἀκολουθίᾳ πιστεύοντας; Πῶς δ᾽ οὐκ ἀντικρὺς ψεῦδος, ὅτι[2]) »οὐδὲ τοὺς ἑαυτοῦ ἔπεισε μαθητὰς,« τοὺς παθόντας μὲν ἀνθρώπινόν τι ἀπὸ δειλίας τότε, — οὐδέπω γὰρ ἦσαν πρὸς ἀνδρίαν ἠκονημένοι —, οὐ μὴν τὰ κριθέντα αὐτοῖς ὡς περὶ Χριστοῦ ἀποθεμένους; Ὁ μὲν γὰρ Πέτρος μετὰ τὸ ἀρνήσασθαι συναισθόμενος οἷ γέγονε κακῶν »ἐξελθὼν[3]) ἔξω, ἔκλαυσε πικρῶς·« οἱ δὲ λοιποὶ πεπληγότες ὑπὸ τῆς ἐπ᾽ αὐτῷ ἀθυμίας, (ἔτι γὰρ αὐτὸν ἐθαύμαζον,) ἐβεβαιώθησαν[4]) διὰ τῆς ἐπιφανείας αὐτοῦ πρὸς τὸ πιστεύειν ἔτι μᾶλλον καὶ βεβαιότερον παρὰ τὸ πρότερον, ὅτι υἱὸς ἦν τοῦ θεοῦ.*

40. *Καὶ ἀφιλόσοφον δέ τι παθὼν ὁ Κέλσος, τὴν ἐν ἀνθρώποις ὑπεροχὴν οὐκ ἐν λόγῳ σωτηρίας[5]) καὶ ἤθει καθαρῷ φαντάζεται εἶναι, ἀλλὰ ἐν τῷ παρὰ τὴν*

---

[1]) Sic omnes Mss. (itemq. edd. Spenc. ad marg.) exceptis Anglicanis, qui cum Spencero (in textu) habent: *ὅτι μηδέ*. Gelenius interpres legebat: *μέχρι ἔζη, οὐδὲ τοὺς ἑαυτοῦ κτλ.* Quam lectionem seqq. confirmant. R. — Boherellus: »Dele hic *ὅτι*, natum ex seqq.« — Cfr. pag. huj. not. 2.

[2]) Cfr. pag. huj. not. 1.

[3]) Matth. XXVI, 75.

[4]) Cfr. Luc. XXIV, 30—34. coll. ev. Joann. XX, 19—28.

[5]) Libri antea editi (v. c. edd. Spenc.) ad marg. *σωτηρίῳ*. R.

ὑπόθεσιν οὗ ἀνείληφε προσώπου ποιῆσαι, καὶ ἀνειληφότα τὸ θνητὸν μὴ ἀποθανεῖν· ἢ ἀποθανεῖν μὲν, οὐχὶ δὲ θάνατον, τὸν δυνάμενον παράδειγμα γενέσθαι τοῖς καὶ[1]) ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἔργου εἰσομένοις ὑπὲρ εὐσεβείας ἀποθνήσκειν, καὶ παῤῥησιάζεσθαι ἐν (84) αὐτῇ πρὸς τοὺς ἐσφαλμένους ἐν τῷ περὶ εὐσεβείας καὶ[2]) ἀσεβείας τόπῳ· καὶ νομίζοντας τοὺς μὲν εὐσεβεῖς εἶναι ἀσεβεστάτους, τοὺς δὲ πλανωμένους περὶ θεοῦ, καὶ παντὶ μᾶλλον ἢ θεῷ ἐφαρμόζοντας τὴν περὶ αὐτοῦ ἀδιάστροφον ἔννοιαν, ὑπολαμβάνοντας εἶναι εὐσεβεστάτους· καὶ μάλιστα ὅτε καὶ ἐπὶ τὸ ἀναιρεῖν ὁρμῶσι τοὺς τῇ ἐναργείᾳ τοῦ ἑνὸς καὶ ἐπὶ πᾶσι θεοῦ ἑαυτοὺς ὅλῃ ψυχῇ μέχρι θανάτου ἐπιδεδωκότας.

41. Ἔτι δ' ἐγκαλεῖ τῷ Ἰησοῦ ὁ Κέλσος διὰ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ προσώπου, ὡς »μὴ δείξαντι ἑαυτὸν πάντων δὴ κακῶν καθαρεύοντα.« Ποίων δὴ κακῶν, λεγέτω[3]) ὁ Κέλσος, οὐκ ἔδειξεν ἑαυτὸν καθαρεύοντα ὁ Ἰησοῦς; Εἰ μὲν γὰρ τῶν κυρίως κακῶν λέγει αὐτὸν μὴ κεκαθαρευκέναι· παραστησάτω ἐναργῶς κακίας ἔργον ἐν αὐτῷ. Εἰ δὲ κακὰ νομίζει πενίαν καὶ σταυρὸν, καὶ τὴν ἀπὸ τῶν ἀτόπων ἀνθρώπων ἐπιβουλήν· δῆλον ὅτι καὶ Σωκράτει φησὶ κακὰ συμβεβηκέναι, μὴ[4]) δυνηθέντι ἑαυτὸν ἀποδεῖξαι καθαρὸν ἀπὸ τῶν κακῶν. Ὅσος δὲ καὶ ἄλλος χορὸς πενήτων ἐστὶ[5]) παρ' Ἕλλησι φιλοσοφησάντων, καὶ ἑκούσιον πενίαν ἀναδεξαμένων, καὶ οἱ πολλοὶ Ἑλλήνων ἴσασιν ἐκ τῶν ἀναγραφέντων περὶ μὲν Δημοκρίτου μηλόβοτον ἐάσαντος τὴν οὐσίαν· περὶ

---

[1]) Lego: καὶ ἀπ' αὐτοῦ κτλ. R.

[2]) Desiderantur in libris antea editis (v. c. edd. Spenc.), sed habentur in omnibus Mss. verba: καὶ ἀσεβείας. R.

[3]) Ita Cod. Regius, rectius quam editi (v. c. edd. Spenc.), in quibus legitur: λεγέτω ὁ Κέλσου λόγος. R.

[4]) Cod. Regius: μὴ ἀποδείξαντι ἑαυτὸν καθαρόν. R.

[5]) Deest ἐστί in edd. Spenceri.

δὲ Κράτητος ἑαυτὸν ἐλευθερώσαντος, διὰ τοῦ τοῖς Θηβαίοις χαρίσασθαι τὸ ὑπὲρ πάσης τῆς κτήσεως[1]) πραθείσης δοθὲν αὐτῷ ἀργύριον. Ἀλλὰ καὶ Διογένης δι' ὑπερβάλλουσαν εὐτέλειαν πίθον ᾤκει, καὶ[2]) παρ' οὐδενὶ τῶν νοῦν ἐχόντων κἂν μέτριον τούτου γε χάριν Διογένης ἐν κακοῖς ἦν.

42. Ἔτι δὲ, ἐπεὶ »βούλεται μηδὲ ἀνεπίληπτον γεγονέναι τὸν Ἰησοῦν« ὁ Κέλσος· παραστησάτω, τίς τῶν ἀρεσκομένων τῷ λόγῳ αὐτοῦ τὸ ἀληθῶς ἐπίληπτον τοῦ Ἰησοῦ ἀνέγραψεν· ἢ, εἰ μὴ ἀπὸ τούτων αὐτοῦ κατηγορεῖ ὡς ἐπιλήπτου, δεικνύτω, πόθεν μαθὼν οὐκ ἀνεπίληπτον αὐτὸν εἴρηκεν. Ἐποίησε μὲν οὖν ἃ ἐπηγγείλατο πιστὰ, δι' ὧν ὠφέλησε τοὺς προσέχοντας αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς. Καὶ ἀεὶ ὁρῶντες πληρούμενα τὰ εἰρημένα ὑπ' αὐτοῦ πρὶν γένηται, τὸ κηρυχθῆναι[3]) τὸ εὐαγγέλιον τοῦτο ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ· καὶ πορευθέντας[4]) αὐτοῦ τοὺς μαθητὰς εἰς πάντα τὰ ἔθνη τὸν λόγον αὐτοῦ κατηγγελκέναι· ἔτι δὲ περὶ τοῦ ἐπὶ ἡγεμόνας[5]) καὶ βασιλεῖς ἀχθήσεσθαι μέλλειν, δι' οὐδεμίαν ἄλλην αἰτίαν, ἢ τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ· τεθήπαμεν αὐτὸν, καὶ ὁσημέραι βεβαιοῦμεν τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν. Οὐκ οἶδα δ' ἀπὸ ποίων μειζόνων καὶ ἐναργεστέρων ἐβούλετο αὐτὸν πιστὰ ποιῆσαι τὰ προειρημένα ὁ Κέλσος· εἰ μὴ ἄρα, ὡς φαίνεται, μὴ ἐπιστάμενος τὸν λόγον τὸν Ἰησοῦν ἄνθρωπον γενόμενον, ἐβούλετο μηδὲν ἀνθρώπινον παθεῖν, μηδὲ γενέσθαι ἀνθρώποις παράδειγμα γενναῖον, περὶ τοῦ φέρειν τὰ συμβαίνοντα· κἂν οἴκτιστα τῷ Κέλσῳ ταῦτ' εἶναι δοκῇ, καὶ ἐπονειδιστότατα, ἐπεὶ

[1]) Cod. Jolianus κτήσεως, rectius quam libri editi (v. c. edd. Spenc.) κτίσεως. R.

[2]) Deest καί in ed. Ruaei.

[3]) Cfr. Matth. XXIV, 14.

[4]) Cfr. Matth. XXVIII, 19.

[5]) Cfr. Matth. X, 18.

πόνον[1]) μὲν τὸ μέγιστον οἶδε τῶν κακῶν (85), ἡδονὴν δὲ τὸ τέλειον ἀγαθόν· ὅπερ οὐδεὶς τῶν πρόνοιαν εἰσαγόντων φιλοσόφων, καὶ ἀνδρίαν ὁμολογούντων εἶναι ἀρετὴν, καὶ καρτερίαν, καὶ μεγαλοψυχίαν, παρεδέξατο. Οὐ διέβαλεν οὖν τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν ὁ Ἰησοῦς δι' ὧν ὑπέμεινεν· ἀλλὰ μᾶλλον ἐν τοῖς ἀνδρίαν ἀποδέξασθαι βουλομένοις ἐκράτυνε, καὶ ἐν τοῖς διδαχθεῖσιν ὑπ' αὐτοῦ τὸ μὲν κυρίως καὶ ἀληθῶς ζῆν τὸ μακάριον οὐκ εἶναι ἐνταῦθα, ἀλλ' ἐν τῷ καλουμένῳ κατὰ τοὺς λόγους αὐτοῦ μέλλοντι αἰῶνι· τὸ δ' ἐν τῷ ἐνεστῶτι αἰῶνι λεγομένῳ[2]) ζῆν συμφορὰν εἶναι, ἢ ἀγῶνα τὸν πρῶτον καὶ μέγιστον τῆς ψυχῆς.

43. Μετὰ ταῦτα δὲ λέγει πρὸς ἡμᾶς, ὅτι »οὐ δήπου φήσετε περὶ αὐτοῦ, ὅτι μὴ πείσας τοὺς ὧδε ὄντας, ἐστέλλετο εἰς ᾅδου πείσων τοὺς ἐκεῖ.« Κἂν μὴ βούληται οὖν τοῦτό φαμεν, ὅτι καὶ ἐν σώματι ὢν οὐκ ὀλίγους ἔπεισεν, ἀλλὰ τοσούτους, ὡς διὰ τὸ πλῆθος τῶν πειθομένων ἐπιβουλευθῆναι αὐτόν· καὶ γυμνῇ[3]) σώματος γενόμενος ψυχῇ, ταῖς γυμναῖς σωμάτων ὡμίλει ψυχαῖς, ἐπιστρέφων κἀκείνων τὰς βουλομένας πρὸς αὐτὸν, ἢ ἃς ἑώρα, δι' οὓς ᾔδει αὐτὸς λόγους, ἐπιτηδειοτέρας.

44. Ἑξῆς δὲ τούτοις οὐκ οἶδ' ὅπως σφόδρα εὐήθες λέγει, ὅτι »εἴπερ ἀτόπους ἀπολογίας εὑρίσκοντες, ἐφ'[4]) αἷς καταγελάστως ἐξηπατήθητε, οἴεσθε ἀληθῶς ἀπολογεῖσθαι, τί κωλύει καὶ ἄλλους, ὅσοι καταγνωσθέντες κακοδαιμονέστερον ἀπήλλαξαν, μείζονας νομίζειν

---

[1]) Hoeschel. male in textu (edd. Spenc. ad marg.) μόνον μέν. R.

[2]) Cod. Jolianus secunda manu habet: λεγόμενον, ut referatur ad τὸ ζῆν. R.

[3]) Mavult Guietus: καὶ γυμνὴ σώματος γενόμενος ψυχὴ, ταῖς γυμναῖς κτλ. R. — Cfr. I Petr. III, 19.

[4]) Boherell. absque causa: »Lego: ἐφ' οἷς.«

εἶναι καὶ θειοτέρους[1]) τούτους ἀγγέλους;« Ὅτι δ' ἀντικρὺς καὶ σαφῶς οὐδὲν ὅμοιον ἔχει ὁ παθὼν τὰ ἀναγεγραμμένα Ἰησοῦς τοῖς κακοδαιμονέστερον ἀπαλλάξασι διὰ γοητείαν, ἢ ὅ, τι δή ποτε ἔγκλημα ἄλλο, παντί τῳ δῆλον. Οὐδὲ γάρ δύναταί τις παραστῆσαι γοήτων ἔργον ἐπιστρέψαν ψυχὰς ἀπὸ τῶν πολλῶν ἐν ἀνθρώποις ἁμαρτημάτων, καὶ τῆς κατὰ τὴν κακίαν χύσεως. Ἐπεὶ δὲ καὶ λῃσταῖς αὐτὸν παραβαλὼν ὁ παρὰ τῷ Κέλσῳ Ἰουδαῖός φησιν, ὅτι »δύναιτο ἄν τις ὁμοίως ἀναισχυντῶν, καὶ περὶ λῃστοῦ καὶ ἀνδροφόνου κολασθέντος εἰπεῖν, ὅτι οὗτός γε οὐχὶ λῃστής, ἀλλὰ θεὸς ἦν· προεῖπε γὰρ τοῖς συλλῃσταῖς, ὅτι πείσεται τοιαῦτα, οἷα δὴ πέπονθε.« Λέγοιτ' ἂν πρῶτον μὲν, ὅτι οὐ παρὰ τὸ προειρηκέναι αὐτὸν ταῦτα πείσεσθαι, τοιαῦτα ὑπολαμβάνομεν περὶ τοῦ Ἰησοῦ, ὁποῖα καὶ φρονοῦντες παῤῥησιαζόμεθα ἐν αὐτῷ ὡς ἀπὸ θεοῦ ἡμῖν κατεληλυθότι· δεύτερον δὲ καὶ ταῦτα λέγομεν ἐν τοῖς εὐαγγελίοις προειρῆσθαί πως· ἐπεὶ μετὰ ἀνόμων ἐλογίσθη[2]) ὁ θεὸς παρὰ τοῖς ἀνόμοις, λῃστὴν μᾶλλον, τὸν διὰ στάσιν[3]) καὶ φόνον βληθέντα εἰς φυλακὴν, βουλομένοις ἀπολυθῆναι· τὸν δὲ Ἰησοῦν σταυρῶσαι· καὶ σταυρώσασιν αὐτὸν μεταξὺ λῃστῶν δύο. Καὶ ἀεὶ δ' ἐν τοῖς γνησίοις μαθηταῖς καὶ μαρτυροῦσι τῇ ἀληθείᾳ ὁ Ἰησοῦς συσταυροῦται λῃσταῖς, καὶ τὴν αὐτὴν αὐτοῖς παρὰ ἀνθρώποις καταδίκην πάσχει. Καί φαμεν, ὅτι εἴπερ οὗτοι ὅμοιόν τι λῃσταῖς ἔχουσιν, οἵ[4]) διὰ τὴν εἰς τὸν δημιουργὸν εὐσέβειαν, ἵν' αὐτὴν εἰλικρινῆ (86) καὶ καθαρὰν διαφυ-

---

[1]) Ruaeus absque jure, ut videtur; »Lego: θειοτέρους τούτου ἀγγέλους.«

[2]) Cfr. Marc. XV, 28. [3]) Cfr. Luc. XXIII, 19.

[4]) Ita recte omnino lectio interlinearis veteris Cod. Vaticani. Male libri excusi (v. c. edd. Spenc.): ἢ διὰ τὴν κτλ. R. — Boherellus: »Lego: οἵ, expuncto (cfr. pag. 198. not. 1.) altero ἤ.«

λάξωσιν κατὰ [1]) τὴν τοῦ Ἰησοῦ διδασκαλίαν, πᾶσαν αἰκίαν καὶ πάντας θανάτους ἀναδεχόμενοι· δῆλον ὅτι καὶ ὁ Ἰησοῦς, ὁ πατὴρ τῆς τοιαύτης διδασκαλίας, εὐλόγως ὑπὸ τοῦ Κέλσου ληστάρχαις παραβάλλεται. Ἀλλ' οὔτ' ἐκεῖνος κατὰ τὸ κοινωνικὸν ἀποθνήσκων, οὔθ' οὗτοι δι' εὐσέβειαν πάσχοντες ταῦτα, καὶ μόνοι πάντων ἀνθρώπων διὰ τὴν φανεῖσαν αὐτοῖς ὁδὸν τῆς εἰς τὸ θεῖον τιμῆς ἐπιβουλευόμενοι, οὐκ ἀδίκως ἀναιροῦνται· οὔθ' ὁ Ἰησοῦς οὐκ ἀσεβῶς ἐπεβουλεύθη.

45. Πρόσχες δὲ καὶ τῷ ἐπιπολαίῳ τοῦ περὶ τῶν τότε μαθητῶν Ἰησοῦ λόγου, [2]) ἐν ᾧ φησιν· »εἶτα οἱ μὲν τότε ζῶντι αὐτῷ συνόντες, καὶ τῆς φωνῆς ἐπακούοντες αὐτοῦ, καὶ διδασκάλῳ χρώμενοι, κολαζόμενον καὶ ἀποθνήσκοντα ὁρῶντες, οὔτε συναπέθανον, οὔτε ὑπεραπέθανον αὐτοῦ, οὐδὲ κολάσεων καταφρονεῖν ἐπείσθησαν· ἀλλὰ καὶ ἠρνήσαντο εἶναι μαθηταί· νῦν δὲ ὑμεῖς αὐτῷ συναποθνήσκετε.« Καὶ ἐν τούτοις δὲ τὸ μὲν ἔτι εἰσαγομένοις τοῖς μαθηταῖς καὶ ἀτελεστέροις οὖσιν ἁμαρτηθὲν καὶ γεγραμμένον ἐν τοῖς εὐαγγελίοις πιστεύει γεγονέναι, ἵν' ἐγκαλῇ τῷ λόγῳ· τὸ δὲ μετὰ τὴν ἁμαρτίαν αὐτοῖς κατορθωθὲν, παῤῥησιασαμένοις [3]) ἐπὶ Ἰουδαίων, καὶ μυρία ὅσα πεπονθόσιν ὑπ' ἐκείνων, καὶ τὸ τελευταῖον ἀποθανοῦσιν ὑπὲρ τῆς Ἰησοῦ διδασκαλίας, παρασιωπᾷ. Οὔτε γὰρ Ἰησοῦ ἐβουλήθη ἀκοῦσαι προλέγοντος τῷ Πέτρῳ· »ὅταν [4]) δὲ γηράσῃς, ἐκτενεῖς τὰς χεῖράς σου,« καὶ τὰ ἑξῆς· ᾧ ἐπιφέρει ἡ γραφή· »τοῦτο [5]) δ' εἶπε, σημαίνων ποίῳ θανάτῳ δοξάσει τὸν θεόν·«

---

[1]) Edd. Spenc., uncis voc. ἢ appositis: ἢ κατά. — Cfr. pag. 197. not. 4.

[2]) Ita Cod. Reg. (itemq. Boherell. in not.) Libri autem excusi (v. c. edd. Spenc.) male: λόγῳ. R.

[3]) Libri editi (v. c. edd. Spenc.) ad marginem: πεπαῤῥησιασμένοις. R. — Act. IV, 13.

[4]) Ev. Joann. XXI, 18.

[5]) Ev. Joann. XXI, 19.

οὔθ' ὅτι Ἰάκωβος ὁ ἀδελφὸς Ἰωάννου, ἀπόστολος ἀποστόλου ἀδελφὸς, ἀνῃρέθη [1]) ὑπὸ τοῦ Ἡρώδου διὰ τὸν λόγον Χριστοῦ μαχαίρᾳ. Ἀλλ' οὐδ' ὅσα παῤῥησιαζόμενοι [2]) ἐπὶ τῷ λόγῳ πεποιήκασιν ὁ Πέτρος καὶ οἱ λοιποὶ ἀπόστολοι, καὶ ὡς »ἀπὸ [3]) προσώπου τοῦ συνεδρίου ἐξῆλθον μετὰ τὸ μαστιγωθῆναι, χαίροντες ὅτι κατηξιώθησαν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ ἀτιμασθῆναι,« καὶ ὑπεραίροντες πολλὰ τῶν παρ' Ἕλλησιν ἱστορουμένων ἐπὶ τῇ καρτερίᾳ καὶ ἀνδρείᾳ [4]) τῶν φιλοσοφησάντων. Ἀρχῆθεν οὖν μάλιστα [5]) τοῦτο τοῦ Ἰησοῦ μάθημα ἐκρατύνετο παρὰ τοῖς ἀκούουσιν αὐτοῦ, διδάσκον καταφρονεῖσθαι μὲν τὸ ὑπὸ τῶν πολλῶν περιεπόμενον ζῆν, σπουδάζεσθαι δὲ τὸ παραπλήσιον τῷ ζῆν τοῦ θεοῦ ζῆν.

46. Πῶς δ' οὐ ψεύδεται ὁ λέγων παρὰ τῷ Κέλσῳ Ἰουδαῖος, ὅτι »παρὼν δέκα ναύτας καὶ τελώνας τοὺς ἐξωλεστάτους μόνους εἷλε, καὶ οὐδὲ τούτους ἅπαντας;« [6]) Σαφὲς γὰρ, ὅτι καὶ Ἰουδαῖοι ὁμολογήσαιεν ἄν, ὅτι οὐ δέκα μόνους εἷλεν, οὐδὲ ἑκατὸν, οὐδὲ χιλίους· ἀλλ' ἀθρόως ὁτὲ μὲν πέντε [7]) χιλιάδας, ὁτὲ δὲ τέσσαρας· [8]) καὶ ἐπὶ τοσοῦτόν γε εἷλεν, ὥστε καὶ εἰς τὰς ἐρημίας αὐτῷ ἀκολουθεῖν, τὰς μόνον χωρούσας ἀθρόον τι πλῆθος τῶν πιστευόντων τῷ θεῷ διὰ τοῦ Ἰησοῦ· (87) ἐν αἷς οὐ μόνον λόγους, ἀλλὰ καὶ ἔργα αὐτοῖς ἐπεδείκνυτο. Ἀναγ-

---

[1]) Cfr. Act. XII, 2. [2]) Cfr. Act. XIII, 46.

[3]) Cfr. Act. V, 41.

[4]) Edd. Spenc. ad marg. ἀνδρίῳ.

[5]) Edd. Spenc. ad marg. τοῦτο μάλιστα.

[6]) Libri editi (v. c. edd. Spenc.) post ἅπαντας addunt, et uncinulis includunt: ἔπειθε, quod nos e textu expunximus, quia in Mss. non reperitur, et sine dispendio abesse potest. R.

[7]) Cfr. ev. Joann. VI, 10.

[8]) Sic omnes Mss. rectius, opinor, quam libri editi (v. c. edd. Spenc.), in quibus legitur: τέσσαρες χιλιάδας. Neque enim χιλιάδας bis poni convenit. R. — Cfr. Marc. VIII, 9.

κάζει δ' ἡμᾶς ταυτολογῶν τὸ παραπλήσιον αὐτῷ ποιεῖν· ἐπεὶ φυλασσόμεθα ὑπολαμβάνεσθαι ὑπερβαίνειν τινὰ τῶν παρ' αὐτῷ λεγομένων ἐγκλημάτων. Καὶ ἐν τῷ προκειμένῳ τοίνυν λόγῳ καθ' ἣν ἔχομεν τάξιν τῆς γραφῆς, φησίν· »εἰ ζῶν μὲν αὐτὸς μηδένα ἔπεισεν, ἀποθανόντος δ' αὐτοῦ πείθουσιν οἱ βουλόμενοι τοσούτους· πῶς τοῦτο οὐχ ὑπεράτοπόν ἐστι;« Δέον λέγειν ἀκολουθίαν σώζοντα, ὅτι εἴπερ ἀποθανόντος αὐτοῦ πείθουσιν, οὐχ ἁπαξαπλῶς οἱ βουλόμενοι, ἀλλ' οἱ βουλόμενοι καὶ δυνάμενοι, τοὺς τοσούτους· πόσῳ μᾶλλον εὔλογον αὐτὸν, ἡνίκα τῷ βίῳ ἐπεδήμει, πολλαπλασίους καὶ δυνατωτέρῳ λόγῳ καὶ πράξεσι πεπεικέναι;

47. Ἑαυτῷ δὲ λαμβάνει ὡς ἡμετέραν ἀπόκρισιν πρὸς πεῦσιν αὐτοῦ λεγομένην φήσαντος· »τίνι προσήχθητε[1]) λογισμῷ τοῦτον νομίζειν υἱὸν θεοῦ;« Πεποίηκε γὰρ ἡμᾶς ἀποκρινομένους, ὅτι »τούτῳ προσήχθημεν,[2]) εἰ[3]) καὶ ἴσμεν τὴν κόλασιν αὐτοῦ ὑπὲρ καθαιρέσεως τοῦ πατρὸς τῆς κακίας γεγονυῖαν.« Ἄλλοις γὰρ μυρίοις προσήχθημεν,[4]) ὧν πολλοστημόριον ἐν τοῖς πρὸ τούτων ἐξεθέμεθα, καὶ, θεοῦ διδόντος, ἐκθησόμεθα οὐ μόνον ἐν τοῖς πρὸς τὸν νομιζόμενον Κέλσου ἀληθῆ λόγον πραγματευόμενοι,[5]) ἀλλὰ καὶ ἐν ἄλλοις μυρίοις. Καὶ ὡς ἡμῶν λεγόντων, ὅτι υἱὸν αὐτὸν νομίζομεν θεοῦ,

---

[1]) Sic habent omnes Codd. Mss. (itemq. edd. Spenc. ad marg.), excepto Joliano, qui cum impressis (v. c. edd. Spenc. in textu) habet: προήχθητε. R.

[2]) Sic habent omnes Codd. Mss. (itemq. edd. Spenc. ad marg.), excepto Joliano, qui cum impressis (v. c. edd. Spenc. in textu) habet: προήχθημεν. R.

[3]) Boherellus, cui Ruaeus adstipulatur: »Legendum: ἐπεὶ ἴσμεν, uti paulo infra: ἐπεὶ ἐκολάσθη.«

[4]) Sic habent omnes Codd. Mss. (itemq. edd. Spenc. ad marg.), excepto Joliano, qui cum impressis (v. c. edd. Spenc. in textu) habet: προήχθημεν. R.

[5]) Sunt, qui legendum putant: πραγματευομένοις, sed vulgata lectio retineri potest. R.

ἐπεὶ[1]) ἐκολάσθη, φησί· »τί οὖν, οὐχὶ καὶ ἄλλοι πολλοὶ ἐκολάσθησαν, καὶ οὐχ ἧττον ἀγεννῶς;« Ὅμοιον δ' ἐν τούτῳ ποιεῖ ὁ Κέλσος τοῖς ἀνδραποδωδεστάτοις τῶν ἐχθρῶν τοῦ λόγου, καὶ οἰομένοις, ὅτι ἀκολουθεῖ τῇ περὶ τὸν Ἰησοῦν ἱστορίᾳ σταυρωθέντα τὸ σέβειν ἡμᾶς τοὺς ἐσταυρωμένους.

48. Πολλάκις δ' ὁ Κέλσος ἤδη, μὴ δυνάμενος ἀντιβλέπειν αἷς ἀναγέγραπται πεποιηκέναι δυνάμεσιν ὁ Ἰησοῦς, διαβάλλει αὐτὰς ὡς γοητείας· καὶ πολλάκις τῷ λόγῳ, κατὰ τὸ δυνατὸν ἡμῖν, ἀντείπομεν. Καὶ νῦν δέ φησιν οἱονεὶ ἡμᾶς ἀποκρίνασθαι, ὅτι »διὰ[2]) τοῦτ' ἐνομίσαμεν αὐτὸν εἶναι υἱὸν θεοῦ, ἐπεὶ χωλοὺς καὶ τυφλοὺς ἐθεράπευσε.« Προστίθησι δὲ καὶ τό· »ὡς ὑμεῖς φατε, ἀνίστη νεκρούς.« Ὅτι μὲν οὖν χωλοὺς καὶ τυφλοὺς ἐθεράπευσε, διόπερ Χριστὸν αὐτὸν καὶ υἱὸν θεοῦ νομίζομεν, δῆλον ἡμῖν ἐστιν ἐκ τοῦ καὶ ἐν προφητείαις γεγράφθαι· »τότε[3]) ἀνοιχθήσονται ὀφθαλμοὶ τυφλῶν, καὶ ὦτα κωφῶν ἀκούσονται· τότε ἁλεῖται ὡς ἔλαφος ὁ χωλός.« Ὅτι δὲ καὶ νεκροὺς ἀνίστη, καὶ οὐκ ἔστι πλάσμα τῶν τὰ εὐαγγέλια γραψάντων· παρίσταται ἐκ τοῦ, εἰ μὲν πλάσμα ἦν, πολλοὺς[4]) ἀναγεγράφθαι τοὺς ἀναστάντας, καὶ τοὺς ἤδη χρόνους ἔχοντας πλείονας ἐν τοῖς μνημείοις. Ἐπεὶ δ' οὐκ ἔστι πλάσμα, πάνυ εὐαριθμήτους λελέχθαι,[5]) τήν τε τοῦ ἀρχισυναγώγου θυγατέρα, (περὶ ἧς οὐκ οἶδ' ὅπως εἶπεν· »οὐκ[6]) ἀπέθανεν, ἀλλὰ καθεύδει·« λέγων[7]) τι περὶ αὐτῆς ὃ

---

[1]) Cfr. pag. 200. not. 3.

[2]) In edd. Spenc. uncis inclusum legitur: *διά*.

[3]) Jesai. XXXV, 5. 6.

[4]) Boherell. recte, ut videtur: »Lege: *πολλοὺς ἂν ἀναγεγράφθαι*.«

[5]) Codd. Reg. et Basil. *γενέσθαι*. R.

[6]) Luc. VIII, 52.

[7]) Edd. Spenc. ad marg. *λέγοντι περὶ αὐτῆς κτλ.*

οὐ πᾶσι τοῖς ἀποθανοῦσι προσῆν·) καὶ τὸν (88) μονογενῆ [1]) τῆς χήρας υἱὸν, ἐφ' ᾧ σπλαγχνισθεὶς ἀνέστησεν αὐτὸν, στήσας τοὺς φέροντας τὸν νεκρόν· καὶ τρίτον Λάζαρον [2]) τετάρτην ἡμέραν ἐν τῷ μνημείῳ ἔχοντα. Καὶ φήσομεν [3]) περὶ τούτων τοῖς εὐγνωμονεστέροις, καὶ μάλιστα τῷ Ἰουδαίῳ, ὅτι ὥσπερ πολλοὶ λεπροὶ ἦσαν ἐν ἡμέραις Ἐλισσαίου τοῦ προφήτου, καὶ οὐδεὶς αὐτῶν ἐκαθαρίσθη, εἰ μὴ Νεεμὰν [4]) ὁ Σύρος· καὶ πολλαὶ χῆραι ἦσαν ἐν ταῖς ἡμέραις Ἠλίου τοῦ προφήτου, καὶ πρὸς οὐδεμίαν αὐτῶν ἐπέμφθη χήραν ὁ Ἠλίας, εἰ μὴ εἰς Σαρεπτὰ [5]) τῆς Σιδωνίας· ἀξία γὰρ ἐγεγόνει τοῦ ὑπὸ τοῦ προφήτου γεγενημένου τεραστίου ἐν τοῖς ἄρτοις κατά τινα θείαν κρίσιν· οὕτω πολλοὶ νεκροὶ ἦσαν ἐν ταῖς ἡμέραις Ἰησοῦ· ἀλλὰ μόνοι ἀνέστησαν, οὓς ἔγνω ὁ λόγος ἐπιτηδείους πρὸς τὴν ἀνάστασιν, ἵνα μὴ μόνον σύμβολά τινων ᾖ τὰ γενόμενα ὑπὸ τοῦ κυρίου, ἀλλὰ καὶ αὐτόθεν προσαγάγῃ πολλοὺς τῇ θαυμασίᾳ τοῦ εὐαγγελίου διδασκαλίᾳ. Ἐγὼ δ' εἴποιμ' ἂν, ὅτι κατὰ τὴν Ἰησοῦ ἐπαγγελίαν οἱ μαθηταὶ καὶ μείζονα [6]) πεποιήκασιν ὧν Ἰησοῦς αἰσθητῶν πεποίηκεν. Ἀεὶ γὰρ ἀνοίγονται ὀφθαλμοὶ τυφλῶν τὴν ψυχήν· καὶ ὦτα τῶν ἐκκεκωφημένων πρὸς λόγους ἀρετῆς, ἀκούει [7]) προθύμως περὶ θεοῦ καὶ τῆς παρ' αὐτῷ μακαρίας ζωῆς· πολλοὶ δὲ καὶ χωλοὶ τὰς βάσεις τοῦ, (ὡς ἡ γραφὴ ὠνό-

---

1) Cfr. Luc. VII, 11. seqq.

2) Cfr. ev. Joann. XI, 38. seqq.

3) Sic Codd. Reg. et Basileensis. Alias (v. c. in edd. Spenc.) φήσομεν γ' ἔτι τούτων. R.

4) Cfr. II Regg. V, 14, (IV Regg.)

5) Sic Codd. Reg. et Basileensis. Alias (v. c. in edd. Spenc.) Σαραφθά. R. — Cfr. I Regg. XVII, 9. (III Regg.)

6) Cfr. ev. Joann. XIV, 12.

7) Sic recte Codd. Reg. et Basileensis. Alias (v. c. in edd. Spenc.) ἀκούειν. R.

μασεν,) ἔσω [1]) ἀνθρώπου, νῦν τοῦ λόγου ἰασαμένου αὐτοὺς, οὐχ ἁπλῶς ἅλλονται, ἀλλ' ὡς ἔλαφος πολέμιον τῶν ὄφεων ζῶον, καὶ κρεῖττον παντὸς ἰοῦ τῶν ἐχιδνῶν. Καὶ οὗτοί γε οἱ θεραπευθέντες χωλοὶ λαμβάνουσιν ἀπὸ Ἰησοῦ ἐξουσίαν [2]) πατεῖν τοῖς ποσὶν, οἷς πρότερον ἦσαν χωλοὶ, ἐπάνω τῶν τῆς κακίας ὄφεων καὶ σκορπίων, καὶ ἁπαξαπλῶς ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ, καὶ πατοῦντες οὐκ ἀδικοῦνται· κρείττους γὰρ καὶ αὐτοὶ γεγόνασι τοῦ πάσης κακίας καὶ τῶν δαιμόνων ἰοῦ.

49. Ὁ μὲν οὖν Ἰησοῦς ἐπιστρέφων [3]) τοὺς μαθητὰς οὐχὶ ἀπὸ τοῦ μὴ προσέχειν ἁπαξαπλῶς γόησι καὶ τοῖς ἐπαγγελλομένοις δι' οἵας δήποτε ὁδοῦ ποιεῖν τεράστια· — οὐ γὰρ ἐδέοντο τούτου οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ —· ἀλλ' ἀπὸ τοῦ τοῖς ἀναγορεύουσιν ἑαυτοὺς εἶναι τὸν Χριστὸν τοῦ θεοῦ, καὶ πειρωμένοις διά τινων φαντασιῶν πρὸς ἑαυτοὺς ἐπιστρέφειν τοὺς Ἰησοῦ μαθητὰς, ὅπου μὲν εἶπε· »τότε [4]) ἐάν τις ἡμῖν εἴπῃ· ἰδοὺ, ὧδε ὁ Χριστὸς, ἢ ὧδε· μὴ πιστεύσητε. [5]) Ἐγερθήσονται γὰρ ψευδόχριστοι καὶ ψευδοπροφῆται, καὶ δώσουσι σημεῖα καὶ τέρατα μεγάλα ὥστε πλανᾶσθαι, [6]) εἰ δυνατὸν, καὶ τοὺς ἐκλεκτούς. Ἰδοὺ, προείρηκα ὑμῖν. Ἐὰν οὖν εἴπωσιν ὑμῖν· ἰδοὺ, ἐν τῇ ἐρήμῳ ἐστὶ, μὴ ἐξέλ-

---

[1]) Cfr. Rom. VII, 22. coll. Ephes. III, 16. et II Cor. IV, 16.

[2]) Cfr. Luc. X, 19.

[3]) Ruaeus absque causa: »Legendum videtur: ἀποστρέφων τοὺς μαθητὰς οὐχὶ ἀπὸ τοῦ προσέχειν.«

[4]) Cfr. Matth. XXIV, 23—27.

[5]) Libri impressi (v. c. edd. Spenc.) πιστεύετε. Sed Codd. Regius et Basileensis: πιστεύσητε, et ita infra legitur. R.

[6]) Omnes Mss. et Hoeschel. in textu (itemq. edd. Spenc. ad marg.) πλανᾶσθαι. Spencer vero (in textu): πλανῆσαι.

θῆτε· ἰδοὺ, ἐν τοῖς ταμείοις, μὴ πιστεύσῃτε. [1]) Ὥσπερ γὰρ ἡ ἀστραπὴ ἐξέρχεται ἀπ' ἀνατολῶν, καὶ φαίνεται ἕως δυσμῶν· οὕτως ἔσται ἡ παρουσία τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου·« ὅπου δέ· »πολλοὶ [2]) ἐροῦσί μοι ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ· κύριε, κύριε, οὐ τῷ ὀνόματί σου ἐφάγομεν, [3]) καὶ τῷ ὀνόματί σου ἐπίομεν, καὶ τῷ ὀνόματί σου δαιμόνια ἐξεβάλομεν, καὶ δυνάμεις (89) πολλὰς ἐποιήσαμεν; Καὶ ἐρῶ αὐτοῖς· ἀποχωρεῖτε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι ἐστὲ ἐργάται ἀδικίας.« Ὁ δὲ Κέλσος, κοινοποιῆσαι βουλόμενος τὰ τεράστια τοῦ Ἰησοῦ πρὸς τὴν ἐν ἀνθρώποις γοητείαν, φησὶν αὐταῖς λέξεσιν· »ὦ φῶς καὶ ἀλήθεια, τῇ αὐτοῦ [4]) φωνῇ διαῤῥήδην ἐξαγορεύει, καθὰ καὶ ὑμεῖς συγγεγράφατε, διότι παρέσονται ὑμῖν καὶ ἕτεροι δυνάμεσιν ὁμοίαις χρώμενοι, κακοὶ καὶ γόητες· καὶ [5]) σατανᾶνά τιν τοιαῦτα παραμηχανώμενον ὀνομάζει. Ὥστ' οὐδὲ αὐτὸς ἔξαρνός ἐστιν, ὡς ταῦτά γε οὐδὲν θεῖον, [6]) ἀλλὰ πονηρῶν ἐστιν ἔργα. Βιαζόμενος δὲ ὑπὸ τῆς ἀληθείας ὁμοῦ, καὶ τὰ τῶν ἄλλων ἀπεκάλυψε, καὶ τὰ καθ' αὑτὸν ἤλεγξε. Πῶς οὖν οὐ σχέτλιον ἀπὸ τῶν αὐτῶν ἔργων τὸν μὲν, θεόν· τοὺς δὲ, γόητας ἡγεῖσθαι; Τί γὰρ μᾶλλον ἀπό γε τούτων τοὺς ἄλλους πονηροὺς, ἢ τοῦτον νομιστέον αὐτῷ [7]) χρωμένους μάρτυσι; Ταῦτα

---

[1]) Edd. Spenc. et Ruaei hoc loco, cfr. pag. 203. not. 5., *πιστεύσητε.*

[2]) Cfr. Matth. VII, 22. 23. coll. Luc. XIII, 26. 27.

[3]) Codd. Reg. et Basileensis: *ἐφάγομεν, καὶ ἐπίομεν, καὶ τῷ ὀνόματί σου δαιμόνια ἐξεβάλομεν.* R.

[4]) Boherell. rectius: »Lege: *αὑτοῦ.*«

[5]) Ita recte Boherell. censet legendum, ut *τινά* referatur ad satanam: quemadmodum legitur infra num. 51. *ὅτι σατανᾶς τις τοιαῦτα παραμηχανήσεται.* Male ergo hic libri antea editi (e. c. edd. Spenc.): *καὶ σατανᾶν τοιαῦτά τινα παραμηχανώμενον.* R.

[6]) Ruaeus recte, ut videtur, in notis: »An non post *θεῖον* addendum *ἔχει*, ut infra num. 51.

[7]) Guieto scribendum videtur: *αὐτοῖς χρώμενον.*

μέν γε καὶ αὐτὸς ὡμολόγησεν οὐχὶ θείας φύσεως, ἀλλ' ἀπατεώνων τινῶν καὶ παμπονήρων εἶναι γνωρίσματα.« Ὅρα δὴ εἰ μὴ ἐν τούτοις σαφῶς[1]) ὁ Κέλσος ἐλέγχεται κακουργῶν τὸν λόγον· ἄλλο μὲν τοῦ Ἰησοῦ λέγοντος περὶ τῶν ποιησόντων[2]) σημεῖα καὶ τέρατα, ἄλλο δὲ τοῦ παρὰ τῷ Κέλσῳ Ἰουδαίου φάσκοντος. Καὶ γὰρ εἰ μὲν ἁπλῶς τοῖς μαθηταῖς ἔλεγεν Ἰησοῦς φυλάσσεσθαι τοὺς τὰ τεράστια ἐπαγγελλομένους, οὐ παρατιθέμενος τί φήσουσιν ἑαυτοὺς εἶναι· τάχα χώραν εἶχεν ἂν ἡ ὑπόνοια αὐτοῦ. Ἐπεὶ δ' ἀφ' ὧν θέλει φυλάσσεσθαι ἡμᾶς ὁ Ἰησοῦς, ἐπαγγέλλονται εἶναι ὁ Χριστός· ὅπερ[3]) οὐ ποιοῦσιν οἱ γόητες, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ βιοῦντας[4]) κακῶς φησί τινας δυνάμεις ποιήσειν, καὶ δαίμονας ἀποβαλεῖν[5]) ἀνθρώπων· μᾶλλον δ',[6]) εἰ δεῖ οὕτως εἰπεῖν, ἀποκηρύσσεται μὲν τῶν[7]) κατὰ τὸν τόπον ἡ γοητεία, καὶ πᾶσα ἡ κατ' αὐτῶν ὑπόνοια· εἰσάγεται

Ταῦτα μέν γε κτλ. Nempe voc. *μάρτυρι* addititium putat et recidendum. Quod autem attinet ad verba: *αὐτοῖς χρώμενον*, subaudit *τοῖς ἔργοις* e superioribus: *Πῶς οὖν οὐ σχέτλιον ἀπὸ τῶν αὐτῶν ἔργων κτλ.* Haec Guietus; sed ego nihil mutari velim. R.

1) Edd. Spenc. in textu: *ὁ Κέλσος σαφῶς*, eaedem tamen ad marginem: *σαφῶς ὁ Κέλσος*.

2) Codd. Regius, Anglicanus primus, et duo Vaticani (itemq. edd. Spenc. ad marg.) *ποιησόντων*. Excusi (v. c. edd. Spenc.) *ποιησάντων*. R.

3) Dubitat Guietus, an non sit scribendum: *ὅπερ ποιοῦσιν οἱ γόητες*.

4) Gelenius interpres non agnoscit verba: *βιοῦντας κακῶς*. R.

5) Libri antea editi (e. c. edd. Spenc.) ad marg., et Cod. Jolianus secunda manu: *ἀποβαλεῖν ἀνθρώπων*. At Codd. Reg. et Basileensis: *ἀπ' ἀνθρώπων ἐκβάλλειν*. R. — Edd. Spenc. in textu: *ἀποβάλλειν ἀνθρώπων*.

6) Boherell., cui Ruaeus adstipulatur: redundat voc. *δ'*.

7) Edd. Spenc. ad marg. *τὸν κατά*.

δὲ ἡ θειότης τοῦ Χριστοῦ, καὶ θειότης[1]) τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, ὅτι δυνατόν τινα τῷ ὀνόματι αὐτοῦ χρησάμενον, καὶ οὐκ οἶδ' ὅπως ἐνεργηθέντα ὑπό τινος δυνάμεως, πρὸς τὸ προσποιήσασθαι ὅτι αὐτὸς εἴη ὁ Χριστὸς, δοκεῖν τὰ παραπλήσια[2]) ἐπιτελεῖν τῷ Χριστῷ, καὶ ἄλλους τῷ ὀνόματι τοῦ Ἰησοῦ τὰ ὡσπερεὶ παραπλήσια τοῖς γνησίοις αὐτοῦ μαθηταῖς.

50. *Καὶ ὁ Παῦλος δ' ἐν τῇ πρὸς Θεσσαλονικεῖς ἐπιστολῇ δευτέρᾳ, ἀποφαίνεται, τίνα τρόπον ἀποκαλυφθήσεταί*[3]) *ποτε* »ὁ ἄνθρωπος τῆς ἀνομίας, ὁ υἱὸς τῆς ἀπωλείας, ὁ ἀντικείμενος καὶ ὑπεραιρόμενος ἐπὶ πάντα λεγόμενον[4]) θεὸν ἢ σέβασμα, ὥστ' αὐτὸν εἰς τὸν ναὸν τοῦ θεοῦ καθίσαι, ἀποδεικνύοντα ἑαυτὸν, ὅτι ἐστὶ θεός.« *Καὶ πάλιν φησὶ τοῖς*[5]) *Θεσσαλονικεῦσι*· »καὶ[6]) νῦν τὸ κατέχον οἴδατε, εἰς τὸ ἀποκαλυφθῆναι αὐτὸν ἐν τῷ αὐτοῦ καιρῷ. Τὸ γὰρ μυστήριον ἤδη ἐνεργεῖται τῆς ἀνομίας· μόνον ὁ κατέχων ἄρτι ἕως ἐκ μέσου γένηται. Καὶ τότε ἀποκαλυφθήσεται ὁ ἄνομος, ὃν[7]) κύριος ο

---

[1]) In Codd. Regio et Basileensi non male deest: θειότης. R.

[2]) Ruaeus, Boherello duce: »Libri impressi (v. c. edd. Spenc.) post παραπλήσια addunt: τοῖς ἐπιτελεῖν. Sed istud τοῖς, natum e seqq. παραπλήσια τοῖς γνησίοις, recidendum putavimus.«

[3]) Cfr. II Thess. II, 3. 4.

[4]) Omnes Mss. (itemq. Spenc. ad marg.) ἀνομίας. Spencer. vero (in textu): ἁμαρτίας. R.

[5]) Sic omnes Mss. Libri excusi (itemq. edd. Spenc., uncis voc. ἢ appositis): λεγόμενον ἢ θεόν.

[6]) In Codd. Regio et Basileensi desunt verba: τοῖς Θεσσαλονικεῦσι. R.

[7]) Cfr. II Thess. II, 6—10.

[8]) Sic recte omnes Mss. et Hoeschelius. Perperam vero Spenc. in textu habet: ὃν ὁ κύριος ἀναλώσει, ἀνελεῖ τῷ κτλ. R. — Edd. Spenc. rectius ad marg. ὃν ὁ κύριος θεὸς ἀνελεῖ. — Quod autem ad verba attinet:

θεὸς ἀνελεῖ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ,[1]) καὶ καταργήσει τῇ (90) ἐπιφανείᾳ τῆς παρουσίας αὐτοῦ·[2]) οὗ ἐστιν ἡ παρουσία, κατ' ἐνέργειαν τοῦ σατανᾶ, ἐν πάσῃ δυνάμει, καὶ σημείοις, καὶ τέρασι ψεύδους, καὶ ἐν πάσῃ ἀπάτῃ ἀδικίας ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις.« Ἐκτιθέμενος δὲ καὶ τὴν αἰτίαν τοῦ ἐπιτρέπεσθαι τὸν ἄνομον ἐπιδημεῖν τῷ βίῳ, φησίν· »ἀνθ'[3]) ὧν τὴν ἀγάπην τῆς ἀληθείας οὐκ ἐδέξαντο εἰς τὸ σωθῆναι αὐτούς. Καὶ διὰ τοῦτο πέμπει[4]) αὐτοῖς ὁ θεὸς ἐνέργειαν πλάνης, εἰς τὸ πιστεῦσαι αὐτοὺς τῷ ψεύδει· ἵνα κριθῶσιν ἅπαντες οἱ μὴ πιστεύσαντες τῇ ἀληθείᾳ, ἀλλ' εὐδοκήσαντες ἐν τῇ ἀδικίᾳ.« Λεγέτω τις οὖν ἡμῖν, εἰ δύναταί τι τῶν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ ἢ[5]) τῶν παρὰ τῷ ἀποστόλῳ χώραν παρέχειν ὑπονοίας γοητείας προαγορευομένης κατὰ τὸν τόπον.[6]) Παρέσται δὲ τῷ βουλομένῳ καὶ ἀπὸ τοῦ Δανιὴλ[7]) ἐκλαβεῖν τὴν περὶ τοῦ Ἀντιχρίστου προφητείαν. Καταψεύδεται δὲ τῶν λόγων Ἰησοῦ, ἐπεὶ μὴ εἰπόντος αὐτοῦ, διότι[8]) παρέσονται ἕτεροι δυνάμεσιν ὁμοίαις χρώμενοι, κακοὶ καὶ γόητες, αὐτός φησιν αὐτὸν εἰρηκέναι τὸ τοιοῦτον. Ὡς γὰρ οὐχ ὁμοία δύναμις ἡ τῶν ἐν Αἰγύπτῳ ἐπῳδῶν[9]) τῇ ἐν τῷ Μωϋσῇ

ἀναλώσει, ἀνελεῖ, jam Boherell. bene monuit: »Alterum dele. Est varia lectio.«

[1]) Edd. Spenc. αὐτοῦ. Sed jam Boherell. in notis: »Lege: αὐτοῦ.«

[2]) Edd. Spenc. αὐτοῦ. Sed jam Boherell. in notis: »Lege: αὐτοῦ.«

[3]) Cfr. II Thess. II, 10—12.

[4]) Hoeschel. et omnes Mss. (itemq. edd. Spenc. ad marg.) πέμπει. Spencer. vero (in textu): πέμψει. R.

[5]) Codd. Reg. et Basileensis: ἢ τῶν ἐν τῷ ἀποστόλῳ. R.

[6]) Libri excusi (v. c. edd. Spenc.) ad marginem: τρόπον. R.

[7]) Cfr. Dan. VII, 26.

[8]) In edd. Spenc. uncis inclusum legitur: διότι.

[9]) Codd. Reg. Basileensis, et duo Anglicani (itemq.

παραδόξῳ χάριτι· ἀλλὰ τὸ τέλος διήλεγχε, τὰ μὲν τῶν Αἰγυπτίων ὄντα μαγγανείας, τὰ δὲ τοῦ Μωϋσέως θεῖα· οὕτως τὰ μὲν τῶν ἀντιχρίστων, καὶ τῶν προσποιουμένων δυνάμεις ὡς μαθητῶν Ἰησοῦ, σημεῖα[1]) καὶ τέρατα λέγεται εἶναι ψεύδους, ἐν πάσῃ ἀπάτῃ ἀδικίας τοῖς ἀπολλυμένοις ἰσχύοντα· τὰ δὲ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ καρπὸν ἔσχεν οὐκ ἀπάτην, ἀλλὰ σωτηρίαν ψυχῶν. Τίς γὰρ τὸν κρείττονα βίον, καὶ συστέλλοντα τὰ τῆς κακίας ὁσημέραι ἐπὶ τὸ ἔλαττον, εὐλόγως φησὶν ἀπὸ ἀπάτης γίνεσθαι;

51. Ὑπείδετο δὲ ὁ Κέλσος τὸ ἀπὸ τῆς γραφῆς, ποιήσας τὸν Ἰησοῦν εἰρηκέναι, ὅτι »σατανᾶς τις τοιαῦτα παραμηχανήσεται.« Ἀλλὰ καὶ συναρπάζει τὸν λόγον, φάσκων »μὴ ἔξαρνον εἶναι τὸν Ἰησοῦν, ὡς ταῦτα οὐδὲν θεῖον ἔχει, ἀλλὰ πονηρῶν ἐστιν ἔργα·« ὁμογενῆ γὰρ αὐτὰ πεποίηκεν ἑτερογενῆ τυγχάνοντα. Καὶ ὥσπερ λύκος κυνὶ οὐχ ὁμογενὴς, κἂν δοκῇ ἔχειν τι παραπλήσιον ἐν τῷ τοῦ σώματος σχήματι καὶ τῇ φωνῇ, οὐδὲ φάσσα τῇ περιστερᾷ· οὕτως οὐδὲν ὅμοιον ἔχει τὸ δυνάμει θεοῦ ἐπιτελούμενον τῷ γινομένῳ ἀπὸ γοητείας. Ἔτι δὲ καὶ ταῦτα πρὸς τὰς Κέλσου κακολογίας ἐροῦμεν· ἆρα δυνάμεις γίνονται μὲν κατὰ γοητείαν ἀπὸ πονηρῶν δαιμόνων, οὐδεμία δὲ δύναμις ἐπιτελεῖται ἀπὸ τῆς θείας καὶ μακαρίας φύσεως, ἀλλ᾽ ὁ βίος τῶν ἀνθρώπων ἤνεγκε μὲν τὰ χείρονα, οὐδαμῶς δ᾽ ἐχώρησε τὰ κρείττονα; Καὶ τοῦτο δὲ δοκεῖ μοι ὥσπερ[2]) ἐπὶ πάντων δεῖν παρατιθέναι, ὅτι ὅπου τι χεῖρον προσποιούμενον εἶναι ὁμογενὲς τῷ κρείττονι, ἐκεῖ πάντως ἐκ τοῦ ἐναντίου ἐστί τι κρεῖττον· οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν κατὰ γοη-

---

edd. Spenc. ad marg.) ἐπαοιδῶν. R. — Cfr. Exod. VII, 11. seqq.

[1]) Cfr. II Thess. II, 9. 10.

[2]) Sic omnes Mss (itemq. edd. Spenc. ad marg.) rectius, opinor, quam editi (v. c. edd. Spenc. in textu), in quibus legitur: ἐπὶ πάντων ὥστε δεῖν. R.

τείαν ἐπιτελούντων, (91) ὅτι πάντως ἀνάγκη εἶναι καὶ ἀπὸ θείας ἐνεργείας ἐν τῷ βίῳ γινόμενα. Καὶ τοῦ αὐτοῦ ἐστιν ἐξ ἀκολουθίας, ἤτοι ἀμφότερα ἀναιρεῖν, καὶ λέγειν μηδέτερον [1]) γίγνεσθαι, ἢ τιθέντα τὸ ἕτερον, καὶ μάλιστα τὸ χεῖρον, ὁμολογεῖν καὶ περὶ τοῦ κρείττονος. Εἰ δέ τις τιθείη μὲν τὰ ἀπὸ γοητείας γίνεσθαι, μὴ τιθείη δὲ τὰ ἀπὸ θείας δυνάμεως· δοκεῖ μοι παραπλήσιος εἶναι τῷ τιθέναι μὲν, ὅτι εἰσὶ σοφίσματα καὶ λόγοι πιθανοὶ, ἀποτυγχάνοντες τῆς ἀληθείας, προσποιούμενοι τἀληθῆ παριστάνειν· οὐδαμοῦ δὲ παρ' ἀνθρώποις ἀλήθεια, καὶ διαλεκτικὴ ἀλλοτρία σοφισμάτων πολιτεύεται. Εἰ δ' ἅπαξ παραδεξόμεθα, ἀκόλουθον εἶναι τῷ ὑποστάτιν [2]) εἶναι μαγείαν καὶ γοητείαν, ἐνεργουμένην ὑπὸ πονηρῶν δαιμόνων, κατακλήσεσι [3]) περιέργοις θελγομένων, καὶ ἀνθρώποις γόησιν ὑπακουόντων, τὸ, καὶ ἀπὸ θείας δυνάμεως δεῖν εὑρίσκεσθαι ἐν ἀνθρώποις· διά τι οὐχὶ καὶ βεβασανισμένως τοὺς ἐπαγγελλομένους τὰς δυνάμεις ἐξετάσομεν ἀπὸ τοῦ βίου καὶ τοῦ ἤθους καὶ τῶν ἐπακολουθούντων [4]) ταῖς δυνάμεσιν, ἤτοι εἰς βλάβην τῶν ἀνθρώπων, ἢ εἰς ἠθῶν ἐπανόρθωσιν; Τίς μὲν δαίμοσι διακονούμενος, διά τινων ἐπῳδῶν καὶ μαγγανειῶν τὰ τοιαῦτα ποιεῖ; Τίς δ' ἐν χώρᾳ καθαρᾷ καὶ ἁγίᾳ γενόμενος κατὰ τὴν ψυχὴν ἑαυτοῦ καὶ τὸ πνεῦμα, οἶμαι δὲ καὶ τὸ σῶμα τῷ [5]) θεῷ, παραδεξά-

---

[1]) Edd. Spenc. ad marg. μηδ' ἕτερον.

[2]) Sic Codd. Reg. et Basileensis. Alii vero (itemq. edd. Spenc.) ὑποστάτην. Sed haud scio, an non potius legendum sit, uti conjicit Guietus: ὑπόστατον εἶναι. R.

[3]) Sic Codd. Reg. et Basileensis. Alias (v. c. in edd. Spenc.) κατακλήσεσι. R. — Boherell. in notis: »Malim: κατακηλήσεσι.«

[4]) Edd. Spenc. et Ruaei: ἐπακολουθόντων.

[5]) Jam Boherellus recte: »Assentior Velsero, hoc (scil. τῷ θεῷ) delenti, apud Hoeschelium.« — Item fere Ruaeus: »Abundare videtur τῷ θεῷ, nec agnoscit Gelenius.«

μενος θεῖόν τι πνεῦμα, τὰ τοιαῦτα εἰς ὠφέλειαν ἀνθρώπων καὶ προτροπὴν τὴν ἐπὶ τὸ πιστεύειν θεῷ ἀληθινῷ πράττει; Εἰ δ' ἅπαξ ζητεῖν δεῖ μὴ συναρπαζόμενον ὑπὸ τῶν δυνάμεων, τίς μὲν ἀπὸ κρείττονος, τίς δὲ ἀπὸ χείρονος τὰ τοιαῦτα ἐπιτελεῖ, ἵνα ἢ μὴ πάντα κακολογῶμεν, ἢ μὴ πάντα ὡς θεῖα θαυμάζωμεν καὶ ἀποδεχώμεθα· πῶς οὐχὶ προφανὲς μὲν ἔσται ἐκ τῶν συμβάντων ἐπὶ Μωϋσέως καὶ ἐπὶ Ἰησοῦ, ἐθνῶν ὅλων συστάντων μετὰ τὰ σημεῖα αὐτῶν, ὅτι θείᾳ δυνάμει πεποιήκασιν οὗτοι, ἅπερ ἀναγέγραπται αὐτοὺς πεποιηκέναι; Οὐκ ἂν γὰρ πονηρία[1]) καὶ μαγγανεία ὅλον ἔθνος συνέστησαν, ὑπερβὰν μὲν οὐ μόνον ἀγάλματα καὶ τὰ[2]) ὑπ' ἀνθρώπων ἱδρυμένα, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν γενητὴν φύσιν, ἀναβαῖνον δὲ πρὸς τὴν ἀγένητον τοῦ θεοῦ τῶν ὅλων ἀρχήν.

52. Ἐπεὶ δ' Ἰουδαῖός ἐστιν ὁ παρὰ τῷ Κέλσῳ ταῦτα λέγων, εἴποιμεν ἂν πρὸς αὐτόν· σὺ δὲ δή, ὦ οὗτος, τί δήποτε τὰ μὲν παρὰ σοὶ γεγραμμένα, ὡς ὑπὸ θεοῦ διὰ Μωσέως ἐπιτελεσθέντα, θεῖα εἶναι πεπίστευκας, καὶ πειρᾷς πρὸς τοὺς διαβάλλοντας αὐτὰ ὡς κατὰ γοητείαν γεγενημένα ὁμοίως τοῖς παρὰ Αἰγυπτίων σοφοῖς ἐπιτελουμένοις διαλύεσθαι· τὰ δὲ ἀπὸ τοῦ Ἰησοῦ καὶ παρὰ σοὶ ὁμολογούμενα γεγονέναι, τοὺς κατὰ σοῦ Αἰγυπτίους μιμούμενος, κατηγορεῖς ὡς οὐ θεῖα; Εἰ[3]) γὰρ τὸ τέλος, καὶ ὅλον τὸ ἔθνος συστὰν διὰ τῶν ἐν

---

[1]) Boherell. legit: πονηρίᾳ καὶ μαγγανείᾳ ὅλον ἔθνος συνέστησεν. At Cod. Jolianus: πονηρία καὶ μαγγανεία ὅλον ἔθνος συνέστησαν, et ita libri editi (v. c. edd. Spenc.), nisi quod pro: συνέστησαν, habent: συνέστησεν. R.

[2]) Sic omnes Mss. rectius quam impressi (v. c. edd. Spenc.): τὰ ὑπ' αὐτῶν ἱδρυμένα, quae Boherellus, Mss. ope destitutus, legebat: τὰ ἐπ' αὐτῶν ἱδρυμένα. R.

[3]) Guieto scribendum videtur: εἰ καὶ γὰρ τότε καὶ ὅλον τὸ ἔθνος κτλ. R.

Μωϋσῇ τεραστίων, τὴν[1]) ἐνάργειαν τοῦ θεὸν εἶναι τὸν ταῦτα ποιήσαντα γενέσθαι συνίστησιν ἐπὶ (92) Μωϋσέως· πῶς οὐχὶ μᾶλλον τὸ τοιοῦτον ἐπὶ τῷ Ἰησοῦ δειχθήσεται, μεῖζον ποιήσαντι παρὰ τὸ Μωϋσέως ἔργον; Ἐκεῖνος μὲν γὰρ τοὺς ἀπὸ τοῦ ἔθνους ἐκ σπέρματος Ἀβραὰμ κατὰ διαδοχὴν τὴν περιτομὴν φυλάξαντας, καὶ τῶν ἐθνῶν τοῦ Ἀβραὰμ γενομένους ζηλωτὰς ἑτοιμοτέρους παραλαβὼν, ἐξήγαγεν ἐκ τῆς Αἰγύπτου, τοὺς θείους, οὓς πεπίστευκας, παρατιθέμενος[2]) αὐτοῖς νόμους· οὗτος δὲ μεῖζόν τι τολμήσας, ἐπεισήγαγε τῇ προκαταλαβούσῃ πολιτείᾳ, καὶ ἔθεσι πατρῴοις, καὶ ἀνατροφαῖς ταῖς κατὰ τοὺς κειμένους νόμους, τὴν κατὰ τὸ εὐαγγέλιον πολιτείαν. Καὶ ὥσπερ ἔχρῃζεν, ἵνα Μωϋσῆς πιστευθῇ οὐ μόνον ὑπὸ τῆς γερουσίας, ἀλλὰ καὶ τοῦ λαοῦ, σημείων, ὧν πεποιηκέναι ἀναγέγραπται· διὰ τί οὐχὶ καὶ Ἰησοῦς, ἵνα δὴ πιστευθῇ ὑπὸ τῶν ἀπὸ τοῦ λαοῦ μεμαθηκότων σημεῖα καὶ τέρατα αἰτεῖν, δεήσεται τοιούτων δυνάμεων, αἳ διὰ τὸ μεῖζον καὶ θειότερον συγκρίσει τῶν διὰ Μωϋσέως, οἷαί τε ἦσαν ἀποστῆσαι μὲν τῆς Ἰουδαϊκῆς μυθολογίας, καὶ τῶν ἀνθρωπίνων παρ' αὐτοῖς παραδόσεων· ποιῆσαι δὲ παραδέξασθαι τὸν ταῦτα διδάσκοντα καὶ ἐπιτελοῦντα, ὅτι μείζων τῶν προφητῶν ἦν; Πῶς γὰρ οὐ μείζων τῶν προφητῶν ἦν, ὁ ὑπὸ τῶν προφητῶν ὡς Χριστὸς καὶ σωτὴρ τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων εἶναι κηρυσσόμενος;

53. Καὶ ὅλα δὲ, ἅπερ ὁ παρὰ τῷ Κέλσῳ Ἰουδαῖος λέγει πρὸς τοὺς πιστεύοντας εἰς τὸν Ἰησοῦν, δύναται κοινοποιεῖσθαι εἰς τὴν Μωϋσέως[3]) κατηγορίαν· ὥστε

---

[1]) Ita Cod. Basileensis. Hoeschel. autem: τὴν ἐνάργειαν τοῦ θεοῦ εἶναι. Spencer. τὴν ἐνέργειαν τοῦ θεοῦ εἶναι. Guieto scribendum videtur: τὴν ἐνάργειαν τοῦ θεοῦ εἶναι τοῦ ταῦτα ποιήσαντος γενέσθαι συνίστησιν ὑπὸ Μωϋσέως. R.

[2]) Guietus legit: προτιθέμενος. R.

[3]) Edd. Spenc. ad marg. Μωσέως.

μηδὲν διαφέρειν[1]) *παραπλήσιον εἶναι λέγειν γοητείαν τὴν Ἰησοῦ τῇ Μωϋσέως, ἀμφοτέρων, ὅσον ἐπὶ τῇ λέξει τοῦ παρὰ τῷ Κέλσῳ Ἰουδαίου, δυναμένων τοῖς αὐτοῖς ὑπάγεσθαι ἐγκλήμασιν· οἷον περὶ μὲν Χριστοῦ ὁ παρὰ Κέλσῳ Ἰουδαῖος λέγει· »ἀλλ' ὦ φῶς καὶ ἀλήθεια, τῇ αὐτοῦ*[2]) *φωνῇ διαῤῥήδην ἐξαγορεύει Ἰησοῦς ταῦτα, καθὰ καὶ ὑμεῖς συγγεγράφατε, διότι παρέσονται ὑμῖν καὶ ἕτεροι δυνάμεσιν ὁμοίαις χρώμενοι, κακοὶ καὶ γόητες·« περὶ δὲ Μωϋσέως εἴπῃ ἂν ὁ ἀπιστῶν πρὸς*[3]) *τὸν Ἰουδαῖόν τις εἴτε Ἕλλην, εἴτ' Αἰγύπτιος, εἴθ' ὁστισοῦν· »ἀλλ' ὦ φῶς καὶ ἀλήθεια, τῇ αὐτοῦ*[4]) *φωνῇ Μωϋσῆς διαῤῥήδην ἐξαγορεύει, καθὰ καὶ ὑμεῖς συγγεγράφατε, διότι παρέσονται ὑμῖν ἕτεροι δυνάμεσιν ὁμοίαις χρώμενοι, κακοὶ καὶ γόητες. Γέγραπται γὰρ ὑμῶν ἐν τῷ νόμῳ·« »»ἐὰν*[5]) *δὲ ἀναστῇ ἐν σοὶ προφήτης, ἢ ἐνυπνιαζόμενος ἐνύπνιον, καὶ δώσει σημεῖον ἢ τέρας, καὶ ἔλθῃ τὸ σημεῖον ἢ τὸ τέρας, ὃ ἐλάλησε πρὸς σὲ, λέγων· πορευθῶμεν, καὶ ἀκολουθήσωμεν θεοῖς ἑτέροις, οὓς οὐκ οἴδατε, καὶ λατρεύσωμεν αὐτοῖς· οὐκ ἀκούσεσθε τοὺς*[6]) *λόγους τοῦ προφήτου ἐκείνου, ἢ τοῦ ἐνυπνιαζομένου*

---

[1]) Libri antea excusi (v. c. edd. Spenc.) post *διαφέρειν* majorem distinctionis notam habent, et deinde legunt: *Παραπλήσιον δ' εἶναι κτλ.* Sed Mss. particulam *δέ* non agnoscunt, et recte omnino. R. — Jam Boherell. majorem distinctionis notam in minorem mutandam esse censuit.

[2]) Edd. Spenc. et Ruaei *αὐτοῦ*, Boherell. vero: »Lege: *αὑτοῦ*.«

[3]) Mss. *πρὸς τὸν Ἰουδαῖον τοῖς Μωσέως, εἴτε Ἕλλην.* R.

[4]) Edd. Spenc. et Ruaei: *αὐτοῦ*, Boherell. vero: »Lege: *αὑτοῦ*.«

[5]) Cfr. Deut. XIII, 1—3.

[6]) Codd. duo Vaticani, et duo Anglicani, item Regius et Basileensis: *τοὺς λόγους*. Hoeschel. *τοῦ λόγου*. Spenc. (in textu): *τῶν λόγων*. R. — Edd. Spenc. ad marg. *τοῦ λόγου, καί· τοὺς λόγους.*

τὸ ἐνύπνιον ἐκεῖνο,«« καὶ τὰ ἑξῆς. Καὶ ὁ μὲν τοὺς λόγους τοῦ Ἰησοῦ διαβάλλων, φησί· »καὶ σατανᾶν τινα τοιαῦτα παραμηχανώμενον ὀνομάζει·« [1]) ὁ δὲ κοινοποιῶν τοῦτο πρὸς Μωϋσέα ἐρεῖ »καὶ προφήτην ἐνυπνιαζόμενον τοιαῦτα παραμηχανώμενον ὀνομάζειν. Ὥσπερ δ' ὁ παρὰ τῷ (93) Κέλσῳ Ἰουδαῖός φησι περὶ τοῦ Ἰησοῦ, ὅτι »ὥστε οὐδ' αὐτὸς ἔξαρνός ἐστιν, ὡς ταῦτά γε οὐδὲν θεῖον, [2]) ἀλλὰ πονηρῶν ἐστιν ἔργα·« οὕτως ὁ τοῖς Μωϋσέως ἀπιστῶν φήσει πρὸς αὐτὸν, τὰ προειρημένα ἐκτιθέμενος, τὸ αὐτό· »ὥστε οὐδ' αὐτὸς Μωϋσῆς ἔξαρνός ἐστιν, ὡς ταῦτά γε οὐδὲν θεῖον, [3]) ἀλλὰ πονηρῶν ἐστιν ἔργα.« Τὸ αὐτὸ δὲ ποιήσει καὶ [4]) ἐπὶ τούτου, βιαζόμενος »ὑπὸ τῆς ἀληθείας ὁμοῦ, καὶ τὰ τῶν ἄλλων ἀπεκάλυψε, καὶ τὰ καθ' ἑαυτὸν ἤλεγξεν ὁ Μωϋσῆς.« Λέγοντι δὲ τῷ Ἰουδαίῳ καὶ τό· »πῶς οὖν οὐ σχέτλιον, ἀπὸ τῶν αὐτῶν ἔργων τὸν μὲν, θεόν· τοὺς δὲ, γόητας ἡγεῖσθαι;« εἴποι τις ἂν πρὸς αὐτὸν, διὰ τὰς Μωϋσέως ἐκτεθείσας λέξεις· »πῶς οὖν οὐ σχέτλιον ἀπὸ τῶν αὐτῶν ἔργων, τὸν μὲν προφήτην θεοῦ καὶ θεράποντα αὐτοῦ, τοὺς δὲ γόητας ἡγεῖσθαι;« Ἐπεὶ δὲ προσδιατρίβων τῷ τόπῳ ὁ Κέλσος προσέθηκεν οἷς ἐξεθέμην κοινοποιηθεῖσι καὶ τό· τί γὰρ μᾶλλον ἀπό γε τούτων τοὺς ἄλλους πονηροὺς, ἢ τοῦτον νομιστέον αὐτῷ [5]) χρωμένους μάρτυρι;« προσθήσομεν τοῖς λεγομένοις καὶ ἡμεῖς τοιαῦτα· τί γὰρ μᾶλλον ἀπό γε τούτων,

---

[1]) Edd. Spenc. et Ruaei perperam: ὀνόμαζειν. Legi omnino voluerunt, cfr. seqq., ὀνομάζειν. Sed rectius haud dubie, cfr. num. 49., legitur: ὀνομάζει.

[2]) Legerim: θεῖον ἔχει. Cfr. num. 49. coll. num. 51.

[3]) Cfr. pag. huj. not. 2.

[4]) Sic omnes Mss. (itemq. edd. Spenc. ad marg.) excepto Joliano, qui cum libris editis (v. c. edd. Spenc. in textu) habet: καὶ πρὸς τό. R.

[5]) Guietus ut supra, cfr. num. 49., legit: αὐτοῖς χρώμενον, et delet voc. μάρτυρι. R.

οἷς ἀπαγορεύει πείθεσθαι Μωϋσῆς ἐπιδεικνυμένοις σημεῖα καὶ τέρατα, ἐκείνους πονηροὺς νομιστέον, ἢ Μωϋσέα, ἐξ ὧν ἑτέρους περὶ σημείων καὶ τεράτων διέβαλε; Πλείονα δ' εἰς ταὐτὸ λέγων, ἵνα δόξῃ αὔξειν τὸ ἐπιχείρημα, φησί· »ταῦτα μέν γε καὶ αὐτὸς ὡμολόγησεν οὐχὶ θείας φύσεως, ἀλλ' ἀπατεώνων τινῶν καὶ παμπονήρων εἶναι γνωρίσματα.« Τίς οὖν »αὐτός;« Σὺ μὲν, ὦ Ἰουδαῖε, φῄς, ὅτι ὁ Ἰησοῦς· ὁ δὲ ἐγκαλῶν σοι ὡς τοῖς αὐτοῖς ἐγκλήμασιν ὑποκειμένῳ, τὸ »αὐτὸς« ἀνάξει ἐπὶ τὸν Μωϋσέα.

54. Μετὰ ταῦτά φησι πρὸς ἡμᾶς δῆθεν, — ἵνα τηρήσω τὸ ἀπ' ἀρχῆς τῷ Ἰουδαίῳ προτεθὲν —, ὁ τοῦ Κέλσου Ἰουδαῖος ἐν τῷ πρὸς τοὺς πολίτας ἑαυτοῦ λόγῳ πιστεύσαντας· »τίνι οὖν προσήχθητε,[1]) ἢ διότι προεῖπεν, ὡς ἀποθανὼν ἀναστήσεται;« Καὶ τοῦτο δ' εἰς τὸ περὶ Μωϋσέως ὁμοίως τοῖς προτέροις κοινοποιηθήσεται. Φήσομεν γὰρ πρὸς αὐτόν· „τίνι οὖν προσήχθητε,[2]) ἢ διότι ἀνέγραψε περὶ τῆς ἑαυτοῦ τελευτῆς τοιαῦτα·"[3]) „„καὶ[4]) ἐτελεύτησεν ἐκεῖ Μωϋσῆς[5]) οἰκέτης κυρίου, ἐν γῇ Μωὰβ, διὰ ῥήματος κυρίου· καὶ ἔθαψαν αὐτὸν ἐν τῇ Μωὰβ, ἐγγὺς οἴκου Φογώρ. Καὶ οὐδεὶς οἶδε τὴν ταφὴν αὐτοῦ ἕως τῆς ἡμέρας ταύτης;"" Ὡς γὰρ διαβάλλει ὁ Ἰουδαῖος, ὅτι „προεῖπεν, ὡς ἀποθανὼν ἀναστήσεται," πρὸς τὸν λέγοντα ταῦτα ὁ περὶ Μωϋσέως τὸ ὅμοιον φάσκων ἐρεῖ, ὅτι καὶ Μωϋσῆς ἀνέγραψεν, —

---

[1]) Sic Mss. (itemque edd. Spenc. ad marg.) ut supra. Libri excusi (v. c. edd. Spenc. in textu): προήχθητε. R. — Cfr. num. 47.

[2]) Edd. Spenc. in textu: προήχθητε, ad marg. vero: προσήχθητε. Cfr. pag. huj. not. 1.

[3]) Mss. (itemq. edd. Spenc. ad marg.) τοιαῦτα. Libri editi (v. c. edd. Spenc. in textu): ταῦτα. R.

[4]) Cfr. Deut. XXXIV, 5. 6.

[5]) Edd. Spenc., uncis artic. ὁ inclusis: Μωϋσῆς ὁ οἰκέτης.

„αὐτοῦ γάρ ἐστι καὶ τὸ Δευτερονόμιον —, ὅτι „οὐδεὶς οἶδε τὴν ταφὴν αὐτοῦ ἕως τῆς ἡμέρας ταύτης·“ σεμνύνων καὶ [1]) ἐπαίρων τὴν ταφὴν αὐτοῦ, [2]) ὡς οὐκ ἐγνωσμένην ἀνθρώπων γένει.

55. Μετὰ ταῦτά φησιν ὁ Ἰουδαῖος πρὸς τοὺς ἑαυτοῦ πολίτας τῷ Ἰησοῦ πιστεύοντας· „Φέρε δὴ [3]) καὶ πιστεύωμεν ὑμῖν τοῦτ' εἰρῆσθαι. Πόσοι δ' ἄλλοι τοιαῦτα τερατεύονται, (94) πειθοῦς ἕνεκα τῶν εὐήθως ἀκουόντων, ἐνεργολαβοῦντες τῇ πλάνῃ; Ὅπερ οὖν καὶ Ζάμολξιν [4]) ἐν Σκύθαις φασὶ τὸν Πυθαγόρου δοῦλον, καὶ [5]) αὐτὸν Πυθαγόραν ἐν Ἰταλίᾳ· καὶ Ῥαμψίνιτον [6]) ἐν Αἰγύπτῳ· τοῦτον μὲν καὶ συγκυβεύειν ἐν ᾅδου τῇ Δήμητρι, καὶ ἀνελθεῖν [7]) δῶρον παρ' αὐτῆς χειρόμακτρον χρυσοῦν φέροντα· καὶ μὴν καὶ Ὀρφέα [8]) ἐν Ὀδρύσαις, καὶ Πρωτεσίλαον ἐν Θεσσαλίᾳ, καὶ Ἡρακλέα [9]) ἐπὶ [10]) Ταινάρῳ καὶ Θησέα. [11]) Ἀλλ' ἐκεῖνο σκεπτέον, εἴ τις ὡς ἀληθῶς ἀποθανὼν, ἀνέστη ποτὲ αὐτῷ σώματι· ἢ οἴεσθε τὰ μὲν τῶν ἄλλων μύθους εἶναί τε καὶ δοκεῖν, ὑμῖν δὲ τὴν καταστροφὴν τοῦ δράματος εὐσχημόνως ἢ πιθανῶς ἐφευρῆσθαι, τὴν ἐπὶ τοῦ σκόλοπος αὐτοῦ φωνὴν ὅτ' ἀπέπνει, καὶ τὸν σεισμὸν, καὶ τὸν σκότον;

---

[1]) Alias (v. c. in edd. Spenc.) καὶ ἐπαίρων καὶ τὴν ταφήν. R.

[2]) Boherellus: „Lege: αὐτοῦ.“

[3]) Edd. Spenc. καὶ δή.

[4]) Vide Herodot. lib. IV.

[5]) Cod. Basileensis: καὶ αὐτόν. Hoeschel. et Spencerus: καὶ τόν. R.

[6]) Cfr. Herodot. lib. II. — Ed. Ruaei constanter: Ῥαψίνιτον.

[7]) Sic Codd. Reg. et Basileensis. Alias (v. c. in edd. Spenc.) ἀνελεῖν. R.

[8]) Cfr. Didor. lib. IV. bibl. hist.

[9]) Cfr. Didor. lib. IV. bibl. hist.

[10]) Edd. Spenc. ἐπὶ Τενάρῳ.

[11]) Cfr. Diodor. lib. IV. bibl. hist.

Ὅτι δὴ ζῶν μὲν οὐκ ἐπήρκεσεν ἑαυτῷ, νεκρὸς δ' ἀνέστη, καὶ τὰ σημεῖα τῆς κολάσεως ἔδειξε, καὶ τὰς χεῖρας ὡς ἦσαν πεπερονημέναι· τίς τοῦτο εἶδε;[1]) *Γυνὴ πάροιστρος, ὥς φατε, καὶ εἴ τις ἄλλος τῶν ἐκ τῆς αὐτῆς γοητείας, ἤτοι κατά τινα διάθεσιν ὀνειρώξας, ἢ*[2]) *κατὰ τὴν αὐτοῦ βούλησιν δόξῃ πεπλανημένῃ φαντασιωθεὶς, ὅπερ δὴ μυρίοις συμβέβηκεν· ἢ, ὅπερ μᾶλλον, ἐκπλῆξαι τοὺς λοιποὺς τῇ τερατείᾳ ταύτῃ θελήσας, καὶ διὰ τοῦ τοιούτου ψεύσματος ἀφορμὴν ἄλλοις ἀγύρταις παρασχεῖν.“ Ἐπεὶ οὖν Ἰουδαῖός*[3]) *ἐστιν ὁ ταῦτα λέγων, ὡς πρὸς Ἰουδαῖον ἀπολογούμεθα περὶ τοῦ ἡμετέρου Ἰησοῦ, κοινοποιοῦντες ἔτι τὸν λόγον περὶ Μωϋσέως, καὶ*[4]) *λέγοντες αὐτῷ· „πόσοι δ' ἄλλοι τοιαῦτα τερατεύονται, ὁποῖα Μωϋσῆς, πειθοῦς ἕνεκα τῶν εὐήθως ἀκουόντων ἐνεργολαβοῦντες τῇ πλάνῃ;“ καὶ μᾶλλον, κατὰ τὸν ἀπιστοῦντα Μωϋσῇ, ἐστὶ δυνατὸν παραθέσθαι τὸν Ζάμολξιν καὶ Πυθαγόραν τοὺς τερατευσαμένους, ἤπερ τὸν Ἰουδαῖον, οὐ πάνυ φιλομαθῶς ἔχοντα πρὸς τὰς Ἑλλήνων ἱστορίας. Καὶ ὁ Αἰγύπτιος δὲ ἀπιστῶν τοῖς περὶ Μωϋσέως παραδόξοις, πιθανῶς παραθήσεται*[5]) *τὸν Ῥαμψίνιτον, λέγων πολλῷ τοῦτον εἶναι πιθανώτερον εἰς ᾅδου καταβεβηκέναι, καὶ συγκεκυβευκέναι τῇ Δήμητρι, καὶ χρυσοῦν χειρόμακτρον παρ' αὐτῆς ἁρπάσαντα δεικνύναι σύμβολον τοῦ ἐν ᾅδου γεγονέναι, κά-*

---

[1]) Ita Cod. Vaticanus (itemq. edd. Spenc. ad marg.) Hoeschel. autem et Spencer. (in textu): *οἶδε*. R.

[2]) Edd. Spenc. *καὶ κατά*, Boherell. vero: „Melius: *ἢ κατά*.“

[3]) Edd. Spenc. uncis artic. ὁ appositis: ὁ *Ἰουδαῖος*.

[4]) In edd. Spenc. uncis inclusum legitur *καί*.

[5]) Sic omnes Mss., in quibus etiam supra, cfr. pag. 215. not. 6., legitur: *Ῥαψίνιτον*, non: *Ῥαμψίνιτον*. Libri editi (v. c. edd. Spenc. in textu): *παραθήσει τὸν Ῥαμψίνιτον*. R. — Edd. Spenc. ad marg. *παραθήσεται τὸν Ῥαψίνιτον*.

κεῖθεν ἀναβεβηκέναι· Μωϋσέως, ἑαυτὸν ἀναγράψαντος[1]) εἰσεληλυθέναι εἰς τὸν γνόφον, ὅπου ἦν ὁ Θεός· καὶ ὅτι μόνος ἤγγισε πρὸς τὸν Θεὸν, παρὰ τοὺς λοιπούς. Ἀνέγραψε γὰρ οὕτως· »καὶ[2]) Μωϋσῆς μόνος ἐγγιεῖ πρὸς τὸν Θεὸν, οἱ δὲ λοιποὶ οὐκ ἐγγιοῦσι.« Φήσομεν οὖν ἡμεῖς οἱ τοῦ Ἰησοῦ μαθηταὶ, πρὸς τὸν ταῦτα λέγοντα Ἰουδαῖον· ἀπολογοῦ[3]) δὴ ἡμῖν περὶ τῆς εἰς Ἰησοῦν πίστεως ἐγκαλῶν, καὶ λέγε τῷ Αἰγυπτίῳ καὶ τοῖς Ἕλλησι· τί φήσεις πρὸς ἃ ἤνεγκας κατὰ τοῦ Ἰησοῦ ἡμῶν ἐγκλήματα, φθάσαντα ἂν καὶ ἐπὶ Μωϋσέα;[4]) Κἂν πάνυ δὲ ἀγωνίσῃ περὶ Μωϋσέως ἀπολογήσασθαι, ὥσπερ οὖν καὶ ἔχει πληκτικὸν λόγον καὶ ἐναργῆ τὰ περὶ αὐτοῦ· λήσεις[5]) σαυτὸν, ἐν οἷς περὶ Μωϋσέως ἀπολογήσῃ, ἄκων συστήσας τὸν Ἰησοῦν (95) Μωϋσέως θειότερον.

56. Ἐπεὶ δὲ τὰς ἡρωϊκὰς ἱστορίας περὶ[6]) τῶν εἰς ᾅδου καταβεβηκέναι λεγομένων, κἀκεῖθεν ἀνεληλυθέναι, τερατείας εἶναί φησιν ὁ παρὰ τῷ Κέλσῳ Ἰουδαῖος· ὡς τῶν ἡρώων ἀφανῶν γενομένων ἐπί τινα χρόνον, καὶ ὑπεκκλεψάντων ἑαυτοὺς τῆς ὄψεως πάντων ἀνθρώπων, καὶ μετὰ ταῦτα ἑαυτοὺς ἐπιδειξάντων, ὡς ἀπὸ ᾅδου ἀνεληλυθότων· — τοιαῦτα γὰρ ἔοικε περὶ τοῦ ἐν Ὀδρύσαις Ὀρφέως, καὶ τοῦ ἐν Θεσσαλίᾳ Πρωτεσιλάου, καὶ

---

[1]) Cfr. Exod. XX, 21. [2]) Cfr. Exod. XXIV, 2.

[3]) Ita duo Codd. Anglicani et duo Vaticani (itemq. edd. Spenc. ad marg) Libri vero editi (v. c. edd. Spenc. in textu): ἀπολογοῦ δὲ ἡμῖν περὶ τῆς Ἰησοῦ πίστεως. Forte legendum: ἀπολογοῦ δὴ ἡμῖν ὁ περὶ τῆς εἰς Ἰησοῦν πίστεως ἐγκαλῶν. R.

[4]) Sic omnes Mss. (itemq. edd. Spenc. ad marg.) Impressi (e. c. edd. Spenc. in textu): Μωϋσέως. R.

[5]) Sic omnes Mss. (itemq. edd. Spenc. ad marg.) Impressi (e. c. edd. Spenc. in textu): λήσῃ. R.

[6]) Sic omnes Mss. (itemq. edd. Spenc. ad marg.) In antea editis (v. c. edd. Spenc.) deest in textu: περί. R.

τοῦ ἐπὶ[1]) Ταινάρῳ Ἡρακλέος,[2]) ἔτι δὲ καὶ περὶ Θησέως, ἐμφαίνειν[3]) αὐτοῦ ἡ λέξις· — φέρε παραστήσωμεν, ὅτι οὐ δύναται τὸ κατὰ τὸν Ἰησοῦν ἱστορούμενον ἐκ νεκρῶν ἐγηγέρθαι τούτοις παραβάλλεσθαι. Ἕκαστος μὲν γὰρ τῶν λεγομένων κατὰ τοὺς τόπους ἡρώων βουληθεὶς ἂν ἐδυνήθη ἑαυτὸν ὑπεκκλέψαι τῆς ὄψεως τῶν ἀνθρώπων, καὶ πάλιν κρίνας ἐπανελθεῖν πρὸς οὓς καταλέλοιπεν· Ἰησοῦ δὲ σταυρωθέντος ἐπὶ πάντων Ἰουδαίων, καὶ καθαιρεθέντος αὐτοῦ τοῦ[4]) σώματος ἐν ὄψει τοῦ δήμου αὐτῶν, πῶς[5]) οἴονται τὸ[6]) παραπλήσιον πλάσασθαι λέγειν αὐτὸν τοῖς ἱστορουμένοις ἥρωσιν εἰς ᾅδου καταβεβηκέναι, κἀκεῖθεν ἀνεληλυθέναι; Φαμὲν δ', ὅτι μήποτε πρὸς ἀπολογίαν τοῦ ἐσταυρῶσθαι τὸν Ἰησοῦν καὶ τοιοῦτο[7]) λέγοιτ'[8]) ἄν, μάλιστα διὰ τὰ περὶ τῶν ἡρώων ἱστορηθέντα τῶν εἰς ᾅδου καταβεβηκέναι βίᾳ[9]) νομιζομένων· ὅτι εἰ καθ' ὑπόθεσιν ὁ Ἰησοῦς ἐτεθνήκει ἀσήμῳ θανάτῳ, οὐχ ὥστε δῆλος εἶναι ἀποθανὼν ὅλῳ τῷ δήμῳ τῶν Ἰουδαίων, εἶτα μετὰ τοῦτ' ἀληθῶς ἦν ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν, χώραν εἶχεν ἂν

---

[1]) Edd. Spenc. ἐπὶ Τενάρῳ.

[2]) Edd. Spenc. et Ruaei: Ἡρακλέος.

[3]) Edd. Spenc. ἐμφαίνει. Sed jam Boherellus: »Lege: ἐμφαίνειν.«

[4]) Edd. Spenc. ad marg. τούτου σώματος.

[5]) Ruaeus non male quidem, sed absque causa: »Videtur scribendum: πῶς οἷόν τε κτλ. Ordo verborum est: πῶς οἷόν τε λέγειν αὐτὸν πλάσασθαι τὸ παραπλήσιον.«

[6]) In edd. Spenc. uncis inclusum legitur τό.

[7]) Edd. Spenc. perperam: τοιοῦτον.

[8]) Edd. Spenc. λέγοι τ' ἂν μάλιστα, διὰ τά. Sed jam Boherellus: »Lege: λέγοιτ' ἄν, μάλιστα διὰ τά.«

[9]) Sic habent omnes Mss. (itemq. edd. Spenc. ad marg.) Libri excusi (v. c. edd. Spenc. in textu): βιαζομένων. R. — Boherellus: »Lege: νομιζομένων, ut est ad oram, neglecto voc. βίᾳ.«

τὸ ὑπονοηθὲν περὶ τῶν ἡρώων, καὶ περὶ τούτου λεχθῆναι. Μήποτ᾽ οὖν πρὸς ἄλλοις αἰτίοις τοῦ σταυρωθῆναι τὸν Ἰησοῦν, καὶ τοῦτο δύναται συμβάλλεσθαι τῷ, αὐτὸν ἐπισήμως ἐπὶ τοῦ σταυροῦ ἀποτεθνηκέναι, ἵνα μηδεὶς ἔχῃ λέγειν, ὅτι ἑκὼν ὑπεξέστη τῆς ὄψεως τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἔδοξεν ἀποτεθνηκέναι, οὐκ ἀποτέθνηκε δὲ,[1]) ἀλλ᾽ ἐπιφανεὶς ἐτερατεύσατο τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν. Σαφὲς δ᾽ οἶμαι καὶ ἐναργὲς εἶναι τὸ ἐκ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ἐπιχείρημα, ἐπικινδύνῳ[2]) ὡς πρὸς τὸν τῶν ἀνθρώπων βίον διδασκαλίᾳ ἑαυτοὺς ἐπιδεδωκότων· ἣν οὐκ ἂν, πλασσόμενοι τὸ ἐγηγέρθαι τὸν Ἰησοῦν ἐκ νεκρῶν, οὕτως εὐτόνως ἐδίδαξαν· μετὰ τοῦ καὶ αὐτοὶ οὐ μόνον ἑτέρους παρασκευάζειν πρὸς τὸ θανάτου καταφρονεῖν, ἀλλ᾽ αὐτοὶ πολὺ[3]) πρότερον τοῦτο ποιεῖν.

57. Πρόσχες δὲ, εἰ μὴ πάνυ τυφλῶς ὁ παρὰ τῷ Κέλσῳ Ἰουδαῖος, ὡς ἀδυνάτου ὄντος τοῦ ἀνίστασθαί τινα ἐκ νεκρῶν αὐτῷ σώματι, φησίν· »ἀλλ᾽ ἐκεῖνο σκεπτέον, εἴ τις ἀληθῶς ἀποθανὼν ἀνέστη ποτὲ αὐτῷ σώματι.« Οὐκ ἂν γὰρ εἶπεν ὁ Ἰουδαῖος ταῦτα, πιστεύων τοῖς ἐν τῇ τρίτῃ[4]) τῶν Βασιλειῶν ἀναγεγραμμένοις, καὶ τῇ τετάρτῃ[5]) περὶ παιδαρίων· ὧν[6]) τὸ μὲν ἕτερον

---

[1]) Sic omnes Mss. Libri vero excusi (v. c. edd. Spenc. in textu): δὲ, ὅτ᾽ ἐβουλήθη, πάλιν ἐπιφανεὶς ἐτερατεύσατο. R. — Edd. Spenc. ad marg. δ᾽ ἄν· ὅτ᾽ ἐβουλήθη κτλ., Boherellus vero rectius in notis: »Istud ἄν, quod est ad oram, muta in ἀλλ᾽, et sic lege: οὐκ ἀποτέθνηκε δὲ, ἀλλ᾽ ὅτ᾽ ἐβουλήθη, πάλιν« κτλ.

[2]) Omnes Mss. (itemq. edd. Spenc. ad marg.) ἐπικινδύνῳ, rectius quam libri editi (v. c. edd. Spenc. in textu): ἐπὶ κινδύνῳ. R.

[3]) Sic omnes Mss. Alias (v. c. in edd. Spenc.) πολλοὶ πρότερον. R. — Jam Boherellus vero, cui Ruaeus adstipulatur: »Malim: πολλῷ πρότερον.«

[4]) Cfr. I Regg. XVII, 21. 22. (III Regg.)

[5]) Cfr. II Regg. IV, 34. 35. (IV Regg.)

[6]) Ita Codd. Regius et Basileensis. Alias (v. c. in edd. Spenc.) ὧν τὸν μὲν — ἀνέστησεν, τὸν δὲ λοιπὸν κτλ. R.

Ἠλίας ἀνέστησεν, τὸ δὲ λοιπὸν ὁ Ἐλισσαῖος. Διὰ τοῦτο δ' οἶμαι καὶ τὸν Ἰησοῦν οὐκ ἄλλῳ ἔθνει ἢ Ἰουδαίοις ἐπιδεδημηκέναι, τοῖς ἐθάσι (96) γενομένοις πρὸς τὰ παράδοξα· τῇ παραθέσει τῶν πεπιστευμένων πρὸς τὰ ὑπ' αὐτοῦ γενόμενα, καὶ περὶ αὐτοῦ ἱστορούμενα, ὅπως παραδέξωνται, ὅτι οὗτος, περὶ ὃν γέγονε μείζονα, καὶ ὑφ' οὗ ἐπετελέσθη παραδοξότερα, πάντων ἐκείνων μείζων ἦν.

58. Ἔτι δὲ μεθ' ἃς παρέθετο ὁ Ἰουδαῖος ἱστορίας Ἑλληνικὰς, περὶ τῶν ὡσανεὶ τερατευσαμένων, καὶ περὶ τῶν ὡς ἀναστάντων ἐκ νεκρῶν, φησὶ πρὸς τοὺς ἀπὸ Ἰουδαίων τῷ Ἰησοῦ πιστεύοντας· »ἦ οἴεσθε, τὰ μὲν τῶν ἄλλων μύθους εἶναί τε καὶ δοκεῖν, ὑμῖν δὲ τὴν καταστροφὴν τοῦ δράματος εὐσχημόνως ἢ πιθανῶς ἐφευρῆσθαι τὴν ἐπὶ τοῦ σκόλοπος αὐτοῦ φωνὴν, ὅτ' ἀπέπνει;« Φήσομεν πρὸς τὸν Ἰουδαῖον, ὅτι οὓς παρέθου μύθους εἶναι νενομίκαμεν· τὰ δὲ τῶν κοινῶν ὑμῶν πρὸς ἡμᾶς γραφῶν, ἐν αἷς οὐχ ὑμεῖς μόνοι, ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς σεμνυνόμεθα, οὐδαμῶς μύθους εἶναί φαμεν. Διόπερ καὶ τοῖς περὶ τῶν ἐκεῖ ἀναστάντων ἐκ νεκρῶν γράψασι πιστεύομεν, ὡς μὴ τερατευομένοις· καὶ τῷ ἐνταῦθα, ὡς καὶ προειπόντι καὶ προφητευθέντι καὶ ἀναστάντι. Τούτῳ[1]) δὲ παραδοξότερον οὗτος ἐκ νεκρῶν ἀναστὰς παρ' ἐκείνους, ὅτι ἐκείνους μὲν προφῆται ἀνέστησαν Ἠλίας[2]) καὶ Ἐλισσαῖος,[3]) τοῦτον δ' οὐδεὶς τῶν προφητῶν, ἀλλ' ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς πατήρ.[4]) Διόπερ καὶ μείζονα εἰργάσατο ἡ τούτου ἀνάστασις τῆς ἐκείνων

---

[1]) Ita Codd. Regius et Basileensis. Forte legendum: τοσούτῳ δὲ παραδοξότερον. Libri editi (v. c. edd. Spenc. in textu): τούτῳ δὲ παραδοξότερος. R. — Edd. Spenc. ad marg. οὕτω δὲ παραδοξότερος.

[2]) Cfr. I Regg. XVII, 21. 22. (III Regg.)

[3]) Cfr. II Regg. IV, 34. 35. (IV Regg.)

[4]) Cfr. Act. II, 24.

ἀναστάσεως. Τί γὰρ τηλικοῦτον τῷ κόσμῳ ἀπὸ τῶν ἀναστάντων παιδαρίων δι' Ἠλίου καὶ Ἐλισσαίου γεγένηται, ὁποῖον διὰ τῆς κηρυσσομένης ἀναστάσεως Ἰησου, δυνάμει θείᾳ πεπιστευμένης;

59. *Οἴεται δὲ τερατείαν εἶναι καὶ τὸν σεισμὸν καὶ τὸν* [1]) *σκότον· περὶ ὧν, κατὰ τὸ δυνατὸν, ἐν τοῖς ἀνωτέρω* [2]) *ἀπελογησάμεθα, παραθέμενοι τὸν Φλέγοντα, ἱστορήσαντα κατὰ τὸν χρόνον τοῦ πάθους τοῦ σωτῆρος τοιαῦτα ἀπηντηκέναι· »καὶ ὅτι ζῶν μὲν οὐκ ἐπήρκεσεν ἑαυτῷ, νεκρὸς δ' ἀνέστη· καὶ τὰ σημεῖα τῆς κολάσεως ἔδειξεν ὁ Ἰησοῦς, καὶ τὰς χεῖρας, ὡς ἦσαν πεπερονημέναι·« καὶ πυνθανόμεθα αὐτοῦ, τί τό· »ἐπήρκεσεν ἑαυτῷ;«* [3]) *Εἰ μὲν γὰρ πρὸς ἀρετήν· φήσομεν, ὅτι καὶ πάνυ γε ἐπήρκεσεν. Οὐδὲν γὰρ ἄτοπον οὔτ' ἐφθέγξατο, οὔτ' ἐποίησεν· ἀλλ' ἀληθῶς »ὡς* [4]) *πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη, καὶ ὡς ἀμνὸς ἐναντίον τοῦ κείροντος ἄφωνος·« καὶ μαρτυρεῖ τὸ εὐαγγέλιον,* [5]) *ὅτι οὗτος οὐκ ἤνοιξε τὸ στόμα αὐτοῦ. Εἰ δὲ τό· »ἐπήρκεσεν·« ἀπὸ τῶν μέσων καὶ σωματικῶν λαμβάνει, φαμὲν, ὅτι ἀπεδείξαμεν ἐκ τῶν εὐαγγελίων, ὅτι ἑκὼν ἐπὶ ταῦτ' ἐλήλυθεν. Εἶθ' ἑξῆς τούτοις εἰπὼν τὰ ἀπὸ τοῦ εὐαγγελίου, ὅτι τὰ σημεῖα τῆς κολάσεως ἔδειξεν ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν, καὶ τὰς χεῖρας ὡς ἦσαν πεπερονημέναι, πυνθάνεται, καὶ λέγει· »τίς τοῦτο εἶδε;« καὶ τὰ περὶ Μαρίας τῆς Μαγδαληνῆς διαβάλλων, ἀναγραφομένης* [6]) *ἑωρακέναι, εἶπε· »γυνὴ πάροιστρος, ὥς φατε.« Καὶ ἐπεὶ μὴ* (97) *μόνη αὕτη ἀναγέγραπται ἑωρακέναι ἀνα-*

---

[1]) Mss. (itemq. edd. Spenc. ad marg.) *τὸν σκότον*. Alias (v. c. in textu edd. Spenc.) *τὸ σκότος*. R.

[2]) Cfr. lib. II. num. 14.

[3]) Sic Mss. Libri editi (v. c. edd. Spenc.) *αὐτῷ*. R.

[4]) Jesai. LIII, 7.

[5]) Cfr. Matth. XXVI, 62. 63. coll. XXVII, 12. 14. et Jesai. LIII, 7. [6]) Cfr. ev. Joann. XX, 18.

στάντα τὸν Ἰησοῦν, ἀλλὰ καὶ ἄλλοι· καὶ ταῦτα κακηγορῶν ὁ Κέλσου Ἰουδαῖός φησι· »καὶ εἴ τις ἄλλος τῶν ἐκ τῆς αὐτῆς γοητείας.«

60. *Εἶτα, ὡς δυναμένου τούτου συμβῆναι, λέγω δὴ τοῦ φαντασίαν τινὶ γίνεσθαι περὶ τοῦ τεθνηκότος ὡς ζῶντος, ἐπιφέρει ὡς Ἐπικούρειος, καὶ λέγει, κατά »τινα διάθεσιν ὀνειρώξαντά τινα, ἢ κατὰ τὴν αὐτοῦ βούλησιν δόξῃ πεπλανημένῃ πεφαντασιῶσθαι*[1]) *τὸ τοιοῦτον ἀπηγγελκέναι· ὅπερ, φησὶ, μυρίοις ἤδη συμβέβηκε.« Τοῦτο δὲ εἰ καὶ δεινότατα ἔδοξεν εἰρῆσθαι· οὐδὲν ἧττον κατασκευαστικόν ἐστιν ἀναγκαίου δόγματος, ὡς ἄρα ἡ ψυχὴ ὑφέστηκε τῶν ἀποθανόντων· καὶ οὐ μάτην πεπίστευκε περὶ τῆς ἀθανασίας αὐτῆς, ἢ κἂν τῆς διαμονῆς, ὁ τοῦτο τὸ δόγμα ἀνειληφώς· ὡς καὶ Πλάτων*[2]) *ἐν τῷ περὶ τῆς ψυχῆς λέγει, σκιοειδῆ φαντάσματα περὶ μνημεῖά τισι γεγονέναι τῶν ἤδη τεθνηκότων. Τὰ μὲν οὖν γινόμενα περὶ ψυχῆς τεθνηκότων φαντάσματα ἀπό τινος ὑποκειμένου γίνεται, τοῦ κατὰ τὴν ὑφεστηκυῖαν ἐν τῷ καλουμένῳ αὐγοειδεῖ σώματι ψυχήν. Ὁ δὲ Κέλσος οὐ*[3]) *βουλόμενος τὸ τοιοῦτον, θέλει καὶ ὕπαρ ὀνειρώττειν τινὰς, καὶ κατὰ τὴν ἑαυτῶν βούλησιν δόξῃ πεπλανημένῃ φαντασιοῦσθαι. Ὅπερ ὄναρ μὲν πιστεύειν γίγνεσθαι, οὐκ ἄλογον· ὕπαρ*[4]) *δὲ ἐπὶ τῶν μὴ πάντη ἐκφρόνων καὶ φρενετιζόντων, ἢ με-*

---

[1]) Boherellus: »Lege: *φαντασιωθέντα*,« Ruaeus: »Vel legendum: *φαντασιωθέντα*, aut si retineri placet vocem: *πεφαντασιῶσθαι*, certe post eam addenda est particula *καί*.«

[2]) Cfr. Plato in Phaedone.

[3]) Ita recte Codd. Reg. et Basil. Hoeschel. autem et Spenc. (uncis in edd. Spenc. articulo *ὁ* appositis): *ὁ βουλόμενος*. R.

[4]) Ita Codd. Regius, Basileensis, et duo Vaticani. Libri autem editi (v. c. edd. Spenc.) *ὕπαρ δὲ εἰ μὴ ἐπὶ τῶν μὴ πάντη κτλ.* Quae lectio non spernenda, modo (Boherello duce) posterius *μή* deleatur. R.

λαγχολώντων, οὐ πιθανόν. Καὶ τοῦτο δὲ προειδόμενος ὁ Κέλσος παροιστρῶσαν εἶπε τὴν γυναῖκα. Ὅπερ[1]) οὐκ ἐμφαίνει ἡ ἀναγραφεῖσα ἱστορία, ὅθεν λαβὼν κατηγορεῖ τῶν πραγμάτων.

61. Ἦν οὖν καὶ ὁ Ἰησοῦς μετὰ θάνατον, ὡς μὲν ὁ Κέλσος οἴεται, φαντασίαν ἐξαποστέλλων τῶν ἐπὶ τῷ σταυρῷ τραυμάτων, καὶ οὐκ ἀληθῶς τοιοῦτος ὢν τραυματίας. Ὡς δὲ τὸ εὐαγγέλιον διδάσκει, — »οὗ τισι μὲν μέρεσιν, οἷς βούλεται, ἵνα κατηγορῇ, πιστεύει ὁ Κέλσος, τισὶ δ' ἀπιστεῖ —, ὁ Ἰησοῦς προσεκαλέσατό τινα τῶν μαθητῶν ἀπιστοῦντα, καὶ ἀδύνατον οἰόμενον τὸ παράδοξον. Συγκατετέθειτο μὲν γὰρ ἐκεῖνος τῇ φασκούσῃ αὐτὸν ἑωρακέναι, ὡς οὐκ ἀδυνάτου ὄντος τοῦ τὴν ψυχὴν τοῦ[2]) τεθνηκότος ὀφθῆναι· οὐκέτι δ' ἐνόμιζεν ἀληθὲς εἶναι τὸ, ἐν σώματι αὐτὸν ἀντιτύπῳ ἐγηγέρθαι. Ὅθεν[3]) οὐκ εἶπε μέν· »ἐὰν μὴ ἴδω, οὐ μὴ πιστεύσω·« προσέθηκε δὲ καὶ τό· »ἐὰν[4]) μὴ βάλω τὴν χεῖρά μου εἰς τὸν τύπον[5]) τῶν ἥλων, καὶ ψηλαφήσω αὐτοῦ τὴν πλευρὰν, οὐ μὴ πιστεύσω.« Ταῦτα δ' ἐλέγετο ὑπὸ τοῦ Θωμᾶ, κρίνοντος, ὅτι δύναται ὀφθαλμοῖς αἰσθητοῖς φανῆναι ψυχῆς σῶμα, πάντα τῷ προτέρῳ εἴδει

——μέγεθός[6]) τε καὶ ὄμματα κάλ' ἐοικυίης,
καὶ φωνήν·
πολλάκι δέ·
——καὶ τοῖα περὶ χροῒ εἵματ' ἐχούσης.

Καὶ προσκαλεσάμενός γε ὁ Ἰησοῦς τὸν Θωμᾶν, εἶπε·

---

1) Libri editi (v. c. edd. Spenc.): ὅθεν. R. — Boherellus: »Velserus, apud Hoeschelium, legit: ὃ μέν. Malim: ὅπερ.«

2) In edd. Spenc. uncis inclusum legitur: τοῦ.

3) In marg. veteris Cod. Vatic. legitur: ὅθεν εἶπε, sine particula οὐκ. R. — Cfr. ev. Joann. XX, 25.

4) Cfr. ev. Joann. XX, 25.

5) Ed. Ruaei: τόπον.

6) Cfr. Homer. Iliad. lib. XXIII. vers. 66. et 67.

»φέρε[1]) τὸν δάκτυλόν σου ὧδε, καὶ ἴδε τὰς χεῖράς μου, καὶ φέρε τὴν χεῖρά σου, καὶ βάλε εἰς τὴν πλευράν μου· καὶ μὴ γίνου ἄπιστος, ἀλλὰ (98) πιστός.«

62. Καὶ ἀκόλουθόν γε ἦν πᾶσι τοῖς τε προφητευθεῖσι περὶ αὐτοῦ, — ἐν οἷς καὶ τοῦτο ἦν —, καὶ τοῖς πραχθεῖσιν αὐτῷ, καὶ τοῖς συμβεβηκόσι, τοῦτο παρὰ πάντα παράδοξον γενέσθαι. Προελέλεκτο γὰρ ἐκ προσώπου τοῦ Ἰησοῦ ἐν τῷ προφήτῃ· »ἡ[2]) σάρξ μου κατασκηνώσει ἐπ' ἐλπίδι· καὶ[3]) οὐκ ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχήν μου εἰς τὸν ᾅδην, καὶ οὐ δώσεις τὸν ὅσιόν σου ἰδεῖν διαφθοράν.« Καὶ ἦν γε μετὰ[4]) τὴν ἀνάστασιν αὐτοῦ[5]) ὡσπερεὶ ἐν μεθορίῳ τινὶ τῆς παχύτητος τῆς[6]) πρὸ τοῦ πάθους σώματος, καὶ τοῦ γυμνὴν τοιούτου σώματος φαίνεσθαι ψυχήν. Ὅθεν, ὅτ' ἦσαν οἱ[7]) μαθηταὶ αὐτοῦ καὶ Θωμᾶς ἐπὶ τὸ αὐτὸ μετ' αὐτῶν, ἔρχεται[8]) »ὁ Ἰησοῦς, τῶν θυρῶν κεκλεισμένων, καὶ ἔστη εἰς τὸ μέσον, καὶ εἶπεν· εἰρήνη ὑμῖν. Εἶτα λέγει τῷ Θωμᾷ· »φέρε τὸν δάκτυλόν σου ὧδε,« καὶ τὰ ἑξῆς. Καὶ ἐν τῷ κατὰ Λουκᾶν δὲ εὐαγγελίῳ, ὁμιλούντων πρὸς ἀλλήλους Σίμωνος καὶ Κλεόπα περὶ πάντων τῶν συμβεβηκότων αὐτοῖς,[9]) ὁ Ἰησοῦς »ἐπιστὰς[10]) αὐτοῖς,

---

[1]) Ev. Joann. XX, 27.

[2]) Cfr. Psalm. XVI, 9. 10. (XV.)

[3]) Sic omnes Mss. et Hoeschel. in textu (itemq. edd. Spenc. ad marg.). Spencer. vero (in textu): ὅτι οὐκ κτλ. R.

[4]) Sic recte omnino Cod. Jolian. secunda manu habet. Alias (v. c. in edd. Spenc.): κατά. R. — Boherellus: »Lege: μετά.«

[5]) Edd. Spenc. αὐτοῦ.

[6]) Ruaeus, Boherello duce: »Legendum videtur: τοῦ.«

[7]) Edd. Spenc. ad marg. αὐτοῦ οἱ μαθηταί.

[8]) Ev. Joann. XX, 26. 27.

[9]) Sic omnes Mss. (itemq. edd. Spenc. ad marg.) Impressi (v. c. edd. Spenc. in textu): αὐτῷ. R. — Cfr. Luc. XXIV, 13. 14. [10]) Cfr. Luc. XXIV, 15—17.

συνεπορεύετο μετ᾽ αὐτῶν. Καὶ οἱ μὲν ὀφθαλμοὶ αὐτῶν ἐκρατοῦντο, τοῦ μὴ ἐπιγνῶναι αὐτόν· ὁ δὲ εἶπε πρὸς αὐτούς· τίνες οἱ λόγοι, οὓς ἀντιβάλλετε πρὸς ἀλλήλους περιπατοῦντες;« Καὶ ἡνίκα διηνοίχθησαν αὐτῶν οἱ ὀφθαλμοὶ, καὶ ἐπέγνωσαν αὐτόν· τότε αὐταῖς λέξεσί φησιν ἡ γραφή· »καὶ[1]) αὐτὸς ἄφαντος ἐγένετο ἀπ᾽ αὐτῶν.« Κἂν βούληται οὖν κοινοποιεῖν πρὸς ἕτερα φαντάσματα, καὶ ἄλλους φαντασθέντας, τὰ κατὰ τὸν Ἰησοῦν, καὶ τοὺς ἰδόντας αὐτὸν μετὰ τὴν ἀνάστασιν ὁ Κέλσος· ἀλλὰ τοῖς εὐγνωμόνως καὶ φρονίμως ἐξετάζουσι τὰ πράγματα φανεῖται τὸ παραδοξότερον.

63. Μετὰ ταῦτα ὁ Κέλσος, οὐκ εὐκαταφρονήτως τὰ γεγραμμένα κακολογῶν, φησίν· »ὅτι ἐχρῆν, εἴπερ ὄντως θείαν δύναμιν ἐκφῆναι ἤθελεν ὁ Ἰησοῦς, αὐτοῖς τοῖς ἐπηρεάσασι, καὶ τῷ καταδικάσαντι,[2]) καὶ ὅλως πᾶσιν ὀφθῆναι.« Ἀληθῶς γὰρ καὶ ἡμῖν φαίνεται, κατὰ τὸ εὐαγγέλιον, οὐχ οὕτω μετὰ τὴν ἀνάστασιν ὀφθεὶς, ὡς τὸ πρότερον δημοσίᾳ καὶ πᾶσιν ἐφαίνετο. Ἀλλ᾽ ἐν μὲν ταῖς Πράξεσιν γέγραπται, δι᾽[3]) »ἡμερῶν τεσσαράκοντα ὀπτανόμενος« τοῖς μαθηταῖς κατήγγελλε »τὰ περὶ τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ·« ἐν δὲ τοῖς εὐαγγελίοις,[4]) οὐχ ὅτι ἀεὶ συνῆν αὐτοῖς· ἀλλ᾽ ὅπου μὲν δι᾽ ἡμερῶν ὀκτὼ ἐφάνη, τῶν θυρῶν κεκλεισμένων, ἐν μέσῳ αὐτῶν· ὅπου δὲ κατά τινας τοιούτους τρόπους. Καὶ ὁ Παῦλος δ᾽ ἐν τοῖς τελευταίοις τῆς πρὸς Κορινθίους προτέρας, ὡς[5]) μὴ δημωδῶς αὐτοῦ ὀφθέντος ὁμοίως τῷ πρὸ τοῦ πάθους χρόνῳ, τοιαῦτα γράφει· »Παρέδωκα[6]) γὰρ ὑμῖν ἐν πρώτοις, ὃ καὶ παρέλαβον, ὅτι Χριστὸς ἀπέθανεν

---

[1]) Luc. XXIV, 31.

[2]) Hoeschel. in textu (itemq. edd. Spenc. ad marg.) δικάσαντι. R. [3]) Cfr. Act. 1, 3.

[4]) Cfr. ev. Joann. XX, 26.

[5]) Sic omnes Mss. excepto Joliano, qui cum libris impressis (v. c. edd. Spenc.) habet: ὡς μηδαμοῦ αὐτοῦ κτλ. R. [6]) Cfr. I Cor. XV, 3–8.

ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, κατὰ τὰς γραφάς·[1]) καὶ ὅτι ὤφθη Κηφᾷ, εἶτα τοῖς δώδεκα. Ἔπειτα ὤφθη ἐπάνω πεντακοσίοις ἀδελφοῖς ἐφάπαξ, ὧν οἱ πλείονες μένουσιν ἕως ἄρτι, τινὲς δὲ καὶ ἐκοιμήθησαν· ἔπειτα ὤφθη Ἰακώβῳ· ἔπειτα τοῖς ἀποστόλοις πᾶσιν· ἔσχατον δὲ πάντων, (99) ὡσπερεὶ[2]) τῷ ἐκτρώματι, ὤφθη κἀμοί.« Μεγάλα μὲν οὖν τινα, καὶ θαυμαστὰ, καὶ μείζονα οὐ τῆς ἀξίας τῶν πολλῶν μόνον ἐν τοῖς πιστεύουσιν, ἀλλὰ καὶ τῶν πάνυ προκοπτόντων, ὑπολαμβάνω εἶναι τὰ κατὰ τὸν τόπον· ἐν οἷς ἡ αἰτία δηλωθείη ἂν τοῦ ἀναστάντα αὐτὸν ἐκ νεκρῶν, μὴ ὁμοίως πεφηνέναι τῷ πρότερον χρόνῳ. Ἀπὸ πλειόνων δὲ, ὡς ἐν τοιούτῳ[3]) συγγράμματι γραφομένῳ πρὸς τὸν κατὰ Χριστιανῶν καὶ τῆς πίστεως αὐτῶν λόγον, ὅρα εἰ δυνησόμεθα, εὐλόγως ὀλίγα παραθέμενοι, καθικέσθαι τῶν ἀκουσομένων τῆς ἀπολογίας.

64. Ὁ Ἰησοῦς εἷς ὢν, πλείονα τῇ ἐπινοίᾳ ἦν, καὶ τοῖς βλέπουσιν οὐχ[4]) ὁμοίως πᾶσιν ὁρώμενος. Καὶ ὅτι μὲν τῇ ἐπινοίᾳ πλείονα ἦν, σαφὲς ἐκ τοῦ· »ἐγώ[5]) εἰμι ἡ ὁδὸς, καὶ ἡ ἀλήθεια, καὶ ἡ ζωή·« καὶ τοῦ· »ἐγώ[6]) εἰμι ὁ ἄρτος·« καὶ τοῦ· »ἐγώ[7]) εἰμι ἡ θύρα·« καὶ ἄλλων μυρίων. Ὅτι δὲ καὶ βλεπόμενος οὐχ ὡσαύ-

---

[1]) Ruaeus, Boherello duce: »Post vocem γραφάς, sequens versiculus: καὶ ὅτι ἐτάφη, καὶ ὅτι ἐγήγερται τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς γραφάς, ab exscriptoribus videtur omissus, propter τὸ ὁμοιόπτωτον.«

[2]) Cod. Basileensis: ὡσπερεί τῳ ἐκτρώματι. Quae lectio neutiquam est spernenda. R.

[3]) Sic omnes Mss. (itemq. edd. Spenc. ad marg.) excepto Joliano, qui cum libris editis (v. c. edd. Spenc. in textu) habet: τούτῳ. R.

[4]) Vide infra lib. IV. contra Cels. num. 15. et 16. coll. lib. VI. num. 77. et tractat. XXXV. in Matthaeum.

[5]) Ev. Joann. XIV, 6. [6]) Cfr. ev. Joann. VI, 35.

[7]) Ev. Joann. X, 9.

τως τοῖς βλέπουσιν ἐφαίνετο, ἀλλ' ὡς ἐχώρουν[1]) οἱ βλέποντες, σαφὲς ἔσται τοῖς[2]) ἐφιστᾶσι, διὰ τί μέλλων μεταμορφοῦσθαι[3]) ἐν τῷ ὑψηλῷ ὄρει, οὐδὲ τοὺς ἀποστόλους πάντας παρείληφεν, ἀλλὰ μόνους τὸν Πέτρον, καὶ τὸν Ἰάκωβον, καὶ τὸν Ἰωάννην· ὡς μόνους χωροῦντας[4]) τὴν τότε[5]) δόξαν αὐτοῦ θεωρῆσαι, δυναμένους δὲ καὶ τοὺς ὀφθέντας ἐν δόξῃ Μωϋσῆν καὶ Ἠλίαν κατανοῆσαι, καὶ ἀκοῦσαι συλλαλούντων αὐτῶν, καὶ τῆς ἀπὸ τῆς νεφέλης οὐρανόθεν φωνῆς. Ἐγὼ δ' οἶμαι, ὅτι καὶ πρὸ τοῦ ἀναβῆναι εἰς τὸ ὄρος, ἔνθα προσῆλθον[6]) αὐτῷ μόνοι οἱ μαθηταὶ, καὶ ἐδίδασκεν αὐτοὺς τὰ[7]) περὶ τῶν μακαρισμῶν, ἡνίκα κάτω που ὢν τοῦ ὄρους, ὀψίας γενομένης, ἐθεράπευε[8]) τοὺς προσαχθέντας αὐτῷ, ἀπαλλάσσων πάσης νόσου καὶ πάσης μαλακίας, οὐχ ὁ αὐτὸς ἐφαίνετο τοῖς κάμνουσι καὶ δεομένοις αὐτοῦ θεραπεύοντος, καὶ τοῖς διὰ τὸ ὑγιαίνειν συναναβῆναι αὐτῷ εἰς τὸ ὄρος δυνηθεῖσιν. Ἀλλὰ καὶ εἴπερ κατ' ἰδίαν τοῖς ἰδίοις μαθηταῖς ἐπέλυε τὰς παραβολὰς,[9]) μετ' ἐπικρύψεως τοῖς ἔξω ὄχλοις εἰρημένας, ὥσπερ ταῖς ἀκοαῖς ἦσαν κρείττους οἱ ἀκούοντες τῆς λύσεως τῶν παραβολῶν παρὰ τοὺς ἀκούοντας τῶν χωρὶς

---

[1]) Libri editi (v. c. edd. Spenc.) ad marg. me ἐγχωροῦν. R.

[2]) Codd. Reg. et Basil. τοῖς ἐφιστᾶσι διότι. R.

[3]) Cfr. Matth. XVII, 1. 2. seqq.

[4]) Sic omnes Mss. (itemq. edd. Spenc. ad marg.) excepto Joliano, qui cum antea editis (v. c. edd. Spenc. in textu) habet: χωρήσοντας. R.

[5]) In edd. Spenc. uncis inclusum legitur τότε.

[6]) Cfr. Matth. V, 1. seqq.

[7]) Dubitat Guietus, an non legendum sit: τὰ περὶ τὸν μακαρισμόν. R.

[8]) Sic Codd. Regius, Basileensis, et vetus Vaticanus. Libri antea editi (v. c. edd. Spenc.) ἐθεράπευσε. R.

[9]) Cfr. Matth. XIII, 10. 11. seqq.

λύσεων παραβολῶν· οὕτω καὶ ταῖς ὄψεσι πάντως μὲν τῆς ψυχῆς, ἐγὼ δ' ἡγοῦμαι, ὅτι καὶ τοῦ σώματος. Δηλοῖ δὲ μὴ τὸν αὐτὸν ἀεὶ φαίνεσθαι τὸ, Ἰούδαν, μέλλοντα αὐτὸν προδιδόναι, εἰρηκέναι ὡς μὴ εἰδόσιν αὐτὸν τοῖς συναπερχομένοις αὐτῷ ὄχλοις· »ὃν[1]) ἐὰν φιλήσω, αὐτός ἐστι.« Τοιοῦτο δ' οἶμαι καὶ αὐτὸν τὸν Σωτῆρα ἐμφαίνειν διὰ τοῦ· »καθημέραν[2]) μεθ' ὑμῶν ἤμην ἐν τῷ ἱερῷ διδάσκων, καὶ οὐκ ἐκρατήσατέ με.« Ὡς περὶ[3]) τηλικοῦτ' οὖν φερόμενοι ἡμεῖς τοῦ Ἰησοῦ, οὐ μόνον κατὰ τὴν ἔνδον καὶ ἀποκεκρυμμένην τοῖς πολλοῖς θειότητα, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ μεταμορφούμενον σῶμα, ὅτ' ἐβούλετο καὶ οἷς ἐβούλετο· φαμὲν, ὅτι τὸν μὲν μὴ ἀπεκδυσάμενον τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς (100) ἐξουσίας Ἰησοῦν, καὶ μηδέπω ἀποθανόντα τῇ ἁμαρτίᾳ, πάντες βλέπειν ἐχώρουν· τὸν δ' ἀπεκδυσάμενον[4]) τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας, καὶ μηκέτ' ἔχοντά τι χωρητὸν ὁραθῆναι τοῖς πολλοῖς, οὐχ οἷοί τε ἦσαν αὐτὸν βλέπειν οἱ πρότερον αὐτὸν ἰδόντες πάντες. Ὅθεν φειδόμενος αὐτῶν, οὐκ ἐφαίνετο πᾶσιν ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν.

65. Καὶ τί λέγω πᾶσιν; Οὐδὲ γὰρ αὐτοῖς τοῖς ἀποστόλοις καὶ τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ ἀεὶ[5]) συνῆν, ἢ ἀεὶ ἐφαίνετο, μὴ δυναμένοις αὐτοῦ χωρῆσαι τὴν θεωρίαν διηνεκῶς. Λαμπροτέρα γὰρ τὴν οἰκονομίαν τελέσαντος ἡ θειότης ἦν αὐτοῦ· ἥντινα Κηφᾶς[6]) ὁ Πέτρος, ὡσπερεὶ ἀπαρχὴ τῶν ἀποστόλων, δεδύνηται ἰδεῖν, καὶ μετ' αὐτὸν οἱ δώδεκα, τοῦ Ματθίου[7]) ἀντὶ τοῦ

---

[1]) Matth. XXVI, 48.

[2]) Cfr. Matth. XXVI, 55.

[3]) Ruaeus, Boherello duce, non male: »Scribendum videtur: περὶ τηλικούτου.«

[4]) Cfr. Coloss. II, 15.

[5]) Edd. Spenc. in textu: συνῆν ἀεί, ad marginem: ἀεὶ συνῆν.

[6]) Cfr. 1 Cor. XV, 5.

[7]) Cfr. Act. I, 26.

Ἰούδα καταταχθέντος, καὶ μετ᾽ ἐκείνους πεντακοσίοις[1]) *ἀδελφοῖς ἐφάπαξ, ἔπειτα ὤφθη Ἰακώβῳ, ἔπειτα τοῖς ἑτέροις παρὰ τοὺς δώδεκα ἀποστόλους*[2]) *πᾶσι, τάχα τοῖς ἑβδομήκοντα, ἔσχατον δὲ πάντων Παύλῳ τῷ ὡσπερεὶ ἐκτρώματι, καὶ ἐπισταμένῳ, πῶς ἔλεγεν· »ἐμοὶ*[3]) *τῷ ἐλαχιστοτέρῳ πάντων ἁγίων ἐδόθη ἡ χάρις αὕτη.« Καὶ τάχα τό· »ἐλαχιστοτέρῳ·« ἴσον ἐστὶ τῷ· »ἐκτρώματι.«*[4]) *Ὥσπερ οὖν οὐκ ἄν τις εὐλόγως*[5]) *ἐγκαλέσαι τῷ Ἰησοῦ μὴ παραλαμβάνοντι πάντας τοὺς ἀποστόλους εἰς τὸ ὑψηλὸν ὄρος,*[6]) *ἀλλὰ μόνους τοὺς προειρημένους τρεῖς· ἡνίκα ἔμελλε μεταμορφοῦσθαι, καὶ τὴν λαμπρότητα δεικνύναι τῶν ἱματίων ἑαυτοῦ, καὶ τὴν δόξαν Μωϋσέως καὶ Ἠλίου συλλαλούντων αὐτῷ· οὕτως οὐκ ἂν τοῖς ἀποστολικοῖς λόγοις μέμφοιτ᾽ ἄν τις εὐλόγως, εἰσάγουσιν ὧφθαι τὸν Ἰησοῦν μετὰ τὴν ἀνάστασιν, οὐ πᾶσιν, ἀλλ᾽ οἷς οἶδεν ἀνειληφόσιν ὀφθαλμοὺς χωροῦντας ἰδεῖν τὴν ἀνάστασιν αὐτοῦ. Χρήσιμον δ᾽ οἶμαι πρὸς ἀπολογίαν τῶν προκειμένων ἐστὶ καὶ τὸ οὕτως εἰρημένον περὶ αὐτοῦ· »εἰς*[7]) *τοῦτο γὰρ Χριστὸς ἀπέθανε καὶ ἀνέστη, ἵνα καὶ νεκρῶν καὶ ζώντων κυριεύσῃ.« Ὅρα γὰρ ἐν τούτοις, ὅτι ἀπέθανεν Ἰησοῦς, ἵνα νεκρῶν κυριεύσῃ· καὶ ἀνέστη, ἵνα μὴ μόνον νεκρῶν, ἀλλὰ καὶ ζώντων κυριεύσῃ. Καὶ οἶδέ γε ὁ ἀπόστολος νεκροὺς μὲν, ὧν κυριεύει ὁ Χριστὸς, τοὺς οὕτω κατειλεγμένους ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους προτέρᾳ· »σαλπίσει*[8]) *γὰρ, καὶ οἱ νεκροὶ ἐγερθήσονται ἄφθαρτοι·« ζῶντας δὲ αὐτοὺς,*

---

1) Cfr. I Cor. XV, 6—8.

2) Boherellus: »Lego: *ἀποστόλοις πᾶσι*, ex I Cor. XV, 7.«

3) Cfr. Ephes. III, 8. 4) Cfr. I Cor. XV, 8.

5) Sic libri impressi (v. c. edd. Spenc. in textu). Mss. (itemq. edd. Spenc. ad marg.) *εὐκόλως*. R.

6) Cfr. Matth. XVII, 1. 2. seqq.

7) Cfr. Rom. XIV, 9. 8) I Cor. XV, 52.

καὶ τοὺς ἀλλαγησομένους, ἑτέρους ὄντας τῶν ἐγερθησομένων νεκρῶν. Ἔχει δὲ καὶ περὶ τούτων ἡ λέξις οὕτως· »καὶ[1]) *ἡμεῖς ἀλλαγησόμεθα·«*[2]) *ἑξῆς εἰρημένη τῷ· »οἱ*[3]) *νεκροὶ ἐγερθήσονται πρῶτον.« Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ πρὸς Θεσσαλονικεῖς προτέρᾳ ἐν ἑτέραις λέξεσι τὴν αὐτὴν διαφορὰν παριστὰς, φησὶν ἄλλους μὲν εἶναι τοὺς κοιμωμένους, ἄλλους δὲ τοὺς ζῶντας, λέγων· »οὐ*[4]) *θέλομεν*[5]) *δὲ ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοὶ, περὶ τῶν κοιμωμένων,*[6]) *ἵνα μὴ λυπῆσθε, ὡς*[7]) *καὶ οἱ λοιποὶ οἱ μὴ ἔχοντες ἐλπίδα. Εἰ γὰρ* (101) *πιστεύομεν, ὅτι Ἰησοῦς ἀπέθανε καὶ ἀνέστη· οὕτω καὶ ὁ θεὸς τοὺς κοιμηθέντας διὰ τοῦ Ἰησοῦ ἄξει σὺν αὐτῷ. Τοῦτο γὰρ ὑμῖν λέγομεν ἐν λόγῳ κυρίου, ὅτι ἡμεῖς οἱ ζῶντες οἱ περιλειπόμενοι εἰς τὴν παρουσίαν τοῦ κυρίου, οὐ μὴ φθάσομεν*[8]) *τοὺς κοιμηθέντας.« Τὴν δὲ φανεῖσαν ἡμῖν εἰς τοὺς τόπους διήγησιν ἐξεθέμεθα ἐν οἷς ὑπηγορεύσαμεν ἐξηγητικοῖς τῆς πρὸς Θεσσαλονικεῖς προτέρας ἐπιστολῆς.*

66. *Καὶ μὴ θαύμαζε, εἰ μὴ πάντες βλέπουσιν οἱ πεπιστευκότες ὄχλοι τῷ Ἰησοῦ τὴν ἀνάστασιν αὐτοῦ· ὅτε ὡς μὴ χωροῦσι πλείονα Κορινθίοις ὁ Παῦλος γράφων φησίν· »ἐγὼ*[9]) *δ' ἔκρινα μηδὲν εἰδέναι ἐν ὑμῖν,*

---

[1]) I Cor. XV, 52.

[2]) Libri impressi (v. c. edd. Spenc.) in margine: *ἁρπαγησόμεθα*. R. — Cfr. I Thess. IV, 17.

[3]) Cfr. I Cor. XV, 52. coll. I Thess. IV, 16.

[4]) Cfr. I Thess. IV, 13—15.

[5]) Sic omnes Mss. (itemq. edd. Spenc. ad marg.), Spenc. vero (in textu): *θέλω*. R.

[6]) Sic omnes Mss. Libri editi (v. c. edd. Spenc.) *κεκοιμημένων*. R.

[7]) Sic omnes Mss. (itemq. edd. Spenc. ad marg.), Spenc. vero (in textu): *καθώς*. R.

[8]) Cod. Basil. *φθάσωμεν*. Libri impressi (v. c. edd. Spenc.) *φθάσομεν*. R.

[9]) Cfr. I Cor. II, 2.

εἰ μὴ Ἰησοῦν Χριστὸν, καὶ τοῦτον ἐσταυρωμένον.« Τοιοῦτον δ' ἔστι καὶ τό· »οὔπω[1]) γὰρ ἐδύνασθε· ἀλλ' οὔτε ἔτι νῦν δύνασθε· ἔτι γὰρ σαρκικοί ἐστε.« Οὕτω τοίνυν πάντα κρίσει θείᾳ ποιῶν ὁ λόγος, ἀνέγραψε περὶ τοῦ Ἰησοῦ· πρὸ μὲν τοῦ πάθους ἁπαξαπλῶς φανέντος τοῖς πλείοσι, καὶ τοῦτο οὐκ ἀεί· μετὰ δὲ τὸ πάθος οὐκέτι ὁμοίως ἐπιφαινομένου, ἀλλὰ μετά τινος κρίσεως ἑκάστῳ μετρούσης τὰ δέοντα. Ὥσπερ δ' ἀναγέγραπται τό· »ὤφθη[2]) ὁ θεὸς τῷ Ἀβραάμ·« ἤ τινι τῶν ἁγίων· καὶ τὸ »ὤφθη« τοῦτο οὐκ ἀεὶ ἐγίνετο, ἀλλ' ἐκ διαλειμμάτων, καὶ οὐ πᾶσιν ἐφαίνετο· οὕτω μοι νόει καὶ τὸν[3]) υἱὸν τοῦ θεοῦ ὤφθαι τῇ[4]) παραπλησίᾳ εἰς τὸ περὶ ἐκείνων, εἰς τὸ ὤφθαι αὐτοῖς τὸν θεὸν, κρίσει.

67. Ἀπελογησάμεθα οὖν κατὰ τὸ δυνατὸν ἡμῖν, ὡς ἐν τοιούτῳ συγγράμματι, πρὸς τό· »ἐχρῆν, εἴπερ ὄντως ἐκφῆναι θείαν δύναμιν ἤθελεν, αὐτοῖς τοῖς ἐπηρεάσασι καὶ τῷ καταδικάσαντι καὶ ὅλως πᾶσιν ὀφθῆναι.« Οὐκ ἐχρῆν οὖν τῷ καταδικάσαντι αὐτὸν ὀφθῆναι, οὐδὲ τοῖς ἐπηρεάσασιν. Ἐφείδετο γὰρ καὶ τοῦ καταδικάσαντος καὶ τῶν ἐπηρεασάντων ὁ Ἰησοῦς, ἵνα μὴ παταχθῶσιν ἀορασίᾳ, ὁποίᾳ οἱ ἐν Σοδόμοις ἐπατάχθησαν, ἡνίκα ἐπεβούλευον τῇ ὥρᾳ τῶν ξενισθέντων παρὰ τῷ Λὼτ ἀγγέλων. Καὶ τοῦτο δὲ δηλοῦται διὰ τούτων· »ἐκτείναντες[5]) δὲ οἱ ἄνδρες τὰς χεῖρας, ἐσπάσαντο τὸν Λὼτ πρὸς ἑαυτοὺς εἰς τὸν οἶκον, καὶ τὴν

---

[1]) Cfr. I Cor. III, 2. 3.

[2]) Cfr. Genes. XII, 7. coll. XLVIII, 3.

[3]) Sic omnes Mss. (itemq. edd. Spenc. ad marg.) Libri editi (v. c edd. Spenc. in textu): *τὸν Ἰησοῦν τοῦ θεοῦ*. R.

[4]) Boherellus: »Usitatius est: *τῇ παραπλησίᾳ τῷ*. Sequens autem *εἰς τό* versu proximo hinc natum, mutandum existimo in *ῥηθέν*.«

[5]) Cfr, Genes. XIX, 10. 11.

θύραν ἀπέκλεισαν· τοὺς δὲ ἄνδρας, τοὺς ἐπὶ τῇ θύρᾳ τοῦ οἴκου, ἐπάταξαν ἀορασίᾳ ἀπὸ μικροῦ ἕως μεγάλου· καὶ παρελύθησαν ζητοῦντες τὴν θύραν.« Ἐκφῆναι οὖν ἐβούλετο τὴν δύναμιν ἑαυτοῦ ὁ Ἰησοῦς, θείαν οὖσαν, ἑκάστῳ τῶν δυναμένων αὐτὴν ἰδεῖν, καὶ κατὰ τὸ μέτρον ἰδεῖν ἃ ἐχώρει. Καὶ οὐ δήπου δι' ἄλλο ἐφυλάξατο ὀφθῆναι, ἢ διὰ τὰς δυνάμεις τῶν μὴ χωρούντων αὐτὸν ἰδεῖν. Καὶ μάτην παρελήφθη τῷ Κέλσῳ τό· »οὐ γὰρ δὴ ἔτι ἐφοβεῖτό τινα ἀνθρώπων ἀποθανὼν, καὶ, ὥς φατε, θεὸς ὤν· οὐδ' ἐπὶ τοῦτ' ἐπέμφθη τὴν ἀρχὴν, ἵνα λάθῃ.« Ἐπέμφθη γὰρ οὐ μόνον, ἵνα γνωσθῇ, ἀλλ' ἵνα καὶ λάθῃ. Οὐ γὰρ πᾶν, ὃ ἦν, καὶ οἷς ἐγινώσκετο, ἐγινώσκετο, ἀλλά τι αὐτοῦ ἐλάνθανεν αὐτούς· τισὶ δ' οὐδ' (102) ὅλως ἐγινώσκετο. Καὶ ἀνέῳξε δὲ φωτὸς πύλας τοῖς γενομένοις μὲν σκότους καὶ νυκτὸς υἱοῖς, ἐπιδεδωκόσι δὲ ἑαυτοὺς εἰς τὸ γενέσθαι υἱοὺς ἡμέρας καὶ φωτός. Καὶ ἦλθε [1]) σωτὴρ ὁ κύριος ἡμῖν μᾶλλον, ὡς ἰατρὸς ἀγαθὸς, τοῖς ἁμαρτιῶν μεστοῖς, ἢ τοῖς δικαίοις.

68. Ἴδωμεν δὲ τίνα τρόπον φησὶν ὁ παρὰ τῷ Κέλσῳ Ἰουδαῖος, ὅτι »εἰ δ' οὖν τόγε τοσοῦτον ὤφειλεν [2]) εἰς ἐπίδειξιν θεότητος, ἀπὸ τοῦ σκόλοπος γοῦν εὐθὺς ἀφανὴς γενέσθαι.« [3]) Καὶ τοῦτο δὲ δοκεῖ μοι ὅμοιον [4]) εἶναι τῷ λόγῳ τῶν ἀντιδιατασσόντων τῇ προνοίᾳ, καὶ διαγραφόντων ἑαυτοῖς ἕτερα παρὰ τὰ ὄντα, καὶ λεγόντων, ὅτι βέλτιον ἦν, εἰ οὕτως εἶχεν ὁ κόσμος, ὡς διεγράψαμεν. Ὅπου μὲν γὰρ δυνατὰ διαγράφουσιν, ἐλέγχονται χείρονα ποιοῦντες, τὸ ὅσον ἐφ' ἑαυτοῖς,

---

[1]) Cfr. Luc. XIX, 10.

[2]) Libri impressi (v. c. edd. Spenc.) ad marginem: ὤφελεν. R.

[3]) Boherellus: »Subaudi: ὤφειλεν.«

[4]) In edd. Spenc. uncis inclusa leguntur verba: ὅμοιον εἶναι.

καὶ τῇ διαγραφῇ αὐτῶν, τὸν κόσμον· ὅπου δὲ δοκοῦσι μὴ χείρονα ἀναζωγραφεῖν τῶν ὄντων, ἀποδείκνυνται τὰ τῇ φύσει ἀδύνατα βουλόμενοι· ὡς ἑκατέρως[1]) αὐτοὺς καταγελάστους εἶναι. Καὶ ἐνθάδε[2]) τοίνυν ὅτι μὲν οὐκ ἀδύνατον ἦξειν, ὡς ἐν τῇ θειοτέρᾳ φύσει, ἵν' ὅτε βούληται ἀφανὴς γένηται, καὶ αὐτόθεν μὲν δῆλον· σαφὲς δὲ καὶ ἐκ τῶν γεγραμμένων περὶ αὐτοῦ, τοῖς μή τινα μὲν τῶν γεγραμμένων προσιεμένοις, ἵνα κατηγορήσωσι τοῦ λόγου, τινὰ δὲ πλάσματα οἰομένοις τυγχάνειν. Γέγραπται δὲ ἐν τῷ κατὰ Λουκᾶν, ὅτι μετὰ τὴν ἀνάστασιν λαβὼν[3]) τὸν ἄρτον ὁ Ἰησοῦς εὐλόγησε, καὶ κλάσας ἐπεδίδου τῷ Σίμωνι, καὶ τῷ Κλεόπᾳ· λαβόντων δ' αὐτῶν τὸν ἄρτον, διηνοίχθησαν »αὐτῶν οἱ ὀφθαλμοὶ, καὶ ἐπέγνωσαν αὐτὸν, καὶ αὐτὸς ἄφαντος ἐγένετο ἀπ' αὐτῶν.«

69. Θέλομεν δὲ παραστῆσαι, πῶς οὐ χρησιμώτερον ἦν πρὸς τὴν οἰκονομίαν ὅλην τὸ, εὐθὺς ἀπὸ τοῦ σκόλοπος αὐτὸν ἀφανῆ γενέσθαι σωματικῶς. Τὰ συμβεβηκέναι ἀναγεγραμμένα τῷ Ἰησοῦ οὐκ ἐν ψιλῇ τῇ λέξει καὶ τῇ ἱστορίᾳ τὴν πᾶσαν ἔχει θεωρίαν τῆς ἀληθείας. Ἕκαστον γὰρ αὐτῶν καὶ σύμβολόν τινος[4]) εἶναι παρὰ τοῖς συνετώτερον ἐντυγχάνουσι τῇ γραφῇ ἀποδείκνυται. Ὥσπερ οὖν τὸ σταυρωθῆναι αὐτὸν ἔχει τὴν δηλουμένην ἀλήθειαν ἐν τῷ· »Χριστῷ[5]) συνεσταύ-

---

[1]) Sic omnes Mss. (itemq. edd. Spenc. ad marg.), et est vera hujus loci lectio. Libri impressi (v. c. edd. Spenc. in textu): ἑκατέρους. R.

[2]) Sic omnes Mss. (itemq. edd. Spenc. ad marg.) Libri impressi (v. c. edd. Spenc. in textu): ἐνθάδε μεν ὅτι οὐκ ἀδύνατον. R.

[3]) Cfr. Luc. XXIV, 30. 31.

[4]) Libri impressi (v. c. edd. Spenc.) τινὸς αὐτῶν εἶναι. In Cod. Joliano expungitur istud αὐτῶν. Sed si cui inter τινός et εἶναι vox aliqua inserenda videtur, certe non αὐτῶν, sed (Boherello duce) ἄλλου scribendum erit. R. [5]) Galat. II, 19.

ρωμαι·« καὶ [1]) τοῦ σημαινομένου ἐκ τοῦ· »ἐμοὶ [2]) δὲ μὴ γένοιτο καυχᾶσθαι εἰ μὴ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ [3]) κυρίου μου Ἰησοῦ Χριστοῦ· δι' οὗ ἐμοὶ κόσμος ἐσταύρωται, κἀγὼ τῷ κόσμῳ.« Καὶ ὁ θάνατος αὐτοῦ ἀναγκαῖος, διὰ τό· »ὃ [4]) γὰρ ἀπέθανε, τῇ ἁμαρτίᾳ ἀπέθανεν ἐφάπαξ·« καὶ [5]) διὰ τὸ λέγειν· »συμμορφούμενος [6]) τῷ θανάτῳ αὐτοῦ·« καὶ τό· »εἰ [7]) γὰρ [8]) συναπεθάνομεν, καὶ συζήσομεν.« Οὕτω καὶ ἡ ταφὴ αὐτοῦ φθάνει ἐπὶ τοὺς συμμόρφους τοῦ θανάτου αὐτοῦ, καὶ τοὺς συσταυρωθέντας αὐτῷ καὶ συναποθανόντας, καθὸ καὶ τῷ Παύλῳ λέλεκται τό· »συνετάφημεν [9]) γὰρ αὐτῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος, καὶ συνανέστημεν αὐτῷ.« Ἡμεῖς δὲ [10]) καὶ τὰ περὶ τῆς ταφῆς, καὶ τοῦ μνημείου, καὶ τοῦ θάψαντος, ἀναγεγραμμένα εὐκαιρότερον διὰ πλειόνων ἐν ἄλλοις, ἔνθα προηγουμένως ἐστὶ [11]) περὶ τούτων (103) λέγειν, διηγησόμεθα. Νυνὶ δ' αὐτάρκης ἡ καθαρὰ σινδὼν, ἐν ᾗ ἔδει τὸ καθαρὸν ἐντυλιχθῆναι σῶμα τοῦ Ἰησοῦ, καὶ τὸ καινὸν μνημεῖον, ὃ ἐλατόμησε τῇ πέτρᾳ ὁ

---

[1]) Cod. Jolianus: καὶ τὸ σημαινόμενον. Lego cum Boherello: καὶ τῷ σημαινομένῳ. R. — Probanda procul dubio est Boherelli lectio.

[2]) Cfr. Galat. VI, 14.

[3]) Sic omnes Mss. (itemq. edd. Spenc. ad marg.) Spencer. vero (in textu): τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. R. [4]) Rom. VI, 10.

[5]) Ita Codd. Regius et Basileensis. Spenc. autem: καὶ διὰ τὸ τὸν δίκαιον λέγειν· συμμορφούμενος κτλ. Quae lectio si cui retinenda videtur, vel (Boherello duce) mutandum est συμμορφούμενος in συμμορφούμενον, vel (eod. duce) post λέγειν addendum τό. Duo Codd. Anglicani et Hoeschel. in textu (itemq. edd. Spenc. ad marg.) συμμορφιζόμενος. R. —

[6]) Philipp. III, 10. [7]) II Timoth. II, 11.

[8]) Deest γάρ in ed. Ruaei. [9]) Cfr. Rom. VI, 4.

[10]) Edd. Spenc. ad marg. ὃ καί.

[11]) Boherellus, cui Ruaeus adstipulatur: »Lege: ἔσται, quomodo et Gelenius interpres vertit.«

Ἰωσὴφ, οὗ [1]) »οὐκ ἦν οὔπω οὐδεὶς κείμενος,« ἢ, ὡς ὁ Ἰωάννης φησίν· »ἐν [2]) ᾧ οὐδέπω οὐδεὶς ἐτέθη.« Καὶ ἐπίστησον, εἰ δύναταί κινῆσαί τινα ἡ συμφωνία τῶν τριῶν εὐαγγελιστῶν, φροντισάντων ἀναγράψαι τὸ λατομητὸν, ἢ λαξευτὸν μνημεῖον ἐν πέτρᾳ· ἵν' ὁ τοὺς λόγους τῶν γεγραμμένων ἐξετάζων, καὶ περὶ τούτων θεάσηταί τι λόγου ἄξιον, καὶ περὶ τῆς καινότητος τοῦ μνημείου, ἥντινα Ματθαῖος [3]) καὶ Ἰωάννης ἱστόρησε, καὶ περὶ τοῦ μηδένα ἐκεῖ νεκρὸν γεγονέναι, κατὰ τὸν Λουκᾶν [4]) καὶ τὸν Ἰωάννην. Ἔδει γὰρ τὸν μὴ τοῖς λοιποῖς νεκροῖς ὅμοιον, ἀλλὰ ζωτικὰ σημεῖα καὶ ἐν τῇ νεκρότητι δείξαντα τὸ ὕδωρ καὶ τὸ αἷμα, καὶ καινὸν, ἵν' οὕτως ὀνομάσω, ὄντα νεκρὸν, ἐν καινῷ καὶ καθαρῷ γενέσθαι μνημείῳ, ἵν', ὥσπερ ἡ γένεσις αὐτοῦ καθαρωτέρα πάσης γενέσεως ἦν, τῷ μὴ ἀπὸ μίξεως, ἀλλ' ἀπὸ παρθένου γεννηθῆναι· οὕτω καὶ ἡ ταφὴ ἔχῃ [5]) τὴν καθαρότητα, διὰ τοῦ συμβολικοῦ δηλουμένην ἐν τῷ ἀποτεθεῖσθαι αὐτοῦ τὸ σῶμα ἐν μνημείῳ καινῷ ὑφεστῶτι, οὐκ ἐκ λογάδων λίθων οἰκοδομηθέντι, καὶ τὴν ἕνωσιν οὐ φυσικὴν ἔχοντι, ἀλλ' ἐν μιᾷ καὶ δι' ὅλων ἡνωμένῃ πέτρᾳ λατομητῇ καὶ λαξευτῇ. Τὰ μὲν οὖν τῆς διηγήσεως, καὶ τῆς ἀπὸ τῶν γεγονέναι ἀναγεγραμμένων [6]) ἀναβάσεως ἐπὶ τὰ πράγματα, ὧν τὰ γενόμενα ἦν σημαντικὰ, καὶ μειζόνως ἄν τις καὶ θειοτέρως διηγήσαιτο, εὐκαιρότερον ἐκτιθέμενος τὰ τοιαῦτα ἐν προηγουμένῃ συντάξει. Τὰ δὲ τῆς λέξεως [7]) οὕτως ἄν τις ἀποδῴη,

---

[1]) Cfr. Luc. XXIII, 53. [2]) Ev. Joann. XIX, 41.

[3]) Cfr. Matth. XXVII, 60. coll. ev. Joann. XIX, 41.

[4]) Cfr. Luc. XXIII, 53. coll. ev. Joann. XIX, 41.

[5]) Sic habet Cod. Basileensis, rectius sane quam editi (v. c. edd. Spenc.) ἔχει. R. — Boherellus: »Lege: ἔχοι.«

[6]) Sic Mss., impressi vero (v. c. edd. Spenc.) γεγραμμένων. R.

[7]) Libri impressi (v. c. edd. Spenc., uncis voc. καλά

ὅτι κατὰ τὸν κρίναντα ὑπομεῖναι τὸ ἐπὶ σκόλοπος κρεμασθῆναι,[1]) ἣν καὶ τὰ ἑξῆς τῇ ὑποθέσει τηρῆσαι, ἵν᾽ ὡς ἄνθρωπος καθαιρεθεὶς, τῷ ὡς ἄνθρωπος ἀποτεθνηκέναι, ὡς ἄνθρωπος καὶ ταφῇ. Ἀλλὰ καὶ εἰ καθ᾽ ὑπόθεσιν ἐγέγραπτο ἐν τοῖς εὐαγγελίοις, ὅτι ἀπο τοῦ σκόλοπος ἀφανὴς εὐθὺς ἐγένετο· ἐκάκιζεν ἂν τὸ γεγραμμένον ὁ Κέλσος καὶ οἱ ἄπιστοι, καὶ κατηγόρησαν ἂν καὶ οὕτω λέγοντες· »τί δήποτε μετὰ τὸν σταυρὸν γέγονεν ἀφανὴς, οὐ πρὸ τοῦ παθεῖν δὲ τοῦτ᾽ ἐπραγματεύσατο;« Εἴπερ οὖν ἀπὸ τῶν εὐαγγελίων μεμαθηκότες, ὅτι οὐ γέγονεν εὐθὺς ἀφανὴς ἀπὸ τοῦ σκόλοπος, ἐγκαλεῖν οἴονται τῷ λόγῳ, μὴ πλασαμένῳ, ὡς ἐκεῖνοι ἠξίωσαν,[2]) τὸ, εὐθὺς αὐτὸν ἀφανῆ γενέσθαι ἀπὸ τοῦ σκόλοπος, ἀλλὰ τὸ ἀληθὲς ἱστορήσαντι· πῶς οὐκ εὔλογον πιστεῦσαι[3]) αὐτοὺς καὶ τῇ ἀναστάσει αὐτοῦ, καὶ ὡς βουληθεὶς ὁτὲ μὲν τῶν θυρῶν κεκλεισμένων ἔστη ἐν μέσῳ τῶν μαθητῶν, ὁτὲ δὲ δοὺς ἄρτον δυσὶ τῶν γνωρίμων, εὐθὺς ἄφαντος ἐγένετο ἀπ᾽ αὐτῶν, μετά τινας, οὓς ἐλάλησεν αὐτοῖς, λόγους;

70. Πόθεν δὲ τῷ Κέλσου Ἰουδαίῳ λέλεκται, ὅτι ἐκρύπτετο ὁ Ἰησοῦς; Λέγει γὰρ περὶ αὐτοῦ· »Τίς δὲ πώποτε πεμφθεὶς ἄγγελος, δέον ἀγγέλλειν τὰ κεκελευσμένα, (104) κρύπτεται;« Οὐ γὰρ ἐκρύπτετο[4]) ὁ εἰπὼν τοῖς ζητοῦσιν αὐτὸν συλλαβεῖν· »καθημέραν[5])

---

appositis): λέξεως καλὰ καὶ οὕτως ἄν τις ἀποδοίη, sed Mss. ut in nostro textu. R. — Edd. Spenc. ad marg. ἀποδῴη.

[1]) Edd. Spenc. κρεμασθῆναι ἦν· καὶ τὰ ἑξῆς κτλ.

[2]) Ita recte Cod. Basileensis. Alias (v. c. in edd. Spenc.) male: ἀξίωσαν. R. — Boherellus: »Lege: ἠξίωσαν, vel: ἀξιοῦσι«

[3]) Gelenius interpres videtur legisse: ἀπιστήσειν. R.

[4]) Edd. Spenc. in textu: εἰπὼν ἐκρύπτετο τοῖς ζητοῦσιν κτλ., ad marg. vero: ἐκρύπτετο ὁ εἰπὼν τοῖς κτλ.

[5]) Cfr. Matth. XXVI, 55.

ἤμην ἐν τῷ ἱερῷ παῤῥησίᾳ διδάσκων, καὶ οὐκ ἐκρατήσατέ με.« Πρὸς δὲ τὸ ἑξῆς παλιλλογούμενον ὑπὸ τοῦ Κέλσου ἡμεῖς ἅπαξ ἀπολογησάμενοι, ἀρκεσθησόμεθα τοῖς προειρημένοις. Γέγραπται γὰρ ἐν τοῖς ἀνωτέρω καὶ πρὸς τό· »ἦ ὅτε[1]) μὲν ἠπιστεῖτο ἐν σώματι, πᾶσιν ἀνέδην ἐκήρυττεν· ὅτε δὲ πίστιν ἂν ἰσχυρὰν παρεῖχεν ἐκ νεκρῶν ἀναστὰς, ἑνὶ μόνῳ γυναίῳ καὶ τοῖς ἑαυτοῦ θιασώταις κρύβδην παρεφαίνετο;«[2]) Ἀλλ' οὐδ' ὅτι ἑνὶ μόνῳ γυναίῳ ἐφάνη, ἀληθές ἐστιν· γέγραπται γὰρ ἐν τῷ κατὰ Ματθαῖον εὐαγγελίῳ, ὅτι »ὀψὲ[3]) σαββάτων, τῇ ἐπιφωσκούσῃ εἰς μίαν σαββάτων, ἦλθε Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ, καὶ ἡ ἄλλη Μαρία, θεωρῆσαι τὸν τάφον· καὶ ἰδοὺ, σεισμὸς ἐγένετο μέγας· ἄγγελος γὰρ κυρίου καταβὰς ἐξ οὐρανοῦ, καὶ[4]) προσελθὼν ἀπεκύλισε τὸν λίθον.« Καὶ μετ' ὀλίγον φησὶν ὁ Ματθαῖος· »καὶ[5]) ἰδοὺ, ὁ Ἰησοῦς ὑπήντησεν[6]) αὐταῖς· — δῆλον δὲ ὅτι ταῖς προειρημέναις Μαρίαις· — λέγων· χαίρετε. Αἱ δὲ προσελθοῦσαι ἐκράτησαν αὐτοῦ τοὺς πόδας, καὶ προσεκύνησαν αὐτῷ.« Λέλεκται δὲ καὶ πρὸς τό· »κολαζόμενος μὲν ἄρα πᾶσιν ἑωρᾶτο, ἀναστὰς δὲ ἑνί·«[7]) ὅτε ἀπελογούμεθα πρὸς τό· »οὐ πᾶσιν ἑωρᾶτο.« Καὶ νῦν δὲ φήσομεν, ὅτι τὰ μὲν ἀνθρώπινα αὐτοῦ πᾶσιν ἦν ὁρατά· τὰ δὲ θειότερα, — λέγω δὲ οὐ

---

1) Sic recte Mss. Alias (v. c. in edd. Spenc.): *ὅτι μέν —· ὅτι δέ κτλ.*

2) Sic omnes Mss. (itemq. edd. Spenc. ad marg.) Alias (v. c. in textu edd. Spenc.) *περιφαίνεται*. R.

3) Cfr. Matth. XXVIII, 1. 2.

4) In edd. Spenc. uncis inclusum legitur *καί*.

5) Matth. XXVIII, 9.

6) Sic omnes Mss. Hoeschel. et Spenc. (in textu): *ἐπήντησεν*. R. — Edd. Spenc. (ad marg.) *ἀπήντησεν*.

7) Edd. Spenc. et Ruaei: *ἐνίοις*. Jam Boherellus vero, cui Ruaeus in notis adstipulatur: »Legendum videtur: *ἑνί*, ut paulo infra.« — Cfr. pag. 238. not 2., 4. et 5.

περὶ τῶν σχέσιν πρὸς ἕτερα ἐχόντων, ἀλλὰ περὶ τῶν κατὰ διαφορὰν —, οὐ πᾶσι χωρητά. Πρόσχες δὲ καὶ τῇ παρὰ πόδας τοῦ Κέλσου ἐναντιότητι πρὸς ἑαυτόν. Προειπὼν οὖν ἑνὶ γυναίῳ καὶ τοῖς ἑαυτοῦ θιασώταις[1]) κρύβδην αὐτὸν παραπεφάνθαι, εὐθέως ἐπιφέρει· »κολαζόμενος μὲν ἄρα πᾶσιν ἑωρᾶτο, ἀναστὰς δὲ ἑνί·[2]) οὗπερ ἐχρῆν τοὐναντίον.« Τί δὲ καὶ νομίζει τό· »ἐχρῆν«· ἀκούσωμεν. Ἐναντίον[3]) τὸ μὲν κολαζόμενον πᾶσιν ἑωρᾶσθαι, ἀναστάντα δὲ ἑνί.[4]) Ὅσον γὰρ ἐπὶ τῇ λέξει ἑαυτοῦ, ἤθελε καὶ ἀδύνατον καὶ ἄλογον· κολαζόμενον μὲν ἑνὶ[5]) ὁρᾶσθαι, ἀναστάντα δὲ πᾶσιν. Ἢ πῶς διηγήσῃ τό· »οὗπερ ἐχρῆν τοὐναντίον;«

71. Ἐδίδαξε δὲ ἡμᾶς ὁ Ἰησοῦς, καὶ ὅστις ἦν ὁ πέμψας, ἐν τῷ· »οὐδεὶς[6]) ἔγνω τὸν πατέρα, εἰ μὴ ὁ υἱός·« καὶ τῷ· »θεὸν[7]) οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε. Ὁ[8]) μονογενὴς υἱὸς, ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς, ἐκεῖνος ἐξηγήσατο·« ἐκεῖνος θεολογῶν ἀπήγγειλε τὰ περὶ θεοῦ τοῖς γνησίοις αὐτοῦ[9]) μαθηταῖς· ὧν ἴχνη ἐν τοῖς γεγραμμένοις εὑρίσκοντες ἀφορμὰς ἔχομεν θεολογεῖν, ὅπου μὲν ἀκούοντες· »ὁ[10]) θεὸς φῶς ἐστι, καὶ σκοτία οὐκ ἔστιν ἐν αὐτῷ οὐδεμία·« ὅπου δέ· »πνεῦμα[11]) ὁ θεὸς, καὶ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτὸν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν.« Ἀλλὰ καὶ ἐφ' οἷς ἔπεμψεν

---

[1]) Sic omnes Mss. (itemq. edd. Spenc. ad marg.) Impressi vero (v. c. edd. Spenc. in textu): μαθηταῖς. R.

[2]) Edd. Spenc. et Ruaei hoc loco, cfr. pag. 237. not. 7., ἑνί.

[3]) Boherellus: „Lego: ἐναντίον τῷ κολαζόμενον μέν." [4]) Cfr. pag. huj. not. 2.

[5]) Idem valet quod pag. huj. not. 2. coll. 4. diximus.

[6]) Cfr. Luc. X, 22. [7]) Ev. Joann. I, 18.

[8]) Sic Codd. Regius et Basileensis. Impressi vero (v. c. edd. Spenc. in textu): Καὶ μονογενής γε ὢν θεὸς, ὁ ὢν εἰς τὸν κτλ. R. — Edd. Spenc. ad marg. ὁ μονογενής. [9]) Boherellus: „Lege: αὑτοῦ."

[10]) 1 Joann. I, 5. [11]) Ev. Joann. IV, 24.

αὐτὸν ὁ πατὴρ, μυρία ἐστὶν, (105) ἅτινα ὁ βουλόμενος μανθανέτω, πὴ μὲν ἀπὸ τῶν προκηρυξάντων περὶ αὐτοῦ προφητῶν, πὴ δ' ἀπὸ τῶν εὐαγγελιστῶν. Οὐκ ὀλίγα δ' εἴσεται καὶ ἀπὸ τῶν ἀποστόλων, καὶ μάλιστα Παύλου. Ἀλλὰ καὶ τοὺς μὲν εὐσεβοῦντας οὗτος φωταγωγεῖ, τοὺς δὲ ἁμαρτάνοντας κολάσει· ὅπερ οὐκ ἰδὼν ὁ Κέλσος πεποίηκε· »καὶ τοὺς μὲν εὐσεβοῦντας φωταγωγήσων, τοὺς δὲ ἁμαρτάνοντας ἢ [1]) μεταγνόντας ἐλεήσων.«

72. Μετὰ ταῦτά φησιν· »εἰ μὲν [2]) ἐβούλετο λανθάνειν, τί ἠκούετο ἡ [3]) ἐξ οὐρανοῦ φωνὴ, κηρύττουσα αὐτὸν υἱὸν θεοῦ; Εἰ δ' οὐκ ἐβούλετο [4]) λανθάνειν, τί ἐκολάζετο; ἢ τί ἀπέθνησκε;« Καὶ οἴεται ἐν τούτοις διαφωνίαν ἐλέγχειν τῶν περὶ αὐτοῦ γεγραμμένων, οὐχ ὁρῶν, ὅτι οὔτε πάντα τὰ περὶ αὐτὸν [5]) ἐβούλετο πᾶσι καὶ οἷς ἔτυχε γιγνώσκεσθαι· οὔτε πάντα λανθάνειν τὰ καθ' ἑαυτόν. Ἡ γοῦν ἐξ οὐρανοῦ φωνὴ, κηρύττουσα αὐτὸν εἶναι υἱὸν θεοῦ, καὶ λέγουσα· »οὗτός [6]) ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς, ἐν ᾧ ηὐδόκησα·« οὐκ ἀναγέγραπται εἰς [7]) ἐπήκοον τοῖς ὄχλοις γεγονέναι· ὅπερ ᾠήθη ὁ Κέλσου Ἰουδαῖος. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐν τῷ ὑψηλοτάτῳ ὄρει [8]) ἀπὸ τῆς νεφέλης φωνὴ μόνοις ἠκού-

---

[1]) Boherellus: »Legendum: μὴ μεταγνόντας, aut explicandum quasi scriptum sit: ἢ ἁμαρτάνοντας, ἢ μεταγνόντας.« [2]) Ed. Ruaei sola: καί.

[3]) Sic Mss. (itemq. Boherell. in notis.) Impressi (v. c. edd. Spenc.) ἡ οὐρανοῦ φωνή. R.

[4]) Hoeschel. in textu (edd. Spenc. ad marg.) ἠβούλετο. R.

[5]) Edd. Spenc. et Ruaei: αὐτόν. Boherellus vero: »Lege: αὐτόν, uti paulo infra legitur: λανθάνειν τὰ καθ' ἑαυτόν.«

[6]) Matth. III, 17. coll. XVII, 5.

[7]) Boherellus: „Malim unica voce, et in recto: εἰςεπήκοος."

[8]) Sic omnes Mss. (itemq. edd. Spenc. ad marg.) Impressi (v. c. edd. Spenc. in textu): ὄρει φωνὴ ἐκ νεφέλης μόνοις κτλ. R. — Cfr. Matth. XVII, 5.

ετο τοῖς συναναβᾶσιν αὐτῷ. Καὶ γὰρ τοιαύτη ἐστὶν ἡ θεία φωνὴ, ἀκουομένη μόνοις ἐκείνοις, οὓς βούλεται ἀκούειν ὁ λέγων. Οὐδέπω δὲ λέγω, ὅτι οὐ πάντως ἐστὶν ἀὴρ πεπληγμένος, ἢ πληγὴ ἀέρος, ἢ ὅ, τί ποτε λέγεται ἐν τοῖς περὶ φωνῆς ἡ ἀναγραφομένη φωνὴ τοῦ θεοῦ· διόπερ τῇ κρείττονι τῆς αἰσθητῆς ἀκοῆς καὶ θειοτέρᾳ ἀκούεται. Καὶ ἐπὰν βούληται ὁ λέγων μὴ πᾶσιν ἐξάκουστον εἶναι τὴν ἑαυτοῦ φωνὴν, ὁ μὲν ἔχων τὰ κρείττονα ὦτα, ἀκούει θεοῦ· ὁ δὲ κεκωφωμένος τὴν τῆς ψυχῆς ἀκοὴν, ἀναισθητεῖ λέγοντος θεοῦ. Ταῦτα μὲν διὰ τό· »τί ἠκούετο ἡ ἐξ οὐρανοῦ φωνὴ, ἡ κηρύττουσα αὐτὸν υἱὸν θεοῦ;« Εἰς δὲ τό· »εἰ οὐκ ἐβούλετο λανθάνειν, τί ἐκολάζετο; ἢ τί ἀπέθνησκεν;« ἀρκεῖ τὰ περὶ τοῦ πάθους ἡμῖν διὰ πλειόνων ἐν τοῖς ἀνωτέρω λελεγμένα.

73. Ἐκτίθεται δὲ μετὰ ταῦτα ὁ Κέλσου Ἰουδαῖος ὡς ἀκόλουθον τὸ μὴ ἀκόλουθον· οὐ γὰρ ἀκολουθεῖ τῷ· „ἠθέλησεν ἡμᾶς δι' ὧν πέπονθε κολάσεων διδάξαι καὶ θανάτου καταφρονεῖν·“ τό· ἀναστάντα αὐτὸν ἐκ νεκρῶν φανερῶς εἰς φῶς καλέσαι πάντας καὶ διδάξαι, οὗ χάριν κατεληλύθει. Εἰς φῶς γὰρ πρότερον ἐκάλεσε πάντας, εἰπών· „δεῦτε [1]) πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς.“ Καὶ οὗ χάριν κατελήλυθεν, ἀναγέγραπται ἐν οἷς ἀποτάδην κεκίνηκε λόγοις ἐν μακαρισμοῖς, [2]) καὶ τοῖς ἑξῆς αὐτοῖς ἀπαγγελλομένοις, καὶ ἐν παραβολαῖς, καὶ ἐν ταῖς πρὸς τοὺς γραμματεῖς καὶ Φαρισαίους ὁμιλίαις. Τὸ δὲ κατὰ [3]) Ἰωάννην εὐαγγέλιον ὅσα ἐδίδαξεν, ἔκκειται παριστάντα [4]) τὴν Ἰησοῦ οὐκ ἐν λέξεσιν, ἀλλ' ἐν πράγμασι με-

---

[1]) Cfr. Matth. XI, 28. [2]) Cfr. Matth. V, 3. seqq.

[3]) Sic recte Cod. Regius, (itemq. Boherell. in notis.) Impressi vero (v. c. edd. Spenc.) κατὰ Ἰωάννου. R.

[4]) Sic optime omnes Mss. (itemq. edd. Spenc. ad marg.), perperam vero Hoeschel. suspicatur legendum: παριστάν. R. — Edd. Spenc. in textu: παριστάν.

γαλοφωνίαν· καὶ δῆλός ἐστιν ἐκ τῶν εὐαγγελίων,[1]) ὅτι καὶ ἐν ἐξουσίᾳ ἦν ὁ λόγος αὐτοῦ, ἐφ' ᾧ καὶ (106) ἐθαύμαζον.

74. Καὶ πᾶσί γε τούτοις ἐπιλέγει ὁ Κέλσου Ἰουδαῖος· »ταῦτα μὲν οὖν ὑμῖν ἐκ τῶν ὑμετέρων συγγραμμάτων, ἐφ' οἷς οὐδενὸς ἄλλου μάρτυρος χρήζομεν· αὐτοὶ γὰρ ἑαυτοῖς περιπίπτετε.« Ἠλέγξαμεν δ' ὅτι, παρὰ τὰ ἡμέτερα τῶν εὐαγγελίων συγγράμματα, πολλὰ πεφλυάρηται ἐν τοῖς τοῦ Ἰουδαίου, εἴτε πρὸς τὸν Ἰησοῦν, εἴτε πρὸς ἡμᾶς, λόγοις. Καὶ οὐχ ἡγοῦμαί γε, ὅτι παρέστησε, πῶς ἡμεῖς ἑαυτοῖς περιπίπτομεν· ἀλλὰ μόνον οἴεται. Ἐπεὶ δὲ προστίθησι τούτοις ὁ Ἰουδαῖος αὐτοῦ ὅτι ὅλως, ὦ »ὕψιστε καὶ οὐράνιε, τίς θεὸς παρὼν εἰς ἀνθρώπους ἀπιστεῖται;« λεκτέον πρὸς αὐτὸν, ὅτι καὶ κατὰ τὸν Μωϋσέως νόμον θεὸς ἐναργέστατα παραγεγονέναι τοῖς Ἑβραίοις ἀναγεγραμμένος, οὐ μόνον κατὰ τὰ ἐν Αἰγύπτῳ σημεῖα[2]) καὶ τέρατα, ἔτι δὲ τὴν δίοδον τῆς ἐρυθρᾶς θαλάσσης,[3]) καὶ τὸν στύλον[4]) τοῦ πυρὸς, καὶ τὴν νεφέλην τοῦ φωτὸς, ἀλλὰ καὶ ἡνίκα ἡ δεκάλογος ὅλῳ τῷ λαῷ ἀπηγγέλλετο,[5]) ἠπιστήθη ὑπὸ τῶν εἰδότων· οὐκ ἂν γὰρ πιστεύοντες τῷ ἑωραμένῳ καὶ ἀκουσθέντι, μόσχον κατεσκεύασαν· οὐδ' ἠλλάξαντο[6]) ἂν τὴν δόξαν ἑαυτῶν ἐν ὁμοιώματι μόσχου ἐσθίοντος χόρτον· οὐδ' ἔλεγον ἂν πρὸς ἀλλήλους περὶ τοῦ μόσχου· »οὗτοί[7]) εἰσιν οἱ θεοί σου Ἰσραὴλ, οἵτινες ἀνήγαγόν[8]) σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου.« Καὶ ὅρα, εἰ

[1]) Cfr. Matth. VII, 28. 29.
[2]) Cfr. Exod. VII. VIII. IX. X.
[3]) Cfr. Exod. XIV, 22. [4]) Cfr. Exod. XIII, 21.
[5]) Cfr. Exod. XX, 1.
[6]) Cfr. Psalm. CVI, 20. (CV.)
[7]) Cfr. Exod. XXXII, 4.
[8]) Mss. (itemq. edd. Spenc. in textu): ἀνήγαγόν σε. Impressi (v. c. edd. Spenc.) ad marginem: ἀνεβίβασάν σε. R.

μὴ κατὰ τοὺς αὐτούς ἐστι, τηλικούτοις τεραστίοις καὶ τοσαύταις ἐπιφανείαις θεοῦ καὶ πρότερον ἀπιστῆσαι δι' ὅλης τῆς ἐρήμου, ὡς ἐν τῷ νόμῳ Ἰουδαίων γέγραπται· καὶ κατὰ τὴν Ἰησοῦ παράδοξον ἐπιδημίαν μὴ ἁλῶναι ὑπὸ τῶν μετ' ἐξουσίας αὐτῷ εἰρημένων λόγων, καὶ τῶν παραδόξως αὐτῷ ἐν ὄψει παντὸς τοῦ λαοῦ πεπραγμένων.

75. *Καὶ ἱκανά γε νομίζω ταῦτα εἶναι τῷ βουλομένῳ παραστῆσαι τὴν* [1]) *Ἰουδαίων πρὸς τὸν Ἰησοῦν ἀπιστίαν· ὅτι ἀκόλουθος ἦν αὕτη τοῖς ἐξ ἀρχῆς περὶ τοῦ λαοῦ ἀναγεγραμμένοις. Εἴποιμι γὰρ ἂν πρὸς τὸν λέγοντα παρὰ* [2]) *τῷ Κέλσῳ Ἰουδαῖον· »τίς θεὸς παρὼν εἰς ἀνθρώπους ἀπιστεῖται, καὶ ταῦτα οἷς ἐλπίζουσιν ἐπιφαίνεται; ἢ τί δήποτε τοῖς πάλαι προσδεχομένοις οὐ γνωρίζεται;« τό· τί βούλεσθε, ὦ οὗτοι, πρὸς τὰς πεύσεις ἡμῶν* [3]) *ἀποκρίνεσθαι· ποῖαι δυνάμεις μείζους, ὅσον ἐπὶ ὑμετέρᾳ ὑπολήψει, εἶναι* [4]) *ὑμῖν φαίνονται· αἱ ἐν Αἰγύπτῳ καὶ τῇ ἐρήμῳ, ἢ ἃ ἔφαμεν ἡμεῖς πεποιηκέναι τὸν Ἰησοῦν παρ' ὑμῖν; Εἰ μὲν γὰρ ἐκεῖναι μείζους τούτων καθ' ὑμᾶς εἰσι· πῶς οὐκ αὐτόθεν δείκνυται,* [5]) *ὅτι κατὰ τὸ ἦθος τῶν τοῖς μείζοσιν ἀπιστησάντων ἐστὶ καὶ τὸ, τῶν ἡττόνων καταφρονεῖν; Τοῦτο*

---

[1]) Mss. (itemq. edd. Spenc. ad marg.) *τὴν Ἰουδαίων*. Impressi (v. c. edd. Spenc. in textu): *τῶν Ἰουδαίων*. R.

[2]) Optime omnes Mss. *παρὰ τῷ Κέλσῳ*. In antea editis (v. c. edd. Spenc.) male deerat: *παρά*. R. — Boherellus: »Lege: *τοῦ Κέλσου*, vel explica: *apud Celsum*.«

[3]) Boherellus, cui Ruaeus adstipulatur, recte in notis: »Lege: *ὑμῶν*, vel *ἡμᾶς*.« — Equidem tamen praetulerim: *ὑμῶν*.

[4]) Libri editi (v. c. edd. Spenc.) ad marginem: *εἶναι ἡμῖν φαίνοιντο*. R.

[5]) Edd. Spenc. et Ruaei in textu: *δείκνυνται*. Jam Boherell. vero, cui Ruaeus adstipulatur, recte in notis: »Lege: *δείκνυται*.«

γὰρ ὑπολαμβάνεται[1]) περὶ ὧν λέγομεν περὶ τοῦ Ἰησοῦ. Εἰ δὲ ἴσαι[2]) λέγονται[3]) αἱ περὶ τοῦ Ἰησοῦ ταῖς ἀναγεγραμμέναις ὑπὸ Μωϋσέως, τί ξένον ἀπήντησε λαῷ κατ' ἀμφοτέρας τὰς ἀρχὰς τῶν πραγμάτων ἀπιστοῦντι; Ἀρχὴ μὲν γὰρ νομοθεσίας ἐπὶ (107) Μωϋσέως ἦν, ἐν ᾗ τὰ ἁμαρτήματα τῶν ἀπίστων, καὶ τῶν ἁμαρτανόντων[4]) ὑμῶν ἀναγέγραπται· ἀρχὴ δὲ νομοθεσίας καὶ διαθήκης δευτέρας κατὰ τὸν Ἰησοῦν ἡμῖν γεγονέναι ὁμολογεῖται. Καὶ μαρτυρεῖτε δι' ὧν τῷ Ἰησοῦ ἀπιστεῖτε, ὅτι υἱοί ἐστε τῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ ἀπιστησάντων ταῖς θείαις ἐπιφανείαις· καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν εἰρημένον καὶ πρὸς ὑμᾶς λελέξεται ἀπιστήσαντας αὐτῷ· »ὅτι[5]) ἄρα μάρτυρές ἐστε, καὶ συνευδοκεῖτε τοῖς ἔργοις τῶν πατέρων ὑμῶν.« Καὶ πληροῦται ἐν ὑμῖν ἡ λέγουσα προφητεία· »ἔσται[6]) ἡ ζωὴ ὑμῶν κρεμαμένη ἐνώπιον τῶν ὀφθαλμῶν ὑμῶν, καὶ οὐ μὴ πιστεύσητε τῇ ζωῇ ὑμῶν.« Οὐ γὰρ ἐπιστεύσατε τῇ ἐπιδεδημηκυίᾳ τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων ζωῇ.

76. Οὐχ εὗρε δ' ὁ Κέλσος, προσωποποιῶν τὸν Ἰουδαῖον, τοιαῦτα αὐτῷ περιθεῖναι ἐν τῷ λόγῳ, ὁποῖα[7]) οὐκ ἂν αὐτῷ ἀπὸ τῶν νομίμων καὶ προφητικῶν προφέροιτο γραφῶν. Μέμφεται γὰρ τὸν Ἰησοῦν, τοιαῦτα λέγων περὶ αὐτοῦ· „ἀπειλεῖ, καὶ λοιδορεῖ κούφως ὁπό-

---

[1]) Ruaeus in notis: »Lego: ὑπολαμβάνετε.«

[2]) Edd. Spenc. ad marg. ἴσαι.

[3]) Edd. Spenc. et Ruaei in textu: λέγονται περὶ τοῦ κτλ. Jam Boherell. vero, cui Ruaeus adstipulatur, recte in notis: „Lege: λέγονται αἱ περὶ τοῦ“ κτλ.

[4]) Hoeschel. in textu male: ἁμαρτημάτων ὑμῶν. R. — Edd. Spenc. ad marg. ἁμαρτημάτων ἡμῶν.

[5]) Cfr. Luc. XI, 48.

[6]) Cfr. Deut. XXVIII, 66.

[7]) Edd. Spenc. in textu: ὁποῖα αὐτῷ οὐκ ἂν ἀπό κτλ., ad marg. vero: ὁποῖα οὐκ ἂν αὐτῷ ἀπό κτλ.

ταν λέγῃ· οὐαὶ[1]) ὑμῖν, καί· προλέγω[2]) ὑμῖν. Ἐν γὰρ τούτοις ἄντικρυς ὁμολογεῖ, ὅτι πεῖσαι ἀδυνατεῖ· ὅπερ οὐκ ἂν θεὸς, ἀλλ' οὐδ' ἄνθρωπος φρόνιμος πάθοι."[3]) Ὅρα δὲ, εἰ μὴ ταῦτα ἄντικρυς ἀναστρέφει ἐπὶ τὸν Ἰουδαῖον. Ἀπειλεῖ γὰρ ἐν ταῖς νομικαῖς καὶ προφητικαῖς γραφαῖς ὁ θεὸς, καὶ λοιδορεῖ, ὁπόταν λέγῃ οὐκ ἐλάττονα τῶν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ·[4]) ὁποῖά ἐστι τὰ ἐν Ἡσαΐᾳ οὕτως ἔχοντα· „οὐαὶ[5]) οἱ συνάπτοντες οἰκίαν πρὸς οἰκίαν, καὶ ἀγρὸν πρὸς ἀγρὸν ἐγγίζοντες·" καί· „οὐαὶ[6]) οἱ ἐγειρόμενοι τὸ πρωῒ, καὶ τὸ σίκερα διώκοντες·" καί· „οὐαὶ[7]) οἱ ἐπισπώμενοι τὰς ἁμαρτίας ὡς σχοινίῳ μακρῷ·" καί· „οὐαὶ[8]) οἱ λέγοντες τὸ πονηρὸν καλὸν, καὶ τὸ καλὸν πονηρόν·" καί· „οὐαὶ[9]) οἱ ἰσχύοντες ὑμῶν, οἱ πίνοντες τὸν οἶνον." Καὶ ἄλλα δ' ἂν εὕροις μυρία. Πῶς δ' οὐ παραπλήσια αἷς λέγει ἀπειλαῖς[10]) ἐστι τό· „οὐαὶ[11]) ἔθνος ἁμαρτωλὸν, λαὸς πλήρης ἁμαρτιῶν, σπέρμα πονηρὸν, υἱοὶ ἄνομοι," καὶ τὰ ἑξῆς; οἷς ἐπιφέρει τηλικαύτας ἀπειλὰς,[12]) αἵ εἰσιν οὐκ ἐλάττους ὧν φησι τὸν Ἰησοῦν εἰρηκέναι. Ἦ οὐκ ἔστιν ἀπειλὴ καὶ μεγάλη γε ἡ φάσκουσα· „ἡ[13]) γῆ ὑμῶν ἔρημος, αἱ πόλεις ὑμῶν πυρίκαυστοι, τὴν χώραν ὑμῶν ἐνώπιον ὑμῶν ἀλλότριοι κατεσθίουσιν αὐτὴν, καὶ ἠρήμωται κα-

---

[1]) Cfr. Matth. XI, 21. coll. XXIII, 13—29.

[2]) Cfr. Matth. XI, 22. 24.

[3]) Hoeschel. in textu (edd. Spenc. ad marg.) πάθῃ. R.

[4]) Hoeschel. et Spencer. post voc. εὐαγγελίῳ addunt: οὐαί, quod abest a Codd. Regio et Basileensi, et utique redundat. R.

[5]) Jesai. V, 8. [6]) Jesai. V, 11.

[7]) Jesai. V, 18. [8]) Jesai. V, 20.

[9]) Jesai. V, 22.

[10]) Boherellus: „Melius hic λοιδορίαις, ut ἀπειλάς bene paulo infra." — Cfr. pag. huj. not. 12.

[11]) Jesai. I, 4. [12]) Cfr. pag. huj. not. 10.

[13]) Jesai. I, 7.

τετραμμένη ὑπὸ λαῶν ἀλλοτρίων;“ Πῶς δ' οὐ λοιδορίαι καὶ ἐν τῷ Ἰεζεκιὴλ εἰσι πρὸς τὸν λαὸν, ἔνθα ὁ κύριός ἐστι λέγων πρὸς τὸν προφήτην· „ἐν[1]*) μέσῳ σκορπίων σὺ κατοικεῖς;“ Ἆρ' οὖν, ὦ Κέλσε, συνησθημένως*[2]*) πεποίηκας τὸν Ἰουδαῖον λέγοντα „περὶ τοῦ Ἰησοῦ, ὅτι ἀπειλεῖ καὶ λοιδορεῖ κούφως, ὁπόταν λέγῃ· οὐαί*[3]*) ὑμῖν, καί· προλέγω*[4]*) ὑμῖν;“ Οὐχ ὁρᾷς, ὅτι ἅπερ κατηγορῶν λέγει ὁ παρὰ σοὶ Ἰουδαῖος τοῦ Ἰησοῦ, ταῦτα ἂν λέγοιτο πρὸς αὐτὸν περὶ τοῦ θεοῦ; Ἄντικρυς γὰρ ἐν τοῖς ὁμοίοις εὑρίσκεται ὢν, ὡς οἴεται ὁ Ἰουδαῖος, ἐγκλήμασιν ὁ ἐν τοῖς* (108) *προφήταις θεὸς, ὡς πεῖσαι ἀδυνατῶν. Ἔτι δὲ φήσαιμ'*[5]*) ἂν πρὸς τὸν παρὰ τῷ Κέλσῳ Ἰουδαῖον οἰόμενον εὖ ταῦτα τῷ Ἰησοῦ ἐγκαλεῖν, ὅτι ἀραὶ πλεῖσται ὅσαι ἀναγεγραμμέναι εἰσὶν ἐν Λευϊτικῷ καὶ Δευτερονομίῳ, περὶ*[6]*) ὧν ὡς ἐὰν ἀπολογήσηται ὁ Ἰουδαῖος παριστάμενος τῇ γραφῇ, ἢ τοιούτως, ἢ καὶ ἔτι βέλτιον ἀπολογησόμεθα περὶ τῶν νομιζομένων ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ εἰρῆσθαι λοιδοριῶν καὶ ἀπειλῶν. Καὶ περὶ αὐτοῦ δὲ τοῦ Μωϋσέως νόμου, ἡμεῖς μᾶλλον δυνησόμεθα ἀπολογήσασθαι, ἅτε συνετώτερον διδαχθέντες ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ ἀκούειν τῶν νομικῶν γραμμάτων, ἤπερ ὁ Ἰουδαῖος. Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἰουδαῖος ἐὰν ἴδῃ τὸ βούλημα τῶν προφητικῶν λόγων, παραστῆσαι*[7]*)*

---

[1]) Ezech. II, 6.

[2]) Codd. Regius et Basileensis: *συνησθημένος*. R.

[3]) Cfr. Matth. XI, 21. coll. XXIII, 13—29.

[4]) Cfr. Matth. XI, 22. 24.

[5]) Ita Codd. Regius et Basileensis, impressi vero (v. c. edd. Spenc.): *φήσαιμ' ἂν τοῖς οἰομένοις τὸν παρὰ τῷ Κέλσῳ Ἰουδαῖον εὖ ταῦτα κτλ.* R.

[6]) Sic recte Mss. (itemq. Boherell. in notis). Impressi: *περὶ ὧν ἐὰν ἀπολογήσηται*. R. — Edd. Spenc. *περὶ ᾧ ὡς ἐὰν ἀπολογήσηται.*

[7]) Libri excusi (v. c. edd. Spenc.) *παραστῆναι δυνήσεται τῷ κτλ.* Sed Cod. Regius ut in nostro textu,

δυνήσεται τὸ μὴ κούφως ἀπειλεῖν καὶ λοιδορεῖν τὸν Θεὸν λέγοντα τό· »οὐαί‘«[1]) καί· »προλέγω[2]) ὑμῖν·« καὶ πῶς Θεὸς ὑπὲρ ἐπιστροφῆς ἀνθρώπων τὰ τοιαῦτα ἂν λέγοι, ἅπερ οἴεται οὐδὲ φρόνιμον ἄνθρωπον ποιῆσαι ὁ Κέλσος. Καὶ Χριστιανοὶ δὲ ἕνα Θεὸν γινώσκοντες, τον ἐν τοῖς προφήταις καὶ τῷ κυρίῳ, παραστήσουσι τὸ εὔλογον τῶν νομιζομένων ἀπειλῶν, καὶ λεγομένων παρὰ τῷ Κέλσῳ λοιδοριῶν. Καὶ ὀλίγα εἰς τὸν τόπον λελέξεται πρὸς τὸν Κέλσον, ἐπαγγελλόμενον καὶ φιλοσοφεῖν καὶ τὰ ἡμέτερα εἰδέναι· ὅτι ἄρα, ὦ οὗτος, ἐὰν μὲν ὁ παρὰ τῷ Ὁμήρῳ Ἑρμῆς λέγῃ τῷ Ὀδυσσεῖ·

Τίπτ᾽[3]) αὖ, ὦ δύστηνε, δι᾽ ἄκριας ἔρχεαι οἶος;

ἀνέχῃ ἀπολογίας λεγούσης, ὅτι ὑπὲρ ἐπιστροφῆς τοιαῦτα τῷ[4]) Ὀδυσσεῖ προσδιαλέγεται ὁ Ὁμηρικὸς Ἑρμῆς· ἐπεὶ τὸ κολακεύειν καὶ κεχαρισμένα λέγειν Σειρήνων ἐστίν· αἷς πάρεστιν

—— ἀμφ᾽[5]) ὀστεόφιν θίς,

λεγούσαις·

Δεῦρ᾽[6]) ἄγ᾽ ἰών, πολύαιν᾽ Ὀδυσεῦ, μέγα κῦδος Ἀχαίων.

Ἐὰν δ᾽ οἱ παρ᾽ ἐμοὶ προφῆται καὶ αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς ὑπὲρ ἐπιστροφῆς τῶν ἀκουόντων λέγοι τὸ »οὐαί,« καὶ ἃς νομίζεις[7]) λοιδορίας· οὐδὲν οἰκονομεῖται πρὸς τοὺς

---

et sane rectius. R. — Boherellus: „Melius: τὸ μὴ κούφως" κτλ.

[1]) Cfr. Matth. XI, 21. coll. XXIII, 13—29.

[2]) Cfr. Matth. XI, 22. 24.

[3]) Cfr. Homer. Odyss. lib. X. vers. 281. — Libri editi: Πῆ δ᾽ αὖτ᾽, ὦ δύστηνε κτλ.

[4]) In edd. Spenc. uncis inclusa leguntur verba: τῷ Ὀδυσσεῖ.

[5]) Cfr. Homer. Odyss. lib. XII. vers. 45.

[6]) Cfr. Homer. Odyss. lib. XII. vers. 184.

[7]) Edd. Spenc. et Ruaei in textu: νομίζει. Bohe-

ἀκούοντας διὰ τῶν τοιούτων λόγων, οὐδὲ προσάγει αὐτοῖς ὡς Παιώνιον φάρμακον τὸν τοιοῦτον λόγον. Εἰ μὴ ἄρα βούλει, τὸν θεὸν, ἢ τὸν θείας μετέχοντα φύσεως ἀνθρώποις διαλεγόμενον, σκοπεῖν μὲν τὰ τῆς ἰδίας φύσεως, καὶ τὰ κατ᾽ ἀξίαν ἑαυτοῦ· μηκέτι δ᾽ ἐνορᾷν, τί πρέπει τοῖς οἰκονομουμένοις καὶ ἀγομένοις ἀνθρώποις ὑπὸ [1]) τοῦ λόγου αὐτοῦ ἐπαγγέλλεσθαι, καὶ ἑκάστῳ γε κατὰ τὸ ὑποκείμενον ἦθος διαλέγεσθαι· πῶς [2]) δὲ καὶ οὐ γελοῖον τὸ, πεῖσαι [3]) ἀδυνατεῖν λεγόμενον περὶ τοῦ Ἰησοῦ, καὶ κοινοποιούμενον οὐ μόνον πρὸς τὸν Ἰουδαῖον, πολλὰ τοιαῦτα ἔχοντα ἐν ταῖς προφητείαις, ἀλλὰ καὶ πρὸς Ἕλληνας· ἐν οἷς ἕκαστος τῶν μεγάλην δόξαν ἐπὶ σοφίᾳ ἀπενεγκαμένων, οὐ δεδύνηται πεῖσαι τοὺς ἐπιβουλεύοντας, ἢ τοὺς δικαστὰς, ἢ τοὺς κατηγοροῦντας, (109) παύσασθαι μὲν τῆς κακίας, ὁδεῦσαι δὲ διὰ φιλοσοφίας ἐπ᾽ ἀρετήν.

77. Μετὰ ταῦτα ὁ Ἰουδαῖος αὐτῷ λέγει, δῆλον ὅτι κατὰ τὸ Ἰουδαίοις ἀρέσκον, ὅτι »ἐλπίζομεν δή που ἀναστήσεσθαι ἐν σώματι, καὶ βιοτὴν ἕξειν αἰώνιον· καὶ τούτου παράδειγμα καὶ ἀρχηγέτην τὸν πεμπόμενον

---

rell. vero, cui Ruaeus adstipulatur, recte in notis: „Lege: νομίζεις."

[1]) Sic recte omnes Mss. (itemq. edd. Spenc. ad marg.), male vero impressi (v. c. edd. Spenc.) habent in textu: ὑπὸ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ. R. — Boherellus: „Sequere lectionem, quae est ad oram: ὑπὸ τοῦ λόγου αὐτοῦ, ni malis simpliciter legere: ὑπ᾽ αὐτοῦ ἐπαγγέλλεσθαι."

[2]) Sic vetus Cod. Vaticanus. Libri autem impressi (v. c. edd. Spenc.) πῶς δὲ καὶ γελοῖον τό. R. — Boherellus: „Malim, ut solet Origenes: πῶς δὲ καὶ οὐ γελοῖον τό."

[3]) Sic vetus Cod. Vaticanus (itemq. edd. Spenc. ad marg.). Libri autem impressi (v. c. edd. Spenc. in textu): πεῖσαι ἀδύνατον. R.

ἡμῖν ἔσεσθαι, δεικνύντα, ὅτι οὐκ[1]) ἀδύνατόν τι τῷ θεῷ.« Οὐκ οἴδαμεν οὖν, εἰ τὸν προσδοκώμενον Χριστὸν ὁ Ἰουδαῖος ἐρεῖ, παράδειγμα τῆς ἀναστάσεως ἐν ἑαυτῷ δεικνύναι· ἀλλ' ἔστω, δεδόσθω τοῦτ' αὐτὸν καὶ φρονεῖν, καὶ λέγειν. Καὶ ἀποκρινούμεθά γε πρὸς τὸν εἰπόντα ἐκ τῶν ἡμετέρων συγγραμμάτων ἡμῖν λελαληκέναι· ὅτι, ὦ οὗτος, ἆρ' ἐκεῖνα μὲν ἀνέγνως, ἐν οἷς κατηγορεῖν ἡμῶν ὑπολαμβάνεις· τὴν δ' ἀνάστασιν τοῦ Ἰησοῦ, καὶ ὅτι πρωτότοκος[2]) ἐκ τῶν νεκρῶν ἐστιν, οὐ διεξελήλυθας; ἢ ἐπεὶ μὴ βούλει ταῦτα λελέχθαι, οὐδ' εἴρηται; Ἐπεὶ δ' ὁ Ἰουδαῖος ἔτι λέγει καὶ προσίεται παρὰ τῷ Κέλσῳ τὴν ἀνάστασιν τῶν σωμάτων· οὐχ ἡγοῦμαι νῦν εὔκαιρον εἶναι περὶ τούτου διεξελθεῖν πρὸς τὸν καὶ πιστεύοντα, καὶ λέγοντα, ἀνάστασιν εἶναι σωμάτων· καὶ εἴτε διαρθροῦντα τὸ τοιοῦτον παρ' ἑαυτῷ καὶ δυνάμενον πρεσβεῦσαι περὶ τοῦ λόγου καλῶς· εἴτε μή, ἀλλὰ μυθικώτερον συγκατατιθέμενον τῷ λόγῳ. Ταῦτα μὲν οὖν οὕτω πρὸς τὸν Κέλσου Ἰουδαῖον λελέχθω. Ἐπεὶ δὲ μετὰ ταῦτά φησι· »ποῦ οὖν ἐστιν; ἵνα ἴδωμεν καὶ πιστεύσωμεν·« ἐροῦμεν πρὸς αὐτόν· ποῦ οὖν ἐστι νῦν ὁ ἐν[3]) τοῖς προφήταις λέγων, καὶ ὁ τεράστια πεποιηκώς; ἵνα ἴδωμεν καὶ πιστεύσωμεν, ὅτι μερίς[4]) ἐστι τοῦ θεοῦ. Ἢ ὑμῖν μὲν[5]) ἔξεστιν ἀπολογεῖσθαι

---

[1]) Ita Codd. Regius et Basileensis: reliqui vero cum libris impressis (v. c. edd. Spenc.) habent: *οὐκ ἀδύνατόν τινα τῷ θεῷ σὺν τῷ σώματι*. Quae lectio non spernenda, modo post *σώματι* addatur *ἀναστῆσαι*, quod deest in omnibus Mss., et ideo in libris impressis (v. c. edd. Spenc.) uncinulis includitur. R.

[2]) Cfr. Coloss. I, 18. coll. Apocal. I, 5.

[3]) Codd. Regius et Basileensis: *ἐν ταῖς προφητείαις*. R.

[4]) Scilicet *ὁ Ἰουδαῖος*, id est: *οἱ Ἰουδαῖοι, οἱ τῷ Ἰησοῦ ἀπιστοῦντες*. R. — Boherellus: „Lege: *μερίς ἐστε*."

[5]) Deest *μὲν* in edd. Spenceri.

περὶ τοῦ μὴ ἀεὶ ἐπιφαίνεσθαι τῷ γένει τῶν Ἑβραίων τὸν θεόν· ἡμῖν δὲ οὐ δίδοται ἡ αὐτὴ ἀπολογία περὶ τοῦ Ἰησοῦ, ἅπαξ καὶ ἀναστάντος, καὶ πείσαντος περὶ τῆς ἑαυτοῦ ἀναστάσεως τοὺς μαθητάς· καὶ ἐπὶ τοσοῦτον πείσαντος, ὥστε δι' ὧν πάσχουσι δεικνύναι πᾶσιν, ὅτι βλέποντες τὴν αἰώνιον ζωὴν, καὶ τὴν ὑποδεδειγμένην αὐτοῖς καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ ἀνάστασιν, παίζουσι πάντα τὰ ἐν τῷ βίῳ ἐπίπονα;

78. Μετὰ ταῦτα λέγει ὁ Ἰουδαῖος· »ἦ ἐπὶ τούτῳ κατῆλθεν, ἵν' ἀπιστήσωμεν;« Πρὸς ὃν λελέξεται, οὐκ ἐπὶ τούτῳ μὲν ἦλθεν, ἵν' ἐργάσηται τὴν ἀπιστίαν Ἰουδαίοις· προγιγνώσκων δ' αὐτὴν ἐσομένην, προεῖπε· καὶ συνεχρήσατο τῇ ἀπιστίᾳ τῶν Ἰουδαίων πρὸς τὴν κλῆσιν τῶν ἐθνῶν. Τῷ γὰρ ἐκείνων παραπτώματι ἡ σωτηρία τοῖς ἔθνεσι γεγένηται, περὶ ὧν ὁ ἐν τοῖς προφήταις Χριστός φησι· »λαὸς,[1]) ὃν οὐκ ἔγνων, ἐδούλευσέ μοι· εἰς ἀκοὴν ὠτίου ὑπήκουσέ μου·« καί· »εὑρέθην[2]) τοῖς ἐμὲ μὴ ζητοῦσιν, ἐμφανὴς ἐγενόμην τοῖς ἐμὲ μὴ ἐπερωτῶσι.« Καὶ σαφὲς, ὅτι καὶ τὴν ἐν βίῳ κόλασιν Ἰουδαῖοι, μετὰ τὸ διαθεῖναι τὸν Ἰησοῦν ἃ διέθηκαν, ἐκολάσθησαν. Λεγέτωσαν δ' Ἰουδαῖοι· ἐὰν[3]) ἡμεῖς ἐγκαλοῦντες (110) φάσκωμεν, θαυμαστή γε ὑμῖν ἡ τοῦ θεοῦ πρόνοια καὶ φιλανθρωπία, κολαζομένοις, καὶ στερηθεῖσι καὶ τῆς Ἱερουσαλὴμ, καὶ τοῦ λεγομένου ἁγιάσματος, καὶ τῆς σεμνοτάτης λατρείας; Ὃ γὰρ ἐὰν εἴπωσιν ἀπολογούμενοι περὶ τῆς προνοίας τοῦ θεοῦ, ἡμεῖς μᾶλλον κατασκευάσομεν καὶ ἐπὶ τὸ βέλτιον, λέγοντες θαυμαστὴν γεγονέναι πρόνοιαν τοῦ θεοῦ, συγχρησαμέ-

---

[1]) Cfr. II Sam. XXII, 44. 45. (II Regg.)

[2]) Cfr. Jesai. LXV, 1.

[3]) Sic libri impressi (v. c. edd. Spenc.) ad marg. rectius sane quam in textu, ubi habent: *ἐὰν ἡμῖν ἐγκαλοῦντες κτλ.* R. — Item Boherellus: „Sequere lectionem, quae est ad oram."

νην[1]) *τῷ ἁμαρτήματι τοῦ λαοῦ ἐκείνου εἰς τὸ, τοὺς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν διὰ Ἰησοῦ κληθῆναι, τοὺς ξένους τῶν διαθηκῶν, καὶ ἀλλοτρίους τῶν ἐπαγγελιῶν εἰς τὴν τοῦ θεοῦ βασιλείαν. Καὶ ταῦτα δὲ προεῖπον οἱ προφῆται, ὡς ἄρα διὰ τὰ ἁμαρτήματα τοῦ τῶν Ἑβραίων λαοῦ ἐκλέξεται ὁ θεὸς οὐχὶ ἔθνος, ἀλλὰ λογάδας πανταχόθεν· καὶ τὰ μωρὰ*[2]) *τοῦ κόσμου ἐκλεξάμενος, ποιήσει τὸ*[3]) *ἀσύνετον ἔθνος γενέσθαι ἐν τοῖς θείοις λόγοις· αἰρομένης μὲν ἀπ' ἐκείνων τῆς τοῦ θεοῦ βασιλείας, τούτοις δὲ διδομένης. Ἀρκεῖ δ' ἀπὸ πλειόνων, ἐπὶ τοῦ παρόντος, παραθέσθαι τὴν ἀπὸ τῆς ᾠδῆς τοῦ Δευτερονομίου προφητείαν περὶ τῆς τῶν ἐθνῶν κλήσεως οὕτως ἔχουσαν, λεγομένην ἐκ προσώπου κυρίου· »αὐτοὶ*[4]) *γὰρ παρεζήλωσάν με ἐπ' οὐ θεοῖς, παρώργισάν με ἐν τοῖς εἰδώλοις αὐτῶν· κἀγὼ παραζηλώσω αὐτοὺς ἐπ' οὐκ ἔθνει, ἐπ' ἔθνει ἀσυνέτῳ παροργιῶ αὐτούς.«*

79. *Εἶτ' ἐπίλογος τοῦ Ἰουδαίου ἐπὶ τούτοις πᾶσί φησι περὶ τοῦ Ἰησοῦ· »ἐκεῖνος μὲν οὖν ἄνθρωπος ἦν, καὶ τοιοῦτος, οἷον αὐτὸ τὸ ἀληθὲς ἐμφανίζει, καὶ ὁ λόγος δείκνυσιν.« Οὐκ οἶδα δὲ, εἰ ἄνθρωπος, τολμήσας ἐπισπεῖραι πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ τὴν κατ' αὐτὸν θεοσέβειαν καὶ διδασκαλίαν, δύναται*[5]) *ἀθεεὶ ποιῆσαι ὃ βούλεται, καὶ κρείττων γενέσθαι πάντων τῶν ἀντιπραττόντων τῇ νομῇ τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ, βασιλέων τε καὶ ἡγουμένων, καὶ συγκλήτου βουλῆς Ῥωμαίων, καὶ τῶν πανταχοῦ ἀρχόντων, καὶ δήμου. Πῶς δὲ καὶ ἀνθρώ-*

---

[1]) Edd. Spenc. ad marg. *συγχωρησαμένην.*

[2]) Cfr. I Cor. I, 27.

[3]) Boherellus, cui Ruaeus adstipulatur, in notis: „Excidit *συνετόν*, propter *τὸ ἀσύνετον* praecedens. Restitue igitur, legendo: *τὸ ἀσύνετον ἔθνος συνετὸν γενέσθαι*« *κτλ.*

[4]) Cfr. Deut. XXXII, 21.

[5]) Cod. Regius: *δυνήσεται.* R.

που φύσις, μηδὲν ἔχουσα κρεῖττον ἐν αὐτῇ, δύναται τοσοῦτον ἐπιστρέψαι πλῆθος; Καὶ οὐ θαυμαστὸν, εἰ τῶν φρονίμων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀλογωτάτων, καὶ τοῖς πάθεσιν ἐγκειμένων,[1]) καὶ, ὅσον ἐπὶ τῇ ἀλογίᾳ, χαλεπώτερον μετατιθεμένων εἰς τὸ σωφρονέστερον. Ἀλλ' ἐπεὶ δύναμις[2]) τοῦ θεοῦ ὁ Χριστὸς ἦν, καὶ σοφία τοῦ πατρός· διὰ τοῦτο ταῦτα πεποίηκε, καὶ ἔτι ποιεῖ, κἂν μήτε Ἰουδαῖοι, μήτε Ἕλληνες βούλωνται, οἱ ἀπιστοῦντες αὐτοῦ τῷ λόγῳ. Ἡμεῖς οὖν οὐ παυσόμεθα πιστεύοντες τῷ θεῷ κατὰ τὰς Ἰησοῦ Χριστοῦ ὑποθήκας, καὶ τοὺς τυφλώττοντας περὶ θεοσέβειαν ἐθέλοντες ἐπιστρέφειν· κἂν οἱ ἀληθῶς τυφλώττοντες λοιδορῶνται ἡμῖν ὡς τυφλώττουσι· καὶ οἱ βουκολοῦντες, εἴτε Ἰουδαῖοι, εἴτε Ἕλληνες, τοὺς συγκατατιθεμένους αὐτοῖς, ἡμῖν ἐγκαλῶσιν ὡς βουκολοῦσι τοὺς ἀνθρώπους· καλήν γε βουκόλησιν· ἵν' ἀντὶ ἀκολάστων σώφρονες (111) γένωνται, ἢ προκόπτοντές γε ἐπὶ σωφροσύνην· καὶ ἀντὶ ἀδίκων δίκαιοι, ἢ προκόπτοντες ἐπὶ δικαιοσύνην· καὶ ἀντὶ ἀφρόνων φρόνιμοι, ἢ ὁδεύοντες ἐπὶ τὴν φρόνησιν· καὶ ἀντὶ δειλῶν καὶ ἀγενῶν[3]) καὶ ἀνάνδρων ἀνδρεῖοι καὶ καρτερικοὶ, καὶ μάλιστα τοῦτο ἐπιδεικνύμενοι ἐν τοῖς ὑπὲρ εὐσεβείας τῆς εἰς τὸν κτίσαντα ὅλα θεὸν ἀγῶσιν. Ἦλθεν οὖν οὐχ ὑπὸ ἑνὸς προφήτου, ἀλλ' ὑπὸ πάντων προκηρυχθεὶς Ἰησοῦς Χριστός. Καὶ τοῦτο δὲ τῆς ἀμαθίας ἦν Κέλσου, περιθεῖναι τῷ Ἰουδαϊκῷ προσώπῳ, ἕνα προφήτην προειρηκέναι περὶ τοῦ Χριστοῦ. Καὶ ἐπεὶ ταῦτα ὁ παρὰ τῷ Κέλσῳ Ἰουδαῖος εἰσῆκται λέγων, ὡς δῆθεν κατὰ τὸν ἑαυτοῦ νόμον· καὶ αὐτοῦ που κατέπαυσε τὸν λόγον, καὶ ἄλλα εἰπὼν οὐ μνήμης ἄξια· καὶ αὐτὸς ἐνθάδε καταπαύσω τὸ δεύτε-

---

1) Guieto scribendum videtur: ἐκκειμένων. R.

2) Cfr. I Cor. I, 24.

3) Codd. Regius et Basileensis: ἀγεννῶν. R.

ῥον τῶν πρὸς τὸ σύγγραμμα αὐτοῦ ὑπαγορευθέντων μοι. Θεοῦ δὲ διδόντος, καὶ τῆς Χριστοῦ δυνάμεως τῇ ψυχῇ ἡμῶν ἐπιδημούσης. πειρασόμεθα ἐν τῷ τρίτῳ πρὸς τὰ ἑξῆς τῷ Κέλσῳ γραφέντα πραγματεύσασθαι.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ

ΚΑΤΑ[1]) ΚΕΛΣΟΥ

Τόμος τρίτος.

(112) 1. Ἐν μὲν τῷ πρώτῳ τῷ πρὸς τὴν ἀλαζόνα ἐπιγραφὴν Κέλσου, ἐπιγράψαντος ἀληθῆ λόγον τὸ καθ' ἡμῶν αὐτῷ συνταχθὲν βιβλίον, ὡς προσέταξας, κατὰ δύναμιν, πιστότατε Ἀμβρόσιε, διειλήφαμεν τὸ προοίμιον αὐτοῦ καὶ ἑξῆς, ἕκαστον τῶν εἰρημένων βασανίζοντες, ἕως κατελήξαμεν εἰς τὴν παρ' αὐτῷ δημηγορίαν τοῦ Ἰουδαίου, πεπλασμένην γεγονέναι πρὸς τὸν Ἰησοῦν. Ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ πρὸς ὅλα, ὡς οἷοί τ' ἦμεν, ἀπαντήσαντες τὰ τῆς πρὸς ἡμᾶς, τοὺς διὰ Χριστοῦ τῷ[2]) θεῷ πιστεύοντας, δημηγορίας τοῦ παρ' αὐτῷ Ἰουδαίου· τρίτον τοῦτον ἐνιστάμεθα λόγον, ἐν ᾧ πρόκειται ἀγωνίσασθαι πρὸς ἃ ἐκτίθεται ὡς ἀπὸ ἰδίου προσώπου. Φησὶ δή,[3]) ὅτι »εὐηθέστατα ἐρίζουσι πρὸς ἀλλήλους Χριστιανοὶ, καὶ Ἰουδαῖοι, καὶ λέγει μηδὲν διαφέρειν ἡμῶν τὸν πρὸς ἀλλήλους διάλογον περὶ Χριστοῦ τῆς κατὰ τὴν παροιμίαν καλουμένης ὄνου σκιᾶς μάχης· καὶ οἴεται μηδὲν σεμνὸν εἶναι ἐν τῇ Ἰουδαίων καὶ Χρι-

---

[1]) In Mss. titulus est: πρὸς τὸν ἐπιγεγραμμένον Κέλσου ἀληθῆ λόγον τόμος γ'. Duo Codd. Anglicani pro τόμος γ'. habent: λόγος γ'. R.

[2]) Edd. Spenc. ad marg. πιστεύοντας τῷ θεῷ.

[3]) Edd. Spenc. ad marg. δὲ ὅτι κτλ.

στιανῶν πρὸς ἀλλήλους ζητήσει· πιστευόντων μὲν ἀμφοτέρων, ὅτι ἀπὸ θείου πνεύματος προεφητεύθη τις ἐπιδημήσων σωτὴρ τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων, οὐκέτι δ' ὁμολογούντων περὶ τοῦ ἐληλυθέναι τὸν προφητευόμενον, ἢ μή.« Χριστιανοὶ μὲν γὰρ τῷ Ἰησοῦ, ὡς κατὰ τὰ προφητευόμενα ἐληλυθότι, πεπιστεύκαμεν. Ἰουδαίων δὲ οἱ πλεῖστοι τοσοῦτον δέουσι τοῦ πιστεύειν εἰς αὐτὸν, ὡς καὶ τοὺς μὲν κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον ἐπιβεβουλευκέναι τῷ Ἰησοῦ· τοὺς δὲ νῦν, εὐδοκοῦντας τοῖς ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων κατ' αὐτοῦ τετολμημένοις τότε, κακηγορεῖν τὸν Ἰησοῦν, ὡς διά τινος γοητείας πλασάμενον, ὅτι ἄρα εἴη ὁ ὑπὸ τῶν προφητῶν κηρυχθεὶς[1]) ἐπιδημήσειν, καλούμενος κατὰ τὰ Ἰουδαίων πάτρια Χριστός.

2. Λεγέτωσαν δὴ ἡμῖν ὁ Κέλσος καὶ οἱ ἀρεσκόμενοι τοῖς καθ' ἡμῶν ὑπ' αὐτοῦ λεγομένοις, εἰ ὄνου σκιᾷ ἔοικε τὸ, προειρηκέναι τοὺς Ἰουδαίων προφήτας τόπον[2]) γενέσεως τοῦ ἡγησομένου[3]) τῶν καλῶς βεβιωκότων, καὶ τῶν χρηματιζόντων μερίδος θεοῦ· καὶ παρθένον[4]) συλληψομένην τὸν Ἐμμανουήλ· καὶ σημεῖα καὶ τεράστια ἐσόμενα ὑπὸ τοῦ προφητευομένου τοιάδε· καὶ ὅτι ἕως τάχους δραμεῖται ὁ λόγος αὐτοῦ, ὡς εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξελθεῖν[5]) τὸν φθόγγον αὐτοῦ τῶν ἀποστόλων· τίνα τε πείσεται ὑπὸ Ἰουδαίων καταδικαζόμενος·[6]) καὶ πῶς ἀναστήσεται. Ἆρα γὰρ ὡς (113) ἔτυχε ταῦτ' ἔλεγον οἱ προφῆται σὺν οὐδεμιᾷ πιθανότητι, τῇ κινούσῃ αὐτοὺς ἐπὶ τὸ μὴ μόνον εἰπεῖν, ἀλλὰ καὶ ἀναγραφῆς ἀξιῶσαι τὰ λεγόμενα; Ἆρα δὲ τὸ το-

---

[1]) In edd. Spenc. uncis inclusum legitur: κηρυχθείς.

[2]) Cfr. Mich. V, 2.

[3]) Sic Mss. Regius, Basileensis et duo Vaticani (itemq. Boherell. in notis), rectius sane quam impressi (v. c. edd. Spenc.), in quibus legitur: ἡγησαμένου. R. — Cfr. Psalm. XVI, 5. (XV.) [4]) Cfr. Jesai. VII, 14.

[5]) Cfr. Psalm. XIX, 4. (XVIII.)

[6]) Cfr. Jesai. LIII, 5.

σοῦτο τῶν Ἰουδαίων ἔθνος, πάλαι χώραν ἰδίαν εἰληφὸς οἰκεῖν, σὺν οὐδεμιᾷ πιθανότητι, τινὰς μὲν ὡς προφήτας ἀνηγόρευον, ἑτέρους δὲ ὡς ψευδοπροφήτας[1]) ἀπεδοκίμαζον; Καὶ οὐδὲν ἦν παρ᾽ αὐτοῖς τὸ προκαλούμενον συναριθμεῖν ταῖς ἱεραῖς εἶναι πεπιστευμέναις Μωϋσέως βίβλοις τοὺς λόγους τῶν ἑξῆς νενομισμένων εἶναι προφητῶν; Καὶ δύνανται ἡμῖν παραστῆσαι οἱ εὐήθειαν ἐγκαλοῦντες Ἰουδαίοις καὶ Χριστιανοῖς, ὅτι ἐδύνατο συνεστηκέναι τὸ Ἰουδαίων ἔθνος, μηδεμιᾶς ἐπαγγελίας προγνώσεων οὔσης παρ᾽ αὐτοῖς· καὶ ὅτι τὰ μὲν περὶ αὐτοὺς ἔθνη ἕκαστον[2]) κατὰ τὰ πάτρια ἐπίστευε χρησμοὺς λαμβάνειν καὶ μαντείας ἀπὸ τῶν παρ᾽ αὐτοῖς νομιζομένων θεῶν· οὗτοι δὲ μόνοι, οἱ διδαχθέντες πάντων τῶν παρὰ τοῖς ἔθνεσι νομιζομένων θεῶν καταφρονεῖν, ὡς οὐ θεῶν, ἀλλὰ δαιμονίων, — ἐπεὶ ἔλεγον αὐτῶν οἱ προφῆται τό· »πάντες[3]) οἱ θεοὶ τῶν ἐθνῶν δαιμόνια·« — οὐδένα τὸν ἐπαγγελλόμενον εἶχον προφητεύειν, καὶ δυνάμενον περισπᾶν τοὺς πόθῳ προγνώσεως τῶν μελλόντων αὐτομολεῖν[4]) πρὸς τοὺς παρὰ τοῖς ἄλλοις δαίμονας; Ἐπίστησον οὖν, εἰ μὴ ἀναγκαῖόν ἐστιν, ὅλον ἔθνος διδασκόμενον καταφρονεῖν τῶν παρὰ τοῖς λοιποῖς θεῶν, εὐπορηκέναι προφητῶν τὸ μεῖζον αὐτόθεν ἐμφαινόντων, καὶ τὸ ὑπερέχον τὰ πανταχοῦ χρηστήρια.

3. Εἶτα πανταχοῦ μὲν, ἢ πολλαχοῦ, δυνάμεις ἐγίγνοντο· ὡς καὶ αὐτὸς ἐν τοῖς ἑξῆς παρατίθεται Ἀσκληπιὸν εὐεργετοῦντα, καὶ τὰ μέλλοντα προλέγοντα ὅλαις

---

[1]) Sic recte habent omnes Codd. Mss. (itemq. Boherell. in notis). Male autem impressi (v. c. edd. Spenc. προφήτας. R.

[2]) Edd. Spenc., uncis voc. ἢ appositis: ἢ ἕκαστον.

[3]) Psalm. XCVI, 5. (XCV.)

[4]) Boherellus, cui Ruaeus adstipulatur, jure, ut videtur, in notis: „Lege: αὐτομολήσοντας, vel adde: ἑτοίμους, aut quid simile, quod potest excidisse.“

πόλεσιν ἀνακειμέναις αὐτῷ, οἷον τῇ Τρίκκῃ,[1]*) καὶ τῇ Ἐπιδαύρῳ, καὶ τῇ Κῷ, καὶ τῇ Περγάμῳ· καὶ Ἀριστέαν τὸν Προκοννήσιον· καὶ Κλαζομένιόν τινα· καὶ Ἀστυπαλαιέα Κλεομήδην. Παρὰ δὲ μόνοις Ἰουδαίοις, φάσκουσιν ἀνακεῖσθαι τῷ τῶν ὅλων θεῷ, οὐδὲν ἦν σημεῖον, ἢ τεράστιον, τὸ συνεργοῦν καὶ βεβαιοῦν αὐτῶν τὴν εἰς τὸν κτίσαντα τὰ ὅλα πίστιν, μετὰ καὶ ἐλπίδος τῆς περὶ ἄλλου ζῆν μείζονος; Ἀλλὰ*[2]*) πῶς οἴονται τὸ τοιοῦτον; Εὐθέως γὰρ ἂν μετέστησαν ἐπὶ τὸ σέβειν τοὺς μαντευομένους καὶ θεραπεύοντας δαίμονας, καταλιπόντες τὸν μέχρι λόγου πεπιστευμένον αὐτοῖς βοηθεῖν θεὸν, οὐδαμῶς δὲ παριστάντα τὴν ἑαυτοῦ ἐπιφάνειαν. Εἰ δὲ μὴ γέγονε τοῦτο, ἀλλὰ καὶ μυρία ὅσα ὑπέμενον, ἵνα μὴ ἐξομόσωνται τὸν Ἰουδαϊσμὸν καὶ τὸν κατ' αὐτὸν νόμον, καὶ ὁτὲ μὲν πεπόνθασιν ἐν τῇ Ἀσσυρίᾳ, ὁτὲ δὲ ἐν τῇ Περσίδι, ὁτὲ δὲ ὑπὸ Ἀντιόχου· πῶς οὐχὶ ἐξ*[3]*) εἰκότων κατασκευάζεται τοῖς ἀπιστοῦσι ταῖς παραδόξοις ἱστορίαις καὶ προφητείαις, ὅτι*[4]*) οὐ πλάσματα ἦν τὰ τοιαῦτα, ἀλλά τι θεῖον πνεῦμα, ὡς ἐν καθαραῖς ψυχαῖς τυγχάνον* (114) *ταῖς τῶν προφητῶν, πάντα πόνον ὑπὲρ*[5]*) ἀρετῆς ἀνειληφότων, ἐκίνει αὐτοὺς πρὸς τὸ προφητεύειν, τινὰ μὲν τοῖς καθ' ἑαυτοὺς, ἄλλα δὲ τοῖς ὕστερον, ἐξαιρέτως δὲ περί*[6]*) τινος ἐπιδημήσοντος τοῦ σωτῆρος τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων;*

---

[1]) Recte omnes Mss. (itemq. edd. Spenc. ad marg.) *Τρίκκῃ*. Male vero impressi (v. c. edd. Spenc.) in textu habent: *τρίτῃ*. Vide de hac urbe Strabonem lib. IX. R.

[2]) Forte legendum: *Ἀλλὰ πῶς οἷόν τε τὸ τοιοῦτον;* R.

[3]) Boherellus: „Verba: *ἐξ εἰκότων*, interpres non expressit."

[4]) Edd. Spenc. *ὅτι τὰ τοιαῦτα οὐ πλάσματα ἦν.*

[5]) Sic recte Codd. Regius et Basileensis. Impressi vero (v. c. edd. Spenc.) male: *ἐπ' ἀρετῆς*. R.

[6]) Sic optime Mss. Regius, Basileensis, et duo Vaticani (itemq. Boherell. in notis); male vero impressi (v. c. edd. Spenc.) *περί τινος ἐπιδημήσαντος*. R.

4. *Εἰ δὲ ταῦθ' οὕτως ἔχει, πῶς περὶ ὄνου σκιᾶς πρὸς ἀλλήλους ζητοῦσιν Ἰουδαῖοι καὶ Χριστιανοὶ, ἐξετάζοντες ἀπὸ τῶν προφητειῶν, αἷς κοινῇ πεπιστεύκασι, πότερον ὁ προφητευόμενος ἐλήλυθεν, ἢ οὐδαμῶς μὲν ἐπιδεδήμηκεν ἔτι δὲ προσδοκᾶται; Κἂν καθ' ὑπόθεσιν δὲ τῷ Κέλσῳ δοθῇ, μὴ τὸν Ἰησοῦν εἶναι, ὃν κατήγγειλαν οἱ προφῆται· καὶ οὕτως οὐδὲν ἧττον οὐ περὶ ὄνου σκιᾶς ἐστιν ἡ τοῦ νοῦ τῶν προφητικῶν γραφῶν ζήτησις· ἵν' ἐναργῶς ἀποδειχθῇ ὁ προκηρυσσόμενος, ὁποῖός τε εἶναι προεφητεύετο, καὶ τί ποιήσων, εἰ δὲ οἷόν τε, καὶ πότε ἐπιδημήσων. Ἐν δὲ τοῖς ἀνωτέρω προείπομεν, ὀλίγας ἀπὸ πλειόνων παραθέμενοι προφητείας, περὶ τοῦ τὸν Ἰησοῦν εἶναι τὸν προφητευόμενον Χριστόν· οὐ σφάλλονται τοίνυν κατὰ τὸ προσίεσθαι[1]) θεόθεν τοὺς προφήτας λελαληκέναι, οὔτε Ἰουδαῖοι, οὔτε Χριστιανοί· ἀλλ' οἱ σφαλλόμενοι περὶ τοῦ προφητευομένου προσδοκωμένου ψευδοδοξοῦσιν, ὅστις καὶ ποταπὸς κατὰ τὸν ἀληθῆ λόγον τῶν προφητῶν κεκήρυκται.*

5. *Ἑξῆς δὲ τούτοις ὁ Κέλσος, οἰόμενος τοὺς Ἰουδαίους Αἰγυπτίους τῷ γένει τυγχάνοντας καταλελοιπέναι τὴν Αἴγυπτον, στασιάσαντας πρὸς τὸ κοινὸν τῶν Αἰγυπτίων, καὶ τὸ ἐν Αἰγύπτῳ σύνηθες περὶ τὰς θρησκείας ὑπερφρονήσαντας, φησίν· »αὐτοὺς, ἅπερ ἐποίησαν Αἰγυπτίοις, πεπονθέναι ὑπὸ τῶν προσθεμένων τῷ Ἰησοῦ, καὶ πιστευσάντων αὐτῷ ὡς Χριστῷ· καὶ ἀμφοτέροις αἴτιον γεγονέναι τῆς καινοτομίας τὸ στασιάζειν πρὸς τὸ κοινόν.« Τί δὴ πεποίηκεν ἐν τῷ τόπῳ ὁ Κέλσος, κατανοητέον. Πολλὰ διαθέντες οἱ πάλαι Αἰγύπτιοι τὸ Ἑβραίων γένος, διὰ λιμὸν τὴν Ἰουδαίαν καταλαβόντα ἐπιδημήσαντας[2]) τῇ Αἰγύπτῳ, πεπόνθασιν, ὡς ξένους*

---

[1]) Ita Codd. Reg. et Basil. rectius, ut videtur, quam libri excusi (v. c. edd. Spenc.), in quibus legitur: *προΐεσθαι*. Loco *προΐεσθαι* Guietus legebat: *οἴεσθαι*. R.

[2]) Guieto scribendum videtur: *ἐπιδημῆσαν*. R. — Cfr. Exod. I. coll. Genes. XLVI, 1. seqq.

καὶ ἱκέτας ἀδικήσαντες, ἅπερ ἐχρῆν ὅλον ἔθνος ὑπὸ τῆς θείας προνοίας παθεῖν, συμφρονῆσαν κατὰ ὅλου τοῦ τῶν ἐπιξενωθέντων αὐτοῖς γένους, μηδὲν αὐτοὺς ἀδικήσαντος· καὶ θεοῦ μάστιξι πληγέντες, μόλις καὶ μετ' οὐ πολὺ ἀπέλυσαν ὅποι ἐβούλοντο τοὺς[1]*) οὐ δικαίως δουλαγωγουμένους. Ἅτε οὖν φίλαυτοι, καὶ τοὺς ὁποίως δήποτε ὁμογενεῖς προτιμῶντες καὶ τῶν δικαιοτέρων ξένων, οὐκ ἔστιν ἥντινα κατηγορίαν καταλελοίπασιν, ἣν μὴ περὶ Μωϋσέως καὶ τῶν Ἑβραίων εἰρήκασι· τὰς μὲν διὰ Μωϋσέως τεραστίους δυνάμεις οὐ παντελῶς ἀρνούμενοι, φάσκοντες δ' αὐτὰς γοητείᾳ καὶ μὴ θείᾳ δυνάμει γεγονέναι. Μωϋσῆς*[2]*) δὲ ὡς οὐ γόης, ἀλλ' εὐσεβὴς ἀνὴρ, καὶ τῷ τῶν ὅλων ἀνακείμενος θεῷ, καὶ μετέχων θειοτέρου πνεύματος, καὶ νόμους ἔθετο* (115) *τοῖς Ἑβραίοις, ὡς τὸ θεῖον αὐτῷ ὑπήχησε· καὶ τὰ συμβεβηκότα, ὡς ἀληθείας εἶχεν, ἀνέγραψεν.*

6. *Ὁ τοίνυν Κέλσος, οὐ γενόμενος δίκαιος ἐξεταστὴς τῶν λεγομένων παρ' Αἰγυπτίοις ἑτέρως, καὶ παρ' Ἑβραίοις ἄλλως, ἀλλὰ προκαταληφθεὶς ὡς ὑπὸ φίλτρων*[3]*) τῶν Αἰγυπτίων· τοῖς μὲν ἀδικήσασι τοὺς ξένους συγκατέθετο ὡς ἀληθέσι, τοὺς δ' ἀδικηθέντας Ἑβραίους στασιάζοντας*[4]*) εἶπε τὴν Αἴγυπτον καταλελοιπέναι· οὐχ ὁρῶν, τίνα*[5]*) τρόπον οὐ δύναται τηλι-*

---

[1]) Cod. Reg. non male: *τοὺς Ἰουδαίους δουλαγωγουμένους*. R. — Cfr. Exod. XII, 31. seqq.

[2]) Libri impressi (v. c. edd. Spenc.) post verba: *Μωϋσῆς δέ*, addunt et uncinulis includunt: *τὰ συμβεβηκότα*. Quae verba nos expunximus utpote nata perperam e seqq. R.

[3]) Edd. Spenc. et Ruaei: *φιλτέρων*.

[4]) Sic omnes Mss. (itemq. edd. Spenc. ad marg.) excepto Cod. Joliano, qui cum libris editis (v. c. edd. Spenc. in textu) habet: *στασιάσαντας*. R.

[5]) Guieto scribendum videtur: *τίνα τρόπον δύναται*, deleta particula negativa *οὐ*. R.

κοῦτο στασιῶδες[1]) πλῆθος Αἰγυπτίων, ἀρχὴν ἔχον[2]) τὴν στάσιν, γενέσθαι ἔθνος ἅμα τῷ στασιάζειν καὶ τὴν διάλεκτον ἀμεῖβον· ἵν' οἱ τέως τῇ Αἰγυπτίων φωνῇ χρώμενοι, αἰφνίδιον τὴν Ἑβραίων διάλεκτον συμπληρῶσιν. Ἔστω δὲ καθ' ὑπόθεσιν, καταλιπόντας αὐτοὺς τὴν Αἴγυπτον, μεμισηκέναι καὶ τὴν σύντροφον φωνήν· πῶς οὖν τὸ μετὰ τοῦτο, οὐχὶ μᾶλλον τῇ Σύρων ἐχρῶντο διαλέκτῳ, ἢ τῇ Φοινίκων· ἀλλὰ τὴν Ἑβραΐδα, ἑτέραν παρ' ἀμφοτέρας συνεστήσαντο; Τοῦτο δέ μοι βούλεται ὁ λόγος συνάγειν, ὅτι ψεῦδος τὸ, Αἰγυπτίους τὸ[3]) γένος ὄντας τινὰς ἐστασιακέναι πρὸς Αἰγυπτίους, καὶ τὴν Αἴγυπτον καταλελοιπέναι, καὶ ἐπὶ τὴν Παλαιστίνην ἐληλυθέναι, τήν τε νῦν καλουμένην Ἰουδαίαν ᾠκηκέναι. Ἑβραίων γὰρ καὶ διάλεκτος πάτριος πρὸ τῆς εἰς Αἴγυπτον αὐτῶν καθόδου ἦν, καὶ Ἑβραϊκὰ ἕτερα γράμματα παρὰ τὰ τῶν Αἰγυπτίων ἦν, οἷς Μωϋσῆς χρησάμενος, ἔγραψε τὰς παρὰ Ἰουδαίοις πεπιστευμένας εἶναι ἱερὰς πέντε βίβλους. . . . . . .

7. Ὁμοίως δὲ ψεῦδος τό· »Αἰγυπτίους ὄντας ἀπὸ[4]) στάσεως τὴν ἀρχὴν εἰληφέναι τοὺς Ἑβραίους·« καὶ τό· »Ἰουδαίους ὄντας ἄλλους[5]) κατὰ τοὺς Ἰησοῦ χρόνους, ἐστασιακέναι πρὸς τὸ κοινὸν τῶν Ἰουδαίων, καὶ τῷ Ἰησοῦ κατηκολουθηκέναι.« Οὐδὲν γὰρ στάσεως ἔργον ἐπιδεῖξαι Χριστιανῶν ὁ Κέλσος, ἢ οἱ ὁμονοοῦν-

---

[1]) Hoeschel. in notis: „Gelenius, qui postea legit: ἐχόντων γενέσθαι ἔθνος, ἅμα κτλ., non agnoscit στασιῶδες."

[2]) Libri excusi (v. c. edd. Spenc. in textu), uncis voc. διά appositis: ἐχόντων διὰ τὴν στάσιν γενέσθαι ἔθνος κτλ. Sed Mss. (itemq. edd. Spenc. ad marg.) ut in nostro textu. R.

[3]) Edd. Spenc. ad marg. ὄντας τινὰς τὸ γένος ἐστασιακέναι κτλ.

[4]) Edd. Spenc. ad marg. ἀποστάσεως.

[5]) Guieto scribendum videtur: ἄλλως. R.

τες αὐτῷ συνήσονται. Καί τοί γε εἰ στάσις ἦν τῆς συστάσεως Χριστιανοῖς ἡ αἰτία, τὴν ἀρχὴν ἀπὸ Ἰουδαίων εἰληφόσιν, οἷς ἐξῆν καὶ ὅπλα ὑπὲρ τῶν οἰκείων ἀναλαβεῖν, καὶ πολεμίους ἀναιρεῖν· οὐκ ἂν ὁ νομοθέτης Χριστιανῶν πάντῃ ἀναίρεσιν ἀνθρώπου ἀπηγόρευε, μηδέποτε[1]) *δίκαιον εἶναι διδάσκων τὸ κατ' ἀνθρώπου τόλμημα τῶν*[2]) *ἑαυτοῦ μαθητῶν, κἂν*[3]) *ἀδικώτατος ἐκεῖνος ᾖ. Οὐ γὰρ πρέπειν ἡγεῖτο τῇ ἐνθέῳ ἑαυτοῦ νομοθεσίᾳ τὸ συγχωρεῖν ὁποιανδήποτε ἀνθρώπου ἀναίρεσιν. Οὔτ' ἂν Χριστιανοὶ, οἱ ἀπὸ στάσεως ἀρξάμενοι, τοὺς ἐπὶ τοσοῦτον ἡμέρους προσήκαντο νόμους, δι' ὧν ὡς*[4]) *πρόβατα μὲν ἀναιρεῖσθαι αὐτοῖς ἐγίγνετο, μηδέποτε δὲ ἀμύνασθαι οἷοί*[5]) *τ' ἦσαν τοὺς διώκοντας. Καί τοί γε βαθύτερον ἐξετάζοντα τὰ πράγματα, ἔστιν εἰπεῖν περὶ μὲν τῶν ἐξεληλυθότων ἐκ γῆς Αἰγύπτου, ὅτι παραδόξως ὁ πᾶς λεὼς οἱονεὶ θεοδώρητον διάλεκτον ἀθρόως ἀνείληφε τὴν καλουμένην Ἑβραίαν· ὡς καὶ τῶν παρ' αὐτοῖς τις εἶπε προφητῶν, ὅτι »ἐν*[6]) *τῷ ἐξελθεῖν αὐτοὺς ἐκ γῆς* (116) *Αἰγύπτου γλῶσσαν, ἣν οὐκ ἔγνω,*[7]) *ἤκουσαν.«*

8. *Καὶ οὕτω δὲ κατασκευαστέον, ὅτι οὐκ Αἰγύπτιοι ἦσαν οἱ ἐξεληλυθότες μετὰ Μωϋσέως τὴν*[8]) *Αἴγυπτον. Εἰ μὲν γὰρ Αἰγύπτιοι ἦσαν, ἐχρῆν αὐτῶν τὰ*

---

[1]) Edd. Spenc. et Ruaei: *μή ποτε.* Boherellus vero in notis: „Malim: *μηδέποτε.*“ — Cfr. Matth. XXVI, 52.

[2]) Cod. Basileensis: *τοὺς ἑαυτοῦ μαθητάς.* Quae lectio num sit alteri praeferenda judicent doctiores. Utut est, Guietus delendum existimat verba: *τῶν ἑαυτοῦ μαθητῶν.* R.

[3]) Hoeschel. in textu (edd. Spenc. ad marg.) *καὶ ἀδικώτατος.* R. [4]) Cfr. Rom. VIII, 36.

[5]) Guieto delenda videntur verba: *οἷοί τ' ἦσαν.* R.

[6]) Cfr. Psalm. LXXXI, 5. (LXXX.)

[7]) Lego: *ἔγνωσαν.* R.

[8]) Forsitan scribendum ut paulo supra: *ἐκ γῆς Αἰγύπτου.* R.

ὀνόματα εἶναι Αἰγύπτια, ὡς ἑκάστῃ διαλέκτῳ συγγενεῖς εἰσιν αἱ προσηγορίαι. Εἰ δ' ἐκ τῶν ὀνομάτων Ἑβραϊκῶν ὄντων σαφὲς, ὅτι οὐκ Αἰγύπτιοι ἦσαν· — πλήρης γὰρ ἡ γραφὴ τῶν Ἑβραϊκῶν ὀνομάτων, καὶ τῶν ἐν Αἰγύπτῳ τοιαῦτα θεμένων τοῖς υἱοῖς· — δῆλον, ὅτι ψεῦδος τὸ λεγόμενον ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων, ὅτι Αἰγύπτιοι ὄντες ἀπηλάθησαν μετὰ Μωϋσέως ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου. Καὶ σαφῶς ἐναργές[1]) ἐστιν, ὅτι ἐκ προγόνων Ἑβραίων, κατὰ τὴν παρὰ Μωϋσεῖ ἀναγραφεῖσαν ἱστορίαν, τὸ γένος ἔχοντες διαλέκτῳ ἐχρῶντο, ἀφ' ἧς καὶ τὰ ὀνόματα τοῖς υἱοῖς ἐτίθεντο. Περὶ δὲ Χριστιανῶν, ἐπεὶ διδαχθέντες[2]) μὴ ἀμύνασθαι τοὺς πολεμίους, ἐτήρησαν τὴν ἥμερον καὶ φιλάνθρωπον νομοθεσίαν· διὰ τοῦθ' ὅπερ οὐκ ἂν ἐξουσίαν λαβόντες τοῦ πολεμεῖν, εἰ καὶ πάνυ ἦσαν δυνατοὶ, ἤνυσαν· τοῦτ' ἀπὸ θεοῦ εἰλήφασι, τοῦ ὑπὲρ[3]) αὐτῶν πολεμήσαντος ἀεὶ, καὶ κατὰ καιροὺς παύσαντος τοὺς κατὰ Χριστιανῶν ἱσταμένους, καὶ ἀναιρεῖν αὐτοὺς θέλοντας. Ὑπομνήσεως γὰρ χάριν, — ἵνα ἐνορῶντες ὀλίγοις ἀγωνιζομένοις ὑπὲρ εὐσεβείας, δοκιμώτεροι γίνωνται καὶ θανάτου καταφρονῶσιν —, ὀλίγοι κατὰ καιροὺς καὶ σφόδρα εὐαρίθμητοι ὑπὲρ τῆς Χριστιανῶν θεοσεβείας τεθνήκασι· κωλύοντος θεοῦ τὸ πᾶν ἐκπολεμηθῆναι αὐτῶν ἔθνος. Συστῆναι γὰρ αὐτὸ ἐβούλετο, καὶ πληρωθῆναι πᾶσαν τὴν γῆν τῆς σωτηρίου ταύτης καὶ εὐσεβεστάτης διδασκαλίας. Πάλιν τε αὖ, ἵν' οἱ ἀσθενέστεροι ἀναπνέωσιν ἀπὸ τῆς περὶ τοῦ θανάτου φροντίδος· ὁ θεὸς προὐνοεῖτο τῶν πιστευόντων, μόνῳ τῷ βουλήματι διασκεδαννὺς πᾶσαν τὴν κατ' αὐτῶν ἐπιβουλὴν, ἵνα μήτε βασιλεῖς, μήτε οἱ κατὰ τόπους ἡγούμενοι, μήτε οἱ δῆμοι

---

[1]) In edd. Spenc. uncis inclusum legitur: ἐναργές.

[2]) Cfr. Matth. V, 39.

[3]) Sic Mss. (itemq. edd. Spenc. ad marg.). Impressi vero (v. c. edd. Spenc.) in textu: περὶ αὐτῶν. B.

ἐξαφθῆναι κατ' αὐτῶν ἐπὶ πλεῖον δυνηθῶσι. Ταῦτα μὲν πρὸς τὰ ὑπὸ Κέλσου εἰρημένα περὶ τοῦ· »στάσιν γεγονέναι τὴν ἀρχὴν, πάλαι μὲν τοῦ συστῆναι Ἰουδαίους, ὕστερον[1]*) δὲ τούτους Χριστιανοὺς γενέσθαι.«*

9. *Ἐπεὶ δ' ἐν τοῖς ἑξῆς προφανῶς ψεύδεται· φέρετε,*[2]*) τὴν λέξιν αὐτοῦ ἐκθώμεθα λέγοντος· »εἰ ἐθελήσουσι πάντες ἄνθρωποι εἶναι Χριστιανοὶ, οὐκ ἂν ἔτι οἵδε ἐθέλοιεν.« Ὅτι δὲ ψεῦδος τὸ τοιόνδε, δῆλον ἐκ τοῦ, τὸ ὅσον ἐφ' ἑαυτοῖς, Χριστιανοὺς μὴ ἀμελεῖν τοῦ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἐπισπείρειν τὸν λόγον. Τινὲς οὖν*[3]*) ἔργον πεποίηνται ἐκπεριέρχεσθαι οὐ μόνον πόλεις, ἀλλὰ καὶ κώμας, καὶ ἐπαύλεις· ἵνα καὶ ἄλλους εὐσεβεῖς τῷ θεῷ κατασκευάσωσι. Καὶ οὐκ*[4]*) ἂν πλούτου τις ἕνεκα φήσαι αὐτοὺς τοῦτο πράττειν, ἔσθ' ὅτε μὲν οὐδὲ τὰ πρὸς τροφὴν λαμβάνοντας· εἴ ποτε δὲ ἀναγκάζοιντο ὑπὸ τῆς ἀπορίας ταύτης, τῇ χρείᾳ μόνῃ ἀρκουμένους, κἂν πλείους αὐτοῖς κοινωνεῖν* (117) *ἐθέλωσι καὶ μεταδιδόναι τὰ ὑπὲρ*[5]*) τὴν χρείαν. Νῦν μὲν οὖν τάχα, ὅτε διὰ τὸ πλῆθος τῶν προσερχομένων τῷ λόγῳ καὶ πλούσιοι, καί τινες τῶν ἐν ἀξιώμασι, καὶ γύναια τὰ ἁβρὰ καὶ εὐγενῆ ἀποδέχονται τοὺς ἀπὸ τοῦ λόγου· τολμήσει τις λέγειν, διὰ τὸ δοξάριον προΐστασθαί τινας τῆς κατὰ Χριστιανοὺς διδασκαλίας· οὐ μὴν κατὰ τὴν ἀρχὴν, ὅτε πολὺς ὁ κίνδυνος μάλιστα τοῖς διδάσκουσιν ἦν, οἷόν τε τὸ τοιοῦτον [εὐλόγως ὑπονοεῖν. Καὶ νῦν δὲ πλείων ἐστὶν ἡ παρὰ τοῖς λοιποῖς ἀδοξία, τῆς παρὰ τοῖς ὁμοδόξοις νομιζομένης δόξης, καὶ ταύτης*

---

[1]) Scribendum videtur: *ὕστερον δὲ τοῦ τούς κτλ.* R.

[2]) Guieto scribendum videtur: *φέρε καὶ τὴν λέξιν κτλ.*

[3]) Edd. Spenc. ad marg. *γοῦν.*

[4]) Edd. Spenc. ad marg. *οὔτ' ἄν.*

[5]) Ita Codd. Reg. et Basil. rectius quam libri excusi (v. c. edd. Spenc.), in quibus legitur: *ὑπὲρ τῆς χρείας.* R. — Boherellus: „Plenior sensus, si legas: *ὑπὲρ τὴν χρείαν.* Nil tamen mutari velim: et eodem res redit."

οὐ πᾶσι. Ψεῦδος οὖν[1]) αὐτόθεν, ὅτι νεὶ ἐθελήσουσι πάντες ἄνθρωποι εἶναι Χριστιανοὶ, οὐκ ἂν ἔτι οἶδε ἐθέλοιεν.«[2])

10. Ὅρα δὲ καὶ τί φησιν εἶναι τούτου τεκμήριον· »ὅτι ἀρχόμενοι μὲν, φησὶν, ὀλίγοι τε ἦσαν, καὶ ἓν ἐφρόνουν· εἰς[3]) πλῆθος δὲ σπαρέντες, αὖθις αὖ τέμνονται καὶ σχίζονται, καὶ στάσεις ἰδίας ἔχειν ἕκαστοι θέλουσι· τούτου γὰρ ἀρχῆθέν ἔχρηζον.« Ὅτι μὲν οὖν συγκρίσει τοῦ ἑξῆς πλήθους ὀλίγοι ἦσαν ἀρχόμενοι Χριστιανοὶ, δῆλον· καί τοι οὐ πάντη ἦσαν ὀλίγοι. Τὸ γὰρ κινῆσαν φθόνον τῷ Ἰησοῦ, καὶ διερεθίσαν Ἰουδαίους πρὸς τὴν κατὰ τούτου ἐπιβουλὴν, τὸ πλῆθος τῶν ἑπομένων αὐτῷ εἰς τὰς ἐρήμους ἦν, πεντακισχιλίων[4]) καὶ τετρακισχιλίων[5]) ἀνδρῶν αὐτῷ ἀκολουθούντων· χωρὶς τοῦ τῶν γυναικῶν καὶ τῶν παιδίων ἀριθμοῦ. Τοσαύτη γάρ τις ἴϋγξ ἦν ἐν τοῖς Ἰησοῦ λόγοις, ὡς οὐ μόνον ἄνδρας ἕπεσθαι θέλειν αὐτῷ εἰς τὰς ἐρημίας, ἀλλὰ καὶ γυναῖκας, οὐχ[6]) ὑπομεμνημένας τὴν γυναικείαν ἀσθένειαν, καὶ τὸ δοκοῦν ἐν τῷ ἀκολουθεῖν εἰς τὰς ἐρημίας τῷ διδασκάλῳ. Ἀπαθέστατα δὲ παιδία, ἤτοι τοῖς γεννήσασιν ἑπόμενα, ἢ τάχα καὶ ὑπὸ τῆς θειότητος αὐτοῦ ἀγόμενα, ἵνα αὐτοῖς ἐνσπαρῇ θειότης, ἠκολούθει μετὰ τῶν γεγεννηκότων. Ἀλλ' ἔστω ὀλίγους γεγονέναι κατὰ τὴν ἀρχήν· τί[7]) τοῦτο συμ-

---

[1]) In edd. Spenc. uncis inclusum legitur οὖν.

[2]) Omnes Mss. (itemq. edd. Spenc. ad marg.) ἐθέλοιεν. Libri excusi (v. c. edd. Spenc.) in textu: ἐθελήσωσι. R.

[3]) Edd. Spenc. et Ruaei hoc loco: ἐς πλῆθος cfr. pag. 265. not. 2.

[4]) Cfr. Matth. XIV, 21. [5]) Cfr. Matth. XV, 38.

[6]) Edd. Spenc. et Ruaei in textu: οὐχ ὑποτεμνομένας. Boherell. vero, cui Ruaeus in notis adstipulatur: „Legendum videtur: οὐχ ὑπομεμνημένας."

[7]) Hoeschel. in textu (itemq. edd. Spenc. ad marg.) τί τοσοῦτο συμβάλλεται.

βάλλεται πρὸς τὸ μὴ[1]) *ἂν ἐθελῆσαι Χριστιανοὺς ἐμποιῆσαι πᾶσιν ἀνθρώποις περὶ τοῦ λόγου πειθώ;*

11. *Φησὶ δὲ καὶ, ὅτι »ἓν ἐφρόνουν πάντες·« οὐδ' ἐν τούτῳ ὁρῶν, ὅτι ἀρχῆθεν περὶ τὴν ἐν τοῖς πεπιστευμένοις θείοις εἶναι βιβλίοις ἐκδοχὴν γεγόνασι διαφωνίαι τῶν πιστευόντων. Ἔτι γοῦν τῶν ἀποστόλων κηρυσσόντων, καὶ τῶν αὐτοπτῶν τοῦ Ἰησοῦ διδασκόντων τὰ ἐκείνου μαθήματα, ζήτησις οὐκ ὀλίγη πρὸς ἀλλήλους γεγένηται παρὰ τοῖς ἀπὸ Ἰουδαίων πιστεύουσι περὶ τῶν ἐξ ἐθνῶν ἐπερχομένων*[2]) *τῷ λόγῳ, πότερον δεῖ τὰ Ἰουδαϊκὰ αὐτοὺς τηρεῖν ἔθη, ἢ τὸ περὶ καθαρῶν καὶ ἀκαθάρτων βρωμάτων βάρος*[3]) *ἀφαιρεῖν, ὡς οὐκ ἐπεῖγον, ἀπὸ τῶν τὰ πάτρια καταλιπόντων ἐν τοῖς ἔθνεσι, καὶ πιστευόντων τῷ Ἰησοῦ. Ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς Παύλου ἐπιστολαῖς, γενομένου ἐν τῷ χρόνῳ τῶν Ἰησοῦν ἑωρακότων, εὑρίσκεται λεγόμενά τινα, ὡς ζητηθέντων τινῶν περὶ ἀναστάσεως,*[4]) (118) *καὶ περὶ τοῦ ἤδη αὐτὴν γεγονέναι· καὶ περὶ ἡμέρας*[5]) *κυρίου, πότερον ἐνέστηκεν, ἢ μή. Ἀλλὰ καὶ τό· »ἐκτρεπόμενος*[6]) *τὰς βεβήλους κενοφωνίας, καὶ ἀντιθέσεις τῆς ψευδωνύμου γνώσεως· ἥν τινες ἐπαγγελλόμενοι,*[7]) *περὶ τὴν πίστιν ἐναυάγησαν·«*[8]) *δηλωτικόν ἐστιν, ὅτι ἀπ' ἀρχῆς γεγόνασί τινες παρεκδοχαὶ, οὐδέπω, ὡς οἴεται Κέλσος, πολλῶν τῶν πιστευόντων γεγενημένων.*

---

[1]) In edd. Spenc. uncis inclusa leguntur verba: *μὴ ἄν.*

[2]) In marg. Anglicani primi legitur: *ἐρχομένων.* R.

[3]) Codd. Reg. et Basil. male: *μέρος.* R. — Cfr. Act. XV, 20. [4]) Cfr. I Cor. XV, 12. seqq.

[5]) Cfr. II Thess. II, 2.

[6]) Cfr. I Tim. VI, 20. 21.

[7]) Sic recte Codd. Reg. et Basil. (itemq. Boherell. in notis); male vero libri excusi (v. c. edd. Spenc.) *ἀπαγγελλόμενοι.* R.

[8]) Libri impressi (v. c. edd. Spenc.) habent in marg. *ἠστόχησαν.* R. — Cfr. I Tim. VI, 21. coll. I, 19.

12. *Εἰτ'*[1]) ἐπεὶ, ὡς κατηγορῶν τοῦ λόγου, τὰ περὶ τῶν ἐν Χριστιανισμῷ αἱρέσεων ὀνειδίζει ἡμῖν, λέγων· »εἰς[2]) πλῆθος δὲ σπαρέντες, αὖθις αὖ[3]) σχίζονται, καὶ τέμνονται, καὶ στάσεις ἰδίας ἔχειν ἕκαστοι θέλουσι· φησὶ[4]) δ', ὅτι καὶ ὑπὸ πλήθους πάλιν διϊστάμενοι, σφᾶς αὐτοὺς ἐλέγχουσιν· ἑνὸς, ὡς εἰπεῖν, ἔτι κοινωνοῦντες, εἴγε κοινωνοῦσιν ἔτι,[5]) τοῦ ὀνόματος. Καὶ τοῦτο μόνον ἐγκαταλιπεῖν ὅμως αἰσχύνονται·[6]) τὰ[7]) λοιπὰ δ' ἄλλοις ἀλλαχῇ τετάχαται.« Καὶ πρὸς τοῦτο φήσομεν, ὅτι οὐδενὸς πράγματος, οὗ μὴ σπουδαία ἐστὶν ἡ ἀρχὴ, καὶ τῷ βίῳ χρήσιμος, γεγόνασιν[8]) αἱρέσεις διάφοροι. Ἐπεὶ γὰρ ἰατρικὴ χρήσιμος καὶ ἀναγκαία τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων, πολλά τε τὰ ἐν αὐτῇ ζητούμενα περὶ τοῦ τρόπου τῆς τῶν σωμάτων θεραπείας· διὰ τοῦτο αἱρέσεις ἐν ἰατρικῇ παρὰ μὲν Ἕλλησιν εὑρίσκονται ὁμολογουμένως πλείονες· ἐγὼ[9]) δ' οἶμαι, ὅτι καὶ παρὰ βαρβάροις, ὅσοι[10]) ἐπαγγέλλονται χρῆσθαι ἰατρικῇ. Πάλιν τε αὖ, ἐπεὶ φιλοσοφία ἀλήθειαν ἐπαγγελλομένη, καὶ γνῶσιν τῶν ὄντων, πῶς δεῖ βιοῦν, ὑποτίθεται· καὶ πειρᾶται διδάσκειν τὰ ὠφέλιμα ἡμῶν τῷ

---

[1]) Cfr. Philocal. cap. XVI. ex ed. Tarini pag. 146. seqq.

[2]) Edd. Spenc. (ad marg.) et Ruaei hoc loco, cfr. pag. 263. not. 3., *εἰς πλῆθος δέ*. — Edd. Spenc. in textu: *εἰς δὲ πλῆθος*.

[3]) Deest *αὖ*, uncis in edd. Spenc. inclusum, in Philoc.

[4]) Philoc. *καί φησιν, ὅτι ὑπὸ πλήθους δὲ πάλιν διϊστάμενοι* [5]) Deest *ἔτι* in Philoc.

[6]) Philoc. *αἰσχυνόμενοι*.

[7]) Ita recte omnino Philoc. Cod. Mscr. (itemq. Boherell. in notis). Alias (v. c. in Philoc. impressa atque in edd. Spenc.): *τὰ λοιπὰ δὲ ἄλλη ἀλλαχῇ κτλ.* Guieto scribendum videbatur: *τὰ λοιπὰ δ' ἄλλη ἀλλαχῇ κτλ.* R.

[8]) Philoc. *γεγόνασι γὰρ αἱρέσεις*.

[9]) Philoc. *ἐγὼ δὲ οἶμαι*.

[10]) Philoc. *ὅσοι γε*.

γένει· πολλὴν[1]) *δ' ἔχει τὰ ζητούμενα πράγματα διολκήν· διὰ τοῦτο αἱρέσεις ἐν φιλοσοφίᾳ συνέστησαν πλεῖσται ὅσαι, ὧν αἱ μέν εἰσι διασημότεραι, αἱ δὲ οὐ τοιαῦται. Ἀλλὰ καὶ Ἰουδαϊσμὸς πρόφασιν ἔσχε γενέσεως αἱρέσεων, τὴν διάφορον ἐκδοχὴν τῶν Μωϋσέως*[2]) *γραμμάτων, καὶ τῶν προφητικῶν λόγων. Οὕτω τοίνυν, ἐπεὶ σεμνόν τι ἐφάνη τοῖς ἀνθρώποις Χριστιανισμὸς, οὐ μόνοις, ὡς ὁ Κέλσος οἴεται, τοῖς ἀνδραποδωδεστέροις, ἀλλὰ καὶ πολλοῖς τῶν παρ' Ἕλλησι φιλολόγων,*[3]) *ἀναγκαίως ὑπέστησαν, οὐ πάντως διὰ*[4]) *στάσεις καὶ τὸ φιλόνεικον, αἱρέσεις· ἀλλὰ διὰ τὸ σπουδάζειν συνιέναι τὰ Χριστιανισμοῦ καὶ τῶν φιλολόγων πλείονας. Τούτῳ*[5]) *δ' ἠκολούθησε, διαφόρως ἐκδεξαμένων τοὺς ἅμα πᾶσι πιστευθέντας εἶναι θείους λόγους, τὸ γενέσθαι αἱρέσεις ἐπωνύμους τῶν θαυμασάντων μὲν τὴν τοῦ λόγου ἀρχὴν, κινηθέντων*[6]) *δ' ὅπως ποτ' οὖν ὑπό τινων πιθανοτήτων πρὸς*[7]) *τὰς εἰς ἀλλήλους διαφωνίας. Ἀλλ'*[8]) *οὔτ' ἰατρικὴν εὐλόγως ἄν τις φεύγοι, διὰ τὰς ἐν αὐτῇ αἱρέσεις· οὔτε φιλοσοφίαν τοῦ πρέποντος*[9]) *στοχαζόμενός τις ἂν μισοῖ, πρόφασιν τοῦ μισεῖν αὐτὴν πορίζόμενος τὰς πολλὰς αἱρέσεις. Οὕτως*[10]) *οὐδὲ διὰ τὰς ἐν Ἰουδαίοις αἱρέσεις καταγνωστέον τῶν Μωϋσέως*[11]) *καὶ τῶν προφητῶν ἱερῶν βιβλίων.*

---

[1]) Philoc. *πολλὴν δὲ ἔχει.*

[2]) Philoc. *Μωσέως.* [3]) Philoc. *φιλοσόφων.*

[4]) Philoc. *διὰ τὰς στάσεις.* Edd. Spenc. ad marg. *διαστάσεις.*

[5]) Hoeschel. in textu (edd. Spenc. ad marg.): *Τοῦτο δ' ἠκολούθησε.* R. — Philoc. *Τούτῳ δὲ ἠκολούθησε.*

[6]) Philoc. *κινηθέντων δὲ ὁπωσποτοῦν.*

[7]) Philoc. *εἰς τὰς πρὸς ἀλλήλους.*

[8]) Philoc. *Ἀλλ' οὔτε ἰατρικήν.*

[9]) Philoc. *πρέποντος ἄν τις στοχαζόμενος μισοῖ.*

[10]) Desunt in Philoc. verba: *Οὕτως οὐδὲ διὰ τὰς ἐν Ἰουδαίοις αἱρέσεις.*

[11]) Philoc. *Μωσέως.*

13. *Εἰ δὲ ταῦτ'*[1]) *ἔχει ἀκολουθίαν· πῶς οὐχὶ ὁμοίως* (119) *ἀπολογησόμεθα καὶ περὶ τῶν ἐν Χριστιανοῖς αἱρέσεων; Περὶ ὧν πάνυ θαυμασίως ὁ Παῦλος εἰρηκέναι μοι δοκεῖ τό· »δεῖ*[2]) *γὰρ καὶ αἱρέσεις ἐν ὑμῖν εἶναι, ἵνα οἱ δόκιμοι φανεροὶ γένωνται ἐν*[3]) *ὑμῖν.« Ὡς γὰρ δόκιμος ἐν ἰατρικῇ, ὁ διὰ τὸ γυμνάσασθαι ἐν ποικίλαις αἱρέσεσι, καὶ εὐγνωμόνως ἐξητακέναι τὰς πλείονας, ἑλόμενος τὴν διαφέρουσαν· καὶ ὡς*[4]) *πάνυ προκόπτων ἐν φιλοσοφίᾳ ὁ ἀπὸ τοῦ πλείονα*[5]) *ἐγνωκέναι ἐγγυμνασάμενος αὐτοῖς, καὶ τῷ κρατήσαντι προσθέμενος λόγῳ· οὕτως εἴποιμ' ἂν καὶ τὸν ἐπιμελῶς ἐνιδόντα ταῖς Ἰουδαϊσμοῦ καὶ Χριστιανισμοῦ αἱρέσεσι, σοφώτατον Χριστιανὸν γενέσθαι. Ὁ δ' ἐγκαλῶν τῷ λόγῳ διὰ τὰς αἱρέσεις, ἐγκαλέσαι ἂν καὶ τῇ Σωκράτους διδασκαλίᾳ, ἀφ' οὗ τῆς διατριβῆς πολλαὶ γεγόνασιν οὐ τὰ αὐτὰ φρονούντων σχολαί· ἀλλὰ*[6]) *καὶ Πλάτωνος ἐγκαλέσαι ἄν τις τοῖς δόγμασι δι' Ἀριστοτέλην, ἀποφοιτήσαντα τῆς διατριβῆς αὐτοῦ ἐν καινοτομίαις· περὶ οὗ καὶ ἐν τοῖς ἀνωτέρω*[7]) *εἰρήκαμεν. Δοκεῖ δέ μοι ὁ Κέλσος ἐγνωκέναι τινὰς αἱρέσεις μηδὲ τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἰησοῦ κοινωνούσας*[8]) *ἡμῖν. Τάχα γὰρ περιήχητο*[9]) *περὶ τῶν καλουμένων Ὀφιανῶν, καὶ τῶν*

---

[1]) Philoc. *ταῦτα ἔχει.* [2]) I Cor. XI, 19.

[3]) Verba: *ἐν ὑμῖν,* deerant apud Hoeschel. et Spencer., sed e Philoc. supplevimus. R.

[4]) Libri impressi (v. c. edd. Philocal. et Spenc.) *ὡς ὁ πάνυ προκόπτων ἐν φιλοσοφίᾳ ἀπὸ τοῦ.* Sed Cod. Basileensis (itemq. Boherell. in notis) ut in nostro textu. R. [5]) Philoc. *τὰ πλείονα.*

[6]) Philocal. *ἀλλὰ καὶ τοῖς Πλάτωνος ἐγκαλέσαι ἄν τις δόγμασι.* [7]) Cfr. lib. I.

[8]) Ita Philocal. et omnes Mss. (itemq. edd. Spenc. ad marg.) excepto Joliano, qui cum libris excusis (v. c. edd. Spenc.) in textu habet: *κοινωνούς.* R.

[9]) Sic recte Philocalia. Libri excusi (v. c. edd. Spenc.) *περιήχετο*, quod Guietus ex conjectura mutabat in *παρήκουε.* R.

Καϊανῶν,[1]) *καὶ εἴ τις ἄλλη τοιαύτη ἐξ*[2]) *ὅλων ἀποφοιτήσασα τοῦ*[3]) *Ἰησοῦ συνέστη γνώμη. Πλὴν οὐδὲν τοῦτο πρὸς τὸ ἐγκλητέον*[4]) *εἶναι τὸν*[5]) *Χριστιανῶν λόγον.*

14. *Μετὰ ταῦτά φησι· »θαυμασιώτερον μὲν τὸ σύνθημα αὐτῶν τοσῷδε, ὅσῳ γε μᾶλλον ἐξ οὐδεμιᾶς ὑποθέσεως ἀξιόχρεω συνεστὼς ἐλέγχοιτο. Ἀλλ' ἔστιν ἀξιόχρεως ὑπόθεσις ἡ στάσις, καὶ ἡ δι' αὐτὴν ὠφέλεια, καὶ τὸ τῶν ἔξωθεν δέος· ταῦτα βεβαιοῖ τὴν πίστιν αὐτοῖς.« Καὶ πρὸς τοῦτο δὲ φήσομεν, ὅτι οὕτως ἐξ ὑποθέσεως, μᾶλλον δὲ οὐδ' ὑποθέσεως, ἀλλὰ θείας ἐνεργείας τὸ σύνθημα ἡμῖν*[6]) *ἐστιν, ὥστε τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ εἶναι θεὸν ἐν προφήταις διδάσκοντα τοὺς ἀνθρώπους ἐλπίσαι ἐπιδημίαν Χριστοῦ, σώσοντος τοὺς ἀνθρώπους. Ὅσον γὰρ τοῦτο οὐκ ἀληθῶς ἐλέγχεται, κἂν*[7]) *δοκῇ ὑπὸ τῶν ἀπίστων ἐλέγχεσθαι· ἐπὶ τοσοῦτον ὁ λόγος ὡς θεοῦ λόγος συνίσταται· καὶ ὁ Ἰησοῦς υἱὸς ὢν θεοῦ, καὶ πρὶν ἐνανθρωπῆσαι, καὶ ἐνανθρωπήσας, ἀποδείκνυται. Ἐγὼ δέ φημι, ὅτι καὶ μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν ἀεὶ εὑρίσκεται τοῖς ἔχουσιν ὀφθαλμοὺς ψυχῆς ὀξυδερκεστάτους θεοπρεπέστατος, καὶ ἀληθῶς θεόθεν πρὸς*

---

[1]) Interpres Gelenius videtur legisse: *Καϊνανῶν.* Vide lib. VI. num. 24. et 28. et lib. VII. num. 40. coll. Epiphan. Haeres. 37. et 38. R.

[2]) Philoc. *ἐξ ἄλλων.*

[3]) Philoc. *τῇ Ἰησοῦ συνέστη γνώμη.*

[4]) Ita Philocalia. Alias (v. c. in edd. Spenc.) *ἔγκλητον.* R.

[5]) Philoc. *τῶν Χριστιανῶν λόγον.* — Hactenus Philocalia.

[6]) Codd. Regius, Basileensis et duo Anglicani (itemq. edd. Spenc. in textu) *ἡμῖν*, libri vero excusi (v. c. edd. Spenc.) ad marg. *ὑμῶν.* R.

[7]) Sic omnes Mss. (itemq. edd. Spenc. ad marg.). Libri excusi (v. c. edd. Spenc.) in textu: *καὶ δοκεῖ.* R.

ἡμᾶς κατελθών, καὶ οὐκ ἀπὸ συνέσεως[1]) ἀνθρωπίνης τὴν ἀρχὴν, ἢ τὰ ἑξῆς τῇ ἀρχῇ ἔχων, ἀλλ' ἀπὸ τῆς τοῦ θεοῦ ἐπιφανείας, ποικίλῃ σοφίᾳ καὶ ποικίλαις δυνάμεσι συστήσαντος πρότερον μὲν τὸν Ἰουδαϊσμὸν, μετὰ δ' αὐτὸν τὸν Χριστιανισμόν· ἠλέγχθη δὲ καὶ τὸ, στάσιν νομίζεσθαι, καὶ τὴν διὰ τὴν στάσιν ὠφέλειαν, ἀρχὴν εἶναι τῷ (120) τοσούτους ἐπιστρέψαντι καὶ βελτιώσαντι λόγῳ.

15. Ὅτι δὲ οὐδὲ τὸ τῶν[2]) ἔξωθεν δέος τὸ σύνθημα ἡμῶν διακρατεῖ, δῆλον ἐκ τοῦ καὶ τοῦτο, βουληθέντος θεοῦ, πεπαῦσθαι ἤδη χρόνῳ πλείονι. Καὶ εἰκὸς παύσεσθαι[3]) τὸ, ὡς πρὸς τὸν βίον τοῦτον τοῖς πιστεύουσι ἐγγενόμενον ἀδεές· ἐπὰν πάλιν οἱ παντὶ τρόπῳ διαβάλλοντες τὸν λόγον, τὴν αἰτίαν[4]) τῆς ἐπὶ τοσοῦτο νῦν στάσεως ἐν πλήθει τῶν πιστευόντων νομίσωσιν εἶναι ἐν τῷ μὴ προσπολεμεῖσθαι αὐτοὺς ὑπὸ τῶν ἡγουμένων ὁμοίως τοῖς πάλαι χρόνοις. Μεμαθήκαμεν γὰρ ἀπὸ τοῦ λόγου, μήτ' ἐν εἰρήνῃ ἐκλύεσθαι καὶ τῇ ἀνέσει ἑαυτοὺς ἐπιδιδόναι, μήτ' ἐν τῷ πολεμεῖσθαι ὑπὸ τοῦ κόσμου, ἐκκακεῖν, καὶ ἀφίστασθαι τῆς πρὸς τὸν θεὸν τῶν ὅλων ἐν Ἰησοῦ τῷ Χριστῷ ἀγάπης. Σαφῶς δὴ τὸ σεμνὸν τῆς ἡμετέρας ἀρχῆς παριστῶμεν, καὶ οὐχ, ὡς οἴεται Κέλσος, ἀποκρύπτομεν, ἐπὰν καὶ τοῖς[5]) πρώτοις εἰσαγομένοις καταφρόνησιν μὲν τῶν εἰδώλων, καὶ

---

[1]) Forte legendum: *συνθέσεως*, vel: *ὑποθέσεως*. Nihil tamen mutavimus interpretando. R.

[2]) Deest *τῶν* in edd. Spenc.

[3]) Ita Codd. Regius, Basileensis et duo Anglicani (itemq. edd. Spenc. ad marg.), rectius, quam libri excusi (v. c. edd. Spenc. in textu): *παύσασθαι*. R.

[4]) Sic omnes Mss. (itemq. edd. Spenc. ad marg.). Libri impressi (v. c. edd. Spenc. in textu): *αἰτίαν ὡς ἐπὶ τοσοῦτο κτλ.* R.

[5]) Boherellus, cui Ruaeus adstipulatur, non male: „Lego: *τοῖς πρῶτον.*"

πάντων τῶν ἀγαλμάτων ἐμποιήσωμεν· καὶ πρὸς τούτοις ἐπαίροντες τὰ φρονήματα αὐτῶν ἀπὸ τοῦ δουλεύειν τοῖς κτισθεῖσιν ἀντὶ θεοῦ ἐπὶ τὸν κτίσαντα τὰ ὅλα αὐτοὺς ἀναβιβάζωμεν· ἐμφανῶς παριστάντες τὸν προφητευθέντα ἔκ [1]) τε τῶν περὶ αὐτοῦ προφητειῶν, — πολλαὶ δέ εἰσιν αὗται —, καὶ ἐκ τῶν ἐξητασμένως παραδιδομένων τοῖς δυναμένοις ἀκούειν συνετώτερον τῶν εὐαγγελίων καὶ τῶν ἀποστολικῶν φωνῶν. [2])

16. »Ποῖα δὲ παντοδαπὰ ἐπισπώμεθα, ἢ τίνα συμπλάσσομεν δείματα·« ὡς ἀναποδείκτως γράφει ὁ Κέλσος· παραστησάτω ὁ βουλόμενος. Εἰ μὴ ἄρα τὴν περὶ δικαστοῦ θεοῦ, καὶ δικαζομένων ἀνθρώπων ἐφ' οἷς ἔπραξαν πᾶσι, διδασκαλίαν μετὰ κατασκευῆς ποικίλης, πὴ μὲν τῆς ἀπὸ τῶν γραφῶν, πὴ δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ εἰκότος λόγου, δείματα βούλεται λέγειν ὁ Κέλσος συμπεπλασμένα. Καί τοί γε, — φίλη γὰρ ἡ ἀλήθεια —, φησὶ πρὸς τοῖς τελευταίοις ὁ Κέλσος, ὅτι »μήτε τούτοις εἴη, μήτ' ἐμοὶ, μήτ' ἄλλῳ τινὶ ἀνθρώπων ἀποθέσθαι τὸ περὶ τοῦ κολασθήσεσθαι τοὺς ἀδίκους, καὶ γερῶν ἀξιωθήσεσθαι τοὺς δικαίους, δόγμα.« Ποῖα οὖν δείματα, [3]) ἐὰν ἀνέλῃς τὸν περὶ κολάσεως λόγον, συμπλάττοντες ἐπισπώμεθα τοὺς ἀνθρώπους; Ἀλλὰ καὶ ἐπὰν λέγῃ, ὅτι »τὰ τοῦ παλαιοῦ λόγου παρακούσματα συμπλάττοντες, τούτοις προκαταυλοῦμεν καὶ προκατηχοῦμεν τοὺς ἀνθρώπους· ὡς οἱ τοὺς κορυβαντιζομένους περιβομβοῦντες·« φήσομεν πρὸς αὐτόν· ποίου παλαιοῦ λόγου παρακούσματα; Εἴτε γὰρ τοῦ Ἑλληνικοῦ, καὶ δι-

---

[1]) Sic Mss. (itemq. edd. Spenc. ad marg.). Libri excusi (v. c. edd. Spenc.) in textu: ἔκ τε τῶν παρ' ἑαυτοῦ προφητειῶν. R.

[2]) Codd. Regius, Basileensis, et duo Anglicani (itemq. edd. Spenc. ad marg.): φωνῶν. Alii cum libris excusis (v. c. edd. Spenc. in textu): γραφῶν. R.

[3]) Libri excusi (v. c. edd. Spenc. ad marg.) male: δείγματα. R.

δάξαντος περὶ[1]) *τῶν ὑπὸ γῆν δικαστηρίων· εἴτε τοῦ Ἰουδαϊκοῦ, μετὰ τῶν ἄλλων, καὶ περὶ τῆς ἑξῆς τῷ βίῳ τούτῳ ζωῆς προφητεύσαντος· οὐκ ἂν ἔχοι*[2]) *παραστῆσαι, ὅτι ἡμεῖς μὲν ἐν παρακούσμασι γενόμενοι τῆς ἀληθείας, ὅσοι γε πειρώμεθα μετὰ λόγου πιστεύειν, πρὸς τὰ τοιαῦτα ζῶμεν δόγματα.*

17. *Παραβάλλειν δὲ τὰ τῆς πίστεως ἡμῶν τοῖς Αἰγυπτίων θέλει πράγμασι·* (121) *παρ' οἷς προσιόντι μέν ἐστι λαμπρὰ τεμένη, καὶ ἄλση, καὶ προπυλαίων μεγέθη τε καὶ κάλλη, καὶ νεῴ θαυμάσιοι, καὶ σκηναὶ πέριξ ὑπερήφανοι, καὶ θρησκεῖαι μάλα δεισιδαίμονες*[3]) *καὶ μυστηριώτιδες·*[4]) *ἤδη δὲ εἰσιόντι, καὶ ἐνδοτέρω γενομένῳ, θεωρεῖται προσκυνούμενος αἴλουρος ἢ πίθηκος, ἢ κροκόδειλος, ἢ τράγος, ἢ κύων.« Τί γὰρ τὸ ἀνάλογον τοῖς πρὸς τοὺς προσιόντας σεμνοφανέσιν Αἰγυπτίων ἐστὶ παρ' ἡμῖν; Τί δὲ τὸ ἀνάλογον τοῖς ἔνδον μετὰ τὰ σεμνὰ προπύλαια ἀλόγοις ζώοις προσκυνουμένοις; Ἢ τὰς*[5]) *μὲν προφητείας, καὶ τὸν ἐπὶ πᾶσι θεὸν, καὶ τὰ κατὰ τῶν ἀγαλμάτων, ἐστὶ τὰ καὶ κατ' αὐτὸν σεμνά· Ἰησοῦς δὲ Χριστὸς ἐσταυρωμένος τὸ ἀνάλογον τῷ προσκυνουμένῳ ἀλόγῳ ζώῳ; Ἀλλ' ἐὰν τοῦτο λέγῃ, — οὐ γὰρ ἄλλο τι οἶμαι φήσειν αὐτὸν —, ἀπαντήσομεν,*[6])

---

[1]) Edd. Spenc. ad marg. *τῶν περὶ ὑπὸ γῆν.*

[2]) Libri excusi (v. c. edd. Spenc.) in textu: *ἔχῃ*, sed omnes Mss. (itemq. edd. Spenc. ad marg.) *ἔχοι*. R.

[3]) Ed. Ruaei in textu (itemq. edd. Spenc. ad marg.) *δυσδαίμονες*, in notis vero ed. Ruaei: „Sic omnes Mss., sed malim: *δεισιδαίμονες.*" — Edd. Spenc. in textu: *δεισιδαίμονες.*

[4]) Sic omnes Mss., sed malim: *μυστηριώδεις*. R.

[5]) Edd. Spenc. ad marg., ed. vero Ruaei in notis: „Forte scribendum: *αἱ μὲν προφητεῖαι, καὶ ὁ ἐπὶ πᾶσι Θεός.*" — Equidem *λέγῃ* suppleverim ex subseqq.

[6]) Sic recte Cod. Jolianus (itemq. Boherell. in notis), male vero libri antea excusi (v. c. edd. Spenc.) *ἀπαντησόμενον*. R.

ὅτι πλείονα ἐν τοῖς ἀνωτέρω ἡμῖν εἰς κατασκευὴν τῶν κατὰ τὸν Ἰησοῦν εἴρηται· ὅτι καὶ τὰ δοκοῦντα κατ᾽ ἄνθρωπον αὐτῷ συμβεβηκέναι, χρησίμως γέγονεν ἐν[1]) τῷ παντὶ, καὶ σωτηρίως τῷ ὅλῳ κόσμῳ.

18. Εἶτα τὰ μὲν τῶν Αἰγυπτίων, σεμνολογούντων καὶ τὰ περὶ τῶν ἀλόγων[2]) ζώων, καὶ φασκόντων εἶναί τινα αὐτὰ θεοῦ σύμβολα, ἢ ὅπως φίλον ὀνομάζειν τοῖς χρηματίζουσιν αὐτῶν προφήταις, φησὶ »φαντασίαν ἐξαποστέλλειν τοῖς ταῦτα μεμαθηκόσιν, ὅτι μὴ μάτην μεμύηνται· τὰ δ᾽ ἐν τοῖς ἡμετέροις λόγοις ἀπὸ τοῦ καλουμένου παρὰ τῷ Παύλῳ[3]) χαρίσματος ἐν τῷ διὰ τοῦ πνεύματος λόγῳ σοφίας, καὶ ἐν τῷ κατὰ τὸ πνεῦμα λόγῳ γνώσεως παριστάμενα τοῖς ἐν Χριστιανισμῷ πολυμαθέσιν, οὐδὲ πεφαντάσθαι μοι ὁ Κέλσος δοκεῖ· οὐ μόνον ἀπὸ τούτων, ἀλλὰ καὶ ἐξ ὧν ἐν τοῖς ἑξῆς κατηγορῶν τοῦ συστήματος Χριστιανῶν λέγει· ὡς »πάντα μὲν σοφὸν ἀπελαυνόντων τοῦ[4]) λόγου τῆς πίστεως αὐτῶν, μόνους[5]) δὲ ἀνοήτους καὶ τοὺς ἀνδραποδώδεις καλούντων·« περὶ ὧν κατὰ καιρὸν εἰσόμεθα, γενόμενοι κατὰ τὸν τόπον.

19. Καί φησί γε »ἡμᾶς τῶν μὲν Αἰγυπτίων καταγελᾷν, καί τοι πολλὰ καὶ οὐ φαῦλα παρεχόντων αἰνίγματα, ἐπὰν ἰδεῶν ἀϊδίων, καὶ οὐχ, ὡς δοκοῦσιν οἱ

---

[1]) Boherell., cui Ruaeus adstipulatur: „Dele voculam ἐν, natam ex praeced. voc. γέγονεν."

[2]) Hoeschel. in textu habet: ἄλλων, sicque Cod. Jolianus (itemq. edd. Spenc. ad marg.), sed reliqui Mss. (itemq. edd. Spenc. in textu): ἀλόγων. R.

[3]) Cfr. I Cor. XII, 8.

[4]) Omnes Mss. (itemq. edd. Spenc. ad marg.) habent: τοὺς λόγους, excepto veteri Vaticano, qui quidem habet prima manu: τοὺς λόγους, sed secunda manu recte: τοῦ λόγου. R. — Edd. Spenc. in textu: τοῦ λόγου.

[5]) Sic Cod. Vaticanus, (itemq. Boherell. in notis.) In antea editis (v. c. edd. Spenc.) deest particula δέ. R.

πολλοὶ, ζώων ἐφημερίων τιμὰς εἶναι τὰ τοιαῦτα διδάσκωσιν· εὐήθεις δ' εἶναι, μηδὲν σεμνότερον τράγων, καὶ κυνῶν, τῶν παρ' Αἰγυπτίοις, εἰσάγοντας ἐν ταῖς περὶ τοῦ Ἰησοῦ διηγήσεσι.« Καὶ πρὸς τοῦτο δὲ φήσομεν· ἄρ', ὦ γενναῖε, τὸ μὲν Αἰγυπτίους πολλὰ καὶ οὐ[1]) φαῦλα παρέχεσθαι αἰνίγματα, καὶ ἀσαφεῖς διηγήσεις περὶ τῶν παρ' αὐτοῖς ζώων, εὐλόγως ἐπαίρεις τῷ λόγῳ· οὐ δεόντως δὲ ποιεῖς ἡμῶν κατηγορῶν, ὡς πειθόμενος μηδὲν ἡμᾶς λέγειν, ἀλλὰ πάντα οὐδενὸς λόγου καὶ φαῦλα· ἐπὰν τὰ περὶ τοῦ Ἰησοῦ κατὰ τὴν τοῦ λόγου σοφίαν διεξοδεύωμεν τοῖς ὡς ἐν Χριστιανισμῷ τελείοις. Περὶ ὧν, ὡς ἱκανῶν ἀκοῦσαι τῆς ἐν Χριστιανισμῷ σοφίας, διδάσκων ὁ Παῦλός φησι· »σοφίαν[2]) δὲ λαλοῦμεν ἐν τοῖς τελείοις· σοφίαν δὲ οὐ τοῦ αἰῶνος (122) τούτου, οὐδὲ τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τούτου τῶν καταργουμένων· ἀλλὰ λαλοῦμεν θεοῦ σοφίαν ἐν μυστηρίῳ τὴν ἀποκεκρυμμένην, ἣν προώρισεν ὁ θεὸς πρὸ τῶν αἰώνων εἰς δόξαν ἡμῶν, ἣν οὐδεὶς τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τούτου ἔγνωκε.«

20. Καί φαμεν τοῖς ὁμονοοῦσι τῷ Κέλσῳ, ὅτι οὐδεμίαν ἄρα φανταζόμενος σοφίαν ὁ Παῦλος ὑπερέχουσαν, ἐπηγγέλλετο σοφίαν λαλεῖν ἐν τοῖς τελείοις.[3]) Ἐπειδὰν δὲ κατὰ τὸ ἑαυτοῦ θρασὺ φήσῃ, ὅτι οὐδὲν ἔχων σοφὸν ταῦτα ἐπηγγέλλετο· ἀνταποκρινούμεθα αὐτῷ, λέγοντες· πρῶτον σαφήνισον τοῦ ταῦτα λέγοντος τὰς ἐπιστολάς· καὶ ἐνατενίσας τῷ βουλήματι ἑκάστης ἐν αὐταῖς λέξεως, — φέρ' εἰπεῖν τῇ πρὸς Ἐφεσίους, καὶ πρὸς Κολασσαεῖς, καὶ τῇ πρὸς Θεσσαλονικεῖς, καὶ Φιλιππησίους, καὶ πρὸς Ῥωμαίους —, ἀμφότερα δεῖξον, καὶ ὅτι νενόηκας τοὺς Παύλου λόγους,

---

[1]) In edd. Spenc. uncis inclusum legitur οὐ.

[2]) 1 Cor. II, 6—8.

[3]) Boherellus: „Lege: τελείοις; Ἐπειδὰν" κτλ.

καὶ ὅτι παραστῆσαι [1]) εὐήθεις τινὰς ἢ ἠλιθίους. Ἐὰν γὰρ ἐπιδῷ ἑαυτὸν τῇ μετὰ τοῦ προσέχειν ἀναγνώσει· εὖ οἶδ', ὅτι ἢ θαυμάσεται τὸν νοῦν τοῦ ἀνδρὸς, ἐν ἰδιωτικῇ λέξει μεγάλα περινοοῦντος· ἢ μὴ θαυμάσας, αὐτὸς καταγέλαστος φανεῖται· εἴτε διηγούμενος ὡς νενοηκὼς τὸ βούλημα τοῦ ἀνδρὸς, ἢ καὶ ἀντιλέγειν καὶ ἀνατρέπειν πειρώμενος [2]) ἃ ἐφαντάσθη αὐτὸν [3]) νενοηκέναι.

21. Καὶ οὔπω λέγω [4]) περὶ τῆς ἐν τοῖς εὐαγγελίοις τηρήσεως πάντων τῶν γεγραμμένων· ὧν ἕκαστον πολὺν καὶ δυσθεώρητον οὐ μόνον τοῖς πολλοῖς, ἀλλὰ καί τισι τῶν συνετῶν περιέχει λόγον, ἔχοντα διήγησιν βαθυτάτην παραβολῶν, [5]) ὧν τοῖς ἔξω ἐλάλησεν ὁ Ἰησοῦς, τηρῶν αὐτῶν τὴν σαφήνειαν τοῖς ὑπερβεβηκόσι τὰς ἐξωτερικὰς ἀκοὰς, καὶ κατ' ἰδίαν αὐτῷ ἐν τῇ οἰκίᾳ προςερχομένοις. Θαυμάσεται δὲ νοήσας, τίνα λόγον ἔχει, τὸ, ἔξω τινὰς ὀνομάζεσθαι, καὶ ἄλλους ἐν τῇ οἰκίᾳ. Καὶ πάλιν τίς οὐκ ἂν καταπλαγείη τῶν δυναμένων βλέπειν τὰς Ἰησοῦ μεταβάσεις, ἀναβαίνοντος μὲν εἰς ὄρος ἐπὶ τοιοῖςδε λόγοις, ἢ πράξεσιν, ἢ τῇ ἑαυτοῦ μεταμορφώσει, κάτω δὲ θεραπεύοντος τοὺς ἀσθενοῦντας, καὶ μὴ δυναμένους ἀναβαίνειν ὅπου ἕπονται αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ; Διηγεῖσθαι δὲ νῦν τὰ ἀληθῶς σεμνὰ

---

[1]) Boherellus, cui Ruaeus adstipulatur, in notis: »Vocem: παραστῆσαι delet Gelenius, apud Hoeschelium, et seqq. legit in recto: καὶ ὅτι εὐήθεις τινὲς καὶ ἠλίθιοι. Ego addere malim: δύνασαι, quod facile, propter τὸ ὁμοιόπτωτον, exciderit.“

[2]) Sic omnes Mss. (itemq. edd. Spenc. ad marg.) excepto Joliano, qui in textu habet: βουλόμενος. R. — Edd. Spenc. in textu: βουλόμενος.

[3]) Boherellus, cui Ruaeus adstipulatur, in notis: „Loco αὐτόν, legendum forte ἄν, aut omnino αὐτόν delendum, nisi malis legere: αὐτός, quod minus placet.“

[4]) In edd. Spenc. uncis inclusum legitur: λέγω.

[5]) Cfr. Matth. XIII, 11. seqq.

καὶ θεῖα τῶν εὐαγγελίων, ἢ[1]) *τὸν ἐν τῷ Παύλῳ Χριστοῦ, τουτέστι τῆς σοφίας καὶ τοῦ λόγου νοῦν, οὐκ εὔκαιρον. Ἀλλ' αὐτάρκη καὶ ταῦτα πρὸς τὴν ἀφιλόσοφον χλεύην τοῦ Κέλσου, ὁμοιοῦντος τὰ ἔνδον καὶ μυστικὰ τῆς ἐκκλησίας τοῦ θεοῦ τοῖς Αἰγυπτίων αἰλούροις, ἢ πιθήκοις, ἢ κροκοδείλοις, ἢ τράγοις, ἢ κυσίν.*

22. *Οὐδὲν δὲ εἶδος τοῦ περὶ ἡμῶν διασυρμοῦ καὶ καταγέλωτος καταλιπὼν ὁ βωμολόχος Κέλσος, ἐν τῷ καθ' ἡμῶν λόγῳ Διοσκούρους, καὶ Ἡρακλέα, καὶ Ἀσκληπιὸν, καὶ Διόνυσον ὀνομάζει, τοὺς ἐξ ἀνθρώπων πεπιστευμένους παρ' Ἕλλησιν γεγονέναι θεοὺς, καί φησιν »οὐκ ἀνέχεσθαι μὲν ἡμᾶς τούτους νομίζειν θεοὺς, ὅτι ἄνθρωποι ἦσαν καὶ*[2]) *πρῶτοι, καί τοι πολλὰ ἐπιδειξαμένους* (123) *καὶ γενναῖα ὑπὲρ ἀνθρώπων· τὸν δὲ Ἰησοῦν ἀποθανόντα, ὑπὸ τῶν ἰδίων θιασωτῶν ὤφθαί φαμεν·« προσκατηγορεῖ δ' ἡμῶν καὶ ὡς λεγόντων »αὐτὸν ὦφθαι, καὶ ταῦτα σκιάν.« Καὶ πρὸς ταῦτα δὲ φήσομεν, ὅτι δεινῶς ὁ Κέλσος οὔτε σαφῶς παρέστησε μὴ σέβειν τούτους ὡς θεούς· εὐλαβεῖτο γὰρ τὴν δόξαν τῶν ἐντευξομένων αὐτοῦ τῇ γραφῇ, ὑποληψομένων αὐτὸν ἄθεον, εἴ*[3]) *τε τῆς φαινομένης αὐτῷ ἀληθείας ἐπρέσβευσεν·*[4]) *οὐκ ἂν προσεποιήσατο καὶ αὐτὸς αὐτοὺς θεοὺς νομίζειν. Πρὸς ἑκάτερον γὰρ ἂν αὐτῶν ἀπεκρι-*

---

[1]) Libri impressi (v. c. edd. Spenc.) *ἢ τοῦ ἐν τῷ Παύλῳ Χριστοῦ, τουτέστι τῆς σοφίας καὶ τοῦ λόγου, νῦν οὐκ εὔκαιρον*, sed Mss. Regius, Basileensis, et duo Anglicani rectius ut in nostro textu. R.

[2]) Boherellus: „Legendum videtur: *καὶ πρῶτον*, vel potius: *τὸ πρῶτον*.«

[3]) Guieto scribendum videtur: *εἰ δὲ τὴν φαινομένην αὐτῷ ἀλήθειαν ἐπρέσβευσεν, οὐκ ἂν κτλ.* Ego malim: *εἰ τὰ τῆς φαινομένης αὐτῷ ἀληθείας ἐπρέσβευσεν· οὔτε προσεποιήσατο.* R. — Boherellus non male: „Legendum puto, mutata distinctione: *εἰ τῆς φαινομένης αὐτῷ ἀληθείας ἐπρέσβευσεν, οὔτ' αὖ προσεποιήσατο.*«

[4]) In Cod. Basileensi et duobus Codd. Vaticanis legitur: *ἐπρέσβευεν*. R.

νάμεθα. Φέρε οὖν πρὸς μὲν τοὺς μὴ νομίζοντας αὐτοὺς εἶναι θεοὺς, ταῦτ' εἴπωμεν. Ἆρ' [1]) οὐδὲ τὴν ἀρχὴν εἰσιν οὗτοι· ἀλλ', ὥσπερ οἴονταί τινες περὶ τῆς τῶν ἀνθρώπων ψυχῆς, ὡς παραχρῆμα διαφθειρομένης, διεφθάρη καὶ τούτων ἡ ψυχή· ἢ κατὰ τὴν δόξαν τῶν λεγόντων ἐπιδιαμένειν ἢ ἀθάνατον αὐτὴν εἶναι, ἐπιδιαμένουσιν οὗτοι, ἢ ἀθάνατοί εἰσι· καὶ θεοὶ μὲν οὔκ εἰσιν, ἥρωες δέ· ἢ οὐδὲ ἥρωες, ἀλλ' ἁπαξαπλῶς ψυχαί. Εἰ μὲν οὖν οὐκ εἶναι ὑπολαμβάνετε αὐτοὺς, τὸν προηγούμενον ἡμῖν [2]) περὶ ψυχῆς κατασκευαστέον λόγον· εἰ δέ εἰσι, καὶ οὕτω τὸν περὶ ἀθανασίας ἀποδεκτέον· [3]) οὐ μόνον ἐκ τῶν καλῶς περὶ αὐτῆς εἰπόντων Ἑλλήνων, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ ἀρέσκον τοῖς θείοις μαθήμασι. Καὶ δείξομεν, ὅτι οὐχ οἷόν τε τούτους πολυθέους γενομένους, ἐν χώρᾳ καὶ μερίδι κρείττονι γεγονέναι, μετὰ τὴν ἐντεῦθεν ἀπαλλαγὴν, φέροντες τὰς περὶ αὐτῶν ἱστορίας, ἐν αἷς ἀναγέγραπται πολλὴ Ἡρακλέους ἀκολασία, καὶ ἡ πρὸς τὴν Ὀμφάλην γυναικείως [4]) δουλεία· καὶ τὰ περὶ Ἀσκληπιοῦ, ὡς κεραυνῷ βληθέντος ὑπὸ τοῦ Διὸς αὐτῶν. Λελέξεται δὲ καὶ τὰ περὶ τῶν [5]) Διοσκούρων, ὡς

Ἄλλοτε [6]) μὲν ζώουσ' [7]) ἑτερήμεροι, [8]) ἄλλοτε δ' αὖτε
Τεθνᾶσιν, τιμὴν δὲ λελόγχασιν ἶσα Θεοῖσιν,

---

[1]) Edd. Spenc. Ἆρ' οὐδέ κτλ.

[2]) Gelenius legebat: ὑμῖν. R.

[3]) Boherellus non male: »Malim: ἀποδεικτέον.«

[4]) Forte scribendum: γυναικεῖος. R.

[5]) Deest τῶν in edd. Spenc.

[6]) Cfr. Homer. Odyss. lib. XI. vers. 303. et 304.

[7]) Edd. Spenc. ad marg. ζῶσιν.

[8]) Edd. Spenc. et Ruaei in textu: ὑπερήμεροι, ed. vero Ruaei, Boherello duce, in notis: »Omnino scribendum: ἑτερήμεροι.«

οἱ πολλάκις ἀποθνήσκοντες. Πῶς οὖν οἴονται κατὰ τὸ εὔλογον τούτων νομισθῆναί τινα θεὸν, ἢ ἥρωα;

23. *Ἡμεῖς δὲ τὰ περὶ τοῦ ἡμετέρου Ἰησοῦ ἀπὸ τῶν προφητικῶν*[1]) *δεικνύντες, καὶ μετὰ τοῦτο παραβάλλομεν*[2]) *τὴν περὶ*[3]) *αὐτοῦ ἱστορίαν ταῖς περὶ ἐκείνων ἱστορίαις, ὅτι οὐδεμία τούτου φέρεται ἀκολασία. Οὐδὲ*[4]) *γὰρ αὐτοὶ οἱ ἐπιβουλεύοντες αὐτῷ, καὶ ζητήσαντες κατ᾽ αὐτοῦ ψευδομαρτυρίαν, κἂν πιθανότητα εὗρον εἰς τὴν κατ᾽ αὐτοῦ ψευδομαρτυρίαν, ἵν᾽ ἀκολασίας ἕνεκεν αὐτοῦ κατηγορήσωσιν· ἀλλὰ καὶ ὁ θάνατος αὐτοῦ ἐξ ἐπιβουλῆς ἀνθρώπων γέγονε, καὶ οὐδὲν ὅμοιον ἔσχε τῷ πρὸς τὸν Ἀσκληπιὸν κεραυνῷ. Τί δὲ σεμνὸν ἔχει ὁ μαινόλας Διόνυσος καὶ γυναικεῖα περιβεβλημένος, ἵν᾽ ὡς θεὸς προσκυνηθῇ; Ἐὰν δὲ καὶ οἱ περὶ τούτων ἀπολογούμενοι ἐπὶ ἀλληγορίας καταφεύγωσιν, ἰδίᾳ μὲν ἐξεταστέον τὰς ἀλληγορίας, εἰ τὸ ὑγιὲς ἔχουσιν· ἰδίᾳ δὲ, εἰ* (124) *δύνανται ὑπόστασιν ἔχειν, καὶ ἄξιοι εἶναι σεβασμῶν καὶ προσκυνήσεως σπαραττόμενοι*[5]) *ὑπὸ Τιτάνων, καὶ καταβαλλόμενοι ἀπὸ τοῦ οὐρανίου θρόνου. Ὁ δὲ ἡμέτερος Ἰησοῦς ὀφθεὶς τοῖς ἰδίοις θιασώταις, — χρήσομαι γὰρ τῷ παρὰ τῷ Κέλσῳ ὀνόματι —, ὤφθη μὲν κατ᾽ ἀλήθειαν· συκοφαντεῖ δὲ τὸν λόγον ὁ Κέλσος, λέγων αὐτὸν ὦφθαι σκιάν. Καὶ συνεξεταζέσθω γε τὰ*[6])

---

[1]) Codd. Regius et Basileensis: *προφητῶν*. R.

[2]) Boherellus, cui Ruaeus adstipulatur: »Forte legendum: *παραβαλοῦμεν*.«

[3]) Hoeschel. in textu (edd. Spenc. ad marg.) male: *περὶ αὐτούς*. R.

[4]) Edd. Spenc. ad marg. *Οἱ δὲ γὰρ κτλ.*

[5]) Duo Codd. Vaticani, et duo Anglicani (itemq. edd. Spenc. ad marg.) male: *παρατάττόμενοι*. R.

[6]) Ed. Ruaei in textu: *τὰ τῶν περὶ ἐκείνου*, in notis: »Sic Mss. (itemq. edd Spenc. ad marg.) Libri excusi (v. c. edd. Spenc. in textu): *τὰ περὶ τῶν ἐκείνου*, sed legendum: *τὰ τῶν περὶ ἐκείνων*, ut monet Boherellus.«

τῶν περὶ ἐκείνων ἱστοριῶν τῇ περὶ τοῦ Ἰησοῦ. Ἢ ἐκεῖνα μὲν βούλεται ὁ Κέλσος εἶναι ἀληθῆ, ταῦτα δὲ, ἀναγραφέντα ὑπὸ τῶν τεθεαμένων, καὶ τῷ ἔργῳ δειξάντων τὴν ἐνάργειαν τῆς καταλήψεως περὶ τοῦ τεθεωρημένου, καὶ παραστησάντων τὴν διάθεσιν ἐν οἷς προθύμως ὑπὲρ τοῦ λόγου αὐτοῦ πεπόνθασιν, εἶναι πλάσματα; Καὶ τίς ἂν κατὰ τὸ εὔλογον πάντα πράττειν θέλων, ἀποκληρωτικῶς συγκατάθειτο[1]) *μὲν*[2]) *περὶ ἐκείνων· εἰς δὲ τὰ περὶ τούτου ἀνεξετάστως ὁρμῶν ἀπιστῆσαι*[3]) *τοῖς*[4]) *περὶ αὐτοῦ;*

24. *Καὶ πάλιν ἐπὰν μὲν περὶ τοῦ Ἀσκληπιοῦ λέγηται, ὅτι πολὺ*[5]) *ἀνθρώπων πλῆθος Ἑλλήνων τε καὶ βαρβάρων ὁμολογεῖ πολλάκις ἰδεῖν, καὶ ἔτι ὁρᾷν, οὐ φάσμα αὐτὸ τοῦτο, ἀλλὰ θεραπεύοντα καὶ εὐεργετοῦντα, καὶ τὰ μέλλοντα προλέγοντα, πιστεύειν ἡμᾶς ὁ Κέλσος ἀξιοῖ· καὶ*[6]) *οὐκ ἐγκαλεῖ τοῖς εἰς τὸν Ἰησοῦν πιστοῖς, ἐπὰν τούτοις πιστεύωμεν· ἐπὰν δὲ τοῖς μαθηταῖς καὶ τεθεαμένοις τὰ τεράστια τοῦ Ἰησοῦ, καὶ παριστᾶσιν ἐναργῶς τὸ εὔγνωμον τῆς ἑαυτῶν συνειδήσεως συγκαταθώμεθα, ὁρῶντες τὸ ἀπάνουργον αὐτῶν, ὅσον ἔστιν ἰδεῖν συνείδησιν ἀπὸ γραμμάτων· εὐήθεις τινὲς εἶναι*[7]) *παρὰ τῷ Κέλσῳ ὀνομαζόμεθα,*[8]) *οὐκ ἔχοντι παραστῆ-*

---

[1]) Edd. Spenc. et Ruaei: *συγκατάθοιτο.*

[2]) Ed. Ruaei non male in notis: »Haud scio, an legendum sit: *μὲν τοῖς περὶ ἐκείνων.* Certe paulo post in altero membro Mss. habent: *ἀπιστῆσαι τοῖς περὶ αὐτοῦ.*«

[3]) Edd. Spenc. perperam: *ἀπιστῆσαι.*

[4]) Sic Mss. In libris antea editis (v. c. edd. Spenc.) deest *τοῖς*. R.

[5]) Edd. Spenc. ad marg. *πλὴν ἀνθρώπων.*

[6]) Verba: *καὶ οὐκ ἐγκαλεῖ τοῖς εἰς τὸν Ἰησοῦν πιστοῖς, ἐπὰν τούτοις πιστεύωμεν*, a Gelenio non agnoscuntur, et Guieto addititia videntur. R.

[7]) Abundare videtur *εἶναι*, et abesse posse existimat Guietus. R.

[8]) Forte legendum: *νομιζόμεθα.* R.

σαι ἀμύθητον, ὥς φησι, πλῆθος ἀνθρώπων Ἑλλήνων καὶ βαρβάρων ὁμολογούντων Ἀσκληπιῷ. Ἡμεῖς γάρ, εἰ τοῦτο σεμνὸν εἶναι νομίζει, ἐναργῶς δείκνυμεν ἀμύθητόν τι πλῆθος Ἑλλήνων τε καὶ βαρβάρων ὁμολογούντων τῷ Ἰησοῦ. Τινὲς δὲ σημεῖα τοῦ εἰληφέναι τι διὰ τὴν πίστιν ταύτην παραδοξότερον ἐπιδείκνυνται ἐν οἷς θεραπεύουσιν· οὐδὲν ἄλλο καλοῦντες ἐπὶ τοὺς δεομένους θεραπείας, ἢ τὸν ἐπὶ πᾶσι θεόν, καὶ τὸ τοῦ Ἰησοῦ ὄνομα μετὰ τῆς περὶ αὐτοῦ ἱστορίας. Τούτοις γὰρ καὶ ἡμεῖς ἑωράκαμεν πολλοὺς ἀπαλλαγέντας χαλεπῶν συμπτωμάτων, καὶ ἐκστάσεων καὶ μανιῶν, καὶ ἄλλων μυρίων, ἅπερ οὔτ' ἄνθρωποι, οὔτε δαίμονες ἐθεράπευσαν.

25. Ἵνα δὲ καὶ δῶ,[1]) ἰατρόν[2]) τινα δαίμονα θεραπεύειν σώματα τὸν καλούμενον Ἀσκληπιόν· εἴποιμ' ἂν πρὸς τοὺς θαυμάζοντας τὸ τοιοῦτο, ἢ τὴν Ἀπόλλωνος μαντείαν, ὅτι εἴπερ μέσον ἐστὶν ἡ τῶν σωμάτων ἰατρική, καὶ πρᾶγμα πίπτον οὐκ εἰς ἀστείους μόνον, ἀλλὰ καὶ φαύλους, μέσον δὲ καὶ ἡ περὶ τῶν μελλόντων πρόγνωσις· — οὐ γὰρ πάντως ἐμφαίνει τὸ ἀστεῖον ὁ προγινώσκων· — παραστήσατε, πῶς οὐδαμῶς μέν εἰσι φαῦλοι οἱ θεραπεύοντες, ἢ οἱ προγιγνώσκοντες· παντὶ δὲ τρόπῳ ἀποδείκνυνται ἀστεῖοί τινες, καὶ οὐ μακρὰν τοῦ ὑποληφθῆναι εἶναι θεοί. Ἀλλ' οὐ δυνήσονται ἀστείους ἀποδεῖξαι (125) τοὺς θεραπεύοντας, ἢ τοὺς προγιγνώσκοντας, πολλῶν καὶ ἀναξίων τοῦ ζῆν θεραπεύεσθαι λεγομένων· οὓς οὐκ ἂν οὐδ' ὁ σοφὸς ἰατρὸς ὢν θεραπεῦσαι ἠθέλησεν ἀκαθηκόντως ζῶντας. Καὶ ἐν τοῖς χρησμοῖς δὲ τοῦ Πυθίου εὕροις ἂν προστασσόμενά τινα οὐκ εὔλογα. Ὧν δύω[3]) ἐπὶ τοῦ πα-

---

[1]) Gelenius legisse videtur: δῶμεν. R.

[2]) Sic omnes Mss. (itemq. edd. Spenc. ad marg.) Libri editi (v. c. edd. Spenc. in textu): ἰατρικόν τινα. R.

[3]) Hoeschel. in textu (edd. Spenc. ad marg.) δυεῖν. R.

ρόντος παραθήσομαι, ὅτι Κλεομήδην μὲν, οἶμαι τὸν πύκτην, ἰσοθέοις τιμαῖς ἐκέλευε τιμᾶσθαι, οὐκ οἶδ' ὅ, τί ποτε σεμνὸν ἰδὼν ἐν τῇ πυκτικῇ αὐτοῦ, οὔτε δὲ Πυθαγόραν, οὔτε Σωκράτην ἐτίμησε ταῖς τιμαῖς τοῦ πύκτου. Ἀλλὰ καὶ Μουσῶν θεράποντα εἰπὼν τὸν Ἀρχίλοχον, ἄνδρα ἐν κακίστῃ καὶ ἀσελγεστάτῃ ὑποθέσει ἐπιδειξάμενον τὴν ἑαυτοῦ ποιητικὴν, καὶ ἦθος ἀσελγὲς καὶ ἀκάθαρτον παραστήσαντα, ὅσον ἐπὶ τῷ θεράποντα εἶναι Μουσῶν, νομιζομένων εἶναι θεῶν, εὐσεβῆ τινα ἀνηγόρευσεν. Οὐκ οἶδα δὲ, εἰ καὶ ὁ τυχὼν τὸν εὐσεβῆ φήσει μὴ πάσῃ κεκοσμῆσθαι μετριότητι καὶ ἀρετῇ· καὶ κόσμιος τοιαῦτα λέγοι ἂν, ὁποῖα περιέχουσιν οἱ μὴ σεμνοὶ τοῦ Ἀρχιλόχου ἴαμβοι. Εἰ δὲ μηδὲν θεῖον[1]) αὐτόθεν ἐμφαίνεται ἀπὸ τῆς Ἀσκληπιοῦ ἰατρικῆς καὶ Ἀπόλλωνος μαντικῆς· πῶς εὐλόγως ἄν τις, ἵνα καὶ δῶ ταῦθ' οὕτως ἔχειν, ὡς θεοὺς αὐτοὺς σέβοι ἂν καθαρούς τινας; Καὶ μάλισθ', ὅτε διὰ τοῦ Πυθίου στομίου περικαθεζομένῃ τῇ καλουμένῃ προφήτιδι πνεῦμα διὰ τῶν γυναικείων ὑπεισέρχεται τὸ[2]) μαντικὸν, ὁ Ἀπόλλων, τὸ καθαρὸν ἀπὸ γηΐνου σώματος. Οὐδὲν δὲ τοιοῦτον ἡμεῖς περὶ τοῦ Ἰησοῦ καὶ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ δοξάζομεν. Τὸ γὰρ γεγεννημένον ἀπὸ τῆς παρθένου σῶμα ἦν ἀπὸ τῆς ἀνθρωπίνης ὕλης συνεστηκὸς, δεκτικὸν τῶν ἀνθρωπίνων τραυμάτων καὶ θανάτου.

26. Ἴδωμεν δὲ καὶ ἃ μετὰ ταῦτα λέγει ὁ Κέλσος, παρατιθέμενος[3]) ἀπὸ ἱστοριῶν παράδοξα, καὶ καθ'

---

[1]) In edd. Spenc. uncis inclusum legitur: θεῖον.

[2]) Boherellus, cui Ruaeus adstipulatur: »Legendum videtur: τὸ μαντικὸν τοῦ Ἀπόλλωνος τὸ καθαρόν, nisi velis illud: ὁ Ἀπόλλων, esse per appositionem ad τὸ πνεῦμα.« — Ruaeus praeterea in notis: »Guieto verba: ὁ Ἀπόλλων τὸ καθαρόν, addititia videntur.«

[3]) Sic omnes Mss. (itemq. edd. Spenc. ad marg.) excepto Joliano, qui secunda manu habet: περιτιθέμενος. R. — Edd. Spenc. in textu: παραθέμενος.

αὐτὰ μὲν ἀπίστοις ἐοικότα, ὑπ' αὐτοῦ δὲ οὐκ ἀπιστούμενα, ὅσον γε ἐπὶ τῇ λέξει αὐτοῦ. Καὶ πρῶτόν γε τὰ περὶ τὸν Προκοννήσιον Ἀριστέαν, περὶ οὗ ταῦτά φησιν· »Εἶτ' Ἀριστέαν μὲν τὸν[1]) Προκοννήσιον ἀφανισθέντα τε οὕτω δαιμονίως ἐξ ἀνθρώπων, καὶ αὖθις ἐναργῶς φανέντα, καὶ πολλοῖς ὕστερον χρόνοις πολλαχοῦ τῆς οἰκουμένης ἐπιδημήσαντα, καὶ θαυμαστὰ[2]) ἀναγγείλαντα, καὶ τοῦ Ἀπόλλωνος ἐπισκήψαντος Μεταποντίνοις ἐν θεῶν μοίρᾳ νέμειν[3]) τὸν Ἀριστέαν, τοῦτον οὐδεὶς ἔτι νομίζει θεόν.« Ἔοικε δ' εἰληφέναι τὴν ἱστορίαν ἀπὸ Πινδάρου καὶ Ἡροδότου. Ἀρκεῖ δὲ νῦν τὴν Ἡροδότου παραθέσθαι λέξιν ἀπὸ τῆς τετάρτης τῶν ἱστοριῶν οὕτω περὶ αὐτοῦ ἔχουσαν· »Καὶ[4]) ὅθεν μὲν ἦν[5]) Ἀριστέης ὁ ταῦτα εἴπας,[6]) εἴρηκα· ὃν δὲ περὶ αὐτοῦ λόγον[7]) ἤκουον ἐν Προκοννήσῳ καὶ Κυζίκῳ, λέξω. Ἀριστέην γὰρ λέγουσιν ἐόντα τῶν ἀστῶν οὐδενὸς γένεος[8]) ὑποδεέστερον, εἰσελθόντα[9]) ἐς κναφήϊον ἐν Προκοννήσῳ, ἀποθανεῖν· καὶ τὸν κναφέα[10]) κατακληΐσαντα τὸ ἐργαστήριον, οἴχεσθαι ἀγγελέοντα τοῖς[11]) προσήκουσι τῷ νεκρῷ. Ἐσκεδασμένου δὲ ἤδη τοῦ λόγου ἀνὰ

---

[1]) Deest τόν in ed. Ruaei.

[2]) Libri impressi (v. c. edd. Spenc.) ad marginem: θαύματα. R.

[3]) Ita recte Cod. Jolianus secunda manu (itemq. Boherell. in notis), sicque infra legitur num. 27—29. Male vero hoc loco libri excusi (v. c. edd. Spenc.) μένειν. R.

[4]) Cfr. Herodot. lib. IV. cap. 14. et 15.

[5]) Edd. Herodot. ἔην.

[6]) Hoeschel. et Spencer. ad marg. εἰπών, εἴρηται· τὸν δέ. R. — Edd. Herodot. ποιήσας εἴρηται· τὸν δέ.

[7]) Edd. Herod. ἤκουον λόγον.

[8]) Spenc. in marg. γένει. — Edd. Herod. γένος.

[9]) Edd. Herod. ἐσελθόντα.

[10]) Spenc. in marg. γναφέα κατακλείσαντα τὸ ἐργαστήριον, ἰκέσθαι ἀγγελέοντα τοῖς προσήκουσι τῷ νέκυϊ.

[11]) Edd. Herod. τοῖσι.

τὴν πόλιν, ὡς τεθνεὼς εἴη ὁ Ἀριστέης· ἐς ἀμφισβασίας τοῖς[1]) λέγουσιν ἀφικέσθαι ἄνδρα (126) Κυζικηνὸν, ἥκοντα ἐξ Ἀρτάκης[2]) πόλεως, φάντα[3]) συντυχεῖν τε οἱ ἰόντι ἐπὶ Κυζίκου, καὶ ἐς[4]) λόγους ἀφικέσθαι.[5]) Καὶ τοῦτον μὲν ἐντεταμένως[6]) ἀμφισβατέειν·[7]) τοὺς δὲ προσήκοντας τῷ[8]) νέκυϊ, ἐπὶ τὸ κναφήϊον παρεῖναι, ἔχοντας τὰ πρόσφορα ὡς ἀναιρησομένους· ἀνοιχθέντος δὲ τοῦ οἰκήματος, οὔτε[9]) ζῶντα, οὔτε τεθνεῶτα φαίνεσθαι Ἀριστέην. Μετὰ δὲ ἑβδόμῳ ἔτεϊ φανέντα αὐτὸν εἰς[10]) Προκόννησον, ποιῆσαι τὰ ἔπεα ταῦτα, ἃ δὴ νῦν ὑπὸ Ἑλλήνων Ἀριμάσπεια καλέεται, ποιήσαντα δὲ ἀφανισθῆναι τὸ δεύτερον. Ταῦτα μὲν οὖν[11]) αἱ πόλιες αὗται λέγουσι. Τάδε δὲ οἶδα Μεταποντίνοις[12]) τοῖς ἐν Ἰταλίᾳ συγκυρήσαντα μετὰ τὴν ἀφάνισιν τὴν δευτέραν[13]) Ἀριστέως ἔτεσι τεσσαράκοντα καὶ τριηκοσίοις,[14]) ὡς ἐγὼ συμβαλλόμενος ἐν Προκοννήσῳ[15]) καὶ Μετα-

---

[1]) Edd. Herodot τοῖσι λέγουσι ἀπικνέεσθαι.

[2]) Edd. Herodot. Ἀρτακίης πόλιος.

[3]) Hoeschel. in textu (edd. Spenc. ad marg.) φάντασμα. R.

[4]) Hoesch. in textu (edd. Spenc. ad marg.) ἐς ᾅδου R.

[5]) Edd. Herod. ἀπικέσθαι.

[6]) Hoesch. in textu (edd. Spenc. ad marg.) ἐντεταγμένως. R.

[7]) Edd. Herod. ἀμφισβητέειν.

[8]) Edd. Herod. τῷ νεκρῷ.

[9]) Edd. Herod. οὔτε τεθνεῶτα, οὔτε ζῶντα φαίνεσθαι.

[10]) Edd. Herod. ἐς Προκόννησον ποιῆσαι τὰ ἔπεα ταῦτα, τὰ νῦν ὑπ' Ἑλλήνων Ἀριμάσπεα καλέεται.

[11]) Deest οὖν, uncis inclusum in edd. Spenc., in edd. Herod.

[12]) Edd. Herod. Μεταποντίνοισι τοῖσι ἐν Ἰταλίῃ.

[13]) Edd. Herod. δευτέρην Ἀριστέω ἔτεσι τεσσεράκοντα καὶ τριηκοσίοισι.

[14]) Hoeschel. in textu (edd. Spenc. ad marg.) διακοσίοις. R.

[15]) Edd. Herod. Προκοννήσῳ τε καί.

ποντίνοις[1]) εὕρισκον. Μεταποντῖνοι[2]) γάρ φασιν, αὐτὸν Ἀριστέην φανέντα[3]) σφιν ἐς τὴν χώρην,[4]) κελεῦσαι βωμὸν Ἀπόλλωνι[5]) ἱδρύσασθαι,[6]) καὶ Ἀριστέω τοῦ Προκοννησίου ἐπωνυμίην ἔχοντα, ἀνδριάντα[7]) παρ' αὐτὸν ἱστάναι. Φάναι γάρ[8]) σφιν τὸν Ἀπόλλωνα, Ἰταλιωτέων[9]) μούνοισι δὴ ἀπικέσθαι ἐς τὴν χώρην, καὶ αὐτὸς οἱ ἕπεσθαι ὁ νῦν ἐὼν Ἀριστέης· τότε δὲ, ὅτε εἵπετο τῷ θεῷ, εἶναι κόραξ. Καὶ[10]) τὸν μὲν εἰπόντα ταῦτα, ἀφανισθῆναι· σφέας δὲ Μεταποντῖνοι λέγουσιν[11]) ἐς Δελφοὺς πέμψαντας, τὸν θεὸν ἐπερωτᾷν,[12]) ὅ,[13]) τι τὸ φάσμα τοῦ ἀνθρώπου εἴη· τήν[14]) τε Πυθίην σφέας κελεῦσαι πείθεσθαι τῷ φάσματι, πειθομένοισί[15]) τε ἄμεινον συνοίσεσθαι. Καὶ σφέας δεξαμένους ταῦτα ποιῆσαι ἐπιτελέα.[16]) Καὶ νῦν ἕστηκεν[17])

---

[1]) Edd. Herod. Μεταποντίῳ, edd. Spenc. Μεταποντίνῳ.

[2]) Hoesch. in textu (edd. Spenc. ad marg.) Μεταποντῖνος δέ φασιν. R. — Edd. Herod. Μεταποντῖνοί φασι. [3]) Edd. Herod. φανέντα σφι.

[4]) Edd. Hoesch. et Spenc. in marg. πόλιν.

[5]) Hoesch. in textu (edd. Spenc. ad marg.) Ἀπόλλωνος. R.

[6]) In edd. Spenc. uncis inclusum legitur: ἱδρύσασθαι.

[7]) Hoesch. in textu (edd. Spenc. ad marg.) ἀνδριάντα παραστῆναι. R.

[8]) Edd. Herod. γάρ σφι τόν κτλ.

[9]) Edd. Spenc. ad marg. Ἰταλίητε ῷ. (?)

[10]) Edd. Herod. καὶ τὸν εἴπαντα ταῦτα.

[11]) Edd. Herod. λέγουσι ἐς Δελφούς.

[12]) Edd. Herod. ἐπειρωτᾷν.

[13]) Hoesch. in textu (edd. Spenc. ad marg.) ὅ, τί τε φάντασμα τοῦ ἀνθρώπου εἴη; τὴν δέ. R.

[14]) Edd. Herod. τὴν δὲ Πυθίην σφέας κελεύειν πείθεσθαι. — Cfr. pag. huj. not. 13.

[15]) Edd. Herod. πειθομένοισι δὲ ἄμεινον.

[16]) Hoeschel. in textu (edd. Spenc. ad marg.) ἐπιτέλειον. R. [17]) Edd. Herod. ἕστηκε ἀνδριάς.

ἀνδριὰς ἐπωνυμίην ἔχων Ἀριστέω[1]) παρ' αὐτῷ τῷ ἀγάλματι τοῦ Ἀπόλλωνος· περὶ[2]) δὲ αὐτὸν δάφναι[3]) ἑστᾶσι. Τὸ δὲ ἄγαλμα ἐν τῇ ἀγορῇ ἵδρυται. Ἀριστέω μὲν νῦν πέρι[4]) τοσαῦτα εἰρήσθω.«

27. Λεκτέον δὴ πρὸς τὴν περὶ τοῦ Ἀριστέου ἱστορίαν, ὅτι εἰ μὲν ὁ Κέλσος ὡς ἱστορίαν αὐτὴν ἐξετίθετο, μη καὶ τὴν ἑαυτοῦ συγκατάθεσιν ἐμφαίνων, παραδεξαμένου αὐτὴν ὡς ἀληθῆ, ἄλλως ἂν πρὸς τὸν λόγον αὐτοῦ ἀπηντήσαμεν· ἐπεὶ δὲ δαιμονίως αὐτὸν ἠφανίσθαι, ἐναργῶς δ' αὖθις φανῆναι, καὶ πολλαχοῦ τῆς οἰκουμένης ἐπιδεδημηκέναι φησὶ, καὶ θαυμαστὰ ἠγγελκέναι· ἔτι δὲ καὶ χρησμὸν τοῦ Ἀπόλλωνος, ἐπισκήψαντος Μεταποντίνοις ἐν θεῶν μοίρᾳ νέμειν τὸν Ἀριστέαν, ὡς ἀφ' ἑαυτοῦ,[5]) καὶ[6]) συγκατατιθέμενος ἐκτίθεται λόγον τὸν πρὸς αὐτόν· καὶ[7]) πῶς ὅλως[8]) τε πλάσματα υπολαμβάνων τὰ ὑπὸ τῶν Ἰησοῦ μαθητῶν παράδοξα περὶ αὐτοῦ ἀναγεγραμμένα, καὶ μεμφόμενος τοῖς πιστεύουσιν αὐτοῖς, ταῦτα οὐ τερατείαν, οὔτε πλάσματα εἶναι νομίζεις; Πῶς δὲ καὶ ὁ ἄλλοις ἐγκαλῶν, ὡς ἀλό-

---

[1]) Hoesch. in textu (edd. Spenc. ad marg.) Ἀριστέης. R.

[2]) Hoesch. in textu (edd. Spenc. ad marg.) πέριγξ δέ. R. — Edd. Spenc. et Ruaei: περὶ δέ, edd. vero Herod. πέριξ δέ.

[3]) Hoesch. in textu (edd. Spenc. ad marg.) δάφναι εἰσί. R.

[4]) Edd. Spenc. et Herod. hoc loco, cfr. pag. huj. not. 2., πέρι τοσαῦτα, ed. vero Ruaei: περὶ τοσαῦτα.

[5]) Boherellus, cui Ruaeus adstipulatur: »Videtur deesse: φέρει.«

[6]) In edd. Spenc. uncis inclusum legitur: καί. — Ruaeus in notis: »Guieto suspecta sunt et addititia videntur verba: και συγκατιθέμενος ἐκτίθεται λόγον τὸν πρὸς αὐτόν.«

[7]) Guieto scribendum videtur: καὶ πῶς, ὦ λῷστε, πλάσματα. R.

[8]) Boherellus: »Malim: ὅλως γε.«

γως πιστεύουσιν τοῖς περὶ τοῦ Ἰησοῦ παραδόξοις, σὺ τοσούτοις[1]) ἐμφαίνῃ πεπιστευκέναι, οὐδεμίαν ἀπόδειξιν περὶ αὐτῶν ἢ κατασκευὴν περὶ τοῦ αὐτὰ γεγονέναι φέρων; Ἢ Ἡρόδοτος μὲν καὶ Πίνδαρος ἀψευδεῖν παρὰ σοὶ (127) νομίζονται· οἱ δ' ἀποθνήσκειν μελετήσαντες ὑπὲρ τῶν Ἰησοῦ μαθημάτων, καὶ[2]) τοιαῦτα περὶ ὧν ἐπείσθησαν τοῖς ἑξῆς καταλιπόντες γράμματα, περὶ πλασμάτων, ὡς οἴει, καὶ μύθων, καὶ τερατειῶν τοσοῦτον ἀγωνίζονται, ὡς καὶ ζῆν περιστατικῶς δι' αὐτὰ, καὶ ἀποθνήσκειν βιαίως; Μέσον τοίνυν σαυτὸν στήσας τῶν τε περὶ τοῦ Ἀριστέου[3]) γεγραμμένων,[4]) καὶ τῶν περὶ τοῦ Ἰησοῦ ἱστορουμένων, ἴδε εἰ μὴ ἐκ τοῦ ἀποβάντος, καὶ τῶν ὠφελουμένων εἰς ἠθῶν ἐπανόρθωσιν, καὶ εὐλάβειαν τὴν πρὸς τὸν ἐπὶ πᾶσι θεὸν, ἔστιν εἰπεῖν, ὅτι πιστευτέον μὲν ὡς οὐκ ἀθεεὶ γενομένοις τοῖς περὶ Ἰησοῦ ἱστορουμένοις, οὐχὶ δὲ τοῖς περὶ τοῦ Προκοννησίου Ἀριστέου.

28. Τί μὲν γὰρ βουλομένη ἡ πρόνοια τὰ περὶ τὸν Ἀριστέαν παράδοξα ἐπραγματεύετο; Καὶ τί ὠφελῆσαι τὸ[5]) τῶν ἀνθρώπων γένος βουλομένη, τὰ τηλικαῦτα, ὡς οἴει, ἐπεδείκνυτο; Οὐκ ἔχεις λέγειν. Ἡμεῖς δὲ, ἐπὰν τὰ περὶ τοῦ Ἰησοῦ διηγώμεθα, οὐ τὴν τυχοῦσαν φέρομεν ἀπολογίαν περὶ τοῦ ταῦτα γεγονέναι, τὸ τὸν θεὸν βεβουλῆσθαι συστῆσαι τὸν διὰ Ἰησοῦ ὡς σωτήριον τοῖς ἀνθρώποις λόγον· βεβαιούμενον μὲν τοῖς ἀποστόλοις ὡσπερεὶ θεμελίοις[6]) τῆς καταβαλλομένης οἰκοδομῆς τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἐπιδιδόντα δὲ καὶ κατὰ τοὺς

---

[1]) Edd. Spenc. ad marg. τούτοις ἐμφαίνῃς.

[2]) Libri editi (v. c. edd. Spenc.) ad marg. καὶ οἱ ταῦτα. [3]) Edd. Spenc. ad marg. Ἀριστέω.

[4]) Omnes Mss. γεγραμμένων. Alias (v. c. in edd. Spenc.) γινομένων. R

[5]) Alias (v. c. in textu edd. Spenc.) τῷ τῶν ἀνθρώπων γένει. R. — Edd. Spenc. ad marg. τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος. [6]) Cfr. Ephes. II, 20.

ἑξῆς χρόνους· ἐν οἷς οὐκ ὀλίγαι θεραπεῖαι τῷ Ἰησοῦ ὀνόματι, καὶ ἄλλαι τινὲς ἐπιφάνειαι οὐκ εὐκαταφρόνητοι ἐπιτελοῦνται.[1]) Ποταπὸς δὲ καὶ Ἀπόλλων, ἐπισκήπτων Μεταποντίνοις, ἐν θεῶν μοίρᾳ νέμειν τὸν Ἀριστέαν; Καὶ τί βουλόμενος τοῦτο ποιεῖ; Ποίαν τε ὠφέλειαν ἐκ τῆς ὡς[2]) πρὸς θεὸν τιμῆς οἰκονομῶν τοῖς Μεταποντίνοις γενέσθαι, εἰ τὸν πρὸ ὀλίγου ἄνθρωπον νῦν θεὸν λογίζοιντο; Ἀλλ' Ἀπόλλωνος μὲν, — τοῦ καθ' ἡμᾶς δαίμονος, λαχόντος γέρας λοιβῆς τε κνίσσης τε —, αἱ περὶ τοῦ Ἀριστέου συστάσεις ἀξιόλογοί σοι φαίνονται εἶναι· αἱ δὲ τοῦ ἐπὶ πᾶσι θεοῦ, καὶ τῶν ἁγίων ἀγγέλων αὐτοῦ, διὰ προφητῶν, οὐ μετὰ τὸ γεγονέναι τὸν Ἰησοῦν, ἀλλὰ πρὶν ἐπιδημῆσαι τῷ[3]) βίῳ τῶν ἀνθρώπων, προαγορευόμεναι οὐ κινοῦσί σε πρὸς τὸ θαυμάσαι καὶ τοὺς χωρήσαντας θεῖον πνεῦμα προφήτας, καὶ τὸν ὑπ αὐτῶν προφητευόμενον; Οὗ τὴν εἰς τὸν βίον ἐπιδημίαν πολλοῖς πρότερον ἔτεσιν οὕτω διὰ πλειόνων κεκηρύχθαι συμβέβηκεν, ὥστε τὸ Ἰουδαίων ὅλον ἔθνος, ἠρτημένον τῆς περὶ τοῦ ἐλπιζομένου ἐπιδημήσειν προσδοκίας, εἰς τὴν πρὸς ἀλλήλους ζήτησιν ἐληλυθέναι, τοῦ Ἰησοῦ ἐπιδημήσαντος· καὶ πολὺ μὲν πλῆθος αὐτῶν ὡμολογηκέναι Χριστὸν, καὶ πεπιστευκέναι αὐτὸν εἶναι τὸν προφητευόμενον· τοὺς δὲ μὴ πιστεύοντας,[4]) καταφρονήσαντας τῆς πραότητος τῶν[5]) διὰ τὰ Ἰησοῦ μαθήματα οὐδὲ μέχρι τοῦ τυχόντος στασιάζειν βουληθέντων, τολμῆσαι κατὰ τοῦ Ἰησοῦ τοι-

---

[1]) Codd. Reg. et Basileensis: τελοῦνται. R.

[2]) Hoesch. in textu (edd. Spenc. ad marg.) πρὸς ὡς θεόν. R.

[3]) Alias (v. c. in textu edd. Spenc.) τῷ γένει. R. — Edd. Spenc. ad marg. τῷ βίῳ.

[4]) Alias (v. c. in textu edd. Spenc.) πιστεύσαντας. R. — Edd. Spenc. ad marg. πιστεύοντας.

[5]) Guieto scribendum videtur: τῶν τοῦ Ἰησοῦ μαθητῶν, et ita Gelenius legebat. R.

αὐτὰ, ἅτινα φιλαλήθως καὶ εὐγνωμόνως ἀνέγραψαν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, οὐχ ὑπεκκλέψαντες τῆς περὶ αὐτοῦ παραδόξου ἱστορίας τὸ δοκοῦν τοῖς πολλοῖς (128) αἰσχύνην τῷ λόγῳ Χριστιανῶν φέρειν. Καὶ αὐτὸς γὰρ ὁ Ἰησοῦς ἐβούλετο καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, μὴ μόνον τῇ θειότητι καὶ τοῖς παραδόξοις αὐτοῦ πιστεύειν τοὺς προσιόντας, ὡς οὐ κοινωνήσαντος τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει, οὐδ᾽ ἀναλαβόντος τὴν ἐν ἀνθρώποις σάρκα[1]) ἐπιθυμοῦσαν κατὰ τοῦ πνεύματος. Ἀλλὰ γὰρ καὶ τὴν καταβᾶσαν εἰς ἀνθρωπίνην φύσιν καὶ εἰς ἀνθρωπίνας περιστάσεις δύναμιν, καὶ ἀναλαβοῦσαν ψυχὴν καὶ σῶμα ἀνθρώπινον, ἑώρων ἐκ τοῦ πιστεύεσθαι μετὰ τῶν θειοτέρων συμβαλλομένην εἰς σωτηρίαν τοῖς πιστεύουσιν· ὁρῶσιν, ὅτι ἀπ᾽ ἐκείνου ἤρξατο θεία καὶ ἀνθρωπίνη συνυφαίνεσθαι[2]) φύσις· ἵν᾽ ἡ ἀνθρωπίνη τῇ πρὸς τὸ θειότερον κοινωνίᾳ γένηται θεία οὐκ ἐν μόνῳ τῷ Ἰησοῦ, ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῖς μετὰ[3]) τοῦ πιστεύειν ἀναλαμβάνουσι βίον, ὃν Ἰησοῦς ἐδίδαξεν· ἀνάγοντα ἐπὶ τὴν πρὸς τὸν[4]) θεὸν φιλίαν,[5]) καὶ τὴν πρὸς ἐκεῖνον κοινωνίαν, πάντα τὸν κατὰ τὰς Ἰησοῦ ὑποθήκας ζῶντα.

29. Ὁ μὲν οὖν κατὰ τὸν Κέλσον Ἀπόλλων βούλεται Μεταποντίνους ἐν θεῶν μοίρᾳ νέμειν τὸν Ἀριστέαν. Ἐπεὶ δὲ οἱ Μεταποντῖνοι τὴν περὶ τοῦ Ἀριστέω ἀνθρώπου, καὶ τάχα οὐ σπουδαίου, ἐνάργειαν κρείττονα ἐνόμιζον εἶναι τοῦ περὶ αὐτοῦ χρησμοῦ ὡς θεοῦ ἢ θείων τιμῶν ἀξίου· διὰ τοῦτο οὐκ ἐβούλοντο

---

[1]) Cfr. Galat. V, 17.

[2]) Sic omnes Mss. (itemq. edd. Spenc. ad marg.) Libri vero excusi (v. c. edd. Spenc.) in textu: *συμβαίνεσθαι*. R.

[3]) Sic Mss. rectius quam impressi (v. c. edd. Spenc.), in quibus legitur: *μετὰ τὸ πιστεύειν*. R.

[4]) In edd. Spenc. uncis inclusum legitur: *τόν*.

[5]) Mss. *φιλίαν*. Libri excusi (v. c. edd. Spenc.) *φιλανθρωπίαν*. R.

πείθεσθαι τῷ Ἀπόλλωνι, καὶ οὕτω τὸν Ἀριστέαν οὐδεὶς ἐνόμιζε [1]) θεόν. Περὶ δὲ τοῦ Ἰησοῦ εἴποιμεν ἄν, ἐπεὶ συμφέρον ἦν τῷ τῶν ἀνθρώπων γένει, παραδέξασθαι αὐτὸν ὡς υἱὸν θεοῦ, θεὸν ἐληλυθότα ἐν ἀνθρωπίνῃ ψυχῇ καὶ σώματι· καὶ οὐκ ἐδόκει τοῦτο τῇ λιχνείᾳ τῶν φιλοσωμάτων δαιμόνων, καὶ τῶν νομιζόντων αὐτοὺς [2]) θεοὺς εἶναι, λυσιτελές· διὰ τοῦθ' οἱ μὲν ἐπὶ γῆς δαίμονες, παρὰ τοῖς μὴ παιδευθεῖσι περὶ δαιμόνων νομιζόμενοι εἶναι θεοὶ, ἀλλὰ καὶ οἱ θεραπεύοντες αὐτοὺς, ἐβουλήθησαν κωλῦσαι τὴν νομὴν τῆς Ἰησοῦ διδασκαλίας. Ἑώρων γὰρ τὰς λοιβὰς καὶ τὰς κνίσσας, ἐφ' αἷς λίχνως ἥδοντο, καθαιρουμένας ἐκ τοῦ κρατεῖν τὰ Ἰησοῦ μαθήματα. Ὁ δὲ πέμψας τὸν Ἰησοῦν θεὸς, ἐκλύσας πᾶσαν τὴν τῶν δαιμόνων ἐπιβουλὴν, ἐποίησε πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ὑπὲρ τῆς τῶν ἀνθρώπων ἐπιστροφῆς [3]) καὶ διορθώσεως κρατῆσαι τὸ εὐαγγέλιον Ἰησοῦ, καὶ γενέσθαι πανταχοῦ ἐκκλησίας ἀντιπολιτευομένας ἐκκλησίαις δεισιδαιμόνων καὶ ἀκολάστων καὶ ἀδίκων. Τοιαῦτα [4]) γὰρ τὰ πανταχοῦ πολιτευόμενα ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τῶν πόλεων πλήθη. Αἱ δὲ τοῦ θεοῦ Χριστῷ μαθητευθεῖσαι ἐκκλησίαι, συνεξεταζόμεναι ταῖς ὧν παροικοῦσι δήμων ἐκκλησίαις, ὡς φωστῆρές εἰσιν ἐν κόσμῳ. Τίς γὰρ οὐκ ἂν ὁμολογήσαι, καὶ τοὺς χείρους τῶν ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας, καὶ συγκρίσει βελτιόνων ἐλάττους, πολλῶν [5]) κρείττους τυγχάνειν τῶν ἐν τοῖς δήμοις ἐκκλησιῶν;

30. Ἐκκλησία μὲν γὰρ τοῦ θεοῦ, φέρ' εἰπεῖν, ἡ

---

[1]) Ita Codd. Regius et Basileensis. Alii vero (itemq. edd. Spenc.) νομίζει. R.

[2]) Edd. Spenc. αὑτούς.

[3]) Sic recte Codd. Regius et Basileensis; male vero libri excusi (v. c. edd. Spenc.) ἐπιστροφίας. R.

[4]) Edd. Spenc. ad marg. Ταῦτα γάρ.

[5]) Boherellus: »Forte: πολλῷ. Nil affirmo tamen.«

Ἀθήνησι πραεῖά τις καὶ εὐσταθὴς, ἅτε θεῷ ἀρέσκειν τῷ ἐπὶ πᾶσι βουλομένη· ἡ δ' Ἀθηναίων ἐκκλησία, (129) στασιώδης, καὶ οὐδαμῶς παραβαλλομένη τῇ ἐκεῖ ἐκκλησίᾳ τοῦ θεοῦ. Τὸ δ' αὐτὸ ἐρεῖς περὶ ἐκκλησίας τοῦ θεοῦ τῆς ἐν Κορίνθῳ, καὶ τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου Κορινθίων. Καὶ, φέρ' εἰπεῖν, περὶ ἐκκλησίας τοῦ θεοῦ τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, καὶ ἐκκλησίας τοῦ Ἀλεξανδρέων δήμου. Καὶ ἐὰν εὐγνώμων ᾖ ὁ τούτου ἀκούων, καὶ φιλαλήθως ἐξετάζῃ τὰ πράγματα· θαυμάσεται τὸν καὶ βουλευσάμενον, καὶ ἀνύσαι δυνηθέντα πανταχοῦ συστήσασθαι ἐκκλησίας τοῦ θεοῦ, παροικούσας ἐκκλησίαις τῶν καθ' ἑκάστην πόλιν δήμων. Οὕτω δὲ καὶ βουλὴν ἐκκλησίας θεοῦ, βουλῇ τῇ καθ' ἑκάστην πόλιν συνεξετάζων, εὕροις[1]) ἂν τίνες μὲν τῆς ἐκκλησίας βουλευταὶ ἄξιοί εἰσιν, εἴ τίς ἐστιν ἐν τῷ παντὶ πόλις τοῦ θεοῦ, ἐν ἐκείνῃ πολιτεύεσθαι. Οἱ δὲ πανταχοῦ βουλευταὶ οὐδὲν ἄξιον τῆς ἐκ κατατάξεως ὑπεροχῆς, ἣν ὑπερέχειν δοκοῦσι τῶν πολιτῶν, φέρουσιν ἐν τοῖς ἑαυτῶν ἤθεσιν. Οὕτω δὲ καὶ ἄρχοντα ἐκκλησίας ἑκάστης πόλεως ἄρχοντι τῶν ἐν τῇ πόλει συγκριτέον· ἵνα κατανοήσῃς, ὅτι καὶ ἐπὶ τῶν σφόδρα ἀποτυγχανομένων βουλευτῶν καὶ ἀρχόντων ἐκκλησίας θεοῦ, καὶ ῥᾳθυμότερον[2]) παρὰ τοὺς εὐτονωτέρως[3]) βιοῦντας, οὐδὲν ἧττόν ἐστιν εὑρεῖν ὡς ἐπίπαν ὑπεροχὴν, τὴν ἐν τῇ ἐπὶ τὰς ἀρετὰς προκοπῇ, παρὰ τὰ ἤθη τῶν ἐν ταῖς πόλεσι βουλευτῶν[4]) καὶ ἀρχόντων.

---

[1]) Ruaeus, Boherello duce, in notis: »Scribendum videtur: εὕροις ἂν ὅτι τινὲς μέν κτλ. Particula enim ὅτι facile excidere potuit, inquit Boherellus, quum ultima ejus syllaba eadem sit ac prima vocis sequentis.«

[2]) Boherellus: »Malim ῥᾳθυμοτέρων.«

[3]) Hoesch. in textu (edd. Spenc. ad marg.) εὐγονωτέρως. R.

[4]) Ita Codd. Regius et Basileensis. Libri antea excusi (v. c. edd. Spenc.) βουλευόντων. R.

31. *Εἰ δὲ ταῦθ᾽ οὕτως ἔχει, πῶς οὐκ εὔλογον μὲν, νομίζειν περὶ τοῦ Ἰησοῦ, τοσαῦτα συστῆσαι δεδυνημένου, ὅτι οὐχ ἡ τυχοῦσα θειότης ἦν ἐν αὐτῷ· οὐκέτι δὲ οὔτε ἐν τῷ Προκοννησίῳ Ἀριστέᾳ, κἂν ὁ Ἀπόλλων αὐτὸν βούληται ἐν θεῶν μοίρᾳ νέμειν· οὔτ᾽ ἐν οἷς ἐξαριθμεῖται ὁ Κέλσος, λέγων· »ὅτι οὐδεὶς νομίζει θεὸν Ἄβαριν τὸν Ὑπερβόρειον, ὃς δύναμιν εἶχε τοσήνδε, ὥστε ὀϊστῷ βέλει* [1]) *συμφέρεσθαι;« Τί γὰρ βουλομένη ἡ χαρισαμένη θειότης τῷ Ὑπερβορείῳ Ἀβάριδι ὀϊστῷ* [2]) *συμφέρεσθαι, τὸ τηλικοῦτον αὐτῷ ἐδωρεῖτο,* [3]) *ἵνα τι ὠφεληθῇ τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος; Ἢ αὐτὸς ἐκεῖνος τί ὤνατο ὀϊστῷ* [4]) *συμφέρεσθαι; — ἵνα καὶ συγχωρηθῇ ταῦτα μηδαμῶς* [5]) *εἶναι πλάσματα, ἀλλὰ κατά τινα δαιμονίου συνεργίαν γεγονέναι. Ἐὰν δὲ ὁ ἐμὸς Ἰησοῦς ἀναλαμβάνεσθαι* [6]) *ἐν δόξῃ λέγηται, ὁρῶ τὴν οἰκονομίαν, ὅτι τοῖς θεωρήσασι συνίστη τὸν διδάσκαλον* [7]) *ὁ τοῦτ᾽ ἐνεργήσας γενέσθαι θεός· ἵν᾽ ὡς οὐχ ὑπὲρ ἀνθρωπίνων μαθημάτων, ἀλλὰ θείας διδασκαλίας, ἀγωνιζόμενοι, ὅση δύναμις, ἑαυτοὺς ἀναθῶσι τῷ ἐπὶ πᾶσι θεῷ, καὶ πάντα πράττωσιν ὑπὲρ τῆς πρὸς ἐκεῖνον ἀρεσκείας·* [8]) *ὡς ἀποληψόμενοι κατ᾽ ἀξίαν ἐν θείῳ δικαστηρίῳ ἅπερ ἐν τῷ βίῳ τούτῳ εὖ ἢ κακῶς πεποιήκασιν.*

---

[1]) Spenc., cui Boherell. assentitur, in notis: »Delendum puto *βέλει* tanquam glossema, uti patet ex mox seqq., ubi *βέλει* non jungitur *ὀϊστῷ*.« — Cfr. pag. huj. not. 2. et 4.

[2]) Cfr. pag. huj. not. 1.

[3]) Guieto scribendum videtur: *ἐδωρεῖτο, ἢ ἵνα τι ὠφεληθῇ τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος, ἢ αὐτός κτλ.* R.

[4]) Cfr. pag. huj. not. 1.

[5]) Edd. Spenc. in textu: *οὐδαμῶς*, ad marg. vero: *μηδαμῶς*. [6]) Cfr. I Tim. III, 16.

[7]) Libri excusi (v. c. edd. Spenc. uncis voc. *ὅτι* appositis): *διδάσκαλον ὅτι ὁ κτλ.*, sed a Mss. recte abest: *ὅτι*. R. [8]) Cfr. Coloss. I, 10.

32. Ἐπεὶ δὲ μετὰ ταῦτα καὶ περὶ τοῦ Κλαζομενίου ὁ Κέλσος εἶπε, προσθεὶς ἐπὶ τῆς κατ᾽ αὐτὸν ἱστορίας· »μῶν οὐ τοῦτό φασιν, ὡς ἄρα ἡ ψυχὴ αὐτοῦ πολλάκις ἀπολιποῦσα τὸ σῶμα περιεπόλει ἀσώματος; Καὶ οὐδὲ τοῦτον ἐνόμισαν θεὸν οἱ ἄνθρωποι.« Καὶ πρὸς τοῦτο φήσομεν, ὅτι (130) τάχα πονηροί τινες δαίμονες τοιαῦτα ᾠκονόμησαν ἀναγραφῆναι· (οὐ γὰρ πιστεύω, ὅτι καὶ γενέσθαι ᾠκονόμησαν·) ἵνα τὰ προφητευθέντα περὶ τοῦ Ἰησοῦ, καὶ τὰ λεχθέντα ὑπ᾽ αὐτοῦ, ἤτοι ὡς πλάσματα ὅμοια ἐκείνοις διαβάλληται, ἢ ὡς οὐδὲν πλεῖον ἑτέρων ἔχοντα, μὴ πάνυ θαυμάζηται. Ἔλεγε δὲ ὁ ἐμὸς Ἰησοῦς περὶ τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς (οὐ κατὰ τὸ ἀνθρώπινον χρεὼν χωριζομένης τοῦ σώματος, ἀλλὰ κατὰ τὴν δοθεῖσαν αὐτῷ καὶ περὶ τούτου παράδοξον ἐξουσίαν) τό· »οὐδεὶς[1]) αἴρει τὴν ψυχήν μου ἀπ᾽ ἐμοῦ, ἀλλὰ ἐγὼ τίθημι αὐτὴν ἀπ᾽ ἐμαυτοῦ. Ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι αὐτὴν, καὶ πάλιν ἐξουσίαν ἔχω λαβεῖν αὐτήν.« Ἐπεὶ γὰρ ἐξουσίαν εἶχε θεῖναι αὐτὴν, ἔθηκε μὲν, ἡνίκα εἶπε· »πάτερ,[2]) ἱνατί με ἐγκατέλιπες; Καὶ κράξας φωνῇ μεγάλῃ, ἀφῆκε τὸ πνεῦμα·« προλαβὼν τοὺς ἐπὶ τῶν ἀνεσκολοπισμένων[3]) δημίους, ὑποτέμνοντας τὰ σκέλη τῶν σταυρουμένων, καὶ διὰ τοῦθ᾽ ὑποτέμνοντας, ἵνα μὴ ἐπιπλέον τιμωρίαν τίσωσιν. Ἔλαβε δὲ τὴν ψυχὴν, ὅτε ἑαυτὸν ἐνεφάνισε τοῖς μαθηταῖς, προειπὼν ἐπ᾽ αὐτῶν τοῖς ἀπιστοῦσιν αὐτῷ Ἰουδαίοις· »λύσατε[4]) τὸν ναὸν τοῦτον, κἀγὼ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν.« Καὶ »ἔλεγε[5]) τοῦτο περὶ τοῦ ναοῦ τοῦ σώματος αὐ-

---

[1]) Cfr. ev. Joann. X, 18.

[2]) Cfr. Matth. XXVII 46—50.

[3]) Sic Codd. Reg. et Basil., alias vero (v. c. in edd. Spenc.) ἀνασκοπολιζομένων. R.

[4]) Cfr. ev. Joann. II, 19.

[5]) Cfr. ev. Joann. II, 21. — Edd. Spenc. et Ruaei: αὐτοῦ.

του, « καὶ τῶν προφητῶν προκηρυξάντων τὸ τοιοῦτο διὰ πλειόνων· καὶ διὰ τοῦ· »ἔτι[1]) δὲ καὶ ἡ σάρξ μου κατασκηνώσει ἐπ' ἐλπίδι· ὅτι οὐκ ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχήν μου εἰς τὸν ᾅδην, οὐδὲ δώσεις τὸν ὅσιόν σου ἰδεῖν διαφθοράν.

33. Ἔδειξε δ' ὁ Κέλσος, ὅτι πλείονας ἀνέγνω ἱστορίας Ἑλληνικὰς, παραθέμενος καὶ τὰ περὶ τοῦ Ἀστυπαλαίεως Κλεομήδους· »ὃν ἱστόρησεν εἰς κιβωτὸν καταδύντα, καὶ ἔνδοθεν αὐτῆς εἰλημμένον μὴ εὑρῆσθαι ἔνδον· ἀλλ' ἔκτοθι δαιμονίᾳ τινὶ μοίρᾳ διαπτῆναι, ἡνίκα ὑπὲρ τοῦ αὐτὸν συλλαβεῖν διέκοψάν τινες τὴν κιβωτόν.« Καὶ τοῦτο δὲ εἰ[2]) μὲν πλάσμα ἐστὶν, ὥσπερ ἔοικεν εἶναι πλάσμα, οὐ παραβάλλεται τοῖς περὶ τοῦ Ἰησοῦ. Ἐπείπερ ἐκείνων μὲν οὐδὲν τῆς ἱστορουμένης θειότητος ἐν τῷ βίῳ τῶν ἀνθρώπων σύμβολον εὑρίσκεται· τοῦ δὲ Ἰησοῦ αἱ τῶν ὠφελουμένων ἐκκλησίαι, καὶ αἱ περὶ αὐτοῦ λελεγμέναι προφητεῖαι, καὶ αἱ ἐν ὀνόματι αὐτοῦ γινόμεναι θεραπεῖαι, καὶ ἡ κατ' αὐτὸν μετὰ σοφίας γνῶσις, καὶ ὁ λόγος εὑρισκόμενος παρὰ τοῖς φροντίσασιν ἀναβῆναι μὲν ἀπὸ τῆς ψιλῆς πίστεως, ἐρευνῆσαι δὲ τὸν ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς νοῦν, κατὰ τὰς τοῦ Ἰησοῦ ὑποθήκας, εἰπόντος· »ἐρευνᾶτε[3]) τὰς γραφάς·« καὶ κατὰ τὸ βούλημα τοῦ διδάξαντος Παύλου, δεῖν[4]) εἰδέναι ἡμᾶς ἑκάστῳ κατὰ τὸ δέον ἀποκρίνασθαι· ἀλλὰ καὶ τοῦ εἰπόντος· »ἕτοιμοι[5]) ἀεὶ πρὸς ἀπολογίαν παντὶ τῷ αἰτοῦντι ὑμᾶς λόγον περὶ τῆς ἐν ὑμῖν πίστεως.« Εἰ δὲ βούλεται αὐτὸς συγχωρεῖσθαι μὴ εἶναι πλάσμα· λεγέτω, τί βουλομένη ἡ ὑπὲρ[6]) ἄν-

---

1) Psalm. XVI, 9. 10. (XV.)

2) Hoeschel. in textu et omnes Mss. (itemq. edd. Spenc. ad marg.) εἰ μέν. Spencer. autem (in textu) male: ἡμῖν. Lego: εἰ μὴ πλάσμα. R.

3) Ev. Joann. V, 39. 4) Cfr. Coloss. IV, 6.

5) I Petr. III, 15.

6) Hoeschel. et Spenc. ὑπὲρ ἀνθρώπων. Mss. re-

θρωπον δύναμις πεποίηκεν ἔκτοθι τῆς κιβωτοῦ δαιμονίᾳ τινὶ μοίρᾳ διαπτῆναι; Εἰ μὲν γὰρ ἀξιόλογόν τι παραστήσει, (131) *καὶ βούλημα θεοῦ ἄξιον τὸ δωρησάμενον τὸ τοιοῦτον τῷ Κλεομήδει, κρινοῦμεν τί χρὴ λέγειν πρὸς αὐτόν· εἰ δ' ἀπορήσει κἂν πιθανόν τι εἰς τὸν τόπον λέγειν, δηλονότι*[1]) *τὸ ὅσον ἐπὶ τῷ μὴ εὑρίσκεσθαι λόγον, ἤτοι διαβαλοῦμεν τοῖς αὐτὴν μὴ*[2]) *παραδεξαμένοις, καὶ ἐγκαλέσομεν τῇ ἱστορίᾳ ὡς οὐκ ἀληθεῖ· ἢ δαιμόνιόν τι φήσομεν παραπλήσιον τοῖς ἐπιδεικνυμένοις γόησιν ἀπάτῃ*[3]) *ὀφθαλμῶν πεποιηκέναι καὶ περὶ τὸν Ἀστυπαλαιέα· περὶ οὗ οἴεται ὁ Κέλσος ὅτι θεοπρόπιόν τι ἐθέσπισεν, ὡς ἄρα μοίρᾳ τινὶ δαιμονίᾳ διέπτη ἀπὸ τῆς κιβωτοῦ.*

34. *Ἐγὼ μὲν οὖν ἡγοῦμαι, ὅτι τούτους μόνους ἠπίστατο ὁ Κέλσος. Καὶ ἵνα δοκῇ ἑκὼν παραλιπεῖν τὰ παραπλήσια, εἶπε τό· »καὶ ἄλλους ἔχοι τις ἂν εἰπεῖν τοιούσδε πλείονας.« Ἔστω δ'*[4]) *οὖν καὶ δεδόσθω, τοιούσδε*[5]) *γεγονέναι πλείονας, μηδὲν ὠφεληκότας τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος· τί τούτων ἕκαστον εὑρεθείη ἂν πρὸς τὸ τοῦ Ἰησοῦ ἔργον, καὶ τὰ περὶ αὐτοῦ παράδοξα, περὶ ὧν ἐπὶ πλεῖον εἰρήκαμεν; Μετὰ ταῦτα »παραπλήσιον ἡμᾶς οἴεται πεποιηκέναι, τὸν, (ὥς φησιν ὁ Κέλσος,) ἁλόντα καὶ ἀποθανόντα θρησκεύοντας, τοῖς*

---

ctius: *ὑπὲρ ἄνθρωπον*. R. — Jam Boherellus in notis: »Lego: *ὑπὲρ ἄνθρωπον*.«

[1]) Ita Cod. Basil. (itemq. Boherell. in notis); alias vero (v. c. in edd. Spenc.) minus bene: *δῆλον ὅτι*. R.

[2]) In edd. Spenc. uncis inclusum legitur voc. *μή*.

[3]) Ita Codd. Jolian. et Basil. in textu, sicque duo Anglicani in marg. recte. Ordo est: *δαιμόνιόν τι ἀπάτῃ ὀφθαλμῶν πεποιηκέναι παραπλήσιον τοῖς ἐπιδεικνυμένοις γόησιν*. R. — Edd. Spenc. in textu: *ἀπάτην*, ad marg. *ἀπατᾷ*.

[4]) In edd. Spenc. uncis inclusum legitur *δ'*.

[5]) Mss. (itemq. edd. Spenc. ad marg.) *τοιούσδε*. Impressi (v. c. edd. Spenc.) in textu: *τοιούτους*. R.

Γέταις σέβουσι Ζάμολξιν, καὶ Κίλιξι τὸν Μόψον, καὶ Ἀκαρνᾶσι τὸν Ἀμφίλοχον, καὶ Θηβαίοις τὸν Ἀμφιάρεων, καὶ Λεβαδίοις τὸν Τροφώνιον.« Καὶ ἐν τούτοις δὲ ἐλέγξομεν αὐτὸν οὐκ εὐλόγως ἡμᾶς ὁμοιώσαντα τοῖς προειρημένοις. Οἱ μὲν γὰρ νεὼς καὶ ἀγάλματα κατεσκεύασαν τοῖς κατειλεγμένοις· ἡμεῖς δὲ τὴν διὰ τῶν τοιούτων τιμὴν ἀνελόντες ἀπὸ τοῦ θείου, (ὡς ἁρμοζόντων[1]*) μᾶλλον δαιμονίοις, οὐκ οἶδ' ὅπως ἱδρυμένοις*[2]*) ἔν τινι τόπῳ, ὃν ἤτοι προκαταλαμβάνουσιν, ἢ διά τινων τελετῶν ἀχθέντες καὶ μαγγανειῶν ὥσπερ οἰκοῦσι,) τεθήπαμεν τὸν Ἰησοῦν, τὸν νοῦν ἡμῶν μεταθέντα ἀπὸ παντὸς αἰσθητοῦ, ὡς οὐ μόνον φθαρτοῦ, ἀλλὰ καὶ φθαρησομένου, καὶ ἀνάγοντα ἐπὶ τὴν μετὰ ὀρθοῦ βίου πρὸς τὸν ἐπὶ πᾶσι θεὸν τιμὴν μετ' εὐχῶν, ἃς*[3]*) προσάγομεν αὐτῷ, ὡς*[4]*) διὰ*[5]*) μεταξὺ ὄντος τῆς τοῦ ἀγενήτου*[6]*) καὶ τῆς τῶν γενητῶν πάντων φύσεως, καὶ φέροντος μὲν ἡμῖν τὰς*[7]*) ἀπὸ τοῦ πατρὸς εὐεργεσίας, διακομίζοντος δ' ἡμῶν τρόπον ἀρχιερέως*[8]*) τὰς εὐχὰς πρὸς τὸν ἐπὶ πᾶσι θεόν.*

35. *Ἐβουλόμην δὲ πρὸς τὸν, οὐκ οἶδ' ὅπως, τοιαῦτα λέγοντα, τοιαῦτά τινα πρεπόντως αὐτῷ ἀδολε-*

---

[1]) Hoeschel. in textu (edd. Spenc. ad marg.) *ἁρμοζόντως*. R. [2]) Edd. Spenc. et Ruaei: *ἱδρουμένοις*.

[3]) Boherellus: »Lego: *ἃς προσάγομεν δι' αὐτοῦ, ὡς.*«

[4]) Hoeschel. (itemq. Spenc. ad marg.) suspicabatur legendum: *ὡς δὴ μεταξὺ ὄντος*. Malc. Nihil mutari necesse est. Agitur quippe de precibus, quas offerimus Deo »per eum, qui veluti medius est inter increatam naturam et creatam:« *ὡς διὰ μεταξὺ ὄντος τῆς τοῦ ἀγενήτου καὶ τῆς τῶν γενητῶν πάντων φύσεως*. R.

[5]) In edd. Spenc. uncis inclusum legitur: *διά*.

[6]) Ita Codd. Reg. et Basileensis. Libri editi (v. c. edd. Spenc.) *ἀγεννήτου καὶ τῆς τῶν γεννητῶν*. R.

[7]) Sic omnes Mss. Ab excusis libris (e. c. edd. Spenc.) abest *ἀπό*. R.

[8]) Cfr. Hebr. III, 1.

σχῆσαι. Ἆρ' οὖν οὐδέν εἰσιν οὗτοι, οὓς κατέλεξας, καὶ οὐδεμία δύναμίς ἐστιν ἐν Λεβαδίᾳ κατὰ τὸν Τροφώνιον, οὐδ' ἐν Θήβαις περὶ τὸν τοῦ Ἀμφιάρεω νεὼν, οὐδ' ἐν Ἀκαρνανίᾳ περὶ τὸν Ἀμφίλοχον, οὐδ' ἐν Κιλικίᾳ περὶ τὸν Μόψον; Ἢ ἐστί τις ἐν τοῖς τοιούτοις εἴτε δαίμων, εἴτε ἥρως, εἴτε καὶ θεὸς, ἐνεργῶν τινα μείζονα ἢ κατὰ ἄνθρωπον; Εἰ μὲν γάρ φησι μηδὲν ἕτερον εἶναι, μήτε δαιμόνιον, μήτε θεῖον περὶ τούτους· κἂν νῦν ὁμολογησάτω τὴν ἑαυτοῦ γνώμην, (132) Ἐπικούρειος ὢν, καὶ μὴ τὰ αὐτὰ τοῖς Ἕλλησι φρονῶν, καὶ μήτε δαίμονας γιγνώσκων, μήτε κἂν ὡς Ἕλληνες θεοὺς σέβων· καὶ ἐλεγχέσθω, ὅτι μάτην καὶ τὰ προειρημένα, ὡς παραδεξάμενος αὐτὰ εἶναι ἀληθῆ, ἐκόμισε, καὶ τὰ ἐν τοῖς ἑξῆς ἐπιφερόμενα. Εἰ δὲ φήσει εἴτε δαίμονας, εἴτε ἥρωας, εἴτε καὶ θεοὺς[1]) εἶναι τοὺς κατειλεγμένους· ὁράτω ὅτι, ὅπερ οὐ βούλεται, κατασκευάσει δι' ὧν εἴρηκεν ὡς καὶ ὁ Ἰησοῦς τοιοῦτόν τι ἦν· διὸ καὶ δεδύνηται ἑαυτὸν παραστῆσαι οὐκ ὀλίγοις τῶν ἀνθρώπων θεόθεν ἐπιδεδημηκέναι τῷ γένει τῶν[2]) ἀνθρώπων. Ἅπαξ δὲ τοῦτ' ἐὰν παραδέξηται· ὅρα, εἰ μὴ ἀναγκασθήσεται ἰσχυρότερον αὐτὸν φῆσαι τούτων, οἷς αὐτὸν συγκατηρίθμησεν· ἐπεὶ ἐκείνων μέν γε οὐδεὶς κωλύει τὰς πρὸς τοὺς ἑτέρους τιμάς· οὗτος δὲ ἑαυτῷ θαῤῥῶν, ὡς πάντων ἐκείνων δυνατώτερος, ἀπαγορεύει τὰς τούτων ἀποδοχὰς, ὡς μοχθηρῶν δαιμόνων, καὶ τόπους ἐπὶ γῆς προκατειληφότων, ἐπεὶ τῆς καθαρωτέρας οὐ δύνανται ἐφάψασθαι χώρας καὶ θειοτέρας, ἔνθα μὴ φθάνουσιν αἱ ἀπὸ τῆς γῆς καὶ τῶν ἐν αὐτῇ μυρίων κακῶν παχύτητες.

36. Ἐπεὶ δὲ μετὰ ταῦτα καὶ τὰ περὶ τῶν παιδι-

---

[1]) Sic omnes Mss. (itemq. Boherell. in notis.) Libri excusi (v. c. edd. Spenc.) minus bene: θείους. R.

[2]) Boherellus: »Videtur delendum: τῶν ἀνθρώπων, propter eadem verba versu seq. repetita.«

κῶν Ἀδριανοῦ, (λέγω δὲ τὰ περὶ Ἀντινόου τοῦ μειρακίου, καὶ τὰς εἰς αὐτὸν[1]*) τῶν ἐν Ἀντινόου πόλει τῆς Αἰγύπτου τιμὰς,) οὐδὲν οἴεται ἀποδεῖν τῆς ἡμετέρας πρὸς τὸν Ἰησοῦν τιμῆς· φέρε καὶ τοῦτο ὡς φιλέχθρως λεγόμενον διελέγξωμεν. Τί γὰρ κοινὸν ἔχει ὁ γενόμενος ἐν τοῖς Ἀδριανοῦ παιδικοῖς βίος, οὐδὲ τὸν ἄῤῥενα ἀπαθῆ γυναικείας νόσου φυλάξαντος,*[2]*) πρὸς τὸν σεμνὸν ἡμῶν*[3]*) Ἰησοῦν, οὗ μηδὲ οἱ μυρία κατηγορήσαντες, καὶ ψευδῆ ὅσα περὶ αὐτοῦ λέγοντες, δεδύνηνται κατειπεῖν, ὡς κἂν τὸ τυχὸν ἀκολασίας κἂν ἐπ' ὀλίγον γευσαμένου; Ἀλλὰ καὶ, εἴπερ φιλαλήθως καὶ ἀδεκάστως τὰ περὶ τὸν Ἀντίνουν ἐξετάζοι τις, μαγγανείας ἂν Αἰγυπτίων καὶ τελετὰς εὕροι τὰς αἰτίας τοῦ δοκεῖν τι αὐτὸν ποιεῖν ἐν Ἀντινόου πόλει, καὶ μετὰ τὴν τελευτὴν αὐτοῦ· ὅπερ καὶ ἐπ' ἄλλων νεῶν ἱστορεῖται*[4]*) ὑπὸ Αἰγυπτίων καὶ τῶν τὰ τοιαῦτα δεινῶν γεγονέναι, ἔν τισι τόποις ἱδρυόντων δαίμονας μαντικοὺς, ἢ ἰατρικοὺς, πολλάκις δὲ καὶ βασανίζοντας τοὺς δοκοῦντάς τι παραβεβηκέναι περὶ τῶν τυχόντων βρωμάτων, ἢ περὶ τοῦ θίγειν νεκροῦ σώματος ἀνθρωπίνου, ἵνα δοκοῖεν δεδίττεσθαι τὸν πολὺν λαὸν*[5]*) καὶ ἀπαίδευτον. Τοιοῦτος δέ ἐστι καὶ ἐν Ἀντινόου πόλει τῆς Αἰγύπτου*

---

[1]) Ita recte omnino Cod. Regius. Alias (v. c. in edd. Spenc.) mendose: *αὐτὸν τῶν ἐν Ἀντινόου τοῦ τῆς Αἰγύπτου κτλ.* R. — In edd. Spenc. uncis inclusum legitur: *τοῦ*, Boherellus vero haec habet in notis: »Sic lego: *αὐτὸν ἐν Ἀντινόου πόλει τῆς Αἰγύπτου*.«

[2]) Boherellus, cui Ruaeus adstipulatur: »Lego: *φυλάξας*.«

[3]) Hoeschel. in textu (itemq. edd. Spenc. ad marg.) *ἡμῖν Ἰησοῦν*. R.

[4]) Major pars Mss. (itemq. edd. Spenc. ad marg.) *ἱστορεῖται*. Alias (v. c. in textu edd. Spenc.) *ἱστόρηται*. R.

[5]) Vocem *λαόν*, quae exciderat (v. c. in edd. Spenc.), restituunt Mss. R.

νομισθεὶς εἶναι θεὸς, οὗ ἀρετὰς οἱ μέν τινες κυβευτικώτερον ζῶντες καταψεύδονται· ἕτεροι δὲ ὑπὸ τοῦ ἐκεῖ ἱδρυμένου δαίμονος ἀπατώμενοι, καὶ ἄλλοι ἀπὸ ἀσθενοῦς τοῦ συνειδότος ἐλεγχόμενοι, οἴονται τίνειν [1]) θεήλατον ἀπὸ τοῦ Ἀντινόου ποινήν. Τοιαῦτα δέ ἐστι καὶ τὰ (133) δρώμενα αὐτῶν μυστήρια, καὶ αἱ δοκοῦσαι μαντεῖαι, ὧν πάνυ μακράν ἐστι τὰ τοῦ Ἰησοῦ. Οὐ γὰρ συνελθόντες γόητες, χάριν τίνοντες βασιλεῖ τινι κελεύοντι, ἢ ἡγεμόνι προστάσσοντι, πεποιηκέναι ἔδοξαν αὐτὸν εἶναι θεόν· ἀλλ' αὐτὸς ὁ τῶν ὅλων δημιουργὸς, ἀκολούθως [2]) τῇ ἐν τῷ λέγειν τεραστίως πιστικῇ δυνάμει, συνέστησεν αὐτὸν, ὡς τιμῆς ἄξιον, οὐ τοῖς εὐφρονεῖν ἐθέλουσι μόνον ἀνθρώποις, ἀλλὰ καὶ δαίμοσι, καὶ ἄλλαις ἀοράτοις δυνάμεσιν· αἵτινες μέχρι τοῦ δεῦρο ἐμφαίνουσιν, ἤτοι φοβούμεναι τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ ὡς κρείττονος, ἢ σεβασμίως ἀποδεχόμεναι ὡς κατὰ νόμους αὐτῶν ἄρχοντος. Εἰ γὰρ μὴ θεόθεν ἦν αὐτῷ δοθεῖσα σύστασις, οὐκ ἂν καὶ δαίμονες τῷ ὀνόματι αὐτοῦ ἀπαγγελλομένῳ μόνον εἴκοντες ἀνεχώρουν ἀπὸ τῶν ὑπ' αὐτῶν πολεμουμένων.

37. Αἰγύπτιοι [3]) μὲν οὖν διδαχθέντες τὸν Ἀντίνοον σέβειν, ἐὰν αὐτῷ παραβάλῃς Ἀπόλλωνα ἢ Δία,

---

[1]) Boherellus: »Scaliger in Animadvers. ad Euseb. ad ann. MMCXLV. legit: πνεῖν ποινήν, et Salmas. in notis ad Ael. Spartianum: πνεῖν πνοήν, quomodo et apud Scaligerum legendum videtur. Consule annotationes Spenceri (probantis lectionem: πνεῖν πνοήν) ad hunc locum. Sed placet vulgata lectio, propter illud: ἀσθενοῦς τοῦ συνειδότος, et θεήλατον.«

[2]) Guieto propter praecedens illud: πεποιηκέναι ἔδοξαν αὐτὸν εἶναι θεόν, scribendum videtur: ἀκολούθως τῇ ἐν τῷ λόγῳ τεραστίως ποιητικῇ δυνάμει. R.

[3]) Libri excusi (v. c. edd. Spenc.) in margine: Αἰγυπτίῳ μὲν οὖν διδαχθέντι τὸν Ἀντίνοον σέβειν, ἐὰν παραβάλλῃς κτλ. Sicque omnes Mss. excepto Joliano, cujus lectionem in textu sequimur ob sequentia: ἀνέξονται σεμνύνοντες. R.

ἀνέξονται, σεμνύνοντες τὸν Ἀντίνουν διὰ [1]) τοῦ ἐκείνοις αὐτὸν συναριθμεῖν. Καὶ ἐν τούτοις γὰρ ὁ Κέλσος σαφῶς ψεύδεται, λέγων· »κἂν παραβάλῃς αὐτῷ τὸν Ἀπόλλωνα, ἢ τὸν Δία, οὐκ ἀνέξονται.« Χριστιανοῖς [2]) δὲ μεμαθηκόσι τὴν αἰώνιον [3]) αὐτοῖς εἶναι ζωὴν ἐν τῷ γιγνώσκειν τὸν μόνον ἐπὶ πᾶσιν ἀληθινὸν Θεὸν, καὶ ὃν ἐκεῖνος ἀπέστειλεν Ἰησοῦν Χριστόν· μαθοῦσι δὲ καὶ, ὅτι πάντες [4]) μὲν οἱ θεοὶ τῶν ἐθνῶν εἰσι δαιμόνια λιχνὰ, καὶ [5]) περὶ τὰς θυσίας, καὶ τὰ αἵματα, καὶ τὰς ἀπὸ τῶν θυσιῶν ἀποφορὰς καλινδούμενα ἐπὶ ἀπάτῃ τῶν μὴ προσπεφευγότων τῷ ἐπὶ πᾶσι Θεῷ· οἱ δὲ τοῦ Θεοῦ θεῖοι καὶ ἅγιοι ἄγγελοι ἄλλης εἰσὶ φύσεως [6]) καὶ προαιρέσεως παρὰ τοὺς ἐπὶ γῆς πάντας δαίμονας· καὶ ὅτι οὗτοι σφόδρα ὀλίγοις γιγνώσκονται τοῖς περὶ τούτων συνετῶς καὶ ἐπιμελῶς ζητήσασιν, ἐὰν παραβάλῃς Ἀπόλλωνα καὶ Δία, ἤ τινα τῶν μετὰ κνίσσης, καὶ αἵματος, καὶ θυσιῶν, προσκυνουμένων, οὐκ ἀνέξονται· τινὲς μὲν, διὰ τὴν πολλὴν ἁπλότητα, μὴ εἰδότες μὲν δοῦναι λόγον περὶ ὧν ποιοῦσιν, εὐγνωμόνως δὲ τηροῦντες ἃ παρειλήφασιν· ἕτεροι δὲ μετ' οὐκ εὐκαταφρονήτων λόγων, ἀλλὰ καὶ βαθυτέρων, καὶ, (ὡς ἂν εἴποι τις Ἕλλην,) ἐσωτερικῶν καὶ ἐποπτικῶν, ἐν οἷς πολύς ἐστι λόγος περὶ Θεοῦ, καὶ τῶν τετιμημένων ἀπὸ Θεοῦ διὰ τοῦ μονογενοῦς Θεοῦ λόγου μετοχῇ θεότη-

---

[1]) Hoeschel. in notis: »Vetus interpres: διὰ τὸ αὐτὸν ἐκείνοις συνηριθμῆσθαι.«

[2]) Hoesch. in notis: »Vide an legendum: Χριστιανοὶ δὲ οὐκ ἀνέξονται, μεμαθηκότες τὴν — Θεὸν, καὶ ὃν — Χριστόν· μαθόντες δὲ καί κτλ. Discrepant enim interpretum Codices.«

[3]) Cfr. ev. Joann. XVII, 3.

[4]) Cfr. Psalm. XCVI, 5. (XCV.)

[5]) Vide quae ab Huetio disputata sunt Origenianor. lib. II. quaest. V. num. XXXVIII.

[6]) Consule quae observavit Huetius Origenianorum lib. II. quaest. V. num. VII. et VIII.

τος,[1]) διὰ τοῦτο δὲ καὶ ὀνόματι.[2]) Πολὺς δὲ ὁ λόγος καὶ ὁ περὶ τῶν θείων ἀγγέλων, καὶ ὁ περὶ τῶν ἐναντίων μὲν τῇ ἀληθείᾳ, ἠπατημένων δὲ, καὶ ἐξ ἀπάτης αὐτοὺς ἀναγορευόντων θεοὺς, ἢ ἀγγέλους θεοῦ, ἢ δαίμονας ἀγαθοὺς, ἢ ἥρωας ἐκ μεταβολῆς συστάντας ἀγαθῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς. Οἱ δὲ τοιοῦτοι Χριστιανοὶ καὶ κατασκευάσουσιν, ὅτι ὥσπερ πολλοὶ ἐν φιλοσοφίᾳ δοκοῦσιν εἶναι ἐν ἀληθείᾳ, ἤτοι ἑαυτοὺς κατασοφισάμενοι λόγοις πιθανοῖς, ἢ τοῖς ὑφ' ἑτέρων προσαγομένοις καὶ εὑρεθεῖσι συγκαταθέμενοι (134) προπετῶς· οὕτως[3]) εἰσὶ καὶ ἐν ταῖς ἔξω σωμάτων ψυχαῖς, καὶ ἀγγέλοις καὶ δαίμοσί τινες, ὑπὸ τῶν πιθανοτήτων ἑλκυσθέντες πρὸς τὸ ἑαυτοὺς ἀναγορεῦσαι θεούς. Καὶ[4]) διὰ τοὺς τοιούτους γε λόγους κατὰ τὸ ἀκριβὲς τελείως ἐν ἀνθρώποις μὴ δυναμένους εὑρεθῆναι, ἀσφαλὲς ἐνομίσθη τὸ μηδενὶ ἑαυτὸν ἐμπιστεῦσαι ἄνθρωπον ὄντα ὡς θεῷ, πλὴν[5]) μόνου τοῦ ἐπὶ πᾶσιν ὡς διαιτητοῦ, τὰ βαθύτατα ταῦτα καὶ θεωρήσαντος καὶ[6]) ὀλίγοις παραδόντος Ἰησοῦ Χριστοῦ.

---

[1]) Mss. (itemq. edd. Spenc. ad marg.) θεότητος. Libri excusi (v. c. edd. Spenc.) in textu: θειότητος. R.

[2]) Forte scribendum fuerit: ὀνόματος.

[3]) Ita recte Cod. Jolianus, male vero alii, et libri impressi (v. c. edd. Spenc., uncis licet voc. αἱ appositis) οὕτως εἰσὶ καὶ αἱ ἐν ταῖς ἔξω σωμάτων. R.

[4]) Temere, opinor, hunc locum, quem non cepit, sollicitat Guietus, qui sic scribendum censet: Καὶ διὰ τὸ τοὺς τοιούτους (id est: ἀγγέλους) τελείως ἐν ἀνθρώποις μὴ δύνασθαι διακριθῆναι, ἀσφαλὲς ἐνομίσθη κτλ. R.

[5]) Libri excusi (v. c. edd. Spenc.) ad marg. habent: πλὴν μόνον τοῦ ἐπὶ πᾶσιν ὡς διαιτητοῦ τὰ βαθύτατα, in textu vero: πλὴν μόνου τοῦ ἐν πᾶσιν ὡς διαιτητοῦ, τοῦ βαθύτατα κτλ. R.

[6]) Libri editi (itemq. edd. Spenc., uncis licet voc. ἐν appositis) in textu habent: καὶ ἐν ὀλίγοις κτλ., sed

38. *Περὶ*[1]) *μὲν οὖν τοῦ Ἀντινόου,*[2]) *ἤ τινος ἄλλου τοιούτου, εἴτε παῤ Αἰγυπτίοις, εἴτε παῤ Ἕλλησι, πίστις ἐστὶν, (ἵν᾽ οὕτως ὀνομάσω,) ἀτυχής· περὶ δὲ τοῦ Ἰησοῦ ἤτοι δόξασα ἂν εἶναι εὐτυχὴς, ἢ καὶ*[3]) *βεβασανισμένως ἐξητασμένη, δοκοῦσα μὲν εὐτυχὴς παρὰ τοῖς πολλοῖς, βεβασανισμένως δὲ ἐξητασμένη παρὰ πάνυ ὀλιγωτάτοις. Κἂν*[4]) *λέγω*[5]) *δέ τινα πίστιν εἶναι, ὡς ἂν οἱ πολλοὶ ὀνομάσαιεν, εὐτυχῆ· καὶ περὶ ταύτης ἀναφέρω τὸν λόγον ἐπὶ τὸν εἰδότα Θεὸν τὰς αἰτίας τῶν ἑκάστῳ μεμερισμένων ἐπιδημοῦντι τῷ βίῳ τῶν ἀνθρώπων. Καὶ Ἕλληνες δὲ φήσουσι καὶ ἐν τοῖς νομιζομένοις εἶναι σοφωτάτοις,*[6]) *κατὰ πολλὰ τὴν εὐτυχίαν εἶναι αἰτίαν, οἷον περὶ διδασκάλων τοιῶνδε, καὶ τοῦ περιπεσεῖν τοῖς κρείττοσιν, (ὄντων καὶ τῶν τὰς*[7]) *ἐναντίας αἱρέσεις διδασκόντων,) καὶ περὶ ἀνατροφῆς τῆς ἐν βελτίοσι. Πολλοῖς γὰρ καὶ τὰ τῆς ἀνατροφῆς ἐν*[8]) *τοι-*

---

bene abest a Mss. Codd. vocula *ἐν*, quam nos expunximus. R.

[1]) Cfr. Philoc. ed. Tarin. cap. XVIII. pag. 209. seqq., ubi, tituli instar, haec leguntur verba: *Ὅτι ἡ εἰς τὸν κύριον ἡμῶν πίστις μηδὲν κοινὸν ἔχουσα πρὸς τὴν ἄλογον τῶν ἐθνῶν δεισιδαίμονα πίστιν, ἐπαινετή τέ ἐστι καὶ ταῖς ἀρχῆθεν κοιναῖς ἐννοίαις συναγορεύει. Καὶ πρὸς τοὺς λέγοντας, πῶς ἐκ θνητοῦ σώματος ὄντα τὸν Ἰησοῦν Θεὸν νομίζομεν.*

[2]) Philoc. *Ἀντίνου.*

[3]) In edd. Spenc. uncis inclusum legitur *καί.*

[4]) Libri excusi (v. c. edd. Spenc.) ad marginem: *Καὶ λέγω.* R.

[5]) Philoc. *λέγω δὲ πίστιν τινὰ εἶναι.*

[6]) Philoc *σοφωτάτοις ὡς τὰ πολλὰ τὴν εὐτυχίαν κτλ.* [7]) Deest *τάς* in edd. Philoc.

[8]) Libri excusi (v. c. edd. Spenc.) ad marginem: *τοιούτως γεγένηται.* R. — Philoc. Mscr., Hoesch. teste: *καὶ περὶ ἀνατροφῆς τῆς βελτίονος. Πολλοῖς γὰρ κατὰ τὴν ἀνατροφὴν ἐν τοιούτοις.*

οὕτοις γεγένηται, ὡς μηδὲ φαντασίαν ἐπιτραπῆναι τῶν κρειττόνων λαβεῖν· ἀλλ'[1]) ἀεὶ καὶ ἐκ πρώτης ἡλικίας ἤτοι ἐν παιδικοῖς εἶναι ἀκολάστων ἀνδρῶν, ἢ δεσποτῶν, ἢ ἐν ἄλλῃ τινὶ κωλυούσῃ[2]) τὴν ψυχὴν ἀναβλέπειν κακοδαιμονίᾳ. Τὰς δὲ περὶ τούτων αἰτίας πάντως[3]) μὲν εἰκὸς εἶναι ἐν τοῖς τῆς προνοίας λόγοις· πίπτειν[4]) δὲ αὐτὰς εἰς ἀνθρώπους, οὐκ εὐχερές. Ἔδοξε δέ μοι ταῦτα διὰ μέσου ἐν παρεκβάσει εἰρηκέναι, διὰ[5]) τό· »τοσοῦτον ποιεῖ πίστις, ὁποία δὴ προκατασχοῦσα.« Ἐχρῆν γὰρ διὰ τὰς διαφόρους ἀνατροφὰς εἰπεῖν διαφορὰς τῶν ἐν ἀνθρώποις πίστεων, εὐτυχέστερον ἢ ἀτυχέστερον πιστευόυσι· καὶ ἐκ τούτου ἀναβῆναι, ὅτι δόξαι ἂν καὶ ἐν[6]) τοῖς ἐντρεχεστέροις εἰς αὐτὸ τὸ δοκεῖν εἶναι λογικωτέροις, καὶ λογικώτερον προστίθεσθαι τὰ πολλὰ δόγμασιν, ἡ ὀνομαζομένη εὐτυχία καὶ ἡ λεγομένη ἀτυχία συνεργεῖν. Ἀλλὰ γὰρ[7]) περὶ τούτων ἅλις.

39. Τὰ[8]) δ' ἑξῆς τοῦ Κέλσου κατανοητέον, ἐν οἷς καὶ »ἡμῖν[9]) φησι πίστιν[10]) ποιεῖν προκαταλαβοῦσαν ἡμῶν[11]) τὴν ψυχήν, τὴν περὶ τοῦ Ἰησοῦ τοιάνδε συγ-

---

[1]) Philoc. ἀλλὰ εἰ καὶ ἐκ πρώτης κτλ.

[2]) Philoc. κωλυούσῃ ἀναβλέπειν τὴν ψυχήν κτλ.

[3]) Desunt in Philoc. verba: πάντως μέν.

[4]) Philoc. πίπτειν δ' εἰς ἀνθρώπους αὐτὰς οὐκ εὐχερές.

[5]) Sic Cod. Regius. Hoeschel. autem ac Spenc. (in textu) διὰ τὸ τοσούτων· τί ποιεῖ πίστις, ὁποία κτλ. R. — Spenc. ad marg. τὸ τοσοῦτον, at δεῖξαι ὅτι τοσοῦτον κτλ. videtur legisse interpres; Philoc. vero: διὰ τοσούτων, τί ποιεῖ πίστις, ὁποῖα δή κτλ. — Philoc. Mscr., Hoeschel. teste: τοσοῦτόν τι ποιεῖ.

[6]) Deest ἐν in Philoc. [7]) Deest γάρ in Philoc.

[8]) Philoc. Τὰ δὲ ἑξῆς.

[9]) Philoc. Mscr., Hoesch. teste: ἡμῶν τὴν πίστιν.

[10]) Philoc. ποεῖν πίστιν καταλαβοῦσαν.

[11]) Hoesch. in textu, Spenc. ad marg. ἡμῖν.

κατάθεσιν.« Ἀληθῶς [1]) *γὰρ πίστις ἡμῖν ποιεῖ τὴν τοιαύτην συγκατάθεσιν. Ὅρα δὲ, εἰ μὴ αὐτόθεν ἡ πίστις αὐτὴ* [2]) *τὸ ἐπαινετὸν παρίστησιν* [3]), *ὅτι* [4]) *πιστεύομεν ἑαυτοὺς* [5]) *τῷ ἐπὶ πᾶσι θεῷ, χάριν ὁμολογοῦντες τῷ εἰς τοιαύτην πίστιν ὁδηγῷ, καὶ λέγοντες αὐτὸν οὐκ ἀθεεὶ τὸ* [6]) *τοιοῦτον τετολμηκέναι καὶ ἠνυκέναι· πιστεύομεν δὲ καὶ ταῖς προαιρέσεσι τῶν γραψάντων τὰ εὐαγγέλια, καταστοχαζόμενοι τῆς* (135) *εὐλαβείας αὐτῶν καὶ τοῦ συνειδότος, ἐμφαινομένων τοῖς γράμμασιν, οὐδὲν* [7]) *νόθον καὶ κυβευτικὸν καὶ πεπλασμένον καὶ* [8]) *πανοῦργον ἐχόντων. Καὶ γὰρ παρίσταται ἡμῖν, ὅτι οὐκ ἂν ψυχαὶ, μὴ μαθοῦσαι* [9]) *τὰ τοιαῦτα, ὁποῖα διδάσκει ἡ παρ' Ἕλλησι πανοῦργος* [10]) *σοφιστεία, πολλὴν ἔχουσα τὴν πιθανότητα, καὶ τὴν ὀξύτητα, καὶ ἡ* [11]) *ἐν τοῖς δικαστηρίοις καλινδουμένη ῥητορικὴ, οὕτω πλά-*

---

[1]) Verba: *Ἀληθῶς — τὴν τοιαύτην συγκατάθεσιν*, uncis in edd. Spenc. inclusa in Philoc. Mscr., Hoesch. teste, desunt. — Edd. Philoc. *Ἀληθῶς μὲν γὰρ κτλ.*

[2]) Philoc. *αὕτη*.

[3]) Ita recte Philocalia (itemq. Boherell. in notis) Alias (v. c. in edd. Spenc.) *περιΐστησιν*. R.

[4]) Libri editi (v. c. edd. Spenc.) ad marg. (itemq. Philoc. Mscr, Hoesch. teste): *ὅτε πιστεύομεν*. R.

[5]) Deest *ἑαυτούς* in Philoc.

[6]) Philoc. Mscr., Hoesch. teste: *τὸ τοιοῦτον καὶ τηλικοῦτον*.

[7]) Ita Codd. Reg., Basil., ac Philoc. (itemq. Boherell. in notis,) melius quam libri excusi (v. c. edd. Spenc.), in quibus legitur: *οὐδὲ νόθον*. R.

[8]) Pro verbis: *καὶ πανοῦργον*, quae in edd. Philoc. frustra desiderantur, Philoc. Mscr., Hoeschel. teste, obviam fert verba: *καὶ πᾶν κακοῦργον*.

[9]) Edd. Philoc. *μαθοῦσαι τοιαῦτα, ὁποῖα*, Philoc. vero Mscr., Hoesch. teste: *μαθοῦσαι ὁποῖα*.

[10]) Ita Codd. Regius, Basileensis, et Philocalia (itemq. Boherell. in notis.) Male autem Hoeschel. et Spenc. *πανούργως σοφιστία*. R.

[11]) Deest *ἡ* in Philoc.

σαι[1]) οἷοί τ' ἦσαν πράγματα, δυνάμενα[2]) ἀφ' ἑαυτῶν ἔχειν τὸ πρὸς πίστιν, καὶ τὸν ἀνάλογον τῇ πίστει βίον[3]) ἀγωγόν. Οἶμαι δὲ καὶ τὸν Ἰησοῦν διὰ τοῦτο βεβουλῆσθαι διδασκάλοις τοῦ δόγματος χρῆσθαι[4]) τοιούτοις, ἵνα μηδεμίαν μὲν[5]) ἔχῃ χώραν ὑπόνοια πιθανῶν σοφισμάτων· λαμπρῶς δὲ τοῖς συνιέναι δυναμένοις ἐμφαίνηται, ὅτι τὸ ἄδολον τῆς προαιρέσεως τῶν γραψάντων, ἐχούσης[6]) πολὺ τὸ, (ἵν' οὕτως ὀνομάσω,) ἀφελὲς, ἠξιώθη θειοτέρας δυνάμεως, πολλῷ μᾶλλον ἀνυούσης, ἤπερ[7]) ἀνύειν δύνασθαι δοκεῖ περιβολὴ λόγων, καὶ λέξεων σύνθεσις, καὶ μετὰ διαιρέσεων καὶ[8]) τεχνολογίας Ἑλληνικῆς ἀκολουθία.

40. Ὅρα δὲ, εἰ μὴ τὰ τῆς πίστεως ἡμῶν, ταῖς κοιναῖς ἐννοίαις ἀρχῆθεν συναγορεύοντα, μετατίθησι τοὺς εὐγνωμόνως ἀκούοντας τῶν λεγομένων. Εἰ γὰρ[9]) καὶ ἡ διαστροφὴ δεδύνηται, πολλῆς αὐτῇ κατηχήσεως συναγορευούσης, τοῖς πολλοῖς ἐμφυτεῦσαι τὸν περὶ ἀγαλμάτων λόγον ὡς[10]) θεῶν, καὶ[11]) τὸ περὶ τῶν γενομένων ἐκ χρυσοῦ, καὶ ἀργύρου, καὶ ἐλέφαντος, καὶ λι-

---

[1]) Libri impressi (v. c. edd. Spenc.) ad marginem: οἷαί τ' ἦσαν. R. — Philoc. πλάσαι οἷοί τε ἦσαν.

[2]) Philoc. Mscr., Hoeschel. teste: δυνάμενα ἀνάλογον ἐφ' ἑαυτῶν ἔχειν τὸ πρὸς πίστιν, καὶ τὸν τῇ πίστει, Philoc. vero impressa: δυνάμενα ἀφ' ἑαυτῶν ἔχειν τι πρὸς πίστιν, καὶ τὸν ἀνάλογον τῇ πίστει.

[3]) Deest βίον in Philoc.

[4]) Philoc. χρήσασθαι. [5]) Deest μέν in Philoc.

[6]) Philoc. ἐχούσης τὸ, ἵν' οὕτως εἴπω, ἀφελές.

[7]) Philoc. εἴπερ.

[8]) Philoc. καὶ Ἑλληνικῆς τεχνολογίας.

[9]) In edd. Spenc. uncis inclusum legitur καί.

[10]) Philoc. ὡς περὶ θεῶν.

[11]) R. non male in notis: »Scribendum videtur: καὶ τὸν περὶ τῶν γενομένων.« R. — Philoc. habet: καὶ τῶν περιγενομένων.

θου ὡς προσκυνήσεως ἀξίων· ἀλλ᾽ ἡ κοινὴ ἔννοια ἀπαιτεῖ ἐννοεῖν, ὅτι ὁ [1]) θεὸς οὐδαμῶς ἐστιν ὕλη φθαρτὴ, οὐδὲ τιμᾶται ἐν ἀψύχοις ὕλαις ὑπὸ [2]) ἀνθρώπων μορφούμενος, ὡς κατ᾽ εἰκόνα ἤ τινα σύμβολα ἐκείνου γιγνομέναις. [3]) Διόπερ εὐθέως λέγεται τὰ περὶ ἀγαλμάτων, ὅτι [4]) οὐκ εἰσὶ θεοί· καὶ τὰ περὶ τῶν τοιούτων δημιουργημάτων, ὅτι [5]) οὐκ ἔστι συγκριτὰ [6]) πρὸς τὸν δημιουργόν· ὀλίγα [7]) τε περὶ τοῦ ἐπὶ πᾶσι θεοῦ δημιουργήσαντος, καὶ συνέχοντος καὶ κυβερνῶντος τὰ ὅλα. Καὶ εὐθέως ὡσπερεὶ [8]) τὸ συγγενὲς ἐπιγνοῦσα ἡ λογικὴ ψυχὴ, ἀποῤῥίπτει μὲν ἃ τέως ἐδόξαζεν [9]) εἶναι θεοὺς, φίλτρον δ᾽ ἀναλαμβάνει φυσικὸν τὸ πρὸς τὸν κτίσαντα, καὶ διὰ τὸ πρὸς ἐκεῖνον φίλτρον, ὑπεραποδέχεται καὶ τὸν ταῦτα πρῶτον πᾶσι τοῖς ἔθνεσι παραστήσαντα δι᾽ ὧν κατεσκεύασε μαθητῶν· οὓς ἐξέπεμψε μετὰ θείας δυνάμεως καὶ ἐξουσίας κηρύξαι τὸν περὶ τοῦ [10]) θεοῦ καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ λόγον.

41. Ἐπεὶ δ᾽ ἐγκαλεῖ ἡμῖν, οὐκ οἶδ᾽ ἤδη ὁποσάκις, [11]) περὶ »τοῦ Ἰησοῦ, ὅτι [12]) ἐκ θνητοῦ σώματος

---

[1]) Desideratur ὁ in edd. Spenc. et Ruaei.

[2]) Philoc. ὑπὸ ἀνθρώπου μορφούμενος, ὡς οὐ κατ᾽ εἰκόνα. [3]) Philoc. γενομέναις.

[4]) Desunt in Philoc. verba: ὅτι οὐκ εἰσὶ θεοί. — Cfr. II Regg. XIX, 18. (IV Regg.) I Chron. XVI, 26. Psalm. CXV, 4. (CXIII, 12.) CXXXV, 15. (CXXXIV.) Sap. Sal. XV, 8. Jesai. XXXVII, 19. Jerem. II, 11. XVI, 19. et Act. XIX, 26.

[5]) Edd. Spenc. ὅτι οὐκ εἰσί.

[6]) Philoc. συγκριτικά.

[7]) Desunt in Philoc. verba: ὀλίγα τε περί.

[8]) Sic recte omnino Philocalia, male autem libri excusi (v. c. edd. Spenc.) περὶ τὸ συγγενές. R.

[9]) Philoc. ἐδόξασεν.

[10]) Deest τοῦ in Philoc. [11]) Philoc. ποσάκις.

[12]) Hoesch. in textu (itemq. edd. Spenc. ad marg.) ἐπεὶ τοῦτον ἐκ θνητοῦ κτλ. R.

ὄντα, θεὸν νομίζομεν, καὶ ἐν τούτῳ ὅσια δρᾶν δοκοῦμεν· « περισσὸν μὲν τὸ ἔτι πρὸς τοῦτο λέγειν· πλείονα γὰρ ἐν τοῖς ἀνωτέρω λέλεκται. Ὅμως [1]) δὲ ἴστωσαν [2]) οἱ ἐγκαλοῦντες, ὅτι [3]) ὃν μὲν νομίζομεν καὶ πεπείσμεθα ἀρχῆθεν εἶναι θεὸν, καὶ υἱὸν θεοῦ, οὗτος ὁ αὐτολόγος ἐστὶ, καὶ ἡ αὐτοσοφία, καὶ ἡ αὐτοαλήθεια· τὸ δὲ θνητὸν αὐτοῦ σῶμα, καὶ τὴν ἀνθρωπίνην (136) ἐν αὐτῷ ψυχὴν, τῇ πρὸς [4]) ἐκεῖνον οὐ μόνον κοινωνίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἑνώσει καὶ ἀνακράσει, τὰ μέγιστά φαμεν προσειληφέναι, καὶ τῆς ἐκείνου θειότητος [5]) κεκοινωνηκότα [6]) εἰς θεὸν μεταβεβηκέναι. [7]) Ἐὰν δέ τις προσκόπτῃ [8]) καὶ περὶ τοῦ σώματος αὐτοῦ ταῦθ' ἡμῶν λεγόντων· ἐπιστησάτω τοῖς ὑπὸ τῶν [9]) Ἑλλήνων λεγομένοις περὶ τῆς τῷ ἰδίῳ λόγῳ ἀποίου ὕλης, ποιότητας ἀμφισκομένης, [10]) ὁποίας ὁ δημιουργὸς βούλεται αὐτῇ περιτιθέναι, καὶ πολλάκις τὰς μὲν προτέρας ἀποτιθεμένης, κρείττονας δὲ καὶ διαφόρους ἀναλαμβανούσης. Εἰ γὰρ ὑγιῆ τὰ τοιαῦτα, τί θαυμαστὸν, τὴν ποιότητα τοῦ θνη-

---

[1]) Philoc. ὅμως δ' κτλ.

[2]) Hoesch. in textu (itemq. edd. Spenc. ad marg.) ἰδέτωσαν. R.

[3]) Philoc. ὅτι ὃ νομίζομεν κτλ.

[4]) Hoesch. et Spenc. πρὸς ἐκεῖνο, sed Philoc. (itemq. Boherellus in notis) recte: πρὸς ἐκεῖνον. R.

[5]) Philoc. et Cod. Palat. θεότητος.

[6]) Boherellus: »Lege: κεκοινωνηκός.

[7]) Philoc. μεταβεβληκέναι. Quae lectio non spernenda, cum praesertim infra legatur: μεταβαλεῖν εἰς αἰθέριον καὶ θείαν ποιότητα. R. — Equidem non solum non spernendam esse dixerim lectionem hancce, sed et eam receptae omnino praeferendam esse.

[8]) Philoc. προσκόπτει καὶ περὶ τοῦ σώματος ἡμῶν τοῦθ' ἡμῶν λεγόντων.

[9]) Deest τῶν in edd. Spenc.

[10]) Philoc. ἀμπισχομένης.

τοῦ κατὰ[1]) τὸν Ἰησοῦν σώματος προνοίᾳ θεοῦ βουληθέντος, μεταβαλεῖν εἰς αἰθέριον καὶ θείαν ποιότητα;

42. Οὐχ ὡς διαλεκτικὸς μὲν οὖν εἶπεν ὁ Κέλσος, παραβάλλων τὰς ἀνθρωπίνας τοῦ[2]) Ἰησοῦ σάρκας χρυσῷ, καὶ ἀργύρῳ, καὶ λίθῳ, ὅτι αὗται ἐκείνων φθαρτότεραι.[3]) Πρὸς[4]) γὰρ τὸν ἀκριβῆ λόγον, οὔτ'[5]) ἄφθαρτον ἀφθάρτου ἀφθαρτότερον· οὔτε[6]) φθαρτὸν φθαρτοῦ φθαρτότερον. Ἀλλ'[7]) εἰ ἄρα φθαρτότερον, ὅμως δὲ καὶ πρὸς τοῦτο φήσομεν, ὅτι εἴπερ δυνατὸν ἀμείβειν[8]) ποιότητας τὴν ὑποκειμένην πάσαις ποιότησιν ὕλην· πῶς οὐ δυνατὸν καὶ τὴν σάρκα τοῦ Ἰησοῦ ἀμείψασαν ποιότητας γεγονέναι τοιαύτην, ὁποίαν ἐχρῆν εἶναι τὴν ἐν αἰθέρι καὶ τοῖς ἀνωτέρω[9]) αὐτοῦ τόποις πολιτευομένην, οὐκέτι ἔχουσαν τὰ[10]) τῆς σαρκικῆς ἀσθενείας ἴδια, καὶ ἅτινα μιαρώτερα ὠνόμασεν ὁ Κέλσος; Οὐδὲ τοῦτο φιλοσόφως ποιῶν· τὸ γὰρ κυρίως μιαρὸν, ἀπὸ κακίας τοιοῦτόν ἐστι. Φύσις δὲ σώματος οὐ μιαρά· οὐ γὰρ ᾗ[11])

---

[1]) Hoesch. et Spenc. κατὰ τὸ τοῦ Ἰησοῦ σῶμα, sed Philoc. ut in nostro textu R.

[2]) Philoc. τοῦ θεοῦ σάρκας.

[3]) Edd. Spenc. φθαρτότερον. Jam Boherellus vero: »Lege e Philoc. φθαρτότεραι.«

[4]) Philoc. Κατὰ γὰρ τὸν κτλ.

[5]) Philoc. οὔτε ἄφθαρτον.

[6]) Desunt in Philoc. verba: οὔτε φθαρτὸν φθαρτοῦ φθαρτότερον.

[7]) Philoc. ἀλλ' ᾗ ἀφθαρτότερον· ὅμως δὲ καί κτλ. — Philoc. Msc., Hoesch. teste: ἄρα εὐφθαρτότεραι. (?)

[8]) Edd. Spenc. ἀμείβην. Sed jam Boherellus: »Lege: ἀμείβειν.

[9]) Philoc. ἀνωτέρω. Hoesch. et Spenc. ἀνωτάτω. R.

[10]) Hoesch. in textu (itemq. edd Spenc. ad marg.) τὰ τῆς σαρκὸς ἀσθενείας. R.

[11]) Sic recte Philoc. impressa (itemq. Boherellus et, si ἔχειν exceperis, edd. Spenc. ad marg.); male autem alias (v. c. in edd. Spenc.) post vocem σώματος (uncis inclus. in edd. Spenc.) additur μιαρότητος. R. —

φύσις σώματός[1]) ἐστι, τὸ γεννητικὸν τῆς μιαρότητος ἔχει τὴν κακίαν. Εἶτ᾽[2]) ἐπεὶ ὑπειδόμενος τὴν παρ᾽ ἡμῶν ἀπολογίαν, λέγει περὶ τῆς μεταβολῆς τοῦ σώματος αὐτοῦ, ὅτι »ἀλλ᾽ ἀποθέμενος ταύτας, ἄρα ἔσται θεός. Τί οὖν οὐχὶ μᾶλλον ὁ Ἀσκληπιὸς, καὶ Διόνυσος, καὶ Ἡρακλῆς;« Φήσομεν· τί τηλικοῦτον Ἀσκληπιὸς, ἢ Διόνυσος, ἢ Ἡρακλῆς εἰργάσαντο; Καὶ τίνας ἕξουσιν ἀποδεῖξαι βελτιωθέντας τὰ ἤθη καὶ κρείττους γενομένους ἀπὸ τῶν λόγων καὶ τοῦ βίου αὐτῶν, ἵνα γένωνται θεοί; Πολλὰς γὰρ τὰς περὶ αὐτῶν ἱστορίας ἀναγνόντες, ἴδωμεν εἰ ἐκαθάρευσαν ἀπὸ ἀκολασίας, ἢ ἀδικίας, ἢ ἀφροσύνης, ἢ δειλίας. Καὶ εἰ μὲν μηδὲν εὑρεθείη τοσοῦτον[3]) ἐν αὐτοῖς· ἰσχυρὸς ἂν εἴη ὁ τοῦ Κέλσου λόγος, ἐξισῶν τῷ Ἰησοῦ τοὺς προειρημένους. Εἰ δὲ δῆλόν ἐστι, κἂν τινα φέρηται περὶ αὐτῶν ὡς χρηστότερα, ὅτι μυρία ὅσα παρὰ τὸν ὀρθὸν λόγον πεποιηκέναι ἀναγεγραμμένοι εἰσί· πῶς ἔτι εὐλόγως μᾶλλον τοῦ Ἰησοῦ φήσεις αὐτοὺς ἀποθεμένους τὸ θνητὸν σῶμα γεγονέναι θεούς;

43. Μετὰ ταῦτα λέγει περὶ ἡμῶν, ὅτι »καταγελῶμεν τῶν προσκυνούντων τὸν Δία, ἐπεὶ τάφος αὐτοῦ ἐν Κρήτῃ δείκνυται· καὶ οὐδὲν ἧττον σέβομεν τὸν ἀπὸ τοῦ τάφου, οὐκ εἰδότες, πῶς καὶ καθὸ Κρῆτες τὸ τοιοῦτο[4]) ποιοῦσιν.« Ὅρα οὖν, ὅτι ἐν τούτοις (137) ἀπολογεῖται μὲν περὶ Κρητῶν, καὶ τοῦ Διὸς, καὶ τοῦ τάφου αὐτοῦ· αἰνιττόμενος τροπικὰς ὑπονοίας, καθ᾽ ἃς πεπλάσθαι λέγεται ὁ περὶ τοῦ Διὸς μῦθος· ἡμῶν δὲ κατηγορεῖ, ὁμολογούντων μὲν τετάφθαι τὸν ἡμέτερον

---

[1]) Philoc. Mscr., Hoesch. teste: σώματός ἐστι τὸ γεννητικὸν τῆς μιαρότητος ἢ καὶ τὴν κακίαν.

[2]) Verba: Εἶτ᾽ ἐπεί κτλ. usque ad finem num. 43. frustra desiderantur in edd. Philoc.

[3]) Hoesch. et Spenc. in marg. τοιοῦτον. R.

[4]) Spenc. in textu: τοῦτο, ad marg. vero: τοιοῦτο.

Ἰησοῦν, φασκόντων δὲ καὶ ἐγηγέρθαι αὐτὸν ἀπὸ τοῦ τάφου, ὅπερ Κρῆτες οὐκέτι περὶ τοῦ Διὸς ἱστοροῦσιν. Ἐπεὶ δὲ δοκεῖ[1]) συναγορεύειν τῷ ἐν Κρήτῃ τάφῳ τοῦ Διὸς, λέγων· »ὅπως μὲν καὶ καθότι Κρῆτες τοῦτο ποιοῦσιν οὐκ εἰδότες·« φήσομεν, ὅτι καὶ ὁ Κυρηναῖος Καλλίμαχος, πλεῖστα ὅσα ἀναγνοὺς ποιήματα, καὶ ἱστορίαν σχεδὸν πᾶσαν ἀναλεξάμενος Ἑλληνικὴν, οὐδεμίαν οἶδε τροπολογίαν ἐν τοῖς περὶ Διὸς καὶ τοῦ τάφου αὐτοῦ. Διὸ καὶ ἐγκαλεῖ τοῖς Κρησὶν ἐν τῷ εἰς τὸν Δία γραφέντι αὐτοῦ ὕμνῳ, λέγων·

Κρῆτες[2]) ἀεὶ ψεῦσται· καὶ γὰρ τάφον, ὦ ἄνα, σεῖο
Κρῆτες ἐτεκτήναντο. Σὺ δ' οὐ θάνες· ἐσσὶ γὰρ αἰεί.

Καὶ ὁ εἰπών· »Σὺ δ' οὐ θάνες, ἐσσὶ γὰρ αἰεί·« ἀρνησάμενος τὴν ἐν Κρήτῃ ταφὴν τοῦ Διὸς, τὴν ἀρχὴν τοῦ θανάτου ἱστορεῖ γεγονέναι περὶ τὸν Δία. Ἀρχὴ δὲ θανάτου ἡ ἐπὶ γῆς γένεσις· λέγει δ' οὕτως·

Ἐν δέ σε Παῤῥασίοις[3]) Ῥείη τέκεν εὐνηθεῖσα.

Ἐχρῆν δ' αὐτὸν, ὡς ἠρνήσατο τὴν ἐν Κρήτῃ γένεσιν τοῦ Διὸς διὰ τὸν τάφον αὐτοῦ, ὁρᾷν, ὅτι ἠκολούθει τῇ ἐν Ἀρκαδίᾳ γενέσει αὐτοῦ τὸ καὶ ἀποθανεῖν τὸν γεγεννημένον. Τοιαῦτα δὲ καὶ περὶ τούτων λέγει ὁ Καλλίμαχος.

Ζεῦ,[4]) σὲ μὲν Ἰδαίῃσιν ἐν οὔρεσί φασι γενέσθαι,
Ζεῦ, σὲ δ' ἐν Ἀρκαδίῃ· πότεροι, πάτερ, ἐψεύσαντο;
Κρῆτες ἀεὶ ψεῦσται, καὶ τὰ ἑξῆς.

Εἰς ταῦτα δ' ἡμᾶς ἤγαγεν ὁ Κέλσος, ἀγνωμονῶν περὶ τοῦ Ἰησοῦ· καὶ συγκατατιθέμενος μὲν τοῖς γεγραμμένοις, ὅτι ἀπέθανε καὶ ἐτάφη· πλάσμα δὲ ἡγούμενος

---

[1]) Spenc. in textu: δοκεῖς, ad marg. vero: δοκεῖ.

[2]) Cfr. Callimach. hymn. in Jovem vers. 8. et 9.

[3]) Mss. Παῤῥασίοις. Hoesch. et Spenc. in textu: Παρνασίοις. Libri editi Callimachi: Παῤῥασίῃ. R. — Cfr. Callimach. hymn. in Jovem vers. 10.

[4]) Cfr. Callimach. hymn. in Jovem vers. 6—8. — Edd. Callimachi: Ἰδαίοισιν.

εἶναι, ὅτι καὶ ἀνέστη ἀπὸ τῶν νεκρῶν· καὶ ταῦτα μυρίων προφητῶν καὶ τοῦτο προειρηκότων, καὶ πολλῶν ὄντων σημείων τῆς μετὰ θάνατον ἐπιφανείας αὐτοῦ.

44. Εἶθ'[1]) ἑξῆς τούτοις ὁ Κέλσος τὰ ὑπὸ ὀλίγων πάνυ παρὰ τὴν διδασκαλίαν[2]) Ἰησοῦ λεγόμενα νομιζομένων Χριστιανῶν, οὐ φρονιμωτέρων, (ὡς οἴεται,) ἀλλ' ἀμαθεστέρων,[3]) φέρων, φησὶ »τοιαῦτα ὑπ' αὐτῶν προστάσσεσθαι·[4]) μηδεὶς προσίτω πεπαιδευμένος, μηδεὶς σοφὸς, μηδεὶς φρόνιμος· (κακὰ[5]) γὰρ ταῦτα νομίζεται παρ' ἡμῖν·) ἀλλ' εἴ τις ἀμαθὴς, εἴ τις ἀνόητος, εἴ[6]) τις ἀπαίδευτος, εἴ τις νήπιος, θαῤῥῶν ἡκέτω. Τούτους γὰρ ἀξίους[7]) τοῦ σφετέρου θεοῦ αὐτόθεν ὁμολογοῦντες, δῆλοί εἰσιν, ὅτι[8]) μόνους τοὺς ἠλιθίους καὶ ἀγεννεῖς καὶ ἀναισθήτους, καὶ ἀνδράποδα, καὶ γύναια, καὶ παιδάρια, πείθειν ἐθέλουσί τε καὶ δύνανται.« Καὶ πρὸς ταῦτα δέ φαμεν, ὅτι, ὥσπερ[9]) εἴ τις, (τοῦ Ἰησοῦ διδάσκοντος τὰ περὶ σωφροσύνης, (138) καὶ λέγοντος· »ὃς[10]) ἐὰν ἐμβλέψῃ γυναικὶ πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι, ἤδη ἐμοίχευσεν αὐτὴν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ·)« ἑώρα[11]) ὀλί-

---

[1]) Sic Mss. et Philoc. (itemq. Boherell. in not.) rectius sane quam Hoesch. et Spenc. Εἰ δ' ἑξῆς. R. — Cfr. Philoc. cap. XVIII. ed. Tarini pag. 187. seqq.

[2]) Philoc. Ἰησοῦ διδασκαλίαν.

[3]) Ita Codd. Reg. et Basileensis. Alias (v. c. in edd. Philoc. et Spenc.) ἀμαθεστάτων. R.

[4]) Philoc. προστάττεσθαι.

[5]) Hoesch. et Spenc. in marg. καὶ γὰρ ταῦτα κτλ.

[6]) Verba: εἴ τις ἀπαίδευτος, in antea editis (v. c. edd. Spenc.) omissa sunt, sed supplentur e Philocalia.

[7]) Philoc. ἀξίους εἶναι τοῦ.

[8]) Philoc. Mscr. ὅτι μόνους τοὺς ἠλιθίους, καὶ ἀσθενεῖς, καὶ ἀναισθήτους. R.

[9]) Deest ὥσπερ in edd. Philoc.

[10]) Cfr. Matth. V, 28.

[11]) Philoc. ἑώρα τινὰς ὀλίγους.

γους ἀπὸ τῶν τοσούτων Χριστιανοὺς[1]) εἶναι νομιζομένους ἀκολάστως ζῶντας, εὐλογώτατα μὲν ἂν[2]) αὐτοῖς ἐνεκάλει παρὰ τὴν Ἰησοῦ βιοῦσι διδασκαλίαν· ἀλογώτατα δ' ἂν ἐποίησεν, εἰ τὸ κατ'[3]) ἐκείνων ἔγκλημα τῷ λόγῳ προσῆπτεν· οὕτως ἐὰν εὑρίσκηται οὐδενὸς ἧττον ὁ Χριστιανῶν λόγος ἐπὶ σοφίαν προκαλούμενος, ἐγκλητέον μὲν ἔσται τοῖς συναγορεύουσι τῇ σφῶν ἀμαθίᾳ, καὶ λέγουσιν οὐ ταῦτα μὲν, ἅπερ ὁ Κέλσος ἀνέγραψεν· (οὐδὲ[4]) γὰρ οὕτως ἀναισχύντως, κἂν ἰδιῶταί τινες ὦσι καὶ ἀμαθεῖς, λέγουσιν·) ἕτερα δὲ πολλῷ ἐλάττονα καὶ ἀποτρεπτικὰ τοῦ ἀσκεῖν σοφίαν.

45. Ὅτι δὲ βούλεται ἡμᾶς εἶναι σοφοὺς ὁ λόγος, δεικτέον καὶ ἀπὸ τῶν παλαιῶν καὶ Ἰουδαϊκῶν γραμμάτων, οἷς καὶ ἡμεῖς χρώμεθα· οὐχ ἧττον δὲ καὶ ἀπὸ τῶν μετὰ τὸν Ἰησοῦν γραφέντων, καὶ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις θείων[5]) εἶναι πεπιστευμένων. Ἀναγέγραπται δὴ[6]) ἐν πεντηκοστῷ ψαλμῷ Δαυὶδ[7]) ἐν τῇ πρὸς θεὸν εὐχῇ λέγων· »τὰ[8]) ἄδηλα καὶ τὰ κρύφια τῆς[9]) σοφίας σου ἐδήλωσάς μοι.« Καὶ εἴ τίς γε ἐντύχοι τοῖς ψαλμοῖς, εὕροι ἂν πολλῶν[10]) σοφῶν δογμάτων πλήρη τὴν βίβλον. Καὶ Σολομὼν[11]) δὲ, ἐπεὶ σοφίαν ᾔτησεν,[12])

---

[1]) Edd. Spenc. ad marg. Χριστιανῶν.

[2]) Deest ἂν in edd. Spenc.

[3]) Philoc. κατ' ἐκεῖνον.

[4]) Philoc. οὐ γὰρ οὕτως κτλ.

[5]) Deest θείων in Philoc.

[6]) Philoc. δέ.

[7]) Philoc. itemq. edd. Spenc. Δαβίδ.

[8]) Psalm. LI, 6. (L.)

[9]) Philoc. τῆς καρδίας μου ἐδήλωσάς μοι.

[10]) Philoc. πολλῶν καὶ σοφῶν δογμάτων.

[11]) Philoc. ubique Σολομών, Hoesch. et Spenc. (in textu): Σαλομών. R. — Edd. Spenc. ad marg. Σολομών.

[12]) Philoc. ἐξῄτησεν. — Cfr. I Regg. III, 9. (III Regg.) coll. Sap. Sal. VII, 6. 7. seqq.

ἀπεδέχθη·[1]) καὶ τῆς σοφίας αὐτοῦ τὰ[2]) ἴχνη ἐστὶν ἐν τοῖς συγγράμμασι θεωρῆσαι, μεγάλην ἔχοντα ἐν βραχυλογίᾳ περίνοιαν. Ἐν οἷς ἂν εὕροις[3]) πολλὰ ἐγκώμια τῆς σοφίας, καὶ προτρεπτικὰ, περὶ τοῦ σοφίαν δεῖν ἀναλαβεῖν. Καὶ οὕτω γε σοφὸς ἦν Σολομὼν,[4]) ὥστε[5]) »τὴν βασιλίδα[6]) Σαβὰ,[7]) ἀκούσασαν αὐτοῦ τὸ ὄνομα καὶ τὸ ὄνομα κυρίου,[8]) ἐλθεῖν πειράσαι αὐτὸν ἐν αἰνίγμασιν. Ἥτις καὶ ἐλάλησεν αὐτῷ πάντα, ὅσα ἦν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῆς. Καὶ ἀπήγγειλεν αὐτῇ Σολομὼν[9]) πάντας τοὺς λόγους αὐτῆς. Οὐκ ἦν λόγος παρεωραμένος ὑπὸ τοῦ βασιλέως, ὃν[10]) οὐκ ἀπήγγειλεν αὐτῇ. Καὶ[11]) εἶδε βασίλισσα Σαβὰ[12]) πᾶσαν τὴν[13]) φρόνησιν Σολομὼν,[14]) καὶ τὰ κατ' αὐτόν· καὶ ἐξ[15]) αὐτῆς ἐγένετο. Καὶ εἶπε πρὸς[16]) τὸν βασιλέα· ἀληθὴς ὁ λόγος, ὃν ἤκουσα ἐν τῇ γῇ μου περὶ[17]) σοῦ, καὶ περὶ

---

[1]) Philoc. ἀπεδείχθη.

[2]) Deest τά in Philoc. [3]) Edd. Spenc. εὕρῃς.

[4]) Edd. Spenc. Σαλομών. — Cfr. pag. 310. not. 11.

[5]) Philoc. ὥστε καὶ τήν.

[6]) Philoc. Mscr., Hoesch. teste: βασίλισσαν νότου ἀκούσασαν, Philoc. vero impressa: βασίλισσαν Σαβᾶ ἀκούσασαν.

[7]) Edd. Spenc. Σαββά, ed. vero Ruaei: Σαβά. — Cfr. 1 Regg. X, 1—7. (III Regg.)

[8]) Edd. Spenc. ad marg. Χριστοῦ.

[9]) Edd. Spenc. in textu: Σαλομών, ad marg. vero: Σολομών. Cfr. pag. 310. not. 11.

[10]) Phil. Mscr., Hoesch. teste: ὃν οὐκ ἐλάλησεν αὐτῇ.

[11]) Philoc. Καὶ εἶδεν ἡ βασίλισσα Σαβᾶ.

[12]) Edd. Spenc. Σαββά. — Cfr. pag. huj. not. 7.

[13]) Deest τήν, uncis inclusum in edd. Spenc., in Philoc.

[14]) Philoc. Σολομῶντος, edd. Spenc. Σαλομών.

[15]) Philoc. ἐξ ἑαυτῆς ἐγένοντο.

[16]) Philoc. πρὸς αὐτὸν τὸν βασιλέα.

[17]) Edd. Spenc. ad marginem: Libri editi: περὶ του λόγου σου. — Cfr. 1 Regg. X, 6. (III Regg.)

τῆς φρονήσεώς σου· καὶ οὐκ ἐπίστευσα τοῖς λαλοῦσί μοι, ἕως[1]) ὅτε παρεγενόμην, καὶ ἑωράκασιν οἱ ὀφθαλμοί μου. Καὶ ἰδοὺ οὐκ ἔστι καθὼς ἀπήγγειλάν[2]) μοι τὸ ἥμισυ. Προστέθεικας σοφίαν, καὶ ἀγαθὰ πρὸς αὐτά, ἐπὶ πᾶσαν τὴν ἀκοὴν ἣν[3]) ἤκουσα.« Γέγραπται δὴ περὶ[4]) αὐτοῦ, ὅτι »καὶ[5]) ἔδωκε κύριος φρόνησιν τῷ Σολομὼν[6]) καὶ σοφίαν πολλὴν σφόδρα, καὶ χύμα καρδίας ὡς[7]) ἡ ἄμμος ἡ[8]) παρὰ τὴν θάλασσαν. Καὶ ἐπληθύνθη[9]) σοφία ἐν[10]) Σολομὼν σφόδρα ὑπὲρ τὴν φρόνησιν πάντων ἀνθρώπων[11]) ἀρχαίων, καὶ[12]) ὑπὲρ πάντας φρονίμους Αἰγύπτου, καὶ ἐσοφίσατο ὑπὲρ[13]) πάντας ἀνθρώπους,[14]) καὶ ἐσοφίσατο ὑπὲρ Γεθὰν τὸν

---

[1]) Edd. Spenc. ad marginem: Libri editi: ἕως ὅτου. Cfr. 1 Regg. X, 7. (III Regg.)

[2]) Philoc. ἀνήγγειλάν μοι, τὸ ἥμισυ προστέθεικας κτλ. [3]) Deest ἣν in Philoc.

[4]) Philoc. περὶ τοῦ αὐτοῦ.

[5]) Cfr. I Regg. IV, 29—34. (III Regg.)

[6]) Philoc. Mscr., Hoesch. teste: Σολομῶντι, Philoc. vero excusa: Σολομῶν. — Edd. Spenc. Σαλομών.

[7]) Edd. Spenc. in textu: ὡσεὶ ἄμμος, ad marg. vero: ὡς ἡ ἄμμος.

[8]) Philoc. ἡ περὶ τὴν θάλασσαν.

[9]) Philoc. ἐπληθύνθη ἡ σοφία Σολομῶν.

[10]) Edd. Spenc. ἐν Σαλομών.

[11]) Deest ἀνθρώπων in Philoc.

[12]) Hoesch. et Spencerus: καὶ ἐπὶ πάντας φρονίμους Αἰγύπτου, καὶ ἐσοφίσατο ὑπὲρ πάντας φρονίμους Αἰγύπτου, καὶ ἐσοφίσατο ὑπὲρ πάντας ἀνθρώπους. Sed Philocal. recte omittit verba: καὶ ἐσοφίσατο ὑπὲρ πάντας φρονίμους Αἰγύπτου. R. — Cfr. tamen I Regg. IV, 30. (III Regg.)

[13]) Edd. Spenc. ad marg. »Libri editi: ὑπὲρ πάντας τοὺς ἀνθρώπους.« — Cfr. 1 Regg. IV, 31. (III Regg.)

[14]) Philoc. ἀνθρώπους, καὶ τὰ ἑξῆς, omissis verbis

Ἐζαρίτην,[1]) καὶ τὸν Ἐμὰδ, καὶ τὸν Χαλκαδὶ, καὶ[2]) Ἀραδὰβ[3]) υἱοὺς Μαδί. Καὶ ἦν (139) ὀνομαστὸς ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσι κύκλῳ. Καὶ ἐλάλησε Σολομὼν[3]) τρισχιλίας παραβολάς· καὶ ἦσαν ᾠδαὶ αὐτοῦ πεντακισχίλιαι. Καὶ ἐλάλησε περὶ[4]) τῶν ξύλων ἀπὸ τῆς κέδρου τῆς ἐν τῷ Λιβάνῳ, καὶ ἕως τῆς ὑσσώπου τῆς ἐκπορευομένης διὰ τοῦ τοίχου· καὶ ἐλάλησε περὶ τῶν ἰχθύων καὶ τῶν κτηνῶν. Καὶ παρεγίνοντο πάντες οἱ λαοὶ ἀκοῦσαι τῆς σοφίας Σολομῶντος·[6]) καὶ περὶ[7]) πάντων τῶν βασιλέων τῆς γῆς, οἳ ἤκουον τῆς σοφίας αὐτοῦ.« Οὕτω δὲ βούλεται σοφοὺς εἶναι ἐν τοῖς πιστεύουσιν ὁ λόγος, ὥστε ὑπὲρ τοῦ γυμνάσαι τὴν σύνεσιν τῶν ἀκουόντων τὰ[8]) μὲν ἐν αἰνίγμασι, τὰ δὲ ἐν τοῖς καλουμένοις σκοτεινοῖς[9]) λόγοις λελαληκέναι, τὰ δὲ διὰ παραβολῶν, καὶ ἄλλα διὰ προβλημάτων. Καί φησί[10]) γέ τις τῶν προφητῶν, ὁ Ὠσηὲ, ἐπὶ τέλει τῶν λόγων[11])

καὶ ἐσοφίσατο ὑπὲρ Γεδάν —· καὶ περὶ πάντων τῶν βασιλέων τῆς γῆς, οἳ ἤκουον τῆς σοφίας αὐτοῦ.

[1]) Hoesch. in textu (edd. Spenc. ad marg.) *Ναζαρίτην.*

[2]) Edd. Spenc. ad marg. *καὶ Ἀραδαύ.*

[3]) Hoesch. in textu: *Ἀραδὰβ Ἰουμάδι*, nos vero lectionem sequimur Cod. Regii, qui recte pro: *Ἰουμάδι*, habet: *υἱοὺς Μαδί.* R. — Edd. Spenc. *Ἰουσμάδι*, Boherell. vero in notis: »Lege: *υἱοὺς Μαδί.*«

[4]) Edd. Spenc. *Σαλομών.*

[5]) Edd. Spenc. ad marg., ed. Ruaei in notis: »Vulgata Biblia: *ὑπέρ.*« — Cfr. 1 Regg. IV, 33. (III Regg.)

[6]) Edd. Spenc. *Σαλομῶντος.*

[7]) Edd. Spenc. ad marg. *παρά*, ed. Ruaei in notis: »Vulgata Biblia rectius: *παρά.*« — Cfr. 1 Regg. IV, 34. (III Regg.)

[8]) Edd. Spenc. et Ruaei in textu: *τὰ μὲν αἰνίγμασι.* Jam Boherell. vero, cui Ruaeus adstipulatur: »Adde *ἐν*, quod excidit propter similitudinem voculae antecedentis.«

[9]) Philoc. *λόγοις σκοτεινοῖς.*

[10]) Philoc. *φησὶ δέ τις.*

[11]) Philoc. *λόγων αὐτοῦ.*

ἑαυτοῦ· »τίς[1]) σοφὸς, καὶ συνήσει ταῦτα; ἢ[2]) συνετὸς, καὶ ἐπιγνώσεται αὐτά;« Δανιὴλ[3]) δὲ καὶ οἱ μετ᾽ αὐτοῦ αἰχμαλωτισθέντες, τοσοῦτον προέκοψαν καὶ ἐν τοῖς μαθήμασιν, ἅτινα ἤσκουν ἐν Βαβυλῶνι οἱ περὶ τὸν βασιλέα σοφοὶ, ὡς πάντων αὐτῶν διαφέροντας ἀποδειχθῆναι τούτους δεκαπλασίως. Λέγεται δὲ[4]) ἐν τῷ Ἰεζεκιὴλ πρὸς τὸν Τύρου ἄρχοντα, μέγα φρονοῦντα ἐπὶ σοφίᾳ· »μὴ[5]) σὺ σοφώτερος εἶ τοῦ Δανιήλ; Πᾶν κρύφιον οὐκ[6]) ἐπεδείχθη σοι.«

46. Ἐὰν δὲ καὶ ἐπὶ τὰ μετὰ τὸν Ἰησοῦν γεγραμμενα ἔλθῃς βιβλία· εὕροις ἂν τοὺς μὲν ὄχλους τῶν πιστευόντων[7]) τῶν παραβολῶν ἀκούοντας, ὡς[8]) ἔξω τυγχάνοντας, καὶ ἀξίους μόνον τῶν ἐξωτερικῶν λόγων· τοὺς δὲ μαθητὰς κατ᾽ ἰδίαν τῶν παραβολῶν μανθάνοντας[9]) τὰς διηγήσεις. Κατ᾽ ἰδίαν[10]) γὰρ τοῖς ἰδίοις μαθηταῖς ἐπέλυεν ἅπαντα ὁ Ἰησοῦς, προτιμῶν παρὰ τοὺς ὄχλους τοὺς τῆς σοφίας αὐτοῦ ἐπιθυμοῦντας.[11]) Ἐπαγγέλλεται δὲ τοῖς εἰς αὐτὸν πιστεύουσι πέμψαι[12]) σοφοὺς καὶ γραμματεῖς, λέγων· »ἰδοὺ,[13]) ἐγὼ[14]) ἀπο-

---

[1]) Hos. XIV, 10.

[2]) Philoc. ἢ συνετός. Alias (v. c. in edd. Spenc.) καὶ συνετός. R. [3]) Cfr. Dan. I, 20.

[4]) Philoc. δὲ καὶ ἐν τῷ Ἰεζεχιήλ.

[5]) Cfr. Ezech. XXVIII, 3.

[6]) Sic Philocalia. Alias (v. c. in edd. Spenc.) οὐχ ὑπεδείχθη. R.

[7]) Philoc. πιστευσάντων. — Cfr. Marc. IV, 2.

[8]) Philoc. ὡς ἔξω τυγχάνοντας καὶ ἀκούοντας· καὶ ἀξίως μόνων τῶν κτλ.

[9]) Philoc. παραλαμβάνοντας τὰς δεήσεις. Κατ᾽ ἰδίαν κτλ. [10]) Cfr. Marc. IV, 34.

[11]) Codd. Reg. et Basileensis: ἐπιθυμοῦντας. Alias (v. c. in Philoc., itemq. in edd. Spenc.) non male: ἐπιδικαζομένους. R.

[12]) Philoc. πέμψειν. [13]) Cfr. Matth. XXIII, 34.

[14]) Philoc. ἐγὼ ἀποστέλλω ὡς ὑμᾶς.

στελῶ εἰς ὑμᾶς σοφοὺς καὶ γραμματεῖς, καὶ [1]) ἐξ αὐτῶν ἀποκτενοῦσι καὶ σταυρώσουσι.« Καὶ ὁ Παῦλος [2]) δ' ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν ὑπὸ τοῦ θεοῦ διδομένων χαρισμάτων, πρῶτον ἔταξε »τὸν λόγον τῆς σοφίας,« καὶ δεύτερον, [3]) ὡς ὑποβεβηκότα παρ' [4]) ἐκεῖνον, τὸν »λόγον τῆς γνώσεως,« τρίτον δέ που καὶ κατωτέρω »τὴν [5]) πίστιν.« Καὶ ἐπεὶ »τὸν λόγον« προετίμα τῶν τεραστίων ἐνεργειῶν, διὰ [6]) τοῦτ' »ἐνεργήματα δυνάμεων« καὶ »χαρίσματα [7]) ἰαμάτων« ἐν τῇ κατωτέρω τίθησι χώρᾳ παρὰ τὰ λογικὰ χαρίσματα. Μαρτυρεῖ δὲ τῇ Μωϋσέως [8]) πολυμαθείᾳ ὁ ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν ἀποστόλων Στέφανος, πάντως ἀπὸ τῶν παλαιῶν καὶ μὴ εἰς πολλοὺς ἐφθακότων γραμμάτων λαβών. Φησὶ γάρ· »καὶ [9]) ἐπαιδεύθη Μωϋσῆς ἐν [10]) πάσῃ σοφίᾳ Αἰγυπτίων. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἐν τοῖς τεραστίοις ὑπενοεῖτο, μή ποτε οὐ κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ θεόθεν ἥκειν, ἐποίει αὐτὰ, ἀλλὰ κατὰ τὰ Αἰγυπτίων μαθήματα, σοφὸς ὢν [11]) ἐν αὐτοῖς. Τοιαῦτα γὰρ ὑπονοῶν περὶ αὐτοῦ ὁ βασιλεὺς, ἐκάλεσε [12]) τοὺς ἐπαοιδοὺς τῶν Αἰγυπτίων, καὶ τοὺς σοφιστὰς, καὶ τοὺς [13]) φαρμακεῖς· οἵτινες ἠλέγχθησαν τὸ οὐδὲν ὄντες, ὡς πρὸς τὴν

---

[1]) Philoc. καὶ ἐξ αὐτῶν σταυρώσουσι καὶ ἀποκτείνουσι.

[2]) Philoc. Παῦλος δέ. — Cfr. I Cor. XII, 8.

[3]) Hoeschel. in textu male: δευτέρα. R. — Cfr. I Cor. XII, 8.

[4]) Desunt in Philoc. verba: παρ' ἐκεῖνον.

[5]) Cfr. I Cor. XII, 9.

[6]) Philoc. διὰ τοῦτο. — Cfr. I Cor. XII, 10.

[7]) Cfr. I Cor. XII, 9. [8]) Philoc. Μωσέως.

[9]) Cfr. Act. VII, 22.

[10]) Deest ἐν in Philoc.

[11]) Deest ὢν in Philoc.

[12]) Cfr. Exod. VII, 11.

[13]) Philoc. τοὺς φαρμακούς.

ἐν[1]) Μωϋσῇ (140) σοφίαν ὑπὲρ[2]) πᾶσαν Αἰγυπτίων σοφίαν.

47. Ἀλλ' εἰκὸς τὰ γεγραμμένα ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους προτέρᾳ[3]) τῷ Παύλῳ, ὡς πρὸς Ἕλληνας καὶ μέγα φυσῶντας ἐπὶ τῇ Ἑλληνικῇ σοφίᾳ, κεκινηκέναι[4]) τινὰς, ὡς τοῦ λόγου μὴ βουλομένου σοφούς. Ἀλλ' ἀκουέτω ὁ τὰ τοιαῦτα νομίζων, ὅτι ὥσπερ διαβάλλων ἀνθρώπους φαύλους ὁ λόγος[5]) φησὶν αὐτοὺς εἶναι οὐ περὶ τῶν νοητῶν, καὶ ἀοράτων, καὶ αἰωνίων σοφοὺς, ἀλλὰ περὶ[6]) μόνων τῶν αἰσθητῶν πραγματευσαμένους, καὶ ἐν τούτοις τὰ πάντα τιθεμένους, εἶναι σοφοὺς τοῦ κόσμου· οὕτω καὶ πολλῶν ὄντων[7]) δογμάτων· τὰ μὲν συναγορεύοντα ὕλῃ[8]) καὶ σώμασι, καὶ πάντα[9]) φασκόντων εἶναι σώματα τὰ[10]) προηγουμένως ὑφεστηκότα, καὶ μηδὲν παρὰ[11]) ταῦτα εἶναι ἄλλο, εἴτε λεγόμενον ἀόρατον, εἴτ'[12]) ὀνομαζόμενον ἀσώματον, φησὶν εἶναι σοφίαν τοῦ κόσμου καταργουμένην, καὶ μωραι-

---

1) Philoc. ἐν τῷ Μωϋσῇ.

2) Desunt in Philoc. verba: ὑπὲρ πᾶσαν Αἰγυπτίων σοφίαν.

3) Edd. Spenc. ad marg. δευτέρᾳ. — Cfr. I Cor. I, 18. seqq.

4) Philoc. κεκίνηκέ τινας ὡς τοῦ λόγου.

5) Cfr. I Cor. I, 20.

6) Philoc. περὶ τῶν αἰσθητῶν μόνων πραγματευσαμένους.

7) Mss. et Philoc. ὄντων δογμάτων, alias (v. c. in edd. Spenc., uncis voc. καί appositis): ὄντων καὶ δογμάτων. R.

8) Hoesch. et Spenc. ὕλῃ καὶ σώματι. R.

9) Philoc. πάντα φάσκοντα. Edd. Spenc. et Ruaei in textu: πάντα φασκόντων, ed. vero Ruaei in notis: »Lego: πάντα φάσκοντα.

10) Deest τά in Philoc.

11) Philoc. περὶ ταῦτα εἶναι ἄλλον.

12) Philoc. εἴτε ὀνομαζόμενον.

νομένην,[1]) καὶ σοφίαν τοῦ αἰῶνος τούτου· τὰ δὲ μετατιθέντα τὴν ψυχὴν ἀπὸ τῶν τῇδε πραγμάτων ἐπὶ τὴν παρὰ θεῷ μακαριότητα, καὶ τὴν καλουμένην αὐτοῦ βασιλείαν, καὶ διδάσκοντα καταφρονεῖν μὲν ὡς προσκαίρων πάντων τῶν αἰσθητῶν καὶ βλεπομένων, σπεύδειν δὲ ἐπὶ τὰ ἀόρατα, καὶ σκοπεῖν τὰ μὴ βλεπόμενα, ταῦτά[2]) φησι σοφίαν εἶναι θεοῦ. Φιλαλήθης δ᾽[3]) ὢν ὁ Παῦλός φησι περί τινων ἐν Ἕλλησι σοφῶν, ἐν οἷς ἀληθεύουσιν· »ὅτι[4]) γνόντες τὸν θεὸν, οὐχ ὡς θεὸν ἐδόξασαν, ἢ ηὐχαρίστησαν.« Καὶ μαρτυρεῖ αὐτοὺς[5]) ἐγνωκέναι θεόν· λέγει δὲ καὶ[6]) τοῦτ᾽ οὐκ ἀθεεὶ αὐτοῖς γεγονέναι, ἐν οἷς γράφει τό· »ὁ[7]) θεὸς γὰρ αὐτοῖς ἐφανέρωσεν·« αἰνισσόμενος, οἶμαι, τοὺς[8]) ἀναβαίνοντας ἀπὸ τῶν ὁρατῶν ἐπὶ τὰ νοητὰ, ὅτε γράφει· »ὅτι[9]) τὰ ἀόρατα τοῦ θεοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται, ἥ τε ἀΐδιος αὐτοῦ δύναμις καὶ θειότης· εἰς τὸ εἶναι αὐτοὺς ἀναπολογήτους. Διότι γνόντες τὸν θεὸν, οὐχ ὡς θεὸν ἐδόξασαν, ἢ ηὐχαρίστησαν.«[10])

48. Τάχα δὲ καὶ ἐκ τοῦ· »βλέπετε[11]) δὲ[12]) τὴν κλῆσιν ὑμῶν, ἀδελφοὶ, ὅτι οὐ πολλοὶ σοφοὶ κατὰ σάρκα, οὐ πολλοὶ δυνατοὶ, οὐ πολλοὶ εὐγενεῖς· ἀλλὰ τὰ μωρὰ

---

[1]) Mss. et Philoc. μωραινομένην. Hoesch. et Spenc. μαραινομένην. R.

[2]) Philoc. ταῦτά φησιν εἶναι θεοῦ σοφίαν.

[3]) Philoc. δὲ ὤν.

[4]) Cfr. Rom. I, 21.

[5]) Philoc. αὐτούς. Alias (v. c. in edd. Spenc.) αὐτοῖς. R. [6]) Philoc. καὶ τοῦτο οὐκ ἀθεεί.

[7]) Rom. I, 19.

[8]) Philoc. τοὺς ἀπὸ τῶν ὁρατῶν ἀναβαίνοντας ἐπὶ τά κτλ. [9]) Cfr. Rom. I, 20. 21.

[10]) Philoc. εὐχαρίστησαν.

[11]) Cfr. 1 Cor. I, 26—29.

[12]) Deest δέ in Philoc.

τοῦ κόσμου ἐξελέξατο ὁ θεὸς, ἵνα[1]) καταισχύνῃ τοὺς σοφούς·[2]) καὶ τὰ[3]) ἀγενῆ[4]) καὶ τὰ ἐξουθενημένα ἐξελέξατο ὁ θεὸς, καὶ τὰ μὴ ὄντα, ἵνα τὰ ὄντα καταργήσῃ· ἵνα[5]) μὴ καυχήσηται πᾶσα σὰρξ ἐνώπιον αὐτοῦ·« ἐκινήθησάν τινες πρὸς τὸ οἴεσθαι, ὅτι οὐδεὶς πεπαιδευμένος ἢ σοφὸς, ἢ φρόνιμος προσέρχεται τῷ λόγῳ. Καὶ πρὸς τὸν τοιοῦτον δὲ φήσομεν, ὅτι οὐκ εἴρηται·[6]) »οὐδεὶς σοφὸς κατὰ σάρκα·« ἀλλ'· »οὐ πολλοὶ σοφοὶ κατὰ σάρκα.« Καὶ δῆλον, ὅτι ἐν τῷ χαρακτηριστικῷ τῶν καλουμένων ἐπισκόπων,[7]) διαγράφων ὁ Παῦλος ὁποῖον εἶναι χρὴ τὸν ἐπίσκοπον, ἔταξε καὶ τὸν διδάσκαλον· λέγων,[8]) δεῖν αὐτὸν εἶναι δυνατὸν καὶ τοὺς ἀντιλέγοντας (141) ἐλέγχειν, ἵνα τοὺς ματαιολόγους καὶ φρεναπάτας ἐπιστομίζῃ διὰ τῆς ἐν αὐτῷ σοφίας. Καὶ ὥσπερ μονόγαμον[9]) μᾶλλον διγάμου αἱρεῖται εἰς ἐπισκοπὴν, καὶ ἀνεπίληπτον ἐπιλήπτου,[10]) καὶ νηφάλιον τοῦ μὴ τοιούτου, καὶ σώφρονα τοῦ μὴ σώφρονος, καὶ

---

[1]) Philoc. ἵνα τοὺς σοφοὺς καταισχύνῃ.

[2]) Post voc. σοφούς, in Hoeschel. et Spenc. edd. adduntur haec verba, quae uncinuli includunt: καὶ τὰ ἀσθενῆ τοῦ κόσμου ἐξελέξατο ὁ θεὸς, ἵνα καταισχύνῃ τὰ ἰσχυρά, sed a Mss. omnibus absunt, et ideo e textu recidimus, quamvis in vulgatis Bibliis reperiantur. R.

[3]) Philoc. in textu, edd. Spenc. ad marg. τὰ ἀγεννῆ.

[4]) Hoeschel. et Spencer. ἀγενῆ κόσμου. Sed vox κόσμου (uncis inclusa in edd. Spenc.) a Mss. et Philoc. abest. R.

[5]) Hoeschel et Spencer. in marg. ὅπως μὴ καυχήσηται. R.

[6]) Post voc. εἴρηται, Hoeschel. (itemq. Spenc.) addit: ὅτι, hoc modo: ὅτι οὐδείς κτλ. Sed particula ὅτι abest a Philoc. R. — Cfr. 1 Cor. I, 26.

[7]) Deest ἐπισκόπων in Philoc.

[8]) Cfr. Tit. I, 9. 10.

[9]) Cfr. 1 Tim. III, 2.

[10]) Philoc. perperam: ἐπιπλήπτου.

κόσμιον παρὰ τὸν κἂν[1]) ἐπ' ὀλίγον ἄκοσμον·[2]) οὕτως ἐθέλει τὸν προηγουμένως εἰς ἐπισκοπὴν κατασταθησόμενον, εἶναι[3]) διδακτικὸν, καὶ δυνατὸν πρὸς τὸ τοὺς ἀντιλέγοντας[4]) ἐλέγχειν. Πῶς οὖν εὐλόγως ἐγκαλεῖ[5]) ὁ Κέλσος ἡμῖν, ὡς φάσκουσι· »μηδεὶς προσίτω πεπαιδευμένος, μηδεὶς σοφὸς, μηδεὶς φρόνιμος;«[6]) Ἀλλὰ προσίτω μὲν πεπαιδευμένος, καὶ σοφὸς, καὶ φρόνιμος, ὁ βουλόμενος· οὐδὲν[7]) δ' ἧττον προσίτω καὶ εἴ τις ἀμαθὴς, καὶ ἀνόητος, καὶ ἀπαίδευτος, καὶ νήπιος. Καὶ γὰρ τοὺς τοιούτους προσελθόντας ἐπαγγέλλεται θεραπεύειν ὁ λόγος, πάντας ἀξίους κατασκευάζων τοῦ θεοῦ.

49. Ψεῦδος δὲ καὶ τό· »μόνους ἠλιθίους, καὶ ἀγεννεῖς, καὶ ἀναισθήτους, καὶ ἀνδράποδα, καὶ γύναια, καὶ παιδάρια πείθειν ἐθέλειν τοὺς διδάσκοντας τὸν θεῖον λόγον.« Καὶ τούτους μὲν γὰρ καλεῖ ὁ λόγος, ἵνα αὐτοὺς βελτιώσῃ, καλεῖ δὲ καὶ τοὺς πολλῷ τούτων διαφέροντας· ἐπεὶ σωτὴρ[8]) πάντων ἐστὶν ἀνθρώπων ὁ Χριστὸς, καὶ μάλιστα πιστῶν, εἴτε συνετῶν, εἴτε[9]) ἁπλουστέρων, καὶ »ἱλασμός[10]) ἐστι πρὸς τὸν πατέρα περὶ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν· οὐ μόνον δὲ περὶ τῶν ἡμε-

---

[1]) Deest κἂν in Philoc.

[2]) Sic Philocalia. Alias (v. c. in edd. Spenc.) ἀκόσμιον· οὕτω θέλει. R.

[3]) Philoc. εἶναι καὶ διδακτικόν.

[4]) Hoeschel. et Spencer. (in textu): ἀντιλέγοντας ἐπιστομίζειν, sed Philoc. (itemq. edd. Spenc. ad marg.) ut in nostro textu. R.

[5]) Philoc. ἐγκαλεῖ ἡμῖν ὁ Κέλσος ὡς φάσκουσι.

[6]) Codd. Reg. et Basileensis: εὐμαθής. R.

[7]) Philoc. οὐδὲν δὲ ἧττον.

[8]) Philoc. σωτήρ ἐστι πάντων ἀνθρώπων ὁ Χριστός. — Cfr. I Timoth. IV, 10.

[9]) Philoc. εἴτε καὶ ἁπλουστέρων.

[10]) Cfr. 1 Joann. II, 2.

τέρων, ἀλλὰ[1]) καὶ περὶ ὅλου τοῦ κόσμου.« Περισσὸν[2]) οὖν τὸ θέλειν μετὰ ταῦτα ἀπολογήσασθαι ἡμᾶς πρὸς τὰς Κέλσου λέξεις[3]) οὕτως ἐχούσας· »τί γάρ ἐστιν ἄλλως κακὸν, τὸ πεπαιδεῦσθαι, καὶ λόγων τῶν[4]) ἀρίστων ἐπιμεμελῆσθαι, καὶ φρόνιμον εἶναί τε καὶ δοκεῖν; Τί δὲ κωλύει τοῦτο πρὸς τὸ γνῶναι θεόν; Τί δ' οὐχὶ προὔργου μᾶλλον, καὶ δι' οὗ μᾶλλόν[5]) τις ἂν ἐφικέσθαι δύναιτο ἀληθείας;« Τὸ μὲν οὖν ἀληθῶς πεπαιδεῦσθαι οὐ κακόν· ὁδὸς γὰρ ἐπ' ἀρετήν ἐστιν ἡ παίδευσις· τὸ μέντοι γε ἐν πεπαιδευμένοις ἀριθμεῖν τοὺς ἐσφαλμένα δόγματα ἔχοντας, οὐδ' οἱ Ἑλλήνων[6]) σοφοὶ φήσουσι. Πάλιν γ' αὖ τίς οὐκ ἂν ὁμολογήσαι, ὅτι λόγων τῶν[7]) ἀρίστων ἐπιμεμελῆσθαι, ἀγαθόν ἐστιν; Ἀλλὰ τίνας ἐροῦμεν τοὺς ἀρίστους λόγους, ἢ τοὺς ἀληθεῖς καὶ ἐπ' ἀρετὴν παρακαλοῦντας; Ἀλλὰ καὶ τὸ φρόνιμον εἶναι καλόν ἐστιν· οὐκέτι[8]) δὲ τὸ δοκεῖν, ὅπερ εἶπεν ὁ Κέλσος. Καὶ οὐ κωλύει γε πρὸς τὸ γνῶναι θεὸν, ἀλλὰ καὶ συνεργεῖ τὸ πεπαιδεῦσθαι, καὶ λόγων ἀρίστων ἐπιμεμελῆσθαι,[9]) καὶ φρόνιμον εἶναι. Καὶ

---

[1]) Philoc. ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ κόσμου παντός.

[2]) Hoeschel. et Spencerus: Περισσὸν οὖν τὸ θέλημα κτλ. Philocalia rectius: Περισσὸν οὖν τὸ θέλειν. R.

[3]) Philoc. λέξεις ἐχούσας οὕτως.

[4]) Philoc. τῶν ἀρίστων ἐπιμελεῖσθαι.

[5]) Philoc. (itemq. Boherell. in notis): μᾶλλόν τις ἄν. Alias (v. c. in edd. Spenc.) μᾶλλον, εἴ τις ἄν. R.

[6]) Philocalia: Ἑλλήνων φιλόσοφοι φήσουσι. Καὶ κατὰ τὸν ἡμέτερον δὲ λόγον οὐκ ἔστι σοφία πονηρίας ἐπιστήμη· πονηρίας δὲ, ἵν' οὕτως ὀνομάσω, ἐπιστήμη ἐστὶν ἐν τοῖς ψευδοδοξοῦσι, καὶ ὑπὸ σοφισμάτων ἠπατημένοις. Διὰ τοῦτο ἀμαθίαν εἴποιμι μᾶλλον, ἢ σοφίαν, ἐν τοῖς τοιούτοις. Πάλιν γε ἂν τίς οὐκ ἂν κτλ.

[7]) Philoc. τῶν ἀρίστων ἐπιμελεῖσθαι.

[8]) Philoc. οὐκ ἔτι.

[9]) Philocal. hoc loco, cfr. pag. huj. not. 4. et 7., ἐπιμεμελῆσθαι.

ἡμῖν μᾶλλον πρέπει τοῦτο λέγειν, ἢ Κέλσῳ· καὶ μάλιστα, ἐὰν Ἐπικούρειος ὢν ἐλέγχηται.

50. Ἴδωμεν [1]) δ' αὐτοῦ καὶ τὰ ἑξῆς οὕτως ἔχοντα· »ἀλλ' ὁρῶμεν δή που καὶ τοὺς ἐν ταῖς ἀγοραῖς [2]) ἐπιῤῥητότατα ἐπιδεικνυμένους καὶ ἀγείροντας, εἰς μὲν φρονίμων ἀνδρῶν σύλλογον οὐκ ἄν ποτε παρελθόντας, οὐδ' ἐν τούτοις τὰ ἑαυτῶν κατατολμήσαντας ἐπιδεικνύειν· ἔνθα δ' ἂν ὁρῶσι μειράκια, καὶ οἰκοτρίβων ὄχλον, καὶ ἀνοήτων ἀνθρώπων (142) ὅμιλον, ἐνταῦθα ὠθουμένους τε καὶ καλλωπιζομένους.« Ὅρα δὴ καὶ ἐν [3]) τούτοις τίνα τρόπον ἡμᾶς συκοφαντεῖ, ἐξομοιῶν τοῖς ἐν ταῖς ἀγοραῖς τὰ ἐπιῤῥητότατα ἐπιδεικνυμένοις καὶ ἀγείρουσι. Ποῖα δὴ ἐπιῤῥητότατα ἐπιδεικνύμεθα; [4]) Ἢ τί τούτοις παραπλήσιον πράττομεν, οἱ καὶ δι' [5]) ἀναγνωσμάτων, καὶ διὰ [6]) τῶν εἰς αὐτὰ διηγήσεων προτρέποντες μὲν ἐπὶ [7]) τὴν εἰς τὸν θεὸν τῶν ὅλων εὐσέβειαν, καὶ τὰς συνθρόνους [8]) ταύτῃ ἀρετάς· ἀποτρέποντες [9]) δ' ἀπὸ τοῦ καταφρονεῖν τοῦ θείου, καὶ πάντων τῶν παρὰ τὸν ὀρθὸν λόγον πραττομένων; Καὶ οἱ φιλόσοφοί γ' ἂν εὔξαιντο ἀγείρειν τοσούτους ἀκροατὰς λόγων ἐπὶ τὸ καλὸν παρακαλούντων. Ὅπερ πεποιήκασι μάλιστα τῶν Κυνικῶν τινες, δημοσίᾳ πρὸς τοὺς

---

[1]) Philoc. Ἴδωμεν δὲ αὐτοῦ.

[2]) Philoc. ἀγοραῖς τὰ ἐπιῤῥητότατα.

[3]) Philoc. ἐν τούτοις ἡμᾶς τίνα τρόπον συκοφαντεῖ.

[4]) Philoc. δεικνύμεθα.

[5]) Philoc. διὰ ἀναγνωσμάτων.

[6]) Sic Codd. Regius et Basileensis. Hoeschel. vero, Spencer. et Philocalia: διὰ τῶν εἰς τὰ ἀναγνώσματα διηγήσεων. R.

[7]) Deest ἐπί in Philoc.

[8]) Philoc. συνθρόνους ταύτῃ ἀρετάς. Hoeschel. vero et Spencerus: συνθρόνους ταύτης ἀρετάς. R.

[9]) Philoc. ἀποτρέποντες δὲ ἀπὸ τοῦ.

παρατυγχάνοντας διαλεγόμενοι. Ἆρ'[1]) *οὖν καὶ τούτους, μὴ συναθροίζοντας μὲν τοὺς*[2]) *νομιζομένους πεπαιδεῦσθαι, καλοῦντας*[3]) *δ' ἀπὸ τῆς τριόδου καὶ συνάγοντας ἀκροατὰς, φήσουσι παραπλησίους εἶναι τοῖς ἐν ταῖς ἀγοραῖς τὰ ἐπιῤῥητότατα ἐπιδεικνυμένοις καὶ ἀγείρουσιν; Ἀλλ' οὔτε Κέλσος, οὔτε τις τῶν τὰ*[4]) *αὐτὰ φρονούντων ἐγκαλοῦσι*[5]) *τοῖς, κατὰ τὸ φαινόμενον αὐτοῖς φιλάνθρωπον, κινοῦσι*[6]) *λόγους καὶ πρὸς τοὺς ἰδιωτικοὺς δήμους.*

51. *Εἰ δ' ἐκεῖνοι οὐκ ἔγκλητοι τοῦτο πράττοντες· ἴδωμεν, εἰ μὴ Χριστιανοὶ μᾶλλον καὶ τούτων βέλτιον πλήθη ἐπὶ καλοκἀγαθίαν προκαλοῦνται. Οἱ μὲν γὰρ δημοσίᾳ διαλεγόμενοι φιλόσοφοι, οὐ φιλοκρινοῦσι τοὺς ἀκούοντας· ἀλλ' ὁ βουλόμενος ἕστηκε καὶ ἀκούει. Χριστιανοὶ*[7]) *δὲ, κατὰ τὸ δυνατὸν αὐτοῖς, προβασανίσαντες τῶν ἀκούειν σφῶν*[8]) *βουλομένων τὰς ψυχὰς, καὶ*[9]) *κατ' ἰδίαν αὐτοῖς προεντυχόντες, ἐπὰν δοκῶσιν αὐτάρκως οἱ ἀκροαταὶ, πρὶν εἰς τὸ κοινὸν εἰσελθεῖν, ἐπιδεδωκέναι πρὸς τὸ θέλειν καλῶς βιοῦν·*[10]) *τὸ τηνικάδε*

---

1) Philoc. *Ἆρ' οὖν κτλ.*

2) Philoc. *τοὺς μὴ νομιζομένους πεπαιδεῦσθαι.*

3) Philoc. *καλοῦντας δὲ ἀπὸ τῆς κτλ.*

4) Philoc. (itemq. Boherell. in notis) recte: *τὰ αὐτά.* Alias (v. c. in edd. Spenc.) *ταῦτα.* R.

5) Philoc. *ἐγκαλέσουσι τοῖς κτλ.*

6) Philoc. Mscr., Hoeschel. teste: *κινοῦσι λόγον.*

7) Cfr. de his verbis et seqq. Hasselbach. in Programmate anno 1839. edito, cujus hic est titulus: »De discipulorum, qui primis Christianorum scholis erudiebantur, seu de Catechumenorum ordinibus, quot fuerint in vetere ecclesia et Graeca et Latina:« cui uberior explicatio inest loci hujus, eademque doctissima.

8) Philoc. *σοφῶν βουλομένων.*

9) Deest *καί* in Philoc.

10) Philoc. *βιοῦν, τατηνικαῦτα αὐτούς*, Hasselbach. vero, Boherello jamjam duce: *τοτηνικάδε.*

αὐτοὺς εἰσάγουσιν, ἰδίᾳ μὲν ποιήσαντες τάγμα[1]) τῶν ἄρτι ἀρχομένων, καὶ εἰσαγομένων, καὶ[2]) οὐδέπω τὸ σύμβολον τοῦ ἀποκεκαθάρθαι ἀνειληφότων· ἕτερον δὲ τὸ τῶν κατὰ τὸ δυνατὸν παραστησάντων ἑαυτῶν τὴν προαίρεσιν, οὐκ ἄλλο τι βούλεσθαι, ἢ τὰ Χριστιανοῖς δοκοῦντα· παρ' οἷς εἰσί τινες τεταγμένοι πρὸς τὸ φιλοπευστεῖν τοὺς βίους, καὶ τὰς ἀγωγὰς τῶν προσιόντων, ἵνα τοὺς μὲν τὰ ἐπίῤῥητα πράττοντας ἀποκωλύσωσιν ἥκειν ἐπὶ τὸν κοινὸν αὐτῶν[3]) σύλλογον· τοὺς δὲ μὴ τοιούτους ὅλῃ ψυχῇ ἀποδεχόμενοι, βελτίους ὁσημέραι κατασκευάζωσιν. Οἵα[4]) δ' ἔστιν αὐτοῖς[5]) ἀγωγὴ καὶ περὶ ἁμαρτανόντων, καὶ μάλιστα τῶν ἀκολασταινόντων, οὓς ἀπελαύνουσι τοῦ κοινοῦ οἱ[6]) κατὰ τὸν Κέλσον παραπλήσιοι τοῖς ἐν ταῖς ἀγοραῖς τὰ ἐπιῤῥητότατα ἐπιδεικνυμένοις. Καὶ τὸ μὲν τῶν Πυθαγορείων σεμνὸν διδασκαλεῖον[7]) κενοτάφια τῶν ἀποστάντων τῆς[8]) σφῶν φιλοσοφίας κατεσκεύαζε, λογιζόμενον νεκροὺς αὐτοὺς γεγονέναι. Οὗτοι δὲ ὡς ἀπολωλότας καὶ τεθνηκότας τῷ θεῷ τοὺς[9]) ὑπ' ἀσελγείας ἤ τινος ἀτόπου νενικημένους, ὡς[10]) νεκροὺς (143) πενθοῦσι· καὶ ὡς ἐκ νεκρῶν ἀναστάντας, ἐὰν ἀξιόλογον[11]) ἐνδείξων-

— — —

1) Edd. Spenc. ad marg. ταγμάτων.

2) Philoc. καὶ οὐδὲ τό.

3) Philoc. αὐτῷ σύλλογον.

4) Philoc. οἵα δέ ἐστιν, Hasselbach. vero, et recte quidem, ut videtur: οἵα γ' ἔστιν.

5) Philoc. ἀγωγὴ αὐτοῖς.

6) Philoc. οἱ κατὰ τὰ Κέλσου παραπλήσιοι.

7) Sic recte omnino Philocalia. Alias (v. c. in edd. Spenc.) male: διδασκάλιον. R.

8) Philoc. τῆς σοφῶν φιλοσοφίας.

9) Philoc. τοὺς ὑπὸ ἀσελγείας.

10) Philoc. ὡσεὶ νεκρούς.

11) Philoc. ἀξιόλογον μεταβολὴν ἐνδείξωνται χρόνῳ.

ται[1]) μεταβολὴν, χρόνῳ πλείονι τῶν[2]) κατ' ἀρχὰς εἰσαγομένων ὕστερόν ποτε προσίενται· εἰς οὐδεμίαν ἀρχὴν καὶ προστασίαν τῆς λεγομένης ἐκκλησίας τοῦ[3]) θεοῦ καταλέγοντες τοὺς φθάσαντας, μετὰ τὸ προσεληλυθέναι τῷ λόγῳ, ἐπταικέναι.

52. Ὅρα[4]) δὴ μετὰ ταῦτα τὸ ὑπὸ τοῦ Κέλσου λεγόμενον· »ὁρῶμέν που καὶ τοὺς ἐν ταῖς ἀγοραῖς ἐπιῤῥητότατα ἐπιδεικνυμένους καὶ ἀγείροντας· εἰ μὴ ἄντικρυς ψευδῶς εἴρηται, καὶ ἀνομοίως παραβέβληται.« Τούτους[5]) δὴ, οἷς ἡμᾶς ὁ Κέλσος ὁμοιοῖ, τοῖς »ἐν ταῖς ἀγοραῖς τὰ ἐπιῤῥητότατα ἐπιδεικνυμένοις, καὶ ἀγείρουσι, φησὶν, εἰς μὲν φρονίμων ἀνδρῶν σύλλογον οὐκ ἄν ποτε παρελθεῖν,[6]) οὐδ'[7]) ἐν τούτοις τὰ[8]) ἑαυτῶν κατατολμᾷν ἐπιδεικνύειν· ἔνθα δ' ἂν ὁρῶσι μειράκια, καὶ οἰκοτρίβων ὄχλον, καὶ[9]) ἀνθρώπων ἀνοήτων ὅμιλον· ἐνταῦθα ὠθουμένους τε καὶ καλλωπιζομένους.« Καὶ ἐν τούτῳ οὐδὲν ἄλλο ποιῶν, ἢ λοιδορούμενος ἡμῖν παραπλησίως ταῖς ἐν ταῖς τριόδοις γυναιξὶ, σκοπὸν ἐχούσαις τὸ κακῶς ἀλλήλας[10]) λέγειν. Ἡμεῖς γὰρ, ὅση δύναμις, πάντα πράττομεν ὑπὲρ τοῦ φρονίμων ἀνδρῶν γενέσθαι τὸν σύλλογον ἡμῶν· καὶ τὰ ἐν ἡμῖν μάλιστα καλὰ καὶ θεῖα τότε τολμῶμεν ἐν τοῖς πρὸς τὸ κοινὸν

---

1) Codd. Reg. et Basil. ἐπιδείξωνται. R.

2) Philoc. τῶν καταρχὰς εἰσαγομένων.

3) Desunt in Philoc. verba: τοῦ θεοῦ.

4) Desunt in Philoc. verba: Ὅρα δὴ —· εἰ μὴ —, καὶ ἀνομοίως παραβέβληται.

5) Philoc. Τούτοις.

6) Philoc. προελθεῖν, οὐδὲ ἐν τούτοις.

7) Edd. Spenc. in textu: οὐδὲν τούτοις, ad marg. vero: οὐδ' ἐν τούτοις.

8) Philoc. τὰ ἑαυτῶν καλὰ τολμᾷν.

9) Philoc. καὶ ἀνοήτων ἀνθρώπων ὅμιλον.

10) Libri excusi (v. c. edd. Spenc.) in margine: ἀλλήλους. R.

διαλόγοις φέρειν εἰς μέσον, ὅτ'[1]) εὐποροῦμεν συνετῶν ἀκροατῶν· ἀποκρύπτομεν δὲ καὶ[2]) παρασιωπῶμεν τὰ βαθύτερα, ἐὰν[3]) ἁπλουστέρους θεωρῶμεν τοὺς συνερχομένους καὶ δεομένους λόγων τροπικῶς ὀνομαζομένων γάλα.

53. Γέγραπται γὰρ παρὰ τῷ Παύλῳ ἡμῶν Κορινθίοις ἐπιστέλλοντι, Ἕλλησι μὲν, οὐ κεκαθαρμένοις δέ πω τὰ ἤθη·[4]) »γάλα[5]) ὑμᾶς[6]) ἐπότισα, οὐ[7]) βρῶμα. Οὔπω γὰρ ἐδύνασθε· ἀλλ'[8]) οὐδὲ ἔτι νῦν δύνασθε. Ἔτι γὰρ σαρκικοί ἐστε. Ὅπου γὰρ ἐν ὑμῖν ζῆλος καὶ ἔρις, οὐχὶ σαρκικοί ἐστε, καὶ κατὰ ἄνθρωπον περιπατεῖτε;« Ὁ[9]) δ' αὐτὸς ἐπιστάμενος μέν τινα τροφὴν εἶναι τελειοτέραν ψυχῆς, τὰ δὲ τῶν εἰσαγομένων παραβάλλεσθαι γάλακτι νηπίων, φησί· »καὶ[10]) γεγόνατε χρείαν ἔχοντες γάλακτος, οὐ στερεᾶς τροφῆς. Πᾶς γὰρ ὁ μετέχων γάλακτος, ἄπειρος λόγου δικαιοσύνης· νήπιος γάρ ἐστι. Τελείων δέ ἐστιν ἡ στερεὰ τροφὴ, τῶν διὰ τὴν ἕξιν τὰ αἰσθητήρια γεγυμνασμένα ἐχόντων πρὸς διάκρισιν καλοῦ τε καὶ κακοῦ.« Ἆρ' οὖν οἱ τούτοις ὡς καλῶς εἰρημένοις πιστεύοντες, ὑπολάβοιεν[11]) ἂν τὰ καλὰ τοῦ λόγου, εἰς μὲν φρονίμων ἀνδρῶν σύλ-

---

[1]) Philoc. ὅτε εὐποροῦμεν.

[2]) Philoc. καὶ συσπῶμεν τὰ βαθύτερα.

[3]) Verba: ἐὰν ἁπλουστέρους θεωρῶμεν, licet necessaria, in Hoeschel. et Spenc. edd. desiderantur, sed supplentur e Philocalia. R.

[4]) Hoeschel. in textu (edd. Spenc. ad marg.) ἔθη. R.

[5]) Cfr. I Cor. III, 2. 3. [6]) Philoc. male: ἡμᾶς.

[7]) Edd. Spenc., uncis voc. καί appositis: καὶ οὐ βρῶμα. [8]) Philoc. ἀλλ' οὐδ' ἔτι.

[9]) Philoc. Ὁ δ' αὐτὸς οὗτος ἐπιστάμενος τὰ μέν τινα τροφὴν εἶναι τελειοτέρας ψυχῆς.

[10]) Hebr. V, 12—14.

[11]) Philoc. ὑπολαμβάνοιεν. Boherell. in notis: »Malim in Passivo: ὑπολαβεῖεν, ut ad Christianos referatur.«

λογον οὐκ ἄν ποτε λεχθήσεσθαι; [1]) Ἔνθα δ' ἂν ὁρῶσι μειράκια, καὶ οἰκοτρίβων ὄχλον, καὶ [2]) ἀνθρώπων ἀνοήτων ὅμιλον, ἐνταῦθα τὰ θεῖα καὶ σεμνὰ φέρειν εἰς μέσον, καὶ παρὰ τοῖς τοιούτοις [3]) περὶ αὐτῶν ἐγκαλλωπίζεσθαι; Ἀλλὰ σαφὲς τῷ ἐξετάζοντι ὅλον τὸ βούλημα τῶν ἡμετέρων γραμμάτων, ὅτι ἀπεχθόμενος [4]) ὁμοίως τοῖς ἰδιωτικοῖς δήμοις ὁ Κέλσος πρὸς τὸ (144) Χριστιανῶν γένος τὰ τοιαῦτα ἀνεξετάστως καταψευδόμενος [5]) λέγει.

54. Ὁμολογοῦμεν [6]) δὲ πάντας ἐθέλειν παιδεῦσαι τῷ τοῦ θεοῦ, κἂν μὴ βούληται Κέλσος, λόγῳ, ὥστε καὶ μειρακίοις μεταδιδόναι τῆς ἁρμοζούσης αὐτοῖς προτροπῆς, καὶ οἰκότριψιν ὑποδεικνύναι, πῶς ἐλεύθερον ἀναλαβόντες φρόνημα, ἐξευγενισθεῖεν ὑπὸ τοῦ λόγου. Οἱ δὲ παρ' ἡμῖν πρεσβεύοντες τὸν Χριστιανισμὸν ἱκανῶς φασιν ὀφειλέται [7]) εἶναι Ἕλλησι καὶ βαρβάροις, σοφοῖς καὶ ἀνοήτοις· (οὐ γὰρ ἀρνοῦνται τὸ καὶ ἀνοήτων δεῖν τὰς ψυχὰς θεραπεύειν·) ἵν', ὅση δύναμις, ἀποτιθέμενοι τὴν ἄγνοιαν ἐπὶ τὸ συνετώτερον σπεύδωσιν, ἀκούοντες καὶ Σολομῶντος λέγοντος· »οἱ [8]) δὲ ἄφρονες ἔνθεσθε καρδίαν·« καί· »ὅς [9]) ἐστιν ὑμῶν ἀφρονέστα-

---

[1]) Boherellus: »Malim: λέξεσθαι.«

[2]) Philoc. καὶ ἀνοήτων ἀνθρώπων.

[3]) Philoc. τοιούτοις παρ' αὐτῶν.

[4]) Philoc. ἀπεχθανόμενος.

[5]) Sic Philocalia. Alias vero (v. c. in edd. Spenc.): καὶ ψευδόμενος. R. — Boherellus: »Forte legendum: καὶ ψευδομένως.«

[6]) Hoeschel. et Spencerus: Ὁμολογοῦμεν δὲ πάντες θέλειν παιδεύεσθαι κτλ., non male, modo pro πάντες legatur, ut in Cod. Basileensi: πάντας. Nos in textu lectionem Philocal. sequimur. R. — Jam Boherellus in Erratis typographicis: πάντας.

[7]) Cfr. Rom. I, 14. [8]) Cfr. Prov. VIII, 5.

[9]) Cfr. Prov. IX, 15.

τος,[1]) ἐκκλινάτω πρός με· « ἐνδεέσι[2]) δὲ φρενῶν παρακελεύεται λέγουσα ἡ σοφία· »ἔλθετε,[3]) φάγετε τὸν ἐμὸν ἄρτον, καὶ πίετε οἶνον, ὃν[4]) ἐκέρασα ὑμῖν. Ἀπολείπετε[5]) ἀφροσύνην, ἵνα ζήσητε, καὶ κατορθώσατε[6]) σύνεσιν ἐν γνώσει.« Εἴποιμι[7]) δ᾽ ἂν καὶ ταῦτα, διὰ τὰ ἐγκείμενα, πρὸς τὸν Κέλσου λόγον· ἆρα οἱ φιλοσοφοῦντες οὐ προκαλοῦνται[8]) μειράκια ἐπὶ τὴν ἀκρόασιν; Καὶ τοὺς ἀπὸ κακίστου βίου νέους οὐ παρακαλοῦσιν ἐπὶ τὰ βελτίονα; Τί δὲ τοὺς οἰκότριβας οὐ βούλονται φιλοσοφεῖν; Ἦ καὶ ἡμεῖς μέλλομεν ἐγκαλεῖν φιλοσόφοις οἰκότριβας ἐπ᾽ ἀρετὴν προτρεψαμένοις, Πυθαγόρᾳ μὲν τὸν Ζάμολξιν, Ζήνωνι δὲ τὸν Περσαῖον, καὶ χθὲς καὶ πρώην τοῖς προτρεψαμένοις Ἐπίκτητον ἐπὶ τὸ φιλοσοφεῖν; Ἦ ὑμῖν μὲν,[9]) ὦ Ἕλληνες, ἔξεστι μειράκια καὶ οἰκότριβας, καὶ ἀνοήτους ἀνθρώπους ἐπὶ φιλοσοφίαν καλεῖν· ἡμεῖς δὲ τοῦτο ποιοῦντες, οὐ φιλανθρώπως αὐτὸ πράττομεν· τῇ ἀπὸ τοῦ λόγου ἰατρικῇ πᾶσαν λογικὴν φύσιν θεραπεῦσαι βουλόμενοι, καὶ οἰκειῶσαι τῷ δημιουργήσαντι πάντα θεῷ;[10]) Ἤρκει μὲν

---

[1]) Hoeschel. (itemq. Spenc.) in textu: ἀφρονέστερος. R.

[2]) Hoeschel. (itemq. Spencer., uncis verbis: καὶ τοῖς, appositis): καὶ τοῖς ἐνδεέσι δὲ φρενῶν παρακελεύομαι. R.

[3]) Cfr. Prov. IX, 15. — Edd. Spenc. ad marg. ἔλθατε. [4]) Philoc. ὃν κεκέρακα ὑμῖν.

[5]) Philoc. male: ἀπολίπετε.

[6]) Philoc. κατορθώσατε ἐν γνώσει σύνεσιν.

[7]) Philoc. Εἴποιμεν δ᾽ ἂν καὶ ταῦτα κτλ.

[8]) Philoc. προκαλοῦνται. Hoeschel. et Spencerus: προεκαλοῦντο. [9]) Deest μέν in Philoc.

[10]) Hactenus Philoc., in qua haec insuper leguntur: Ὅμοιον δὲ ποιεῖ ἐν τῷ φάσκειν, μηδένα φρόνιμον πείθεσθαι τῷ λόγῳ, περισπώμενος ὑπὸ τοῦ πλήθους τῶν προσερχομένων αὐτῷ, τῷ φάσκοντι διὰ τὸ πλῆθος τῶν

οὖν καὶ ταῦτα πρὸς τὰς Κέλσου λοιδορίας μᾶλλον ἢ κατηγορίας.

κατὰ τοὺς νόμους ἀγομένων ἰδιωτῶν, ὅτι φρόνιμος οὐδεὶς, φέρε εἰπεῖν, Σόλωνι, ἢ Λυκούργῳ πείθεται, ἢ Ζαλεύκῳ, ἤ τινι τῶν λοιπῶν· καὶ μάλιστα ἐὰν φρόνιμον λαμβάνῃ τὸν κατ' ἀρετὴν ποιόν. Ὡς γὰρ ἐπὶ τούτων, κατὰ τὸ φανὲν αὐτοῖς χρήσιμον, οἱ νομοθέται πεποιήκασι τὸ τοιαύτῃ διαγωγῇ περιβαλεῖν αὐτοὺς καὶ νόμοις· οὕτω νομοθετῶν ἐν τῷ Ἰησοῦ ὁ θεὸς τοῖς πανταχοῦ ἀνθρώποις· καὶ τοὺς μὴ φρονίμους ἄγει, ὡς οἷόν τέ ἐστιν ἄγεσθαι τοὺς τοιούτους ἐπὶ τὸ βέλτιον. Ὅπερ καὶ ὁ Παῦλος εἰδὼς εἶπε· »τὰ μωρὰ τοῦ κόσμου ἐξελέξατο ὁ θεὸς, ἵνα καταισχύνῃ τοὺς σοφούς·« (I Cor. I, 27.) *σοφοὺς κοινότερον λέγων πάντας τοὺς δοκοῦντας προβεβηκέναι μὲν ἐν μαθήμασιν, ἀποπεπτωκότας δὲ εἰς τὴν ἄθεον πολυθεότητα· ἐπεὶ »φάσκοντες εἶναι σοφοὶ ἐμωράνθησαν, καὶ ἤλλαξαν τὴν δόξαν τοῦ ἀφθάρτου θεοῦ ἐν ὁμοιώματι εἰκόνος φθαρτοῦ ἀνθρώπου, καὶ πετεινῶν, καὶ τετραπόδων, καὶ ἑρπετῶν.«* (Rom. I, 22. 23.) *Ἐγκαλεῖ δὲ τῷ διδάσκοντι καὶ ὡς ἀνοήτους ζητοῦντι. Πρὸς ὃν εἴποιμεν ἄν· τίνας λέγεις τοὺς ἀνοήτους; Κατὰ γὰρ τὸ ἀκριβὲς, πᾶς φαῦλος ἀνόητός ἐστιν. Εἰ τοίνυν λέγεις ἀνοήτους τοὺς φαύλους· ἆρα σὺ προσάγων φιλοσοφίᾳ, φαύλους ζητεῖς προσάγειν, ἢ ἀστείους; Ἀλλ' οὐχ οἷόν τε ἀστείους· ἤδη γὰρ πεφιλοσοφήκασι· φαύλους ἄρα. Εἰ δὲ φαύλους ἀνοήτους, ζητεῖς πολλοὺς προσάγειν τοιούτους φιλοσοφίᾳ· καὶ σὺ ἄρα τοὺς ἀνοήτους ζητεῖς. Ἐγὼ δὲ, κἂν τοὺς οὕτως ἀνοήτους λεγομένους ζητῶ, ὅμοιόν τι ποιῶ, ὡς εἰ καὶ φιλάνθρωπος ἰατρὸς ἐπιζητεῖ τοὺς κάμνοντας, ἵνα αὐτοῖς προσαγάγῃ τὰ βοηθήματα, καὶ ῥώσῃ αὐτούς. Εἰ δ' ἀνοήτους λέγεις τοὺς μὴ ἐντρεχεῖς, ἀλλὰ τερατωδεστέρους τῶν ἀνθρώπων, ὑποκρινοῦμαί σοι, ὅτι καὶ τούτους μὲν κατὰ τὸ δυνατὸν βελτιοῦν πειρῶμαι. Οὐ μὴν ἐκ τῶν τοιούτων συστῆσαι βούλομαι Χριστιανῶν ἄθροισμα· ζητῶ γὰρ μᾶλλον τοὺς ἐντρεχεστέρους καὶ ὀξυτέρους, ὡς*

55. Ἐπεὶ δ' ἐνηδόμενος τῷ τῶν καθ' ἡμῶν λοιδοριῶν λόγῳ προσέθηκε καὶ ἕτερα· φέρε, καὶ ταῦτα ἐκθέμενοι, ἴδωμεν πότερον Χριστιανοὶ ἀσχημονοῦσιν, ἢ Κέλσος ἐπὶ τοῖς λεγομένοις, ὅς φησιν· »ὁρῶμεν δὴ [1]) καὶ κατὰ τὰς ἰδίας οἰκίας ἐριουργοὺς, καὶ σκυτοτόμους, καὶ κναφεῖς, καὶ τοὺς ἀπαιδευτοτάτους [2]) τε καὶ ἀγροικοτάτους, ἐναντίον μὲν τῶν πρεσβυτέρων καὶ φρονιμωτέρων δεσποτῶν οὐδὲν φθέγγεσθαι τολμῶντας· ἐπειδὰν δὲ τῶν παίδων ἰδίᾳ λάβωνται, καὶ γυναίων τινῶν σὺν αὐτοῖς ἀνοήτων, θαυμάσι' ἄττα διεξιόντας, ὡς οὐ χρὴ προσέχειν τῷ πατρὶ, καὶ τοῖς διδασκάλοις, σφίσι δὲ πείθεσθαι· καὶ τοὺς μέν γε ληρεῖν καὶ ἀποπλήκτους εἶναι, καὶ μηδὲν τῷ ὄντι καλὸν μήτε ἰδέναι, μήτε δύνασθαι ποιεῖν, ὕθλοις κενοῖς [3]) προκατειλημμένους· σφᾶς δὲ μόνους ὅπως δεῖ ζῆν ἐπίστασθαι· καὶ ἂν αὐτοῖς οἱ παῖδες πείθωνται, μακαρίους αὐτοὺς ἔσεσθαι, καὶ τὸν οἶκον ἀποφαίνειν [4]) εὐδαίμονα· καὶ ἅμα (145) λέγοντες, ἐὰν ἴδωσί τινα παριόντα τῶν παιδείας διδασκάλων καὶ φρονιμωτέρων ἢ καὶ αὐτὸν τὸν πατέρα, οἱ μὲν εὐλαβέστεροι αὐτῶν διέτρεσαν· [5]) οἱ δ' ἰταμώτεροι

δυναμένους παρακολουθῆσαι τῇ ἀσφαλείᾳ τῶν αἰνιγμάτων, καὶ τῶν μετ' ἐπικρύψεως εἰρημένων ἐν νόμῳ καὶ προφήταις καὶ εὐαγγελίοις· ὧν ὡς οὐδὲν ἀξιόλογον ἐχόντων καταπεφρόνηκας, οὐ βασανίσας τὸν ἐν αὐτοῖς νοῦν· μηδ' εἰσελθεῖν πειραθεὶς εἰς τὸ βούλημα τῶν γραψάντων. — Cfr. Philoc. ed. Tarini pag. 206—208. coll. contra Celsum ed. Spenc. pag. 155. et 156.

[1]) Edd. Spenc. in textu: δέ, ad marg. vero: δή.

[2]) Sic Mss. (itemq. edd. Spenc. ad marg.), alias vero (v. c. in textu edd. Spenc.) ἀπαιδεύτους. R.

[3]) Cod. Basil. (itemq. Boherell. in notis): κενοῖς. Alias (v. c. in edd. Spenc.) minus bene: καινοῖς. R.

[4]) Boherellus: »Malim: ἀποφανεῖν.«

[5]) Ita Codd. Vaticani, Regius, et Anglicanus primus, sicque libri impressi (v. c. edd. Spenc.) in margine, et

τοὺς παῖδας ἀφηνιάζειν ἐπαίρουσι, τοιαῦτα ψιθυρίζοντες, ὡς παρόντος μὲν τοῦ πατρὸς καὶ τῶν διδασκάλων οὐδὲν αὐτοὶ ἐθελήσουσιν,[1]) οὐδὲ δυνήσονται τοῖς παισὶν ἑρμηνεύειν ἀγαθὸν, ἐκτρέπεσθαι γὰρ τὴν ἐκείνων ἀβελτηρίαν καὶ σκαιότητα, πάντη διεφθαρμένων, καὶ πόῤῥω κακίας ἡκόντων, καὶ σφᾶς κολαζόντων. Εἰ δὲ θέλοιεν, χρῆναι αὐτοὺς ἀφεμένους τοῦ πατρός τε καὶ τῶν διδασκάλων, ἰέναι σὺν τοῖς γυναίοις, καὶ τοῖς συμπαίζουσι παιδαρίοις, εἰς τὴν γυναικωνῖτιν, ἢ τὸ σκυτεῖον, ἢ τὸ κναφεῖον, ἵνα τὸ τέλειον λάβωσι· καὶ ταῦτα λέγοντες πείθουσιν.«[2])

56. Ὅρα δὴ καὶ ἐν τούτοις τίνα τρόπον διασύρων τοὺς παρ' ἡμῖν διδάσκοντας τὸν λόγον, καὶ ἐπὶ τὸν τῶν ὅλων δημιουργὸν παντὶ τρόπῳ τὴν ψυχὴν ἀναβιβάζειν πειρωμένους, παριστάντας δὲ καὶ ὡς χρὴ μὲν τῶν αἰσθητῶν καὶ προσκαίρων καὶ βλεπομένων πάντων καταφρονεῖν, πάντα δὲ πράττειν ὑπὲρ τοῦ τυχεῖν τῆς τοῦ θεοῦ κοινωνίας, καὶ τῆς τῶν νοητῶν καὶ ἀοράτων θεωρίας, καὶ μακαρίας μετὰ θεοῦ καὶ τῶν οἰκείων τοῦ θεοῦ διεξαγωγῆς,[3]) παραβάλλει αὐτοὺς »κατὰ τὰς οἰκίας ἐριουργοῖς, καὶ τοῖς σκυτοτόμοις, καὶ τοῖς κναφεῦσι, καὶ τοῖς ἀγροικοτάτοις τῶν ἀνθρώπων, ἐπὶ τὰ φαῦλα προκαλουμένοις παῖδας κομιδῇ νηπίους, καὶ γύναια, ἵν' ἀποστῶσι μὲν πατρὸς καὶ διδασκάλων, αὐτοῖς δὲ ἕπωνται.« Τίνος γὰρ πατρὸς σωφρονοῦντος, ἢ τίνων διδασκάλων σεμνότερα διδασκόντων, ἀφιστῶμεν τοὺς παῖδας, καὶ τὰ γύναια, παραστησάτω ὁ Κέλσος, καὶ ἀντιπαραβαλέτω ἐπὶ τῶν προσιόντων τῷ λόγῳ ἡμῶν

---

est genuina lectio. Hoeschel. et Spencer. in textu: διέτρειψαν. R.

1) Guieto videtur scribendum: ἐχθλήσουσιν. Ego nihil mutari velim. R.

2) Mss. πείθωσιν. Hoeschel. et Spencerus: πείθουσιν. R.

3) Boherellus: »Melius forte: διαγωγῆς.«

παίδων, καὶ γυναίων, πότερα[1]) τίνας ὧν ἤκουον βελτίονα[2]) τῶν ἡμετέρων, καὶ τίνα τρόπον καλῶν τινων καὶ σεμνῶν μαθημάτων ἀφιστάντες παῖδας καὶ γύναια ἐπὶ τὰ χείρονα προκαλούμεθα. Ἀλλ' οὐχ ἕξει παραστῆσαι τὸ τοιοῦτο καθ' ἡμῶν· τοὐναντίον γὰρ[3]) τὰ μὲν γύναια ἀκολασίας καὶ διαστροφῆς, τῆς ἀπὸ τῶν συνόντων, ἀφίσταμεν, καὶ πάσης θεατρομανίας, καὶ ὀρχηστρομανίας, καὶ δεισιδαιμονίας·[4]) τοὺς δὲ παῖδας ἄρτι ἡβῶντας, καὶ σφριγῶντας ταῖς περὶ τὰ ἀφροδίσια ὀρέξεσι, σωφρονίζομεν· παρατιθέντες οὐ μόνον τὸ ἐν τοῖς ἁμαρτανομένοις αἰσχρὸν, ἀλλὰ καὶ ἐν οἷς ἔσται διὰ τὰ τοιαῦτα ἡ τῶν φαύλων ψυχὴ, καὶ οἵας τίσει δίκας, καὶ ὡς κολασθήσεται.

57. Τίνας δὲ διδασκάλους λέγομεν ληρεῖν καὶ ἀποπλήκτους εἶναι, ὑπὲρ ὧν ὁ Κέλσος ἵσταται, ὡς διδασκόντων τὰ κρείττονα; Εἰ μὴ ἄρα καλοὺς οἴεται διδασκάλους γυναίων καὶ μὴ ληροῦντας, τοὺς ἐπὶ δεισιδαιμονίαν καὶ τὰς ἀκολάστους θέας προκαλουμένους· ἔτι δὲ καὶ μὴ ἀποπλήκτους εἶναι τοὺς ἄγοντας καὶ φέροντας τοὺς νέους ἐπὶ πάντα, ὅσα ἴσμεν ἀτάκτως ὑπ' αὐτῶν πολλαχοῦ γιγνόμενα. Ἡμεῖς μὲν οὖν καὶ τοὺς ἀπὸ (146) φιλοσόφων δογμάτων, ὅση δύναμις, προκαλούμεθα ἐπὶ τὴν καθ' ἡμᾶς θεοσέβειαν, τὸ ἐξαίρετον καὶ τὸ ειλικρινὲς αὐτῆς παριστάντες. Ἐπεὶ δὲ δι' ὧν ἔλεγεν ὁ Κέλσος παρέστησε, τοῦτο »μὲν ἡμᾶς μὴ ποιεῖν, μόνους δὲ τοὺς ἀνοήτους καλεῖν·« εἴποιμεν ἂν πρὸς αὐτόν· εἰ μὲν ἐνεκάλεις ἡμῖν ὡς ἀφιστῶσι[5]) φιλο-

[1]) Lego cum Boherello: πότερα τίνα κτλ. Guieto autem scribendum videbatur: πότερα τίνας ἀφιστῶμεν τῶν ἡμετέρων, ὧν ἤκουον. R.

[2]) Hoeschel. et Spenc. in margine: βελτιόνων. R.

[3]) Edd. Spenc. ad marg. μὲν γὰρ τὰ γύναια.

[4]) Libri impressi (v. c. edd. Spenc.) male: δυσειδαιμονίας. R.

[5]) Codd. Reg. et Basil. ἀφιστῶσι. Libri antea editi (v. c. edd. Spenc.) ἀφιστᾶσι. R.

σοφίας τοὺς ἤδη προκατειλημμένους ἐν αὐτῇ· ἀλήθειαν μὲν οὐκ ἂν ἔφασκες, πιθανότητα δ' ἂν εἶχέ σου ὁ λόγος. Νυνὶ δὲ λέγων, ἡμᾶς »ἀφιστᾷν διδασκάλων τοὺς προσιόντας ἀγαθῶν·« παράστησον τοὺς διδασκάλους ἄλλους παρὰ τοὺς φιλοσοφίας [1]) διδασκάλους· ἢ τοὺς κατά τι τῶν χρησίμων πεποιημένους. Ἀλλ' οὐδὲν ἕξει τοιοῦτον δεικνύναι. Μακαρίους δὲ ἔσεσθαι ἐπαγγελλόμεθα μετὰ παῤῥησίας, καὶ οὐ κρύβδην, τοὺς ζῶντας κατὰ τὸν τοῦ θεοῦ λόγον, καὶ πάντα εἰς ἐκεῖνον ἀφορῶντας, [2]) καὶ ὡς ἐπὶ θεοῦ θεατοῦ πᾶν ὅ, τί ποτ' οὖν ἐπετελοῦντας. Ἆρ' οὖν ταῦτα ἐριουργῶν, καὶ σκυτοτόμων, καὶ κναφέων, καὶ ἀπαιδευτοτάτων ἀγροίκων [3]) ἐστὶ μαθήματα; Ἀλλὰ τοῦτο δεικνύναι οὐ δυνήσεται.

58. »Οἱ δὲ παρὰ τῷ Κέλσῳ παραπλήσιοι τοῖς ἐν ταῖς οἰκίαις ἐριουργοῖς, ὅμοιοι δὲ καὶ τοῖς σκυτοτόμοις καὶ κναφεῦσι, καὶ ἀπαιδευτοτάτοις [4]) ἀγροίκοις, παρόντος μὲν πατρὸς καὶ διδασκάλων, οὐδὲ, (φησὶ,) λέγειν [5]) ἐθελήσουσιν, [6]) οὐδὲ δυνήσονται τοῖς παισὶν ἑρμηνεύειν ἀγαθόν.« Καὶ πρὸς τοῦτο δ' ἐροῦμεν, ποίου φῂς, ὦ οὗτος, πατρὸς, καί ποίου διδασκάλου; Εἰ μὲν τοῦ ἀρετὴν ἀποδεχομένου, καὶ κακίαν ἀποστρεφομένου, καὶ ἀσπαζομένου τὰ κρείττονα· ἄκουε, ὅτι καὶ μάλα θαῤῥοῦντες, ὡς εὐδοκιμοῦντες παρὰ τῷ τοιούτῳ κριτῇ, ἐροῦμεν τοῖς παισὶ τὰ ἡμέτερα. Εἰ δ' ἐνώπιον πατρὸς διαβεβλημένου [7]) πρὸς ἀρετὴν καὶ καλοκἀγαθίαν, σιωπῶ-

---

[1]) Libri excusi (v. c. edd. Spenc.) in margine: φιλοσοφίᾳ. R.

[2]) Scribendum videtur Guieto: ἀναφέροντας. R.

[3]) Forte legendum: καὶ ἀγροίκων. R.

[4]) Forte legendum: ἀπαιδευτοτάτοις καὶ ἀγροίκοις. R.

[5]) Vocem: λέγειν, delendam censet Boherellus, et certe abest supra num. 54. R.

[6]) Guieto scribendum videtur: ἐκθλήσουσιν. R.

[7]) Hoeschel. et Spencer. in margine: διαβεβορημένου. R.

μεν, καὶ τῶν τὰ ἐναντία τῷ ὑγιεῖ λόγῳ διδασκόντων, τοῦτο μηδ' ἡμῖν ἐγκάλει· οὐ γὰρ εὐλόγως ἐγκαλεῖς. Καὶ σὺ γοῦν τὰ φιλοσοφίας ὄργια τοῖς νέοις καὶ υἱοῖς, πατέρων ἀργὸν πρᾶγμα καὶ ἀνωφελὲς νομιζόντων, φιλοσοφίαν παραδιδοὺς τοῖς παισὶν, οὐκ ἐπὶ τῶν φαύλων πατέρων ἐρεῖς· ἀλλὰ βουλόμενος χωρίζεσθαι τοὺς προτραπέντας ἐπὶ φιλοσοφίαν υἱοὺς τῶν μοχθηρῶν πατέρων, ἐπιτηρήσεις καιροὺς, ἵνα καθίκωνται οἱ φιλοσοφίας λόγοι τῶν νέων. Καὶ περὶ τῶν διδασκάλων δὲ τὰ αὐτὰ φήσομεν. Εἰ μὲν γὰρ ἀποτρέπομεν διδασκάλων διδασκόντων τὰ ἄσεμνα τῆς κωμῳδίας, καὶ τοὺς ἀκολάστους τῶν ἰάμβων, καὶ ὅσα ἄλλα, ἃ μήτε τὸν λέγοντα ἐπιστρέφει, μήτε τοὺς ἀκούοντας ὠφελεῖ, καὶ μὴ εἰδότας φιλοσόφως ἀκούειν ποιημάτων, καὶ ἐπιλέγειν ἑκάστοις τὰ συντείνοντα εἰς ὠφέλειαν τῶν νέων· τοῦτο ποιοῦντες, οὐκ αἰσχυνόμεθα ὁμολογεῖν τὸ πραττόμενον. Εἰ δὲ παραστήσεις μοι διδασκάλους πρὸς φιλοσοφίαν προπαιδεύοντας καὶ ἐν φιλοσοφίᾳ γυμνάζοντας· οὐκ[1] *ἀποτρέψω μὲν ἀπὸ τούτων τοὺς νέους, πειράσομαι*[2] *δὲ προγυμνασαμένους αὐτοὺς ὡς ἐν ἐγκυκλίοις* (147) *μαθήμασι καὶ τοῖς φιλοσοφουμένοις ἀναβιβάσαι ἐπὶ τὸ σεμνὸν καὶ ὑψηλὸν τῆς λεληθυίας τοὺς πολλοὺς, Χριστιανῶν μεγαλοφωνίας, περὶ τῶν μεγίστων καὶ ἀναγκαιοτάτων διαλαμβανόντων,*[3] *καὶ ἀποδεικνύντων καὶ παριστάντων αὐτὰ πεφιλοσοφῆσθαι παρὰ τοῖς τοῦ θεοῦ προφήταις, καὶ τοῖς τοῦ Ἰησοῦ ἀποστόλοις.*

59. *Εἶτα μετὰ ταῦτα αἰσθόμενος ἑαυτοῦ ὁ Κέλσος πικρότερον ἡμῖν λοιδορησαμένου, ὡσπερεὶ ἀπολο-*

---

[1]) Alias (v. c. in edd. Spenc.) male: *οὐκ ἀποτρέψομεν.* R.

[2]) Boherell. absque jure: »Lege: *πειράσομεν.*«

[3]) Boherellus: »Legendum videtur: *διαλαμβάνοντες, καὶ ἀποδεικνύντες, καὶ παριστάντες.*

γούμενος, τοιαῦτά φησιν· »ὅτι δὲ οὐδὲν πικρότερον ἐπαιτιῶμαι, ἢ ἐφ᾽ ὅσον ἡ ἀλήθεια βιάζεται· τεκμαιρέσθω καὶ[1]) τούσδε τις. Οἱ μὲν γὰρ εἰς τὰς ἄλλας τελετὰς καλοῦντες, προκηρύττουσι τάδε· ὅστις χεῖρας καθαρὸς, καὶ φωνὴν συνετός· καὶ αὖθις ἕτεροι· ὅστις ἁγνὸς ἀπὸ παντὸς μύσους,[2]) καὶ ὅτῳ ἡ ψυχὴ οὐδὲν σύνοιδε κακὸν, καὶ ὅτῳ εὖ καὶ δικαίως βεβίωται. Καὶ ταῦτα προκηρύττουσιν οἱ καθάρσια ἁμαρτημάτων ὑπισχνούμενοι. Ὑπακούσωμεν δὲ τίνας ποτὲ οὗτοι καλοῦσιν· ὅστις, (φασὶν,[3]) ἁμαρτωλὸς, ὅστις ἀσύνετος, ὅστις νήπιος, καὶ ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν, ὅστις κακοδαίμων· τοῦτον ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ δέξεται. Τὸν ἁμαρτωλὸν ἆρα, οὐ τοῦτον λέγετε τὸν ἄδικον, καὶ κλέπτην, καὶ τοιχωρύχον, καὶ φαρμακέα, καὶ ἱερόσυλον, καὶ τυμβωρύχον; Τίνας ἂν ἄλλους προκηρύττων λῃστὰς[4]) ἐκάλεσε;« Καὶ πρὸς ταῦτα δέ φαμεν, ὅτι οὐ ταὐτόν ἐστι νοσοῦντας[5]) τὴν ψυχὴν ἐπὶ θεραπείαν καλεῖν, καὶ ὑγιαίνοντας ἐπὶ τὴν τῶν θειοτέρων γνῶσιν καὶ ἐπιστήμην. Καὶ ἡμεῖς δὲ[6]) ἀμφότερα ταῦτα γιγνώσκοντες, κατ᾽ ἀρχὰς μὲν προκαλούμενοι ἐπὶ τὸ θεραπευθῆναι τοὺς ἀνθρώπους, προτρέπομεν τοὺς ἁμαρτωλοὺς ἥκειν ἐπὶ τοὺς διδάσκοντας λόγους μὴ ἁμαρτάνειν, καὶ τοὺς ἀσυνέτους ἐπὶ τοὺς ἐμποιοῦντας σύνεσιν, καὶ τοὺς νηπίους εἰς τὸ ἀναβαίνειν φρονήματι ἐπὶ τὸν ἄνδρα, καὶ τοὺς ἁπλῶς

---

[1]) Boherello scribendum videtur: καὶ ὥς γέ τις, Guieto autem: καὶ τοῖςδέ τις. R.

[2]) Hoeschel. in textu (itemq. edd. Spenc. ad marg.) μίσους. R.

[3]) Edd. Spenc. et Ruaei in textu: φησί. Jam Boherell. vero: »Lege: φασίν.« — Ruaeus: Legendum videtur: φασίν.«

[4]) Legendum videtur: λῃστής. R.

[5]) Codd. Regius et Basileensis: νοσοῦντας τὴν ψυχήν. Hoeschel. vero et Spencerus: νοσοῦντα τὴν ψυχήν.

[6]) Edd. Spenc. ad marginem: δι᾽ ἀμφότερα ταῦτα.

κακοδαίμονας ἐπὶ εὐδαιμονίαν, ἢ, (ὅπερ κυριώτερόν ἐστιν εἰπεῖν,) ἐπὶ μακαριότητα. Ἐπὰν δ' οἱ προκόπτοντες τῶν προτραπέντων παραστήσωσι τὸ κεκαθάρθαι ὑπὸ τοῦ λόγου, καὶ, ὅση δύναμις, βέλτιον βεβιωκέναι· τὸ[1]) τηνικάδε καλοῦμεν αὐτοὺς ἐπὶ τὰς παρ' ἡμῖν τελετάς. »Σοφίαν[2]) γὰρ λαλοῦμεν ἐν τοῖς τελείοις.«

60. Καὶ διδάσκοντες· »ὅτι[3]) εἰς κακότεχνον ψυχὴν οὐκ εἰσελεύσεται σοφία, οὐδὲ κατοικήσει ἐν σώματι κατάχρεῳ ἁμαρτίας·« φαμέν· ὅστις χεῖρας καθαρὸς, καὶ διὰ τοῦτ' ἐπαίρων[4]) χεῖρας ὁσίας τῷ θεῷ, καὶ παρὰ τὸ διηρμένα καὶ οὐράνια ἐπιτελεῖν, δύναται[5]) λέγειν· »ἔπαρσις[6]) τῶν χειρῶν μου θυσία ἑσπερινή·« ἡκέτω πρὸς ἡμᾶς· καί ὅστις φωνὴν συνετὸς, τῷ μελετᾷν[7]) τὸν νόμον κυρίου ἡμέρας καὶ νυκτός· καὶ τῷ διὰ[8]) τὴν ἕξιν τὰ αἰσθητήρια γεγυμνασμένα ἐσχηκέναι πρὸς διάκρισιν καλοῦ τε καὶ κακοῦ· μὴ ὀκνείτω προσιέναι στερεαῖς λογικαῖς τροφαῖς[9]) καὶ ἁρμοζούσαις ἀθληταῖς εὐσεβείας καὶ πάσης ἀρετῆς. Ἐπεὶ δὲ καὶ ἡ χάρις τοῦ θεοῦ ἐστι μετὰ πάντων (148) τῶν ἐν ἀφθαρσίᾳ ἀγαπώντων τὸν διδάσκαλον τῶν τῆς ἀθανασίας μαθημάτων· ὅστις ἁγνὸς οὐ μόνον ἀπὸ παντὸς μύσους,[10]) ἀλλὰ καὶ τῶν ἐλαττόνων εἶναι νομιζομένων ἁμαρτημάτων, θαῤῥῶν μυείσθω τὰ μόνοις ἁγίοις καὶ

---

[1]) Boherellus: »Lege, ut supra num. 51., conjunctim: τοτηνικάδε.«

[2]) Cfr. 1 Cor. II, 6. [3]) Sap. Salom. I, 4.

[4]) Cfr. 1 Tim. II, 8.

[5]) Boherellus: »Malim: δυνατός.«

[6]) Cfr. Psalm. CXLI, 2. (CXL.)

[7]) Cfr. Psalm. I, 2. [8]) Cfr. Hebr. V, 14.

[9]) Hoeschel. in textu (itemq. edd. Spenc. ad marg.) male: τροχιαῖς.

[10]) Hoeschel. in textu (itemq. edd. Spenc. ad marg.) μίσους. R.

καθαροῖς εὐλόγως παραδιδόμενα μυστήρια τῆς κατὰ Ἰησοῦν θεοσεβείας. Ὁ μὲν οὖν Κέλσου μύστης φησίν· »ὅτῳ οὐδὲν ἡ ψυχὴ σύνοιδε κακὸν, ἡκέτω.« Ὁ δὲ κατὰ τὸν Ἰησοῦν μυσταγωγῶν τῷ θεῷ, τοῖς κεκαθαρμένοις τὴν ψυχὴν ἐρεῖ· ὅτῳ πολλῷ χρόνῳ ἡ ψυχὴ οὐδὲν σύνοιδε κακόν· καὶ μάλιστα ἀφ᾽ οὗ προσελήλυθε τῇ τοῦ λόγου θεραπείᾳ, οὗτος καὶ τῶν κατ᾽ ἰδίαν λελαλημένων ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ τοῖς γνησίοις μαθηταῖς ἀκουέτω. Οὐκοῦν καὶ ἐν οἷς ἀντιπαρατίθησι τὰ τῶν μυούντων ἐν[1]) Ἕλλησι τοῖς διδάσκουσι τὰ τοῦ Ἰησοῦ, οὐκ οἶδε διαφορὰν καλουμένων ἐπὶ μὲν θεραπείαν φαύλων, ἐπὶ δὲ τὰ μυστικώτερα τῶν ἤδη καθαρωτάτων.

61. Οὐκ ἐπὶ μυστήρια οὖν καὶ κοινωνίαν σοφίας[2]) ἐν μυστηρίῳ ἀποκεκρυμμένης, ἣν προώρισεν ὁ θεὸς πρὸ τῶν αἰώνων εἰς δόξαν τῶν δικαίων ἑαυτοῦ, καλοῦμεν τὸν ἄδικον, καὶ κλέπτην, καὶ τοιχωρύχον, καὶ φαρμακέα, καὶ ἱερόσυλον, καὶ τυμβωρύχον, καὶ ὅσους ἂν ἄλλους δεινοποιῶν ὁ Κέλσος ὀνομάσαι· ἀλλ᾽ ἐπὶ θεραπείαν. Ἔστι γὰρ ἐν τῇ τοῦ λόγου θειότητι ἄλλα μὲν τὰ θεραπευτικὰ τῶν κακῶς ἐχόντων βοηθήματα, περὶ ὧν εἶπεν ὁ λόγος τό· »οὐ[3]) χρείαν ἔχουσιν οἱ ἰσχύοντες ἰατροῦ, ἀλλ᾽ οἱ κακῶς ἔχοντες·« ἄλλα δὲ τὰ τοῖς καθαροῖς ψυχὴν καὶ σῶμα παραδεικνύντα »ἀποκάλυψιν[4]) μυστηρίου, χρόνοις αἰωνίοις σεσιγημένου, φανερωθέντος δὲ νῦν διά τε γραφῶν προφητικῶν,« καὶ »τῆς[5]) ἐπιφανείας τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ,« ἑκάστῳ τῶν τελείων ἐπιφαινομένης καὶ φωτιζούσης εἰς ἀψευδῆ γνῶσιν τῶν πραγμάτων τὸ ἡγεμονικόν. Ἐπεὶ δὲ δεινοποιῶν τὰ καθ᾽ ἡμῶν ἐγκλήματα, ἐπιφέρει οἷς ὠνόμασεν ἀνθρώποις μιαρωτάτοις τό· »τί-

[1]) In edd. Spenc. uncis inclusum legitur: ἐν.
[2]) Cfr. I Cor. II, 7. [3]) Matth. IX, 12.
[4]) Rom. XVI, 25.
[5]) Cfr. II Tim. I, 10.

νας ἄλλους προκηρύττων ληστὴς[1]) ἐκάλεσε;« Καὶ πρὸς τοῦτο φήσομεν, ὅτι ληστὴς μὲν τοὺς τοιούτους καλεῖ, χρώμενος αὐτῶν τῇ πονηρίᾳ κατ' ἀνθρώπων οὓς φονεύειν καὶ συλᾷν βούλονται.[2]) Χριστιανὸς δὲ, κἂν καλῇ οὓς ὁ ληστὴς καλεῖ, διάφορον κλῆσιν αὐτοὺς καλεῖ· ἵν' αὐτῶν καταδήσῃ τὰ τραύματα τῷ λόγῳ, καὶ ἐπιχέῃ τῇ φλεγμαινούσῃ ἐν κακοῖς ψυχῇ τὰ ἀπὸ τοῦ λόγου φάρμακα, ἀνάλογον οἴνῳ, καὶ ἐλαίῳ, καὶ μαλάγματι, καὶ τοῖς λοιποῖς ἀπὸ ἰατρικῆς ψυχῆς[3]) βοηθήμασιν.

62. Εἶτα συκοφαντῶν τὰ προτροπῆς ἕνεκα εἰρημένα καὶ γεγραμμένα τῆς πρὸς τοὺς κακῶς βεβιωκότας, καὶ καλοῦντα αὐτοὺς ἐπὶ μετάνοιαν καὶ διόρθωσιν τῆς ψυχῆς αὐτῶν· φησὶν ἡμᾶς λέγειν, τοῖς »ἁμαρτωλοῖς πεπέμφθαι τὸν θεόν.« Ὅμοιον δὲ καὶ τοῦτο ποιεῖ, ὡς εἰ ἐνεκάλει τισὶ, λέγουσι διὰ τοὺς κακῶς διάγοντας ἐν τῇ πόλει πεπέμφθαι ὑπὸ φιλανθρωποτάτου (149) βασιλέως τὸν ἰατρόν. Ἐπέμφθη οὖν θεὸς λόγος, καθὸ μὲν ἰατρὸς, τοῖς ἁμαρτωλοῖς· καθὸ δὲ διδάσκαλος θείων μυστηρίων, τοῖς ἤδη καθαροῖς, καὶ μηκέτι ἁμαρτάνουσιν. Ὁ δὲ Κέλσος ταῦτα μὴ δυνηθεὶς διακρῖναι· (οὐ γὰρ ἠβουλήθη φιλομαθῆσαι·) φησί· »τί δὲ, τοῖς ἀναμαρτήτοις οὐκ ἐπέμφθη; Τί κακόν ἐστι τὸ μὴ ἡμαρτηκέναι;« Καὶ πρὸς τοῦτο δέ φαμεν, ὅτι, εἰ μὲν ἀναμαρτήτους λέγει τοὺς μηκέτι ἁμαρτάνοντας, ἐπέμφθη καὶ τούτοις ὁ σωτὴρ ἡμῶν Ἰησοῦς, ἀλλ' οὐκ ἰατρός. Εἰ δὲ ἀναμαρτήτοις τοῖς μηδέ ποτε ἡμαρτηκόσιν· — οὐ γὰρ διεστείλατο ἐν τῇ ἑαυτοῦ λέξει· — ἐροῦμεν, ὅτι ἀδύνατον εἶναι οὕτως ἄνθρωπον ἀναμάρτητον.

---

[1]) Hoeschel. et Spencerus: λῃστὰς ἐκάλεσε; Καὶ πρὸς τοῦτο φήσομεν, ὅτι λῃστάς κτλ. Sed Cod. Basil. (itemq. Boherell. in notis) ut in nostro textu. R.

[2]) Malim cum Boherello: βούλεται. R.

[3]) R. in notis: »Omnino scribendum: τέχνης, vel: ὕλης, vel quid simile.«

Τοῦτο δέ φαμεν, ὑπεξαιρουμένου τοῦ κατὰ τὸν Ἰησοῦν νοουμένου ἀνθρώπου, ὃς[1]) *»ἁμαρτίαν οὐκ ἐποίησε.« Κακούργως δή φησιν ὁ Κέλσος περὶ ἡμῶν, ὡς δὴ φασκόντων, ὅτι »τὸν μὲν ἄδικον, ἐὰν αὑτὸν ὑπὸ μοχθηρίας ταπεινώσῃ, δέξεται ὁ θεός· τὸν δὲ δίκαιον, ἐὰν μετ᾽ ἀρετῆς ἀπ᾽ ἀρχῆς ἄνω πρὸς αὐτὸν βλέπῃ, τοῦτον οὐ δέξεται.« Ἀδύνατον γάρ φαμεν εἶναι ἄνθρωπον μετ᾽ ἀρετῆς ἀπ᾽ ἀρχῆς πρὸς τὸν θεὸν ἄνω βλέπειν. Κακίαν*[2]) *γὰρ ὑφίστασθαι ἀναγκαῖον πρῶτον ἐν ἀνθρώποις. Καθὸ καὶ ὁ Παῦλος λέγει· »ἐλθούσης*[3]) *δὲ τῆς ἐντολῆς, ἡ*[4]) *ἁμαρτία ἀνέζησεν, ἐγὼ δὲ ἀπέθανον.« Ἀλλὰ καὶ οὐ διδάσκομεν περὶ τοῦ ἀδίκου, ὅτι αὐταρκες αὐτῷ τὸ διὰ τὴν μοχθηρίαν ἑαυτὸν ταπεινοῦν πρὸς τὸ δεχθῆναι ὑπὸ τοῦ θεοῦ· ἀλλ᾽, ἐὰν μὲν ἐπὶ*[5]) *τοῖς προτέροις ἑαυτοῦ καταγνοὺς, πορεύηται ταπεινὸς ἐπ᾽ ἐκείνοις, καὶ κεκοσμημένος ἐπὶ τοῖς δευτέροις, τοῦτον παραδέξεται ὁ θεός.*

63. *Εἶτα μὴ νοῶν,*[6]) *πῶς εἴρηται τό· »πᾶς*[7]) *ὁ ὑψῶν ἑαυτὸν ταπεινωθήσεται·« μηδὲ κἂν ἀπὸ τοῦ Πλάτωνος διδαχθεὶς, ὅτι »ὁ καλὸς καὶ ἀγαθὸς πορεύεται ταπεινὸς καὶ κεκοσμημένος·« μὴ εἰδὼς δὲ καὶ, ὥς φαμεν· »ταπεινώθητε*[8]) *οὖν ὑπὸ τὴν κραταιὰν χεῖρα τοῦ θεοῦ, ἵνα ὑμᾶς ὑψώσῃ ἐν καιρῷ·« φησὶν, ὅτι »ἄνθρωποι μὲν ὀρθῶς δίκης προϊστάμενοι τοὺς ἐπὶ τοῖς ἀδι-*

---

1) I Petr. II, 22.

2) Cfr. Origenianorum lib. II. quaest. VII. num. XXIV.

3) Rom. VII, 9.

4) Sic omnes Mss. (itemq. edd. Spenc. ad marg.) Hoeschel. autem et Spencer. in textu: *ἡ ἁμαρτία ἀπέθανεν, ἐγὼ δὲ ἀνέζησα.* R.

5) Edd. Spenc. in textu: *ἐν τοῖς κτλ.*, ad marg. vero: *ἐπὶ τοῖς κτλ.*

6) Edd. Spenc., uncis voc. *τό* appositis: *νοῶν τὸ πῶς εἴρηται τό.*

7) Cfr. Matth. XXIII, 12. 8) I Petr. V, 6.

κήμασιν ὀλοφυρομένους ἀποπαύουσι τῶν οἰκτρογοῶν, ἵνα μὴ πρὸς ἔλεον μᾶλλον, ἢ πρὸς ἀλήθειαν δικασθῶσιν. Ὁ θεὸς δ' ἄρα οὐ πρὸς ἀλήθειαν, ἀλλὰ πρὸς κολακείαν δικάζει.« Ποία γὰρ κολακεία, καὶ ποῖος λόγος οἰκτρογοῶν κατὰ τὰς θείας γιγνόμενος γραφὰς, ἐπὰν ὁ ἁμαρτάνων λέγῃ ἐν ταῖς πρὸς θεὸν εὐχαῖς· »τὴν[1]) *ἁμαρτίαν μου ἐγνώρισα, καὶ τὴν ἀνομίαν μου οὐκ ἐκάλυψα. Εἶπα· ἐξαγορεύσω κατ' ἐμοῦ τὴν ἀνομίαν μου τῷ κυρίῳ,« καὶ τὰ ἑξῆς; Ἀλλὰ*[2]) *δύναται παραστῆσαι, ὅτι οὐκ ἔστιν ἐπιστρεπτικὸν τὸ τοιοῦτον τῶν ἁμαρτανόντων, ὑπὸ τὸν θεὸν ἑαυτοὺς ταπεινούντων ἐν ταῖς εὐχαῖς; Καὶ συγκεχυμένος δ' ἀπὸ τῆς ἐπὶ τὸ κατηγορεῖν* (150) *ὁρμῆς, ἑαυτῷ ἐναντία λέγει· ὅπου μὲν ἐμφαίνων εἰδέναι ἀναμάρτητον ἄνθρωπον, καὶ δίκαιον, μετ' ἀρετῆς ἀπ' ἀρχῆς πρὸς*[3]) *αὐτὸν ἄνω βλέποντα· ὅπου δ' ἀποδεχόμενος τὸ λεγόμενον ὑφ' ἡμῶν, ὅτι »τίς*[4]) *ἄνθρωπος τελέως δίκαιος; ἢ τίς ἀναμάρτητος;« Ὡς ἀποδεχόμενος γὰρ αὐτὸ, φησί· »τοῦτο μὲν ἐπιεικῶς ἀληθὲς, ὅτι πέφυκέ πως τὸ ἀνθρώπινον φῦλον ἁμαρτάνειν.« Εἶτα ὡς μὴ πάντων καλουμένων ὑπὸ τοῦ λόγου, φησίν· »Ἐχρῆν οὖν ἁπλῶς πάντας καλεῖν, εἴ γε πάντες ἁμαρτάνουσι.« Καὶ ἐν τοῖς ἀνωτέρω δὲ παρεδείκνυμεν τὸν Ἰησοῦν εἰρηκέναι· »δεῦτε*[5]) *πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι· κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς.« Πάντες οὖν ἄνθρωποι, διὰ τὴν τῆς ἁμαρτίας*[6]) *φύσιν κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, καλοῦνται ἐπὶ τὴν παρὰ τῷ λόγῳ τοῦ θεοῦ ἀνάπαυσιν· »ἐξαπέστειλε*[7]) *γὰρ ὁ θεὸς τὸν λόγον αὐτοῦ, καὶ ἰά-*

---

[1]) Cfr. Psalm. XXXII, 5. (XXXI.)
[2]) Gelenius legebat: *Ἀλλ' οὐ δύναται.* R.
[3]) Gelenius videtur legisse: *πρὸς οὐρανόν.* R.
[4]) Cfr. Job. XV, 14. [5]) Matth. XI, 28.
[6]) Cfr. contra Cels. lib. IV. num. 40.
[7]) Cfr. Psalm. CVII, 20. (CVI.)

σατο αὐτούς, καὶ ἐῤῥύσατο αὐτοὺς ἐκ τῶν διαφθορῶν αὐτῶν.«

64. Ἐπεὶ δέ φησι καὶ τό· »τίς οὖν αὕτη ποτὲ ἡ τῶν ἁμαρτωλῶν προτίμησις;« καὶ ὅμοια τούτοις ἐπιφέρει· ἀποκρινούμεθα, ὅτι καθάπαξ μὲν ἁμαρτωλὸς οὐ προτιμᾶται τοῦ μὴ ἁμαρτωλοῦ· ἔστι δ' ὅτε ἁμαρτωλὸς συναισθόμενος τῆς ἰδίας ἁμαρτίας, καὶ διὰ τοῦτο πρὸς τὸ μετανοεῖν πορευόμενος, ἐπὶ τοῖς ἡμαρτημένοις ταπεινὸς, προτιμᾶται τοῦ ἔλαττον μὲν νομιζομένου εἶναι ἁμαρτωλοῦ, οὐκ οἰομένου δ' αὐτὸν ἁμαρτωλὸν, ἀλλ' ἐπαιρομένου ἐπί τισιν, οἷς δοκεῖ συνειδέναι[1]) ἑαυτῷ κρείττοσι, καὶ πεφυσιωμένου ἐπ' αὐτοῖς. Καὶ τοῦτο δηλοῖ τοῖς βουλομένοις εὐγνωμόνως ἐντυγχάνειν τοῖς εὐαγγελίοις ἡ περὶ τοῦ εἰπόντος τελώνου παραβολή· »ἱλάσθητί[2]) μοι τῷ ἁμαρτωλῷ·« καὶ περὶ τοῦ καυχησαμένου μετά τινος μοχθηροῦ οἰήματος Φαρισαίου, καὶ φήσαντος· »εὐχαριστῶ[3]) σοι, ὅτι οὐκ εἰμὶ ὡς οἱ λοιποὶ τῶν ἀνθρώπων, ἅρπαγες, ἄδικοι, μοιχοὶ, ἢ καὶ ὡς οὗτος ὁ τελώνης.« Ἐπιφέρει γὰρ ὁ Ἰησοῦς τῷ περὶ ἀμφοτέρων λόγῳ τό· »κατέβη[4]) οὗτος εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ δεδικαιωμένος, παρ'[5]) ἐκεῖνον· ὅτι πᾶς ὁ ὑψῶν ἑαυτὸν ταπεινωθήσεται· καὶ[6]) πᾶς ὁ ταπεινῶν ἑαυτὸν ὑψωθήσεται.« Οὐ βλασφημοῦμεν οὖν τὸν θεὸν, οὐδὲ καταψευδόμεθα, διδάσκοντες πάνθ' ὁντινοῦν συναισθέσθαι τῆς ἀνθρωπίνης βραχύτητος, ὡς πρὸς τὴν τοῦ

---

[1]) Hoeschel. et Spencer. in textu: *συνιέναι*, sed omnes Mss. (itemq. edd. Spenc. ad marg.) *συνειδέναι*. R.

[2]) Luc. XVIII, 13. [3]) Cfr. Luc. XVIII, 11.

[4]) Cfr. Luc. XVIII, 14. — Edd. Spenc. et Ruaeus: *οἶκον αὐτοῦ*.

[5]) Spencer. in textu: *ἢ ἐκεῖνος*. Mss. (itemq. edd. Spenc. ad marg.) *παρ' ἐκεῖνον*. R.

[6]) Omnes Mss. (itemq. edd. Spenc. ad marg.) *καὶ πᾶς ὁ ταπεινῶν*. Libri excusi (v. c. edd. Spenc. in textu): *ὁ δὲ ταπεινῶν*. R.

θεοῦ μεγαλειότητα· καὶ ἀεὶ αἰτεῖν ἀπ' ἐκείνου τὸ ἐνδέον τῇ[1]) φύσει ἡμῶν, τοῦ μόνου ἀναπληροῦν τὰ ἐλλιπῆ ἡμῖν δυναμένου.

65. Οἴεται δ' ὅτι[2]) τοιαῦτα εἰς προτροπὴν τῶν ἁμαρτανόντων φαμὲν, ὡς μηδένα ἄνδρα τῷ ὄντι χρηστὸν καὶ δίκαιον προσάγεσθαι δυνάμενοι· καὶ ὅτι διὰ τοῦτο τοῖς ἀνοσιωτάτοις καὶ ἐξωλεστάτοις τὰς πύλας ἀνοίγομεν. Ἡμεῖς δὲ, εἴ τις κατανοήσαι ἡμῶν εὐγνωμόνως τὸ ἄθροισμα, πλείονας ἔχομεν παραστῆσαι τοὺς οὐκ ἀπὸ χαλεποῦ πάνυ βίου ἤπερ τοὺς ἀπὸ ἐξωλεστάτων ἁμαρτημάτων ἐπιστρέψαντας. Καὶ γὰρ πεφύκασιν οἱ (151) τὰ κρείττονα ἑαυτοῖς συνεγνωκότες, εὐχόμενοι ἀληθῆ εἶναι τὰ κηρυσσόμενα περὶ τῆς ὑπὸ θεοῦ τοῖς κρείττοσιν ἀμοιβῆς, ἑτοιμότερον συγκατατίθεσθαι τοῖς λεγομένοις, παρὰ τοὺς πάνυ μοχθηρῶς βεβιωκότας, ἀπ' αὐτοῦ τοῦ συνειδότος κωλυομένους παραδέξασθαι, ὅτι κολασθήσονται ὑπὸ τοῦ ἐπὶ πᾶσι δικαστοῦ κολάσει, ἥτις πρέποι ἂν τῷ τὰ τοσαῦτα ἡμαρτηκότι· καὶ οὐ παρὰ τὸν ὀρθὸν λόγον προσάγοιτο[3]) ὑπὸ τοῦ ἐπὶ πᾶσι δικαστοῦ. Ἔσθ' ὅτε δὲ κἂν πάνυ ἐξώλεις παραδέξασθαι βούλωνται τὸν λόγον τὸν περὶ κολάσεως, διὰ τὴν ἐπὶ τῇ μετανοίᾳ ἐλπίδα ἐπιμόνως[4]) βεβαμμένοι, κωλύονται ἀπὸ τῆς πρὸς τὸ ἁμαρτάνειν συνηθείας,

---

[1]) Hoeschel. et Spencer. in textu: τῆς φύσεως, sed Codd. Regius, Basileensis et duo Anglicani (itemq. edd. Spenc. ad marg.) τῇ φύσει. R.

[2]) Edd. Spencer. in textu: ὅτι εἰς προτροπὴν τοιαῦτα τῶν κτλ., ad marg. vero: ὅτι τοιαῦτα εἰς προτροπὴν τῶν κτλ.

[3]) Codd. Reg. et Basil. (itemq. Boherell. in notis) bene omnino: προσάγοιτο. Hoeschel. et Spencer male: προσάγει. R.

[4]) A Codd. Regio et Basil. abest: ἐπιμόνως βεβαμμένοι, quod et abesse potest sine sensus dispendio. Guieto pro: βεβαμμένοι scribendum videtur: κεκαμμένοι. R.

ὡσπερεὶ δευσοποιηθέντες ἀπὸ τῆς κακίας, καὶ μηκέτι δυνάμενοι ἀπ' αὐτῆς ἀποστῆναι εὐχερῶς ἐπὶ τὸν καθεστηκότα καὶ τὸν κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον βίον. Τοῦτο δὲ καὶ ὁ Κέλσος ἐννοήσας, οὐκ οἶδ' ὅπως λέγει ἐν τοῖς ἑξῆς τοιαῦτα· »Καὶ μὴν παντί που δῆλον, ὅτι τοὺς ἁμαρτάνειν πεφυκότας τε καὶ εἰθισμένους, οὐδεὶς ἂν οὐδὲ κολάζων πάντη μεταβάλοι, μήτι γε ἐλεῶν· φύσιν γὰρ ἀμεῖψαι τελέως, παγχάλεπον. Οἱ δ' ἀναμάρτητοι, βελτίους κοινωνοὶ βίου.«

66. Καὶ ἐν τούτοις δ' ὁ Κέλσος, πάνυ μοι ἐσφάλθαι δοκεῖ, μὴ διδοὺς τοῖς ἁμαρτάνειν πεφυκόσι, καὶ τοῦτο πράττειν εἰθισμένοις, τὴν παντελῆ μεταβολήν· ὅστις οὐδ' ἀπὸ κολάσεων αὐτοὺς οἴεται θεραπεύεσθαι. Σαφῶς γὰρ φαίνεται, ὅτι πάντες μὲν ἄνθρωποι πρὸς τὸ ἁμαρτάνειν πεφύκαμεν,[1]) ἔνιοι δὲ οὐ μόνον πεφύκασιν, ἀλλὰ καὶ εἰθισμένοι εἰσὶν ἁμαρτάνειν· ἀλλ' οὐ πάντες ἄνθρωποι ἀπαράδεκτοί εἰσι τῆς παντελοῦς μεταβολῆς. Εἰσὶ γὰρ καὶ κατὰ πᾶσαν φιλοσοφίας αἵρεσιν, καὶ κατὰ τὸν θεῖον λόγον, οἱ τοσοῦτον μεταβεβληκέναι ἱστορούμενοι, ὥστε αὐτοὺς ἐγκεῖσθαι παράδειγμα τοῦ ἀρίστου βίου. Καὶ φέρουσί τινες ἡρώων μὲν, τὸν Ἡρακλέα καὶ τὸν Ὀδυσσέα· τῶν δ' ὕστερον, τὸν Σωκράτην· τῶν δὲ χθὲς καὶ πρώην γεγονότων τὸν Μουσώνιον. Οὐ μόνον οὖν καθ' ἡμᾶς ἐψεύσατο ὁ Κέλσος, εἰπών· »παντί που δῆλον εἶναι, τοὺς ἁμαρτάνειν πεφυκότας καὶ εἰθισμένους, ὑπ' οὐδενὸς ἂν οὐδὲ κολαζομένους πάντη ἀχθῆναι πρὸς τὴν εἰς τὸ βέλτιον μεταβολήν·« ἀλλὰ καὶ κατὰ τοὺς γενναίως φιλοσοφήσαντας, καὶ μὴ ἀπογνόντας τὴν τῆς ἀρετῆς ἀνάληψιν εἶναι δυνατὸν τοῖς ἀνθρώποις. Ἀλλ', εἰ καὶ μὴ μετὰ ἀκριβείας ὅπερ ἐβούλετο παρέστησεν, οὐδὲν ἧττον εὐγνωμόνως αὐτοῦ ἀκούοντες, καὶ οὕτως αὐτὸν ἐλέγξο-

[1]) Cfr. contra Cels. lib. IV. num. 40.

μεν οὐχ ὑγιῶς λέγοντα.[1]) *Εἶπε μὲν γάρ· »τοὺς πεφυκότας ἁμαρτάνειν καὶ εἰθισμένους οὐδεὶς ἂν οὐδὲ κολάζων πάντῃ μεταβάλοι·« καὶ τὸ ἐξακουόμενον ἀπὸ τῆς λέξεως, ὡς δυνατὸν ἡμῖν, ἀνετρέψαμεν.*

67. *Εἰκὸς δ' αὐτὸν τοιοῦτον βούλεσθαι δηλοῦν, ὅτι τοὺς πρὸς τὰ τοιάδε ἁμαρτήματα, καὶ γινόμενα ὑπὸ τῶν ἐξωλεστάτων, οὐ μόνον πεφυκότας, ἀλλὰ καὶ εἰθισμένους, οὐδεὶς ἂν οὐδὲ κολάζων πάντῃ* (152) *μεταβάλοι. Καὶ τοῦτο δὲ ψεῦδος ἀπὸ τῆς περί τινων φιλοσοφησάντων ἱστορίας ἀποδείκνυται. Τίς γὰρ ἀνθρώπων οὐκ ἂν ἐν τοῖς ἐξωλεστάτοις τάσσοι τὸν ὅπως ποτὲ ὑπομείναντα εἶξαι δεσπότῃ, ἐπὶ τέγους αὐτὸν ἱστάντι, ἵνα πάντα τὸν θέλοντα αὐτὸν καταισχύνειν παραδέξηται;*[2]) *Τοιαῦτα*[3]) *δὲ περὶ τοῦ Φαίδωνος ἱστορεῖται. Τίς δὲ τὸν μετὰ αὐλητρίδος καὶ κωμαστῶν τῶν συνασωτευσαμένων εἰσβαλόντα εἰς τὴν τοῦ σεμνοτάτου Ξενοκράτους διατριβὴν, ἵν' ἐνυβρίσῃ ἄνδρα, ὃν καὶ οἱ ἑταῖροι ἐθαύμαζον, οὐ φήσει πάντων μιαρώτατον εἶναι ἀνθρώπων; Ἀλλ' ὅμως ἴσχυσε λόγος καὶ τούτους ἐπιστρέψας ποιῆσαι ἐπὶ τοσοῦτον διαβεβηκέναι ἐν φιλοσοφίᾳ, ὥστε τὸν μὲν ὑπὸ Πλάτωνος κριθῆναι ἄξιον τοῦ τὸν περὶ τῆς ἀθανασίας διεξοδεῦσαι Σωκράτους λόγον, καὶ τὴν ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ εὐτονίαν αὐτοῦ παραστῆσαι, οὐ φροντίσαντος τοῦ κωνείου, ἀλλ' ἀδεῶς καὶ μετὰ πάσης γαλήνης τῆς ἐν τῇ ψυχῇ διεξοδεύσαντος τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα, οἷς μόγις παρακολουθεῖν, καὶ οἱ πάνυ καθεστηκότες, καὶ ὑπὸ μηδεμιᾶς ἐνοχλού-*

---

[1]) Hoeschel. et Spencer in textu: *ἔχοντα*, sed Mss. (itemq. edd. Spenc. ad marg.) *λέγοντα*. R.

[2]) Hoeschel. et Spenc. (in textu): *παραδέχηται*. Sed omnes Mss. (itemq. edd. Spenc. ad marg.) *παραδέξηται*. R.

[3]) Vide Laertium in Phaedonis vita, et Origenem lib. I. contra Cels. num. 61.

μενοι περιστάσεως, δύνανται· τὸν[1]) δὲ Πολέμωνα, ἐξ ἀσώτου γενόμενον σωφρονέστατον, διαδέξασθαι τὴν τοῦ διαβοήτου ἐπὶ σεμνότητι Ξενοκράτους διατριβήν. Οὐκ ἄρα ἀληθεύει Κέλσος λέγων, τοὺς »πεφυκότας ἁμαρτάνειν καὶ εἰθισμένους οὐδεὶς ἂν οὐδὲ κολάζων πάντη μεταβάλοι.«

68. Ἀλλὰ τὴν μὲν τάξιν καὶ σύνθεσιν καὶ φράσιν τῶν ἀπὸ φιλοσοφίας λόγων τοιαῦτα εἰς τοὺς προειρημένους πεποιηκέναι, καὶ ἄλλως[2]) κακῶς βεβιωκότας, οὐ πάνυ τι θαυμαστόν. Ἐπὰν δὲ οὓς φησιν εἶναι ἰδιωτικοὺς λόγους ὁ Κέλσος κατανοήσωμεν, ὡσπερεὶ καὶ ἐπῳδὰς, δυνάμεως πεπληρωμένους, καὶ τοὺς λόγους θεωρῶμεν, ἀθρόως προτρέποντας πλήθη ἐπὶ τὸν ἐξ ἀκολάστων εἰς τὸν εὐσταθέστατον βίον, καὶ τὸν ἐξ ἀδίκων εἰς τὸν χρηστότερον, καὶ τὸν ἐκ δειλῶν ἢ ἀνάνδρων εἰς τὸν ἐπὶ τοσοῦτον εὔτονον, ὡς καὶ θανάτου διὰ τὴν φανεῖσαν ἐν αὐτοῖς εὐσέβειαν καταφρονεῖν· πῶς οὐχὶ δικαίως θαυμάσομεν τὴν ἐν αὐτῷ δύναμιν; Ὁ γὰρ λόγος τῶν ταῦτα τὴν ἀρχὴν πρεσβευσάντων, καὶ καμόντων, ἵνα συστήσωσιν ἐκκλησίας θεοῦ· ἀλλὰ καὶ τὸ κήρυγμα αὐτῶν ἐν πειθοῖ μὲν γέγονεν, οὐ τοιαύτη δὲ, ὁποία ἐστὶ πειθὼ ἐν τοῖς σοφίαν Πλάτωνος ἐπαγγελλομένοις, ἤ τινος τῶν φιλοσοφησάντων ὄντων ἀνθρώπων, καὶ οὐδὲν ἄλλο πλὴν[3]) τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἐχόντων. Ἡ δ' ἀπόδειξις ἐν τοῖς Ἰησοῦ ἀποστόλοις θεόθεν δοθεῖσα, πιστικὴ ἀπὸ πνεύματος καὶ δυνάμεως. Διόπερ τάχιστα καὶ ὀξύτατα ἔδραμεν ὁ λό-

---

[1]) Vide Laertium in vita Polemonis, et Valer. Maximum lib. VI. cap. 11., item Origenem lib. I. contra Celsum num. 64.

[2]) Ruaeus, Boherello praeeunte: »Legendum videtur: ἄλλους.«

[3]) Optime Mss. πλὴν τῆς ἀνθρωπίνης κτλ. Alias (v. c. in edd. Spenc.) ἢ πλέον ἀνθρωπίνης. R. — Boherell. in notis: »Dele: ἢ«

γος αὐτῶν· μᾶλλον δὲ ὁ τοῦ θεοῦ, δι' αὐτῶν μεταβάλλων πολλοὺς τῶν ἁμαρτάνειν πεφυκότων καὶ εἰθισμένων· οὓς οὐδὲ κολάζων μὲν ἄν τις ἄνθρωπος [1]) μετέβαλεν, ὁ δὲ λόγος μετεποίησε, μορφώσας καὶ τυπώσας αὐτοὺς κατὰ [2]) τὸ αὐτοῦ βούλημα.

69. Καὶ ὁ μὲν Κέλσος φησὶ, τὰ ἀκόλουθα ἑαυτῷ ἐπιφέρων, ὅτι »φύσιν ἀμεῖψαι τελέως, (153) παγχάλεπον.« Ἡμεῖς δὲ, (μίαν φύσιν ἐπιστάμενοι πάσης λογικῆς ψυχῆς, καὶ μηδεμίαν φάσκοντες πονηρὰν ὑπὸ τοῦ κτίσαντος τὰ ὅλα δεδημιουργῆσθαι, γεγονέναι δὲ [3]) πολλοὺς κακοὺς παρὰ τὰς ἀνατροφὰς, καὶ τὰς διαστροφὰς, καὶ τὰς περιηχήσεις, ὥστε καὶ φυσιωθῆναι ἔν τισι τὴν κακίαν·) πειθόμεθα, ὅτι τῷ θείῳ λόγῳ ἀμεῖψαι κακίαν φυσιώσασάν ἐστιν οὐ μόνον οὐκ ἀδύνατον, ἀλλὰ καὶ οὐ πάνυ χαλεπόν· ἐπὰν μόνον παραδέξηταί τις, ὅτι πιστεύειν δεῖ ἑαυτὸν τῷ ἐπὶ πᾶσι θεῷ, καὶ πάντα πράττειν κατ' ἀναφορὰν τοῦ [4]) ἀρέσκειν ἐκείνῳ· παρ' ᾧ οὐκ ἔστιν

Ἐν [5]) δὲ ἰῇ τιμῇ ἠμὲν κακὸς, ἠδὲ καὶ ἐσθλός·
 οὐδὲ
Κάτθαν' [6]) ὁμῶς ὅ, τ' ἀεργὸς ἀνὴρ, ὅ, τε πολλὰ
 ἐοργώς.

Εἰ δὲ καί τισι πάνυ χαλεπόν ἐστι τὸ μεταβάλλειν· τὴν αἰτίαν λεκτέον εἶναι περὶ τὴν συγκατάθεσιν αὐτῶν, ὀκνοῦσαν παραδέξασθαι, τὸν ἐπὶ πᾶσι θεὸν εἶναι ἑκά-

---

[1]) Mss. (itemq. edd. Spenc. ad marg.) ἄνθρωπος. Libri excusi (v. c. edd. Spenc.) in textu: ἀνθρώπων. R.

[2]) Libri excusi (e. c. edd. Spenc.) in margine: κατὰ τὸ αὐτὸ βούλημα. R.

[3]) Deest δέ in edd. Spenc., jam Boherell. vero in notis: »Addendum puto δέ.«

[4]) Edd. Spenc. in textu: τῷ ἀρέσκειν, ad marg. vero: τοῦ ἀρέσκειν.

[5]) Cfr. Iliad. lib. IX. vers. 319.

[6]) Cfr. Iliad. lib. IX. vers. 320.

στῳ δίκαιον κριτὴν περὶ πάντων τῶν ἐν τῷ βίῳ πεπραγμένων. Μέγα γὰρ δύναται καὶ πρὸς τὰ δοκοῦντα εἶναι χαλεπώτατα, καὶ, (ἵνα καθ' ὑπερβολὴν ὀνομάσω,) ἐγγύς που ἀδύνατα, προαίρεσις καὶ ἄσκησις. Ἡ[1]) βουληθεῖσα ἀνθρωπίνη φύσις ἐπὶ κάλου βαίνειν, τεταμένου διὰ μέσου τοῦ θεάτρου ἐν μετεώρῳ, καὶ μετὰ τοῦ φέρειν τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα βάρη δεδύνηται τῇ ἀσκήσει καὶ τῇ προσοχῇ τὸ τοιοῦτο ποιῆσαι· βουληθεῖσα δὲ κατ' ἀρετὴν βιῶσαι, ἀδυνάτως ἔχει, κἂν ᾖ πρότερον φαυλοτάτη γεγενημένη; Ἀλλ' ὅρα μήποτε ὁ τὰ τοιαῦτα λέγων τῇ δημιουργῷ τοῦ λογικοῦ ζώου φύσει ἐγκαλεῖ μᾶλλον, ἢ τῷ γεγενημένῳ· εἰ πρὸς μὲν τὰ οὕτω χαλεπὰ, οὐδαμῶς ὄντα χρήσιμα, πεποίηκε δυνατὴν τὴν τοῦ ἀνθρώπου φύσιν, ἀδύνατον δὲ πρὸς τὴν ἰδίαν μακαριότητα. Ἀλλὰ γὰρ ἀρκεῖ καὶ ταῦτα πρὸς τό· »φύσιν γὰρ ἀμεῖψαι τελέως, παγχάλεπον.« Ἑξῆς δέ φησιν· »ὅτι οἱ ἀναμάρτητοι βελτίους κοινωνοὶ βίου·« μὴ σαφηνίσας, τίνας φησὶ τοὺς ἀναμαρτήτους, πότερον τοὺς ἀρχῆθεν, ἢ τοὺς ἐκ μεταβολῆς. Οἱ μὲν οὖν ἀρχῆθεν, ἀδύνατοι· οἱ δ' ἐκ μεταβολῆς, σπανίως εἰσὶν εὑρισκόμενοι, οἵτινες ἐκ τοῦ προσεληλυθέναι λόγῳ σώζοντι, τοιοῦτοι γίγνονται. Οὐχὶ δὲ τοιοῦτοι ὄντες τῷ λόγῳ προσέρχονται. Χωρὶς γὰρ λόγου, καὶ ταῦτα τελείου, ἀμήχανον ἀναμάρτητον γενέσθαι ἄνθρωπον.

70. *Εἶτ' ἀνθυποφέρει ὡσπερεὶ λεγόμενον ὑφ' ἡμῶν τό· »δυνήσεται πάντα ὁ θεός·« οὐδὲ τοῦθ' ὁρῶν πῶς λέλεκται, καὶ τίνα πάντα ἐν τούτῳ παραλαμβάνεται, καὶ πῶς δύναται. Περὶ ὧν οὐκ ἀναγκαῖον νῦν λέγειν· οὐδὲ γὰρ αὐτὸς, καίτοι γε δυνάμενος πρὸς αὐτὸ στῆναι πιθανῶς, ἔστη. Τάχα μηδὲ παρακολουθῶν τῇ λεχθησομένῃ ἂν κατὰ τούτου πιθανότητι· ἢ παρακολουθῶν μὲν, θεωρῶν δὲ καὶ τὴν* (154) *πρὸς τὸ λεγόμενον*

---

[1]) Edd. Spenc. ad marginem: *ἢ βουληθεῖσα ἀνθρωπίνη φύσις ἐπὶ καλοῦ βαίνειν.*

ἀπάντησιν. Δύναται δὲ καθ' ἡμᾶς πάντα ὁ θεός· ἅπερ δυνάμενος, τοῦ θεὸς εἶναι, καὶ τοῦ ἀγαθὸς εἶναι, καὶ σοφὸς εἶναι οὐκ ἐξίσταται. Ὁ δὲ Κέλσος φησὶν, (ὡς μὴ νοήσας, πῶς λέγεται ὁ θεὸς πάντα δύνασθαι,) ὅτι »οὐκ ἐθελήσει οὐδὲν ἄδικον,« διδοὺς ὅτι δύναται μὲν καὶ τὸ ἄδικον, οὐ θέλει δέ. Ἡμεῖς δέ φαμεν, ὅτι ὥσπερ οὐ δύναται τὸ πεφυκὸς γλυκαίνειν τῷ γλυκὺ τυγχάνειν πικράζειν, παρὰ τὴν αὐτοῦ μόνην αἰτίαν· οὐδὲ τὸ πεφυκὸς φωτίζειν τῷ εἶναι φῶς σκοτίζειν· οὕτως οὐδὲ ὁ θεὸς δύναται ἀδικεῖν· ἐναντίον γάρ ἐστιν αὐτοῦ τῇ θειότητι καὶ τῇ κατ' αὐτὴν πάσῃ δυνάμει ἡ τοῦ ἀδικεῖν δύναμις. Εἰ[1] *δέ τι τῶν ὄντων δύναται ἀδικεῖν τῷ καὶ πρὸς τὸ ἀδικεῖν πεφυκέναι, δύναται ἀδικεῖν οὐκ ἔχον ἐν τῇ φύσει τὸ μηδαμῶς δύνασθαι ἀδικεῖν.*

71. *Μετὰ ταῦτα*[2] *δ' ἑαυτῷ λαμβάνει τὸ μὴ διδόμενον ὑπὸ τῶν λογικώτερον*[3] *πιστευόντων, τάχα ὑπό τινων ἀνοήτων νομιζόμενον,*[4] *ὡς »ἄρα ὁμοίως τοῖς οἴκτῳ δουλεύουσι δουλεύσας, οἴκτῳ τῶν οἰκτιζομένων ὁ θεὸς τοὺς κακοὺς κουφίζει· καὶ μηδὲν τοιοῦτο δρῶντας τοὺς ἀγαθοὺς ἀποῤῥίπτει· ὅπερ ἐστὶν ἀδικώτατον.« Καθ' ἡμᾶς γὰρ ἔτι οὐδένα μὴ προτετραμμένον ἐπ' ἀρετὴν κακὸν κουφίζει ὁ θεὸς, καὶ οὐδένα ἤδη ἀγαθὸν ἀποῤῥίπτει· ἀλλὰ καὶ οὐδένα οἰκτιζόμενον παρὰ τὸ οἰκτίζεσθαι κουφίζει, ἢ ἐλεεῖ, ἵνα κοινότερον τῷ ἐλέει χρήσωμαι· ἀλλὰ τοὺς σφόδρα ἑαυτῶν ἐπὶ τοῖς ἡμαρτημένοις κατεγνωκότας, ὡς ἐπὶ τούτῳ οἱονεὶ πενθεῖν, καὶ θρηνεῖν ἑαυτοὺς ὡς ἀπολωλότας, ὅσον ἐπὶ*

---

[1]) Hoeschel. et Spencer. male: *εἰ δ' εἴ τι.* R. — Jam Boherell. in notis: »Lege: *εἰ δέ τι.*«

[2]) Edd. Spenc. ad marg. *ταῦτα δὲ αὐτῷ.*

[3]) Hoeschel. in textu (edd. Spenc. ad marg.) *λογικωτέρων.* R.

[4]) Hoeschel. in textu (edd. Spenc. ad marg.) *νομιζομένων.* R.

τοῖς προπεπραγμένοις, καὶ ἀξιόλογον ἐπιδεικνυμένους μεταβολὴν, προσίεται τῆς μετανοίας χάριν ὁ Θεὸς, καὶ τοὺς ἐκ μεταβολῆς κακίστου βίου. Ἀμνηστίαν γὰρ τοῖς τοιούτοις δίδωσιν ἀρετὴ, ἐπιδημοῦσα αὐτῶν ταῖς ψυχαῖς, καὶ ἐκβεβληκυῖα τὴν προκαταλαβοῦσαν κακίαν. Εἰ δὲ καὶ μὴ ἀρετὴ, ἀξιόλογος δὲ προκοπὴ ἐγγένοιτο τῇ ψυχῇ· ἱκανὴ καὶ αὕτη, κατὰ τὴν ἀναλογίαν τοῦ πῶς εἶναι προκοπῆς, ἐκβαλεῖν καὶ ἐξαφανίσαι τὴν τῆς κακίας χύσιν, ὥστ᾽ αὐτὴν ἐγγὺς τοῦ μηκέτι τυγχάνειν[1]) ἐν τῇ ψυχῇ.

72. Εἶτα, ὡς ἐκ προσώπου τοῦ διδάσκοντος τὸν ἡμέτερον λόγον, τοιαῦτά φησιν· »οἱ σοφοὶ γὰρ ἀποτρέπονται τὰ ὑφ᾽ ἡμῶν[2]) λεγόμενα, ὑπὸ τῆς σοφίας πλανώμενοι καὶ παραποδιζόμενοι.« Φήσομεν οὖν καὶ πρὸς τοῦτο, ὅτι εἴπερ ἡ σοφία ἐπιστήμη θείων ἐστὶ καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων, καὶ τῶν τούτων αἰτίων· ἢ, ὡς ὁ θεῖος λόγος ὁρίζεται, ἀτμὶς[3]) »τῆς τοῦ θεοῦ[4]) δυνάμεως, καὶ ἀπόῤῥοια τῆς τοῦ παντοκράτορος δόξης εἰλικρινὴς, καὶ ἀπαύγασμα φωτὸς ἀϊδίου, καὶ ἔσοπτρον ἀκηλίδωτον τῆς τοῦ θεοῦ ἐνεργείας, καὶ εἰκὼν τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ·« οὐκ ἄν τις ὢν σοφὸς ἀποτρέποιτο τὰ ὑπὸ Χριστιανοῦ ἐπιστήμονος ὑπὲρ[5]) τοῦ Χριστιανισμοῦ λεγόμενα, (155) οὐδὲ πλανηθείη ἂν, ἢ παραποδίζοιτο ὑπ᾽ αὐτῆς. Ἡ γὰρ ἀληθὴς σοφία οὐ πλανᾷ, ἀλλ᾽ ἡ ἀμαθία· καὶ μόνον τῶν ὄντων βέβαιον ἐπιστήμη καὶ ἡ ἀλήθεια, ἅπερ ἐκ σοφίας παραγίνεται. Ἐὰν δὲ,

---

1) Libri excusi (v. c. edd. Spenc.) in margine: τυχεῖν. R.

2) Edd. Spenceri: ὑμῶν. Jam Boherellus vero: »Malim cum interprete: ἡμῶν.«

3) Cfr. Sap. Salom. VII, 25. 26.

4) Hoeschel. in marg. (edd. Spenc. in textu): θείου. R. — Edd. vero Spenc. in margine: θεοῦ.

5) Abest ὑπὲρ a libris excusis (v. c. edd. Spenc.), sed in Mss. Regio et Basileensi reperitur. R.

παρὰ τὸν τῆς σοφίας ὅρον, τὸν ὅ, τίποτοῦν δογματίζοντα μετά τινων σοφισμάτων λέγῃς[1]) σοφόν· φήσομεν, ὅτι ἀληθῶς ὁ κατὰ τὴν ὑπὸ σοῦ λεγομένην σοφίαν ποιὸς ἀποτρέπεται τοὺς λόγους τοῦ θεοῦ, πλανώμενος ὑπὸ τῶν πιθανοτήτων καὶ σοφισμάτων,[2]) καὶ παραποδιζόμενος ὑπ' αὐτῶν. Καὶ ἐπεὶ κατὰ τὸν ἡμέτερον λόγον οὐκ ἔστι σοφία πονηρίας ἐπιστήμη, πονηρίας δὲ, (ἵν' οὕτως ὀνομάσω,) ἐπιστήμη ἐστὶν ἐν τοῖς ψευδοδοξοῦσι καὶ ὑπὸ σοφισμάτων[3]) ἠπατημένοις· διὰ τοῦτο ἀμαθίαν εἴποιμι μᾶλλον, ἢ σοφίαν ἐν τοῖς τοιούτοις.

73. Μετὰ ταῦτα πάλιν λοιδορεῖται τῷ πρεσβεύοντι Χριστιανισμόν· καὶ ἀποφαίνεται μὲν περὶ αὐτοῦ ὡς »καταγέλαστα διεξιόντος,« οὐκ ἀποδείκνυσι δὲ, οὐδὲ ἐναργῶς παρίστησιν, ἅ φησιν εἶναι »καταγέλαστα.« Καὶ λοιδορούμενος, οὐδένα[4]) »φρόνιμόν φησι πείθεσθαι τῷ λόγῳ, περισπώμενον[5]) ὑπὸ τοῦ πλήθους τῶν προσερχομένων αὐτῷ.« Ὅμοιον[6]) δὲ[7]) καὶ ἐν τούτῳ

---

[1]) Edd. Spenc. et Ruaei in textu: λέγῃ, ed. vero Ruaei in notis: »Scribendum videtur: λέγῃς.«

[2]) Ed. Ruaei in notis: »Philocal. (?) σοφισματίων, alias (v. c. in edd. Spenc. et Ruaei): σοφισμάτων.« — Pertinere omnino videtur haec nota ad seqq.; cfr. pag. huj. not. 3.

[3]) Edd. Spenc. in textu: σοφισματίων, ad marg. vero: σοφισμάτων. — Cfr. pag. huj. not. 2.

[4]) Cfr. pag. huj. not. 7.

[5]) Edd. Spenc. et Ruaei in textu: περισπώμενος, ed. vero Ruaei, Boherello praeeunte, in notis: »Scribendum videtur: περισπώμενον.«

[6]) Cfr. Philoc. cap. XVIII. ed. Tarini pag. 206. seqq. coll. lib. III. contra Cels. num. 54. in fine.

[7]) Philoc. δὲ ποιεῖ ἐν τῷ φάσκειν μηδένα φρόνιμον πείθεσθαι τῷ λόγῳ, περισπώμενος ὑπὸ τοῦ πλήθους τῶν προσερχομένων αὐτῷ, τῷ φάσκοντι διὰ τὸ πλῆθος τῶν κατὰ τοὺς νόμους ἀγομένων ἰδιωτῶν, ὅτι φρόνιμος οὐδείς κτλ. Edd. Spenc. in textu: δὲ ποιεῖ

ποιεῖ φάσκοντι διὰ τὸ πλῆθος τῶν κατὰ τοὺς νόμους ἀγομένων ἰδιωτῶν, ὅτι φρόνιμος οὐδεὶς, φέρ᾽ [1]) εἰπεῖν, Σόλωνι, ἢ Λυκούργῳ πείθεται, ἢ Ζαλεύκῳ, ἤ τινι τῶν λοιπῶν· καὶ μάλιστα ἐὰν φρόνιμον λαμβάνῃ τὸν κατ᾽ ἀρετὴν ποιόν. Ὡς γὰρ ἐπὶ τούτων, κατὰ τὸ φανὲν αὐτοῖς χρήσιμον, οἱ νομοθέται πεποιήκασι τὸ τοιαύτῃ ἀγωγῇ [2]) αὐτοὺς περιβαλεῖν καὶ νόμοις· οὕτω νομοθετῶν ἐν τῷ Ἰησοῦ ὁ θεὸς τοῖς πανταχοῦ ἀνθρώποις, καὶ τοὺς μὴ φρονίμους ἄγει, ὡς οἷόν τέ ἐστιν ἄγεσθαι τοὺς τοιούτους ἐπὶ τὸ βέλτιον. Ὅπερ, [3]) ὡς καὶ ἐν τοῖς ἀνωτέρω εἰρήκαμεν, ἐπιστάμενος ὁ ἐν Μωσεῖ θεὸς, λέγει τό· »αὐτοὶ [4]) παρεζήλωσάν με ἐπ᾽ οὐ θεῷ, παρώργισάν με ἐν τοῖς εἰδώλοις αὐτῶν· κἀγὼ παραζηλώσω αὐτοὺς ἐπ᾽ οὐκ ἔθνει, ἐπ᾽ ἔθνει ἀσυνέτῳ παροργιῶ αὐτούς.« Εἰδὼς δὲ καὶ ὁ Παῦλος εἶπε· »τὰ [5]) μωρὰ τοῦ κόσμου ἐξελέξατο ὁ [6]) θεὸς, ἵνα καταισχύνῃ τοὺς σοφούς·« σοφοὺς κοινότερον λέγων πάντας τοὺς δοκοῦντας προβεβηκέναι μὲν ἐν μαθήμασιν, ἀποπεπτωκότας δὲ εἰς τὴν ἄθεον πολυθεότητα· ἐπεὶ »φάσκοντες [7]) εἶναι σοφοὶ, ἐμωράνθησαν· καὶ ἤλλαξαν [8]) τὴν δόξαν

καὶ ἐν τούτῳ φάσκοντι διὰ τὸ πλῆθος τῶν κατὰ τοὺς νόμους ἀγομένων ἰδιωτῶν, ὅτι φρόνιμος οὐδείς κτλ., ad marg. vero: δὲ καὶ ἐν τούτῳ ποιεῖ φάσκοντι κτλ. — Cfr. pag. 349. not. 4. coll. 5.

[1]) Philoc. φέρε εἰπεῖν.

[2]) Philoc. διαγωγῇ περιβαλεῖν αὐτοὺς καὶ νόμοις.

[3]) Philoc.. omissis reliquis verbis: Ὅπερ καὶ ὁ Παῦλος εἰδὼς εἶπε. [4]) Cfr. Deut. XXXII, 21.

[5]) Cfr. I Cor. I, 27.

[6]) Apud Hoeschel. et Spenc. deest: ὁ θεός, sed in Philocal. et Mss. reperitur. R.

[7]) Rom. I, 22. 23.

[8]) Philocal. et duo Codd. Vaticani: ἤλλαξαν τὴν δόξαν τοῦ ἀφθάρτου θεοῦ. In Codd. Regio et Basil. (itemq. ad oram edd. Spenc.) pro: ἤλλαξαν, legitur: ἠλλάξαντο. In libris autem antea editis (v. c. edd. Spenc.) deest ἀφθάρτου. R.

τοῦ ἀφθάρτου θεοῦ ἐν ὁμοιώματι εἰκόνος φθαρτοῦ ἀνθρώπου, καὶ πετεινῶν, καὶ τετραπόδων, καὶ ἑρπετῶν.«

74. Ἐγκαλεῖ δὲ τῷ διδάσκοντι, καὶ »ὡς ἀνοήτους ζητοῦντι.« Πρὸς ὃν εἴποιμεν ἄν· τίνας λέγεις τοὺς ἀνοήτους; Κατὰ γὰρ τὸ ἀκριβὲς, πᾶς φαῦλος ἀνόητός ἐστιν. Εἰ τοίνυν λέγεις ἀνοήτους τοὺς φαύλους· ἆρα σὺ προσάγων ἀνθρώπους[1]) φιλοσοφίᾳ, φαύλους ζητεῖς προσάγειν, ἢ ἀστείους; Ἀλλ' οὐχ οἷόν τε ἀστείους· ἤδη γὰρ πεφιλοσοφήκασι. (156) Φαύλους ἄρα· εἰ δὲ φαύλους, ἀνοήτους.[2]) Καὶ ζητεῖς πολλοὺς προσάγειν τοιούτους φιλοσοφίᾳ· καὶ σὺ ἄρα τοὺς ἀνοήτους ζητεῖς. Ἐγὼ δὲ κἂν τοὺς οὕτω[3]) λεγομένους ἀνοήτους ζητῶ, ὅμοιον[4]) ποιῶ, ὡς εἰ καὶ φιλάνθρωπος ἰατρὸς ἐζήτει[5]) τοὺς κάμνοντας, ἵν' αὐτοῖς προσαγάγοι τὰ βοηθήματα, καὶ ῥώσῃ αὐτούς. Εἰ δ' ἀνοήτους λέγεις τοὺς μὴ[6]) ἐντρεχεῖς, ἀλλὰ[7]) τερατωδεστέρους τῶν ἀνθρώπων· ἀποκρινοῦμαί[8]) σοι, ὅτι καὶ τούτους μὲν κατὰ τὸ δυνατὸν βελτιοῦν[9]) πειρῶμαι, οὐ[10]) μὴν ἐκ τούτων βούλομαι συστῆσαι τὸ Χριστιανῶν ἄθροισμα. Ζητῶ γὰρ μᾶλλον τοὺς ἐντρεχεστέρους καὶ ὀξυτέρους, ὡς δυναμένους πα-

---

[1]) Deest in Philoc. ἀνθρώπους.

[2]) Philoc. ἀνοήτους, ζητεῖς πολλούς κτλ., omisso voc. καί. [3]) Philoc. οὕτως.

[4]) Philoc. ὅμοιόν τι ποιῶ.

[5]) Philoc. ἐπιζητεῖ τοὺς κάμνοντας· ἵνα αὐτοῖς προσαγάγῃ κτλ.

[6]) In edd. Spenc. uncis inclusum legitur: μή.

[7]) Guieto scribendum videtur: ἀλλὰ καταδεεστέρους. Et sane τό· τερατωδεστέρους, hic nullum habet locum. R.

[8]) Philoc. ὑποκρινοῦμαί σοι.

[9]) Edd. Spenceri: βελτιῶν. Jam Boherell. vero: »Lege: βελτιοῦν, e Philocalia.«

[10]) Philoc. οὐ μὴν ἐκ τῶν τοιούτων συστῆσαι βούλομαι Χριστιανῶν ἄθροισμα.

ρακολουθῆσαι τῇ [1]) σαφηνείᾳ τῶν αἰνιγμάτων, καὶ τῶν μετ' ἐπικρύψεως εἰρημένων ἐν νόμῳ, καὶ προφήταις, καὶ εὐαγγελίοις, ὧν ὡς οὐδὲν ἀξιόλογον περιεχόντων [2]) καταπεφρόνηκας, οὐ βασανίσας τὸν ἐν αὐτοῖς νοῦν, μηδ' εἰσελθεῖν πειραθεὶς εἰς τὸ βούλημα τῶν γραψάντων. [3])

75. Ἐπεὶ δὲ καὶ μετὰ ταῦτα »παραπλήσιόν φησι ποιεῖν τὸν τὰ Χριστιανισμοῦ διδάσκοντα τῷ ὑπισχνουμένῳ μὲν ὑγιῆ ποιεῖν τὰ σώματα, ἀποτρέποντι δὲ τοῦ προσέχειν τοῖς ἐπιστήμοσιν ἰατροῖς, τῷ ἐλέγχεσθαι ὑπ' αὐτῶν τὴν ἰδιωτείαν αὐτοῦ·« καὶ πρὸς ταῦτα ἐροῦμεν· τίνας φῂς ἰατροὺς, ἀφ' ὧν ἀποτρέπομεν τοὺς ἰδιώτας; Οὐ γὰρ δὴ ὑπολαμβάνεις τοῖς φιλοσοφοῦσι προσάγειν ἡμᾶς τὴν εἰς τὸν λόγον προτροπὴν, ἵν' ἐκείνους νομίσῃς εἶναι ἰατροὺς, ἀφ' ὧν ἀποτρέπομεν, οὓς ἐπὶ τὸν θεῖον καλοῦμεν λόγον. Ἤτοι οὖν οὐκ ἀποκρίνεται μὴ ἔχων [4]) λέγειν τοὺς ἰατρούς· ἢ ἀνάγκη αὐτὸν καταφεύγειν ἐπὶ τοὺς ἰδιώτας, οἳ καὶ αὐτοὶ περιηχοῦσιν ἀνδραποδώδως τὰ περὶ πολλῶν θεῶν, καὶ ὅσα ἄλλα λέγοιεν ἂν ἰδιῶται. Ἑκατέρως οὖν ἐλεγχθήσεται μάτην παραλαβὼν ἐν τῷ λόγῳ τὸν ἀποτρέποντα τῶν ἐπιστημόνων ἰατρῶν. [5]) Ἵνα δὲ καὶ ἀπὸ τῆς Ἐπικούρου [6]) φιλοσοφίας, καὶ τῶν κατ' Ἐπίκουρον νομιζομένων [7]) ἰατρῶν ἀποτρέπωμεν τοὺς ἐν ἐκείνοις ἀπατωμένους, πῶς [8])

---

[1]) Philocal. τῇ ἀσφαλείᾳ τῶν αἰνιγμάτων.

[2]) Philocal. ἐχόντων. [3]) Hactenus Philocalia.

[4]) Edd. Spenc. ad marg. ἔχειν.

[5]) Edd. Spenc. ad marg. ἰατρόν.

[6]) Vide lib. I. contra Cels. num. 21.

[7]) Sic recte omnino Cod. Jolianus secunda manu. Alias (v. c. in edd. Spenc.) corrupte: νομιζομένοις Ἐπικουρείοις ἰατρῶν. Boherell. legendum censet: νομιζομένων ἐπιστημόνων ἰατρῶν. R.

[8]) Omnes Mss recte: πῶς οὐκ εὐλογώτατα ποιήσομεν. Alias (v. c. in edd. Spenc.) male: πῶς εὐλογώτατα ποιήσωμεν. R. — Boherell. in notis: »Lege: πῶς

οὐκ εὐλογώτατα ποιήσομεν, ἀφιστάντες νόσου χαλεπῆς, ἣν ἐνεποίησαν οἱ Κέλσου ἰατροὶ, τῆς κατὰ τὴν ἀναίρεσιν τῆς προνοίας καὶ εἰσαγωγὴν τῆς ἡδονῆς ὡς ἀγαθοῦ; Ἀλλ᾽ ἔστω, ἰατρῶν ἡμᾶς ἄλλων φιλοσόφων ἀφιστάνειν τούτους, οὓς προτρέπομεν ἐπὶ τὸν ἡμέτερον λόγον, τῶν ἀπὸ τοῦ Περιπάτου,[1]) *ἀναιρούντων τὴν πρὸς ἡμᾶς πρόνοιαν, καὶ τὴν σχέσιν πρὸς ἀνθρώπους τοῦ θείου· πῶς*[2]) *οὐχὶ εὐσεβεῖς μὲν ἡμεῖς κατασκευάσομεν, καὶ θεραπεύσομεν τοὺς προτετραμμένους, πείθοντες αὐτοὺς ἀνακεῖσθαι τῷ ἐπὶ πᾶσι θεῷ, μεγάλων δὲ τραυμάτων, τῶν ἀπὸ λόγων νομιζομένων φιλοσόφων, ἀπαλλάσσομεν τοὺς πειθομένους ἡμῖν; Ἀλλὰ καὶ ἄλλους δεδόσθω ἡμᾶς ἀποτρέπειν ἀπὸ ἰατρῶν Στωϊκῶν,*[3]) *θεὸν φθαρτὸν εἰσαγόντων, καὶ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ λεγόντων σῶμα τρεπτὸν*[4]) *διόλου καὶ ἀλλοιωτὸν, καὶ μεταβλητὸν, καί ποτε πάντα φθειρόντων, καὶ* (157) *μόνον τὸν θεὸν καταλιπόντων· πῶς*[5]) *οὐχὶ καὶ οὕτω κακῶν μὲν ἀπαλλάξομεν τοὺς πειθομένους, προσάξομεν δ᾽ εὐσεβεῖ λόγῳ τῷ περὶ τοῦ ἀνακεῖσθαι τῷ δημιουργῷ, καὶ θαυμάζειν τὸν πατέρα τῆς Χριστιανῶν διδασκαλίας, φιλανθρωπότατα*[6]) *ἐπιστρεπτικὸν, καὶ ψυχῶν μαθήματα οἰκονομήσαντα ἐπισπαρῆναι ὅλῳ τῷ τῶν ἀνθρώπων γένει; Ἀλλὰ κἂν τοὺς πεπονθότας τὴν*

οὐχὶ εὐλογώτατα ποιήσομεν, ut paulo post (pag. huj. not. 2.) et pag. (edd. Spenc.) 157. lin. 1.«

[1]) Vide lib. I. contra Cels. num. 21.

[2]) Boherellus mavult: *πῶς οὐχὶ εὐσεβῶς κτλ.*, et ita legisse videtur Gelenius. R. — Cfr. pag. 352. not. 7.

[3]) Vide lib. I. contra Cels. num. 21., lib. IV. num. 14. et num. 68., nec non Plutarch. in libro: *de Stoicorum repugnantiis.*

[4]) Ita Codd. Reg. et Basileensis. Alias (v. c. in edd. Spenc.) *τρεπτὸν δι᾽ ὅλων.*

[5]) Cfr. pag. 352. not. 7.

[6]) Boherell. in notis: »Lege: *φιλανθρωπότατα καὶ ψυχῶν ἐπιστρεπτικὰ μαθήματα.*«

περὶ τῆς μετενσωματώσεως ἄνοιαν ἀπὸ ἰατρῶν, τῶν καταβιβαζόντων τὴν λογικὴν φύσιν ὁτὲ μὲν ἐπὶ τὴν ἄλογον πᾶσαν, ὁτὲ δὲ καὶ ἐπὶ τὴν ἀφάνταστον, θεραπεύωμεν·[1]) πῶς οὐ βελτίονας ταῖς ψυχαῖς κατασκευάσομεν τοὺς πειθομένους λόγῳ, οὐ διδάσκοντι μὲν ἐν κολάσεως μοίρᾳ τῷ φαύλῳ ἀποδίδοσθαι ἀναισθησίαν, ἢ ἀλογίαν, παριστάντι δὲ εἶναί τινα φάρμακα ἐπιστρεπτικὰ τοὺς ἀπὸ θεοῦ τοῖς φαύλοις προσαγομένους πόνους καὶ τὰς κολάσεις; Τοῦτο γὰρ οἱ[2]) φρονίμως Χριστιανοὶ ζῶντες φρονοῦντες οἰκονομοῦσι τοὺς ἁπλουστέρους, ὡς καὶ οἱ πατέρες τοὺς κομιδῇ νηπίους. Οὐ[3]) καταφεύγομεν οὖν ἐπὶ νηπίους καὶ ἠλιθίους ἀγροίκους, λέγοντες αὐτοῖς· »φεύγετε τοὺς ἰατρούς.« Οὐδὲ λέγομεν· ὁρᾶτε, μή ποτέ τις ὑμῶν ἐπιστήμης ἐπιλάβηται. Οὐδὲ φάσκομεν, ὅτι κακόν ἐστιν ἐπιστήμη· οὐδὲ μεμήναμεν, ἵν' εἴπωμεν, ὅτι γνῶσις σφάλλει τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τῆς κατὰ ψυχὴν ὑγείας. Ἀλλ' οὐδ' ἀπόλλυσθαι ἀπὸ σοφίας εἴποιμεν ἄν τινα πώποτε· οἵτινες οὐδὲ τό· »ἐμοὶ προσέχετε·« κἂν διδάσκωμεν, φαμέν· ἀλλά· τῷ θεῷ τῶν ὅλων προσέχετε, καὶ διδασκάλῳ τῶν περὶ αὐτοῦ μαθημάτων τῷ Ἰησοῦ. Οὐδεὶς δ' ἡμῶν οὕτως ἐστὶν ἀλαζὼν, ἵν', (ὅπερ Κέλσος περιέθηκε τῷ τοῦ διδάσκοντος προσώπῳ,) εἴποι πρὸς τοὺς γνωρίμους τό· »ἐγὼ ὑμᾶς σώσω μόνος.« Ὅρα οὖν, πόσα ἡμῶν καταψεύδεται. Ἀλλ' οὐδέ φαμεν, ὅτι »οἱ ἀληθῶς ἰατροὶ φθείρουσιν οὓς ἐπαγγέλλονται θεραπεύειν.«

76. Καὶ δεύτερον δὲ φέρει καθ' ἡμῶν παράδειγμα, φάσκων »ὅμοιον ποιεῖν τὸν ἐν ἡμῖν διδάσκα-

---

[1]) Cod. Basil. θεραπεύωμεν. (Alias (v. c. in edd. Spenc.) θεραπεύομεν. R.

[2]) Ruaeus, Boherello praeeunte, non male in notis: »Scribendum videtur: οἱ φρονίμως χριστιανίζοντες φρονοῦντες« κτλ. — Vide pag. 159. (edd. Spenc.) mediam.

[3]) Cod. Basileensis: Οὐ καταφεύγομεν οὖν. Alias (v. c. in edd. Spenc.) Οὐ γὰρ καταφεύγομεν οὖν. R.

λον, [1]) *ὡς εἴ τις μεθύων εἰς μεθύοντας παριὼν, κακηγορεῖ τοὺς νήφοντας ὡς μεθύοντας.«* *Παραστησάτω γὰρ ἐκ τῶν γραμμάτων, (φέρ' εἰπεῖν,) Παύλου, ὅτι ἐμέθυεν ὁ τοῦ Ἰησοῦ ἀπόστολος, καὶ οὐκ ἦσαν οἱ λόγοι αὐτοῦ νήφοντες·* [2]) *ἢ ἐξ ὧν ἔγραψεν Ἰωάννης, ὅτι οὐχὶ σωφρονοῦντος, καὶ ἀπηλλαγμένου τῆς ἀπὸ κακίας μέθης, πνεῖ αὐτοῦ τὰ νοήματα. Οὐδεὶς οὖν σωφρονῶν, καὶ διδάσκων τὸν Χριστιανῶν λόγον, μεθύει· ἀλλ' ἀφιλοσόφως ἡμῖν λοιδορούμενος ταῦτά φησιν ὁ Κέλσος. Τίνας δὲ καὶ νήφοντας κακηγοροῦμεν οἱ πρεσβεύοντες τὰ Χριστιανῶν δόγματα, λεγέτω ὁ Κέλσος. Πάντες γὰρ καθ' ἡμᾶς μεθύουσιν, οἱ τοῖς ἀψύχοις ὡς θεῷ προσλαλοῦντες. Καὶ τί λέγω μεθύουσιν; Μᾶλλον γὰρ μεμήνασιν, εἰς τοὺς νεὼς σπεύδοντες, καὶ ὡς θεοῖς τοῖς ἀγάλμασιν ἢ τοῖς ζώοις προσκυνοῦντες. Οὐχ ἧττον δὲ τούτων μαίνονται καὶ οἱ νομίζοντες εἰς τιμὴν* (158) *θεῶν ἀληθινῶν κατεσκευάσθαι τὰ ὑπὸ βαναύσων καὶ φαυλοτάτων ἔσθ' ὅτε ἀνδρῶν κατασκευαζόμενα.*

77. *Μετὰ ταῦτα ἐξομοιοῖ τὸν μὲν διδάσκοντα ὀφθαλμιῶντι, τοὺς δὲ μανθάνοντας ὀφθαλμιῶσι· καί φησι »τοῦτον ἐπὶ τῶν ὀφθαλμιώντων αἰτιᾶσθαι τοὺς ὀξὺ βλέποντας ὡς πεπηρωμένους.«* *Τίνες* [3]) *οὖν εἴποιμεν, Ἕλληνες, οἱ καθ' ἡμᾶς οὐ βλέποντες· ἢ οἱ ἐκ τοῦ τηλικούτου μεγέθους τῶν ἐν τῷ κόσμῳ, καὶ τοῦ κάλλους τῶν δημιουργημάτων, μὴ δυνάμενοι ἀναβλέψαι καὶ θεωρῆσαι, ὅτι προσκυνεῖν καὶ θαυμάζειν καὶ σέβειν χρὴ μόνον τὸν ταῦτα πεποιηκότα, καὶ οὐδὲν τῶν παρ' ἀνθρώποις κατασκευαζομένων, καὶ εἰς θεῶν τιμὴν παραλαμβανομένων, καθηκόντως ἄν τις σέβοι, εἴτε χω-*

---

[1]) Edd. Spenc. corrupte: *διδάσκαλον (ὡ) εἴ τις μεθύων.*

[2]) Codd. Regius, Basileensis, et duo Codd. Vaticani. *νήφοντες.* Alias (v. c. in edd. Spenc.) *νήφοντος.* R.

[3]) Ruaeus in notis: »forte legendum: *Τίνες οὖν ἄλλοι μὲν, Ἕλληνες, οἱ καθ' ἡμᾶς«* *κτλ.*

ρὶς τοῦ δημιουργοῦ θεοῦ, εἴτε καὶ μετ' ἐκείνου; Τὰ γὰρ οὐδαμῶς συγκριτὰ συγκρίνειν τῷ ἀπείρῳ ὑπεροχῇ ὑπερέχοντι πάσης γενητῆς φύσεως, τυφλῶν τὴν διάνοιάν ἐστιν ἔργον. Οὐκ ὀφθαλμιῶντας οὖν τοὺς ὀξὺ βλέποντας λέγομεν εἶναι, ἢ πεπηρωμένους· ἀλλὰ τοὺς καλινδουμένους ἀγνοίᾳ θεοῦ ἐπὶ τοὺς νεὼς, καὶ τὰ ἀγάλματα, καὶ τὰς λεγομένας ἱερομηνίας, φάσκομεν τετυφλῶσθαι τὸν νοῦν· καὶ μάλιστα, ὅτε πρὸς τῇ ἀσεβείᾳ καὶ ἐν ἀσελγείᾳ ζῶσιν, ὅ, τί ποτ' ἔστιν αἰδέσιμον ἔργον μηδὲ ζητοῦντες, ἀλλὰ πάντ' αἰσχύνης ἄξια πράττοντες.

78. Μετὰ ταῦτα τοσαῦθ' ἡμᾶς αἰτιασάμενος θέλει ἐμφῆναι, ὅτι καὶ ἕτερα ἔχων λέγειν, παρασιωπᾷ αὐτά. Ἔχει δ' οὕτως αὐτοῦ ἡ λέξις·[1]) »Ταῦτα μὲν αἰτιῶμαι καὶ τὰ τοιαῦτα, ἵνα[2]) μὴ πάντ' ἀπαριθμῶ, καί φημι πλημμελεῖν αὐτοὺς ἐπηρεάζοντας εἰς τὸν θεὸν, ἵνα πονηροὺς ἀνθρώπους ὑπάγωνται κούφαις ἐλπίσι, καὶ παραπείσωσι καταφρονῆσαι τῶν κρειττόνων, ὡς, ἐὰν ἀπέχωνται αὐτῶν, ἄμεινον αὐτοῖς ἔσται.« Καὶ πρὸς ταῦτα δὲ λέγοιτ'[3]) ἂν ἀπὸ τῆς περὶ[4]) τῶν προσερχομένων Χριστιανισμῷ ἐνεργείας, ὅτι οὐ πάνυ τι πονηροὶ ὑπάγονται τῷ λόγῳ, ὅσον οἱ ἁπλούστεροι, καὶ, (ὡς ἂν οἱ πολλοὶ ὀνομάσαιεν,) ἄκομψοι.[5]) Οὗτοι γὰρ φόβῳ τῷ περὶ τῶν κολάσεων τῶν ἀπαγγελλομένων, κι-

---

[1]) Hoeschel. in textu (edd. Spenc. ad marg.) τάξις. R.

[2]) Mss. (itemq. edd. Spenc. ad marg.) ἵνα μὴ πάντ' ἀπαριθμῶ. Alias (e. c. in edd. Spenc.) ἵνα μὴ πάντ' ἀριθμῶ. R.

[3]) Edd. Spenc. λέγοι τ' ἄν.

[4]) Guieto scribendum videtur: περὶ τοὺς προσερχομένους Χριστιανισμῷ κτλ.

[5]) Edd. Spenc. et Ruaei in textu: κομψοί, ed. vero Ruaei in notis: »Guieto scribendum videtur: ἄκομψοι.« — Boherellus lectionem κομψοί erratis typographicis adnumerat.

νοῦντι[1]) αὐτοὺς καὶ προτρέποντι ἐπὶ τὸ ἀπέχεσθαι τούτων, δι' ἃ αἱ κολάσεις, πειρῶνται ἐπιδιδόναι ἑαυτοὺς τῇ κατὰ Χριστιανισμὸν θεοσεβείᾳ· ἐπὶ τοσοῦτον ὑπὸ[2]) τοῦ λόγου κρατούμενοι, ὡς φόβῳ τῶν κατὰ τὸν λόγον ὀνομαζομένων αἰωνίων κολάσεων, πάσης τῆς παρ' ἀνθρώποις κατ' αὐτῶν ἐπινοουμένης[3]) βασάνου, καὶ μετὰ μυρίων πόνων θανάτου καταφρονεῖν· ὅπερ οὐδεὶς ἂν τῶν εὖ φρονούντων φήσαι πονηρῶν προαιρέσεων ἔργον εἶναι. Πῶς δ' ἀπὸ προαιρέσεως πονηρᾶς ἐγκράτεια καὶ σωφροσύνη ἀσκεῖται, ἢ τὸ μεταδοτικὸν καὶ κοινωνικόν; Ἀλλ' οὐδ' ὁ πρὸς τὸ θεῖον φόβος, ἐφ' ὃν ὡς χρήσιμον τοῖς πολλοῖς παρακαλεῖ ὁ λόγος τοὺς μηδέπω δυναμένους τὸ δι' αὐτὸ αἱρετὸν βλέπειν, καὶ αἱρεῖσθαι αὐτὸ, ὡς μέγιστον ἀγαθὸν, καὶ ὑπὲρ πᾶσαν ἐπαγγελίαν· ἐξ[4]) ὧν οὐ τοῦτο (159) τῷ κατὰ πονηρίαν αἱρουμένῳ ζῆν ἐγγενέσθαι πέφυκεν.

79. Ἐὰν δέ τις ἐν τούτοις δεισιδαιμονίαν μᾶλλον ἢ πονηρίαν περὶ τοὺς πολλοὺς τῶν πιστευόντων τῷ λόγῳ εἶναι φαντάζηται, καὶ ἐγκαλῇ ὡς δεισιδαίμονας ποιοῦντι τῷ λόγῳ ἡμῶν· φήσομεν πρὸς αὐτὸν, ὅτι ὥσπερ ἔλεγέ[5]) τις τῶν νομοθετῶν πρὸς ἐρωτῶντα, εἰ τοὺς καλλίστους ἔθετο τοῖς πολίταις νόμους, ὅτι οὐ τοὺς

---

[1]) Hoeschel. in textu (edd. Spenc. ad marg.) κινοῦντος αὐτοὺς καὶ προτρέποντος· quae Guieto addititia videbantur. R.

[2]) Omnes Mss. (itemq. edd. Spenc. ad marg.) ὑπὸ τοῦ λόγου κρατούμενοι. Libri excusi (v. c. edd. Spenc.) in textu habent: ὑπὸ τοῦ λόγου κινούμενοι. R.

[3]) Hoeschel. in textu (edd. Spenc. ad marg.) ἐπινοουμένοις. R.

[4]) Hoeschel. in textu (edd. Spenc. ad marg.) male: ἐξ ὧν αὖ τοῦτο.

[5]) Ita recte omnino habet Cod. Jolianus secunda manu (itemq. Boherell. in notis.) Alias (v. c. in edd. Spenc.) ἔλεγέ τις τὸν νομοθέτην. R.

καθάπαξ καλλίστους, ἀλλ' [1]) ὧν ἐδύναντο [2]) τοὺς καλλίστους· οὕτω λέγοιτο ἂν καὶ ἀπὸ τοῦ πατρὸς τοῦ Χριστιανῶν λόγου, ὅτι ὧν ἐδύναντο οἱ πολλοὶ εἰς βελτίωσιν ἠθῶν, τοὺς καλλίστους ἐθέμην νόμους, καὶ διδασκαλίαν, πόνους οὐ ψευδεῖς ἀπειλῶν, καὶ κολάσεις τοῖς ἁμαρτάνουσιν· ἀλλ' ἀληθεῖς μὲν καὶ ἀναγκαίους [3]) εἰς ἐπανόρθωσιν τῶν ἀντιτεινόντων προσαγομένους, οὐ μὴν καὶ πάντως νοούντων [4]) τὸ τοῦ κολάζοντος βούλημα, καὶ τὸ τῶν πόνων ἔργον. Καὶ τοῦτο γὰρ πρὸς τὸ χρήσιμον, καὶ κατὰ τὸ ἀληθὲς, καὶ μετ' ἐπικρύψεως συμφερόντως λέγεται. Πλὴν ὡς ἐπίπαν οὐ πονηροὺς ὑπάγονται [5]) οἱ τὰ Χριστιανισμοῦ πρεσβεύοντες, ἀλλ' οὐδὲ ἐπηρεάζομεν εἰς τὸ θεῖον. Λέγομεν γὰρ περὶ αὐτοῦ καὶ ἀληθῆ, καὶ τοῖς πολλοῖς σαφῆ μὲν εἶναι δοκοῦντα, οὐ σαφῆ δ' ὄντα ἐκείνοις, ὡς τοῖς ὀλίγοις, φιλοσοφεῖν ἀσκοῦσι τὰ κατὰ τὸν λόγον.

80. Ἐπεὶ δὲ καὶ »κούφαις ἐλπίσι φησὶν ὑπάγεσθαι τοὺς Χριστιανίζοντας« [6]) ὁ Κέλσος· φήσομεν πρὸς αὐτὸν ἐγκαλοῦντα τῷ περὶ τῆς μακαρίας ζωῆς λόγῳ, καὶ τῷ περὶ τῆς πρὸς τὸ θεῖον κοινωνίας, ὅτι ὅσον

---

[1]) Plutarch. in vita Solonis: ἐρωτηθεὶς, εἰ τοὺς ἀρίστους Ἀθηναίοις νόμους ἔγραψεν, ὧν ἂν, ἔφη, προσεδέξαντο τοὺς ἀρίστους. Hinc colligat quis, in textu Origenis forte legendum: ἀλλ' ὧν ἂν προσεδέξαντο, vel: ὧν ἂν ἐδέξαντο. Guietus tamen dubitat, an potius legendum: ἀλλ' ὧν ἐδέοντο τοὺς καλλίστους. R.

[2]) Edd. Spenc. in textu: ἐδύνατο, ad marg. vero: ἐδύναντο.

[3]) Malim cum Boherello: ἀναγκαίως. R.

[4]) Spenc. in annotationibus: »Omittitur: νοούντων.« — Boherell. in notis: »Interpres et Spenc. in notis bene addunt: νοούντων.«

[5]) Omnes Mss. (itemq. edd. Spenc. ad marg.) ὑπάγονται. Alias (v. c. in textu edd. Spenc.) ἐπάγονται. R.

[6]) Cfr. lib. III. contra Cels. num. 75.

ἐπὶ σοὶ, ὦ οὗτος, κούφαις ὑπάγονται ἐλπίσι καὶ οἱ τὸν Πυθαγόρου καὶ Πλάτωνος παραδεξάμενοι περὶ ψυχῆς λόγον, πεφυκυίας ἀναβαίνειν ἐπὶ τὴν ἁψῖδα[1]) τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἐν τῷ ὑπερουρανίῳ τόπῳ θεωρεῖν τὰ τῶν εὐδαιμόνων θεατῶν θεάματα. Κατὰ σὲ δὲ, ὦ Κέλσε, καὶ οἱ παραδεξάμενοι τὴν[2]) τῆς ψυχῆς ἐπιδιαμονὴν, καὶ βιοῦντες ὥσθ' ἥρωες γενέσθαι, καὶ μετὰ θεῶν ἕξειν τὰς διατριβὰς, κούφαις ἐλπίσιν ὑπάγονται. Τάχα δὲ καὶ οἱ πεισθέντες περὶ[3]) τοῦ θύραθεν νοῦ, ὡς θανάτου καινοῦ διεξαγωγὴν[4]) ἕξοντος, κούφαις ἂν ὑπάγεσθαι λέγοιντο ὑπὸ Κέλσου ἐλπίσιν. Ἀγωνισάσθω οὖν μηκέτι κρύπτων τὴν ἑαυτοῦ αἵρεσιν, ἀλλ' ὁμολογῶν Ἐπικούρειος εἶναι πρὸς τὰ παρ' Ἕλλησι καὶ βαρβάροις οὐκ εὐκαταφρονήτως λεγόμενα περὶ τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς, ἢ τῆς ἐπιδιαμονῆς αὐτῆς, ἢ[5]) τῆς τοῦ νοῦ ἀθανασίας· καὶ παραδεικνύτω ταῦτα μὲν εἶναι λόγους κούφαις ἐλπίσιν ἀπατῶντας τοὺς συγκατατιθεμένους αὐτοῖς, τοὺς δὲ τῆς ἑαυτοῦ φιλοσοφίας καθαροὺς εἶναι κούφων ἐλπίδων· καὶ ἤτοι προσάγοντας ἐλπίσιν ἀγαθαῖς, ἢ, (ὅπερ μᾶλλον ἀκόλουθόν ἐστιν αὐτῷ,) οὐδε-

---

[1]) Edd. Spenc. et Ruaei: *ἀψίδα.*

[2]) Libri excusi (v. c. edd. Spenc. in textu): *τὴν τῆς ψυχῆς διαμονήν*, sed Mss. (itemq. edd. Spenc. ad marg.) *τὴν τῆς ψυχῆς ἐπιδιαμονήν.* R.

[3]) Boherell. in notis: »Locus obscurus, cui lucem afferre conatus sum, legendo divisim: *καὶ νοῦ*, hoc modo: *περὶ τοῦ θύραθεν νοῦ, ὡς θανάτου καὶ νοῦ* et sequendo lectionem, quae est ad oram: *διεξαγωγήν*, ut sensus sit: *morti etiam mentem subductum iri.* Nam si *θύραθεν ἥκει νοῦς*, consequens est, ut *θανάτου καὶ νοῦς διεξαγωγὴν ἔχῃ.*« — Cfr. pag. huj. not. 5.

[4]) Alias (v. c. in textu edd. Spenc.) *διαγωγήν.* R. — Edd. Spenc. ad marginem: *διεξαγωγήν.* Cfr. pag. huj. not. 3.

[5]) Cfr. pag. huj. not. 3.

μίαν ἐμποιοῦντας ἐλπίδα, διὰ τὴν τῆς ψυχῆς εὐθέως παντελῆ φθοράν. Εἰ μὴ ἄρα Κέλσος καὶ οἱ Ἐπικούρειοι οὐ φήσουσι κούφην εἶναι ἐλπίδα, τὴν περὶ τοῦ τέλους αὐτῶν τῆς ἡδονῆς, ἥτις κατ' αὐτούς ἐστι τὸ ἀγαθὸν, τὸ τῆς σαρκὸς εὐσταθὲς κατάστημα, καὶ[1]) *τὸ περὶ ταύτης πιστὸν Ἐπικούρῳ ἔλπισμα.*

81. *Μὴ ὑπολάβῃς δέ με οὐχ ἁρμοζόντως τῷ Χριστιανῶν λόγῳ παρειληφέναι* (160) *πρὸς τὸν Κέλσον τοὺς περὶ τῆς ἀθανασίας, ἢ τῆς ἐπιδιαμονῆς τῆς ψυχῆς φιλοσοφήσαντας. Πρὸς οὓς κοινά τινα ἔχοντες, εὐκαιρότερον παραστήσομεν, ὅτι ἡ μέλλουσα μακαρία ζωὴ μόνοις ἔσται τοῖς*[2]) *τὴν κατὰ τὸν Ἰησοῦν θεοσέβειαν, καὶ τὴν εἰς τὸν τῶν ὅλων δημιουργὸν εὐσέβειαν εἰλικρινῆ καὶ καθαρὰν καὶ ἄμικτον πρὸς ὅ, τιποτοῦν γενητὸν παραδεξαμένοις. Ποίων δὲ κρειττόνων καταφρονεῖν παραπείθομεν τοὺς ἀνθρώπους παραδεικνύτω ὁ βουλόμενος, καὶ ἀντιπαραθέτω τὸ καθ' ἡμᾶς παρὰ θεῷ ἐν Χριστῷ, τουτέστι τῷ λόγῳ, καὶ τῇ σοφίᾳ, καὶ πάσῃ ἀρετῇ, τέλος μακάριον τοῖς ἀμέμπτως καὶ καθαρῶς βιώσασι, καὶ τὴν πρὸς τὸν τῶν ὅλων θεὸν ἀγάπην ἀδιαίρετον καὶ ἄσχιστον ἀνειληφόσι, συμβησόμενον, καὶ δωρεᾷ θεοῦ ἀπαντησόμενον, τῷ καθ' ἑκάστην φιλοσόφων*[3]) *αἵρεσιν ἐν Ἕλλησιν ἢ βαρβάροις, ἢ μυστηριώδη ἐπαγγελίαν, τέλει· καὶ δεικνύτω τὸ κατά τινα*

---

[1]) Gelenius non agnoscit verba: *καὶ τὸ περὶ ταύτης πιστὸν Ἐπικούρῳ ἔλπισμα.* R.

[2]) Edd. Spenceri: *τοῖς κατὰ τὸν Ἰησοῦν.* Jam Boherell. vero in notis: »Lego: *τοῖς τὴν κατὰ τὸν Ἰησοῦν.*«

[3]) Ed. Ruaei in textu: *φιλοσόφων*, in notis: »Cod. Jolianus secunda manu: *φιλοσόφων.* Codd. Regius et Basileensis: *φιλοσοφίαν.* Libri excusi (v. c. edd. Spenc.) *φιλόσοφον.*« — Boherellus, lectionem secutus: *φιλόσοφον*, in notis: »Vide lib. I. contra Cels. num. 64. (edd. Spenc. pag. 50.) Quamquam si hic legere malis: *φιλοσόφων*, nihil obsto. Vide tamen et lib. VIII. contra Cels.« (edd. Spenc. pag. 407.)

τῶν ἄλλων τέλος κρεῖττον τοῦ καθ' ἡμᾶς, καὶ ἀκόλουθον μὲν ὡς ἀληθὲς ἐκεῖνο, τὸ δ' ἡμέτερον οὐχ ἁρμόζον δωρεᾷ θεοῦ, οὐδὲ τοῖς εὖ βιώσασιν· ἢ οὐχ ὑπὸ θείου πνεύματος, πληρώσαντος τὰς τῶν καθαρῶν προφητῶν ψυχὰς, ταῦτα λελέχθαι. Δεικνύτω δ' ὁ βουλόμενος κρείττονας τοὺς ὁμολογουμένους παρὰ πᾶσιν ἀνθρωπίνους λόγους τῶν ἀποδεικνυμένων θείων καὶ ἐκ θεοφορίας ἠπηγγελμένων· τίνων δὲ καὶ κρειττόνων τοὺς [1]) ἀπεχομένους διδάσκομεν ἄμεινον ἀπαλλάξειν; Εἰ [2]) γὰρ μὴ φορτικὸν εἰπεῖν, αὐτόθεν φαίνεται, ὅτι [3]) οὐδὲν οὐκ ἐπινοηθῆναι ὡς κρεῖττον εἶναι δύναται τοῦ ἐμπιστεῦσαι ἑαυτὸν τῷ ἐπὶ πᾶσι θεῷ, καὶ ἀναθεῖναι διδασκαλίᾳ παντὸς μὲν ἀφιστάσῃ γενητοῦ, προσαγούσῃ δὲ δι' ἐμψύχου καὶ ζῶντος λόγου, ὅς ἐστι καὶ σοφία ζῶσα, καὶ υἱὸς θεοῦ, τῷ ἐπὶ πᾶσι θεῷ. Ἀλλὰ γὰρ αὐτάρκη περιγραφὴν ἐν τούτοις καὶ τοῦ τρίτου Τόμου τῶν πρὸς τὸ Κέλσου σύγγραμμα ἡμῖν ὑπαγορευθέντων εἰληφότος, αὐτοῦ που καταπαύσομεν [4]) τὸν λόγον· ἐν τοῖς ἑξῆς πρὸς τὰ μετὰ τοῦτο γεγραμμένα τῷ Κέλσῳ ἀγωνιούμενοι.

---

[1]) Edd. Spenc. et Ruaei in textu: *ἀποδεχομένους*, ed. vero Ruaei in notis: »Lege cum Boherello: *ἀπεχομένους*, e num. 75. lib. III. contra Celsum.«

[2]) Boherellus: »Malim: *Ὡς γὰρ μὴ φορτικόν*« *κτλ.*

[3]) Boherellus: »Lege: *ὅτι οὐδὲν ἂν ἐπινοηθῆναι*« *κτλ.*

[4]) Ita Codd. Reg. et Basileensis. Alias vero (v. c. in edd. Spenc.) *καταπαύσωμεν*. R. — Boherellus: »Melius: *καταπαύσομεν*, ut in fine libr. I. II. et IV.«

Typis fratrum Unger.

